

Gh. Buzatu

ROMÂNIA SUB IMPERIUL HAOSULUI

1939-1945

Centrul de Istorie a Românilor „Constantin C. Giurescu“

GH. BUZATU

**ROMÂNIA
SUB
IMPERIUL HAOSULUI
(1939-1945)**

STUDII ȘI DOCUMENTE

București
Centrul de Istorie a Românilor “Constantin C. Giurescu”
RAO
2007

Autorul
exprimă mulțumiri colegilor pentru concursul acordat
în vederea definitivării volumului pentru tipar:
conf. univ. dr. Stela **Cheptea**
lector univ. dr. Marusia **Cîrstea**
dr. Pavel **Moraru**

ISBN: 978-973-103-385-3

SUMARUL

Introducere	5
I – ISTORIE ȘI ISTORIOGRAFIE	9
II - 23 AUGUST 1939: DRAMA UNUI PACT SAU PACTUL Dramei ROMÂNILOR	19
III – ANTONESCU ȘI HITLER, ÎN JURNALUL DE RĂZBOI	201
IV – “BIROUL PĂCII” (1942-1944) ȘI OPERA SA	249
V - TÂRGUL OTRĂVIT: STALIN, CHURCHILL ȘI „SFERELE DE INTERESE” (1944-1945)	283
VI - SUB TEROAREA ISTORIEI: ACTORI ȘI VICTIME (PROBE EPISTOLARE)	323
VII - ROMÂNIA ÎN GEOPOLITICA KOMINTERNULUI ȘI KOMINFORMULUI	491
În loc de încheiere	521

LISTA PRESCURTĂRILOR

ANIC – Arhivele Naționale ale României, Arhiva Istorică Centrală, București

AMR – Arhivele Militare ale României, București și Pitești

Arhiva CNSAS – Arhiva Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității, București, fondul 40 010 („Procesul Marii Trădări Naționale”, 1946)

Arh. MAE – Arhivele Ministerului Afacerilor Externe ale României, București

Arh. SRI – Arhiva Serviciului Român de Informații, București (actualmente **Arhiva CNSAS**)

CG – Cartierul General

DGP (fond) – Direcția Generală a Poliției

MCG – Marele Cartier General

MStM – Marele Stat Major General al Armatei Române, București

PCM (fond) – Președinția Consiliului de Miniștri

PCM – CM (fond) – Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Militar

PCM – SSI (fond) – Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații

PRO – FO – Great Britain, Public Record Office – (fondul) Foreign Office, London-Kew Gardens

USA – NAW – United States of America, National Archives, Washington, DC

INTRODUCERE

Intitulasem acest volum *Splendorile și mizeriile Haosului (1939-1945)*, dar în final m-am oprit la titlul actual.

Am considerat că nimic nu era mai firesc, și mai necesar, decât să vorbim despre splendorile și mizeriile Haosului ce a dominat planeta în perioada 1939-1945, și încă mult timp după, dacă nu cumva a acaparat și prezentul. Evident, splendorile și mizeriile în discuție urmau, în viziunea editorului volumului, să fie examinate în accepțiunea lor cea mai largă. Erau termeni care – nu-i așa? - trimiteau la evenimente precise și la actori proeminenți ai istoriei mondiale recente, fiind posibilă surprinderea și redarea unor realități extrem de complexe și de contradictorii. Din moment ce admitem, prin urmare, că Haosul a coincis cu Conflagrația Mondială ce a bântuit planeta în 1939-1945, nu putem ignora ... splendorile și mizeriile care au acompaniat-o și ilustrat-o, fără nici o exagerare, cu supra de măsură! Ce poate fi mai nimerit, ne-am întrebat, decât să discutăm despre splendorile și mizeriile care au însoțit cataclismul, iar în bună parte persistă în a-l întruchipa, într-o asemenea măsură că, iată, la peste 60 de ani după deluviu, ele se află în actualitate, mai ales că descoperim sumedenie de realități politice, militare, social-economice, culturale și religioase, dar mai presus de orice ideologice și teritoriale, care-și au nemijlocit însăși sorgintea în faptele trecute și, nu mai puțin, în deciziile “actorilor” care le-au luat, aplicat și acționat pentru respectarea lor, în litera și în spiritul lor.

După cum este cunoscut, în urmă cu decenii, intervenind în arena publică precum memorialist, nimeni altul decât faimosul “Tigru”, demolator și făuritor al establishmentului european de la finele Marelui Război din 1914-1918, premierul francez de atunci, Georges Clemenceau, veritabilul arhitect al Sistemului de la Paris – Versailles (1919-1920), s-a referit în termenii cei mai critici la specificul construcției fondate, vorbind în termeni dintre cei mai vehemenți, inacceptabili pentru unii, despre splendorile și mizeriile Victoriei din 1918. Și – vai! – nu mai puțin despre acelea ale Victoriei, cât mai cu seamă ale Păcii care i-a succedat. Căreia, totuși, nu i-au lipsit unele capitole luminoase. Așa precum **Tratatul de la Trianon**, care, apreciază reputatul nostru sociolog Ilie Bădescu, a reprezentat “o capodoperă politică a lumii înnoite, la care au colaborat popoarele Europei și ale Statelor Unite, iar ceea ce a rezultat a fost pacea bazată pe cea mai extinsă și mai dreaptă colaborare între popoare, întemeiată pe acordul statelor care, pentru prima dată, reprezentau popoare nu un grup de două-trei elite imperiale și imperialiste care se succedau la conducerea imperiilor de până atunci” (cf. *Globalizare și identitate națională*, București, 2006, p. 11).

Însă în ansamblu, după cum a intuit în chip strălucit incomparabilul nostru polihistor N. Iorga, <<**PACEA ARE ATÂTA PREȚ CÂT RĂZBOIUL DIN CARE A IEȘIT**>>.

Ceea ce, prin 1938-1939, s-a adevărit integral! ...

Dat fiind că Pacea de la 1919 a rezistat exact 20 de ani. Nici o zi în plus ori în minus! Al Doilea Război Mondial, declanșat la 1 septembrie 1939, a beneficiat – dacă s-ar putea spune astfel – de o sumă de premise care, în 1936-1939, s-au aglomerat de o manieră alarmantă, vecină cu insuportabilitatea. În context, un fapt esențial - la 23 august 1939 - Pactul Hitler-Stalin sau Ribbentrop-Molotov a pus capăt la toate și a deschis irevocabil calea războiului. Dar, ceea ce a fost cel mai tragic, Pactul cuprindea un Protocol secret, care punea în discuție situația unor state suverane și independente din Europa Est-Centrală, între ele și România. Astfel că, deși războiul nu începuse, dar splendorile și mizeriile s-au făcut în modul cel mai dramatic resimțite pe seama României. Și nu numai pentru ea. Rezultatul? Războiul s-a dovedit, dacă mai era necesar, un dezastru pentru numeroase state și popoare, după cum și Pacea ce avea să rezulte la 1946-1947. În acest fel, s-au adevărit, o dată în plus, fiind preferabil să survină contrariul, cuvintele lui N. Iorga.

Ceea ce trebuie subliniat, în chip special, rezidă în realitatea tragică că, într-o măsură sporită în raport cu leatul 1914, anul 1939 a inaugurat, în istoria europeană și mondială, epoca haosului. Cu toate că, potrivit unor reputați istorici, 1914 și 1939 pot fi incluși în aceeași serie, ambele conflicte mondiale putând fi contopite într-unul singur, rezultând, fără pretenții, un al doilea război de 30 de ani (1914-1945), iar, dacă avem în vedere că marele conflict din 1939-1945 și întregul lui cortegiu de consecințe nu s-a încheiat nicidecum odată cu capitularea Italiei, Germaniei, Japoniei și a aliaților lor (inclusiv România), ele afectând și azi evoluțiile internaționale, atunci, mai mult decât sigur, am putea vorbi chiar de ... UN NOU RĂZBOI DE O SUTĂ DE ANI!

Ne situăm, prin urmare, în plină domnie a Haosului, care, după o serie de episoade post-1945 (Războiul Rece, Războaiele din Coreea și Vietnam, Criza Rechetelor, Războaiele din Orientul Apropiat și Mijlociu, Războaiele din Algeria, Maldive, Afganistan, Cecenia și Transnistria, Războiul General – în plină desfășurare și actualitate - împotriva Terorismului etc. etc.), s-a instalat și copleșește deja planeta. Ca o dovadă, în anii din urmă, d-l Alain Joxe, de la Școala de Înalte Studii de Științe Sociale din Paris, a lansat, simultan în Franța și SUA, provocatorul și excelentul eseu intitulat Imperiul Haosului (apărut, imediat după aceea, adică în 2003, și la București). Violența – observa profesorul francez, fiul cunoscutului fost colaborator al lui Charles de Gaulle – a devenit deja globală, “barbaria” războaielor ante -90 extinzându-se peste limitele admisibilului, devenind de-acum predictibil că “*se poate și mai rău: totul e posibil*”, de vreme ce lumea a intrat într-un “*ciclu fără speranță*” (cf. Alain Joxe, *Imperiul haosului*, traducere, București, Editura Corint, 2003, p. 18-19, 209-210). În același context, britanicul Robert Cooper, concomitent cu Alain Joxe, a descoperit, fără puțința de a fi combătut, că “*trăim într-o lume plină de pericole care cu siguranță se vor amplifica. Pericolele îngemănate reprezentate de terorism și armele de distrugere în masă ne pun în fața unui mediu de securitate modificat în mod radical. Conflictele vor produce pierderi mai mari decât până acum. Este esențial să începem să căutăm soluții atât la problemele noastre, cât și la problemele altora. În trecut, era suficient ca o națiune să aibă grijă exclusiv de ea. Acest lucru nu mai este valabil și azi. Într-o eră a globalizării, nici o țară nu mai poate fi o <<insulă>>*”. Ce este de făcut – se întreabă britanicul. Pentru unii, observă el, ne-ar subjuga visul, care “*a rămas moștenire de la o generație anterioară. El se bazează pe premisa că statele-națiune sunt fundamentale periculoase și că singura cale de a anihila*

anarhia dintre națiuni este aceea de a impune o structură hegemonică. Este foarte curios că acum, când statul-națiune a fost transformat într-o structură pașnică și civilizată, și mai bine adaptată condițiilor lumii de azi, există încă unii carfe doresc înlocuirea sa printr-o structură și mai demodată. Dacă statul-națiune reprezintă o problemă majoră, atunci cu siguranță supra-statul nu reprezintă o soluție”; oricum, avem toate motivele să fim îngrijorați, întrucât “secolul în care tocmai am intrat riscă să fie deturnat din nou de anarhie și tehnologie. Acești doi mari distrugători ai istoriei s-ar putea susține reciproc. Și există suficient potențial rămas din secolele precedente sub formă națională, ideologică și religioasă, în așa fel încât să apară iar contextul necesar distrugerii (subl. ns.)” (cf. Robert Cooper, Destrămarea națiunilor. Ordine și haos în secolul XXI, București, Editura Univers Enciclopedic, 2007, *passim*). Mai cu seamă că, după cum sublinia la 12 ianuarie 2007 prestigiosul “The Financial Times”, S. U. A., *unica superputere a lumii în momentul de față, nu mai exportă bunăstare și democrație, ci, predominant, haosul ...*

În mod sigur, optând pentru România sub Imperiul Haosului (1939-1945) am fost influențat de vigoarea și logica argumentelor lui Pamfil Șeicaru, cel mai mare dintre ziaristii români ai veacului trecut. Având în seamă că, oriunde și oricum, evenimentele trebuie examinate și expuse cu obiectivitate în înlănțuirea lor cauzală, trebuie să admitem că, dacă la început a fost Pactul Hitler-Stalin și protocolul său secret (articolul 3), din acestea au rezultat în chip logic și necesar, la 26-27 iunie 1940 notele ultimative ale URSS succedate, din partea României, de evacuările Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța, apoi de subscrierea dictatelor de la Viena (30 august 1940) și Craiova (7 septembrie 1940). România Mare a eșuat, iar Războiul Refacerii Unității Naționale, care i-a urmat, a fost stăvilit, urmare a capitulării și trădării de la 23 august 1944, când – considera Pamfil Șeicaru (1950) – “*Statul român s-a prăbușit*”. Și, tot pe atunci, el observa că România se dovedise în general după Primul Război Mondial un factor neglijabil al oricărei “*politici de insurecție împotriva geografiei și a istoriei, politică inițiată de cei care <<jucau cartea rusească>>*”. Astăzi *poporul român expiază concluzia politicii făcute de la 1919 până la 23 august 1944*”. Iar, pentru a ne opri aici, același a reținut, în cuvinte cumplite, această realitate de forță și blestem a evoluției noastre contemporane: “*Tot ce s-a abătut, după 23 august, asupra nenorocitei noastre patrii era virtual cuprins în actul loviturii de stat*” (1952). Tot ce-i posibil ca un atare punct de vedere, expus tranșant, dar cu sinceritate, să-l intrige pe cititor, dar, cu obligativitate, el nu este nici apocaliptic, nici aistoric, cum ar fi putut să se exprime însuși Pamfil Șeicaru. Și aceasta pentru simplul motiv că, acolo, în străfunduri, unde se face istoria, cei “mici” – după expresia lui N. Iorga – aveau deja presentimentul dezastrului ce însoțește haosul și care, dacă nu se instalase, oricum se profila. Mă gândesc, în context, la unul dintre cele mai convingătoare exemple ce se pot aduce. Am în vedere scrisoarea unui simplu pensionar, D. Ionescu, din comuna Model, județul Ialomița, expediată la finele anului 1943 pe numele lui Gheorghe I. Cepoiu din comuna Izvoarele, județul Prahova, din care extrag aceste rânduri, ajunse tot pe atunci la cunoștința Mareșalului Ion Antonescu, și anume că:

“... O să ne mănânce gaia sau uliul de la Răsărit, și pe noi, și pe toate țările din Balcani. După război va face din această țărișoară un imperiu nou, dându-i altă denumire și altă credință, care nu va fi nici bolșevică, nici catolică. Dumnezeu ne pedepsește pentru păcatele noastre. Bisericile sunt goale și cârciumile sunt pline, pe

când la ruși contrariu, căci le-a dat voie Episcopul din Moscova (sic!) ca în toate bisericile să facă rugăciuni și te-deum-uri pentru biruință ..." (ANIC, fond PCM – CM, dosar 438/1943, f. 284).

Era, atunci, haosul ori, doar, preludiul haosului actual?

După cum constatăm, nu-i de loc imposibil să detectăm ceea ce realmente s-a întâmplat, dar este exclus să prevedem *CE VA FI*? Astfel că devine preferabil, din toate punctele de vedere, să aflăm, cel puțin, grație unor documente fundamentale descoperite în arhivele interne și străine (SUA, Marea Britanie, Franța, Germania și Federația Rusă), în marea lor majoritate inedite dar interesând România, *CE A FOST*? Fără îndoială, nu are rost să detaliem, acum și aici, *DE CE*?

Fie numai și pentru motivul, determinant, că, probabil, DINTRU ÎNCEPUT A FOST ... SFÂRȘITUL!

DE CE – mă întreb – nu ne-am aventura să descifrăm magistrala *Glossă* a lui Eminescu: *Viitorul și trecutul*// *Sunt a filei două fețe*, // *Vede-n capăt începutul*// *Cine știe să le-nvețe*...

Gh. Buzatu

București, 21 martie 2007

ISTORIE ȘI ISTORIOGRAFIE

ORICE investigare, oricât de vastă, profundă și sistematică, privind **evoluția/involuția României între 1939 și 1945, așadar sub Imperiul Haosului**, nu poate fi, prin forța lucrurilor, decât incompletă, parțială. Lucrurile stau identic în privința **istoriografiei consacrate epocii și problemei de referință**. Și aceasta în ciuda faptului că, astăzi, istoricul beneficiind la maximum de avantajele proslăvitei „ere informaționale”, totuși nu poate depăși imposibilul decât cu aproximațiile de rigoare. Mai precis, avem în vedere, în primul rând, un element decisiv. Faptul că, după cum s-a constatat adeseori în ultimul sfert de secol, conflagrația mondială din 1939-1945 în ansamblu sau în detaliu reprezintă, incontestabil, epoca sau problema cel mai intens studiată în istoriografia contemporană universală, comparativ cu oricare alte perioade sau aspecte ale trecutului umanității. În consecință, bibliografia generală la istoria războiului (origini, declanșarea, desfășurare, final și consecințe, la proporțiile planetei ori la nivelul tuturor statelor, națiunilor și etniilor, sub cele mai diverse aspecte – militar, politico-diplomatic, economic, social, tehnic, religios, demografic etc.) a înregistrat mai demult proporții impresionante. Deja în 1981, prefățând o bibliografie analitică privind rolul și locul României în decursul anilor 1939-1945, subliniam că nivelul „producției” mondiale de cărți și studii tratând istoria ultimei conflagrații generale se stabilise la aproximativ 15 000 – 20 000 de titluri anual¹, cunoscut devenind, încă de pe atunci, că, mulțumită unui calculator al Centrului UNESCO din Paris, bibliografia lucrărilor disponibile acoperind perioada 1939-1945 depășise cifra de un milion de poziții! Fără îndoială, înțelegem lesne care sunt proporțiile actuale ale bibliografiei de referință, mai ales dacă avem în vedere că, o dată cu îndepărtarea de epoca investigată și prin lărgirea perspectivei și aprofundarea obiectivității în analiza fenomenelor și proceselor studiate, după deschiderea arhivelor în urma prăbușirii statelor comuniste în Europa Est-Centrală, grație înlesnirilor excepționale îngăduite în prezent de computerele personale și de circulația cvasi-instantanee a informațiilor (inclusiv, dacă nu cumva prioritar, a celor științifice), cărțile și studiile publicate între timp au îmbogățit, uneori până la saturație (?!), bibliografia mondială acoperind perioada 1939-1945.

Este inutil, fără îndoială, să mai insistăm asupra faptului că am avut în vedere doar **elementele cantitative** ale problemei, cititorul intuind, mai mult decât sigur, că nu trebuie neglijate sau subestimate, dimpotrivă, **aspectele calitative** ale imensei literaturi istoriografice cumulată la nivel mondial despre anii 1939-1945.

În context, se înțelege, evoluțiile României în timpul celui de-al doilea război mondial s-au aflat în atenția istoricilor (și nu numai a lor!), bibliografia existentă în acest moment prezentând, ca și pe plan general, aceleași avantaje și dezavantaje, acestea din urmă predominând net ori afectând profund produsele perioadei 1944-1989 marcate de intervenția cenzurii comuniste. Au existat, în același condiții, preferințe netăgăduite, tendențioase și doctrinare, pentru anumite teme (istoria P.C.R. - ului, rolul mișcării

¹ Cf. Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România. O bibliografie*, Iași, Editura Academiei, 1981, p. XXXIX.

antifasciste în determinarea faptelor politice, pregătirea, desfășurarea și urmările actului istoric de la 23 august 1944, proclamat pe rând „eliberare” a României de către Armata Roșie, „insurecție” ori chiar „revoluție națională de eliberare, antifascistă și antiimperialistă”), în detrimentul altor (inclusiv, în rândul întâi, desfășurarea ostilităților din Est). Studiile de specialitate valorificate după 1989, edițiile de documente și volumele memorialistice apărute au acoperit însă rapid multe dintre „punctele albe” constatate, astfel că Tratatului academic de *Istoria Românilor*, stăruind chiar asupra perioadei inițiale a celui de-al doilea război mondial (1939-1940), a relevat convingător această situație².

Reținem ca aspect fundamental faptul că bibliografia temei *România în epoca celui de-al doilea război mondial* beneficiază de contribuții majore, datorate istoricilor români sau străini, acoperind deja toate compartimentele specifice, mai precis: *dicționare/enciclopedii; cronologii; bibliografii/istoriografie; ghiduri de arhive; volume și colecții de documente, dezbateri parlamentare, discursuri; memorialistică; lucrări generale și speciale; sinteze; monografii; biografii; studii pe domenii și direcții; albume, atlase, filme; reviste de specialitate* etc.

Din categoria instrumentelor de lucru, relevăm că, parțial, domeniul este bine reprezentat. Iar aceasta prin mai multe lucrări temeinice, în primul rând prin *Enciclopedia României* în patru volume, coordonate de D. Gusti și colaboratorii, apărute chiar în ajunul sau în cursul războiului³ și de o valoare documentară excepțională pentru cunoașterea epocii, îndeosebi sub raporturile organizării statului, complexului economiei naționale și politicilor preconizate și promovate. Deopotrivă, informații prețioase se pot afla în diversele *enciclopedii și dicționare*⁴, *Who's Who-uri*⁵ și *cronologii*⁶, publicate în ultimele

² Vezi Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. XVII-LIII.

³ Cf. Dimitrie Gusti, C. Orghidan, Mircea Vulcănescu, Dan Botta, eds., *Enciclopedia României*, I-IV, București, 1938-1943: vol. I, *Statul*, 1938; vol. II, *Țara Românească*, 1939; vol. III, *Economia națională. Cadre și producție*, 1939; vol. IV, *Economia națională. Circulație, distribuție, consum*, 1943.

⁴ Vezi Michel Mourre, *Dictionnaire encyclopédique d'histoire*, I-VIII, Paris, Larousse, 1993; idem, *Le petit Mourre – Dictionnaire d'histoire*, Paris, Larousse, 2001; Trevor N. Dupuy, *The Harper Encyclopedia of Military Biography*, Edison, Castle Books, 1993; Jan Palmowski, *A Dictionary of Twentieth-Century World History*, Oxford, 1998; Marcel D. Popa, ed., *Dicționar enciclopedic*, I-V, București, Editura Enciclopedică, 1993-2004; Constantin Scorpan, *Istoria României. Enciclopedie*, București, Editura Nemira, 1997; Ioan Scurtu și colaboratori, *Enciclopedia de istorie a României*, I-II, București, Editura Meronia, 2001-2003; Thomas Parrish, ed., *The Simon and Schuster Encyclopedia of World War II*, New York, Simon and Schuster, 1978; John Keegan, ed., *The Rand McNally Encyclopedia of World War II*, Chicago – New York – San Francisco, A Bison Books, 1978; Marcel Baudot și colaboratori, *The Historical Encyclopedia of World War II*, New York, Greenwich House, 1984; M. M. Kozlov, ed., *Velikaia Otecestvennaia Voina. 1941-1945. Enīkolpediia*, Moskva, Sovetskaia Enīkolpediia, 1985; Jipa Rotaru și colaboratori, *Armata Română în al doilea război mondial/Romanian Army in World War II*, București, Editura Meridiane, 1995; Cornel I. Scafeș și colaboratori, *Armata Română. 1941-1945*, București, Editura RAI, 1996.

⁵ Vezi John Keegan *Who Was Who in World War II*, New York, A Bison Book, 1978; Șerban N. Ionescu, *Who Was Who in Twentieth Century Romania*, Boulder/New York, 1994; Mihai Pelin, *Opisul emigrației politice. Destine în 1 222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, București, 2002; Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Armata Română în al doilea război mondial. 1941-1945. Dicționar enciclopedic*, București, Editura Enciclopedică, 1999; Leonida Loghin și colaboratori, *Bărbați ai datoriei. 23 august 1944 – 12 mai 1945. Mic dicționar*, București, Editura Militară, 1985; Gh. Buzatu, *România, 1939-1945: Who's Who*, în *România și al doilea război mondial*, Iași, 1995, p. 279-327; Constantin Ucrain și colaboratori, *Personalități militare românești. 1941-1946*, I-III (2005-2006); Șerban N. Ionescu,

decenii în avalanșă, în țară și mai ales în străinătate, dar la care, evident, nu am făcut decât unele trimiteri exemplificatoare.

Pentru o abordare sistematică a istoriei României în război, consultarea *bibliografiilor* generale⁷ și speciale⁸ se impune cu prioritate⁹, precum, nu mai puțin, a lucrărilor de *istoriografie*¹⁰, extrem de utile pentru a aprecia stadiul real, valoarea și semnificația contribuțiilor publicate pe marginea temei studiate.

Dicționar panoramic al personalităților din România. Secolul XX (2006); Ian V. Hogg, *Dicționarul celui de-al Doilea Război Mondial* (2007).

⁶ Vezi Marcel D. Popa, Horia C. Matei, *Mică enciclopedie de istorie universală*, ediția a IV-a, București, Editura Enciclopedică, 2002; Roger Céré, Charles Rousseau, *Chronologie du conflit mondial. 1939-1944*, Paris, Éditions du Seuil, 1945; Cesare Salmaggi, Alfredo Palavisini, *2 194 Days of War. An Illustrated Chronology of the Second World War*, New York, Mayflower Books, 1979; Sir Michael Armitage, *World War II Day by Day*, London-Munich, 2001; Leonida Loghin, *Al doilea război mondial. Acțiuni militare, politice și diplomatice. Cronologie*, București, Editura Politică, 1984; idem, *Mari conferințe internaționale (1939-1945)*, București, Editura Politică, 1989; Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi (1859) până în zilele noastre (1995)*, București, 1995; Dinu C. Giurescu și colaboratori, *Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003; Ion Calafeteanu și colaboratori, *Istoria politicii externe românești în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003; Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *România în război. 1 421 zile de înclăștare. Eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord (22 iunie – 26 iulie 1941)*, București, Editura Globus, 1993; Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu, *August 1944. Repere istorice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984; Gh. Buzatu și colaboratori, *Din istoria unei zile. Contribuții la cronologia insurecției române din august 1944*, Iași, 1979 (extras); Vasile Liveanu și colaboratori, *Din cronică unor zile istorice (1 mai 1944 – 6 martie 1945)*, București, Editura Academiei, 1971; Gh. Romanescu, Leonida Loghin, *Cronica participării Armatei Române la războiul antihitlerist*, București, Editura Militară, 1971.

⁷ A se consulta, în acest sens, Henri Michel și colaboratori, *Les Deux Guerres mondiales. Bibliographie sélective /The Two World Wars. Selective Bibliography*, Bruxelles-Paris, Brepols/Oxford-London-New York, Pergamon Press, 1964; Janet Ziegler, *World War II: Books in English, 1945-65*, Stanford, Hoover Institution Press, 1971.

⁸ Referitor la România, cf. Îndeosebi Ștefan Pascu, Gh. Hristodol și colaboratori, *Bibliografia istorică a României*, volumele I, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, București – Cluj-Napoca, Editura Academiei, 1970-2005; Marius Andone și colaboratori., *Bibliografia militară românească*, I-III, București, Biblioteca Centrală a Ministerului Apărării Naționale, 1975; Petre Ilie, Gh. Stoean, *România în războiul antihitlerist. Contribuții bibliografice*, București, Editura Militară, 1971; Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România. O bibliografie* (ediția citată, 3 003 poziții). A se consulta și *Bibliografia internațională de istorie militară*.

⁹ Ne referim, în mod special, la așa-numitele “bibliografii ascunse”, de proporții mai reduse dar, totuși, semnificative, sistematice, de regulă incluse ori anexate unor lucrări de specialitate, precum: *Istoriia Velikoi Otecestvennoi voînî Sovetskogo Soiuza. 1941-1945 gg.*, vol. VI, Moskva, 1965, pp. 557-604; Enzo Collotti, *Germania nazistă*, București, Editura Științifică, 1969, pp. 341-393; Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999, pp. 593-663; Gh. Buzatu, *România în epoca celui de-al doilea război mondial. O bibliografie*, în vol. *România și al doilea război mondial*, ediția citată, pp. 69-110 (579 poziții).

¹⁰ Vezi, de exemplu, Frederick Kellogg, *O istorie a istoriografiei române*, Iași, Institutul European, 1996; Keith Hitchins, *Historiography of the Countries of Eastern Europe: Romania*, în “The American Historical Review”, vol. 97, no. 4/october 1992; idem, *România. 1866-1947*, ediția a III-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas, 2003, pp. 617-649 (*Eseul bibliografic*); Andreas Hillgruber, *Südost-Europa im zweiten Weltkrieg. Literatur-bericht und Bibliographie*, Frankfurt am Main, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, 1962; A. V. Heistver, *Burjuaznaia istoriografiia F.R.G. ob uciastii Rumîinii vo vtoroi mirovoi voine. Kriticeskii ocerk*, Chișinău, Editura Știința, 1986; Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, Craiova, Editura Helios, 2002 (studiul introductiv); Traian Udrea, *23 august 1944 – Controverse istorico-politice. Studiu istoriografic*, București, Editura Alex-

Este lipsit de îndoială însă că, pentru aprofundarea temei și pentru garantarea originalității investigațiilor întreprinse, studiul temeinic și extins al *izvoarelor* constituie o condiție esențială și, deci, obligatorie. Sub acest aspect, nu poate fi decât pe deplin îmbucurător faptul că, în deceniul din urmă cu precădere, investigarea *izvoarelor inedite*, a documentelor găzduite în reputatele și bogatele fonduri arhivistice interne și externe¹¹, a înregistrat progrese remarcabile, ceea ce s-a reflectat nemijlocit asupra originalității, varietății și calității demersurilor istoriografice. În același timp, specialiștii români nu au pierdut din vedere *izvoarele editate*¹², mai ales că volumele de documente apărute s-au

Alex&Leti Pres, 2004; Ion Țăranu, *Istoricitatea istoriografiei. Observații asupra scrisului istoric basarabean*, Chișinău, Editura Arc, 2004.

¹¹ Facem trimitere specială la Arhivele Naționale ale României. Arhivele Istorie Centrele, București; Arhivele Ministerului de Externe al României, București; Arhivele Militare Române, București – Pitești; Biblioteca Academiei Române, București; Biblioteca Națională a României, București; Arhiv Vneșnei Politiki Rossiiskoi Imperii, Moskva; Gosudarstvennii Arhiv Rossiiskoi Federații, Moskva; Ossobii Arhiv, Moskva; Țentr Hraneniia Sovremennoi Dokumentații, Moskva; Țentralnii Gosudarstvennii Arhiv Sovetskoii Armii, Moskva; Rossiiskii Țentr Hraneniia i Izuceniia Dokumentov po Noveișei Istorii, Moskva; Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Hoover Institution Archives, Stanford, California, USA; The National Archives of the USA, Washington, DC; The Library of Congress, Manuscript Division, Washington, DC; F. D. Roosevelt Library, Hyde Park, New York; Great Britain – Public Record Office, London – Kew Gardens; France – Archives du Ministère des Affaires Etrangères, Paris – Nantes; Deutschland – Militärische Bundesarchiv, Koblenz. Unele ghiduri pentru arhivele și documentele epocii războiului din 1939-1945: Arhivele Naționale ale României, *Îndrumător în Arhivele Centrale*, diverse volume, București, 1971 ~ ; American Historical Association, *Guides to German Records Microfilmed at Alexandria*, 66 vols., Washington, 1958-1972; Patricia Kennedy Grimsted, *Archives and Manuscripts in the USSR. Moscow and Leningrad*, Princeton, 1972; George D. Kent, ed., *A Catalogue of Files and Microfilms of the German Foreign Ministry Archives, 1920-1945*, 4 vols., Stanford, Hoover Institution, 1962-1966; John D. Cantwell, *The Second World War. A Guide to Documents in the Public Record Office*, London, HMSO, 1993; James F. Vivian, *Materials in the National Archives Relating Rumania*, Washington, DC, 1970; Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

¹² Detalii în Gh. Buzatu, *România în epoca celui de-al doilea război mondial. O bibliografie*, p. 71 și urm. Dintre apariții, acoperind mai ales raporturile dintre București și Berlin între 1940 și 1944, vezi *infra* cap. III – *Antonescu și Hitler*, dar îndeosebi: Andreas Hillgruber, eds., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, I, 1939-1941; II, 1942-1944, Frankfurt am Main, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, 1966-1970; Ion Calafeteanu, ed., *Români la Hitler*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999; Vasile Arimia și colaboratori, eds., *23 August 1944. Documente*, I-IV, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984-1985; Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I-II (1991); Gh. Buzatu, coordonator, *Actul de la 23 august în context internațional. Studii și documente*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984; Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, I-VII, Iași – București – Craiova, 1990-2002; Marcel-Dumitru Ciucă, ed., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, I-IX, București, Arhivele Naționale ale României, 1997-2006; idem, ed., *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*, I-III, București, Editura Saeculum I.O. – Editura Europa Nova, 1995-1998; Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității*, I, *23 august 1944 – 30 august 1948*, coordonator Mihai Pelin, București, 1997; Cristian Ionescu și colaboratori, eds., *Relațiile româno-sovietice. Documente*, II, 1935-1941, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003; V. F. Dobrinescu și colaboratori, eds., *Relații militare româno-germane. 1939-1944. Documente*, I-II, București, Editura Europa Nova, 2000-2004; V. F. Dobrinescu, Lenuța Nicolescu, Gh. Nicolescu, *Relații militare româno-engleze (1918-1947)*, Pitești, Editura Cultura, 1998; Vitalie Vărat, *Preliminarii ale raptului Basarabiei și nordului Bucovinei. 1938-1940* (2000); idem, *Șase zile din istoria Bucovinei (28 iunie – 3 iulie 1940). Invazia și anexarea nordului Bucovinei de către URSS* (2001); Cristian Troncotă, Alin Spânu, *Documente S.S.I.*, I, 1939-1944; II, 1940-1944 (2004-2006); Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944. România și proba bumerangului* (2003); Gh. Buzatu, Corneliu Bichineț, eds., *Arhive secrete, secretele arhivelor*, I-II (2005);

concentrat de regulă asupra problemelor cruciale ale conflagrației¹³, iar în privința altora, mai precis *colecțiile oficiale de acte diplomatice*¹⁴ ale foștilor beligeranți de calibru, cercetarea lor a fost resimțită cu obligativitate, date fiind coordonatele și implicațiile politicii internaționale a tuturor Marilor Puteri din 1939-1945 – Marea Britanie, Franța, Germania, URSS, Italia, SUA, Japonia și China¹⁵.

Un compartiment distinct extrem de frecventat al istoriografiei războiului, bine reprezentat în cazul României precum și în general, îl reprezintă *memorialistica*. Din motive lesne de bănuț, mai precis având cu predilecție în vedere exactitatea, promptitudinea și credibilitatea informațiilor, nu trebuie explicat de ce preferăm, în ordine, jurnalele, memoriile, amintirile și mărturiile, respectiv depozițiile. Este o ordine firească, reflectând gradual valoarea „surselor” pentru istoric. Fără a intra în detalii, dat fiind că în cuprinsul *Tratatului* vor interveni trimiteri precise la toate însemnările relevante cu caracter memorialistic folosite de colaboratori, ne vom limita să evidențiem că, în mod concret, majoritatea „actorilor” de primă mărime ai scenei politico-diplomatice, militare și cultural-științifice românești din 1939-1945 ne-au lăsat probe și relatări asupra evenimentelor la care au participat ori au fost doar martori. Unele de cea mai bună calitate (Regele Carol II, Ion Antonescu, Constantin Argetoianu, iar, dintre diplomați, Grigore Gafencu, N. Petrescu-Comnen, Raoul Bossy, Gheorghe Barbul sau

George G. Potra și colaboratori, *Organizarea instituțională a Ministerului Afacerilor Externe. Acte și documente*, II, 1920-1947, București, 2006; Al. Oșca, Florin Șperlea, eds., *În slujba muzei Clio: O istorie a Serviciului Istoric al Marelui Stat Major. 1920-1945*, București, Editura CTEa, 2006.

¹³ A se examina, în context, volumele cuprinzând Jurnalul de război al Comandamentului Suprem German (O.K.W.), directivele de război ale lui Adolf Hitler, I. V. Stalin sau Ion Antonescu, rapoartele lui D. D. Eisenhower, Sir M. Wilson și B. L. Montgomery asupra campaniei aliate din Vest (1944-1945): Percy Ernst Schramm și colaboratori, eds., *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab). 1940-1945*, I-VIII, ediția a II-a, München, Bernard und Graefe Verlag, 1982; Dwight D. Eisenhower, Sir Maitland Wilson, B. L. Montgomery, *Les opérations en Europe du Corp Expeditionnaire Allié*, Paris, Éditions Berger-Levrault, 1947; Adolf Hitler, *Directive de război*, traducere, ediție H. R. Trevor-Roper, București, Editura Elit, 1999; P. A. Jilin și colaboratori, eds., *Osvoboditelnaia missiia Sovetskikh Vooruzhennîh Sil v Evrope vo vtoroi mirovoi voine. Dokumentî i materialî*, Moskva, Voennoe Izdatelstvo, 1985; A. Russell Buchanan, ed., *The United States and World War II: Military and Diplomatic Documents*, Columbia, University of South Carolina Press, 1972; Gh. Buzatu, Dana Beldiman, Eftimie Ardeleanu, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, Craiova, Editura Helios, 2002. De neînlocuit sunt, de asemenea, volumele cuprinzând correspondența diplomatică și militară purtată între liderii Națiunilor Unite (I. V. Stalin, W. S. Churchill, F. D. Roosevelt, Harry S. Truman și Clement R. Attlee), între Ion Antonescu și Adolf Hitler în cursul conflictului: MAE al URSS, *Corespondența Președintelui Consiliului de Miniștri al URSS cu președinții SUA și cu primii miniștri ai Marii Britanii în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, 1941-1945*, I-II, traducere, București, 1958; Warren F. Kimball, ed., *Churchill and Roosevelt. The Complete Correspondence*, I-III, Princeton, 1987; Vasile Arimia și colaboratori, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I-II, București, Editura Cozia, 1991. Vezi și corespondența Ion Antonescu, Regele Carol II, Iuliu Maniu, C. I. C. Brătianu - Mihai Pelin, ed., *Epistolarul Infernului*, București, Editura Viitorul Românesc, 1993; Ion Ardeleanu, ed., *C. I. C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu: Amintiri, documente, corespondență*, București, Editura Forum, 1992; Ion Calafeteanu, ed., *Iuliu Maniu – Ion Antonescu. Opinii și confruntări politice. 1940-1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.

¹⁴ Vezi detalii despre colecțiile oficiale de documente diplomatice relativ la epoca celui de-al doilea război mondial, editate cu începere din 1946 în Marea Britanie, Franța, Germania, Italia, SUA, Rusia ș.a. (unele serii nu s-au încheiat), în Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *op. cit.*, pp. 27-36. La București, din seria proiectată în 1991, sub egida MAE al României, încă nu a apărut nici un volum de documente diplomatice.

¹⁵ Cf. Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, *passim*.

George I. Duca), iar altele de o valoare aproximativă (D. Dămăceanu, cu vreo zece variante, Emilian Ionescu, Constantin Sănătescu, Ion Gheorghe și Constantin Pantazi, dintre militari), ca să nu ignorăm și mărturisirile tardive, benevole, fortuite sau forțate, unele afectate profund de trecerea timpului ori, pur și simplu, de așternerea vălului uitării, ca și de o rea-credință evidentă și indisciplină categorică a spiritului (precum în cazul depozițiilor din detenție și al notelor așternute prin 1962-1963 de Ion de Mocsonyi-Styrcea la ieșirea din închisoare)¹⁶. O constatare este absolut necesară, și anume că, în decursul epocii comuniste, lucrările apărute în țară, trecând prin foarfecele cenzurii, îndeosebi până la 1977, au trebuit să respecte – pentru a nu deranja... „Vecinul” sau pentru a nu încălca ... dogmele – un profil obiectivist, declarativ și simplist, în vreme ce stindardul domeniului de referință a trebuie să fie – și a fost! – purtat cu brio în *emigrație*, mai ales de către reputații noștri diplomați (Grigore Gafencu, N. Petrescu-Comnen, Gheorghe Barbul) ori de către jurnalistul de excepție care era Pamfil Șeicaru, cu toții deținând, cel puțin în primele două decenii postbelice, cele dintâi locuri pentru România în toate bibliografiile universale privind conflagrația veacului XX. Situația nici nu putea fi alta, cât timp, mai ales în perioada inițială a comunizării țării, faimoasele instrucțiuni ale Ministerului Informațiilor din București dintre 1945 și 1948 stabileau ca fiind „interzise în principiu” orice cărți semnate de Ion și Mihai Antonescu, A. C. Cuza, Nichifor Crainic, Armand Călinescu, Octavian Goga, M. Manoilescu, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Stelian Popescu, Pamfil Șeicaru, Al. Vaida-Voevod sau Mircea Vulcănescu¹⁷. Situația s-a redresat după 1989, dar numai parțial, întrucât nu s-au aflat rațiunile, mijloacele și condițiile pentru editarea integrală notelor zilnice ale lui Raoul Bossy, pentru traducerea lui N. Petrescu-Comnen și Viorel Virgil Tilea, dar, în chip special, pentru valorificarea masivului *Jurnal* al lui Grigore Gafencu pentru anii 1940-1957¹⁸. Ceea ce contrastează îmbucurător cu eforturile și reușitele colectivului patronat de istoricul George G. Potra de-a pune în valoare opera strălucitului Nicolae Titulescu¹⁹, sub egida Fundației Europene care-i poartă numele.

Cum este și natural, cel mai bine reprezentat domeniu istoriografic al epocii 1939-1945 în constituie cel cuprinzând *sintezele*, *lucrările generale* și *speciale*, *monografiile* și *biografiile*. În raport cu numărul și varietatea contribuțiilor existente, reținerea lor, fie și selectiv sau vizând exclusiv cărțile, este netăgăduit imposibilă. Cu atât mai puțin, am putea avea în vedere studiile și articolele de specialitate, găzduite de preferință în „Anualele” Institutelor de Istorie din București, Iași și Cluj-Napoca, în „Analele” Universităților, în „Revista de istorie” și „Studii și materiale de istorie contemporană” (cele două serii)²⁰, în „Revue Roumaine d’Histoire”, „Memoriile Secției de Științe

¹⁶ Cf. Gh. Neacșu, ed., *23 august 1944 în arhivele comuniste*, București, Editura Majadahonda, 2000. A se vedea numaidecât amplul jurnal al istoricului Ion Hudiță, editat de acad. Dan Berindei.

¹⁷ Cf. Ministerul Informațiilor, *Publicațiile interzise până la 1 mai 1948*, București, 1948, p. 14; idem, *Publicațiile scoase din circulație până la 1 iunie 1946*, ediția a II-a, Alba Iulia, Fronde, 1994; Paul Caravia, coordonator, *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945-1989*, București, Editura Enciclopedică, 2000, pp. 55-57 (pentru Ion și Mihai Antonescu).

¹⁸ Din cele aproximativ 50 volume în manuscris aflate în păstrare la ANR s-a întocmit, selectiv, un volum din *Jurnal*, I, editori Ion Ardeleanu și Vasile Arimia, București, Editura Globus, 1994.

¹⁹ Vezi N. Titulescu, *Opera politico-diplomatică. Iulie 1927 – iulie 1928*, I-II, București, 2003; idem, *Correspondența (1921-1931)*, I-II, București, 2004.

²⁰ Publicație sub egida Institutului de Istorie “N. Iorga” din București.

Istorice și Arheologie” și „Nouvelles Études d’Histoire”²¹, în „Revista Arhivelor”²², în „Romanian Civilization” (Iași) și în „Transylvanian Review” (Cluj-Napoca)²³, în „Europa XXI”²⁴, în „Arhivele Totalitarismului”²⁵, în buletinul „Document”²⁶ sau în „Revista de Istorie Militară”²⁷, în „Revue d’histoire de la Deuxième Guerre mondiale”²⁸, în „Voenno-istoriceskii jurnal”²⁹, precum și în publicațiile „Dosarele Istoriei”, „Historia” ș.a. Precum am subliniat și în alt rând, cititorul este îndemnat să se adreseze de asemenea bibliografiei generale a *Tratatului* sau bibliografiilor pe capitole, iar, pentru chestiuni de detalii, trimiterilor infra-paginale.

Precizările precedente nu exclud, ci îndeamnă la anume considerații. Astfel, în primul rând, toate raportările istoriografice la România anilor 1939-1945 privesc, deopotrivă și succesiv, pe regele Carol II pentru anii 1939-1940, pe generalul (apoi, mareșalul) Ion Antonescu pentru anii 1940-1944 și, pentru perioada care a succedat lui 23 august 1944, pe regele Mihai I. Din punct de vedere cantitativ, cărțile și studiile referitoare la perioada și personalitatea lui Ion Antonescu domină copios ansamblul. Situația este într-un tot de înțeles, chiar justificată, dacă avem în vedere că perioada 1940-1944, una de preferință și de referință indiscutabilă pentru majoritatea istoricilor români și străini, cuprinde însuși „miezul” epocii războiului, inclusiv faptul că evenimentele de atunci au excelat ca aglomerare, problemele acumulate, abordate și decise au fost multiple și grave, iar, în plus, controversate, în ciuda scurgerii anilor, persistă.

Dintre capitolele marcante ale epocii 1939-1945 în ansamblu s-au aflat în atenția istoricilor români și străini: originile și izbucnirea războiului în Europa la 1 septembrie 1939, rolul și locul României în context, neutralitatea României în conflict (1939-1940), rostul și semnificația Pactului Hitler-Stalin din 23 august 1939, extinderea ostilităților în Europa, relațiile României cu Marile Puteri³⁰, prăbușirea României Mari și a regimului regelui Carol II, instaurarea regimului legionaro-antonescian, caracterul regimului, rebeliunea legionară din ianuarie 1941, regimul lui Ion Antonescu (1941-1944) – trăsături și esență, evoluția constituțională a României, intrarea României în sistemul Axei Berlin-Roma-Tokio, premisele și declanșarea Războiului din Est, eliberarea Ținutului Herța, a Basarabiei și Bucovinei de Nord, desfășurările militare în URSS și prezența trupelor României, istoria economiei naționale, rolul factorului petrol, problemele demografice și

²¹ Publicație sub egida Secției de Științe Istorice și Arheologice a Academiei Române.

²² Publicație sub egida Direcției Generale a Arhivelor Naționale ale României.

²³ Publicație sub egida Centrelor de Studii Românești.

²⁴ Publicație sub egida Centrului de Istorie și Civilizație Europeană din cadrul Filialei Iași a Academiei Române.

²⁵ Publicație sub egida Institutului pentru Studiul Totalitarismului în România al Academiei Române, București.

²⁶ Publicație sub egida Arhivelor Militare Române din București. Vezi îndeosebi numărul special, editat de dr. Florin Șperlea, pe tema *România și Al Doilea Război Mondial*, an. VIII, 2-3/2005.

²⁷ Publicație sub egida Institutului de Istorie Militară pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din București.

²⁸ A apărut la Paris, sub egida Comitetului francez pentru studiul istoriei celui de-al doilea război mondial (președinte – prestigiosul istoric Henri Michel), publicând numeroase materiale și un număr special sau diverse materiale privind România în război.

²⁹ Apare din 1939 la Moscova, sub coordonarea unor istorici militari ruși.

³⁰ Un domeniu în care excelează, încă din 1954, de prima ediție, cartea celebrului istoric german Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile româno-germane (1938-1944)*, traducere, București, Editura Humanitas, 1994.

de graniță, rolul serviciilor secrete, istoria culturii, inițiativele infructuoase ale României antonesciene pentru desprinderea de Axă (1942-1944)³¹, rezistența anti-antonesciană, rolul partidelor politice, pregătirea, înfăptuirea și consecințele loviturii de stat din 23 august 1944, efectele internaționale, ocuparea țării de către forțele armate ale URSS, România pe frontul antihitlerist (1944-1945), Convenția de Armistițiu cu Națiunile Unite și efectele ei catastrofale, pregătiri pentru Conferința de Pace, Congresul Păcii de la Paris (iulie – octombrie 1946), semnarea și urmările Tratatului de Pace din 10 februarie 1947, evoluțiile politice interne, comunizarea țării³², România – abandonată în „sfera de interese” a URSS etc.

Acestei problematici complexe și întinse i-au fost consacrate de-a lungul anilor numeroase *lucrări generale*, în acest loc propunându-ne să atragem atenția asupra lor: Grigore Gafencu, *Préliminaires de la Guerre à l'Est. De l'Accord de Moscou (21 août 1939) aux hostilités en Russie (22 juin 1941)* (1944)³³; Petre Mihail Mihăilescu, *România în calea imperialismului rus. Rusia, România și Marea Neagră* (1944); *Armata 1 Română în Campania din Vest. 23 august 1944 – 9 mai 1945* (1945; 1999); Constantin I. Kirițescu, *România în al doilea război mondial*, I-II (1995)³⁴; N. I. Lebedev, *Rumânii v godi vtoroi mirovoi voini* (1961); General Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941-23 august 1944* (1998)³⁵; V. Anescu și colaboratori, *România în războiul antihitlerist. 23 august 1944 – 9 mai 1945* (1966); Hermann Weber, *Die Bukowina im Zweiten Weltkrieg* (1972); I. E. Levit, *Uciastiie fașistskoi Rumîniî v agresii protiv SSSR*, I-II (1981-1983); Ilie Ceaușescu și colaboratori, ed., *România în anii celui de-al doilea război mondial*, I-III (1989); Ion Șuța, *România la cumpăna istoriei. August '44* (1991); V. F. Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii, 1945-1947* (1988); Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I-II (1988, 1995); V. F. Dobrinescu, *Emigrația română din lumea anglo-saxonă. 1939-1945* (1993); Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României. 1939-1947. Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța în vâltoarea celui de-al doilea război mondial* (1994); V. F. Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial (1939-1947)* (1995); Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945* (1995); Florin Constantiniu, Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *România în război, 1941-1945. Un destin în istorie* (1995); Florin Constantiniu, Ilie Schipor, *Trecerea Nistrului (1941). O decizie controversată* (1995); Alesandru Duțu, Mihai Retegan coordonatori, *Armata Română în al doilea război*

³¹ Un domeniu în care trimitem la o altă carte de referință, dat fiind destinul tragic al autorului și, deopotrivă, al contribuției sale deosebite, “topită” imediat după apariție de către autoritățile comuniste, Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.

³² Problemă investigată și în așa-numitul *Raport final Vladimir Tismăneanu* (18 decembrie 2006), evident un document politic controversat, dar care reprezintă, și sub planul științific, un eșec istoriografic asumat.

³³ Cartea s-a bucurat de un succes internațional remarcabil, fiind tradusă de îndată în limbile engleză (1945) și italiană (1946), iar în română abia în ... 1996.

³⁴ Lucrarea lui Constantin I. Kirițescu, faimosul autor al trilogiei consacrate anterior marii epopei naționale din 1916-1919 (cf. *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, I-III, București, edițiile 1922-1924, 1926-1927 și 1989), a fost terminată în 1956, dar, fiind confiscată de Securitate, nu a putut vedea lumina tiparului decât la data indicată.

³⁵ Ediția originală: Madrid, Editura Carpați, 1965.

mondial, I, *Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei* (22 iunie – 26 iulie 1941) (1996); Alex Mihai Stonenescu, *Armata, Mareșalul și evreii. Cazurile Dorohoi, București, Iași, Odessa* (1998); Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX. 1918-1948* (1999); Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939-1945)* (1999)³⁶; Alesandru Duțu, coordonator, *L'Armée Roumaine dans la Deuxième Guerre mondiale (1939-1945)* (1999); Alesandru Duțu, Mihai Retegan, coordonatori, *Eliberarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei* (22 iunie – 26 iulie 1941) (1999); Alesandru Duțu, Petre Otu, coordonatori, *Pe țărmul nord pontic* (17 iulie 1941-4 iulie 1942) (1999); Alesandru Duțu, coordonator, *Golgota Estului* (iulie 1944 – martie 1944) (2000); Alesandru Duțu, *Între Wehrmacht și Armata Roșie. Relații de comandament româno-germane și româno-sovietice (1941-1945)* (2000); Gh. Buzatu, V. F. Dobrinescu, Horia Dumitrescu, eds., *România și al doilea război mondial* (2000); Vasile Bărboi și colaboratori, *The Romanian Army in the Whirl of War (1941-1945)* (2001); Gavriil Preda, *Importanța strategică a petrolului românesc. 1939-1947* (2001); D. Șandru, *Mișcări de populație în România (1940-1948)* (2003); Florin Pintilie, *S.S.I. din România. 1939-1947, I-II* (2003); Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)* (2003); Mihai-Aurelian Căruntu, *Bucovina în al doilea război mondial* (2004); Eugen Stănescu, Gavriil Preda, Iulia Stănescu, *Războiul petrolului la Ploiești*, Ploiești, Editura Printeuro, 2003; Gavriil Preda, Ilie Manole, Eugen Stănescu, coordonatori, *Festung Ploiești, I-II*, Ploiești, Editura Printeuro, 2003-2004; Cristian Troncotă, *Omul de taină al Mareșalului* (2005); Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu* (2005); Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc, I-VI* (1999-2006); Dana Beldiman, *Statul național legionar. Septembrie 1940 – ianuarie 1941. Cadrul legislativ* (2005); Pavel Moraru, *Basarabia, basarabienii și serviciile secrete (1918-2005)* (2005); idem, *Bucovina sub regimul Antonescu (1941-1944)* (2005; ed. I - 1997); Anatol Petrencu, *Basarabia în timpul celui de-al doilea război mondial (1939-1945)* (2006); Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România. 1821-1899, vol. 3, Cele trei dictaturi* (2006); Petre Otu, *Pacea de mâine. Documente ale Comisiei constituite în vederea pregătirii Conferinței de Pace de după cel de-al doilea război mondial (1942-1944)* (2006); idem, *Îmbrățișarea Anacondei. Politica militară a României în perioada 1 septembrie 1939 – 22 iunie 1941* (2006); Traian D. Lazăr, *Iuliu Maniu și serviciile secrete (1940-1944)* (2006); Pavel Moraru, *Armata lui Stalin văzută de români* (2006); Gh. Buzatu, ed., *Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și contra* (2006); idem, *A History of Romanian Oil, II*, Bucharest, Editura Mica Valahie, 2006; Constantin Vlad, *Diplomația secolului XX* (2006); Paul Goma, *Săptămâna Roșie. 28 iunie – 3 iulie 1940 sau Basarabia și evreii. Eseu* (2007); Constantin Corneanu, *Sub povara marilor decizii: România și geopolitica Marilor Puteri. 1941-1945* (2007); Gh. Buzatu, G. Rotaru, *Stalin, Hitler, Antonescu* (2007).

În prezent, spre deosebire de perioada “zorilor” epocii comuniste, când s-a lansat faimosul și detestabilul “manual unic” al lui M. Roller intitulat *Istoria R.P.R.* (1948), plin de absurdități și denaturări, dar care, poate tocmai de aceea avea să facă ... epocă (?!), influențând pe zeci de ani destinele istoriografiei naționale până la cote de maximă avarie, vecină cu nimic altceva decât un veritabil *autodafé*, toate problemele istoriei românești în răstimpul 1939-1945 își află abordări și soluționări corespunzătoare, în

³⁶ Lucrarea a beneficiat și de o ediție în limba engleză.

temeiul unui dialog științific fructuos, decent, rațional și liber. În mod concret, nu mai există nici o problemă atât de “delicăta” sau de “secretă” încât să nu-și afle studiosii temerari și calificați, cenzurarea opiniilor exprimate ținând cu adevărat de domeniul trecutului. Într-un atare climat, nu se poate numi un sacrilegiu recunoașterea faptului că războiul României a fost, de la un capăt la altul (1941-1945), unul drept, pentru eliberarea și apărarea teritoriului național, chiar dacă sub Ion Antonescu acțiunea militară s-a purtat în tabăra Axei fasciste Berlin-Roma-Tokio. Rezultatele conflictului pentru România au fost dezastruoase în toate privințele (teritorial, militar, politico-diplomatic, demografic, economic și financiar, psihologic și, în premieră absolută, pe planul menținerii regimului social-politic existent)³⁷ și pe lungă durată, multiple consecințe fiind încă de strictă actualitate. Totul a fost posibil, în situația în care România, ca și restul statelor Europei Est-Centrale, fiind mai întâi ocupată de armatele roșii, a fost rapid cedată, cu acte în regulă, de către Marii Aliații din Vest în “sfera de interese” a URSS³⁸, fiind amenințată la un moment dat să devină *gubernie* a Moscovei sau *republică socialistă* a Imperiului Roșu. Deja în 1946, *Cortina de Fier* trasată de Marile Puteri echivala cu alungarea României în zona sovietică de dominație³⁹, iar condițiile nu aveau să se schimbe decisiv decât o dată cu prăbușirea URSS în decembrie 1991 și, o dată cu aceasta, cu sfârșitul “Războiului Rece” angajat între Est și Vest prin 1944-1945, pentru Polonia, România, Cehoslovacia sau Germania, în cazul în care Marii Aliați învingători la 1945 în fața Axei ce reunea Germania, Italia și Japonia au dovedit elocvent că, dacă știuseră să obțină o victorie istorică asupra Reichului lui Adolf Hitler, atunci ei nu reușiră să câștige pacea și să reinstaureze liniștea pe bătrânul continent și pe planetă.

În final, conchidem ca fiind relevante, din punctul de vedere examinat, realitățile surprinse, la o jumătate de veac după evenimente, de către istoricul francez Jean-Marie Le Breton: “*Prăbușirea Germaniei hitleriste, instaurarea Armatei Roșii la Berlin și la Viena, cu, drept corolar, prezența ei la Varșovia, Budapesta, București și Sofie, distrugerea structurilor burgheze ale vechilor sateliți ai Reichului, îndepărtarea polonezilor de la Londra și a iugoslavilor lui Petru II și ai lui Mihailovici, absența în Europa Occidentală a unei contra-puteri serioase care să facă față Uniunii Sovietice, toți acești factori s-au conjugat pentru a deschide calea celei mai mari zguduiri care afectase vreodată ansamblul lanțului de țări ce se întindea de la Marea Baltică la Marea Neagră și la Marea Adriatică, la est de Germania. Evenimentele, mai mult decât un plan prestabilit, au favorizat Uniunea Sovietică și i-au permis să instaureze în această regiune regimuri nu numai calchiate după ea, dar și întru totul obediente față de Moscova*”⁴⁰.

³⁷ După 23 august 1944, odată cu “eliberarea” României de către trupele sovietice, URSS, devenind pe moment putere ocupantă pentru cel puțin 15 ani (1944-1958), a înfăptuit prin forță, cu concursul comuniștilor indigeni, sovietizarea țării, potrivit voinței exprimate de liderul de la Kremlin, I. V. Stalin, în sensul că, “acolo unde înaintează tancurile sovietice, se extinde și sistemul socialist”.

³⁸ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 305 și urm.

³⁹ Dinu C. Giurescu, *Imposibila încercare. Greva regală - 1945. Documente diplomatice*, București, Editura Enciclopedică, 1999, p. 15 și urm. În același sens, Jean-François Soulet vorbea despre “puternicul val de expansiune a comunismului sovietic controlat în totalitate de Moscova” (cf. *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 73).

⁴⁰ Jean-Marie Le Breton, *Europa Centrală și Orientală între 1917 și 1990*, București, 1996, p. 79-80.

23 AUGUST 1939:
DRAMA UNUI PACT SAU PACTUL DRAMEI
ROMÂNILOR

Istoria celui de-al doilea război mondial în ansamblu a fost marcată, firesc, de o sumă de date marcante. Și, totuși, numai una prezintă o semnificație aparte, în sensul că, fără a trimite la vreun eveniment notoriu din perioada 1 septembrie 1939 – 2 septembrie 1945, dimpotrivă l-a precedat, dar intră în discuție dat fiind că, pur și simplu, l-a determinat de o manieră categorică. Este în discuție, după cum cititorul poate deduce din titlul acestui capitol, faimosul **Pact Hitler-Stalin** sau **Ribbentrop-Molotov**, după numele miniștrilor de externe desemnați de către cei doi dictatori pentru a-l negocia și semna **în noaptea de 23/24 august 1939 la Kremlin** și care, de atunci încolo, deține o înțâietate indiscutabilă în privința tuturor superlativelor negative ale defunctului veac al XX-lea: cel mai catastrofal, cel mai controversat, cel mai nenorocit, cel mai odios, cel mai sumbru, cel mai plin de consecințe document¹. Istorici de faimă mondială ai conflictului secolului trecut (Arnold Toynbee, A. J. P. Taylor, Pierre Renouvin, Maurice Baumont, Donald Cameron Watt, Jean – Baptiste Duroselle, Andreas Hillgruber, Henri Michel ș.a.) s-au exprimat de mult în acest sens, iar studiile recente, întemeiate pe dezvăluirile de ultim moment ale arhivelor secrete, i-au confirmat pe deplin. Reținem un singur exemplu: opinia categorică expusă de un istoric polonez în sensul că Pactul de la 23 august 1939 și protocolul său secret deopotrivă au servit drept „**fundament pentru izbucnirea celui de-al doilea război mondial** (subl. ns.)”².

Fapt remarcabil, România a fost una dintre cele dintâi victime ale sistemului european odios introdus de Pactul Hitler-Stalin. Ceea ce, de fel, n-a constituit un temei de recunoaștere, dimpotrivă, un impuls pentru a-l repudia cu violență. Într-un asemenea context, fără îndoială, **22 iunie 1941 a reprezentat pentru România lui Ion Antonescu**

¹ Vezi Constantin Vlad, *Diplomația secolului XX*, București, Fundația Europeană Titulescu, 2006, p. 131-148; Gh. Buzatu, în *Istoria Românilor*, VIII, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 539 și urm; Gh. Buzatu și colaboratori, *Secretele protocolului secret von Ribbentrop-Molotov*, Iași, Editura Moldova, 1991; Pavel Moraru, *Armata lui Stalin văzută de români*, București, Editura Militară, 2006; Petre Otu, *Îmbrățișarea Anacondei: Politica militară a României în perioada 1 septembrie 1939-22 iunie 1944*, București, Editura Militară, 2006; Constantin Corneanu, *Sub povara marilor decizii: România și geopolitica Marilor Puteri. 1941-1945*, București, Editura Scripta, 2007.

² J. Lipinsky, *Sekretniie protokoli Stalin i Ghitler – neskoncaemaia istoria s 1939 g.*, în vol. *Mejdunarodnii krizis 1939-1941 gg.: Ot sovetsko-ghermanskih dogovorov 1939 g. do napadeniia Ghermanii na SSSR*, coord. A. O. Ciubarian și colaboratori, Moskva, Izd. Prava Celoveka, 2006, p. 29. Pentru unele aspecte istoriografice, vezi I. Țăranu, *Ce citim despre Pactul Ribbentrop-Molotov*, în *Istoricitatea istoriografiei. Observații asupra scrisului istoric basarabean*, Chișinău, Editura Arc, 2004, p. 161-187.

revanșa strălucită pentru tot ceea ce produsea ori simbolizase 23 august 1939³.

Pe de altă parte, în chip surprinzător, Pactul din 23 august 1939, deși respins de toată lumea, iar regimurile lui Hitler și Stalin s-au prăbușit definitiv, rămâne încă în funcțiune! Iată de ce, tocmai având în vedere scopurile și urmările documentului în discuție, caracterul criminal întru totul și pentru toate al înțelegerii convenite între cei doi monștri ai istoriei mondiale, Hitler și Stalin⁴, ne întâlnim cu o situație unică în istoria mondială a diplomației în care nu se poate recomanda respectarea principiului clasic al dreptului internațional potrivit căruia Tratatele sunt încheiate spre a fi respectate, ci, dimpotrivă, dictonul agresorilor de profesie în materie: ***Pacta sunt delenda!***

Așa precum în cursul conflagrației mondiale de la începutul veacului trecut, între 1939 și 1945 una dintre problemele “vedetă” care s-a instalat în atenția politicianilor, diplomaților și militarilor, a istoricilor și, deopotrivă, a opiniei publice, privește *cauzele imediate, condițiile concrete* în care a devenit posibilă evoluția evenimentelor în direcția izbucnirii ostilităților la 1 septembrie 1939, la început prin atacarea Poloniei de către Germania, iar apoi, cu începere de la 2-3 septembrie 1939, prin implicarea Marii Britanii și a Franței de partea statelor agresate.

Ceea ce s-a petrecut este de-acum prea bine cunoscut pentru a fi detaliat. Este suficient să reținem că, prin jocul alianțelor s-au conturat, între 1939 și 1941, cele două tabere ostile care se vor confrunta în conflictul secolului al XX-lea. Relativ la cursul evenimentelor în direcția datei fatidice de 1 septembrie 1939, studiile de specialitate datorate unor prestigioși istorici din întreaga lume conchid că, în determinarea faptelor spre finalitatea cunoscută, s-au dovedit hotărâtoare *tendențele de expansiune teritorială și ideologică* ale puterilor revizioniste – în ordine: Germania, U.R.S.S., Italia și Japonia. Pe de altă parte, liderul celui de-al III-lea Reich, Adolf Hitler, nu ar fi putut să “arunce” lumea în război, dacă nu ar fi beneficiat, în sensul cel mai deplin al cuvântului, de avantajele faimoasei *politici de conciliere* promovată după 1933 de cabinetele de la Londra și Paris față de Germania nazistă, și care, cum se știe, a culminat cu înțelegerea de la München din septembrie 1938.

Deopotrivă, în momentul decisiv, în luna august 1939, Hitler a beneficiat din plin de cotitura survenită în politica generală a U.R.S.S.: de la negocierile angajate cu Marea Britanie și Franța pentru bararea agresiunii fasciste în Europa, inclusiv pe cale militară, la apropierea față de cel de-al III-lea Reich, concretizată la 23 august 1939 într-un pact bilateral de neagresiune. Având în vedere atât conținutul documentului care, cel puțin momentan, regla în felul său, “conturile” dintre cele două puteri reprezentând forțele ireconciliabile ale comunismului și fascismului, cât și consecințele sale, imediate și de perspectivă, Tratatul de neagresiune sovieto-german a avut un rol fatal pentru destinul păcii europene și mondiale. Pentru moment, grație Pactului, Hitler a devenit arbitru indiscutabil al păcii europene, atunci când el nu mai dispunea în repertoriul său decât de o singură soluție – războiul!

Elocvent în acest sens a fost dialogul liderilor diplomați ai Germaniei și Italiei din 11 august 1939, atunci când contele Galeazzo Ciano s-a interesat de pretențiile reale

³ Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-1944: România și proba bumerangului*, București, Editura Mica Valahie, 2003, p. 23-24; Gh. Buzatu, coordonator, *Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 149.

⁴ Corneliu Coposu, *Kremlinul și nazismul. O retrospectivă a raporturilor politico-diplomatice dintre Stalin și Hitler*, în vol. Antonescu, I, Veneția, 1986.

ale Berlinului la adresa Poloniei: “Ei bine, ce doriți Dv. în definitiv – Coridorul [polonez] sau Danzigul?”, l-a chestionat ministrul de Externe al Italiei pe omologul său german, Joachim von Ribbentrop. Replica acestuia din urmă a fost în consens cu politica promovată de Führerul Adolf Hitler:

- “... Noi vrem războiul!”⁵.

Potrivit unor reputați specialiști, derularea evenimentelor în linie dreaptă în direcția izbucnirii celui de-al doilea război mondial a fost marcată de acordul de la München din 29 septembrie 1938 și de Pactul Hitler-Stalin din 23 august 1939. Dintre cei care au investigat “Münchenul”, reținem pe Maurice Baumont, Pierre Renouvin, J.-B. Duroselle, D. C. Watt, A. J. P. Taylor, Telford Taylor, Klaus Hildebrand, Jiri Hochman, M. S. Hitchens, Martin Gilbert și Richard Gott⁶. În opinia lui Telford Taylor, acordul din 28 septembrie 1938 a constituit “un punct crucial al istoriei moderne”⁷, în vreme ce, potrivit celebrului istoric britanic A. J. P. Taylor, prin voința liderilor guvernelor Germaniei, Italiei, Marii Britanii și Franței, în capitala bavareză sistemul de la Versailles “a fost nu numai ucis, ci și înmormântat”⁸.

Comparativ cu Münchenul, Pactul de la 23 august 1939 încheiat la Moscova a fost și este mult mai aspru judecat de istorici, iar aceasta, evident, în raport cu rostul său nemijlocit în sacrificarea păcii și deschiderea căii spre declanșarea celui de-al doilea război mondial. Vom aminti, în acest sens, demonstrațiile și concluziile convingătoare expuse de cunoscuți istorici și kremlinologi, precum, în primul rând: Michel Heller și A. M. Nekrici⁹, A. J. P. Taylor¹⁰, William Carr¹¹, William L. Shirer¹², Pierre Renouvin¹³, Maurice Baumont¹⁴, Alan Bullock¹⁵, Sebastian Haffner¹⁶, Wolfgang Leonhard¹⁷, P. M. H. Bell¹⁸, V. M. Falin¹⁹ sau N. V. Zagladin²⁰ sau Gabriel Gorodetsky²¹. Punctele de vedere

⁵ William L. Shirer, *Le Troisième Reich. Des origines à la chute*, Paris, 1967, p. 547.

⁶ Maurice Baumont, *La Faillite de la Paix*, II, Paris, 1961, *passim*; idem, *Les origines de la Seconde Guerre mondiale*, Paris, Payot, 1969, *passim*; Pierre Renouvin, *Histoire des relations internationales*, VIII/2, Paris, Hachette, 1958, pp. 136-139; J.-B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Paris, 1971, p. 219; D. C. Watt, *How War Came. The Immediate Origins of the Second World War, 1938-1939*, London, Heinemann, 1989, *passim*; A. J. P. Taylor, *The Origins of the Second World War*, London, 1961, *passim*; Sydney Aster, 1939. *The Making of the Second World War*, London, 1973, *passim*; Telford Taylor, *Munich. The Price of Peace*, New York, 1980, p. 1003-1004; Klaus Hildebrand, *The Foreign Policy of the Third Reich*, London, 1973, p. 73-74; Jiri Hochman, *The Soviet Union and the Failure of Collective Security. 1934-1938*, Ithaca-London, 1984, *passim*; M. S. Hitchens, *Germany, Russia and the Balkans. Prelude to the Nazi-Soviet Non-Agression Pact*, Boulder – New-York, 1983, *passim*; Martin Gilbert, Richard Gott, *Conciliatorii*, București, 1966, *passim*.

⁷ Telford Taylor, *op. cit.*, p. XI.

⁸ A. J. P. Taylor, *op. cit.*, p. 181.

⁹ *Histoire au pouvoir. Histoire de l'U.R.S.S. de 1917 à nos jours*, Paris, 1982, p. 270-303.

¹⁰ A. J. P. Taylor, *op. cit.*, p. 251.

¹¹ *Poland to Pearl Harbour. The Making of the Second World War*, London, 1985, p. 62-64.

¹² William L. Shirer, *op. cit.*, p. 551-583.

¹³ Pierre Renouvin, *op. cit.*, p. 158.

¹⁴ Maurice Baumont, *Les origines...*, p. 335.

¹⁵ *Hitler. A Study in Tyranny*, London, 1976, p. 531.

¹⁶ *Le pacte avec le diable*, Paris, 1965, p. 164.

¹⁷ *Betrayed. The Hitler-Stalin Pact of 1939*, New-York, 1989, *passim*.

¹⁸ *The Origins of the Second World War in Europe*, London – New-York, 1987, p. 262.

¹⁹ *Vezi 1939 god. Uroki istorii*, Moskva, 1990, p. 319 și urm.

²⁰ *Vezi Istoriia uspehov i neudaci sovetsoi diplomatii*, Moskva, 1990, p. 110 și urm.

exprimate, dincolo de unele nuanțe, explicabile date fiind unghiul și momentele abordării problemei, concordă în mod tulburător. Michel Heller și A. M. Nekrici, de pildă, descifrează că, la 23 august 1939, “o cotitură s-a produs realmente în istoria Europei și a lumii – *Uniunea Sovietică a deschis poarta războiului* [mondial] semnând Pactul cu Germania (subl. ns.)”²², în vreme ce cunoscutul ziarist și istoric american William L. Shirer a consemna că Stalin, “inamicul mortal” al lui Hitler, “a făcut posibilă” decizia acestuia de a ataca Polonia la 1 septembrie 1939²³. Maurice Baumont, membru al Institutului Franței, nu i-a contrazis pe cei citați, dimpotrivă – a susținut și el – Pactul de la 23 august 1939 “a încurajat puternic pe Hitler să riște declanșarea «marelui conflict» (subl. ns.)”²⁴, ceea ce și marele istoric Pierre Renouvin reținuse, anume că “*Pactul de la 23 august 1939 a fost acela care a decis soarta păcii* (subl. ns.)”²⁵. Alan Bullock, cel dintâi biograf de celebritate mondială al lui Hitler, observa că, mulțumită Pactului cu Stalin, Führerul a căpătat “mâinile libere” pentru a putea invada Polonia în 1939 fără nici un fel de riscuri²⁶. Walter Hofer, într-o apreciată lucrare specială, constată și el că liderul de la Kremlin a fost cel care i-a dat lui Hitler “semnalul verde” să pornească războiul²⁷, opinie împărtășită de N. V. Zagladin²⁸ ori de A. Avtorchanov²⁹.

Un alt aspect, examinat în detaliu după anul 1948 în istoriografia occidentală, combătut vehement de istoricii de la Moscova a fost acela al prețului cu care Hitler a smuls, în 1939, lui Stalin, semnătura lui Molotov pe Pactul de neagresiune. Și în această privință, în prezent, lucrurile sunt clare. Condiția finalizării negocierilor, desfășurate în cea mai mare taină, a fost încheierea unui protocol adițional secret, în conformitate cu care Berlinul recunoștea în “sfera de interese” a Kremlinului – mergându-se până la acordarea “dreptului” de ocupație – mai multe state sau porțiuni de state, incluzând ori vizând Finlanda, Țările Baltice, Polonia și România. Lucrurile fiind de-acum bine cunoscute, vom face apel la recunoașterile unor specialiști. Revenim, prin urmare, la Michel Heller și A. M. Nekrici, atât de categorici și de această dată: “După ce U.R.S.S. a semnat protocolul secret în privința sferelor de influență, Germania și-a văzut asigurat spatele în Est. Calea atacului împotriva Poloniei era deschisă”³⁰. William L. Shirer insistă în a demonstra cum, prin “târgul cinic”, “sordid” cu Hitler, Stalin “a dat semnalul unui război [contra Poloniei] care, după toate probabilitățile, avea să ia proporțiile unui conflict mondial”³¹.

Semnificația generală și consecințele dezastruoase pentru România ale protocolului secret în discuție au fost evidențiate adeseori și de istoricii români Viorica Moisuc³², Valeriu Florin Dobrinescu³³, Mircea Mușat și Ion Ardeleanu³⁴, Florin

²¹ Vezi *Grand Delusion. Stalin and the German Invasion of Russia*, New Haven and London, Yale University Press, *passim*.

²² Michel Heller, A. M. Nekrici, *op. cit.*, p. 284.

²³ William L. Shirer, *op. cit.*, p. 566.

²⁴ Maurice Baumont, *La Faillite de la paix*, II, p. 873.

²⁵ Pierre Renouvin, *Histoire...*, VIII₂, p. 198.

²⁶ Alan Bullock, *op. cit.*, p. 531.

²⁷ Vezi *Hitler dechaîne la Guerre*, Paris, 1967, p. 112.

²⁸ N. V. Zagladin, *op. cit.*, p. 111-113.

²⁹ Vezi *Imperiia Kremlinului. Sovetskii tip kolonializma*, Vilnius, 1990, p. 110 și urm.

³⁰ Michel Heller, A. M. Nekrici, *op. cit.*, p. 284.

³¹ William L. Shirer, *op. cit.*, p. 583.

³² Vezi *Premisele izolării politice a României, 1919-1940*, p. 360-366.

Constantiniu³⁵. În ce-l privea, istoricul rus N. V. Zagladin, confirmat de apariția la Moscova a pseudo-jurnalului lui V. M. Molotov³⁶, conchidea fără șovăire: “În asemenea condiții istorice concrete [august 1939], Hitler a fost mai interesat în neutralizarea U.R.S.S.-ului decât Uniunea Sovietică în neutralizarea Germaniei. Aceasta s-a și reflectat în semnarea protocolului secret, propus Germaniei ca anexă la Pactul de neagresiune și care delimita sferile de influență în Europa de Est. U.R.S.S., după cum i se părea lui Stalin, neriscând nimic, dobânda posibilitatea să-și extindă teritoriul, recăpătând ceea ce pierduse în cursul războiului civil. *Practic, Stalin, încheind târgul cu Hitler, a aprins «lumina verde» pentru agresiunea fascistă în Europa* (subl. ns.). Această alegere reflecta concepția sovietică despre «interesele U.R.S.S.» și despre a căror prioritate s-a vorbit încă la Congresul al XVII-lea al P.C. (b) [ianuarie 1934]”³⁷.

Se desprinde realitatea indiscutabilă că Pactul de neagresiune sovieto-german din 1939, “întărit” de protocolul adițional secret semnat concomitent la Moscova, precum și toate documentele secrete și nesecrete convenite în următorii doi ani între Berlin și Kremlin³⁸, au afectat într-o măsură decisivă situația bătrânului continent, înlesnind nu numai izbucnirea celui de-al doilea război mondial, ci, mai mult, prin forța desfășurărilor impuse de conflict și prin prisma consecințelor rezultate, au contribuit la modificarea configurației teritoriilor unor țări din zonă și, deopotrivă, au predeterminat schimbarea pentru mai multe decenii a regimurilor politice din Europa Est-Centrală.

În mod concret, încă din 10 martie 1939, în *Raportul* prezentat la cel de-al XVIII-lea Congres al P.C. (b), I. V. Stalin se pronunțase “pentru pace” și întărirea legăturilor comerciale “cu toate țările”³⁹. Oferta dictatorului roșu nu a rămas neobservată la Berlin, mai ales că la 3 mai 1939 a fost succedată de o altă mișcare semnificativă la conducerea diplomației sovietice: înlocuirea lui M. M. Litvinov, de naționalitate evreu și unul dintre proeminenții combatanți, alături de Louis Barthou sau Nicolae Titulescu, pentru securitatea europeană, cu V. M. Molotov, liderul în funcție al guvernului de la Moscova⁴⁰. Mai apoi, la confluența lunilor iulie-august 1939, la Berlin s-au desfășurat convorbiri secrete între funcționari ai ambasadei U.R.S.S. (Astahov, Babarin) și cei ai M.A.E. german, fiind dezbătute atât problemele economico-financiare, cât și unele politice, precum “interesele” reciproce în zonele dintre Marea Baltică și Marea Neagră⁴¹. Sovieticii au “mușcat din momeală”, iar în consecință, la 14 august 1939, Ribbentrop l-a

³³ Vezi *Bătălia pentru Basarabia, 1918-1940*, Iași, 1991, p. 121 și urm.

³⁴ Vezi *România după Marea Unire*, II₂. 1933-1940, București, 1988, p. 1514-1516.

³⁵ Vezi *Între Hitler și Stalin. România și pactul Ribbentrop-Molotov*, București, 1991, *passim*. Vezi și Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri. 1939-1947*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 41 și urm.

³⁶ Vezi Felix Ciuev, *Sto sorok besed s Molotovîm. Iz dnevnika...*, Moskva, 1991, p. 14-29.

³⁷ N. V. Zagladin, *op. cit.*, p. 111.

³⁸ P. A. S. Grenville, *The Major International Treaties, 1914-1973*, London, 1974, p. 182 și urm.

³⁹ I. V. Stalin, *Problemele leninismului*, București, 1948, p. 904.

⁴⁰ La 22 august 1939, în discursul rostit la reuniunea cu cadrele de comandă ale Wehrmachtului, Adolf Hitler avea să declare: “... Înlocuirea lui Litvinov a fost *decisivă* (subl. ns.). Mi-a apărut, cu repeziciunea unei lovituri de tun, ca semn al schimbării de atitudine a Moscovei față de Puterile Occidentale” (William L. Shirer, *op. cit.*, p. 569-570).

⁴¹ *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945*, Serie D: 1937-1941, vol. VI, Baden-Baden, 1956, p. 854-855; *ibidem*, p. 883-884 (telegrama nr. 166/3 august 1939, în regim de extremă urgență, Joachim von Ribbentrop către contele Friedrich von der Schulenburg, ambasadorul german la Moscova) (În continuare, se va cita: ADAP).

instruit pe ambasadorul german la Moscova să se prezinte la Molotov pentru a-i transmite că “între Germania și U.R.S.S. nu există conflicte reale de interese”⁴². Întâlnirea V. M. Molotov – Friedrich Werner von der Schulenburg a avut loc chiar a doua zi și, în cursul ei, liderul sovietic s-a interesat dacă partea germană avea în vedere încheierea unui pact de neagresiune U.R.S.S. – Germania, context în care diplomatul german a sugerat ca Ribbentrop să efectueze o vizită în capitala sovietică⁴³. Cum derularea evenimentelor pe plan internațional devenise presantă, după numai câteva zile, la 19 august 1939, Molotov și contele Schulenburg s-au întâlnit în două rânduri pentru a pune la punct un “proiect” al Pactului de neagresiune sovieto-german⁴⁴, cu sublinierea faptului că Ribbentrop era așteptat la Moscova, dacă se parafa tratatul comercial și de credit bilateral, negociat pe atunci la Berlin⁴⁵.

Din stenograma sovietică a primei întrevederi Molotov – Schulenburg din 19 august 1939 se desprind câteva elemente extrem de importante. Astfel, Schulenburg, exprimând temerile lui Ribbentrop în privința evoluției crizei germano-polone, a insistat pentru negocieri “accelerate” între Moscova și Berlin. El a explicat despre ce era vorba, fiind imposibil să se presupună că U.R.S.S. n-ar fi cunoscut stadiul disputei dintre Berlin și Varșovia. Aceasta întrucât diplomatul german l-a avertizat pe Molotov: “La Berlin există temerea că *un conflict poate izbucni pe neașteptate între Germania și Polonia* (subl. ns.)”⁴⁶.

Un alt element semnificativ privea oferta lui Schulenburg, pentru care problema Pactului de neagresiune sovieto-german apărea “clară”, documentul trebuind – în viziunea guvernului german – să cuprindă două dispoziții: excluderea războiului între contractanți și intrarea imediată în vigoare, cu un termen de valabilitate de 25 de ani⁴⁷. A fost un prilej pentru ca, replicând, Molotov să explice că se puteau adopta ca modele pactele omoloage încheiate de U.R.S.S. cu Polonia, Letonia sau Estonia, ceea ce interlocutorul său n-a respins. Dimpotrivă, el a insistat, adăugând, în premieră în cadrul discuțiilor la acel nivel, că Hitler era „*gata să țină cont de tot ceea ce U.R.S.S. ar dori* [să fie reglementat prin pact] (subl. ns.)”⁴⁸.

Cel de-al treilea element intervenit în întrevederea Molotov – Schulenburg din 19 august 1939, de o importanță capitală pentru desfășurarea și impulsionarea evenimentelor, a constatat în insistențele diplomatului german ca Joachim von Ribbentrop să fie primit neîntârziat la Moscova. Cu atât mai mult cu cât Adolf Hitler însuși acorda vizitei “*o enormă importanță* (subl. ns.)”⁴⁹.

În acest cadru, discuțiile au ajuns, pentru prima dată, la problema unui *protocol adițional secret* al Pactului de neagresiune sovieto-german. Nu putem ignora faptul că, în vreme ce sursele diplomatice germane relevă că inițiativa unui asemenea protocol a

⁴² ADAP, Serie D, vol. VII, Baden-Baden, 1956, p. 48 (telegrama din 14 august 1939, Julius Schnurre către Friedrich von der Schulenburg); *ibidem*, p. 51-52.

⁴³ Minuta întrevederii în “La Vie Internationale”, Moscow, nr. 10/1989, p. 92-95.

⁴⁴ ADAP, Serie D, vol. VII, p. 124-125. Pentru proiectul pactului vezi *ibidem*, p. 125-126; “La Vie Internationale”, Moscow, nr. 10/1989, p. 102.

⁴⁵ El s-a semnat la Berlin, în aceeași zi (*ibidem*, p. 118-124).

⁴⁶ “La Vie Internationale”, Moscow, nr. 10/1989, p. 99-101.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

aparținut în mod sigur sovieticilor⁵⁰, documentele sovietice preferau să mențină lucrurile în nebulosă, lăsând chiar să se înțeleagă că, dimpotrivă, partea germană și-ar fi asumat „plăcerea” de a provoca explicații pe tema respectivă⁵¹. Din stenograma sovietică a întrevederii, reținem, spre ilustrare, acest pasaj cuprinzând motivația contelui Schulenburg pentru a determina Moscova să acorde O.K.-ul pentru vizita lui Joachim von Ribbentrop: “[Venind la Moscova] Ribbentrop ar putea încheia un protocol în care ar intra toate problemele deja menționate [în cursul reuniunii], precum și acelea ce ar putea surveni în cursul turneului. Timpul presează...(subl. ns.)”⁵².

Opinăm că oficialii sovietici au inițiat discuțiile despre protocolul auxiliar secret fie numai și pentru faptul că, la data respectivă, din august 1939, *Kremlinul era acela care se lăsa “cumpărat” de Berlin, iar aceasta presupunea un “preț”*, înglobat integral într-un asemenea document. De cealaltă parte, oficialii germani, executând dispozițiile lui Adolf Hitler, s-au declarat dispuși să câștige “bunăvoința” U.R.S.S., oferindu-i avantaje teritoriale de la Marea Baltică la Marea Neagră, prevăzute în chip precis în protocolul secret revendicat de sovietici. Molotov și-a jucat însă rolul până la capăt. El a promis, la sfârșitul întrevederii din 19 august 1939, că avea să transmită guvernului său “tot ceea ce a declarat Schulenburg”⁵³. Cât privește vizita lui Joachim von Ribbentrop, ea devenise... inevitabilă, de vreme ce Kremlinul deja se îngrijea de “etapele” ei, mai cu seamă că “deciziile” ce urmau a se lua “trebuie să fie mai mult sau mai puțin pregătite”⁵⁴.

Am insistat asupra negocierilor secrete sovieto-germane la nivelul și datele precizate pentru a dovedi în ce grad Germania și U.R.S.S., pe deplin conștiente de gravitatea situației și de riscul izbucnirii unui război în Europa în 1939, au parafat, totuși, Pactul de neagresiune, devenit posibil numai pentru că se baza pe *un târg ignobil*, ascuns în spatele *protocolului auxiliar secret*, asupra căruia vom reveni.

Reținem pe moment, că, la 20 august 1939, Adolf Hitler s-a adresat personal lui I. V. Stalin, insistând pentru *încheierea imediată* a unui Pact de neagresiune sovieto-german⁵⁵. De asemenea, Führerul deslușea că protocolul adițional “dorit” de guvernul Uniunii Sovietice ar putea fi “clarificat substanțial în cel mai scurt timp, dacă un om de stat cu răspundere [Joachim von Ribbentrop] va putea negocia la Moscova în această privință”⁵⁶. Este superfluu să menționăm că Hitler nu i-a ascuns lui Stalin toată gravitatea presiunilor declanșate împotriva Poloniei: “Încordarea dintre Germania și Polonia a devenit intolerabilă. Atitudinea Poloniei față de o mare putere este astfel încât o criză poate izbucni în orice zi. Germania este, în orice caz, hotărâtă ca, față de această insolență, să facă recunoscute interesele Reichului prin toate mijloacele”⁵⁷. La Berlin și Moscova s-au asigurat, prin toate mijloacele, transmiterea mesajului lui A. Hitler către

⁵⁰ ADAP, Serie D, vol. VII, p. 124-125 (telegrama nr. 189 din 19 august 1939, contele Schulenburg către J. von Ribbentrop); *ibidem*, p. 131. Mesajul lui A. Hitler către I. V. Stalin din 20 august 1939 (transmis prin telegrama nr. 189/20 august 1939 a lui Ribbentrop către Schulenburg) vorbea de “protocolul dorit de guvernul Uniunii Sovietice (subl. ns.)”.

⁵¹ Vezi stenograma sovietică a întrevederii din 19 august 1939, la care ne-am referit, în “La Vie Internationale”, Moscow, nr. 10, 1989, p. 99-101.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ ADAP, Serie D, vol. VII, p. 131.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

destinatar⁵⁸, precum și obținerea replicii lui I. V. Stalin, care s-a produs la 21 august 1939, deci în cel mai scurt termen posibil⁵⁹.

Din acea clipă, evenimentele s-au precipitat: în după-amiaza de 21 august 1939, marile agenții de presă anunțau ca iminentă vizita lui Joachim von Ribbentrop la Moscova, pentru încheierea Pactului de neagresiune sovieto-german, cancelariile occidentale intrând în derută, nu mai puțin – ori, mai degrabă - cabinetele țărilor europene mici și mijlocii, ca și opinia publică internațională.

Ireparabilul se produsese, iar cursa spre război n-a mai putut fi stopată.

Negocierile militare anglo-franco-sovietice, angajate anterior la Moscova pentru stoparea agresorului german, au eșuat. Ca un corolar al înțelegerii între Berlin și Kremlin. În vreme ce I. V. Stalin era nerăbdător să fructifice avantajele Pactului, A. Hitler, beneficiind de mână liberă din partea U.R.S.S., se pregătea de război. La 22 august 1939, la întrunirea secretă cu cadrele de comandă ale *Wehrmachtului*, Führerul avea să declare: “*Eu am provocat gradual schimbarea politicii [Germaniei] vis-à-vis de Rusia* (subl. ns.). Cu prilejul tratatului comercial [19 august 1939], au fost angajate negocieri politice. Finalmente, rușii au prezentat o propunere de pact de neagresiune...”⁶⁰. În curând, Joachim von Ribbentrop va semna Pactul, astfel că soarta Poloniei, izolată, era pecetluită. Nici Marea Britanie sau Franța nu mai puteau interveni eficace. După ce desăvârșise preparativele politice, se lăuda Hitler, calea era de-acum “deschisă militarilor... Distrugerea Poloniei are prioritate... Chiar dacă războiul izbucnește în Vest, distrugerea Poloniei rămâne obiectivul principal”⁶¹.

În felul acesta, semnând Pactul de neagresiune cu Kremlinul, Reichul nazist a evitat un război pe două fronturi, cu U.R.S.S. și cu Puterile Occidentale în același timp, dar a acceptat “riscul”, care avea să se concretizeze între 1 și 3 septembrie 1939, al unul conflict cu Marea Britanie și Franța în Vest și al unei campanii contra Poloniei, în Est. Drept urmare, la 23 august 1939, Hitler a stabilit “Ziua Z”, pentru punerea în aplicare a “Planului Alb” (*Fall Weiss*) din aprilie precedent – atacarea Poloniei – pentru data de 26 august 1939, ora 4,30⁶².

Dar, cu toate că decizia fusese proclamată ... “irevocabilă”, Führerul avea să revină asupra ei, după ce Benito Mussolini l-a înștiințat că Italia nu putea intra în război și după ce s-a anunțat semnarea la Londra a unui acord anglo-polonez. În schimb, la 31 august 1939, în plin miez de zi, Hitler a semnat totuși “directiva de război” nr. 1, care stabilea necondiționat invadarea Poloniei în ceasurile imediat următoare, mai precis la 1 septembrie 1939, ora 4,45⁶³.

În acest răstimp, Joachim von Ribbentrop și consilierii săi diplomatici ajunseseră la Moscova. La 23-24 august 1939, la Kremlin, în cursul celor două runde de negocieri, J. von Ribbentrop a căzut de acord cu I. V. Stalin și V. M. Molotov asupra conținutului Pactului de neagresiune. A ridicat probleme, după cum era de așteptat, protocolul auxiliar secret, astfel că Ribbentrop, pentru a răspunde exigențelor de ultimă oră ale sovieticilor în privința delimitării “sferelor de interese” în Europa de Est, a trebui să solicite, în regim de

⁵⁸ *Ibidem*, p. 139-140.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 140-141.

⁶⁰ William L. Shirer, *op. cit.*, p. 569-570.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² F. Halder, *Voennîi dnevnik*, vol. 1, Moskva, 1968, p. 30.

⁶³ A. Hitler, *Directives de guerre*, Paris, 1965, p. 31-33.

maximă urgență, aprobarea Führerului la Berlin⁶⁴. Acordul lui Hitler s-a dat neîntârziat, fiind receptat la Moscova – la 23 august 1939, orele 23,00⁶⁵, în așa fel încât, în zorii zilei următoare, Joachim von Ribbentrop și V. M. Molotov au parafat Pactul de neagresiune⁶⁶. Documentul, întocmit în două exemplare, în limbile germană și rusă, ambele având aceeași valoare, au fost încredințate agenților de presă și marilor cotidiene, care s-au grăbit, în frunte cu “Pravda”, să-l publice în aceeași zi⁶⁷. Un fapt esențial: protocolul adițional, privind delimitarea “sferelor de interese” între semnatori, beneficiind, de asemenea, de două variante, nu a fost menționat de nimeni, deși el făcea parte integrantă din Pactul de neagresiune⁶⁸. În acest sens, articolul 4 al protocolului era cât se poate de categoric: documentul trebuind să fie păstrat de către Puterile Contractante “în cel mai strict secret”⁶⁹. Și, în adevăr, semnarii au știut să se țină de cuvânt, chiar și după 22 iunie 1941, când s-au confruntat unul cu celălalt într-un război pe viață și pe moarte! Așa se face că, deși existența protocolului auxiliar a fost bănuită din prima clipă de toată lumea, mai ales în baza graficului extinderilor teritoriale sovietice “pașnice” dintre Marea Baltică și Marea Neagră (inclusiv România) în 1939-1940, textul n-avea să iasă la iveală decât după conflictul din 1939-1945. Iar aceasta în condiții care țin mai degrabă de cazurile celebre întâlnite doar în poveștile de spionaj⁷⁰... Textul original al variantei în limba germană a protocolului secret s-a pierdut în anii războiului, în cursul bombardamentelor și transferului arhivelor pe teritoriul Reichului nazist. Dar s-au păstrat, ca printr-un miracol, copii ale documentului. Ele au fost capturate de Aliați, în speță de americani, la sfârșitul ostilităților. Protocolul secret și celelalte probe privind pregătirea, parafarea și aplicarea “târgului” sovieto-german din august 1939 aveau să fie valorificate, în scop științific dar și propagandistic, cu începere din anul 1948, în plin “război rece”, în capitalele occidentale⁷¹. Sovieticii, prinși în culpă gravă, au refuzat cu obstinație să recunoască ... valabilitatea probelor dezvăluite. Dimpotrivă, așa cum era regula propagandei staliniste, ei au replicat cu violență, în primul rând printr-o celebră broșură⁷², girată de Biroul Sovietic de Informații. Abia după... 40 de ani, în condițiile transformărilor de după 1985, legate de epoca lui Mihail Gorbaciov, U.R.S.S., în sfârșit, *a recunoscut oficial existența protocolului auxiliar secret*. La 24 decembrie 1939, în baza raportului unei Comisii speciale (Iakovlev), protocolul adițional și toate celelalte înțelegeri secrete germano-sovietice din 28 august – 28 septembrie 1939, aferente Pactului de neagresiune din 23 august 1939⁷³ au fost declarate “nule și neavenite din punct de vedere juridic, cu începere din momentul încheierii lor”⁷⁴.

⁶⁴ ADAP, Serie D, vol. VII, p. 185.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 187.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 205-206.

⁶⁷ Vezi “Pravda”, Moskva, 24 august 1939.

⁶⁸ ADAP, vol. VII, p. 206-207 (doc. nr. 229); Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, 1991, p. 22; Ioan Scurtu, *România și Marile Puteri*, II, p. 149-150.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, 1996, p. 171-172.

⁷¹ Vezi Department of State, *Nazi-Soviet Relations, 1939-1941. Documents from the Archives of the German Foreign Office*, Washington, 1948; idem, *La vérité sur les rapports germano-soviétiques de 1939 à 1941*, Paris, 1948.

⁷² Vezi *Falsificatorii istoriei*, traducere în limba română, București, 1948.

⁷³ Gh. Buzatu și colab., *Secretele protocolului secret din 23 august 1939*, Iași, 1991, p. 17-22, 45.

⁷⁴ O. A. Rjesevskii, ed., *1939 god. Uroki istorii*, Moskva, 1990, p. 497.

Se impune să remarcăm în context un caz aproape unic în istorie, și anume că, deși documentele secrete sovieto-germane din 1939 au fost atinse de nulitate din chiar momentul semnării, realitățile istorice pe care le-au modificat ori le-au impus în 1939-1940, în detrimentul Poloniei sau României, au rămas ... încă în vigoare⁷⁵. Ceea ce, după prăbușirea Germaniei naziste și, mai apoi, a U.R.S.S., în condițiile actuale ale făuririi și extinderii Noii Europe, trebuie să recunoaștem că reprezintă în fond nu atât o ironie, cât o sfidare a istoriei. Nu mai puțin, o mare nedreptate.

În condițiile precizate, se impune de la sine încheierea că, deopotrivă cu Țările Baltice și Polonia, pentru care Hitler a obținut la 17 septembrie asigurarea lui Stalin de a o ataca dinspre răsărit⁷⁶, *România s-a aflat tot timpul nemijlocit în obiectiv* cu prilejul pertractărilor sovieto-germane care au condus la Pactul din 23 august 1939. Este și motivul pentru care anume detalii din paginile precedente pot să apară obositoare, dar, considerăm, concludente *pentru a surprinde contextul general* în care s-a ridicat și a fost reglementată pe moment problema “sferelor de interes” germane și sovietice în spațiul dintre Marea Baltică și Marea Neagră în vara-toamna anului 1939. România, cum s-a constatat, departe de a se implica în vreun fel în jocul Marilor Puteri, a reprezentat ceea ce a fost grav în asemenea împrejurări, și anume *un obiectiv* și, deopotrivă, *un temei al soluționării diferendului sovieto-german* într-un moment fatidic pentru soarta Europei – pregătirea și declanșarea celui de-al doilea război mondial. Interesat în înscrierea Bucureștilor pe orbita politicii celui de-al III-lea Reich, în mod deosebit pentru a-și asigura resursele românești de cereale și petrol absolut necesare pentru continuarea războiului⁷⁷, A. Hitler, ajuns pe moment în postura de *factotum* al păcii și războiului pe bătrânul continent, i-a comunicat, cu nereținută satisfacție, aliatului său, Benito Mussolini, la 25 august 1939, că, în urma negocierilor cu U.R.S.S., se ivise în politica mondială “o situație integral nouă, care trebuia considerată ca oferind cel mai important avantaj posibil pentru Axă [Berlin-Roma-Tokio]”⁷⁸. Noua situație decurgea nemijlocit din Pactul de neagresiune tocmai încheiat la Kremlin, de vreme ce, în cazul unui conflict cu Puterile Occidentale, Berlinul se socotea asigurat – menționa Hitler - de “atitudinea favorabilă” a U.R.S.S., de neutralitatea Turciei, precum și de *imposibilitatea implicării României în ostilități, împotriva Axei*⁷⁹. Pentru ca, în rândurile următoare, Führerul să-i repete lui Mussolini: “... *Eu repet odată în plus că România nu mai e în măsură să participe la un conflict împotriva Axei!* (subl. ns.)”⁸⁰. Răspunzându-i în aceeași zi lui Hitler, Mussolini s-a declarat “în întregime” de acord cu Führerul, și anume că Pactul sovieto-german evitase “încercuirea” Reichului urmărită de Marea Britanie și Franța⁸¹, că el, de asemenea, “*blocase*” *acțiunea României*, fiind de așteptat și o atitudine corespunzătoare din partea Turciei⁸².

Acestea fiind consecințele, era natural ca, la Paris ori la Londra, în rândul întâi, Pactul sovieto-german să provoace consternare⁸³. Cu atât mai mult, situația a șocat

⁷⁵ Gh. Buzatu și colab., *Secretele protocolului secret*, p. 5.

⁷⁶ ADAP, Serie D, vol. VIII, p. 62.

⁷⁷ Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, București, Editura Enciclopedică, 1998, *passim*.

⁷⁸ *La vérité sur les rapports germano-soviétiques de 1939 à 1941*, p. 86.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*, p. 87.

⁸² *Ibidem*, p. 88.

⁸³ Gh. Buzatu și colab., *Secretele protocolului secret*, p. 14.

Bucureștii. O mărturisesc, în *Jurnalele* lor, fără pic de reținere, personajele care, în acele zile, răspundeau de destinele României: regele Carol al II-lea și premierul Armand Călinescu⁸⁴. Sunt deosebit de semnificative unele pasaje din *Jurnalul* regelui Carol al II-lea:

“Luni, 21 august 1939

La 4 1/2 [Ernest] Urdăreanu telefonează că are ceva extrem de important și de grav de comunicat. Îmi aduce știrea, atât de neașteptată, cât de dezagreabilă și de oribilă, că Germania iscălește cu U.R.S.S. un pact de neagresiune și că Ribbentrop merge la Moscova, ca să aducă la îndeplinire acest act de înaltă trădare din partea Sovietelor [...]. Urdăreanu e tragic asupra știrii. Eu nu sunt peste măsură de mirat, căci de mult aveam, hotărât, impresia că se pregătea un concubinaj între nazism și comunism și că între aceste două țări era o secretă simpatie de interese. Totuși, ca gest din partea Rusiei, este ceva scârbos să facă așa ceva, tocmai în momentul când trata cu misiunile anglo-franceze o convenție militară [...].

Marti, 22 august

Dimineața, Călinescu și Gafencu, ca să discutăm situația. Și ei văd situația foarte în negru. Deciziunea finală este de a urma aceeași politică ca până acum, să întărim acțiunea de înarmare și să facem eforturi pentru neutralitate [...].

Miercuri, 23 august

De dimineață, Călinescu, ca să studiez, din nou, întreaga situație care am, hotărât, impresia că devine din ce în ce mai gravă și a noastră, în special, extrem de dificilă [...]. Iată concluziile la care am ajuns. Interesul României este ca anglo-francezii să fie învingători și, în același timp, să fie ferită, cât mai mult, de război. În rezumat, neutralitatea cât mai lungă spre a putea păstra forțe proaspete și, eventual, dacă circumstanțele o indică, să poată interveni, când acțiunea ar fi fost folositoare [...]. Pe urmă, a venit Ernest [Urdăreanu]. El e întotdeauna vânat de extrema teamă a Germaniei. A venit astăzi cu ideea că ar trebui să facem un pact de neagresiune cu Germania, mărturisind că prin aceasta ar vedea o cumplită răsturnare a politicii noastre. Atât Călinescu, cât și mine [eu] am respins această idee, nefiind conformă cu scopul nostru final”.

Nu ne îndoim că *alta ar fi fost situația*, în sensul agravării concluziilor desprinse de București, în urma semnării Pactului Hitler-Stalin, dacă s-ar fi știut *cu certitudine* că protocolul auxiliar secret aborda o problemă care, în perspectivă, reprezenta o gravă amenințare la adresa integrității teritoriale a României. Nu mai constituie demult, din 1948, după cum s-a evidențiat, un secret faptul că protocolul auxiliar din 23 august 1939 cuprindea reglementări ale “sferelor de interese” ale Puterilor Contractante pentru zona dintre Marea Baltică și Marea Neagră, într-o ordine precisă: 1. pentru schimbările teritoriale în curs ori de perspectivă din statele baltice (nominalizate: Finlanda, Letonia și Lituania); 2. pentru modificările teritoriale și politice planificate în Polonia; 3. pentru România. În acest ultim sens, articolul 3 al protocolului auxiliar secret căpătase această formulare: “În ceea ce privește Europa de Sud-Est, Partea Sovietică insistă asupra

⁸⁴ Vezi Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, II, ediție N. Rauș, București, 1997, p. 176 și urm.; Armand Călinescu, *Însemnări politice. 1916-1939*, ediție Al. Gh. Savu, București, 1990, p. 425. Despre situația României în urma semnării pactului Hitler-Stalin vezi, mai ales, contribuțiile datorate lui Florin Constantiniu, V. F. Dobrinescu, Ilie Seftiuc, volumul *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia*, Chișinău, 1991, *passim*.

interesului ei pentru Basarabia. Partea Germană a declarat că manifestă o totală lipsă de interes față de acest teritoriu”⁸⁵.

Luând în considerare extinderea înțelegerii sovieto-germane, brutalitatea și scrupulozitatea celor doi parteneri în atingerea scopurilor, nu încăpea, din parcurgerea textului reprodus, *nici o îndoială* în privința deciziei semnatarilor, în cazul în speță U.R.S.S., de a provoca cât de curând redeschiderea *cazului Basarabiei*.

Revenind la București, vom constata că, dacă aici, precum și în celelalte capitale europene, a lipsit certitudinea unui protocol auxiliar secret de împărțire a “sferelor de interese” în sud-estul Europei, în schimb, aproape simultan cu încheierea Pactului de neagresiune sovieto-german la 23 august 1939 s-a născut *bănuiala că un angajament obscur ar fi constituit, mai mult decât prilejul, fundamentul însuși al târgului între cele două totalitarisme - nazism și comunism..* Regele Carol II, în *Jurnalul* său din 22 august 1939, era cât se poate de categoric în acest sens: “Se mai pune întrebarea, foarte importantă, ce preț au plătit germanii pentru această schimbare la față? Unii, cum e Urdăreanu, *cred că* [U.R.S.S. și Germania] *și-au împărțit teritoriile Europei Orientale, mai ales cele poloneze și ale noastre. În tot cazul, noi suntem în primul plan al primejdiei* (subl. ns.)...”

Primejdia se numea, în fond, *războiul*. Care devenise o realitate inevitabilă⁸⁶. Cu gravele și marile ei probleme, cu distrugerile de valori materiale și pierderile incalculabile de vieți omenești. Cu toate consecințele sale nebănuite. Și în fața căruia România nu avea altceva mai bun de făcut decât să reclame și să-și proclame neutralitatea.

Cu mare greutate se pot afla, în analele trecutului românesc, perioade mai dureroase, mai grave și mai primejdioase, pline de consecințe incalculabile, decât aceea din *vara – toamna anului 1940*.

Ajunsă în plin proces de izolare politico-diplomatică și militară pe plan internațional și, ca atare, lipsită de orice sprijin prompt și eficace din afară, frământată de puternice contradicții interne și, pe deasupra, pândită din toate părțile de imense pericole, disputată și râvnită de unele dintre Marile Puteri europene (în primul rând, U.R.S.S. și Germania), România – precum în alte rânduri Polonia, de-a lungul ultimelor trei veacuri – a ajuns în *postura unui pacient*. Aidoma Poloniei, deci, România a fost pusă pe masa de operație și, în ciuda tuturor evidențelor contrare, în ciuda tuturor protestelor și dezacordurilor, amputată fără nici un fel de șovăire. În mai puțin de trei luni, România Mare, opera atâtor generații și rămasă veșnic legată de memorabilul an 1918, s-a prăbușit, pierzând – prin voința învingătorilor de moment și ca efect direct al poftelor imperialismelor vecine, mari și mici – o treime din teritoriu și din populație, mai precis aproximativ 100 000 km² și 7 milioane de locuitori, în marea lor majoritate români⁸⁷.

⁸⁵ Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 22; ADAP, Serie D, vol. VII, p. 206-207 (doc. nr. 229).

⁸⁶ Despre implicațiile protocolului secret de la 23 august 1939 vezi Gh. Buzatu, Dana Beldiman, eds., *23 august 1939-23 august 1944, passim*.

⁸⁷ Cf. G. I. C. Brătianu, *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, Bucarest, 1943, p. 118 și urm.; George Ciorănescu și colaboratori, *Aspects des relations russo-roumaines. Retrospectives et*

Ultimele două cabinete ale regimului carlist (Gheorghe Tătărescu – mai-iulie 1940 și Ion Gigurtu – iulie-septembrie 1940) s-au străduit să evite marile pierderi teritoriale, prin renunțarea la obligațiile internaționale anterioare (anularea garanțiilor anglo-franceze din aprilie 1939, retragerea din Societatea Națiunilor etc.) și, mai cu seamă, prin afirmarea ostentativă a dorinței de a “*conlucra*” cu Reichul nazist, care, angajat față de vecinii României, a indicat cu consecvență Bucureștilor să accepte pretențiile formulate de aceștia. Interesul Berlinului, împlinit finalmente, a fost de a domina România⁸⁸.

Supraveghind și chiar dirijând schimbarea de atitudine, Regele Carol al II-lea era interesat să asigure supraviețuirea regimului său în condițiile apropierei țării de Germania. În același scop și pentru a fi pe placul Berlinului, cu începere din ianuarie-aprilie 1940, regele recomandase “*reconcilierea*” forțelor politice interne, context în care s-au început negocieri cu legionarii, care, după 22 iunie 1940, când locul Frontului Renașterii Naționale, singura formațiune politică admisă legal sub regimul carlist, a fost luat de Partidul Națiunii, la 28 iunie și 4 iulie au fost incluși pentru prima dată legionari în guvern, prin câțiva reprezentanți, în frunte cu Horia Sima însuși⁸⁹.

În ce-i privește pe liderii celorlalte grupări și fracțiuni politice burgheze și democratice, trebuie subliniat faptul că mulți au fost implicați în deciziile de cedare a regiunilor istorice ale Basarabiei, Nordului Bucovinei, Transilvaniei și Cadrilaterului, motivând cu toții – dar, în fapt, urmând indicațiile camarilei – că erau preocupați de asigurarea dăinuirii cu orice preț a statului și poporului român, fiind, pe de altă parte, convinși că soarta războiului nu fusese nicidecum decisă în vara anului 1940. Opțiunile lor au fost exprimate deschis în cadrul unor *Consilii de Coroană*, anume convocate de către Carol al II-lea, la 27 iunie și 30-31 august 1940, pentru dezbaterile notelor ultimative sovietice în privința Basarabiei și Bucovinei și a presiunilor Axei în problema Transilvaniei⁹⁰. În cadrul respectivelor Consilii sau în afara lor s-au exprimat categoric împotriva cedărilor teritoriale⁹¹: Nicolae Iorga⁹², Iuliu Maniu⁹³ și Gheorghe I. Brătianu⁹⁴.

orientations, I, Paris, 1967, p. 159-160; Ioan Scurtu, ed., *Istoria Basarabiei. De la începuturi până la 1994*, București, 1994, p. 279-314; Anton Moraru, *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*, Chișinău, 1995, p. 312 și urm.; Mircea Mușat, *Drama României Mari*, București, 1992, *passim*; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II₂, p. 1 190 și urm.; V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918-1940*, Iași, 1991, *passim*; Ion Constantin, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 62 și urm.; V. F. Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial (1939-1947)*, Iași, Institutul European, 1995, *passim*; Anatol Petrencu, *România și Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial*, Chișinău, Editura Epigraf, 1999, *passim*; idem, *Basarabia în timpul celui de-al doilea război mondial (1939-1945)*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2006, *passim*; Pavel Moraru, *Bucovina sub regimul Antonescu (1941-1944)*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2005, *passim*; Vitalie Vărat, *Preliminarii ale raptului Basarabiei și Nordului Bucovinei. 1938-1940. Volum de documente din fostele arhive secrete române*, București, Editura Libra, 2000, *passim*; idem, *Șase zile din istoria Bucovinei (18 iunie – 3 iulie 1940)*, Rădăuți, 2001, *passim*; Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 21 și urm. Vezi și M. A. E. al României/M. A. E. al Federației Ruse, *Relațiile româno-sovietice. Documente, II, 1935-1941*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003.

⁸⁸ Henri Prost, *Destin de la Roumanie (1918-1954)*, Paris, 1954, p. 143-144; V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 148 și urm.; Nicolae Ciachir, *Marile Puteri și România (1856-1947)*, București, 1996, p. 251-252.

⁸⁹ Horia Sima, *Sfârșitul unei domnii sângeroase*, Madrid, 1990, p. 292.

⁹⁰ Vezi Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 262-268.

⁹¹ Vezi mai jos, în acest capitol.

În vara anului 1940, după victoria Germaniei în Vest, în evenimentele desfășurate în Europa Est-Centrală rolurile au fost oarecum redistribuite comparativ cu perioada crizei din august 1939: U.R.S.S. a luat locul Germaniei, iar România pe cel al Poloniei. Manifestările și rezultatul au fost, se înțelege, același: agresorii s-au încurajat și susținut între ei, iar victima, în cele din urmă, a trebuit să cedeze. Desfășurarea contactelor diplomatice a fost cercetată în amănunt, iar documentele-probă editate sunt prea bine cunoscute⁹⁵, astfel încât nu mai insistăm asupra tuturor detaliilor.

În acest loc se impune să reținem *momentul* ales de Kremlin pentru a se adresa oficial României cu cereri ultimative privind cedarea neîntârziată și integrală a Basarabiei și Bucovinei. Era a doua zi după capitularea Franței, aliatul continental numărul unu al României, și în clipa în care Reichul nazist își avea concentrate forțele principale ale *Wehrmachtului* în Vest, la sfârșitul campaniei declanșate în 10 mai 1940, iar V. M. Molotov, liderul guvernului și al diplomației sovietice, a socotit necesar să-l convoace pe ambasadorul german la Moscova, contele Friedrich von der Schulenburg, pentru a-i aduce la cunoștință că U.R.S.S. se decisese ca, potrivit paragrafului 3 din protocolul auxiliar secret al pactului de neagresiune din 23 august 1939, să se adreseze Bucureștilor pentru a obține “soluționarea” problemelor Basarabiei și Bucovinei. Dând asigurări că guvernul sovietic va face tot posibilul pentru a “proteja interesele germane în România”, Molotov și-a exprimat convingerea că Reichul “nu se va opune desfășurării acțiunii sovietice, ci o va susține”⁹⁶. În urmă cu mai mulți ani, la Moscova s-a dat publicității stenograma sovietică a întrevederii Molotov – Schulenburg din 23 iunie 1940⁹⁷. Se desprindea ideea că, după ce în 1939-1940, Kremlinul așteptase în zadar vreun semnal din partea României pentru “soluționarea” situației Basarabiei și Bucovinei, era cazul să “ridice din nou” această problemă Bucureștilor. Moscova se aștepta la o reglementare “pașnică”, altfel – a amenințat liderul sovietic – U.R.S.S. “o va rezolva prin forța armată”⁹⁸. Schulenburg și-a reamintit de tratativele de la Moscova din august 1939 și, după ce a reafirmat poziția de atunci (consacrată, de altfel, în protocolul adițional secret) că Reichul “nu are interese politice în Basarabia (de Bucovina nici vorbă!), a relevat, în schimb, că avea “interese economice care acum [în 1940] s-au amplificat din cauza războiului”⁹⁹. A dat asigurări că va înștiința Berlinul¹⁰⁰.

Inițiativa sovietică a provocat iritare la Berlin. Nu era vorba numai de momentul în care Kremlinul deschisese criza, ci și de faptul că pretențiile sovietice excedau înțelegerii Molotov – Ribbentrop din august 1939. Ministrul de Externe al Reichului a întocmit un memorandum special pentru A. Hitler, precizând limitele negocierilor cu Molotov la semnarea Pactului de neagresiune: acord în privința Basarabiei, nimic despre

⁹² *Ibidem*, p. 258-261; Petre Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, București, 1991, p. 360-361.

⁹³ Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, p. 262-268.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 268-269.

⁹⁵ Vezi, îndeosebi, V. F. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*, *passim*; ADAP, Serie D, vol. X, *passim*; The Department of State, *Nazi-Soviet Relations*, *passim*; Vitalie Vărat, *Șase zile din istoria Bucovinei ...*, *passim*.

⁹⁶ ADAP, Serie D, vol. X, p. 3-4; Vitalie Vărat, *op. cit.*, p. 180-181.

⁹⁷ Vezi *Dokumentî vneșnei politiki*, t. XXIII/1, Moskva, 1995, p. 364-368.

⁹⁸ *Ibidem*; Vitalie Vărat, *op. cit.*, p. 178.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

Bucovina¹⁰¹. Hitler, desigur informat, “a tunat și a fulgerat” contra lui Stalin, care încălca propriile angajamente asumate. Ceea ce l-a determinat pe Führer ca, de îndată după încheierea campaniei din Vest și, deși Marea Britanie nu fusese subjucată, să se gândească – nota generalul Franz Halder, șeful Statului Major General al forțelor terestre germane, la 25 iunie 1940 în *Jurnalul său*¹⁰² – la o expediție împotriva U.R.S.S. Oricum, era o chestiune de timp, iar planul operațiunii “Barbarossa” nu avea să fie aprobat decât la 18 decembrie 1940¹⁰³. Așa încât, la 25 iunie 1940, Joachim von Ribbentrop l-a împuternicit pe contele Schulenburg să-i probeze lui Molotov “consecvența” Reichului în îndeplinirea angajamentelor asumate prin protocolul adițional secret din 23 august 1939 în privința Basarabiei; cât privea revendicarea Bucovinei de către U.R.S.S., aceasta constituia “o noutate”¹⁰⁴. Iată un motiv pentru ca Reichul să mizeze pe soluționarea “pașnică” a diferendului sovieto-român, Kremlinul fiind atenționat că Berlinul avea în România “interese economice dintre cele mai mari”, în principal în domeniul agricol și petrolier. Era un motiv pentru care avertismentul german era cuprins în subtextul declarației lui Molotov: U.R.S.S. să-și reglementeze diferendul cu Bucureștii, dar trebuia ca Moscova să știe în mod clar “cât de mare este interesul nostru ca România să nu devină teatru de război”¹⁰⁵.

Condițiile erau întrunite pentru o nouă întrevedere Molotov – Schulenburg, tot la 25 iunie 1940, un prilej de reafirmare a punctelor de vedere, inclusiv despre Bucovina. U.R.S.S. a reafirmat recunoașterea “intereselor Germaniei față de chestiunile economice ale României”, dar nu putea admite “tărăgănarea” de către București a diferendului teritorial legat de Basarabia și Bucovina¹⁰⁶. Prin Molotov, guvernul sovietic s-a angajat să țină la curent Berlinul cu formularea pretențiilor teritoriale față de România, după cum, tot astfel, a promis să nu încurajeze pretențiile Ungariei și Bulgariei¹⁰⁷. Este neîndoielnic că, urmare a celor dezbătute la 25 iunie 1940 de contele Schulenburg cu Molotov, U.R.S.S. și-a “moderat” pretențiile la adresa României, limitându-și cererile la Basarabia și Bucovina de Nord (cu orașul Cernăuți). Aceasta i-a comunicat deschis Molotov lui Schulenburg, în după-amiaza zilei de 26 iunie 1940¹⁰⁸. Ambasadorul german a primit tot sprijinul guvernului său pentru a “convinge” de urgență România să cedeze, altfel un război în zonă devenind “inevitabil”. Molotov, la rândul său, s-a angajat să nu țină Reichul în ignoranță în acțiunea proiectată pentru “zilele imediat următoare”¹⁰⁹.

Se știe prea bine că n-avea să fie așa... Doar *peste câteva ceasuri*, în seara zilei de 26 iunie 1940, la ora 22,00, V. M. Molotov l-a convocat pe ministrul român la Moscova, Gheorghe Davidescu, pentru a-i înmâna cea dintâi notă ultimativă privind cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord către U.R.S.S.¹¹⁰. Cercetările istoricilor români¹¹¹ au

¹⁰¹ ADAP, Serie D, vol. X, p. 9-10.

¹⁰² Franz Halder, *Voennii dnevnik, 1939-1942*, II, Moskva, 1969, p. 60

¹⁰³ Vezi Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 72.

¹⁰⁴ ADAP, Serie D, vol. X, p. 11-12.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ Vitalie Vărată, *op. cit.*, p. 188.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 192.

¹⁰⁸ ADAP, Serie D, vol. X, p. 22-23.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Relațiile româno-sovietice. Documente*, II, 1935-1941, p. 324 și urm.; Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1919-1945)*, București, 1999, p. 18 și urm.; Alesandru Duțu, Maria

surprins desfășurarea generală și în detaliu a evenimentelor intervenite. Se cunoaște că, în cursul nopții de 26/27 iunie 1940, Gheorghe Davidescu a reușit să trimită la București textul notei ultimative¹¹² și, concomitent, cu mari dificultăți legate de transmitere, raportul pe marginea întâlnirii sale cu V. M. Molotov¹¹³. Din acest ultim document deducem, în chip necondiționat, că diplomatul român a adoptat, în asemenea împrejurări hotărâtoare, o atitudine demnă și curajoasă, că a apărut cu vehemență drepturile și interesele țării sale și că a combătut deschis, fără menajamente, tentativele lui Molotov de a justifica raptul teritorial. În acest sens, reținem din finalul telegramei cuprinzând raportul: “... În argumentarea mea m-am mărginit a expune drepturile imprescriptibile și mai tari decât orice acord internațional ale României asupra Basarabiei, drepturi care, dacă pot fi confirmate de un tratat, nu pot suferi nici o știrbire prin faptul că unul dintre semnatori n-a efectuat ratificarea [referire la Japonia, care n-a ratificat tratatul internațional privind Basarabia din octombrie 1920]. Am combătut, apoi, observațiile sale [ale lui Molotov] în ceea ce privește condițiile interne din Basarabia. Am arătat, în fine, că termenul de 24 de ore mi se pare insuficient pentru ca Guvernul Român să poată lua o hotărâre într-o problemă atât de importantă pentru viitorul neamului nostru”¹¹⁴.

În ultimii ani, cercetările în arhivele române și ex-sovietice au condus la descoperirea unor noi documente referitoare la momentele esențiale ale crizei din iunie-iulie 1940¹¹⁵. Între acestea, un loc distinct îl ocupă cele trei stenograme ale întrevederilor Molotov – Gheorghe Davidescu, din 26 iunie 1940 (după orele 22), 27 iunie 1940 (după orele 23) și 28 iunie 1940 (după ora 1,25) ele fiind integral valorificate¹¹⁶ și minuțios examinate¹¹⁷. Stenogramele sunt extrase din așa-zisul **jurnal** de cabinet al fostului ministru de Externe sovietic, întocmite de un anume Boris F. Podțerob.

După ce a ascultat și a primit textul notei ultimative sovietice, Gheorghe Davidescu a dezvoltat în fața lui V. M. Molotov o temeinică demonstrație pe tema drepturilor românești în Basarabia și Bucovina de Nord, un prilej de a puncta o atitudine energică: “*Basarabia a fost de cinci secole românească [...]. Bucovina niciodată n-a*

Ignat, 1940. *Drama României. Rapt și umilință*, București, 2000, p. 86 și urm.

¹¹¹ Vezi îndeosebi lucrările semnate de V. F. Dobrinescu, Dinu C. Giurescu, Ion Șișcanu, Mircea Mușat, Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, Ion Constantin, Anatol Petrencu, Vitalie Văratice ș.a.

¹¹² Vezi Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 80-81.

¹¹³ Vezi V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 215-216.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ Cf. *Relațiile româno-sovietice. Documente*, II, 1935-1941, *passim*; Gh. Buzatu, *Diplomați români împotriva cedărilor teritoriale*, în *Academia Română, Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologice*, seria IV, t. XXV/2000, p. 17-28.

¹¹⁶ Vezi V. N. Vinogradov și colaboratori, *Bessarabia na perekrestke evropeiskoi diplomaii. Dokumenti i materialy*, Moskva, 1996, p. 348-354 (doc. nr. 17); p. 361-367 (doc. nr. 23); Vitalie Văratice, *Șase zile din istoria Bucovinei*, p. 197 și urm.; *Relațiile româno-sovietice. Documente*, II, 1935-1941, București, Editura Fundației Culturale Române, pp. 324-331, 340-345, 345-346). A se vedea și telegrama telefonată nr. 1 636/Moscova, 27 iunie 1940, în care Gh. Davidescu transmitea Centralei din București versiunea sa asupra conținutului și desfășurării întrevederii cu Molotov din seara precedentă, când Moscova a prezentat cel dintâi ultimatum României (*ibidem*, p. 332-334). Documentul a fost întregit, după scurt timp, printr-o telegramă transmisă prin telegraf (*ibidem*, p. 334-335). Vezi și ediția în limba rusă a documentelor de referință: *Sovetsko-rumânskie otnoșeniia*, II, 1935-1941. *Dokumenty i materialy*, Moskva, 2000, doc. nr. 163, 169 și 170.

¹¹⁷ Gh. Buzatu, în “*Academica*”, București, nr. 8/2000; idem, *România între ultimatum și dictat (1940)*, în *Identitate națională și spirit european – Acad. Dan Berindei la 80 de ani*, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp.441-452.

aparținut Rusiei...”¹¹⁸. Era – a continuat diplomatul român – în interesul U.R.S.S. ca, la granița de Vest, să existe “o Românie puternică, unită în frontierele ei etnice și istorice”¹¹⁹.

V. M. Molotov a exprimat dezacordul guvernului sovietic¹²⁰, ceea ce n-a fost suficient pentru Gheorghe Davidescu¹²¹, care a lansat acest îndemn: “Să lăsăm istoria să judece”¹²². De asemenea, el a refuzat să preia harta pregătită de Molotov, pe care fusese trasată “noua graniță” pe Prut dintre U.R.S.S. și România¹²³. În final, Molotov i-a reamintit lui Davidescu cum că, în ziua de 27 iunie 1940, care tocmai avea să înceapă, U.R.S.S. aștepta răspunsul guvernului de la București la nota ultimativă predată¹²⁴. În viziunea guvernului sovietic, care pregătise în amănunt acțiunea declanșată¹²⁵, România n-ar fi trebuit să dea *decât un răspuns favorabil* pretențiilor sale, sec formulate, în chipul următor:

“Guvernul Sovietic – citim în nota din 26 iunie 1940 – *propune Guvernului Regal de la București:*

1. Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia;

2. Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei cu frontierele potrivit cu harta alăturată.

Guvernul Sovietic își exprimă speranța că Guvernul Român va primi propunerile U.R.S.S....”¹²⁶

Nordul Bucovinei nu reprezenta decât o reparație parțială, totuși “un mijloc de despăgubire” a pierderii suferite, chipurile, de U.R.S.S., prin “ocuparea” Basarabiei de către România vreme de 22 de ani.

În sprijinul politicii externe sovietice, prezentarea notei ultimative s-a făcut sub amenințarea cu recurgerea la forță în cazul ne-acceptării ei. Formula consacrată era cuprinsă în prevederea ce trimitea la situația existentă, marcată de faptul că “slăbiciunea militară a U.R.S.S. a trecut în domeniul trecutului (subl. ns.)”¹²⁷.

Nu este greu de închipuit care a fost *efectul* notei Molotov din 26 iunie 1940 la București. Au avut loc consultări între reprezentanții forțelor politice, regele Carol al II-lea, sesizând pericolele, s-a impus în poziția de arbitru al situației, au fost consultați – fără rezultate pozitive – aliații din Înțelegera Balcanică, s-au pus speranțe zadarnice în reacția Germaniei, al cărei îndemn categoric “Cedați!” – exprimat în temeiul bunelor raporturi și chiar al conlucrării sovieto-germane de după 23 august 1939 – a venit mult prea rapid pentru ca să nu se bănuie că Moscova și Berlinul acționau de conivență. Ceea ce, după cum a rezultat din examinarea documentelor diplomatice, era pe deplin adevărat și, concomitent cu starea reală de completă izolare internațională și cu erorile comise de

¹¹⁸ Vezi Vitalie Vărat, *op. cit.*, p. 199-200.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 200.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 200-202.

¹²¹ *Ibidem*, p. 202-203.

¹²² *Ibidem*, p. 203.

¹²³ *Ibidem*, p. 204.

¹²⁴ *Ibidem*.

¹²⁵ Vezi Corneliu Mihai Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, *România în jocul Marilor Puteri. 1939-1940. Documente*, București, 2000, *passim*; Vitalie Vărat, *Preliminarii la raptul Basarabiei și Nordului Bucovinei*, *passim*.

¹²⁶ Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 80.

¹²⁷ *Ibidem*.

guvernele regimului de dictatură carlistă, va determina România să se încline în fața forței.

În mod concret, la 27 iunie 1940, s-au întrunit două Consilii de Coroană, iar, în baza deciziilor de cedare adoptate, guvernul Gheorghe Tătărescu a transmis Moscovei – ca răspuns la nota ultimativă sovietică din ajun – un prim mesaj care vorbea de “discuții amicale”¹²⁸. Or, Moscova nu avea nevoie de așa ceva. În seara aceleiași zile, cu începere de la orele 23,00, Molotov l-a primit din nou pe Davidescu¹²⁹. Cu câteva ceasuri înainte de-a se întâlni cu Molotov, Davidescu aflate că omologul său german la Moscova, contele Schulenburg, intervenise la Kremlin pentru a obține prelungirea termenului stabilit în nota ultimativă sovietică, ceea ce Molotov n-a admis, dimpotrivă, a adăugat că, în lipsa unui răspuns pozitiv, “trupele sovietice își vor începe operațiunile la miezul nopții”¹³⁰.

În atare situație, primindu-l în seara de 27 iunie 1940 (ora 23,00) pe Davidescu, care aducea nota de răspuns a Bucureștilor la primul ultimatum¹³¹, Molotov a respins tentativele Bucureștilor de ... tergiversare, precizând că replica era „ambiguă”¹³², pe moment, nimic altceva nu era de negociat decât “numai asupra evacuării trupelor românești din Basarabia și nordul Bucovinei”¹³³. Retragerea trupelor române trebuia să înceapă chiar a doua zi, fiind simultană cu intrarea trupelor sovietice între Prut și Nistru. Pentru aceasta, Molotov urma să se consulte cu liderii Armatei Roșii, iar, după aceea, avea să se revadă cu Davidescu, pentru a-i comunica în scris răspunsul la nota primită de la București¹³⁴.

În adevăr, la 28 iunie 1940, cu începere de la ora 1,30, el a revenit la Ministerul Afacerilor Externe al U.R.S.S. pentru a primi din mâinile lui Molotov personal textul celui de-al doilea ultimatum sovietic¹³⁵. Predându-i documentul, liderul sovietic a încheiat, pe un ton amenințător¹³⁶, că guvernul său nu admitea “nici o amânare. Toate termenele deja au expirat (subl. ns.)”!

Revenit la Legație, Davidescu s-a îngrijit de transmiterea (28 iunie 1940, ora 2,25) a celei de a doua note ultimative sovietice Bucureștilor¹³⁷, iar guvernul român îi va indica trimisului său, prin telegrama cifrată nr. 39 039, ca să înștiințeze în cursul zilei, la ora 11,00, partea sovietică de acceptul României de a evacua teritoriul dintre Prut și Nistru¹³⁸. Decizia se explica prin voința guvernului român de a evita “gravele urmări pe care le-ar fi avut recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a

¹²⁸ *Ibidem*, p. 81.

¹²⁹ Vezi minuta întrevederii în V. N. Vinogradov și colaboratori, *Bessarabia...*, p. 361-367 (doc. nr. 23); *Relațiile româno-sovietice. Documente*, II, 1935-1941, p. 340-345; *Sovetsko-rumânskiie otnoșeniia...*, II, p. 323-327 (doc. nr. 169); Vitalie Văratîc, *Șase zile din istoria Bucovinei*, p. 210-217 (doc. nr. 13).

¹³⁰ Vitalie Văratîc, *op. cit.*, p. 209.

¹³¹ Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 209; *Relațiile româno-sovietice. Documente*, II, 1935-1941, p. 335-336.

¹³² *Relațiile româno-sovietice. Documente*, II, 1935-1941, p. 342 (minuta convorbirii Molotov-Davidescu, pp. 340-345).

¹³³ Vitalie Văratîc, *op. cit.*, p. 216.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 217.

¹³⁵ Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 81-82.

¹³⁶ Vezi minuta întrevederii în *Relațiile româno-sovietice. Documente*, II, 1935-1941, p. 345-346; *Sovetsko-rumânskiie otnoșeniia...*, II, p. 327-328.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 330; *Relațiile româno-sovietice. Documente*, II, 1935-1941, p. 347.

¹³⁸ V. F. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*, p. 221; Vitalie Văratîc, *op. cit.*, p. 219-220.

Europei”¹³⁹, acțiuni care, evident, cădeau în responsabilitatea U.R.S.S., ceea ce putea constitui un blam internațional ori la judecata istoriei, dar care, totuși, era un lucru insuficient în raport cu răul admis – sfârtecarea parțială a teritoriului național. Iar evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord¹⁴⁰ a reprezentat, într-o perspectivă de numai 60-70 de zile pe atunci, *începutul prăbușirii României Mari*. Responsabilitate care, întreagă, cădea în seama imperialismelor vecine și, nu mai puțin, în aceea a Bucureștilor, unde, totuși, se acceptase *decizia* de abandonare a provinciilor istorice din răsărit.

La București, în dimineața de 27 iunie 1940, de îndată după ce s-a recepționat și descifrat integral textul telegrammei lui Gheorghe Davidescu, cuprinzând relatarea întrevederii sale cu Molotov din seara precedentă, cercurile guvernamentale, deja cuprinse de derută, în urma semnalelor din cursul nopții, au trecut la... acțiune. Carol al II-lea și oamenii săi, guvernul condus de Gheorghe Tătărescu au recurs, pentru dispersarea responsabilităților, la autoritatea a două Consilii de Coroană, reunite, ambele, în cursul zilei de 27 iunie 1940: primul, cu începere de la ora 12,20 (pentru dezbateră conținutului notei ultimative), iar al doilea, după ora 21,00 (pentru examinarea reacțiilor după prezentarea aceleiași note ultimative sovietice din 26 iunie 1940).

Beneficiind de o sursă fundamentală, precum *Jurnalul*¹⁴¹ regelui Carol al II-lea, este interesant de delimitat cercul răspunderilor. Astfel, la primul Consiliu de Coroană au participat 27 de miniștri și consilieri regali, dintre care 11 s-au pronunțat *împotriva* acceptării notei ultimative sovietice (Nicolae Iorga, George G. Mironescu, dr. Constantin Angelescu, Victor Iamandi, Victor Antonescu, Ștefan Ciobanu, Silviu Dragomir, Traian Pop, H. Hortolomei, Petre Andrei și Ernest Urdăreanu), 10 *pentru*, 5 *pentru discuții* și 1 *rezervat*. Surprinzătoare este concluzia memorialistului pe marginea bilanțului. Deși 11 demnitari prezenți se pronunțaseră *contra*, suveranul conchidea în mod straniu: “De la început [de la începutul ședinței] s-a văzut tendința către cedare...”¹⁴². Mărturiile lui Carol au fost confirmate, relativ recent, de către un alt martor de vază: Petre Andrei, cu al său *Jurnal*¹⁴³. Ambii actori surprinși în epicentrul evenimentelor – unul pe post de “primă vioară”, celălalt de secundant – depun mărturie în acest sens:

- că, la propunerea lui Urdăreanu, s-a decis mobilizarea;
- că, în raport cu opiniile enunțate, trebuia să se caute “a câștiga timp de la ruși”;

¹³⁹ *Ibidem*, p. 220.

¹⁴⁰ În acest loc și în continuare în volum, insistăm asupra faptului fundamental că în iunie 1940 autoritățile de la București au admis și efectuat, sub amenințarea cu recurgerea la forță din partea Kremlinului, **EVACUAREA** teritoriilor istorice din nord-est, iar **NU CEDAREA** lor. În acest fel, Moscova n-a avut, după aceea, cel puțin posibilitatea de a-și justifica acțiunea agresivă, susținând “legalitatea” cotovirilor din iunie-iulie 1940. Reținem, în context, că Paul Goma a subliniat acest aspect esențial al problematicei: **“Deci nu a fost [în 1940] cedare, nici retrocedare, nici restituire, ci evacuare. Dealtfel Gh. Tătărescu ... și-a intitulat o carte: <<Evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord>>”** (Paul Goma, *Săptămâna roșie. 28 iunie – 3 iulie 1940 sau Basarabia și evreii*, București, Editura Anamarol, 2007, p. 133).

¹⁴¹ Vezi Regele Carol al II-lea al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, III, ediție N. Rauș, București, Editura Scripta, 1998, p. 215 și urm.

¹⁴² Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 42.

¹⁴³ Cf. Petre Andrei, *Jurnal. Memorialistică. Corespondență*, ediție V. F. Dobrinescu și colaboratori, Iași, 1993, p. 89-91.

- că, în funcție de evenimentele în continuă derulare, să fie convocat un nou Consiliu de Coroană¹⁴⁴.

Se aveau în vedere și o eventuală modificare a guvernului, pentru funcția de premier fiind vizat Alexandru Vaida-Voevod, cooptarea lui Ion Inculeț și Ion Nistor, ca reprezentanți ai provinciilor amenințate și desemnarea lui Constantin Argetoianu la conducerea Ministerului Afacerilor Străine (în locul lui Ion Gigurtu)¹⁴⁵.

La ședința din seara zilei de 27 iunie 1940 au fost prezenți 28 de consilieri regali și miniștri, survenind o singură schimbare în decor prin invitarea și prezența lui Alexandru Vaida-Voevod¹⁴⁶. Regele, în continuare extrem de conștincios, prezintă nominal rezultatul votului pentru primirea/respingerea notei ultimative a Kremlinului:

- 19 pentru;

- 6 contra (Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Ștefan Ciobanu, Silviu Dragomir, Traian Pop, și Ernest Urdăreanu);

- 1 vot expectativ (Victor Antonescu);

- 2 voturi pentru (ale lui Gheorghe Tătărescu și Florea Țenescu), despre care însă memorialistul nu reține nimic¹⁴⁷.

Suveranul nu se poate abține și încredințează *Jurnalului*: “Am ieșit din el [din Consiliul de Coroană] amărât și dezgustat: toți acei care făceau pe eroii la prânz s-au dezumflat. Numai 6 voturi din cei 26 prezenți [se ignoră prezența și poziția premierului și șefului Marelui Stat Major] au fost pentru rezistență. Numele lor merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnității românești...”. După Petre Andrei, datele prezentate de generalii Florea Țenescu și Ioan Ilcuș ar fi fost “uluitoare”, decisive în a întări convingerea că România *nu putea* să reziste în fața unei agresiuni din partea U.R.S.S., combinată, eventual, cu atacurile Ungariei și Bulgariei¹⁴⁸. Astfel, la aviație, raportul dintre România și U.R.S.S. era de 0 la 5, iar, în ce privea forțele de infanterie, România dispunea de 40 de divizii, comparativ cu 141 divizii (U.R.S.S., Ungaria și Bulgaria laolaltă)¹⁴⁹. Totul trebuia să conducă (și a condus!) la întărirea concluziei celor prezenți că România *nu avea altă cale de urmat decât acceptarea pretențiilor teritoriale ale Kremlinului*.

Astăzi, după mai mult de o jumătate de veac de la evenimentele examinate¹⁵⁰, este desigur, cazul să ne întrebăm serios dacă:

1. Nu ar fi fost posibilă *respingerea* notei ultimative sovietice?

2. Participanții la Consiliul de Coroană, pe umerii cărora regele Carol al II-lea arunca întreaga responsabilitate a pierderii Basarabiei și Nordului Bucovinei, nu cumva au fost intoxicați în chip premeditat pentru a li se forța opțiunile și, dacă era așa, în ce *împrejurări*, de către cine și de ce?

Primul aspect ce se impune a fi relevat privește faptul că, în iunie 1940, factorii

¹⁴⁴ *Ibidem*, p. 90.

¹⁴⁵ Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 43.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ Petre Andrei, *op. cit.*, p. 92.

¹⁴⁹ *Ibidem*.

¹⁵⁰ Relativ la cronologia, condițiile și valoarea cedărilor teritoriale din 1940, vezi sinteza întocmită în cadrul Ministerului Afacerilor Străine al României (Hoover Institution Archives, Stanford University, Palo Alto, California, U.S.A., Collection D. G. Popescu, Box no. 3) intitulată: “*Împrejurările în care s-au produs pierderile teritoriale suferite de România și consecințele lor*” (25 p. dactilografiate).

politici și militari de la București, opinia publică națională, n-au împărțășit în totalitate punctul de vedere după care admiterea pretențiilor sovietice ar fi fost unica soluție. Nu insistăm asupra pozițiilor exprimate, chiar în Consiliul de Coroană, de Nicolae Iorga și ceilalți care au votat împotriva evacuării Basarabiei și Nordului Bucovinei. Cu titlu de exemplu, menționăm protestul energic (acoperit cu câteva mii de semnături) rostit la 2 iulie 1940 de Ștefan Ciobanu în ședința comună a comisiilor de politică externă ale Camerei și Senatului. Cu același prilej, s-a prezentat un memoriu subscris de Nicolae Iorga, Iuliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu, Virgil Madgearu, Constantin Angelescu, Stelian Popescu ș.a. Generalul Ion Antonescu a fost primit la 1 iulie 1940 în audiență de către regele Carol al II-lea, înaintând o scrisoare de protest contra admiterii cedărilor de teritorii¹⁵¹, ceea ce, după cum se știe, a provocat reacția monarhului și surghiunirea semnatarului. Reținem din scrisoarea adresată Regelui: “Poporul și armata au fost dezarmați fără luptă. Demoralizarea lor este fără limită. Lipsa lor de încredere în conducător este totală. Ura lor, în contra vinovaților, a tuturor vinovaților de ieri și de azi crește...”. Iar, în concluzie, viitorul șef al statului român înțelegea să se dovedească neînduplecat și să facă recomandări: pe plan intern și extern țara fusese precipitată în catastrofă; încercarea de reparații n-o puteau face acei care fuseseră vinovați de pregătirea și dezlănțuirea ei, căci n-ar fi făcut decât să o sporească. Ieșirea era una singură: “Trebuie schimbat imediat și sistemul, [schimbați] și oamenii”¹⁵².

Al doilea aspect ce stăruie în atenția noastră atunci când ne propunem să aflăm un răspuns la întrebările formulate este următorul: cât de temeinice, cât de exacte au fost datele expuse în ședințele Consiliilor de Coroană din 27 iunie 1940 de către persoanele cele mai autorizate – premierul Gheorghe Tătărescu, generalul Florea Țenescu, șeful Marelui Stat Major, și generalul Ioan Ilcuș, ministrul de Război?

Spre edificare, propunem ca, înainte de orice, să-i ascultăm – după varianta Gheorghe Tătărescu – pe șefii militari: “Aceștia – avea să relateze, la 1 mai 1943, fostul premier –, în fraze sobre, expun un punct de vedere comun: de va fi nevoie, armata se va bate, dar se va bate într-o disproporție de forțe care nu poate lăsa nici o îndoială asupra sfârșitului”¹⁵³. După mai puțin de trei ani, Gheorghe Tătărescu avea să pretindă că cel mai elocvent a fost generalul Țenescu. Să-l ascultăm, deci, pe memorialist: “O expunere completă și, în același timp, impresionantă a situațiunii create a fost făcută de șeful Statului Major, generalul Țenescu, care, după ce a declarat că armata își va face datoria, a stăruit asupra inegalității forțelor ce aveau să se înfrunte. El a pus în lumină capacitatea de luptă, instrucții și utilaj a Armatei Sovietice și a conchis că armata noastră ar putea rezista câțeva vreme, retrăgându-se pe Siret, numai dacă ar putea conta pe sprijinul ulterior al unei mari armate aliate, pusă în mișcare de crearea unui front politic, care ar crea un nou front militar. Fără de acest sprijin, șeful Statului Major este de părere să acceptăm ultimatumul, pentru a nu fi obligați să cedăm mâine mai mult decât ceea ce ni se cere azi”¹⁵⁴. Apelând la sursa Petre Andrei, cunoaștem că generalul Țenescu a avansat cifre, în ședința Consiliului de Coroană din seara zilei de 27 iunie 1940. Esențială, în

¹⁵¹ *Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941*, vol. I, ediția a II-a de Ioan Scurtu, București, 1992, p. 51-56. Memoriul, întocmit în cursul lunii iunie 1940, dar nedefinitivat, a fost urmat de o scrisoare, din iulie 1940, predată, tot atunci, regelui Carol al II-lea (*ibidem*, p. 57-58).

¹⁵² *Ibidem*, p. 58.

¹⁵³ Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 93.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

determinarea unui curent de opinie favorabil acceptării revendicărilor Moscovei, a fost comunicarea potrivit căreia România nu putea opune mai mult de 40 de divizii celor peste 140 de divizii reunite ale posivilor inamici (Bulgaria, Ungaria, U.R.S.S.), din care numai U.R.S.S. dispunea de 100 divizii de infanterie, 20 de brigăzi de cavalerie, 7 divizii moto și parașutiști¹⁵⁵.

Este, netăgăduit, locul nimerit să ne întrebăm dacă evaluările respective erau *reale*? În ultimii ani, colegii istorici de la Chișinău au dat la iveală unele documente de mare interes pentru problema aflată în atenția noastră. Între acestea se disting:

- *Nota-raport* din 18 iulie 1940 (Moscova), semnată de generalul-maior V. Melikov, profesor la Academia Marelui Stat Major al Armatei Roșii, care a fost desemnat de mareșalul S. K. Timoșenko, ministrul Apărării al U.R.S.S., să inspecteze în ce fel trupele Frontului de Sud (comandant – general de armată G. K. Jukov) și-au îndeplinit misiunea în lunile iunie-iulie 1940, în cadrul operațiunii proiectate de *Stavka* sovietică pentru cazurile de acceptare/neacceptare a notelor ultimative prezentate României pentru cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord¹⁵⁶;

- *Raport* asupra acțiunilor trupelor Frontului de Sud pentru eliberarea (sic!) a Basarabiei și Bucovinei de Nord, iunie-iulie 1940, semnat de generalul G. K. Jukov și principalii săi colaboratori¹⁵⁷;

- *Nota* privind componența trupelor Frontului de Sud la data de 2 iulie 1940¹⁵⁸.

Documentele menționate cuprind informații pe care le socotim *esențiale* pentru elucidarea unor aspecte ale problemei abordate, mai precis: dispoziția forțelor mobilizate de sovietici, valoarea lor, operațiile planificate (scopuri, mijloace și aria de extindere) etc.

În temeiul documentelor sovietice, astăzi putem pretinde că se cunosc cu precizie următoarele aspecte:

- decizia Moscovei de a acționa împotriva României s-a luat în prima decadă a lunii iunie 1940 (adică atunci când Anglia și Franța se confruntau cu asaltul *Wehrmachtului* în Vest, iar Hitler era, literalmente, absorbit de stadiul final al operațiunii declanșate la 10 mai 1940);

- nebănuindu-se care avea să fie reacția lui Hitler pe tema respectării protocolului secret din 23 august 1939, Moscova a proiectat inițial operația pentru așa-zisa “eliberare” (în fapt, ocupare) concomitentă a Basarabiei și Bucovinei (integral);

- operația cădea în sarcina trupelor Frontului de Sud (comandant – generalul Jukov), cu bazele în Regiunea militară specială Kiev și în Regiunea militară Odessa, reunind trei armate (5, 9 și 12);

- stadiul final al pregătirii Armatelor 9 și 12 s-a limitat la perioada 11-27 iunie 1940, astfel că, la 24 iunie 1940, trupele să fie concentrate și, la 28 iunie 1940 (ora 15, ora 14 ora Bucureștilor), să fie pregătite pentru momentul “tregerii frontierei de stat”;

- la nivelul comandamentului Frontului de Sud s-au întocmit *două variante* ale planului de operațiuni: prima, la 17 iunie 1940 (prezentată *Stavkăi* la 22 iunie 1940!), iar cea de a doua – ulterior, ambele având în vedere cele două ipoteze:

¹⁵⁵ Petre Andrei, *op. cit.*, p. 92.

¹⁵⁶ Vezi *Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, p. 26-34.

¹⁵⁷ *Ibidem*, p. 35-81.

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 81.

acceptarea/respingerea de către România a pretențiilor sovietice¹⁵⁹;

- *Nota-raport* semnată de generalul Melikov trimitea la cele două variante *ale acțiunii* Frontului de Sud. Ambele contrazic categoric demonstrațiile generalului Țenescu, făcute în Consiliul de Coroană la 27 iunie 1940, în sensul că, dacă se accepta riscul unui război cu U.R.S.S., Armata Roșie ar fi depășit Prutul și chiar Siretul. În primul rând, generalul trebuia, la nivelul la care acționa, să pretindă a fi fost *bine informat* de către Biroul II asupra intențiilor Moscovei; în al doilea rând, el trebuia să presupună că trecerea Prutului ar fi însemnat, din partea lui Stalin, o *încălcare* a condițiilor protocolului secret din 23 august 1939, ceea ce n-ar fi îngăduit Hitler, tot așa cum n-a permis, chiar în acele zile, înghițirea Sudului Bucovinei de către Kremlin. Pe de altă parte, *Nota-raport* a lui Melikov confirmă că, pentru a cotorpi Basarabia și Bucovina, în cazul rezistenței României, trupele sovietice au fost pregătite să angajeze o operațiune ofensivă, cu Prutul ca limită vestică: “Dacă Guvernul României nu cade de acord să părăsească benevol Bucovina și Basarabia și să-și retragă trupele peste râul Prut – sintetiza Melikov –, Armatele Roșii, printr-o ofensivă vertiginoasă, executată pe linia Nistrului, urmau să elibereze cu *arma în mână Bucovina și Basarabia* (subl. ns.)”¹⁶⁰. În asemenea situație, sovieticii trebuiau să execute – îl cităm pe Jukov – o lovitură concentrată cu Armata 12 de-a lungul Prutului cu direcția Iași, iar cu Armata 9 de la sud de Chișinău pe direcția Huși. Varianta a doua, expusă tot de Melikov, avea în vedere “rezolvarea pe cale pașnică a problemei”, adică acceptarea pretențiilor Moscovei de către București, ceea ce ar fi necesitat “introducerea rapidă în Bucovina și Basarabia doar a unei părți a trupelor sovietice concentrate pe Nistru, în scopul ieșirii neîntârziată pe traseul râului Prut”¹⁶¹.

Examinând planurile sovietice – fie de trimitere a forțelor armate între Nistru și Prut, fie de invadare a spațiului respectiv –, se adeverește că, la 27 iunie 1940, în discuțiile purtate în cele două Consilii de Coroană de la București *a fost dezbătută* ipoteza unui atac armat al U.R.S.S. dacă s-ar fi respins nota ultimativă a lui Molotov. Ceea ce, trebuie să recunoaștem, nu putea să constituie numaidecât *un argument pentru cedare*, ci, dimpotrivă, și pentru respingerea agresivității Moscovei.

În acest cadru, credem că nu poate fi ignorată problema valorii și calității trupelor sovietice destinate operațiunilor din Basarabia și Bucovina. Se cunosc, după cercetările de arhivă, posibilitățile României din vara anului 1940: ea nu putea miza pe mai mult de 40 de divizii, din care, pentru apărarea frontierelor de nord-est, se rețineau aproximativ 20 de mari unități (16 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie ș.a.), plus cel mult 2-3 divizii de infanterie din rezerva Marelui Stat Major¹⁶².

În ședința Consiliului de Coroană din seara de 27 iunie 1940, generalul Țenescu – după cum ne amintim – s-a referit, de asemenea, la existența în subordinea sa a 40 de divizii. În schimb, el a evaluat (după varianta Petre Andrei) la peste 140 de divizii valoarea forțelor reunite ale U.R.S.S., Ungariei și Bulgariei. Cifrele avansate au fost, desigur, exagerate. Mai întâi, pentru că *nu se cunoaște* existența nici unui plan de acțiune comună a celor trei state în cazul în care România ar fi respins notele ultimative ale Moscovei. În al doilea rând, generalul Țenescu, evaluând separat forțele sovietice, a

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 60-61.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 26.

¹⁶¹ *Ibidem*.

¹⁶² *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. I, p. 260-261.

identificat: 100 divizii de infanterie, 20 brigăzi de cavalerie, 7 divizii motorizate¹⁶³.

În ceea ce ne privește, îl bănuim pe generalul român de tentativă de dezinformare a participanților la ședința Consiliului de Coroană¹⁶⁴.

Un alt aspect ce se impune a fi elucidat privește gradul în care autoritățile române *au fost la curent în 1940 cu preparativele militare ale U.R.S.S.* de acțiune în Basarabia și Bucovina și, mai mult, *cu riscurile reale* ale respingerii necondiționate a notelor ultimative ale lui Molotov. Studiile și monografiile publicate până acum, lucrările cu caracter memorialistic, începând, de pildă, cu cunoscutu-i volum al lui Grigore Gafencu din 1944¹⁶⁵, s-au referit la preparativele U.R.S.S. (pe plan diplomatic, îndeosebi) din 1939-1940 în vederea ocupării Basarabiei, Moscova acționând – precum în cazurile Finlandei, Țărilor Baltice și Poloniei – pentru transpunerea în viață a prevederilor faimosului protocol secret Ribbentrop-Molotov. Într-un asemenea context au fost luate în considerație toate declarațiile lui Molotov, liderul diplomației sovietice, preparativele pentru un atac în Basarabia la 6 decembrie 1939¹⁶⁶, toate demersurile Kremlinului la Berlin etc. Se înțelege că n-au fost neglijate pregătirile militare, sub acest aspect “urmărirea” sovieticilor avansând de partea română odată cu desfășurarea însăși a evenimentelor, în 1939-1940, mai ales prin eforturile Biroului II al Marelui Stat Major. Spre ilustrare, vom apela la informațiile obținute și sintetizate de acest organism, dat fiind și faptul, de mare semnificație istorică, că știrile culese de el au fost *la îndemâna* unora dintre factorii implicați în deciziile din iunie 1940 ale Consiliilor de Coroană de la București (Guvern, Rege și Armată). În baza datelor culese de Biroul II român, Bucureștii au fost la curent în 1940¹⁶⁷:

- cu concentrările de trupe sovietice la est de Nistru în prima jumătate a anului¹⁶⁸;
- cu faptul că, după 1 aprilie 1940 (lucru atestat și de sursele sovietice), concentrările de trupe au fost sistematice, având în vedere intervenția “în eventualitatea unei acțiuni armate a U.R.S.S.” în desfășurarea evenimentelor din sud-estul european;
- cu faptul că agitatorii comuniști și propagandiștii din Armata Roșie au răspândit zvonul că România se pregătea să atace U.R.S.S., dar că, în schimb, U.R.S.S. va obliga România să-i cedeze Basarabia și Bucovina¹⁶⁹.

La 19 iunie 1940, Biroul II a prezentat lucrarea *Considerațiuni politico-strategice privind situația României după capitularea Franței*, material ce releva înrăutățirea situației generale a țării noastre și evidenția posibilitatea ca U.R.S.S. “să-și îndrepte

¹⁶³ Petre Andrei, *op. cit.*, p. 92.

¹⁶⁴ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 247-248.

¹⁶⁵ Vezi *Préliminaires de la Guerre à l'Est*, *passim*.

¹⁶⁶ Alexandru Cretzianu, secretarul general al M.A.S. al României în 1939-1941, într-o conferință ținută la Paris în 1954, a insistat asupra “indicațiunilor” ce atestau că U.R.S.S. pregătea un atac în Basarabia chiar la sfârșitul anului 1939. În acest sens, conferențiarul amintea de următoarea comunicare a lui Grigore Niculescu-Buzești, însărcinatul cu afaceri române la Riga, din 4 noiembrie 1939: “În timpul negocierilor pentru tratatul militar ruso-leton, șeful delegațiunii sovietice, vice-comisarul pentru Marina de Război Isakov, a declarat șefului Statului Major al armatei letone, că, la terminarea negocierilor cu Finlanda, se va produce o acțiune sovietică în contra Basarabiei și că, în acest scop, se găsesc deja importante contingente concentrate în zonele militare Harkov și Odessa”.

¹⁶⁷ Vezi date și în Petre Otu, *Îmbrățișarea Anacondei*, p. 134 și urm. Pentru perioada ulterioară datei de 22 iunie 1941, cf. Pavel Moraru, *Armata lui Stalin*, *passim*.

¹⁶⁸ *Ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord de către trupele sovietice* (Sinteză, 1940), p. 10.

¹⁶⁹ *Ibidem*.

acțiunea sa și asupra României, propunându-și să respingă pe români din Basarabia și Bucovina și, eventual, să ducă frontul pe Carpații Răsăriteni”¹⁷⁰. U.R.S.S. putea beneficia – se sublinia de Biroul II român – de situația Germaniei (cu grosul trupelor sale angajate în Vest) și “să treacă la atac” fără a mai anunța Berlinul. Nu a fost, se știe, cazul, dar, oricum, materialul din 19 iunie 1940 avertiza categoric: “Această intențiune [a U.R.S.S. de-a intra în Basarabia și Bucovina] trebuie întrevăzută ca *foarte posibilă* (subliniat în original – n.ns.) și este perfect în perfect acord cu toate informațiile primite de Marele Stat Major (Secția 2-a) în ultimul timp”¹⁷¹.

În atare împrejurări, sugerează *Sinteza* Biroului II român de la finele anului 1940, prezentarea notelor ultimative sovietice nu a survenit ca o totală surpriză pentru cercurile conducătoare de la București¹⁷². Ceea ce a surprins, adăugăm noi, a fost doar faptul că intervenea o *anume realitate*, confruntarea cu o situație necunoscută fiind pentru oricine, se știe prea bine acest lucru, oricum dezagreabilă și plină de inedit, cu consecințe imposibil de perceput în absența impactului.

Ceea ce ne surprinde, într-o asemenea stare de lucruri, a fost modul în care s-a recepționat la București știrea despre prezentarea primei note ultimative sovietice și atmosfera ce s-a creat. Din notele lui Gheorghe Tătărescu desprindem detalii atât în această privință, cât și cu referire la demersurile guvernului român de amânare a momentului impactului, ceea ce constituie un nou argument în sensul că liderii politici și militari pătrunseseră intențiile agresive ale Kremlinului.

Reținem, deci, din însemnările premierului Gheorghe Tătărescu: “Consiliul de Coroană [din 27 iunie 1940, ora 12,20] se deschide sub președinția Regelui într-o atmosferă copleșitoare. Consilierii Regelui, membrii Guvernului și șefii Armatei sunt prezenți. Suveranul expune scopul convocării Consiliului și îmi dă cuvântul. Expun pe larg istoricul raporturilor noastre cu Sovietele, precum și toate negocierile duse de Guvern pentru a înlătura agresiunea rusă. Într-o liniște grea citesc textul ultimatumului primit în cursul nopții și sfârșesc prin a enumera primele măsuri militare și administrative luate, cerând apoi voie Guvernului să-mi spun părerea după ce vor fi vorbit toți membrii Consiliului...”¹⁷³ Surprinzătoare au fost îndemnul survenite practic instantaneu în direcția admiterii pretențiilor sovietice. Nu insistăm, întrucât problema a fost deja tratată¹⁷⁴, asupra consultărilor urgente ale guvernului român cu Berlinul și Roma, cu toate capitalele țărilor membre ale Înțelegerii Balcanice. Rezultatele, cum se cunoaște, au fost descurajatoare, dar ne intrigă și astăzi *graba* cu care oficialitățile de la București au optat pentru angajarea unor negocieri cu Moscova, desfășurate sub spectrul admiterii unor concesiuni pe seama Basarabiei și Nordului Bucovinei?

Să revenim însă la însemnările lui Gheorghe Tătărescu pe marginea desfășurării

¹⁷⁰ *Ibidem*, p. 11.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 11-12.

¹⁷² *Ibidem*, p. 12-13. De reținut că, la 23 mai 1940, generalul Florea Țenescu, într-un memoriu prezentat Palatului, dovedea că pătrunseseră secretele pactului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 și solicita dispoziții de rigoare: “Pactul ruso-german [în fond, protocolul secret anexat] lasă Rusiei posibilitatea de a ataca Basarabia. Este ultimul moment pentru ca guvernul să comunice M.St.M.-ului dacă Basarabia trebuie apărată sau evacuată. De această alternativă depinde pregătirea dispozitivului de apărare sau evacuare în timp util a materialului militar și a bunurilor mobile. Răspunsul impune extremă urgență” (apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II₂, p. 1103).

¹⁷³ Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 93.

¹⁷⁴ Vezi, îndeosebi, Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1095-1137.

primului Consiliu de Coroană din 27 iunie 1940, stăruind asupra demonstrațiilor celui în cauză: "... La sfârșitul dezbaterilor arăt imposibilitatea rezistenței împotriva armatei Sovietelor și demonstrez consecințele unei asemenea rezistențe: distrugerea completă a propriei noastre armate, cotropirea vertiginoasă a țării și distrugerea statului român. Pun, de asemenea, în lumină imposibilitatea unei retrageri a armatei, sfârșind prin a apăsa asupra necesității menținerii intacte a forțelor noastre militare până în ceasul final al războiului. În concluzie, cer și Consiliul aprobă ca Guvernul, în răspunsul său, să confirme primirea ultimatumului și să ceară fixarea locului unde trebuia să trimitem negociatorii reprezentând statul român. Urmăream în chipul acesta să facem o ultimă tentativă pentru a deschide calea discuțiilor și să câștigăm câteva zile pentru a putea evacua în ordine armata, autoritățile, precum și populația românească ce n-ar fi voit să rămână sub regimul de ocupație rus..."¹⁷⁵

Tabloul general sugerat era mult prea sumbru. Impresia nu putea să nu fie decât dezarmantă asupra celor prezenți, iar peste câțiva ani, în 1945-1947, sovieticii vor ști să aprecieze acest lucru, de vreme ce admiseră prezența marcantă a lui Gheorghe Tătărescu în guvernul comunizant al dr. Petru Groza. Cu referire la ceea ce ne interesează, să reținem însă – după cum am prezentat deja – că în 1940 era exclusă posibilitatea întrevăzută de premierul de atunci de a se produce, în cazul respingerii notelor sovietice, "cotropirea vertiginoasă a țării" și "distrugerea" statului român. Echilibrul de forțe germano-rus trebuia urmărit în zonă, iar Gheorghe Tătărescu *știa* acest lucru (iar, dacă nu-l știa cu precizie, îl *bănuia*), excludea ca România să fi fost *integral* ocupată de U.R.S.S. Suntem de acord că Tătărescu nu a avut acces la corespondența diplomatică sovieto-germană ce a premers agresiunea U.R.S.S. din iunie 1940 contra României. Neștiind, premierul român putea fi parțial absolvit de responsabilitățile ce-i incumbau, deși, dacă nu el personal, atunci, prin serviciile specializate din subordine (Biroul II și S.S.I.-ul lui Mihail Moruzov), Tătărescu *trebuia* să cunoască în profunzime secretele colaborării sovieto-germane și, separat, planurile Berlinului și ale Moscovei. În acest stadiu al problemei, presupunem că ignoranța Bucureștilor, deopotrivă cu teama, *a cântărit greu* la 27 iunie 1940 în adoptarea deciziei de evacuare a Basarabiei și Nordului Bucovinei. Care au fost acele elemente? Astfel:

1. Deși a sondat și a primit îndemnul Berlinului la 27 iunie 1940 de a reglementa *pe cale pașnică* "diferendul" cu U.R.S.S. (în sensul evacuării, iar nu al cedării Basarabiei și nordului Bucovinei)¹⁷⁶, ceea ce, din păcate, n-a știut (ori n-a putut să afle) guvernul român a fost că Reichul, Hitler și Joachim von Ribbentrop au recomandat să se atragă atenția Moscovei – prin ambasadorul german Schulenburg – că, dacă nu se interesa de soarta Basarabiei și dacă prezența Bucovinei pe lista revendicărilor sovietice constituia o noutate, *în restul României* Germania "avea interese economice deosebit de importante. Aceste interese cuprind terenurile petrolifere, cât și terenurile agricole. În consecință, Germania era deosebit de interesată să evite ca *aceste regiuni să se transforme într-un teatru de război...*"¹⁷⁷. Era, în fond, un avertisment al Berlinului prezentat Moscovei și pe

¹⁷⁵ Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 93-94. Cf., de asemenea, raportul publicat de premier imediat după agresiunea sovietică (Gheorghe Tătărescu, *Evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord*, Craiova, 1940, 26 p.).

¹⁷⁶ ADAP, Serie D, vol. X, Frankfurt-am-Main, 1963, p. 57-61, doc. nr. 67.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 11-12, doc. nr. 13.

care, fără nici un fel de îndoială, aceasta *n-ar fi cutezat să-l ignore*. Cunoașterea acestui document la București, la 27 iunie 1940, ar fi fost benefică pentru adoptarea unei atitudini corespunzătoare față de pretențiile Moscovei, respingându-le necondiționat.

2. În cursul veacului XX, cabinetele de la București, în mai multe rânduri, au amenințat (ori chiar au trecut la fapte, ca în 1916) cu distrugerea zonei petrolifere drept replică la pericolele ce se profilau din partea unor agresori probabili ori reali. Cea mai cunoscută a fost situația din 1939-1940, când autoritățile române au cooperat strâns cu anglo-francezii pentru a pregăti minarea regiunii petrolifere Ploiești și a rezervelor de combustibili lichizi, preîntâmpinând căderea lor în mâinile Reichului nazist¹⁷⁸. Acțiunea a eșuat lamentabil, ca urmare a contramăsurilor germane, dar și ca o consecință a reorientării politicii României spre Berlin, în prima jumătate a anului 1940¹⁷⁹. Este greu de înțeles însă faptul că Bucureștii, cunoscând interesul major al Berlinului pentru petrolul românesc, nu au apelat la argumentul respectiv, mizând – în cazul unei agresiuni a Armatei Roșii în Basarabia și Bucovina de Nord – pe exacerbarea disputei germano-sovietice, pe *inadmisibilitatea* pentru Reich a unei apropieri exagerate a trupelor sovietice de regiunea Ploiești. Desfășurarea ulterioară a faptelor confirmă întru totul aceasta. Așa, de pildă, la 30 august 1940, Joachim von Ribbentrop va transmite lui Schulenburg, spre atenționarea lui Molotov, că Germania și Italia interveniseră, impunând dictatul de la Viena Bucureștilor, pentru că nu puteau admite izbucnirea unui conflict între Ungaria și România pentru Transilvania, dat fiind că “*Puterile Axei* au un interes fundamental în menținerea păcii și a ordinii în aceste zone”. Liderul diplomației germane nu ascundea faptul că, în primul rând, erau în discuție *petrolul și grânele* României, ce aveau să fie totdeauna “*de o importanță vitală pentru Axă* (subl. ns.)”¹⁸⁰. Un alt aspect notabil: la numai două luni după agresiunea sovietică în nord-estul României, Berlinul aprecia deja că trupele Moscovei se apropiaseră *excesiv de mult* de râvnita zonă Ploiești. Garanțiile acordate României de Germania și Italia, imediat după impunerea dictatului vienez¹⁸¹, au semnat, în context, și *un avertisment adresat Moscovei*, în sensul că extinderea dominației sovietice *dincolo* de Prut avea să o angajeze în dispută cu înseși *Puterile Axei*.

Reacția lui Molotov nu a întârziat: el acuza Germania, pentru garanția acordată României, drept o ... violare a Pactului din 23 august 1939¹⁸².

Acestea au fost, însă, fapte ulterioare celor petrecute la 27 iunie 1940. Ceea ce însă autoritățile de la București *trebuiau să aprecieze* erau *rolul și locul* petrolului românesc în diplomația și strategia celui de-Al III-lea Reich, iar aceasta în condițiile blocadei inițiate de englezi odată cu declanșarea celui de-al doilea război mondial¹⁸³. Cea

¹⁷⁸ Cf. Horia Brestoiu, *Impact la paralela 45°. Incursiune în culisele bătăliei pentru petrolul românesc*, Iași, 1986, *passim*; Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 322 și urm.

¹⁷⁹ Cf. Philippe Marguerat, *Le IIIe Reich et le pétrole roumain. 1938-1940*, Genève-Leiden, 1977, *passim*.

¹⁸⁰ ADAP, 1918-1945, Serie D: 1937-1945, Band X, p. 485-487, doc. nr. 415 (telegrama nr. 1.565/30 august 1940 a lui Ribbentrop către Ambasada germană din Moscova).

¹⁸¹ *Ibidem*, p. 480-481, doc. nr. 413 (document datat 30 august 1940, Viena, semnat de Joachim von Ribbentrop și Ciano).

¹⁸² ADAP, 1918-1945, Serie D: 1937-1945, Band XI, Bonn, 1964, p. 41, doc. nr. 38 (telegrama nr. 1.884/9 septembrie 1940 a lui Schulenburg către Ribbentrop).

¹⁸³ Vezi, în mod special, Robert Goralski, Russell W. Freeburg, *Oil and War. How the Deadly Struggle for Fuel in WWII Meant Victory or Defeat*, New-York, 1987, *passim*.

mai recentă lucrare de circulație internațională privind ponderea problemei petrolului în desfășurarea conflagrației din 1939-1945¹⁸⁴ atestă interesul major al Germaniei pentru resursele românești, ce au acoperit în tot cursul ostilităților cel puțin 1/3 din totalul necesităților militare ori civile ale Reichului¹⁸⁵. Robert Goralski și Russell W. Freeburg, autorii lucrării citate, consideră că, după ocuparea de către U.R.S.S. a Basarabiei și Nordului Bucovinei în iunie 1940, nu a fost “o coincidență” că, în următoarele săptămâni, “Hitler s-a orientat ireversibil către invazia sa în Rusia (subl. ns.)”¹⁸⁶. În adevăr, cercetările de specialitate au confirmat că, la confluența lunilor iunie/iulie 1940, a survenit decizia lui Hitler de a iniția preparativele în vederea unui atac în Est, împotriva U.R.S.S. Dacă la 25 iunie 1940, deci după declanșarea de către Kremlin a problemei Basarabiei și Bucovinei, generalul Halder reținea, în *Jurnalul* său, că Hitler oscila între invazia Angliei și “o lovitură în Est”¹⁸⁷, la 22 iulie 1940 el consemna decizia Führerului: “Problema rusă va fi rezolvată pe cale ofensivă. Trebuie elaborat planul operațiunii proiectate”¹⁸⁸.

În aprecierea rolului și locului problemei petrolului românesc pentru Germania, înainte de agresiunea U.R.S.S. din iunie 1940, nu se poate considera că Bucureștilor le-a lipsit o imagine veridică¹⁸⁹. Tocmai pentru că aceasta era situația, la 27 iunie 1940, decizia României trebuia să țină cont de *factorul petrol*. Iarăși considerăm că era de datoria guvernului român și a organelor din subordine (serviciile de informații și contrainformații, în speță) să fi pătruns la vreme intențiile germane, să înțeleagă rostul celui avea România în cadrul proiectelor germane, după cum îl cunoșteau în privința proiectelor franco-britanice.

Sub acest aspect, suntem convinși că de cel mai mare folos, decisiv, era aflarea programului “eșalonat” de Adolf Hitler, la 8 martie 1939, relativ la acțiunile ofensive ale Reichului în 1939-1941 pe vechiul continent, și anume:

- 1939 (“nu mai târziu” de 15 martie) ocuparea Cehoslovaciei;

- în continuare – Polonia;

- în ceea ce privește Ungaria și România, a precizat Führerul, “ele, indiscutabil, *intră în spațiul vital al Germaniei*. Căderea Poloniei și exercitarea unor presiuni corespunzătoare le vor face, desigur, înțelegătoare. Atunci, noi vom controla pe deplin marile lor resurse agricole și surse de petrol. Același lucru se poate spune și despre Iugoslavia. Acesta este planul, care va fi îndeplinit până în 1940. Și atunci, Germania va deveni de neînvinc

Străbăteau, în directiva Führerului, nu numai *esența* programului, ci și *orarul*: nu mai târziu, deci, de 1940, România avea să fie cuprinsă în *Lebensraum*-ul hitlerist. Nu putem conchide decât că, având cunoștință de aceste proiecte, Bucureștii trebuiau, la 27 iunie 1940, să *abordeze din altă perspectivă* notele ultimative sovietice, căutând să obțină toate beneficiile ce se întrevedeau în condițiile – bine cunoscute la București – ale rivalității ireconciliabile dintre Berlin și Moscova! Din nefericire, Bucureștii nu au urmat

¹⁸⁴ *Ibidem*.

¹⁸⁵ *Ibidem*, p. 59.

¹⁸⁶ *Ibidem*, p. 61; Gh. Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*, p. 328-330.

¹⁸⁷ *Vezi supra*.

¹⁸⁸ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă*, I, p. 70.

¹⁸⁹ Philippe Marguerat, *op. cit.*, p. 157 și urm.

¹⁹⁰ Gh. Buzatu, *Dosare ale războiului mondial*, Iași, Editura Junimea, 1978, p. 22.

exemplul Finlandei, din lunile precedente, optând pentru o politică de apropiere față de Berlin: guvernele dictaturii autoritare a regelui Carol al II-lea au urmat drumul cel mai prost – s-a admis *o cedare* (evacuarea Basarabiei și Nordului Bucovinei), nebănuind că vor urma și altele, consimțite tot la recomandarea și chiar sub presiunile hitleriste, din câteva calcule incoerente ori de-a dreptul meschine:

- că se scurt-circuita drumul spre inima Reichului, spre Berlin, care nu mai rămăsese decât calea servituții;

- că se mențineau intacte (reluăm expresia, citată, a lui Gheorghe Tătărescu) “forțele noastre militare până în ceasul final al războiului”, o iluzie ce nu trebuia să-și afle loc în calculele politicianilor români.

Iar toate acestea într-un moment când singura decizie era *aceea de a apăra o țară*, cu orice risc și împotriva oricui. Avantajele unei asemenea poziții erau multiple și, toate, spre binele României, adică:

- nu se crea (cum s-a întâmplat) un *precedent periculos*, folosit de vecinii și dușmanii României în 1940, de a-i pretinde pe rând și prin acțiuni conjugate părți ale teritoriului național;

- imaginea României ce s-ar fi impus cu obligativitate devenea aceea a unui stat care *știa să se bată* pentru el însuși, iar nu pentru interesele altora ori sub imperiul unor calcule improprii. A contat foarte mult în împrejurările analizate, de ce să nu recunoaștem, că România nu a opus *veto*-ul său pretențiilor sovietice. V. M. Molotov, cel dintâi, a realizat că România, cedând într-un rând, o va face și în alte cazuri, iar în cursul războiului mondial și îndeosebi după aceea U.R.S.S. a profitat de această convingere ce s-a creat la Kremlin, după propriile mărturisiri ale fostului șef al diplomației sovietice¹⁹¹;

- prin decizia sa de cedare, guvernul român a admis – după cum vom dovedi - un precedent periculos ce amenința nu numai pentru soarta celorlalte provincii istorice (Transilvania, Dobrogea de Sud), dar a oferit și un avantaj nebănuit Kremlinului, de care acesta s-a slujit în cursul războiului și care face să se perpetueze consecințele pactului din 23 august 1939. Despre ce este vorba? În anii luptei contra Germaniei, în care U.R.S.S. a avut un rol deosebit, Moscova a pretins și a obținut de la noii ei parteneri (Anglia, mai întâi, apoi S.U.A. ș. a.) ca aceștia să-i recunoască, cel puțin, teritoriile anexate la frontiera de Vest, pe care în 1939-1940 *însuși Hitler*, dușmanul comun dintre 1941 și 1945, le admisesse ca atare¹⁹².

Nu reluăm istoria teritoriilor de la granițele de Vest absorbite de fosta U.R.S.S., reținând doar că, la sfârșitul ostilităților din 1939-1945 și prin tratate de pace în bună regulă și formă, acestea au fost recunoscute de Marii Aliați occidentali drept... teritorii sovietice. Și, între acestea, distingem *toate* zonele prevăzute de protocolul secret din 23 august 1939, nu numai Basarabia ori (suplimentar) Nordul Bucovinei, ci și părțile estice ale Poloniei, pentru care în 1939 s-a declanșat războiul mondial, știut fiind că Polonia s-a aflat tot timpul din 1939 până în 1944 *alături* de Națiunile Unite, iar nu ca România, care, între 1941 și 1944, a combătut Rusia comunistă;

- prin prisma celor consemnate, deducem – fără teamă de a greși – că decizia din iunie 1940 a afectat pe *termen lung* evoluția României, dar, în primul rând, în anii războiului, când *a determinat țara* să participe la ostilități alături de tabăra Axei – cel mai

¹⁹¹ Vezi Felix Ciuev, *Sto sorok besed s Molotovîm. Iz dnevnika...*, Moskva, 1992, *passim*.

¹⁹² Vezi Gh. Buzatu și colaboratori, *Secretele protocolului secret*, *passim*.

puțin dorită de poporul român și cel mai puțin favorabilă intereselor românești în raport cu întreaga politică externă promovată de București în decursul epocii interbelice.

Un ultim aspect asupra căruia dorim să insistăm: *rezistența*, ca alternativă la politica de cedare în fața presiunilor U.R.S.S., îmbrățișată de autoritățile de la București la 27 iunie 1940, reprezenta formula ideală, formula cea mai avantajoasă, deși plină de risc, pentru prezentul și viitorul țării. Pe de altă parte, nu putem să nu reținem că, pentru a rezista, România trebuia să aibă această capacitate. Până acum, din motive lesne de înțeles, s-a îngroșat peste măsură lipsa condițiilor internaționale propice, în mod direct – izolarea deplină a țării, pentru a se fi dat un răspuns negativ U.R.S.S. Nu vedem de ce n-am recunoaște o atare situație, dar, în opinia noastră, *decisivă* pentru a se fi ales calea rezistenței era trăinicia internă a statului român, funcționalitatea lui ca organism sănătos sută la sută, luciditate în asumarea riscurilor și capacitatea de a se întrevedea, deopotrivă, succesul ori dezastrul. Nu trebuie un examen special, în continuare, pentru a afla în ce stadiu de indisponibilitate se afla statul român în vara anului 1940 (sub aspectele politic și social, sub raportul pregătirii militare, al echilibrului și solidității naționale, pe planul raporturilor inter-etnice ori al stabilității instituționale etc. etc.) pentru a înțelege *de ce România* s-a sustras singurei opțiuni de onoare – lupta cu agresorul comunist. Din acest punct de vedere, apreciem că Ion Antonescu nu era departe de adevăr în rechizitoriile sale făcute “Vechiului Regim” (al lui Carol II) de îndată după venirea sa la putere¹⁹³. Era întrutotul adevărat că slăbiciunea Vechiului Regim condusesese la cedările teritoriale, iar acestea, la rândul lor, au agravat situația regimului, care s-a și prăbușit, instantaneu, în septembrie 1940. Asemenea unui castel de nisip.

Datele și considerațiile expuse ne oferă cel mai bun argument pentru a investiga în ce grad, în 1940, România ar fi avut posibilitatea să respingă notele ultimative ale URSS, evitând, pentru început, pierderea Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța, iar mai apoi, prin forța consecințelor, și a Transilvaniei de Nord și Cadrilaterului.

Pentru a afla un *răspuns de esență*, nu va fi cazul, mai mult ca sigur, să extindem expunerea. Iar dacă persistă vreo neînțelegere în privința responsabilului principal sau vreun semn de întrebare cu privire la nejustificata cedare grabnică a Bucureștilor în iunie 1940 în fața pretențiilor U.R.S.S., propunem să ne adresăm nemijlocit celui care, atunci, a fost indiscutabil Nr. 1 dintre toți cei aflați în epicentrul unor evenimente dureroase și pline de grave și îndelungi consecințe. Acesta era Regele Carol al II-lea care, la 16 octombrie 1943, nota în *Jurnalul* său: “Am împlinit jumătate de veac. Trebuie să mărturisesc că, deși au trecut, în acest răstimp, atâtea peste capul meu, nu simt acești 50 de ani apăsând pe umerii mei. Privind înapoi, trebuie să constat că viața mea n-a fost lipsită de interes și de mișcare. A fost o luptă continuă, o luptă pentru credințele mele și pentru progresul poporului meu. Chiar dragostea pentru Dudaia [Elena Lupescu], care a făcut să fiu atât de atacat și de defăimat, a făcut parte din acest ansamblu de bătălii continue. N-o regret nici o clipă și astăzi, în zilele de restriște, ca și în acele de mulțumire. A fost un izvor continuu de bucurie, un loc de adăpost pentru sufletul meu. Nu

¹⁹³ Vezi Ion Antonescu, *Un A.B.C. al anticomunismului românesc*, I, ediție Gh. Buzatu, Iași, 1992, p. 98 (extras din cuvântarea lui I. Antonescu la aniversarea Unirii din 1918 – Alba Iulia, 1 decembrie 1940).

zic că n-am făcut greșeli, chiar unele mari. Azi mi se pare că cea mai mare a fost de a nu m-așeza, cum o doream împreună cu Călinescu, hotărât și de la început înfruntând toate riscurile trecătoare, de partea Aliaților. Am făcut greșeala de a-mi apleca urechea celor fricoși, și îndeosebi lui Urdăreanu, care în acel moment se făcuseră campionii închinării, de frică, în fața aroganței germane. E adevărat că România ar fi suferit, dar nu mai mult decât acum, dar cel puțin n-ar fi fost umilită. Basta pentru trecut, ochii trebuiesc acum ațintiți asupra viitorului și numai asupra lui și să activăm toți pentru eliberarea României din gheara nazistă”¹⁹⁴.

Este deosebit de semnificativ faptul că, aproape concomitent ori imediat după ce s-au produs grozăviile evacuării¹⁹⁵ Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța, oamenii politici de la București, participanți ori nu la deciziile adoptate, au revenit cu noi precizări, argumentări sau motivații ale pozițiilor exprimate de ei ori au căutat prilejul să-și dezvolte punctele de vedere¹⁹⁶. A intervenit, cvasi-automat, o delimitare categorică a celor care insistaseră pentru admiterea notelor ultimative ale Kremlinului (Gheorghe Tătărescu, Ion Gigurtu ș. a.) de aceia care se pronunțaseră împotriva evacuării provinciilor istorice răsăritene ori care, deja, nu mai admiteau o atare “soluție”.

Din prima categorie s-a impus, prin persuasiune și străduința de-a afla noi argumente forte, în fapt scuze, premierul în funcție la momentul iunie 1940. L-am citat, evident, pe Gheorghe Tătărescu, căruia timpul și politica promovată în anii 1945-1947 i-au mai îngăduit să revină asupra problemei în atenție. Astfel, mai întâi, în ședința comună a Comisiilor de politică externă ale celor două Camere ale Parlamentului României din 2 iulie 1940, el a menționat că, între cele două alternative (rezistență ori acceptare), a optat pentru ultima din înalte rațiuni: “Am hotărât evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord pentru a nu pune în primejdie viitorul românismului. Declar aici că am luat această hotărâre sub presiunea forței, într-unul din cele mai grele momente ale istoriei noastre și lăsând viitorului sarcina să judece actul nostru”¹⁹⁷. Într-un memoriu (datat 1 mai 1943, Poiana-Gorj), Gheorghe Tătărescu avea să revină asupra faptelor din iunie 1940, conchizând la un moment dat: “Respingerea ultimatumului era, desigur, soluțiunea cea mai ușoară, era actul reflex al unui popor, care corespundea și instinctului țării și simțămintelor armatei. Respingerea și rezistența erau, în orice caz, pentru mine și Guvern, soluțiunea cea mai comodă. Rămâneam în istorie autorii gestului eroic, care a trimis un popor mic să înfrunte o luptă cu forțe de amploare gigantică și, refugiindu-ne apoi în depărtări senine, am fi așteptat în liniște sfârșitul războiului. Acceptarea ultimatumului era soluțiunea cea grea, era soluțiunea cea dureroasă: părăsirea vremelnică a provinciilor voievodale, retragerea armatei cu spatele la inamic, suferințele populației aruncate în voia soartei – toate ruinele și toate suferințele erau legate de această soluțiune, singura însă care lăsa Statul român cu puterile intacte și care îi da răgaz să aștepte desfășurarea viitorului. Sentimentul și interesul egoist ne dictau respingerea ultimatumului și rezistența. Rațiunea și datoria față de țară ne dictau acceptarea. Nu am ezitat a hotărî acceptarea și am luat asupra mea și a guvernului

¹⁹⁴ Text și comentarii în Gh. Buzatu, *Din istoria secretă*, II, p. 255-256.

¹⁹⁵ Revenim asupra semnificației excepționale a termenului folosit, dat fiind că Bucureștii au insistat mereu după 28 iunie 1940 că fusese vorba de o evacuare, pe când reprezentanții Kremlinului s-au referit exclusiv la cedarea provinciilor noastre istorice (vezi *infra* documentele anexate și nota 319).

¹⁹⁶ Sublinierile din textele la care facem trimiteri ne aparțin (Gh. B.).

¹⁹⁷ Apud Ion Șișcanu, *Raptul Basarabiei – 1940*, Chișinău, 1993, p. 49.

odiosul acestei hotărâri [subl. ns.], răspunzând Guvernului de la Moscova că «pentru a evita recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, Guvernul român se vede silit să primească condițiile de evacuare a teritoriilor cerute de Soviete»»¹⁹⁸.

În sfârșit, reintrat în viața politică a țării după actul de la 23 august 1944, Gheorghe Tătărescu se va destăinui, într-un interviu acordat ziarului “Drapelul” din 17-18 ianuarie 1945, asupra condițiilor din iunie 1940, denaturându-le grosolan, căci interpreta cedarea – devenise la modă de-acum! – ca o dovadă... de prietenie față de U.R.S.S. și, totodată, lansa atacuri contra lui Iuliu Maniu, atacuri convenabile cercurilor comuniste și comunizante cu care avea să pactizeze curând prin formarea guvernului dr. Petru Groza: “*Declar că voi putea dovedi cu acte și cu relatări de fapte, răzimate pe documentări purtând garanțiile oficialității, că un guvern Iuliu Maniu nu ar fi putut întru nimic împiedica desfășurarea implacabilă a evenimentelor istorice din 1940. În schimb, însă, este sigur că dl. Maniu ar fi adoptat nu soluția guvernului meu, adică soluția păcii (sic!), ci, așa cum rezultă din toate declarațiile și manifestările sale, soluția rezistenței armate, adică soluția războiului, care ar fi atras nimicirea vremelnică a Statului român [...]. Drama României din 1940 – se discolpa politicianul transfigurat în filo-sovietic - a fost nu consecința politicii noastre, ci rezultatul inevitabil al războiului european, provocat de Germania hitleristă*”¹⁹⁹.

De partea cealaltă, adică a adversarilor evacuării Basarabiei și Nordului Bucovinei, vocile ce s-au făcut auzite au fost redutabile, mai numeroase și mai vehemente. Au fost angrenate personalități de excepție, care au dat - se înțelege – greutate pozițiilor prezentate. Câteva exemple le considerăm memorabile, fapt pentru care și insistăm asupra lor.

În ședința Consiliului de Coroană din zorii zilei de 30 august 1940 și care a luat în dezbatere problema Transilvaniei în legătură cu “arbitrajul” la care îndemneau Hitler și Mussolini prin delegații lor la Viena, Victor Iamandi a revenit la un moment dat la întâmplările survenite anterior *à propos* de pretențiile Kremlinului asupra Basarabiei și Nordului Bucovinei. El s-a adresat Regelui: “*Sire, consecvent cu cele ce am susținut în Consiliul de Coroană de la 27 iunie, consecvent cu ce am susținut în al doilea Consiliu de Coroană [din aceeași zi], când mi-am exprimat nedumerirea că suntem pe drumul concesiunilor permanente și nu se poate prevedea un sfârșit favorabil pentru țara noastră, pentru toate aceste argumente și motive, care fac parte integrantă din conștiința mea de român, și astăzi sunt împotriva primirii arbitrajului. Nu cred în garanțiile care se dau și socot că politica noastră de astăzi n-a dus la nici un rezultat pozitiv. Pentru aceste considerațiuni, nu trebuie să primim arbitrajul. Trebuie să rezistăm, pentru că războiul nu s-a terminat*”²⁰⁰.

Tot în același cadru, dar în Consiliul de Coroană din 31 august 1940, cu prilejul luării în dezbatere a “arbitrajului” impus României la Viena în ceasurile imediat precedente, liderul P.N.Ț, Iuliu Maniu, nu s-a abținut a se referi la consultările inițiate de suveran în luna iunie și la care vorbitorul nu participase:

“*Cred că cedarea Basarabiei, fără nici un fel de rezistență, a fost o profundă greșeală, ale cărei urmări le suferim astăzi. Trebuia, cu orice preț și cu orice sacrificiu,*

¹⁹⁸ Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 95.

¹⁹⁹ Apud V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 237-238.

²⁰⁰ Apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1251.

chiar cu sacrificiul de a suferi o înfrângere, să rezistăm. Națiunile suferă înfrângeri pe câmpul de luptă, războiul are șansele sale bune sau rele, mari și puternice națiuni au fost înfrânte, poporul românesc a pierdut și el războaie, dar prin vitejia soldaților săi și prin puternica conștiință națională, a prins puteri de viitor, pentru înălțarea țării, în viitor. Așa, am pierdut în Basarabia peste 2 milioane de români, fără nici cea mai mică rezistență. De aici, vă puteți Dv. închipui descurajarea care a cuprins toate provinciile, pe toți românii, și umilirea care a cuprins armata română, care ar fi voit să aibă ocazia ca să arate că, dacă diplomația românească n-a știut a lucra, ea știe să sângereze pe câmpul de luptă, pentru salvarea onoarei naționale”²⁰¹.

Cu același prilej, Gheorghe Brătianu a observat, de asemenea:

“Eu nu vreau nici să îngreunez aceste dezbateri și nici să fac procesul trecutului, deși odată va fi făcut; dacă nu-l vom face noi, alții îl vor face, dar țin să amintesc un lucru: am luptat pentru o anumită politică, în afară de ceea ce era în ultimii ani. Țin să spun că, dacă am luptat pentru că aveam nădejdi și convingere, și eu am făcut chiar declarații în această privință, [a fost] că prin această politică puteam păstra granițele țării”²⁰².

Nicolae Iorga, la reuniunea amintită a Comisiilor de politică externă ale Parlamentului, din 2 iulie 1940, a intervenit cu precizări nuanțate, prezentând finalmente poziția celor mai de seamă politicieni ai țării, consemnată într-un memorabil document:

“Noi avem de ales două procedări:

Procedarea Dietei Poloniei la împărțirea țării. A vorbit unul, altul, a fost o luptă oratorică între dâșzii și s-a terminat printr-un vot care a însemnat admiterea de către națiune a sfâșierii teritoriului. Aceasta este o hotărâre pe care, după părerea mea, nu o putem lua și răspunderea va fi pentru toți cei care se vor ralia la dânsa.

Sau să facem ce-a făcut înțeleptul Rege Carol I și acel mare ministru al lui, Ion Brătianu: față de un act de nedreptate, asemănător cu cel care se face azi României, retragem armata din teritorii, retragem funcționarii. Nu luăm nici o hotărâre care să lege viitorul”²⁰³.

Este neîndoios însă că, în epocă, cele mai incisive și decisive au fost demersurile generalului Ion Antonescu. El se manifestase ca unul dintre cei mai dârzi adversari ai lui Carol, mai cu seamă după 30 martie 1938, după ce fusese scos din guvern și, mai apoi, din cadrele armatei. În iunie 1940, generalul a procedat la întocmirea unui memoriu destinat regelui, dar pe care – datele fiind depășite de evenimente – nu i l-a mai încredințat²⁰⁴. Insistând, generalul avea să fie primit în audiență de către Carol al II-lea, la 1 iulie 1940, fără nici un efect însă. La plecare, solicitantul a predat suveranului o scrisoare de protest vehement față de cele intervenite după abandonarea Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța în robia comunistă rusească²⁰⁵. Acest document, redactat în termeni radicali, dar exprimând corect realitățile, a fost rapid difuzat și perceput ca atare de către opinia publică. Generalul Antonescu a fost cel dintâi pedepsit, fiind, din ordinul personal al Regelui, trimis într-un surghiun de aproape două luni la

²⁰¹ *Ibidem*, p. 1280.

²⁰² *Ibidem*, p. 1283.

²⁰³ *Dezbaterile Senatului* (ședința din 2 iulie 1940). Vezi și Gh. Buzatu, ed., *Discursuri și dezbateri parlamentare. 1864-2004*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 37 și urm.

²⁰⁴ Cf. Ion Antonescu, *Un A.B.C. al anticomunismului românesc*, I, p. 60-62.

²⁰⁵ *Ibidem*, p. 63-64.

Mănăstirea Bistrița din Oltenia.

În perioada ce a urmat, Ion Antonescu avea să revină adeseori asupra erorilor din iunie 1940 privind *evacuarea fără luptă* a Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța. La 1 octombrie 1940, de pildă, el considera:

*“Pentru salvarea țării, pentru păstrarea onoarei, pentru mândria tradițiilor ei și pentru respectul morților ei, armata s-ar fi luptat. Ea s-ar fi sacrificat, chiar fără folos, dacă i s-ar fi cerut. Conducerea i-a refuzat însă această supremă satisfacție”*²⁰⁶.

Pe plan militar, ca și pe plan politico-diplomatic, succesele Germaniei pe Frontul de Vest, încununate mai ales de capitularea Franței și umbrite de decizia Marii Britanii de a continua războiul, au influențat profund derularea evenimentelor pe teatrul european. O notă din 19 iunie 1940 a Secției a 2-a a Marelui Stat Major Român, surprinzând această evoluție, arăta că “limpezirea” situației internaționale nu se produsese, cât tip Londra spera să atragă S.U.A. și U.R.S.S. în efortul de război comun împotriva Reichului nazist²⁰⁷. Potrivit informațiilor captate la Marele Stat Major Român, U.R.S.S. avea temeri din partea Germaniei și, în acel context, pentru a-și asigura “poziții militare favorabile”, continua să supravegheze Finlanda ori ocupase Țările Baltice. Cu referire la România, sinteza reținea (și pronostica) cum că “aceleași necesități strategice ar putea îndreptăți Rusia Sovietică să-și îndrepte atenția sa și asupra României, propunându-și să respingă pe români din Basarabia și Bucovina și, eventual, chiar să ducă frontul pe Carpații Răsăriteni. Intenția trebuia întrevăzută ca foarte probabilă”²⁰⁸. Îngrijorările au fost alimentate, în perioada 16-26 iunie, de violările frecvente ale graniței aeriene a României de către avioanele sovietice²⁰⁹. În zilele de 26-27 iunie 1940, Armatele 3 și 4 din Bucovina și, respectiv, Basarabia, au intrat, potrivit ordinelor ministrului Apărării Naționale și șefului Marelui Stat Major, în “dispozitiv de apărare” pe Nistru²¹⁰, pentru ca, la 28 iunie 1940, în zori, ele să primească ordinul generalului Florea Țenescu de a începe evacuarea din Basarabia și a organiza “rezistența” pe Prut²¹¹. În aceeași zi, la ora 11,30, a pornit ordinul nr. 5 688 C, privind evacuarea generală a teritoriului dintre Nistru și Prut, cu termenul final 2 iulie 1940, ora prânzului, cu stabilirea precisă a orarului pentru localitățile părăsite, retragerea unităților de infanterie și cavalerie, evacuarea familiilor ofițerilor, a funcționarilor și bolnavilor, a materialelor de război și de cale ferată, abandonarea căilor ferate, întreprinderilor, uzinelor etc.²¹². Istoricul Dinu C. Giurescu surprinde astfel retragerea armatei și autorităților române de dincolo de Prut: “... Grupe comunizate constituite din evrei, ruși, ucraineni, găgăuți și chiar români au început provocările împotriva armatei române și a civililor în retragere. Au dezarmat unele unități, au scuipat pe ofițeri; aruncau cu pietre, huiduiau. În așteptarea trupelor sovietice, aceste bande au scos și au rupt tricolorul de pe instituțiile publice și l-au înlocuit cu steagul roșu. Unități sovietice au luat prizonieri militari români, ofițerii fiind arestați. Armata română n-a reacționat. Primise ordin să nu răspundă prin foc la aceste provocări

²⁰⁶ *Ibidem*, p. 59.

²⁰⁷ Florica Dobre și colaboratori, *Anul 1940. Armata română de la ultimatum la dictat. Documente*, 1, București, 2000, p. 6-7.

²⁰⁸ *Ibidem*, p. 7.

²⁰⁹ *Ibidem*, p. 15-17 (vezi raportul nr. 205839/B din 26 iunie 1940).

²¹⁰ *Ibidem*, p. 24.

²¹¹ *Ibidem*, p. 26.

²¹² *Ibidem*, p. 28-29.

și atacuri [...]. În șase zile, 28 iunie – 3 iulie 1940, România a cedat Uniunii Sovietice 50 762 km² (Basarabia – 44 500 km² și Nordul Bucovinei cu 6 262 km²), cu 4 021 086 ha teren agricol (20,59% din suprafața agricolă a țării); 3 776 309 locuitori, din care: 53,49% – români; 10,34% – ruși; 15,30% – ruteni și ucraineni; 7,27% – evrei; 4,9% – bulgari; 3,31% – germani; 5,12% – alții. Arhive de mare valoare, biblioteci publice și particulare cu sute de mii de volume, mari cantități de material feroviar, depozite de muniții, echipament, zeci de mii de refugiați și tot atâtea gospodării și locuințe, cu tot inventarul lor, au fost părăsite în câteva ore, în fața ocupantului”²¹³. Mareșalul Ion Antonescu avea să califice cu temei evacuarea drept un “dezastru”²¹⁴. În context, au surprins, îndeosebi, atitudinea și acțiunile a numeroși evrei din provinciile evacuate²¹⁵.

Pentru populația românească din Basarabia și Bucovina de Nord a început unul din capitolele cele mai tragice ale existenței sale – ocupația sovietică, prigoana politică și cultural-religioasă, deportările masive în celelalte zone ale U.R.S.S., chiar dincolo de Cercul Polar, genocidul sistematic înfăptuit, într-un cuvânt – *holocaustul roșu*²¹⁶.

Acțiunile U.R.S.S. din iunie – iulie 1940 au avut, în ansamblu, *un efect catastrofal asupra României*. Notele ultimative din 26-27 iunie 1940 *nu numai că au inaugurat, ci, pur și simplu, au declanșat procesul dezintegrării teritoriale a României Mari*. Căci, în adevăr, odată satisfăcute revendicările Moscovei, cine mai putea stăvili pretențiile revizioniste ale Ungariei și Bulgariei²¹⁷, ambele încurajate de Germania, Italia și U.R.S.S.? Guvernul de la București avea să fie silit, în consecință, să inițieze tratative cu Sofia și Budapesta, după ce, la 1 iulie 1940, a renunțat la garanțiile anglo-franceze din aprilie 1939, iar la 11 iulie 1940 s-a retras oficial din Liga Națiunilor²¹⁸. La 2 iulie 1940,

²¹³ Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial*, p. 20-21.

²¹⁴ Pentru istoriografia problemei vezi îndeosebi: G. I. Brătianu, *Le Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, Bucarest, 1943, p. 188 și urm.; G. Ciorănescu, *Aspects des relations roumaines. Retrospectives et orientations*, I, Paris, 1967, p. 159 și urm.; Ioan Scurtu, ed., *Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 1994*, București, 1994, p. 279-314; Anton Moraru, *Istoria Românilor: Basarabia și Transnistria (1812-1993)*, Chișinău, 1995, p. 312 și urm.; Mircea Mușat, *Drama României Mari*, București, 1992, *passim*; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II/2, p. 1190 și urm.; V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918-1940*, Iași, 1991, *passim*; Ioan Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României, 1937-1947. Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herței în vâltoarea celui de-al doilea război mondial*, București, 1994, *passim*; Mihail Bruhis, *Rusia, România și Basarabia. 1812-1918-1924-1940*, Chișinău, 1992, *passim*; Ion Constantin, *Basarabia sub ocupație sovietică, de la Stalin la Gorbaciov*, București, 1994, *passim*; idem, *România, Marile Puteri și Basarabia*, *passim*; V. F. Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia anii celui de-al doilea război mondial*, *passim*; Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, *passim*. Potrivit unor surse, evacuarea din iunie – iulie 1940 a fost întru totul dezorganizată (cf. Alesandru Dușu, Maria Ignat, 1940..., p. 142).

²¹⁵ Vezi, mai ales, Paul Goma, *Săptămâna roșie*, p. 181 și urm. (capitolul III – *Evacuarea*); Alex Mihai Stoenescu, *Armata, Mareșalul și evreii. Cazurile Dorohoi, București, Iași, Odessa*, București, RAO, 1998; Gh. Buzatu, *...Așa a început holocaustul împotriva poporului român*, București, 1995. În același timp, o atitudine rezervată, inutilă în raport cu gravitatea și inadmisibilitatea faptelor întâmplate, dar în acord cu anume orientări kominterniste ale istoriografiei occidentale, exprimă Petre Otu, *Îmbrățișarea Anacondei*, p. 154-155.

²¹⁶ Vezi Gh. Buzatu, *...Așa a început holocaustul împotriva poporului român*, *passim*; Florin Mătrescu, *Holocaustul roșu*, ediția a II-a, București, 1998, iar, cu totul recent, excelentul eseu al lui Paul Goma, *Săptămâna roșie. 28 iunie – 3 iulie 1940 sau Basarabia și evreii*, menționat mai sus.

²¹⁷ Vezi Cornel Grad, *Al doilea arbitraj de la Viena*, Iași, Institutul European, 1998, pp. 24-55.

²¹⁸ Ioan Scurtu, *România și Marile Puteri (1933-1940)*, II, p. 169-170; Cornel Grad, *Al II-lea Arbitraj de la Viena (30 august 1940) Poziția armatei române*, ediția a II-a, Zalău, 2000, p. 60-61; George Sofronie, *Les antecedentes diplomatiques de l'acte de Vienne*, Sibiu, 1945; Mircea Mușat, *Drama*

regele Carol al II-lea s-a adresat direct lui Adolf Hitler, insistând pentru “o colaborare mai intimă cu Germania”, care ar fi putut fi “întărită” de o alianță și de trimiterea unei misiuni militare germane în România²¹⁹. Replica Führerului, din 3 iulie 1940, a fost prezentată regelui Carol al II-lea a doua zi, având – la numai câteva ceasuri după sfârșitul evacuării dezastruoase din Basarabia și Bucovina de Nord – efectul unui trăznit la București: în mod amical, Carol al II-lea era avertizat că România “nu va putea evita cedarea unor teritorii care sunt populate de unguri sau bulgari și nu de români”. Soluționarea problemei era considerată ca reprezentând “condiția primordială pentru o pacificare reală a Balcanilor”²²⁰. Asistat de Mihail Manoilescu, liderul diplomației române în noul cabinet condus de Ion Gigurtu de la 4 iulie 1940, Carol al II-lea a acceptat de îndată, în principiu, ideea de a negocia direct cu Budapesta și Sofia, dar voia asigurări că Ungaria și Bulgaria nu vor emite pretenții “dincolo” de rațiunile politice existente și de realitățile etnice. În mod concret, suveranul nu respingea “vaste și reciproce schimburi de populație”²²¹, după cum glăsuia noul mesaj, din 6 iulie 1940, adresat Führerului, care era implorat să acorde României “sprijin moral” în negocierile ce urmau a fi angajate cu Ungaria și Bulgaria. Răspunsul din 15 iulie 1940 al lui Hitler²²² trimitea Bucureștii să se înțeleagă direct cu Budapesta și Sofia, fiind recomandabil ca rațiunea să prevaleze asupra pasiunilor și emoțiilor. Evoluția evenimentelor, în concepția Führerului, dovedise că revizuirea frontierelor devenise inevitabilă și, mai mult, cu cât ea “se producea mai devreme, cu atât mai mari vor fi foloasele ei (subl. ns.)”²²³. Nu lipseau asigurările că Germania și Italia ar fi fost dispuse să joace rolul de arbitri, în cazul în care negocierile ar fi cooperat²²⁴. S-a ajuns, în acest fel, după o serie întreagă de alte diligențe, marcate îndeosebi de întâlnirile la nivel înalt ale premierilor și miniștrilor de Externe ai Ungariei (9 iulie 1940), României (26-27 iulie)²²⁵ și Bulgariei (26 iulie 1940) cu Hitler sau Mussolini și colaboratorii acestora, la tratativele de la Craiova în problema Cadrilaterului (Dobrogea de Sud) și de la Turnu Severin, relativ la Transilvania. Negocierile de la Craiova (19-26 august 1940)²²⁶, stimulate de încurajările lui Hitler față de revendicările *in extenso* al Bulgariei²²⁷, s-au finalizat²²⁸ la 7 septembrie 1940, prin semnarea unui tratat

României Mari, p. 123 și urm.; Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, 1996, p. 241 și urm. (capitolul VII – *Antecedentele diplomatice ale dictatului de la Viena. Tratativele de la Turnu Severin*); Ioan Scurtu, *Un episod dramatic din istoria României. 30 august 1940*, București, 1990, p. 58 și urm.; V. F. Dobrinescu, *România și Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947). Bătălia diplomatică pentru Transilvania*, București, 1996, p. 165 și urm.; Relativ la negocierile de la Viena și la semnificația lor, vezi mărturiile delegaților români: Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii. Iulie-august 1940*, ediție Valeriu Dinu, București, 1991; Valer Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, ediție N. Mareș, București, 1991; idem, *Bătălia pentru Ardeal*, ediție Sanda Pop și Nicolae C. Nicolescu, București, 1992.

²¹⁹ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 89.

²²⁰ Cornel Grad, *op. cit.*, p. 61.

²²¹ *Ibidem*, p. 163.

²²² Ioan Scurtu, *România și Marile Puteri (1933-1940)*, p. 170-173. Despre activitatea Ministerului de Externe al României în iulie – august 1940, vezi Corneliu Mihai Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, *România în jurul Marilor Puteri 1939-1940, passim*.

²²³ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 173.

²²⁴ *Ibidem*.

²²⁵ Vezi detalii despre turneul diplomatic al lui Ion Gigurtu și Mihail Manoilescu la Hitler și Mussolini, în Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii*, p. 104-127.

²²⁶ Delegația română a fost condusă de Alexandru Cretzianu, secretar general al Ministerului Afacerilor Străine al României.

²²⁷ Mihail Manoilescu, *op. cit.*, p. 136-137.

privind cedarea integrală de către România a județelor Durostor și Caliacra (Cadrilater) și un schimb corespunzător de populație²²⁹. Aproximativ în același timp, negocierile româno-ungare de la Turnu Severin (16-24 august 1940)²³⁰ s-au desfășurat extrem de anevoios, ele eșuând în fața revendicărilor exacerbate ale Ungariei horthyste²³¹. Astfel, delegații Budapestei au emis pretenții asupra unei suprafețe însumând aproximativ 68 000 km² și 3,9 milioane locuitori, din care 2,2 milioane români și 1,2 milioane maghiari²³². Despre un schimb de populație în acest context, nici vorbă nu putea fi. Propunerea Ungariei – a declarat Valer Pop în ședința finală – era una “exclusiv teritorială”, excluzând puțința schimbului de populație. Or, a specificat delegatul Bucureștilor, “nu putem lua în considerare nici astăzi, nici în viitor, propuneri care trec sub stăpânire străină chiar numai un singur român”²³³. Cu de la sine putere, nesolicitate de nici una dintre părțile contractante, Germania și Italia, prin Joachim von Ribbentrop și Galeazzo Ciano, și-au asumat *funcția de arbitru*²³⁴, care au convocat, separat, pe reprezentanții Bucureștilor și Budapestei la Viena, unde, la 30 august 1940, le-au impus semnarea unui document denumit oficial *arbitraj*²³⁵, dar, în fond, *un dictat*²³⁶. În virtutea dictatului, România era silită să cedeze Ungariei partea de nord-vest a Transilvaniei, reprezentând 43 492 kmp, cu 2,6 milioane de locuitori, din care 50,2% români, 37,1% maghiari, 5,7% evrei, 2,8% germani, 1,9% țigani, ruteni, cehi, slovaci (2,3%)²³⁷. La București, regele Carol al II-lea, precum și în cazul notelor ultimative sovietice din 26-27 iunie 1940, a convocat două Consilii de Coroană²³⁸. Cel dintâi, din 30 august 1940 (cu începere de la ora 3), a dezbătut – așa cum au impus delegații Axei reprezentanților români la Viena, în frunte cu Mihail Manoilescu și Valer Pop – acordarea anticipată a deplinelor puteri diplomaților noștri pentru a semna “arbitrajul” imediat de Joachim

²²⁸ Între timp, la 23 august 1940, în Consiliul de Coroană reunit la București a acceptat cedarea Cadrilaterului Bulgariei (cf. Valer Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, ediție N. Mareș, p. 122-126). Prezent la reuniune, Nicolae Iorga a declarat atunci: “Eu sunt naționalist, nu expansionist, eu am fost contra anexării [în 1913] ... Cadrilaterul nu trebuia anexat. Românesc nu era, prin luptă nu l-am luat, strategic n-a fost. Dacă câștigăm o victorie cu prețul lui, nu am plătit-o prea scump” (apud Mihail Manoilescu, *op. cit.*, p. 168).

²²⁹ Aurel Preda-Mătășaru, *Tratatul între România și Bulgaria, semnat la Craiova la 7 septembrie 1940. Trecut și prezent*, București, Editura Lumina Lex, 2004, p. 91 și urm.; Mihail Manoilescu, *op. cit.*, p. 180-181; Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 33.

²³⁰ Delegația română a fost condusă de Valer Pop.

²³¹ Valer Pop, *op. cit.*, p. 126-136. Încă din februarie 1940, locotenent-colonelul Radu Davidescu, atașatul militar român la Budapesta, informa că revizionismul ungar atinsese paroxismul (cf. Alesandru Dușu și colaboratori, *Atașatii militari transmit. 1938-1941...*, București, 2001, p. 132-137).

²³² Cornel Grad, *op. cit.*, p. 83.

²³³ Valer Pop, *op. cit.*, p. 134-135.

²³⁴ Vezi discuția cazului în Mihail Manoilescu, *op. cit.*, *passim*.

²³⁵ Din literatura consacrată problemei, extrem de bogată și variată, reținem contribuțiile datorate lui Cornel Grad, Ioan Scurtu, V. F. Dobrinescu, Al. Gh. Savu, Traian Bunescu, Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, George Sofronie, Dinu C. Giurescu, Olimpiu Matichescu, Sütő Laszló, A. I. Puskaș, N. I. Lebedev, Csatári Daniel, Adam Magda ș.a. Considerații asupra istoriografiei problemei la Gh. Buzatu și colab, *Problematika referitoare la dictatul fascist de la Viena (30 august 1940) în istoriografia universală, în Românii în istoria universală*, II/1, Iași, 1987, p. 743-761.

²³⁶ Vezi textul dictatului în Ioan Scurtu, *România și Marile Puteri. 1933-1940*, II, p. 225; idem, *Un episod dramatic din istoria României. 30 august 1940*, *passim*; Mircea Mușat, *Drama României Mari*, p. 137 și urm.; Cornel Grad, *Al doilea arbitraj de la Viena*, p. 46 și urm.

²³⁷ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 31.

²³⁸ Ioan Mamina, *op. cit.*, p. 220.

Ribbentrop și G. Ciano. Era, după cum a observat Nichifor Crainic, prezent la dezbatere, “acceptarea arbitrajului fără să bănuiască măcar sentința de la Viena”²³⁹. Dintre cei prezenți, 21 s-au pronunțat *pentru* “arbitraj”, iar 10 *contra* (C. I. C. Brătianu, Ion Mihalache, Arthur Văitoianu, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Mihail Popovici, A. C. Cuza, dr. C. Angelescu, Victor Antonescu), fiind și o abținere²⁴⁰. Cel de-al doilea Consiliul de Coroană a avut loc în noaptea de 30-31 august 1940, în prezența lui Alexandru Romalo, venit special de la Viena, cu documentele semnate după ora prânzului acolo, ceea ce a îngăduit analiza concretă a dictatului și, de asemenea, a declarației de garanție a granițelor rămase (“actuale”) ale României acordată de Germania și Italia²⁴¹. Iuliu Maniu, care, deopotrivă cu Nicolae Iorga, Gh. Brătianu și mitropolitul unit Alexandru Niculescu, nu participase la reuniunea precedentă, a declarat²⁴²: “Cei care au semnat o astfel de învoială [“arbitrajul”] n-au fost reprezentanții poporului românesc și, în orice caz, n-au fost reprezentanții poporului românesc din Ardeal, deși nu vreau să fac nici un fel de deosebire între românii din Vechiul Regat și românii din Ardeal”.

În perioada care a precedat semnarea dictatului de la Viena ori a tratatului de la Craiova, statele revizioniste au beneficiat nu numai de sprijinul Germaniei și Italiei, ci și de asistența U.R.S.S.²⁴³. După 15 august 1940, autoritățile de la Moscova au inventat conflicte la granița temporară de pe Prut²⁴⁴, iar V. M. Molotov, la 31 august 1940, a reproșat contelui Schulenburg că, prin “arbitrajul” de la Viena, semnat în absența delegației U.R.S.S., Reichul încălcaseră prevederile pactului de neagresiune din 23 august 1939²⁴⁵. Îngrijorarea Moscovei a sporit, mai cu seamă în urma declarației comune germano-italiene de “garantare” a granițelor României după dictatul vienez. La 17 septembrie 1940, A. I. Lavrentiev, reprezentantul U.R.S.S. la București, îl asigura pe V. M. Molotov că, în urma evenimentelor inaugurate de “arbitraj” și care au condus la prăbușirea regimului regelui Carol al II-lea, România se transformase practic într-o “provincie a Germaniei”²⁴⁶. În mod curios, diplomatul sovietic, mai mult decât sigur, nu deplângea soarta României, la care ajunsese în bună măsură cu “ajutorul” Kremlinului, ci faptul că avansul dincoace de Prut al Armatei Roșii *nu mai putea avea loc* fără riscul unei coliziuni cu *Wehrmachtul*. Peste două luni, în noiembrie 1940, aflat în vizită la Berlin, V. M. Molotov avea să afle acest lucru de la Hitler în persoană!

Unul dintre studioșii problemei, istoricul Cornel Grad, a relevat rolul decisiv și semnificația profundă a celor doi „gropari ai Europei”, Adolf Hitler și I. V. Stalin, în crucificarea teritorială a României la 1940: „Concluzionând, se poate afirma că Dictatul

²³⁹ Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre. Memorii*, 1, București, 1991, p. 319.

²⁴⁰ Cornel Grad, *op. cit.*, p. 95-97.

²⁴¹ Alesandru Duțu, Maria Ignat, 1940..., p. 240 și urm.

²⁴² Textul original al stenogramei păstrat în arhivele diplomatice de la București s-a publicat integral prima dată de Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II, p. 1270-1288.

²⁴³ Vezi *Transilvanskii vopros. Venghero-rumânskii territorialnii spor i SSSR. 1940-1946. Dokumenti*, Moskva, 2000, *passim*.

²⁴⁴ *Ibidem*, p. 73-74, 87-90.

²⁴⁵ *Ibidem*, p. 76-77, 83-86. Despre colaborarea între U.R.S.S. și Germania în 1939-1941 împotriva de României vezi M. Erescenko, *Rumâniia mejdu Ghermaniei i Sovetskom Soiuzu: Politika bez illiuzii*, în vol. *Vostočnaia Evropa mejdu Ghitlerom i Stalinîm. 1939-1941 g.g.*, editori V. K. Volkov, L. I. Ghibianski, Moskva, 1999, p. 333-362. În același volum, Tatiana Pokivailova, *Rumâno-vengherskii konflikt v kontekste ghermano-sovetskogo soperničestva*, p. 297-332.

²⁴⁶ *Ibidem*, p. 96.

de la Viena, ca și Ultimatumul sovietic semnifică transpunerea în practică a Pactului Ribbentrop-Molotov, semnat cu un an înainte. Modalitatea formală de realizare a obiectivelor acestei politici depinde, evident, de o serie de factori aleatorii, dar esența rămâne aceeași. Pentru îmbucătățirea României, sovieticii au ales calea directă, brutală, a Ultimatumului din 26 iunie 1940, privind retrocedarea imediată a Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei, în timp ce Germania a preferat calea mai <<onorabilă>> a arbitrajului, impus în favoarea Ungariei – aliatul ei minor. Ambele soluții aparțin arsenalului cinismului fără scrupule în domeniul relațiilor internaționale. Ambele, se pare, cu eficiență maximă²⁴⁷. Deopotrivă, în cadrul precizat, intră, subliniem noi, și „tratatul de la Craiova” din 7 septembrie 1940. Nu a fost trecut cu vederea faptul că, din punctul de vedere al Germaniei, fuseseră preconizate măsuri speciale pentru securitatea regiunii petrolifere Ploiești, care căpătase în context „o importanță vitală” pentru Reich²⁴⁸. Chiar în după-amiaza zilei de 30 august 1940, la Berlin, Comandamentul Suprem al Wehrmachtului (OKW) a analizat situația, iar, după câteva zile, s-a întocmit o „Directivă pentru ocuparea regiunii petrolifere române”, care însă n-a mai fost pusă în aplicare²⁴⁹. Dar, nu mai târziu decât la 20 septembrie 1940, Hitler era deja preocupat să trimită o Misiune Militară în România²⁵⁰. Unde, între timp, situația se modificase radical. După noile cedări teritoriale, la Viena și, în perspectivă, la Craiova, evenimentele survenite au contribuit nemijlocit, prin valul de proteste stârnite de arbitrajele, tratatele și notele ultimative de tot felul patronate ori semnate de Germania, URSS și Italia ori ca urmare a admiterii rășluirilor teritoriale de către guvernul I. Gigurtu, la subminarea regimului regelui Carol al II-lea, preparând, aproape fulgerător, ascensiunea la putere a generalului Ion Antonescu²⁵¹. Și, mai mult decât atât, faptul că, după dictat, miniștrii de externe ai Germaniei și Italiei, Joachim von Ribbentrop și, respectiv, Galeazzo Ciano, au semnat la 30 august 1940 un document prin care se oferea garanția fermă a Berlinului și Romei pentru asigurarea integrității teritoriale a României rămase mutilată ... „definitiv”, deși, se știa, urma să intervină cedarea Cadrilaterului²⁵². După opinia unui foarte bun cunoscător al dosarului relațiilor româno-germane în perioada 1918-1941²⁵³, documentul semnat de Joachim von Ribbentrop și Galeazzo Ciano înaintat lui M. Manoilescu, care a certificat primirea, a reprezentat, în chip fundamental, o „garanție a granițelor” României de către Puterile Axei. Că așa stăteau lucrările, în adevăr, desprindem din demersurile, separate ori comune, ale Berlinului și Romei, pentru a liniști Moscova, nemulțumită atât de arbitrajul vienez cât și, mai cu seamă, de garanția acordată teritoriilor rămase românești²⁵⁴. Astfel, chiar la 1 septembrie 1940 Molotov i-a reproșat lui Schullenburg că Kremlinul fusese pus în fața unui „fapt împlinit”, ceea ce va stârni replica lui Ribbentrop, la 3 septembrie 1940,

²⁴⁷ Cornel Grad, *op.cit.*, p. 55.

²⁴⁸ William Shirer, *op. cit.*, p. 837.

²⁴⁹ Cf. Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 128.

²⁵⁰ *Ibidem*, p. 838.

²⁵¹ *Ibidem*, p. 129. Vezi, de asemenea, Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX*, p. 384-385; *Istoria Românilor*, VIII, p. 589 și urm.

²⁵² ADAP, Serie D: 1937-1941, Band X/2, Frankfurt am Main, P. Keppler Verlag KG, 1963, pp. 479-481; William Shirer, *op. cit.*, p. 838.

²⁵³ Raportul său este anexat în cap. II. Cf. și Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri. 1939-1947*, p. 23-232.

²⁵⁴ William Shirer, *op. cit.*, p. 838.

cum că Pactul din 23 august 1939 nu fusese violat²⁵⁵. Apoi, s-a produs demersul comun al Germaniei și Italiei, din 10 septembrie 1940, pe lângă V. M. Molotov în sensul că ele aveau să acționeze pe viitor drept garanți ai frontierelor României²⁵⁶, ceea ce, la 21 septembrie 1940, a provocat protestul oficial al URSS²⁵⁷, care se declara dispusă să amendeze ori chiar să anuleze articolul III al Pactului Hitler-Stalin²⁵⁸. „Garanția” germano-italiană acordată României la 30 august 1940 n-a reprezentat nicidecum un cec în alb, dar a predeterminat, cu o precizie - am putea spune - matematică, orientarea alianțelor Bucureștilor, cel puțin pentru perioada imediat următoare. **Și aceasta în mod categoric, fără absolut nici o șansă, într-o singură direcție, mai precis: către Germania și, în subsidiar, către Italia și Japonia; în nici un caz către URSS; cât privește Franța, după capitularea din 22 iunie 1940, ea fusese exclusă din joc, iar Marea Britanie și SUA se aflau, cel puțin pentru moment, mult prea departe. Și în imposibilitate de-a purta un război ofensiv contra Germaniei.**

Desfășurările pe fronturile războiului mondial aveau să-și spună cuvântul. Altfel spus, totul trebuia lăsat **pe seama armelor. Aceasta se dorse ori, cumva, acolo s-a ajuns?**

Împotriva cedării fără luptă, sub amenințarea războiului, a Basarabiei și Bucovinei de Nord, apoi a Transilvaniei de Nord și, finalmente, a Dobrogei de Sud (Cadrilaterul), în întreaga țară au avut loc ample manifestații, participanții reprezentând practic toate curentele politice (mai puțin comuniștii, care au salutat anexările teritoriale ale U.R.S.S.) și toate clasele și păturile sociale, exprimându-și hotărârea de a apăra pământul strămoșesc, de a nu se înstrăina nici o palmă de pământ românesc și de a nu lăsa să ia drumul robiei nici un cetățean al statului român. Cu titlu de exemplu, menționăm protestul energic (acoperit de câteva mii de semnături) rostit la 2 iulie 1940 de profesorul Ștefan Ciobanu, membru al Academiei Române și strălucit fiu al Basarabiei din nou cotropită de ruși, în ședința comună a comisiilor de politică externă ale Camerei și Senatului României și din care reținem: “... *Dacă mai există dreptate pe acest pământ, dacă principiile umane mai au vreun rost, dacă drepturile popoarelor, sfinte chiar în timpurile întunecate ale istoriei, mai au vreo valoare, noi, parlamentarii și fruntașii vieții politice și culturale din Basarabia, români și minoritari, în numele poporului dintre Prut și Nistru, astăzi redus la tăcere, apelăm la lumea civilizată și atragem atenția asupra dramei sfâșietoare prin care trece populația Basarabiei; în același timp, ridicăm glasul nostru de protest viguros în contra încălcării nelegiuite a celor mai sfinte drepturi ale noastre istorice, etnice și umane*”²⁵⁹. Cu același prilej, inegalabilul Nicolae Iorga, consilier regal și fost președinte al Consiliului de Miniștri, a prezentat un memoriu subscris de numeroase și marcante personalități politice și științifice²⁶⁰: Iuliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu, A. C. Cuza, Ion Mihalache, Gheorghe I. Brătianu, Virgil

²⁵⁵ *Ibidem*, p. 838-839.

²⁵⁶ Cf. Jean-Baptiste Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, p. 273.

²⁵⁷ *Ibidem*.

²⁵⁸ William L. Shirer, *op. cit.*, p. 839.

²⁵⁹ Apud Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 14.

²⁶⁰ *Ibidem*.

Madgearu, dr. Constantin Angelescu, Stelian Popescu ș.a.

La rândul său, “*arbitrajul*” de la Viena a provocat vii emoții și profunde reacții ale opiniei publice interne și internaționale, care l-a respins prin vocea autorizată a numeroase personalități politice, prin intervențiile marilor agenții de presă și cotidiene, prin numeroase acțiuni desfășurate atât în teritoriul cedat, precum și în restul României²⁶¹. Astfel, în primul rând, la cea de a doua reuniune a Consiliului de Coroană consacrată discutării “*arbitrajului*” vienez, ținută în noaptea de 30-31 august 1940, Nicolae Iorga a prezis că documentul în atenție, pe care l-a respins, nu putea fi considerat definitiv, el reprezentând produsul unui “*moment al războiului*”²⁶². Reprezentantul cel mai autentic al Transilvaniei mutilate, Iuliu Maniu, liderul P.N.Ț., s-a pronunțat vehement împotriva deciziilor puterilor Axei, Germania și Italia, ca și contra concesiilor admise de guvernul Ion Gigurtu de-a lungul “*negocierilor*” cu Ungaria ori chiar în cursul reuniunii de la Viena prin simulacrul convocării unor Consilii de Coroană menite să “*ratifice*” ilegalitățile dictate de Berlin și Roma, el declarând în continuarea celor precizate de Nicolae Iorga²⁶³: “... *Majestate, eu, în numele poporului român din Ardeal, protestez în contra ruperii integrității Ardealului, protestez împotriva alipirii acestei părți către Ungaria și protestez în contra procedurii care s-a observat, care dă aspectul că această ciuntire a acestei părți a Ardealului se întâmplă oarecum cu învoirea noastră, printr-o judecată convenită de noi[...]. Cred că cedarea Basarabiei, fără nici un fel de rezistență, a fost o profundă greșeală, ale cărei urmări la suferim astăzi [...]. Niciodată nu vom recunoaște o hotărâre, oricine ar aduce-o, care ar stabili o rupere a Ardealului sau a unei părți a lui de la patria mamă...*”

Dictatul de la Viena a fost condamnat de opinia publică internațională. Astfel, Agenția “*Reuter*” califica dictatul de la Viena ca o “*nouă și uriașă înșelăciune nazistă*” și arăta că cea dintâi reacție a opiniei publice față de capitulare a fost stupefacția generală pentru felul cum a fost “*prădată*” România²⁶⁴. Cunoscutul cotidian “*New York Herald Tribune*” aprecia în acele zile: “*Dictatele impuse de dictatori au avut întotdeauna soarta făuritorilor lor. Nimic nu se poate clădi într-adevăr pe violență, după cum nimic nu se poate clădi pe nisip, nici dictaturi și nici dictate*”²⁶⁵.

Ziarul turc “*Yeni Sabah*”, după ce relata împrejurările în care s-a produs dictatul de la Viena, conchidea: “*Este de datoria noastră de a exprima prietenilor noștri români regretul și simpatia noastră pentru tratamentul neuman la care au fost supuși. Înțelegem că în aceste clipe dureroase întreaga națiune este cufundată în doliu adânc. Dar amicii noștri români, care sunt curajoși, tenaci și harnici, vor găsi în nenorocirea lor o nouă forță și vor munci cu solidaritate mărită. Ei vor păstra, fără nici o îndoială, locul important ce-l ocupă în Balcani*”²⁶⁶.

“*Gazette de Lausanne*”, unul dintre cele mai cunoscute ziare elvețiene, scria că România a fost lovită în mod crunt prin sentința de la Viena, avându-se în vedere, în

²⁶¹ Aurică Simion, *Dictatul de la Viena*, p. 377 și urm.; V. F. Dobrinescu, *România și Ungaria de la Trianon la Paris*, p. 176 și urm.; Olimpiu Matichescu, *Opinia publică internațională despre dictatul de la Viena*, Cluj-Napoca, 1975, *passim*. Vezi și Alexandru Cretzianu, *Relapse into Bondage 1918-1947: The Political Memoirs of...*, edited by Sherman Davis Spector, Iași, 1998.

²⁶² Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, p. 259.

²⁶³ *Ibidem*, p. 264, 267.

²⁶⁴ Olimpiu Matichescu, *op. cit.*, p. 120.

²⁶⁵ Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1946*, p. 15.

²⁶⁶ Olimpiu Matichescu, *op. cit.*, p. 129-130.

primul rând, că “în ansamblul Transilvaniei elementul românesc constituie majoritatea populației”²⁶⁷

Premierul englez Winston Churchill declara în Camera Comunelor, la 5 septembrie 1940: “România a suferit o severă mutilare teritorială. Nu avem de gând să recunoaștem vreuna din schimbările teritoriale ce se fac în timpul războiului, afară de acelea ce s-ar produce cu liberul consimțământ și cu bunăvoința părților interesate”.²⁶⁸ La rândul său, lordul Halifax, liderul diplomației britanice, declara că guvernul englez “nu recunoaște nici o cesiune de teritorii făcută sub presiune și în special nu recunoaște arbitrajul de la Viena”.²⁶⁹

Din calcul sau din eroare?

Aceasta este problema care, de mai multe decenii, practic din septembrie 1939 încoace, revine stăruitor, precum și în cazul războiului mondial din 1914-1918, în atenția politicianilor și diplomaților, a militarilor și ziariștilor, a publicului larg și, nu în ultimul rând, a istoricilor în conexiune **cu originile celei de a doua conflagrații mondiale**, în mod concret în privința împrejurărilor **în care aceasta a izbucnit**. O literatură istorică extrem de vastă și variată, temeinică, a dat deja răspunsuri ample, argumentate și profunde²⁷⁰, ceea ce nu a condus însă și la încheierea dezbaterii. Din contră, nu mai departe decât în 1989, împlinirea unei jumătăți de veac de la atacarea Poloniei de către Germania lui Adolf Hitler care a “inaugurat” epoca războiului mondial, a redeschis pe planul istoriografiei contemporane universale discuția²⁷¹, tot astfel după cum prăbușirea

²⁶⁷ *Ibidem*, p. 132.

²⁶⁸ *Ibidem*, p. 118.

²⁶⁹ *Ibidem*. Despre nulitatea arbitrajului de la Viena, vezi Mihail Manoilescu, *op. cit.*, *passim*; George Sofronie, *Les antecedentes diplomatique de Vienne*, p. 50-55; Neagu Cosma, *Dictatul de la Viena (30 august 1940)*, București, 1996, *passim*.

²⁷⁰ Vezi Arnold J. Toynbee, Veronica M. Toynbee, eds., *Survey of International Affairs, 1919-1946. The World in March 1939*, London, 1958; Arnold J. Toynbee, F. Ashton-Gwatkin, eds., *Survey of International Affairs, 1939-1946: The Eve of War*, London-Oxford, 1958; A. J. P. Taylor, *The Origins of the Second World War*, London, 1961; William L. Shirer, *Le III-e Reich. Des origines à la chute*; Jean-Baptiste Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Paris, 1971; Maurice Baumont, *Les origines de la Deuxieme Guerre mondiale*, Paris, 1969; Henri Michel, *La Seconde Guerre mondiale*, I, ediția citată; E. M. Robertson, ed., *The Origins of the Second World War. Historical Interpretations*, London — Basingstoke, 1973; Telford Taylor, *Münich. The Price of Peace*, New York, 1980; Sebastian Haffner, *Le pacte avec le diable*, Paris, 1969; Anthony P. Adamthwaite, *The Making of the Second World War*, London — Boston — Sydney, 1973; Keith Eubank, *The Origins of World War II*, New York, 1965; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, p.28-31 (istoriografia problemei — bibliografii, cronologii, dicționare/enciclopedii, izvoare-arhive și colecții de documente, memorialistică, sinteze și lucrările speciale esențiale).

²⁷¹ Vezi îndeosebi D. C. Watt, *How War Came: The Immediate Origins of the Second World War*, *passim*; P. M. H. Bell, *The Origins of the Second World War in Europe*, London-New York, 1987; idem, *The Origins of Second World War*, London-New York, 1987; Richard Overy, Andrea Wheatcroft, *The Road to War*, London, 1989; C. J. Bartlett, *The Global Conflict. The International Rivalry of the Great Powers, Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, London, 1989; O. A. Rjesevskii, ed., *1939 god. Uroki istorii*; D. Volkogonov, *Drama reșenii 1939 goda*, în “Novaia i noveiaia istoria”, Moskva, nr. 4/1989; Nicolae Lupan, ed., *Pactul germano-sovietic din 1939*, Bruxelles, 1989; Comentarii pe marginea unor sinteze și volume de documente, în Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, p. 225 și urm.

comunismului în Europa Est-Centrală, instalarea unor regimuri democratice și desființarea cenzurii ori lichidarea controlului ideologic al “Centrului” moscovit au readus în studiu numeroase probleme sau capitole considerate închise ale istoriei contemporane a fiecăreia dintre fostele țări aflate după 1944-1945 în sfera de influență a Kremlinului, inclusiv România. În context, nu au mai fost ignorate rolul și locul țărilor respective în desfășurarea evenimentelor ce au condus la izbucnirea conflictului în 1939], îndeosebi efectele dezastruoase pentru România (și nu numai) ale faimosului pact de neagresiune Hitler-Stalin din 23 august 1939²⁷².

În stadiul actual al studiilor istorice se justifică realitatea că, în trecut, au existat puține conflicte care să se fi apropiat de proporțiile celui din 1939-1945, dar care, totuși, să fi putut fi evitat atât de lesne. Conflagrația mondială în discuție, vrem din nou să subliniem, a fost “inevitabilă” numai într-o privință, mai precis în măsura în care puterile învingătoare în precedentul război mondial, Marea Britanie și Franța în rândul întâi, au încurajat tendințele anexioniste ale Germaniei, care în anul de grație 1939 a ajuns să decidă singură soarta păcii ori a războiului în Europa. În context s-a decis și destinul României, ale cărei părți de teritoriu (Basarabia) erau anume menționate în documentele fundamentale care au condus direct la izbucnirea ostilităților (protocolul secret al pactului sovieto-german din 23 august 1939)²⁷³. Consecințele acestei situații România le-a resimțit din plin în vara anului 1940²⁷⁴. Decisive, în condițiile precizate, s-au dovedit a fi fost notele ultimative ale U.R.S.S. din 26-27 iunie 1940, impunând, sub rezerva recurgerii la forță, cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord. Documentele au inaugurat seria pretențiilor vecinilor noștri, întrucât, după cum a rezultat, din momentul în care guvernul de la București a optat, la 28 iunie 1940, pentru evacuarea provinciilor menționate, Ungaria și Bulgaria au avansat cereri proprii în privința Transilvaniei și Dobrogei de Sud și prin care, sub presiunea unor mari puteri și a izolării politico-diplomatice și militare internaționale reale, România a fost silită la noi concesii²⁷⁵.

Revenim asupra deciziei din 28 iunie 1940 a guvernului Gh. Tătărescu de admitere a pretențiilor U.R.S.S.. În baza “recomandărilor” Consiliilor de Coroană din 27 iunie 1940, anume convocate de regele Carol al II-lea, *România a admis evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord*, termenul fiind semnificativ, căci excludea pe viitor orice tentative ale Kremlinului de-a formula drepturi istorice închipuite asupra celor două provincii pe motivul că, în anul de cumpănă 1940, Bucureștii ar fi recunoscut oficial extinderea Imperiului roșu. În ceea ce ne privește, am insistat în repetate rânduri asupra faptului că decizia guvernului român de evacuare a Basarabiei și Nordului Bucovinei a reprezentat, fie numai comparativ cu atitudinea Finlandei din noiembrie-decembrie 1939 tot față de pretenții teritoriale nesăbuite și nejustificate ale U.R.S.S., o eroare, că a fost

²⁷² Gh. Buzatu și colaboratori, *Secretele protocolului secret ...*, *passim*.

²⁷³ *Ibidem*

²⁷⁴ Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 11-12.

²⁷⁵ Vezi Constantin I. Kirițescu, *România în al doilea război mondial*, I, ediție Gh. Buzatu, București, 1995, p. 140-143; Mircea Mușat, *Drama României Mari*, p. 123-136; Ioan Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României, 1939-1947*, *passim*; Ioan Scurtu, *Un episod dramatic din istoria României: 30 august 1940*; idem, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, p. 182 și urm.

pripită, corespunzând în rândul întâi politicii personale a regelui Carol al II-lea, că, dimpotrivă, s-ar fi impus acceptarea riscului unui conflict cu Imperiul comunist²⁷⁶.

Este evident că problema în atenție se pretează unui studiu de caz, atât sub raportul strict informativ, cât și sub acela al abordării metodologice din punctul de vedere al istoriei relațiilor internaționale.

Faptul izolării politico-diplomatice și militare depline a României în vara anului 1940 a fost reținut și evidențiat de contemporani, de regele Carol al II-lea însuși în *Jurnalul său*²⁷⁷, ca și de numeroși colaboratori de-ai săi – premieri, miniștri, diplomați ș.a.²⁷⁸. Dintre aceștia, de exemplu, Alexandru Cretzianu, secretar general al Ministerului Regal al Afacerilor Străine din București între 1939 și 1941, a remarcat într-un raport rămas în cea mai mare parte inedit²⁷⁹, că în 1940 România se aflase “absolut izolată în fața unei Rusii în plină expansiune agresivă”²⁸⁰. Aceeași situație a fost surprinsă de C. Vișoianu, ministru de Externe al României în cabinetul N. Rădescu (1944-1945), și care a insistat asupra consecințelor negative ale “acordului” Joachim von Ribbentrop – V.M. Molotov semnat la Kremlin, în noaptea de 23-24 august 1939, ce “a plonjat întreaga lume în stupefacție”²⁸¹. În context, se impune să precizăm că decizia de acceptare a notelor ultimative sovietice din 26-27 iunie 1940 a fost nefastă prin ea însăși, prin consecințele sale multiple și imprevizibile. S-a afirmat, cu justificat temei, că efectul deciziei a fost acela al unei *reacții în lanț: acceptând pretențiile sovietice, Bucureștii nu au mai reușit ulterior să le respingă pe acelea ale Budapestei și Sofiei*. Procesul dezmembrării României Mari a fost în mod automat declanșat, iar desfășurarea lui s-a dovedit implacabilă. Răspunderea pentru acceptarea notelor ultimative sovietice și, în consecință, pentru evacuarea Basarabiei, Bucovinei de Nord, Ținutului Herța (și, ulterior, a unor ostroave din Delta Dunării) și-a asumat-o în principal guvernul Gh. Tătărescu²⁸², cu

²⁷⁶ Gh. Buzatu, *Problema opțiunilor României în iunie 1940 reflectată în memorialistica unor mari actori ai evenimentelor*, în “Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologice”, seria IV, t. XVIII/1993, p. 71-88; idem, *Romania's Options in June, 1940*, în “Nouvelles Etudes d'Histoire”, vol. 9, Bucarest, Editura Academiei, 1995; idem, în Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile Cucu, eds., *Geopolitica*, I, Iași, 1994, p. 482-503; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, p. 239 și urm.

²⁷⁷ Regele Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, II, *passim*.

²⁷⁸ Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, *passim* (materialele semnate de Gh. Tătărescu, I, Gigurtu, Al. Cretzianu, C. Vișoianu, Grigore Niculescu-Buzești, D.N. Ciotori).

²⁷⁹ Hoover Institution on War, Revolution, and Peace, Hoover Archives, Palo Alto/Stanford, California, USA, Collection Brutus Coste, Box No.1 (studiu redactat în limba franceză, în 1942, intitulat *Politica externă a României, 1919-1940*).

²⁸⁰ *Ibidem*, apud Gh. Buzatu și colaboratori, *The Tragedy of Roumania (1940)*, p. 176-183.

²⁸¹ *Ibidem*, p. 184; Hoover Archives, Collection Constantin Vișoianu, Box No. 2 (memorandum din 1946, intitulat *Raporturile sovieto-române, 1939-1940*). Vezi și memorandumul lui D. N. Ciotori, *Frontiera de nord-est a României (august 1946)* (Hoover Archives, Collection Brutus Coste, Box no.1), ca și studiul lui Grigore Niculescu-Buzești, *Politica externă a României și criza europeană* (București, 1943) (Hoover Archives, Collection Brutus Coste, Box no.1), în Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, *passim*.

²⁸² Gh. Tătărescu, *Evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord*, de unde reținem din seria justificărilor premierului în funcție la 28 iunie 1940: “[...] În numele destinelor românești am implorat pe Majestatea Sa să lase guvernului sarcina să ia răspunderea jertfei ce țara este silită să facă, evacuând provinciile voievodale. N-am putut clinti hotărârea regească și numai pe temeiul răspunderilor sale constituționale guvernul a hotărât acceptarea ultimatumului [sovietic] ca singura soluție impusă de rațiune.

acoperirea regelui Carol al II-lea, care a manevrat pentru cedare în fața amenințării Kremlinului, beneficiind și de votul consultativ al celui de-al doilea Consiliu de Coroană reunit la București în seara de 27 iunie 1940²⁸³. Să reținem că, în cursul aprigelor și intenselor dezbateri și controverse de la București ce au însoțit acceptarea și executarea condițiilor notelor ultimative ale U.R.S.S., situația de deplină izolare externă a României s-a dovedit reală, a funcționat ca atare, iar în consecință, a avut un rol predominant în adoptarea hotărârii cunoscute. Pentru exemplificare, vom trimite iarăși la Al. Cretzianu, care a dezvăluit încă din 1942 că: “Înconjurată de inamici, amenințată din toate părțile, România nu putea decât să se încline în fața violenței sovietice”²⁸⁴.

Opinăm că faptul izolării totale a României în 1940 a putut influența – și a influențat decisiv – alegerea Bucureștilor între admiterea și respingerea notelor ultimative ale lui V. M. Molotov. Ceea ce însă nu ne determină să credem, mai ales acum, în perspectiva timpului ce ne desparte de tragedia anului 1940 și în temeiul documentelor devenite accesibile, că alegerea Bucureștilor a fost inevitabilă. Nu suntem adepți ai istoriei contrafactice, dar aceasta nu ne împiedică să susținem că motivele opțiunii României ar fi fost integral justificate. În iunie 1940, Bucureștii, cu orice risc, puteau să-și impună și calea respingerii pretențiilor sovietice asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord.²⁸⁵ Era și este clar că evenimentele, într-o atare situație, aveau să cunoască o altă desfășurare decât cea cunoscută, ceea ce, iarăși, nu ne conduce să îmbrățișăm controversatele ipoteze ale lui *ce-ar fi fost dacă?* Ne mulțumim cu simpla constatare a șansei rezistenței românești, pentru care, în 1940, s-au pronunțat personalități de prestigiu (N. Iorga, Iuliu Maniu, I. Antonescu ș.a.), care numai de lipsă de clarviziune nu pot fi bănuite²⁸⁶. S-a arătat că, la 16 octombrie 1943, Carol al II-lea însuși își exprima, în jurnal, *mea culpa* pentru eroarea comisă în iunie 1940. În 1992, succesorul lui Carol al II-lea, Mihai de Hohenzolern, a observat de asemenea²⁸⁷: “[...] Pe moment [în iunie 1940], eu am gândit că noi n-avusesem de ales: era periculos, chiar o sinucidere, să ne opunem nemților și rușilor. Mai târziu, mi-am dat sama că li se putea rezista. Nu pentru mult timp, poate, dar se putea rezista, oricum”.

Unii dintre participanții la evenimentele cruciale din 1940 au motivat abdicarea de la rezistență a României în fața pretențiilor sovietice prin voința lor *de a realiza cu prioritate salvarea ființei statului român* (C. C. Giurescu, Gh. Tătărescu). A fost un argument pe care-l înțelegem. Ceea ce nu se poate susține este însă un alt punct de vedere exprimat de unii cercetători contemporani, și anume: cum că în 1940 soluția evacuării

Am hotărât acceptarea sub presiunea forței și a violenței împotriva dreptului și a dreptății. Am hotărât acceptarea care lasă deschise toate căile viitorului, preferând-o rezistenței”.

²⁸³ Gh. Buzatu, *Romania's Options in June, 1940*, p. 112-113.

²⁸⁴ Apud Gh. Buzatu și colaboratori, *The Tragedy of Romania (1940)*, p. 182-183.

²⁸⁵ Vezi argumente *pro* și *contra* în *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia, passim*; Nicolae Ciobanu, *Capacitatea de luptă a Armatei Române în momentul ciuntirii teritoriale a României în anul 1940*, în “Destin românesc”, Chișinău-București, nr. 2/1994, p. 9-20; Ioan Scurtu, *Forțele politice din România și notele ultimative sovietice din 26 și 27 iunie 1940*, în *idem*, p. 21-29; Gh. Buzatu, *Rolul factorului geopolitic în determinarea opțiunii României privind evacuarea Basarabiei și Bucovinei de Nord în 1940*, în *Geopolitica*, I, Iași, 1994, p. 239 și urm.

²⁸⁶ Gh. Buzatu, *Romania's Options in June, 1940, passim*; *idem*, *Problema opțiunilor României în iunie 1940 reflectată în memorialistica unor mari actori ai evenimentelor*, în “Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologice”, seria IV, t. XVIII/1993, p. 71-88; *idem*, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, p. 239-268.

²⁸⁷ *Idem*, *Romania's Options in June, 1940*, p. 125-126.

provinciilor istorice din răsărit ar fi fost singura posibilă, dar, în flagrantă contradicție cu ei înșiși, admit că încă în iunie 1940 s-ar fi consumat momentul intervenției stării de război dintre U.R.S.S. și România, ea fiind statul atacat²⁸⁸, iar aceasta nu în anul imediat următor²⁸⁹. Ce altceva putem reține decât situația imposibilă că, în iunie 1940, România n-a optat pentru o campanie militară locală, pentru apărarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei, dar, în schimb, a ales riscul unui război general cu U.R.S.S.! Cu alte cuvinte, Bucureștii au ales întregul în favoarea unei părți, războiul în favoarea unei campanii limitate, așadar soluția cea mai proastă, înainte ca la 22 iunie 1941 războiul româno-sovietic să intervină obligatoriu, fiind proclamat oficial. Cât privește starea de fapt în raporturile româno-ruse, aceasta a fost de război constant în epocile modernă și contemporană, deci de la 1812 încoace, chiar dacă tratatele bilaterale și multilaterale ori demonstrațiile diplomaților și ale istoricilor au trimis numai la stări de pace și frățescă prietenie! În context, subliniem că însăși nota ultimativă a U.R.S.S. din 26 iunie 1940 făcea trimitere la “conflictul prelungit” dintre Moscova și București, anterior evenimentelor aflate în atenție.

Nu credem că este cazul să se ofere scheme și explicații menite a “absolvi” România pentru “agresiunea” de la 22 iunie 1941, declanșată în scopul eliberării teritoriilor pierdute în iunie 1940 și zdrobirii comunismului, pentru atât și pentru nimic mai mult. La ultima întrevedere avută cu V. M. Molotov la Moscova, în 24 iunie 1941, Grigore Gafencu, ministrul român în capitala sovietică, chestionat fiind pe tema intrării țării sale în război contra U.R.S.S. și alături de Germania, a aruncat întreaga responsabilitate pe seama Kremlinului, vinovat pentru acțiunile și provocările sale de după 26-27 iunie 1940: “[...] Lovitura cea dintâi, care a zdruncinat temelia [...] României, cheazășie de siguranță și de pace, acoperire firească și atât de folositoare a unui hotar întins și însemnat al Rusiei, a fost dată, din nenorocire, de guvernul sovietic. Cele ce se întâmplă azi sunt urmările acestei nenorociri care a dus la un război între două popoare care niciodată în istoria lor nu au luptat unul împotriva altuia”²⁹⁰.

Concluzionând, constatăm că în perioada 1938-1940, după acordul nefast de la München și în chip cu totul deosebit după încheierea Pactului Hitler-Stalin, situația externă a României s-a agravat treptat dar sigur, atât sub raport politico-diplomatic, cât și militar. Nu mai puțin s-a deteriorat situația internă a României. Momentul de vârf al crizei a survenit în vara anului 1940 (iunie-august), fiind nu numai deosebit de intens și minuțios pregătit și așteptat de către statele vecine agresoare și revizioniste (U.R.S.S., Ungaria, Bulgaria), dar și anume ales de către acestea. Guvernele de la București, regimul însuși al lui Carol al II-lea, ale căror decizii de cedare în fața statelor menționate încercăm să ni le explicăm, nu pot fi însă absolvite integral de rezultatul atins – izolarea externă deplină a României, dat fiind că, așa cum au guvernat anterior și în zilele de angoasă ale

²⁸⁸ Vezi considerațiile lui V. M. Molotov, care, evident, justifică notele ultimative prezentate Bucureștilor sub rezerva recurgerii la forțele armate în caz de neacceptare a României (Felix Ciuev, ed., *Sto sorok besed s Molotovim. Iz dnevniki...*, Moskva, 1992, p. 14-17). Despre efectul moral dezastruos al admiterii notelor sovietice la București, cf. Elisabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War*, London, 1976, p.72.

²⁸⁹ Cf. “Revista de Istorie Militară”, București, nr. 6/1995, p. 13.

²⁹⁰ Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova, 1940-1941*, ediție Ion Calafeteanu, București, 1955, p. 231 (raport din 1 august 1941, prezentat de Grigore Gafencu lui Mihai Antonescu, ministrul de Externe al României, p. 228-233). A se confrunta cu însemnările din 24 iunie 1946 ale aceluiași Grigore Gafencu (*Jurnal iunie 1940 – iulie 1942*, I, ediție Ion Ardeleanu, V. Arimia, București, 1994, p. 150-153).

crizelor survenite, ele poartă răspunderea lor, distinctă, pentru conducerea țării pe toboganul prăbușirii²⁹¹. Se impune faptul că a arunca, pentru nenorocirile anului 1940, tot răul pe seama factorului extern este o soluție prea lesnicioasă, dar ireală pentru toate cauzele, majore ori minore, ale crizei ce a afectat România pe moment, dar cu consecințe îndelung străbătătoare în timp. Nu putem să nu recunoaștem că forțele politice de la București au optat prea ușor și rapid pentru soluția evacuării regiunilor istorice din est, ele aflându-și fără mare greutate un alibi convenabil pentru actul lor: izolarea politico-diplomatică a țării, imposibilitatea obținerii asistenței militare din partea Angliei (rămasă singură în fața asaltului german) și a Franței (nevoită să capituleze la 22 iunie 1940) și voința de-a păstra nucleul statului român, precum în 1916-1918, când România fusese redusă la Moldova dintre Carpați și Prut, dar care trebuia să constituie magnetul ce avea să atragă, la sfârșitul presupus fericit al ostilităților aflate în curs, pe toți românii laolaltă, aidoma ca în 1918. Era evident, un scenariu anticipat fericit, căci s-a exclus posibilitatea ca U.R.S.S., cotropitorul din iunie 1940, să se numere printre învingători, iar România, tocmai pentru că va tenta să corecteze nedreptatea, în tabăra opusă, adică alături de Germania, cum s-a și întâmplat. Evacuările admise în 1940, desfășurate și sub presiunea și acțiunile reprobabile ale minorităților²⁹², mai aveau ele să fie, cum s-a presupus prea grabnic la reuniunile Consiliilor de Coroană din 27 iunie 1940, temporare? Or, dimpotrivă, numai admiterea riscului unui război cu U.R.S.S. ori poate – cine știe – a bluff-ului sovietic din 1940, deci alegerea variantei bătăliei pentru apărarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei era în măsură să scutească România de toate improbabilitățile și amenințările grozave ale viitorului apropiat și care, deja, a devenit trecutul recent cu un întreg lanț de tragedii. Nu neglijăm că, în iunie 1940, decizia Bucureștilor a mai avut o consecință pe deplin resimțită în deceniile care au urmat: participarea României la ostilitățile generale în tabăra Germaniei (între 1941 și 1944), fapt aspru sancționat de Învingători la Armistițiu și la Pace (în 1944 și, respectiv, în 1947) ori respins și în prezent de către comunitatea internațională, pe motive mai mult ori mai puțin plauzibile.

În rândurile precedente, am examinat fapte și procese care, sub raport strict metodologic, se subsumează schemei clasice²⁹³ oferită la confluența anilor '50-'60, de către maeștrii francezi în domeniul istoriei relațiilor internaționale (Pierre Renouvin, Jean-Baptiste Duroselle ș. a.). Astfel, pe de o parte, în producerea și derularea evenimentelor surprindem acțiunea categorică a forțelor profunde, precum: factorii geografici, condițiile demografice, forțele economice, cele financiare, sentimentul național, naționalismele, sentimentul pacific. Pe de altă parte, s-a impus intervenția omului de stat, cu toate elementele care au motivat-o, adică: personalitatea omului de stat, omul de stat și interesul național, acțiunea forțelor profunde asupra omului de stat,

²⁹¹ În aprilie 1943, într-o prelegere susținută la Școala Superioară de Război din București, Ion Antonescu a explicat rațiunile catastrofei României din iunie 1940: "...Anul 1940 ne-a adus catastrofa granițelor din cauza (1) izolării noastre în spațiul internațional și (2) a politicii de echivoc dusă de România" (Mareșalul Ion Antonescu, *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite*, ediție Constantin Hlihor, București, 1993, p.147). Dimpotrivă, un specialist militar și istoric a opinat categoric: "Izolarea ei [a României] fiind completă, nu i-a rămas altă soluție decât să accepte condițiile Rusiei" (General Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941-23 august 1944*, ediția a II-a revizuită și adăugită de autor, Madrid, 1986, p. 45).

²⁹² Cf. Gh. Buzatu, ...*Așa a început Holocaustul împotriva poporului român, passim*.

²⁹³ Vezi îndeosebi Pierre Renouvin, Jean-Baptiste Duroselle, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, Paris, 1964, *passim*.

acțiunea omului de stat asupra forțelor profunde și, în sfârșit, decizia. Calculate potrivit unei atare scheme rațiunile și desfășurările întâmplărilor anului 1940, precum și intervențiile variilor personaje ne conving, finalmente, că în evoluția cazului decisiv s-a dovedit rostul omului de stat, în cazul României – al regelui Carol al II-lea (cu voința-i nestrămutată de a-și păstra situația cu orice preț, inclusiv aceea de a admite prăbușirea granițelor României Mari), iar în cazul U.R.S.S. – al lui I. V. Stalin și V. M. Molotov – decizi să aplice protocolul secret de la 23 august 1939, inclusiv cu riscul unui război inițial “zonal” sovieto-român.

Acceptarea dictatului de la Viena, suplimentat cu un document semnat numai de Joachim von Ribbentrop și de Galeazzo Ciano, prin care aceștia ofereau garanția Berlinului și Romei pentru integritatea teritorială a României mutilate²⁹⁴, a marcat falimentul regimului instaurat de Carol al II-lea la 10 februarie 1938²⁹⁵. În contextul nemulțumirilor populare din august-septembrie 1940, la 3 septembrie Carol al II-lea reușește să-l convoace la Palat pe generalul Ion Antonescu, revenit după un surghiun de câteva săptămâni la mănăstirea Bistrița²⁹⁶, ce-i fusese impus de suveran, care nu putea ierta ofensa celor consemnate în scrisoarea menționată din 1 iulie 1940. În acord cu opiniile vehiculate în cercurile politice, diplomatice și militare din București, în raport cu care generalul devenise “omul zilei” și, realmente, singura personalitate capabilă să domine evoluția neprevăzută și gravă a evenimentelor, regele Carol al II-lea, trecând peste toate dubiile personale (“sunt încă foarte îndoit asupra persoanei lui” – citim, la 3 septembrie 1940, în jurnal)²⁹⁷, îi acordă mandatul pentru formarea unui nou guvern. Inițial rezervat, Ion Antonescu, dar bazat pe cele stabilite cu P.N.Ț. și P.N.L., cu liderii legionari și după contactele cu Legația Germaniei la București²⁹⁸, generalul a fost de acord, la 4 septembrie 1940, pentru ca apoi să pretindă Regelui puteri depline în conducerea statului. Ceea ce a la 5 septembrie 1940, în baza unui decret al lui Carol al II-lea, aflat în preziua abdicării. Întrucât, în noaptea de 5-6 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu avea să-i solicite, într-o audiență, renunțarea la tron în folosul fiului său, Mihai. A urmat, în zorii zilei de 6 septembrie 1940, o scrisoare ultimativă a generalului trimisă Regelui, care, la ora 6,10, admise în sfârșit să semneze actul de abdicare. În aceeași zi, succesorul lui Carol, fiul său, depuse jurământul de credință față de țară și neam, redevenind, a doua oară după interludiul 1927-1930, Mihai I, Regele tuturor românilor (1940-1947). Generalul Ion Antonescu a obținut fără dificultate de la tânărul monarh reconfirmarea deplinei puteri, în calitatea-i de prim-ministru, pentru ca imediat după aceea să se proclame Conducător al Statului Român²⁹⁹.

²⁹⁴ ADAP, Serie D, vol. X/2, Frankfurt am Main, 1963, p. 479-481.

²⁹⁵ Despre condițiile prăbușirii regimului carlist și instaurarea regimului legionaro-antonescian, în septembrie 1940, vezi mai ales: A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, 1976, 9-46; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II/2, p.1316 și urm.; Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, București, 1996, p. 177-188; Mihai Fătu, *Consens pentru salvarea națională (septembrie 1940-august 1944)*, București, 1996, p. 20-31.

²⁹⁶ Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploiești, Mileniul III, 2005, p. 149.

²⁹⁷ Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, II, p. 254.

²⁹⁸ Vezi ADAP, Serie D, vol. XI/1, Bonn, 1964, p.19-20 (telegrama nr.1525 din 4 septembrie 1940, Fabricius către MAE din Berlin; A. Simion, *Regimul politic ...*, p. 18-20).

²⁹⁹ Vezi *Pe marginea prăpastiei*, I, p. 46-50.

Documentele cuprinse în anexe propun atenției cititorului traiectoria Pactului Hitler-Stalin din 23 august 1939 – geneza, semnarea și supraviețuirea în epoca celui de-al doilea război mondial și după, iar, la sfârșit, anularea - juridică, morală și, parțial (Țările Baltice), faptică - a documentului. Rămânând în vigoare, doar pentru România și Polonia – nu precizăm: **până când** - realitățile rezultate din aplicarea Pactului Hitler-Stalin în 1939/1940 și, după 1944, în condițiile în care URSS s-a impus între Puterile Învingătoare în cel de-al doilea război mondial. Pentru ca finalmente, iată, o decizie, recentă, din 5 decembrie 2006, a Curții de Apel din București să răstoarne complet situația, impunând recunoașterea ca legitimă a Războiului Sfânt declanșat de Mareșalul Ion Antonescu la 22 iunie 1941 pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord și anihilarea pericolului comunist de la Răsărit. Concluzia ce se impune este categorică.

Revizuirea marilor și gravelor erori ale trecutului este nu numai posibilă; ci și absolut necesară.

- ANEXE -

1 – [10 martie 1939], Moscova – Extrase din Raportul lui I. V. Stalin prezentat la Congresul XVIII al P.C. (b) al U.R.S.S.

[...] Politica externă a Uniunii Sovietice este limpede și de înțeles:

1. Noi suntem pentru pace și pentru întărirea legăturilor comerciale cu toate țările; noi stăm și vom sta pe această poziție în măsura în care aceste țări vor păstra aceleași relații cu Uniunea Sovietică, în măsura în care ele nu vor încerca să calce, direct sau indirect, interesele integrității și inviolabilității granițelor statului sovietic [...]

2. Noi suntem pentru relații pașnice, strânse și de bună vecinătate cu toate țările vecine care au o graniță comună cu URSS; noi stăm și vom sta pe această poziție în măsura în care aceste țări vor păstra aceleași relații cu Uniunea Sovietică, în măsura în care ele nu vor încerca să calce, direct sau indirect, interesele integrității și inviolabilității granițelor statului sovietic [...]

(I. Stalin, *Problemele leninismului*, ed. a II-a, București, 1948, p. 904).

**2 – [29 iulie 1939], Berlin - Instrucțiuni transmise de E. von Weizsäcker, ministrul
secretar de stat al MAE,
ambasadorului german la Moscova**

SECRET

Berlin, 29 iulie 1939

În seara zilei de 26 iulie curent, [Karl Julius] Schnurre a avut o discuție detaliată cu [G.] Astahov și Babarin al cărei conținut este expus în memorandumul anexat³⁰⁰. Răspunsul lui Astahov demonstrează că raportul lui amănunțit se află deja la dispoziția Moscovei. Spre sfârșit Astahov a întrebat dacă vom fi de aceeași părere în cazul când un reprezentant sovietic important va discuta aceste chestiuni cu un reprezentant sus-pus al Germaniei. În fond, Schnurre a răspuns la întrebarea aceasta afirmativ.

Ar fi important să aflăm dacă se manifestă oare la Moscova vreo reacție la declarațiile făcute de Astahov și Babarin. Dacă va apare posibilitatea de a fixa o nouă întâlnire cu Molotov, vă solicit să vă pronunțați în acest sens și, dacă o să aveți ocazia, să vă conformați în sensul ideilor din memorandum. Dacă lucrurile vor progresa astfel încât Molotov va renunța la cumpătarea lui, pe care el continuă s-o manifeste, atunci puteți face încă un pas în declarația Dv. și spuneți ceva mai concret decât ceea ce s-a spus în linii mari în memorandum. Aceasta se referă îndeosebi la problema poloneză. Oricum ar evolua problema poloneză, pe cale pașnică, după cum o dorim noi, sau pe orice altă cale, adică cu aplicarea forței de către noi, vom fi gata să garantăm toate interesele sovietice și să ajungem la înțelegere cu guvernul de la Moscova. Dacă discuția se va desfășura în mod pozitiv și în ceea ce privește problema baltică, apoi trebuie să fie expus gândul că poziția noastră față de zona respectivă va fi rectificată în așa fel încât să țină seama de interesele vitale ale Uniunii Sovietice la Marea Baltică.

Weizsäcker

(ADAP. *Die letzten Monate vor Kriegsausbruch. März – August 1939*, Serie D, 1937-1941, vol. VI, Baden-Baden, MCMLVI, p. 853).

³⁰⁰ Nu se publică.

3 – [3 august 1939], Berlin - Telegrama lui Joachim von Ribbentrop, ministrul de externe al celui de-al III-lea Reich, adresată Ambasadorului german la Moscova în legătură cu discuțiile purtate în ajun cu însărcinatul cu afaceri al URSS la Berlin

Expediată din Berlin: 3 august 1939 – 15,47

Primită la Moscova: 4 august – 4,30

Extremă urgență

Nr. 166 din 3 august

Pentru dl. Ambasador³⁰¹ personal.

În seara trecută l-am primit pe însărcinatul cu afaceri al Rusiei, care mai înainte îmi telefonase la Cămară în privința altei chestiuni. Eu intenționez să continui convorbirile al căror conținut îl cunoașteți deja și care au avut loc anterior, cu consimțământul meu, între Astahov și colaboratori ai Ministerului de Externe. Eu am amintit de negocierile cu privire la tratatul comercial, care avansează satisfăcător în prezent, și am calificat un asemenea tratat comercial drept un pas important pe calea normalizării relațiilor germano-rusești, dacă această cale e oportună. Se știe că de vreo jumătate de an tonul presei noastre în privința Rusiei este absolut altul. Mi se pare că deocamdată partea rusească vrea să dezvolte, pe cât posibil, relațiile între noi pe baza a două condiții:

- a. neamestecul în afacerile interne ale altei părți (domnul Astahov e sigur că el poate să-mi promită imediat așa ceva):
- b. curmarea politicii îndreptate împotriva intereselor vitale ale uneia dintre părți. În privința aceasta, Astahov n-a putut da vreun răspuns clar, dar el consideră că guvernul său, în relațiile cu Germania, intenționează să se călăuzească de politica înțelegerii reciproce.

Eu am spus în continuare că politica noastră este rectilinie și pe termen lung; noi nu ne grăbim. Noi suntem predispuși să fim binevoitori față de Moscova. De aceea, totul constă în faptul de a ști ce orientare vor prefera liderii sovietici. Dacă Moscova va ocupa o poziție negativă, noi vom ști ce se întâmplă și cum trebuie să acționăm. Dacă se va întâmpla contrariul, apoi de la Marea Baltică și până la Marea Neagră nu vor exista probleme pe care, împreună, nu le-am putea rezolva între noi. Eu am spus că nouă amândurora ne va ajunge loc la Marea Baltică și că acolo interesele rușilor în nici un caz nu vor ajunge să se ciocnească cu ale noastre. În ceea ce privește Polonia, noi urmărim cu atenție și sânge rece evenimentele ce se desfășoară acolo. La o eventuală provocare din partea Poloniei, noi vom rezolva problema poloneză în decurs de o săptămână. În asemenea caz, eu am făcut o aluzie fină asupra posibilității de a încheia cu Rusia, un tratat referitor la soarta Poloniei. Eu am descris relațiile germano-japoneze ca fiind bune și de prietenie. Aceste relații sunt trainice. Însă în ceea ce privește raporturile ruso-japoneze eu am propriile mele considerente (prin care înțeleg un *modus vivendi* pe termen lung între cele două țări).

³⁰¹ Friedrich Werner von der Schullenburg.

În tot timpul întrevederii am păstrat un ton impasibil, iar la sfârșit i-am dat iarăși de înțeles însărcinatului cu afaceri că în politica internațională noi nu ne călăuzim după tactica statelor democratice. Noi ne-am obișnuit să construim pe un fundament trainic, nu trebuie să plătim tribut opiniei publice instabile și nu vrem nici un fel de senzații. Dacă convorbirile, aidoma aceleia pe care am avut-o noi, nu vor decurge la nivelul de confidențialitate pe care-l merită, atunci ele vor eșua. Noi nu tindem să atragem atenția asupra lor. Moscova, după cum s-a spus, are de ales. Dacă la Moscova ideile noastre trezesc interes, de ce atunci dl. Molotov n-ar promova imediat linia aceasta în convorbirile cu Schulenburg (despre aceasta vezi telegrama nr. 164). Sfârșitul convorbirii.

Post-scriptum pentru contele Schulenburg:

Eu am discutat fără a arăta că ne grăbim. Însărcinatul cu afaceri, care părea interesat, a încercat de câteva ori să abată discuția spre chestiuni mai concrete, în urma cărui fapt eu l-am dat de înțeles că voi fi gata de clarificări de îndată ce guvernul sovietic ne va anunța că el, în principiu, dorește relații noi, în ce ne privește, vom fi cointeresați într-o reglementare clară cât mai rapidă. Aceste rânduri le-am scris exclusiv pentru Dv.

Ribbentrop

(ADAP, Serie D, vol. VI, p. 883-884).

**4 – [1 august 1939], Berlin - Telegrama Ministerului de Externe din Berlin
(semnată Schnurre) către ambasadorul german la Moscova**

Expedită din Berlin: 14 august 1939-13,52

Primită la Moscova: 14 august – 17,00

Telegrama nr. 171 din 14 august.

Spre cunoștința Domnului Ambasador. Informație.

Astahov m-a vizitat sâmbătă ca să-mi comunice următoarele:

El a primit de la Molotov instrucțiunea să declare aici că Sovietele sunt cointerestate în discutarea diferitelor grupe de întrebări din numărul celor care au fost propuse deja. Printre altele, în afară de problemele privind negocierile economice în curs de examinare, Astahov a adăugat și problema cu privire la presă, colaborarea culturală, problema poloneză, problemele înțelegerilor politice germano-sovietice anterioare. O asemenea discuție, însă, poate avea loc doar treptat sau, precum ne-am exprimat noi, pe etape. Guvernul sovietic a propus ca aceste discuții să aibă loc la Moscova, întrucât pentru guvernul sovietic ar fi mult mai ușor să continue acolo tratativele. În alocuțiunea sa, Astahov a lăsat deschisă întrebarea relativ la persoana căreia îi vom încredința ducerea tratativelor, ambasadorului sau unei alte persoane, care va trebui să fie delegată.

La întrebarea mea – care e, după considerentele Sovietelor, numărul de ordine al problemei poloneze? Astahov a răspuns că el n-a primit nici un fel de instrucțiuni

speciale în acest sens și că în instrucțiunile lui accentul principal se pune pe cuvântul “treptat”.

Comunicarea aceasta a lui Astahov rezultă, probabil, din instrucțiunea dată însărcinatlui cu afaceri și despre care Dv. ne-ați informat.

Constituie obiectul unor instrucțiuni ulterioare.

Schnurre

(ADAP. *Die letzten Wochen vor Kriegsausbruch. 9. August bis 3. September 1939*, Serie D, 1937-1941, vol. VII, Baden – Baden, MCMLVI, p. 48).

5 – [14 august 1939], Berlin - Telegrama ministrului de Externe al Reichului către ambasadorul german la Moscova, instruit să discute de urgență cu șeful diplomației sovietice problemele unei apropieri între Germania și URSS

Expediată din Berlin: 14 august 1939 – ora 22,53

Primită la Moscova: 15 august – ora 4,40

Extremă urgență

Telegrama nr. 175 din 14 august

Pentru Ambasador în persoană.

Vă rog să vă duceți la dl. Molotov personal și să-i faceți comunicarea ce urmează:

1. Divergențele ideologice dintre Germania național-socialistă și Uniunea Sovietică au fost, în anii trecuți, unica rațiune pentru care Germania și URSS erau opuse una alteia în două tabere izolate și ostile. Evoluțiile ce au survenit în cursul perioadei recente par să demonstreze că divergențele de concepții ideologice nu exclud existențele unor relații rezonabile între cele două state, nici restabilirea unei cooperări amicale de un tip nou. Perioada de opoziție în domeniul politicii externe poate fi încheiată o dată pentru totdeauna și se deschide calea unor perspective de viitor pentru cele două țări.

2. Între Germania și URSS nu există conflicte reale de interese. Spațiul vital al Germaniei și cel al Rusiei sunt învecinate, dar nevoile lor naturale n-are contrazic. Nimic nu justifică, deci, o atitudine agresivă a uneia din țări la adresa celeilalte. Germania nu nutrește intenții agresive contra URSS. Guvernul Reichului apreciază că nu există, între Baltică și Marea Neagră, nici o chestiune care să nu poată fi reglată spre satisfacția deplină a celor două țări. Printre aceste chestiuni se numără, de exemplu: Marea Baltică, zona Balticii, Polonia, chestiunile regiunii de sud-est etc. Cooperarea politică a celor două țări n-ar putea avea decât o influență favorabilă asupra acestor probleme. La fel și în ceea ce privește economiile germană și sovietică, care sunt apte pentru a fi dezvoltate în toate direcțiile.

3. Nu este nici o îndoială că politica germano-sovietică a ajuns astăzi la o cotitură istorică. Deciziile privind politica ce va fi urmată, în viitorul imediat, la Berlin și la

Moscova vor marca, în mod decisiv pentru mai multe generații, caracterul relațiilor dintre poporul german și popoarele URSS. De aceste decizii va depinde dacă cele două popoare vor ridica din nou, într-o zi, armele unul contra celuilalt sau dacă vor întreține relații de prietenie. În trecut, evenimentele s-au întors în avantajul celor două țări atunci când acestea erau prietene și în dezavantajul lor atunci când erau dușmane.

4. Este adevărat că, drept urmare a antagonismului concepțiilor lor ideologice, care durează de ani de zile, Germania și URSS se privesc în prezent cu neîncredere. Multe absurdități care s-au acumulat vor trebui măturate. Trebuie spus, totuși, că, chiar și în această perioadă, simpatia firească a germanilor pentru ruși n-a dispărut niciodată. Politica celor două state poate fi reclădită pe această temelie.

5. Guvernul Reichului și Guvernul Sovietic trebuie ca, învățând din întreaga experiență a trecutului, să considere că democrațiile capitaliste din Occident sunt dușmanii neînduplecați atât ai Germaniei național-socialiste cât și ai ULRSS. În prezent, ele încearcă din nou, prin încheierea unei alianțe militare, să târască URSS în război contra Germaniei. În 1914 această politică a avut consecințe dezastruoase pentru Rusia. Cele două țări au un interes major să evite pentru totdeauna nimicirea Germaniei și a URSS, de care n-ar avea de profitat decât democrațiile occidentale.

6. Criza pe care politica engleză a provocat-o în relațiile germano-poloneze, ca și ațâțarea engleză la război și tentativele de alianță care sunt legate de această politică fac de dorit o clarificare rapidă a relațiilor germano-ruse. Altfel s-ar putea ca aceste chestiuni să ia fără existența vreunei inițiative germane o întorsătură care ar răpi celor două guverne posibilitatea de a restabili prietenia germano-sovietică și, poate, de a rezolva de comun acord problemele teritoriale care se pun în Europa răsăriteană. În consecință, conducătorii celor două țări n-ar trebui să lase lucrurile să meargă la întâmplare, ci ar trebui să acționeze în momentul oportun. Ar fi nefast ca, datorită necunoașterii reciproce a punctelor noastre de vedere și a intențiilor noastre, popoarele noastre să trebuiască să fie în cele din urmă dezbinat.

După cum am fost informați, Guvernul Sovietic dorește și el o clarificare a relațiilor germano-ruse. Dar, dat fiind că această clarificare – după cum dovedește experiența trecutului – nu se va putea realiza decât lent, pe calea diplomatică obișnuită, dl. Ribbentrop, ministru al Afacerilor Străine al Reichului, este gata să facă o scurtă călătorie la Moscova cu scopul de a-I expune domnului Stalin punctele de vedere ale Führerului, în numele acestuia din urmă. După opinia domnului Ribbentrop, numai printr-o discuție directă de acest gen se va putea produce o schimbare și n-ar trebui să fie imposibil ca, astfel, să fie puse bazele unei ameliorări nete a relațiilor germano-ruse.

Anexă. – Vă rog să nu-i predați aceste instrucțiuni în scris domnului Molotov, ci să i le citiți. Consider că este important ca ele să-i parvină domnului Stalin într-o formă cât mai fidelă cu putință și vă autorizez totodată să-i solicitați, din partea mea, domnului Molotov să fie primit în audiență de către dl. Stalin, astfel încât și el să-i poată face direct acestuia din urmă această importantă comunicare.

Pe lângă o întrevedere cu Molotov, o întrevedere extinsă cu Stalin reprezintă o condiție de care depinde călătoria mea.

Ribbentrop

6 – [15 august 1939], Moscova - Minuta întrevederii lui V. M. Molotov, șeful guvernului sovietic și comisarul poporului pentru Afacerile Externe al URSS, cu contele Friedrich von der Schulenburg, ambasadorul Germaniei la Moscova

15 august 1939

Schulenburg se scuză de-a fi cerut cu insistență să fie primit azi de către tovarășul Molotov. Dar această insistență se explică prin instrucțiunile pe care le-a primit de la Berlin, precum și prin caracterul problemelor pe care dorește să le expună.

Schulenburg spune că el știe, după întrevederile lui Astahov cu Ribbentrop, că Guvernul sovietic se interesează de negocieri, dar că el nu crede rezonabil ca ele să fie continuate la Berlin. Tovarășul Molotov răspunde că noi estimăm că tovarășul Astahov nu este suficient de experimentat, astfel că noi credem necesar să purtăm discuțiile aici [la Moscova].

Schulenburg anunță că el a fost însărcinat să expună oral instrucțiunile pe care le-a primit de la Berlin, dar el ar prefera să le citească³⁰². Schulenburg solicită, din partea lui Ribbentrop, să se aducă la cunoștința tovarășului Stalin conținutul instrucțiunilor pe care le-a citit. Tovarășul Molotov răspunde că, având în vedere importanța declarației făcute de Schulenburg, el va prezenta un răspuns imediat după ce va fi făcut cunoscut conținutul guvernului sovietic. Dar el poate de pe acum deja să salute hotărârea guvernului german, exprimată în declarație, de a ameliora relațiile mutuale cu URSS. Relativ la venirea lui Ribbentrop la Moscova, ea trebuie bine pregătită, după opinia tovarășului Molotov, în scopul ca schimbul de vederi să se soldeze cu rezultate concrete. Tovarășul Molotov subliniază că ceea ce declarase trebuie considerat ca reprezentând punctul său de vedere preliminar asupra problemei.

Tovarășul Molotov anunță apoi pe Schulenburg că, la sfârșitul lunii iunie, însărcinatul nostru cu afaceri în Italia ne-a informat asupra întrevederii sale cu [Galeazzo] Ciano, are a menționat, între altele, existența la Berlin a ceea ce el a numit "Planul Schulenburg" având ca obiect ameliorarea relațiilor sovieto-germane. "Planul Schulenburg" ar implica: 1. contribuția Germaniei la reglementarea relațiilor mutuale între URSS și Japonia și lichidarea conflictelor de frontieră cu aceasta din urmă; 2. Încheierea unui pact de neagresiune și acordarea unei garanții comune țărilor baltice; 3. Încheierea unui acord economic de anvergură cu URSS. Tovarășul Molotov solicită lui Schulenburg să precizeze întrucât această informație provenind de la Roma corespunde realității.

Schulenburg a devenit dintr-odată roșu ca un cocoș, apoi a spus că Ciano obținuse aceste informații de la [Augusto] Rosso, căruia Schulenburg îi expusese în linii mari vederile sale în privința ameliorării relațiilor germano-sovietice. Schulenburg a confirmat că el a vorbit, în cursul acestei întrevederi, despre reglementarea relațiilor între URSS și Japonia, dar că n-au fost în discuție garanțiile comune către țările baltice. Nu au fost abordate detaliile, astfel că acest plan nu este nimic altceva decât expunerea supozițiilor

³⁰² Vezi, în anexa acestui document, textul integral al instrucțiunilor.

lui Rosso. Tovarășul Molotov spune că el nu vede nimic de necrezut în propunerile cuprinse în "Planul Schulenburg" menționat, cu atât mai mult cu cât el constată că acordul comercial și de credit este –pare-se– pe punctul de a fi încheiat și că o ameliorare a relațiilor publice între Germania și URSS este în curs de a se schița, după cum deduce din declarația pe care ambasadorul, tocmai a făcut-o astăzi. Schulenburg declară că tot ceea ce a făcut obiectul întrevederii sale cu Rosso în ceea ce privește Marea Baltică, eventuala ameliorare a relațiilor între URSS și Japonia și-a aflat expresia în instrucțiunile pe care le-a lecturat azi. Schulenburg adaugă că propunerile recente sunt încă mai concrete.

Tovarășul Molotov spune lui Schulenburg că noi știm din experiență că, până de curând, Germania n-a căutat să-și amelioreze relațiile cu noi, dar că noi, natural, salutăm această aspirație și o apreciem în mod pozitiv. Tovarășul Molotov adaugă că el evaluează cu precizie în acest fel declarația pe care ambasadorul a făcut-o azi. El nu a menționat "planul Schulenburg", a continuat tovarășul Molotov, decât pentru că el urmează aceeași linie ce a fost în discuție în declarația făcută azi de către Schulenburg.

Schulenburg se interesează dacă este posibil să ia punctele "planului" citat de către tovarășul Molotov ca fundament al negocierilor viitoare. Tovarășul Molotov arată că trebuie să se dea de-acum întrevederilor forme mai concrete. Noi contăm pe finalizarea pozitivă a negocierilor economice sovieto-germane. În ceea ce privește raporturile sovieto-japoneze, tovarășul Molotov întreabă dacă Germania ar putea eventual să le orienteze într-un anumit fel, deși este inoportun astăzi să se pună o asemenea problemă. Schulenburg răspunde că, deși nu se spune nimic despre aceasta în instrucțiuni, Ribbentrop a indicat tovarășului Astahov că el are propria-I concepție în privința Japoniei și că Ribbentrop a spus la timp ambasadorului că el ar putea "să devieze destul de serios poziția Japoniei".

Tovarășul Molotov chestionează pe Schulenburg dacă guvernul german are un punct de vedere precis în privința încheierii unui pact de neagresiune cu URSS. Schulenburg răspunde că această problemă nu a făcut încă obiectul unui examen cu Ribbentrop. Poziția guvernului german în această problemă nu este nici pozitivă, nici negativă. Tovarășul Molotov declară că este important de a elucida – în raport cu ceea ce Ribbentrop și Schulenburg au declarat cu referire la "actualizarea" și la completarea acordurilor sovieto-germane în vigoare – opinia guvernului german asupra chestiunii pactului de neagresiune sau asupra unui alt document analog.

Schulenburg întreabă dacă trebuie considerate punctele menționate de către tovarășul Molotov ca o premisă a sosirii lui Ribbentrop. Tovarășul declară că el îl va chema în mod special pe Schulenburg pentru a-I prezenta răspunsul la declarația pe care a făcut-o. Este necesar, după opinia tovarășului Molotov de a se proceda la pregătirea chestiunilor bine-definite înainte de vizita lui Ribbentrop la Moscova, pentru a se putea lua decizii, și nu pur și simplu pentru a se purta convorbiri. Este specificat în declarația germană că, în primul rând, timpul presează și că, în al doilea rând, este de dorit ca noi să nu fim depășiți de evenimente pentru a nu fi plasați în fața unor fapte împlinite. Iată de ce dacă guvernul german este favorabil încheierii unui pact de neagresiune sau a unui document analog și dacă asemenea idei se află implicate în declarația făcută azi de Schulenburg, atunci trebuie să vorbim mai concret.

Schulenburg anunță că el va telegrafia conținutul întrevederii de azi la Berlin, subliniind interesul particular al Guvernului sovietic pentru punctele menționate de către tovarășul Molotov.

În concluzie, Schulenburg cere tovarășului Molotov să grăbească răspunsul la declarația pe care el a citit-o.

Întrevederea a durat o oră și 40 de minute, din care 40 minute au fost folosite pentru a transcrie textul declarației (instrucțiunilor) prezentate de către Schulenburg, ambasadorul refuzând să la se hârtia pe care ea era scrisă.

Minuta a fost întocmită de V. Pavlov.

ANEXĂ

Nota explicativă

remisă de Schulenburg lui Molotov

- Moscova, 15 august 1939 -

1. Contradicțiile între concepția asupra lumii a național-socialiștilor Germaniei și cea a URSS au fost, în cursul anilor trecuți, unica cauză a opoziției și ostilităților dintre Germania și URSS. Apare vizibil din evoluția situației, în cursul ultimei perioade, că diferențele de viziune asupra lumii nu exclud nici existența relațiilor rezonabile între cele două state, nici posibilitatea stabilirii de bune raporturi de cooperare mutuală. Se deduce, deci, că este posibil să se pună capăt pentru totdeauna perioadei de contradicții de politică externă și să se deblocheze calea conducând către un noul viitor pentru cele două țări.

2. Nu există contradicții reale de interese ale Germaniei și ale Uniunii Sovietice. Spațiile vitale ale Germaniei și ale URSS sunt în atingere, dar ele nu se concurează sub raportul nevoilor lor naturale. Dat fiind acest lucru, orice pretext pentru țeluri agresive ale unui stat față de celălalt sunt dintre început absente. Germania nu are nici o intenție agresivă față de URSS. Guvernul german împărtășește punctul de vedere că între Baltica și Marea Neagră nu există nici o problemă care să nu poată fi rezolvată spre satisfacția completă a celor două țări. Aceasta se raportează, îndeosebi, la chestiunile Balticii, ale țărilor baltice, ale Poloniei, ale Sud-Estului etc. În plus, cooperarea politică între cele două țări nu poate fi decât utilă. Același lucru este valabil și pentru economiile naționale germană și sovietică, care sunt mutual complementare pe toate axele.

3. Nu încapă nici o îndoială că politica germano-sovietică a atins, în acest moment, un punct istoric crucial. Deciziile politice ce trebuie luate în curând la Berlin și la Moscova vor avea o importanță decisivă pentru dezvoltarea relațiilor între poporul german și popoarele URSS în cursul vieții mai multor generații. Răspunsul la problema de a ști dacă cele două popoare vor încrucișa din nou săbiile fără să fie silite la aceasta de cauze ce le constrâng va depinde de aceste decizii. Altfel cele două țări vor conviețui mereu bine când sunt amice și rău când vor fi inamice.

4. Este adevărat că Germania și URSS manifestă neîncredere una față de alta actualmente din cauza ostilității ideologice care a existat între ele în cursul acestor ultimi ani. Noi vom avea de eliminat multe lucruri acumulate. Trebuie constatat, totuși, că în cursul acestui timp simpatia naturală a poporului german pentru poporul rus nu a slăbit niciodată. Politica celor două state poate oferi un impuls pentru o nouă acțiune edificatoare pe această bază.

5. Având experiența lor, Guvernul German și Guvernul URSS trebuie să conteze pe faptul că democrațiile occidentale sunt inamice ireconciliabile atât ale Germaniei național-socialiste cât și ale Uniunii Sovietice. La ora actuală, ele caută din nou, încheind o alianță militară, să antreneze Uniunea Sovietică într-un război împotriva Germaniei. În 1914, această politică a fost plină de consecințe pentru Rusia. Este în interesul celor două țări de a pune capăt pentru totdeauna unei politici care să pună Germania și URSS în conflict pentru marele profit al democrațiilor occidentale.

6. Exacerbarea relațiilor germano-sovietice provocată de politica britanică, ca și tapajul militar provocat de către Anglia și tentativele făcute cu această ocazie pentru încheierea alianțelor impun să se clarifice imediat relațiile germano-sovietice. Altminteri, fără reacția germană, evenimentele ar risca să ia o turnură ce ar împiedica cele două guverne să restabilească amicitia germano-sovietică și să reglementeze de comun acord chestiunile teritoriale ale Europei de Est. Acesta fiind realitățile, guvernele celor două țări nu ar trebui să lase lucrurile să-și urmeze cursul, ci să ia prompt măsurile care se impun. Ar fi tragic dacă, în situația necunoașterii mutuale a opiniilor, intențiilor celeilalte țări, cele două popoare s-ar angaja definitiv pe căi diferite.

După comunicarea ce ne-a fost făcută, Guvernul sovietic dorește – și el – să facă lumină asupra relațiilor germano-sovietice.

Data fiind că experiența trecutului a arătat că utilizându-se căile diplomatice obișnuite o asemenea elucidare nu ar putea să se facă decât foarte lent, ministrul de externe al Germaniei, Ribbentrop, este gata să facă o scurtă vizită la Moscova pentru a expune domnului Stalin, din partea Führerului, punctul de vedere al Führerului. După opinia lui Ribbentrop, o schimbare ar putea interveni în urma unui schimb direct de vederi precum cel propus și acest schimb de vederi est susceptibil să contribuie la punerea bazelor necesare pentru a reglementare definitivă a relațiilor germano-sovietice.

(*La Vie internationale*, Moscou, no. 10/1989, p. 92–95)

7 – [18 august 1939], Berlin - Telegrama ministrului de Externe al Reichului destinată ambasadorului german la Moscova, căruia i se recomandă să solicite neîntârziat o întrevedere cu V. M. Molotov

Expediată de la Berlin: 18 august 1939 – 22,48.

Primită la Moscova: 19 august – 5,40.

Urgent

Telegrama nr. 185 din 18 august

Relativ la telegrama nr. 182

Personal pentru Domnul Ambasador.

Vă rog conveniți imediat cu domnul Molotov asupra unei noi întrevederi și faceți tot posibilul ca această întrevedere să aibă loc fără întârziere. V-aș ruga ca, în cursul acestei întrevederi, să vorbiți cu Molotov în sensul celor ce urmează:

Din ultima declarație (sovietică), guvernul imperial a aflat – spre marea lui satisfacție – de atitudinea binevoitoare a guvernului sovietic față de ideea reorientării raporturilor germano-rusești. În condiții normale, noi, firește, am fi de asemenea gata să efectuăm reorientarea în continuare a relațiilor germano-rusești pe căi diplomatice și s-o ducem la bun sfârșit în mod obișnuit. Dar, după părerea Führerului, situația existentă cu totul neobișnuită impune folosirea unei alte metode care să conducă la rezultate neîntârziate. Din zi în zi relațiile germano-polone devin tot mai încordate. Noi trebuie să luăm în considerație faptul că, în orice zi, se pot produce ciocniri ce vor face inevitabilă inițierea operațiunilor militare. În general, ținând seama de comportamentul guvernului polon, evenimentele acestea în nici un caz nu depind de noi. Führerul consideră că trebuie ca noi, străduindu-ne prea mult a clarifica raporturile germano-sovietice, să nu fim surprinși de începutul pe neașteptate al conflictului germano-polonez. De aceea, el consideră că clarificarea preliminară a relațiilor este necesară doar pentru a ține cont de interesele Rusiei în cazul unui atare conflict, căci, fără așa ceva, va fi – desigur – greu.

Declarația care a fost făcută de domnul Molotov drept răspuns la comunicarea Dv. din 15 august... [lipsă din text].

Instrucțiunile mele suplimentare au anticipat declarația lui și au demonstrat clar că noi suntem într-un acord cu ideea de a încheia un pact de neagresiune, cu cele relativ la granițele existente ale statelor baltice și cu exercitarea unor presiuni de către Germania asupra Japoniei. Prin urmare, există toate elementele reale pentru începerea neîntârziată a tratativelor directe orale și pentru un acord final.

La toate acestea, Dv. puteți adăuga că primul stadiu, amintit de dl. Molotov, și anume – încheierea negocierilor privind un nou pact economic germano-sovietic – a luat sfârșit azi și, deci, acum putem trece la cel de-al doilea stadiu.

De aceea, noi rugăm să se dea un răspuns imediat la propunerea prezentată în instrucțiunile suplimentare, referitoare la plecarea mea neîntârziată spre Moscova. Vă rog să adăugați, în legătură cu aceasta, că eu voi sosi cu împuterniciri totale din partea Führerului pentru reglementarea deplină și definitivă a întregului complex de probleme.

Întrucât cea mai mare neliniște a provocat-o pactul de neagresiune, nouă ni se pare că deja nu mai este nevoie de nici un fel de pregătiri. Noi am schițat următoarele trei puncte³⁰³, pe care v-aș ruga să i le citiți domnului Molotov, dar să nu i le înmânați.

Articolul 1 – Statul german și URSS se angajează ca, în nici un caz, să nu recură la război și să se abțină de la orice violență unul față de celălalt.

Articolul 2 – Acordul intră în vigoare imediat după semnare și va fi valabil pe timp de 25 de ani.

Vă rog să declarați, în legătură cu aceasta, că în privința propunerii respective eu sunt înzestrat cu împuterniciri de a definitiva detaliile în discuțiile orale de la Moscova și, dacă voi avea posibilitatea, de a satisface doleanțele rușilor. Eu am dreptul, de asemenea, să semnez un protocol special ce ar reglementa interesele ambelor țări în cutare sau cutare problemă de politică externă, precum – de exemplu – în delimitarea sferelor de interes

³⁰³ În telegrama sa, Ribbentrop nu indica însă decât două condiții pentru a fi incluse în viitorul pact de neagresiune(?!). Despre evoluția negocierilor germano-sovietice în acest stadiu (mijlocul lunii august 1939), vezi, recent, J. Lipinsky, *Sekretniie protokoli Stalina i Ghitlera – neskonciaemaia istoria s 1939 g.*, în vol. *Mejdunarodnii krizis 1939-1941 gg.: Ot sovetsko-ghermanskih dogovorov 1939 g. do napadeniia Ghermanii na SSSR*, p. 24-28.

în bazinul Mării Baltice, în problema statelor balcanice ș.a.m.d. O atare reglementare însă, ce ni se pare excepțional de importantă, e posibilă doar în timpul unei convorbiri orale.

În legătură cu aceasta, Vă rog să subliniați că politica externă de azi a Germaniei a ajuns la punctul său de cotitură istorică. De data aceasta vă rog să întrețineți convorbirea, cu excepția articolelor indicate mai sus ale pactului, nu în forma de citire a acestor instrucțiuni ci insistând – în sprijinul declarațiilor precedente – asupra realizării neîntârziată a călătoriei mele și împotrivindu-vă în chip corespunzător oricăror obiecții sovietice posibile. În legătură cu aceasta, trebuie să aveți în vedere acel fapt preponderent că e posibilă dezlănțuirea apropiată a unei ciocniri deschise germano-polone și că, de aceea, noi suntem extrem de interesați ca vizita mea la Moscova să aibă loc imediat.

Ribbentrop

(ADAP, Serie D, vol. VII, p. 100-102).

8 – [19 august 1939], Moscova - Telegrama Ambasadorului german în URSS către Ministerul de Externe pe marginea convorbirilor cu V. M. Molotov din 19 august 1939 în cursul cărora s-a abordat în premieră problema semnării unui Pact de neagresiune, însoțit de un protocol secret

Expedită din Moscova: 20 august 1939 – 0,08

Primită la Berlin: 20 august – 7,00.

Urgent

Secret

Telegrama nr. 189 din 19 august.

În completare la telegrama mea nr. 187 din 19 august.

În prima convorbire pe care am avut-o azi cu Molotov (care a început la ora 2 p.m. și a durat un ceas), după ce i-am transmis nota încredințată mie, eu am încercat din nou să-l conving că vizita la Moscova a ministrului de Externe al Reichului constituie calea unică pentru atingerea cu succes a scopului propus, impus insistent de situația politică. Molotov a recunoscut importanța incontestabilă a eventualei călătorii, subliniind că guvernul sovietic înțelege și apreciază intenția ce-i stă la bază, dar insistă asupra opiniei sale că, în momentul de față, e cu neputință a stabili măcar aproximativ momentul călătoriei, dat fiind că ea necesită minuțioase pregătiri. Aceasta se referă atât la Pactul de neagresiune, cât și la conținutul protocolului ce va fi semnat concomitent cu el. Proiectul german al Pactului de neutralitate în nici un caz nu-i exhaustiv. Guvernul Sovietic vrea ca unul dintre cele câteva pacte de neagresiune încheiate de el cu alte țări (de exemplu cu Polonia, Letonia, Estonia ș.a.m.d.), să servească drept model pentru Pactul de neagresiune cu Germania. El (Molotov) acordă Guvernului German posibilitatea de a alege dintre ele pe acela care i se pare Germaniei potrivit în continuare, conținutul

protocolului constituie o problemă foarte serioasă și Guvernul Sovietic așteaptă ca Guvernul German să precizeze mai concret ce articole ar cuprinde documentul respectiv? Guvernul Sovietic adoptă o atitudine foarte serioasă față de acordurile pe care le încheie. El respectă obligațiile ce și le asumă și așteaptă același lucru de la partenerii săi de înțelegere.

Relativ la argumentele pe care eu le-am evidențiat în repetate rânduri în sprijinul necesității de a ne grăbi, Molotov a obiectat că deocamdată nici chiar prima etapă – aceea a încheierii negocierilor economice – nu a fost depășită. Mai întâi de toate trebuie să fie semnat și proclamat și pus în funcție tratatul economic. Apoi va veni rândul pactului de neagresiune și al protocolului.

După cum se vede, pe Molotov nu l-au clintit demonstrațiile mele. Cea dintâi convorbire s-a terminat cu declarația lui Molotov în sensul că el mi-a prezentat părerile guvernului sovietic și la care nu poate adăuga nimic mai mult.

Aproximativ la o jumătate de oră după terminarea [primei] întrevederi, Molotov mi-a transmis că mă roagă să-l caut iarăși la Kremlin, la orele 16,30.

El mi-a cerut scuze că m-a pus într-o situație dificilă și mi-a explicat că prezentase un raport Guvernului său și e împuternicit să-mi înmâneze proiectul Pactului de neagresiune. În ceea ce privește vizita ministrului imperial de externe, Guvernul Sovietic este de acord ca domnul Ribbentrop să vină la Moscova aproximativ după o săptămână de la publicarea Tratatului economic semnat. Prin urmare, dacă semnarea va avea loc mâine, domnul Ribbentrop poate sosi la Moscova la 26 sau 27 august. Molotov nu mi-a explicat schimbarea bruscă a atitudinii sale. Eu presupun că a intervenit Stalin. Tentativa mea de a-l convinge pe Molotov să accepte o dată mai apropiată a sosirii [la Moscova] a ministrului imperial de Externe a fost, cu regret, fără reușită.

Textul Proiectului pactului de neagresiune îl expediez telegrafic³⁰⁴.

(ADAP, Serie D, vol. VII, p. 124-125).

9 – [19 august 1939], Moscova - Telegrama ambasadorului german la Moscova către MAE din Berlin căruia i se transmite textul proiectului Pactului de neagresiune sovieto-german, propus de către V.M. Molotov

Expediată din Moscova: 20 august 1939 – ora 0,12

Primită la Berlin: 20 august – ora 3,15

FOARTE URGENT

Secret

Telegrama nr. 190 din 19 august.

[Completare a telegramei mele nr. 189 din 19 august].

Proiectul sovietic al Pactului de neagresiune este conceput astfel:

³⁰⁴ Vezi textul anexat notei sovietice din 19 august 1939.

“Guvernul URSS și Guvernul German, dornice să întărească cauza păcii între națiuni și bazându-se pe dispozițiile esențiale ale Acordului de Neutralitate încheiat în aprilie 1926 între URSS și Germania, au realizat acordul următor:

Articolul 1 – Cele două Înalte Părți Contractante se angajează să renunțe reciproc la orice act de violență și la orice acțiune agresivă, de orice natură ar fi acestea, una la adresa celeilalte, precum și la orice atac al uneia împotriva celeilalte, fie individual, fie în alianță cu alte puteri.

Articolul 2 – În cazul în care una din Înaltele Părți Contractante va fi obiectul unui act de violență sau al unui atac din partea unei terțe părți, cealaltă Parte Contractantă nu-și va da în nici un fel sprijinul unor astfel de acte ale respectivei puteri.

Articolul 3 – Dacă între Înaltele Părți Contractante survin diferende sau conflicte privitoare la chestiuni de orice natură, cele două Părți se angajează să rezolve aceste diferende sau conflicte, exclusiv prin mijloace pașnice, pe calea consultării reciproce sau, la nevoie, prin crearea de comisii de arbitraj adecvate.

Articolul 4 – Prezentul Tratat se încheie pentru o perioadă de cinci ani, fiind subînțeles că, dacă nici una din Înaltele Părți Contractante nu-l denunță cu un an înainte de expirarea acestei perioade, validitatea Tratatului se prelungește automat pentru o nouă perioadă de cinci ani.

Articolul 5 – Prezentul Tratat va fi ratificat în cel mai scurt timp posibil, iar ca urmare a acestui fapt va intra în vigoare.

Post-scriptum. – Prezentul Pact nu va fi valabil decât dacă un protocol special, cuprinzând punctele în care sunt interesate Înaltele Părți Contractante în domeniul politicii externe, va fi semnat simultan. Protocolul va fi parte integrantă a Pactului”.

(ADAP, Serie D, vol. VII, p. 125-126).

10 – [19 august 1939], Moscova - Relatarea întrevederii lui V.M. Molotov cu contele Schulenburg

19 august 1939

Orele 14. Schulenburg roagă iarăși să i se scuze insistența pentru a fi solicitată audiența, însă urgența afacerii o impune. Tovarășul Molotov remarcă cum că nu trebuie niciodată să amâni o afacere care presează. Schulenburg subliniază că tot ceea ce Ribbentrop i-a spus lui corespunde exact concepțiilor lui Hitler.

Schulenburg declară că guvernul german a tras concluziile de rigoare din recenta declarație a tovarășului Molotov relativ la faptul că Guvernul Sovietic vede cu ochi buni problemele ridicate de el (Schulenburg). În condiții normale, ar fi fost posibil să se apeleze la căile diplomatice obișnuite pentru reglementarea acestor chestiuni. Dar, după părerea lui Ribbentrop, situația – cea care este la ora actuală – nu este obișnuită, astfel că trebuie recurs la metode de reglementare accelerate. La Berlin există temerea ca un conflict poate izbucni pe neașteptate între Germania și Polonia. Evoluția ulterioară a evenimentelor nu depinde de Germania. Situația s-a înrăutățit într-o asemenea măsură că un incident infim riscă să aibă consecințe grave. Ribbentrop crede că ar fi necesară clarificarea naturii relațiilor mutuale dintre URSS și Germania înainte ca conflictul să fi

izbucnit, căci ar fi cu mult mai dificil de a o face în timpul conflictului. După părerea lui Schulenburg, primul pas – încheierea acordului comercială și de credit – a fost deja făcut. S-a făcut lumină și în privința problemelor legate de garanția mutuală acordată Țărilor Baltice, a pactului de neagresiune și a influenței asupra Japoniei. Ribbentrop acordă, de asemenea, o mare importanță vizitei sale la Moscova, estimând că este necesar să se treacă de urgență la cea de a doua etapă. Ministrul Reichului ar fi investit de către Hitler cu puteri nelimitate pentru a semna orice acord pe care guvernul sovietic ar dori să-l încheie.

Problema Pactului de neagresiune apare netă și clară. După opinia Guvernului German, el trebuie să comporte următoarele două dispoziții:

1. Guvernul German și Guvernul Sovietic se angajează să nu recurgă în nici un caz la război sau la alte mijloace violente;

2. Acest tratat intră în vigoare din momentul semnării sale și va rămâne valabil – dacă nu va fi denunțat – timp de 25 de ani.

Tovarășul Molotov întreabă dacă tratatul nu comportă decât două dispoziții și remarcă cum că există tratate-tip la care s-ar putea recurge pentru a se ajunge la proiectul pactului. Ar trebui văzute care sunt pactele sovietice și germane ce ar putea fi utilizate în acest scop. Schulenburg spune că nu are nimic contra utilizării acestor pacte. Hitler este gata să țină cont de tot ceea ce URSS ar dori. Pactul propus guvernului sovietic corespunde pactului analog încheiat între Germania și Letonia. Tovarășul Molotov adaugă că noi am încheiat pacte de neagresiune cu Polonia, Letonia și Estonia. Ar fi bine de știut dacă guvernul german are vreo obiecție împotriva adoptării unuia din aceste pacte ca fundament pentru formularea proiectului Pactului de neagresiune sovieto-german. Este de dorit, din partea germană, să se știe care dintre aceste pacte ar fi acceptabil pentru guvernul german.

Schulenburg insistă iarăși asupra venirii lui Ribbentrop [la Moscova] și căreia Hitler îi acordă, de asemenea, o enormă importanță. Ribbentrop ar putea încheia un protocol în care ar intra toate problemele deja menționate precum și acelea ce ar putea surveni în cursul turneului. Timpul presează adaugă Schulenburg.

Tovarășul Molotov promite să transmită tot ceea ce a declarat Schulenburg guvernului sovietic, care va trebui să examineze problema. El subliniază că noi estimăm, după cum el deja a declarat-o lui Schulenburg, că venirea lui Ribbentrop ar avea o însemnătate pozitivă. Dar deciziile trebuie să fie mai mult sau mai puțin pregătite, înainte de sosirea lui. Noi am definit deja etapele pregătirii ei. Primul demers este pe punctul de a fi definitivat, atât de bine că va fi posibil să trecem la secundul foarte curând.

Tovarășul Molotov se interesează apoi dacă Guvernul German ar dori, după cum a înțeles el [Molotov], să încheie un nou pact și nu, pur și simplu, să se reînnoiască Tratatul din 1926.

Schulenburg răspunde că textul telegrammei face să se tragă această concluzie. Opinia sa personală este că Guvernul German a optat pentru încheierea unui pact nou.

Tovarășul Molotov spune că ar fi oportun să se știe care dintre pactele încheiate de URSS – cu Polonia, Letonia sau Estonia – pare a fi cel mai adecvat Guvernului German pentru a servi ca bază pentru semnarea unui pact de neagresiune cu URSS. Chestiunea protocolului, care este parte integrantă a Pactului, este foarte serioasă, Guvernul German trebuie să mediteze la chestiunile care figurează în

protocol. Noi, de asemenea, ne gândim la aceasta. Guvernul Sovietic ia în considerație punctul de vedere al Guvernului German, după care nu ar trebui să treneze reglementarea chestiunilor pe care noi ne-am angajat să le examinăm. Dar trebuie să avem certitudinea, înainte de sosirea lui Ribbentrop, că negocierile vor conduce la rezultate concrete, cu atât mai mult cu cât noi n-am făcut încă primul pas concret: tratatul de comerț și credit rămâne în discuție.

Schulenburg insistă iarăși asupra sosirii lui Ribbentrop, pentru ca să putem ajunge la rezultate determinate înainte c un conflict să fi izbucnit. Este sigur, declară el, că nici o dificultate nu va surveni în cursul redactării protocolului.

Tovarășul Molotov cere, dacă se posibil, să I se explice dacă voința guvernului german de a accelera negocierile în curs se explică prin faptul că guvernul german se interesează de chestiunile privind relațiile germano-poloneze, în speță de Danzig. Schulenburg răspunde afirmativ, adăugând că aceste chestiuni sunt de originea voinței de a lua în considerație interesele URSS, înainte ca evenimentele să fi survenit. Schulenburg estimează că preparările de care Molotov a vorbit sunt deja terminate și subliniază că ei [germanii] sunt deja gata să meargă dincolo de dorințele exprimate de Guvernul Sovietic.

Tovarășul Molotov, care subliniază seriozitatea cu care noi întrevădem aceste probleme, declară că niciodată nu a fost o contradicție între ceea ce noi spunem și ceea ce noi facem. Noi nu ne dezicem niciodată și am dori ca partea germană să facă la fel. În ceea ce privește acordul economic și de credit precum și negocierile politice, noi nu reprezentăm o frână întru reglementarea acestor probleme. Tovarășul Molotov repetă punctul său de vedere relativ la vizita lui Ribbentrop. Poziția noastră asupra acestor chestiuni este expusă în răspunsul guvernului sovietic. După primul pas, noi îl putem face pe al doilea, dar cel dintâi n-a fost încă făcut. Sunt presiuni de la Berlin, repetă din nou Schulenburg, în ce privește termenul întrevederii.

Orele 16,30. Tovarășul Molotov anunță că el a prezentat raportul său Guvernului pe marginea conținutului întrevederii de astăzi și că, pentru facilitarea negocierilor, el remite textul proiectului Pactului. După ce a dat citire pactului, tovarășul Molotov anunță că Ribbentrop ar putea veni la Moscova la 26 sau la 27 august, după publicarea Tratatului comercial și de credit.
Întocmit de Pavlov

ANEXĂ

TEXTUL PROIECTULUI PACTULUI SOVIETO-GERMAN PREZENTAT DE V. M. MOLOTOV AMBASADORULUI GERMAN LA MOSCOVA FRIEDRICH WERNER VON DER SCHULENBURG (19 august 1939)

Proiect

Guvernul URSS și

Guvernul Germaniei,

animate de voința de a consolida pacea între popoare și în conformitate cu prevederile fundamentale ale Tratatului de neutralitate încheiat între URSS și Germania în aprilie 1926, au convenit asupra dispozițiilor următoare:

Articolul 1

Fiecare dintre Părțile Contractante se angajează una față de alta să nu recurgă, în nici un caz, contra celeilalte, fie izolat, fie în cooperare cu terțe Puteri, nici la violență, nici la vreo altă acțiune agresivă.

Articolul 2

Dacă una din Părțile Contractante este obiectul unui act de violență ori al unei agresiuni din partea unei terțe Puteri, cealaltă Parte Contractantă se angajează să nu acorde sub nici o formă acestei Puteri ajutor sau asistență.

Articolul 3

În cazul în care între Puterile Contractante ar părea litigii sau conflicte în privința unora sau altora dintre probleme, cele două părți se angajează să le rezolve exclusiv pe căi pacifice procedând la consultații mutuale ori creând, dacă va fi nevoie, comisii de conciliere corespunzător.

Articolul 4

Prezentul Tratat va rămâne în vigoare vreme de cinci ani. Dacă, la un an după expirarea acestei perioade, nici o Parte Contractantă nu și-a exprimat dorința de a denunța acest tratat, el va fi automat prorogat pentru o nouă perioadă de cinci ani.

Articolul 5

Prezentul Tratat va trebui să fie ratificat în cel mai scurt timp, după care va intra imediat în vigoare.

Post-scriptum

Prezentul Pact nu este valabil decât prin semnarea simultană a unui protocol special reglementând paragrafele privind interesele Părților Contractante în domeniul politicii externe. Protocolul face parte integrantă din Pact.

(*La Vie Internationale*, Moscou, no.10/1989, p. 99-102).

11 – [20 august 1939], Berlin - Telegrama lui A. Hitler, pentru urgentarea încheierii Pactului germano-sovietic

Berlin, 20 august 1939, ora 16,35³⁴⁵
Primită, 21 august ora 0,45

³⁴⁵ Telegrama a fost transmisă în fapt la ora 18,45.

Citissime!

Nr. 189 din 20,08

Pentru dl. Ambasador personal

Führerul vă însărcinează să vă anunțați imediat la Molotov și să-i înmânați următoarea telegramă a Führerului către dl. Stalin.

Domnule Stalin, Moscova

1. *Salut semnarea noului acord comercial al germano-sovietic³⁴⁶, primul pas spre transformarea sinceră a relațiilor germano-sovietic.*

2. *Încheierea unui Pact de neagresiune cu Uniunea Sovietică înseamnă pentru mine stabilirea politicii germane pe termen lung. Germania reia o linie politică, folositoare în trecut ambelor state de-a lungul secolelor. Guvernul Reichului este de aceea hotărât să tragă toate consecințele unei mutații atât de eficiente.*

3. *Accept proiectul pactului de neagresiune remis de ministrul Dv. de externe, dl. Molotov, însă consider urgent necesară clarificarea, pe calea cea mai rapidă, a problemelor în conexiune cu el.*

4. *Protocolul adițional sovietic poate fi, după convingerea mea, clarificat substanțial în cel mai scurt timp, dacă un om german de stat cu răspundere va putea negocia la Moscova în această privință. Altfel, Guvernului Reichului nu-i este clar cum ar putea fi clarificat și stabilit protocolul adițional într-un timp scurt.*

5. *Încordarea între Germania și Polonia a devenit intolerabilă. Atitudinea Poloniei față de o mare putere este astfel încât o criză poate izbucni în orice zi. Germania este în orice caz hotărâtă ca față de această insolență să facă perfectibile interesele Reichului prin toate mijloacele.*

6. *Sunt de părere că față de intenția celor două țări de a intra într-o nouă relație este oportun să nu se piardă timpul. Vă propun, deci, încă o dată să primiți pe ministrul meu de Externe marți, 22 august sau, cel mai târziu, miercuri, 23 august. Ministrul de Externe al Reichului are cea mai largă împuternicire generală pentru întocmirea și semnarea Pactului de neagresiune și a protocoalelor. O ședere mai lungă de cel mult două zile a ministrului de Externe al Reichului la Moscova este imposibilă, ținând seama de situația internațională. M-aș bucura să primesc răspunsul dv. grabnic.*

Adolf Hitler.

Vă rog să transmiteți d-lui Molotov telegrama de mai sus a Führerului către Stalin în scris pe o hârtie fără antet.

Ribbentrop

(ADAP, Serie D, vol. VII, p. 131).

³⁴⁶ Acordul a fost semnat la Berlin la 19 martie 1939 (cf. ADAP, Serie D, vol. VII, p. 118-124).

**12 – [21 august 1939], Berlin - Telegrama ministrului de Externe al Reichului
adresată ambasadorului Schulenburg**

Expediată din Berlin: 21 august 1939 – 10,15

Primită la Moscova: 21 august – 14,30.

Telegrama nr. 191 din 21 august
Pentru Domnul Ambasador.

Vă rog să depuneți toate eforturile pentru a obține ca vizita să aibă loc. Data rămâne cea indicată în telegramă³⁴⁷.

Ribbentrop

(ADAP, Serie D, vol. VII, p. 135).

**13 – [21 august 1939], Moscova - Telegrama ambasadorului Schulenburg
către Ministerul de Externe al celui de-al III-lea Reich**

Expediată din Moscova: 21 august 1939 – 18,22

Primită la Berlin: 21 august – 19,55

Cu prioritate

Secret

Telegrama nr. 197 din 21 august

Subliniind insistent importanța excepțională și necesitatea extraordinară de a ne grăbi, eu i-am înmănat domnului Molotov, la orele 15,00, mesajul adresat de Führer lui Stalin și traducerea. Molotov a citit documentul care, evident, a produs asupra-i o impresie profundă. El a declarat că va prezenta mesajul și, îndată ce va fi fost luată vreo hotărâre, mă va informa.

Eu am încercat prin toate mijloacele ce le-am avut la dispoziție să-i dau cu claritate a înțelege domnului Molotov că vizita neîntârziată a ministrului de Externe al Reichului e necesară în interesele ambelor noastre țări. Eu am terminat cu rugămintea ca, în orice împrejurare, să mi se dea un răspuns astăzi.

Acum câteva clipe tocmai am aflat că Molotov iar vrea să mă vadă, la orele 17,00.

Schulenburg

(ADAP, Serie D, vol. VII, pp. 139 – 140).

³⁴⁷ Este vorba de telegrama nr. 189 din 20 august 1939 a lui Ribbentrop către Schulenburg, care fusese instruit să obțină acordul Guvernului Sovietic pentru sosirea la Moscova a liderului diplomației naziste pentru zilele de 22-23 august 1939 (cf. ADAP, Serie D, vol. VII, p. 131).

14 – [21 august 1939], Moscova - Telegrama Ambasadorului Schulenburg care anunță pe Joachim von Ribentrop că V. M. Molotov tocmai îl informase că I.V. Stalin acceptase sosirea sa la Moscova pentru negocierea și semnarea Pactului de neagresiune sovieto-german la 23 august 1939

Expediată: Moscova, 21 august 1939 - ora 1854

Primită: 21 august – ora 10,55

FOARTE URGENT

Secret

Telegrama nr. 199 din 21 august.

În completarea telegramei mele nr. 197 din 21 august.

Molotov mi-a remis la ora 5 seara, răspunsul lui Stalin, conceput în termeni foarte concilianți, la mesajul Führerului. Stalin face cunoscut că Guvernul Sovietic acceptă ca ministrul Afacerilor Străine al Reichului să sosească pe 23 august.

Molotov a declarat că Guvernul Sovietic dorește să se publice la Moscova, cel mai târziu mâine dimineață, un scurt comunicat obiectiv, privitor la încheierea unui Pact de neagresiune și la sosirea “iminentă” a ministrului Afacerilor Străine al Reichului. Dl. Molotov cere ca Guvernul German să comunice, înainte de miezul nopții, acordul său în această privință. Vă sfătuiesc să vă dați consimțământul, dat fiind că, prin această publicare, Guvernul Sovietic ia poziție în mod oficial.

Transmit imediat prin telegramă textul scrisorii lui Stalin.

(ADAP, Serie D, vol. VII, p. 140).

15 – [21 august 1939], Moscova - Telegrama lui I.V. Stalin către A. Hitler

Moscova, 21 august 1939 – ora 19,45

Primită, 21 august – ora 21,35

Citissime!

Secret

Nr. 200 din 21.8.

În continuare la telegrama nr. 199 din 21.8³⁴⁸

Textul răspunsului lui Stalin.

21 august 1939

Cancelarului Reichului German, A. Hitler.

Vă mulțumesc pentru scrisoare.

³⁴⁸ Telegrama care relatează audiența la V. M. Molotov, în cursul căreia a fost remis răspunsul lui I. V. Stalin.

Sper că Pactul de neagresiune germano-sovietic crează o cotitură pentru îmbunătățirea serioasă a relațiilor politice dintre țările noastre.

Popoarele țărilor noastre au nevoie de relații pașnice: acordul Guvernului German pentru încheierea Pactului de neagresiune crează bazele pentru lichidarea încordării politice și pentru instaurarea păcii și colaborării între țările noastre.

Guvernul Sovietic m-a însărcinat să vă comunic că este de acord cu sosirea d-lui Ribbentrop la Moscova, la 23 august. Semnat I. Stalin.

Schulenburg

(ADAP, 1918-1945, Serie D. vol. VII, p. 140-141).

16 – [21-22 august 1939], București - Pagini din Jurnalul Regelui Carol al II-lea relativ la modul în care s-au reflectat la nivelul cercurilor conducătoare de la București primele știri despre iminenta încheiere a Pactului de neagresiune sovieto-german

Luni, 21 august [1939]

[...] Dimineața, miniștrii Andrei și Călinescu. Cu primul, lucruri curente și destul de lungă conversație asupra școlii; suntem de acord.

Cu Călinescu discutăm situația, care tot primejdioasă rămâne [...]

La 4,30, Urdăreanu telefonează că are ceva extrem de important și grav de comunicat. Îmi aduce știrea atât de neașteptată pe cât de dezagreabilă și de oribilă că Germania iscălește cu URSS un pact de neagresiune și că Ribbentrop merge la Moscova ca să aducă la îndeplinire acest act de înaltă trădare din partea Sovietelor. La Paris și la Londra, se înțelege, consternare. Urdăreanu e tragic asupra știrii. Eu nu sunt peste măsură de mirat, căci demult aveam [un semnal] hotărât că se pregătea un concubinaj între nazism și comunism și că între aceste două țări era o secretă simpatie de interese[...]

Marți, 22 august

Dimineața, Călinescu și Gafencu, ca să discutăm situația. Și ei văd situația foarte în negru. Deciziunea finală este de a urma aceeași politică ca până acum, să întărim acțiunea de înarmare și să facem eforturi pentru neutralitate.

Trecem în vedere ipotezele ce ne vin în minte. Eu rămân la punctul meu de vedere că militaricește nu este nimic schimbat. Știri n-au venit încă, afară de una că Anglia e dârză. Interesant de văzut [care] va fi reacțiunea Italiei, care zilele astea părea a nu fi în totul în unison cu Axa, dacă va putea fi dislocată, și eu tot cred în această posibilitate, ar fi o replică admirabilă la felonia de azi-noapte. Vor putea oare acestea trezi toate statele burgheze ca să vadă formidabila primejdie ce-I pândește, dacă se unifică puterile germano-ruse și cum vor putea rezista și se vor putea apăra contra atacului comunist. Cred eu și toți că riposta cea mai bună ar fi vechea teorie a M. St. Major francez, un atac preventiv, pentru noi ar fi o ieșire din încurcătură și ar putea preveni eventualitatea unui atac prea puternic împotriva noastră.

Un alt colț al Europei unde m-aștept la o reacțiune este Spania, ea a dus un război împotriva comunismului, poate ea astăzi să stea alături de acei care dau mâna cu dușmanii lor de moarte de ieri?

Alții care vor trebui să reacționeze sunt iugoslavi, ce vor face ei? Dacă ei nu se leagă de Axă, poate că ungurii, vor putea rezista având spatele lor asigurat, prin noi și ei. Cea mai proastă situație tot noi o avem, pe trei frontiere dușmanii care râvnesc la părți din teritoriul nostru.

Se mai pune întrebarea, foarte importantă, ce preț au plătit germanii pentru această schimbare la față; unii, cum e Urdăreanu, cred că și-au împărțit teritoriile europiei orientale, mai ales cele poloneze și ale noastre. În tot cazul, noi suntem în primul plan al primejdiei. Impresia mea este că primii care vor fi atacați nu vom fi noi ci polonezii, nu din punct de vedere strategic, care ar cere tocmai aceasta, ci din punct de vedere al prestigiului german care cere să se dea lovitură națională pentru teritoriile revendicate de ea [Germania] față de Polonia. Nădăjduiesc cât se poate mai mult că așa se va întâmpla și atunci situația noastră va fi mult ușurată. Însă ceea ce este groaznic este că războiul acesta va fi întâi de toate aerian și aceasta însemnează distrugeri peste distrugeri [...]

(Gh. Buzatu și colaboratori, *Secretele protocolului secret*, Iași, 1991).

17 – [22 august 1939], Moscova – Comunicatul Agenției TASS cu privire la iminenta semnare a Pactului de neagresiune sovieto-german

(TASS). După încheierea Acordului comercial și de credit sovieto-german s-a pus problema îmbunătățirii raporturilor între Germania și URSS Schimbul de opinii ce a avut loc în această problemă între Guvernele Germaniei și URSS a stabilit dorința sinceră a celor două părți de a lichida încordarea existentă în relațiile politice dintre ele, pentru a îndepărta pericolul războiului și a încheia un Pact de neagresiune. În legătură cu aceasta va avea loc în câteva zile sosirea la Moscova a ministrului german de Externe, dl. Ribbentrop, pentru tratative corespunzătoare.

(J. Felstinskis, ed., *SSSR – Ghermaniia 1939. Documentî i materialî o sovetsko-ghermanskikh otnoșeniiah s apreliia po oktiabr 1939 g.*, vol. 1, Vilnius, 1989, p. 57).

18 – [22 august 1939], Berlin - Împuternicirile acordate de Adolf Hitler lui Joachim von Ribbentrop pentru a negocia și semna la Moscova Pactul de neagresiune germano-sovietic și protocolul adițional secret

Împuternicire
pentru Ministrul de Externe,
Domnul Joachim von Ribbentrop

Îi ofer Ministrului de Externe al Reichului toate împuternicirile pentru ca, în numele Reichului German, să negocieze cu reprezentanții desemnați ai Uniunii Sovietice în vederea încheierii Pactului de neagresiune, precum și în toate chestiunile adiacente, iar, dacă va avea posibilitatea, să semneze atât Pactul de neagresiune, cât și

alte acorduri ce vor constitui rezultatul acestor negocieri, în scopul ca Pactul acesta și acordurile respective să intre în vigoare imediat după semnarea lor.

Obersalzberg, 22 august 1939

ADOLF HITLER

RIBBENTROP

(ADAP, Serie D, vol. VII, p. 167).

19 - [22 august 1939, Obersalzberg] – Fragmente din cuvântarea lui A. Hitler la reuniunea secretă cu cadrele de comandă ale Wehrmachtului

[...] Inamicul [Marea Britanie] avea o altă speranță: că Rusia va fi contra noastră după cucerirea Poloniei [...] Rusia n-are nici un interes în menținerea Poloniei [...] Înlocuirea lui [Maxim] Litvinov³⁴⁹ a fost decisivă. Mi-a apărut, cu repeziciunea unei lovituri de tun, ca semn al schimbării de atitudine a Moscovei față de Puterile Occidentale.

Eu am provocat gradual schimbarea politicii vizavi de Rusia. Cu prilejul Tratatului comercial³⁵⁰ au fost angajate negocieri politice. Finalmente, rușii au prezentat o propunere de Pact de neagresiune. Sunt patru zile de când eu am luat o anume inițiativă³⁵¹ care a condus la faptul că Rusia a anunțat ieri că ea este gata să semneze. Contactul personal cu Stalin a fost stabilit. Poimăine, Ribbentrop va încheia Pactul. Polonia este acum în situația pe care am dorit-o ... Primii pași către distrugerea hegemoniei britanice sunt îndepliniți ... Calea este deschisă militarilor, acum, după ce eu am desăvârșit preparativele politice [...]

Distrugerea Poloniei are prioritate. Scopul este de a elimina forțele active, iar nu de a atinge o anumită linie. Chiar dacă războiul izbucnește în Vest, distrugerea Poloniei rămâne obiectivul principal. Decizie rapidă, dat fiind sezonul.

Eu voi afla un oarecare motiv propagandistic pentru a declanșa ostilitățile ... Puțin importă dacă el este ori nu plauzibil. Învingătorul nu va fi întrebat, apoi, dacă a spus ori nu adevărul. În declanșarea și în conducerea războiului nu dreptul este acela care prezintă importanță, ci victoria ! [...]

(William L. Shirer, *Le Troisième Reich. Des origines à la chute*, Paris, Stock. 1967, p. 569-570).

³⁴⁹ De la conducerea diplomației URSS, la 3 mai 1939, succesiunea fiind asigurată de V. M. Molotov, concomitent și premier, ca Preșdinte al Consiliului Comisarilor Poporului (1930-1941).

³⁵⁰ Semnat la Berlin, la 19 august 1939.

³⁵¹ Privind semnarea unui Pact de neagresiune germano-sovietic.

20 - [22 august 1939]³⁵², Moscova – Textul unei presupuse expuneri a lui I. V. Stalin în cadrul Biroului Politic al CC al PC(b) al URSS, după un comunicat al Agenției „Havas”, în baza știrilor apărute în cotidienele franceze „Le Figaro”, „Le Petit Journal”, „Le Journal” (28-29 noiembrie 1939)

De ce a semnat Rusia Sovietică tratatul cu Germania? Cât timp se va mai întreba opinia publică internațională – și aceasta continuă să se întrebe – ce temeuri a avut guvernul Uniunii Sovietice să semneze la 23 august³⁵³ tratatele politice și economice cu Germania. Până în prezent nu s-a știut în ce condiții a obținut Stalin aprobarea unanimă a Biroului Politic pentru coterura politicii sale. Acum vâul este ridicat puțin.

De ce a încheiat URSS Pactul cu Reichul? Agenția Havas a primit de la Moscova via Geneva din partea unei surse pe care o consideră demnă de încredere absolută, următoarele informații cu privire la ședința Biroului Politic, desfășurată din inițiativa lui Stalin, la 19 august, ora 10 seara, după care la puțin timp URSS a semnat cunoscutul acord politic cu Reichul: în seara zilei de 19 august, membrii Biroului Politic au fost convocați de urgență la o ședință secretă, la care au participat, de asemenea, lideri de seamă ai Kominternului, dar numai cei care fac parte din secția rusă. Nimeni dintre comuniștii străini, nici chiar [Gheorghe] Dimitrov, secretarul general al Kominternului, nu au fost invitați la această ședință, al cărei scop, nementionat pe ordinea de zi, consta în audierea unui raport al lui Stalin. În continuare urmează consemnarea principalelor prevederi ale acestuia:

«Pace sau război». Această problemă intră într-o fază critică. Soluționarea ei depinde de poziția pe care o va adopta Uniunea Sovietică. Suntem perfect convinși că dacă vom încheia un tratat de alianță cu Franța și Marea Britanie, Germania va fi nevoită să renunțe la Polonia și să găsească un *modus vivendi* cu puterile occidentale. În felul acesta, se va reuși evitarea războiului și atunci evoluția ulterioară a evenimentelor va căpăta un caracter periculos pentru noi.

Pe de altă parte, dacă vom accepta propunerea cunoscută vouă cu Germania, cu privire la încheierea cu aceasta a unui pact de neagresiune, aceasta va ataca, fără îndoială, Polonia și atunci intrarea Angliei și Franței în acest război va fi inevitabilă.

În aceste împrejurări, noi vom avea șanse bune să rămânem în afara conflictului și vom putea, fiind într-o situație convenabilă, să așteptăm când ne va veni rândul. Tocmai acest lucru îl cer interesele noastre.

Astfel, opțiunea noastră este clară: trebuie să acceptăm propunerea germană, iar delegațiilor engleză și franceză să le răspundem printr-un refuz politicos și să le trimitem acasă.

³⁵² După unii istorici străini și români, această expunere a lui I. V. Stalin ar fi avut loc la 19 august 1939 (vezi studiul lui V. Buga, menționat *infra*). După opinia, formată în temeiul cercetării corespondenței liderilor Kominternului cu „partidele frățești” din Franța și Germania pe problema coteririi survenite în politica URSS în urma parafării Pactului Hitler-Stalin, expunerea liderului de la Kremlin a intervenit la 22 august 1939, atunci când șefii kominterniști au luat și ei act de evenimentele întâmplare (cf. Bernhard H. Bayerlein și colaboratori, *Moscou-Paris-Berlin. Télégrammes chiffré du Komintern. 1939-1941*, Paris, Tallandier, 2003, *passim*). A se vedea și Komintern i sovetsko-ghermanskii dogovor o nenapadenii, în „Izvestiia TK/KPSS”, nr. 12/1989, Moskva, p. 202-215.

³⁵³ În text se scrie în mod eronat 19, iar în varianta în limba germană, 19 octombrie 1939.

Nu este greu de anticipat avantajul pe care îl vom avea acționând astfel. Pentru noi este clar că Polonia va fi nimicită înainte ca Anglia și Franța să-i poată veni în ajutor. În acest caz, Germania ne va ceda o parte a Poloniei până în apropierea Varșoviei, inclusiv Galiția ucraineană.

Germania ne va oferi libertate deplină de acțiune în cele trei țări baltice. Aceasta nu se va împotrivi revenirii la Rusia a Basarabiei. Aceasta va fi gata să ne cedeze ca zonă de influență România, Bulgaria și Ungaria.

Rămâne deschisă problema Iugoslaviei, a cărei soluționare depinde de poziția pe care o va adopta Italia. Dacă Italia va rămâne de partea Germaniei, atunci aceasta din urmă va pretinde ca Iugoslavia să intre în sfera ei de influență, deoarece tocmai prin Iugoslavia ea va obține acces la Marea Adriatică. Dacă însă Italia nu va merge împreună cu Germania, atunci aceasta va obține pe seama Italiei ieșirea la Marea Adriatică și în acest caz Italia va trece în sfera noastră de influență.

Toate acestea dacă Germania va ieși învingătoare din război.

Noi trebuie însă să prevedem urmările atât ale înfrângerii, cât și ale victoriei Germaniei. Să examinăm varianta legată de înfrângerea Germaniei. Anglia și Franța vor avea suficiente forțe pentru a ocupa Berlinul și a zdrobi Germania, careia este puțin probabil că noi îi vom putea acorda un ajutor eficient.

De aceea, scopul nostru constă în aceea ca Germania să poată purta războiul cât mai mult timp, pentru ca Anglia și Franța, obosite și istovite la maximum, să nu fie în stare să distrugă Germania.

De aici poziția noastră: rămânând neutri, noi ajutăm Germania din punct de vedere economic, asigurând-o cu materii prime și produse, însă este de la sine înțeles că ajutorul nostru nu trebuie să depășească anumite limite, pentru a nu aduce prejudicii economiei noastre și a nu slăbi forța armatei noastre.

În același timp, trebuie să ducem o propagandă comunistă activă, îndeosebi în țările blocului anglo-francez și, înainte de toate, în Franța. Trebuie să fim gata că în această țară partidul nostru va fi nevoit ca în timpul războiului să înceteze activitatea legală și să treacă la cea ilegală. Știm că o asemenea activitate necesită mijloace importante, dar noi trebuie să acceptăm fără șovăieli aceste sacrificii. Dacă această activitate pregătitoare va fi temeinic desfășurată, atunci securitatea Germaniei va fi asigurată și aceasta va putea să contribuie la sovietizarea Franței.

Să examinăm acum cea de-a doua ipoteză legată de victoria Germaniei.

Unii consideră că o asemenea posibilitate ar reprezenta pentru noi un pericol mai mare. În această afirmație există o doză de adevăr, dar ar fi o greșeală să presupunem că acest pericol este atât de apropiat și mare, așa cum își imaginează unii.

Dacă va învinge Germania, aceasta va ieși din război prea epuizată pentru a lupta cu noi în viitorii zece ani. Grija principală a acesteia va fi observarea Angliei și Franței învinse, pentru a împiedica ridicarea acestora.

Pe de altă parte, Germania învingătoare va dispune de colonii uriașe; exploatarea și adaptarea acestora la rânduielile germane vor ține ocupată Germania în decursul câtorva decenii. Evident că Germania va fi prea ocupată de altceva, pentru a se întoarce împotriva noastră.

Tovarăși, a spus în încheiere Stalin, v-am expus considerentele mele. Repet că este în interesul nostru ca războiul să se declanșeze între Reich și blocul anglo-francez. Pentru noi este foarte important ca acest război să dureze cât mai mult, pentru ca ambele

părți să-și irosească forțele. Tocmai din aceste motive noi trebuie să acceptăm pactul propus de Germania și să contribuim ca războiul, dacă va fi declarat, să dureze cât mai mult.

În același timp, noi trebuie să ne întărim activitatea economică în statele combatante, pentru a fi bine pregătiți pentru momentul în care războiul se va încheia”.

Raportul lui Stalin, ascultat cu o atenție plină de venerație, nu a generat nici o discuție. Au fost puse doar întrebări fără mare însemnătate, la care a răspuns Stalin. Propunerea acestuia cu privire la acordul cu încheierea Pactului de neagresiune cu Reichul a fost acceptată în unanimitate. Apoi Biroul Politic a adoptat hotărârea de a-l însărcina pe [Dmitri] Manuilski, președintele Kominternului, ca împreună cu secretarul Dimitrov să elaboreze, sub conducerea personală a lui Stalin, instrucțiunile corespunzătoare pentru partidele comuniste din străinătate”.

(Vasile Buga, *Cuvântarea lui Stalin din 19 august 1939: Mit sau realitate?*, Laboratorul de studii ruse și sovietice, București, 2006)³⁵⁴.

21 – [23 august 1939], Moscova – Telegrama lui Ribbentrop, din Moscova, către Ministrul de Externe din Berlin, în legătură cu desfășurarea negocierilor de la Kremlin pentru încheierea Pactului de neagresiune germano-sovietic și a Protocolului adițional secret

Expedită din Moscova: 23 august 1939 – 20,05

Cu prioritate

Telegrama nr. 204 din 23 august

Vă rog comunicați imediat Führerului că prima întâlnire de trei ore cu Stalin și Molotov s-a terminat chiar acum. În cursul discuțiilor, care au decurs pozitiv, în spiritul nostru, s-a constatat că ultimul obstacol pe calea rezolvării definitive este cererea rușilor ca noi să recunoaștem că porturile Libau și Windau fac parte din sfera lor de influență. Eu voi fi recunoscător dacă asentimentul Führerului îmi va fi confirmat până la orele 20, după ora germană. Semnarea protocolului secret cu privire la delimitarea sferelor de influență în toată zona de Est, pentru care mi-am dat consimțământul în mod principal este în discuție.

Ribbentrop

(ADAP, Serie D, vol. VII, p. 185).

³⁵⁴ În baza studiului *Nu este un mit: cuvântarea lui Stalin din 19 august 1939*, de V.L. Doroșenko și colaboratori, în „Voprosi istorii”, nr. 8/2005, Moskva.

22 – [23 august 1939], Berlin – Telegramă către Ambasada germană din Moscova căreia i se transmite, pentru ministrul Joachim von Ribbentrop, avizul lui Adolf Hitler pentru continuarea negocierilor cu sovieticii în baza pretențiilor lor ultime

Expediată din Berlin: 23 august 1939
 Primită la Moscova: 23 august – ora 23,00
 Telegrama nr. 205
 Relativ la telegrama Dv. nr. 204

Răspuns: Da, sunt de acord.

Kordt

(ADAP, Serie D, vol. VII, p. 187).

23 – [23 august 1939], Moscova - Textul complet al Pactului de neagresiune sovieto-german, publicat în cotidianul “Pravda” la 24 august 1939

PACT DE NEAGRESIUNE ÎNTRE GERMANIA ȘI URSS

Guvernul URSS și Guvernul Germaniei,

Călăuzindu-se de dorința de a consolida cauza păcii între URSS și Germania și, pornind de la premisele principale ale Tratatului de neutralitate, încheiat între URSS și Germania în aprilie 1926, au ajuns la următoarea înțelegere:

Articolul 1

Ambele Părți Contractante se obligă a se abține de la orice violență, de la orice acțiune agresivă și de la orice atac al uneia împotriva celeilalte, atât izolat, cât și în comun cu alte Puteri.

Articolul 2

În cazul că una dintre Puterile Contractante devine obiectiv al acțiunilor militare din partea unei terțe Puteri, cealaltă Parte Contractantă nu va susține sub nici o formă această Putere.

Articolul 3

Guvernele ambelor Părți Contractante rămâne pe viitor să fie în contact pentru consultații ca să informeze unul pe altul asupra chestiunilor ce privesc interesele lor comune.

Articolul 4

Nici una dintre Părțile Contractante nu va participa la vreo grupare de puteri care, direct sau indirect, este îndreptată împotriva altei Părți.

Articolul 5

În caz de litigiu sau conflicte între Părțile Contractante pe probleme de un fel sau altul, ambele Părți vor rezolva aceste litigii și conflicte exclusiv pe cale pașnică, făcând schimb prietenesc de opinii sau – în cazuri necesare – pe calea creării unor comisii pentru aplanarea conflictului.

Articolul 6

Pactul prezent este încheiat pe un termen de zece ani și, dacă una dintre Părțile Contractante nu-l va denunța cu un an înainte de expirarea termenului, durata Pactului va fi considerată ca prelungindu-se în chip automat pentru următorii cinci ani.

Articolul 7

Pactul prezent urmează să fie ratificat într-un termen cât mai scurt posibil. Schimbul instrumentelor de ratificare trebuie să aibă loc la Berlin. Pactul intră în vigoare de îndată după semnarea lui.

Întocmit în două exemplare originale, în limbile germană și rusă la Moscova, în 23 august 1939.

Din împuternicirea

Guvernului URSS,

V. Molotov

Pentru

Guvernul Reichului,

Ribbentrop

(ADAP, Serie D, vol. VII, p. 205-206).

PROTOCOL ADIȚIONAL SECRET

Cu ocazia semnării Pactului de neagresiune între Reichul German și URSS, subsemnații – reprezentanți ai celor două părți – am discutat, în cadrul unor convorbiri strict confidențiale, problema delimitării sferelor lor de influență în Europa de Est. Aceste convorbiri au condus la rezultatul consemnat mai jos:

1. În cazul unor schimbări teritoriale și politice în regiunile ce aparțin Statelor Baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), frontiera de nord a Lituaniei va constitui linia de despărțire a sferelor de interese ale Germaniei și URSS. În legătură cu aceasta, interesul Lituaniei în zona Vilno este recunoscut de ambele părți.

2. În cazul unor schimbări teritoriale și politice în regiunile ce aparțin Statului Polonez, sferele de influență ale Germaniei și URSS vor fi delimitate aproximativ pe linia râurilor Narev, Vistula și San.

Problema, dacă ar fi de dorit, în interesele ambelor Părți, păstrării independenței Statului Polonez și locului în care vor fi trasate frontierele unui asemenea Stat, se va rezolva definitiv doar în cursul desfășurării evenimentelor politice viitoare.

În orice caz, ambele Guverne vor soluționa această problemă pe calea unei înțelegeri amicale.

3. În ceea ce privește Europa de Sud-Est, Partea sovietică insistă asupra interesului ei pentru Basarabia. Partea germană a declarat că manifestă o totală lipsă de interes față de aceste teritorii.

4. Acest Protocol va fi păstrat de către ambele Părți în cel mai strict secret².

² Pentru textul de bază al acestui controversat și decisiv document al istoriei veacului al X-lea, care – în mod practic – a determinat în vara anului 1939 evoluția evenimentelor politico-diplomatice în direcția declanșării celui de-al doilea război mondial, prin atacarea Poloniei de către Germania nazistă, trimitem la sursele de bază, în primul rând la acelea unde textul poate fi cercetat după fotocopiile executate după exemplarele descoperite în arhivele vest-germane. În acest sens, vezi fotocopiile după textele Pactului de neagresiune și Protocolului adițional secret (în limbile germană și rusă) în: Jan Szembek, *Diariusz i teki Jana Szembeka (1935-1945)*, tom IV, London, Orbis Ltd., 1972, p. 752-760. Pentru textul german în ediție critică, cf. colecția clasică a documentelor diplomatice germane ADAP, Serie D, vol. VII, p. 206-207 (doc. nr. 229). Vezi și traduceri în limba română: „Nistrul”, Chișinău, nr. 10/1989, p. 144; *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 1, București, Editura Militară, 1989, p. 144; Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 22. Cu alt prilej (Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 171 și urm.), am furnizat detalii referitoare la condițiile în care s-a ajuns – la aproape zece ani după evenimente, dar în mijlocul atâtor zvonuri vehiculate imediat după semnarea Pactului la Kremlin în zorii zilei de 24 august 1939 – la publicarea textului protocolului secret, de către Departamentul de Stat din Washington (vezi *Nazi-Soviet Relations, 1939-1941. Documents from the Archives of the German Foreign Office*, Washington, Department of State, 1948 – volum tradus la scurt timp după apariție în limbile franceză, germană etc., iar, după peste ... 40 de ani, în rusește: *Oglașeniiu podlejit. SSSR – Ghermaniia, 1939-1941. Dokumenti i materialii*, Moskva, 1991). Fiind în toiul „războiului rece”, Moscova a reacționat violent la gestul Departamentului de Stat, astfel că Biroul Sovietic de Informații a difuzat în zeci de mii de exemplare tipărite în rusește și în numeroase limbi (inclusiv în română) broșura propagandistică *Falsificatorii istoriei* (București, Editura PMR, 1948, 80 p.). După cum s-a menționat în studiul introductiv al acestui, polemica sovieto-americană pe tema protocolului secret din 23 august 1939 s-a extins pe decenii, până în epoca lui M. S. Gorbaciov, când s-au „deschis” arhivele sovietice, iar erorile din august-septembrie 1939 ale Kremlinului au fost recunoscute și respinse oficial. Ceea ce se știe mai puțin, privește faptul – abia în ultimi ani – a devenit cunoscut modul în care, de îndată după semnarea Pactului Hitler-Stalin și a protocolului său secret, s-au scurs informații reale despre conținutul acestui din urmă documente. Astfel, cei doi negociatori s-au angajat să păstreze un secret absolut în privința protocolului, întrucât dezvăluirea lui pune în într-o situație incomodă Moscova și Berlinul, creându-le complicații lesne de bănuat. Dar, în ciuda „consensului” realizat, nici germanii și nici rușii n-au reușit să păstreze taina. De fiecare parte, cel puțin 15-20 de persoane au fost la curent cu problemele discutate la Kremlin în noaptea de 23-24 august 1939 și, mai ales, cu textul final. Așa se face că, în zilele imediat următoare, diplomații străini acreditați la Moscova sau corespondenții occidentali au intrat în posesia unor știri, dar nu și a documentului, iar comentariile lor cuprindeau suficiente elemente reale. Unele știri au ajuns mai ales în Elveția, dar și în posesia guvernului român, după cum a relevat, încă de pe atunci, celebra *Carte galbenă* editată de francezi. Ceea ce este șocant are în vedere situația incredibilă în care Washingtonul, grație unui colaborator al echipei lui Joachim von Ribbentrop (P. Kleist), a aflat textul protocolului secret înainte chiar ca documentul să-i fi parvenit lui Hitler! (cf. J. Lipinsky, *op. cit.*, p. 30-33). Ceea ce n-a schimbat cu nimic situația generală. Pactul și protocolul secret au constituit – după cum s-a observat, cu obiectivitate – documentele „**fundamentale pentru declanșarea celui de-al doilea război mondial**” (*ibidem*, p. 29). Ceea ce au stabilit cu profesionalism istoricii din întreaga lume, inclusiv britanicul Donald Cameron Watt, cel mai avizat

Moscova, 23 august 1939

Pentru Guvernul Reichului German,
Ribbentrop

Din împuternicirea Guvernului URSS,
W. Molotov

24 – [24 august 1939], Moscova - Comunicat în “Pravda”, în legătură cu încheierea negocierilor lui Joachim von Ribbentrop la Kremlin în 23/24 august 1939.

Încheierea Pactului sovieto-german de neagresiune

La 23 august, ora 3,30 a avut loc prima convorbire între Președintele Consiliului Comisarilor Poporului, Comisarul Poporului pentru Afacerile Externe al URSS, tovarășul Molotov, și ministrul de Externe al Germaniei, domnul Ribbentrop, în problema privind încheierea Pactului de neagresiune. Convorbirea a decurs în prezența tovarășului Stalin și a ambasadorului german, domnul Schulenburg, și a durat aproximativ trei ore. După o întrerupere, convorbirile au fost reluate la orele 10 seara și s-au încheiat prin semnarea Pactului de neagresiune, al cărui text îl publicăm în continuare.

(“Pravda” din 24 august 1939).

25 – [August 1939], București - Planul strict secret al Marelui Stat Major al Armatei Române privind concentrarea și “adaptarea” forțelor în urma noilor condiții după semnarea Pactului de neagresiune sovieto-german

Manevrele strategice

în cadrul

Planului de campanie “Avram Iancu”

Planul de campanie “Avram Iancu” răspunde programului strategic celui mai greu, în care România trebuie – cu forțe puțin numeroase – să facă față amenințării pe trei fronturi:

- pe teatrul de operații de Vest putem fi atacați din primele momente ale unui conflict generalizat de un grup important de forțe germano-ungare;

- pe teatrul de operații din Bucovina putem fi atacați de un grup puternic de forțe germane;
- pe teatrul de operații de Est – unde inițial este probabil că nu se va produce o agresiune inamică - va trebui să păstrăm un minim de forțe pentru supravegherea Nistrului și pentru a face față unei măririi probabile a efectivelor sovietice;
- pe teatrul de operații de Sud este foarte probabil că nu vom fi atacați la începutul unui conflict, Bulgaria având tot interesul să aleagă momentul intrării în acțiune după ce se vor pronunța rezultatele favorabile fie ale unui atac germano-ungar contra României, fie ale unui atac italian contra Greciei.

Pentru România izolată, teatrele de operații din Vest și din Bucovina sunt cele mai importante. În cadrul alianțelor militare ale Înțelegerii Balcanice Frontul de Sud capătă însă o deosebită însemnătate prin obligațiunea de a colabora cu armata turcă la scoaterea din cauză a Bulgariei.

Se obține, astfel, pe de o parte legătura directă terestră cu armata turcă, dar pe de altă parte o comunicație mai sigură cu Marea Mediterană.

Manevra pe linii interioare a forțelor noastre va avea inițial ca scop:

- la Vest și în Bucovina, oprirea atacurilor germane și ungare printr-o defensivă cât mai activă și
- la Sud, scoaterea din cauză a armatei bulgare printr-o ofensivă convergentă româno-turcă.

După obligarea libertății de acțiune pe Frontul de Sud și după ce operațiunile franco-engleze vor reuși să absoarbă rezervele germane, vom putea și noi lua parte, pe Frontul de Vest sau de Nord-Est, la o ofensivă generală contra forțelor ungare și germane.

Problema Frontului de Vest

Ungaria poate interveni în contra noastră cu 18-24 Brigăzi Mixte având valoarea a 12-16 D.I. române (dar superioritatea din partea noastră în armament automat și artilerie) plus 2 Bg. Cav. Și 2 Bg. Moto.

La aceste forțe se mai pot adăuga ulterior 10-15 D.I. germane. Pentru apărarea Frontului de Vest noi putem destina, pentru grupul de armate:

10 D.I. + 4 Bg. Mx. M. te. + 2 Div. Cav. + 1 Bg. Fortific.

(având în total valoarea a 13 D.I. + 2 Div. Cav.).

Pe Frontul de Vest va trebui să facem față numai cu aceste forțe pentru a permite M. C.G. să se îndrepte rezervele pe Frontul din Bucovina și la Sud. Dacă situația generală strategică va permite ca M.C.G. să aibă disponibile, parțial sau total, rezervele sale – caz foarte puțin probabil – vom putea interveni la Vest cu încă 2-5 D.I. (*Div. 25 + 27, eventual 5 + 6 + 31*), ajungându-se astfel la Vest la valoarea totală de *15-18 D.I. + 2 D. Cv.*

Cu aceste forțe, având în vedere că Marile Unități se găsesc deja în dispozitiv, perfect orientate și cu lucrări defensive făcute, suntem îndreptățiți să apreciem că vom putea opri pe inamic:

- în cazul cel mai bun, pe linia primelor înălțimi;
- în cazul cel mai defavorabil în interiorul defileelor (Țibleș – Meseș – Bihor – Poiana Ruscă – Munții Banatului).

ADAPTAREA PLANULUI DE CAMPANIE LA NOUA SITUAȚIE CREATĂ PRIN ÎNCHEIEREA PACTULUI DE NEAGRESIUNE GERMANO-RUS

Încheierea Pactului de neagresiune germano-sovietic pune României problemul strategic cel mai greu, trebuind – cu forțe puțin numeroase – să facă față amenințării pe trei fronturi:

- pe teatrul de operații de Vest, care rămâne pentru noi cel mai important, putem fi atacați din primele momente ale unui conflict generalizat;
- pe teatrul de operații de Est, unde inițial este probabil că nu se va produce o agresiune inamică, va trebui să păstrăm un minim de forțe pentru supravegherea Nistrului și pentru a face față unei măririi probabile a efectivelor sovietice;
- pe teatrul de operații de Sud este foarte probabil că nu vom fi atacați la începutul unui conflict, Bulgaria având tot interesul să aleagă momentul intrării în acțiune după ce se vor pronunța rezultatele favorabile fie ale unui atac germano-ungar contra României, fie ale unui atac italian contra Greciei.

Interesul evident al României este însă contrariu; în manevra noastră pe linii interioare vom avea interesul să scoatem, în colaborare cu Turcia, cât mai repede din cauză că Bulgaria – mai înainte ca ofensivele inamice pe celelalte fronturi să se fi putut dezvolta.

Prin ccoaterea din cauză a Bulgariei vom obține:

- pe de o parte, o legătură directă și sigură cu forțele aliate turce și cu porturile de la Marea Egee și de Marmara (comunicațiile pe Marea Neagră au devenit acum puțin sigure, din cauza flotei sovietice), iar,
- pe de altă parte, să obținem o completă libertate de acțiune pe frontul de Sud, pentru a putea realiza o bună economie de forțe în folosul fronturilor de Vest și Est.

În concluziune:

- a. amenințați pe toate trei fronturi, primul obiectiv al manevrei noastre pe linii interioare trebuie să-l constituie armata bulgară;
- b. pe frontul de Vest va trebui să destinăm suficiente forțe pentru asigurarea opririi unui atac ungar;

- c. pe frontul de Est vom putea lăsa inițial numai forțele strict necesare pentru supravegherea Nistrului.

Repartiția inițială a forțelor (harta)

(Gh. Buzatu și colaboratori, *Secretele protocolului secret ...*, Iași, 1991).

27 – [28 august 1939] - Modificare adusă protocolului secret al Pactului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 printr-o înțelegere specială Molotov-Schulenburg

În scopul precizării primului paragraf al articolului 2 al protocolului secret anexă din 23 august 1939, subsemnații cad de acord că acest paragraf trebuie citit în următoarea redactare definitivă, adică:

<<2. În cazul reorganizării teritorial-politice a teritoriilor intrând în componența satului polonez, limitele sferelor de interese ale Germaniei și URSS vor fi aproximativ delimitate de o linie trecând pe râurile Pissa Narew, Vistula și San>>.

Moscova, 28 august 1939

Din împuternicirea
Guvernului URSS
V. Molotov

Pentru Guvernul
Germaniei,
Schulenburg

(Ministerstvo Innostranîh Del SSSR, *God krizisa 1938-1939*, tom. II, 2 iunie 1939 g. – 4 sentiabria 1939 g. *Dokumentî i materialî*, - Moskva, Izd. P.L., 1990, p. 335).

28 – [31 august 1939] Fragmente din cuvântarea ținută de V. M. Molotov în cadrul sesiunii extraordinare a Sovietului Suprem al URSS, cu prilejul ratificării Pactului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939

[...] Ziua de 23 august 1939, când a fost semnat Pactul sovieto-german de neagresiune, trebuie considerată ca o dată de mare importanță istorică. Pactul de neagresiune între URSS și Germania constituie un punct de cotitură în istoria Europei, și nu numai a Europei.

Încă mai ieri, fasciștii din Germania promovau, în privința URSS, o politică externă ostilă nouă. Da, ieri încă în domeniul relațiilor externe noi eram dușmani. Azi însă situația s-a schimbat și nu mai sunt dușmani. Arta politică în domeniul relațiilor externe rezidă nu în faptul de a spori numărul dușmanilor pentru țara ta. Din contră, arta politică rezidă în faptul de a reduce numărul unor asemenea dușmani și de a obține ca dușmanii de ieri să devină buni vecini care întrețin între ei relații pașnice (aplauze).

Pactul sovieto-german de neagresiune pune capăt dușmăniei dintre Germania și URSS, iar aceasta e în folosul ambelor țări. Deosebirea de concepții și sisteme politice nu trebuie să fie și nu poate fi un obstacol în calea organizării unor relații politice bune între ambele state [...]

Pactul sovieto-german de neagresiune înseamnă o cotitură în dezvoltarea Europei, o cotitură spre ameliorarea relațiilor între două dintre cele mai mari țări ale Europei. Tratatul acesta ne oferă nu numai înlăturarea pericolului de război cu Germania, dar reduce terenul unor posibile ciocniri militare în Europa și servește, în felul acesta, cauzei păcii generale - el trebuind să ne garanteze posibilitățile de sporire a forțelor, de consolidare a pozițiilor noastre de creștere în continuare a influenței Uniunii Sovietice asupra evoluțiilor internaționale [...]

(*Pravda*, din 1 septembrie 1939).

**29 – [31 august 1939], Moscova - Hotărârea președintelui Prezidiului Sovietului
Suprem al URSS privind ratificarea Pactului de neagresiune
sovieto-german**

Sovietul Suprem al URSS luând în dezbatere comunicarea tovarășului V. M. Molotov, președintele Consiliului Comisarilor Poporului al URSS și comisar al Poporului pentru Afacerile Externe, despre ratificarea Pactului de neagresiune între Uniunea Sovietică și Germania, hotărăște:

1. A aproba politica externă a Guvernului.
2. A ratifica Pactul de neagresiune dintre URSS și Germania încheiat la 23 august 1939 la Moscova.

Președintele Prezidiului Sovietului Suprem al URSS

M. Kalinin

Secretarul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS

A. Gorkin

Moscova, Kremlin

31 august 1939

(“*Pravda*” din 3 septembrie 1939).

**30 – [1 septembrie 1939], Berlin - Relatare apărută în ziarul “Pravda” cu privire la
sedința din 1 septembrie 1939 a Reichstagului german cu prilejul cuvântării
Führerului și al ratificării Pactului de neagresiune sovieto-german
din 23 august 1939**

Ședința Reichstagului german

Cuvântarea lui Hitler. Ratificarea Pactului sovieto-german de neagresiune

Berlin, 1 septembrie (TASS). Biroul German de Informații anunță prin radio că azi, la orele 10 dimineața, la Berlin, la Teatrul *Kroll Opera*, Goering, în calitate de președinte al Reichstagului, a deschis ședința Parlamentului german.

După un scurt discurs introductiv, Goering i-a oferit cuvântul lui Hitler.

Hitler și-a început cuvântarea referindu-se la Tratatul de la Versailles, care a creat “o asemenea situație ce nu poate să mai continue”. Apoi, amintind despre incidentele care au avut loc în noaptea de 31 august, Hitler a declarat: “Acum noi am hotărât să ne comportăm cu Polonia tot așa cum s-a comportat Polonia cu noi în decursul ultimelor luni”.

Hitler i-a exprimat mulțumiri lui Mussolini pentru susținerea pe care Italia a acordat-o notelor germane în ultimele săptămâni.

Referindu-se apoi, la Pactul sovieto-german, el a declarat: “Rusia și Germania sunt conduse pe baza a două ideologii diferite. Germania nu vrea să exporte doctrina sa de stat și, dacă Rusia nu are de gând să exporte doctrina sa în Germania, atunci aceste două țări foarte puternice din Europa n-au temeiuri să fie inamice.

Lupta dintre Germania și URSS poate fi avantajoasă doar pentru alte puteri.

De aceea Pactul sovieto-german evident că exclude recurgerea la forță între aceste două țări. Ambele state s-au obligat unul față de altul să se consulte și să colaboreze pe plan economic. Aceasta este o hotărâre de importanță colosală, însemnătatea ei pentru viitor fiind dificil chiar s-o prevezi...”

Pactul a fost ratificat joi și la Berlin, și la Moscova – a spus Hitler. Hitler a declarat că el poate să se ralieze la fiecare cuvânt pe care l-a spus în legătură cu aceasta [cu ratificarea Pactului], comisarul poporului pentru Afacerile Externe Molotov.

După terminarea cuvântării lui Hitler, ministrul de Interne [Wilhelm] Frick a dat citire proiectului de lege privind unirea Danzigului cu Reichul German.

(“Pravda” din 2 septembrie 1939).

**31 – [3 septembrie 1939], Berlin - Telegrama lui Ribbentrop către
Ambasadorul german la Moscova instruit să intervină pe lângă V.M.
Molotov pentru a obține implicarea Armatei Roșii în operațiunile din Polonia**

Expediată din Berlin: 3 septembrie 1939 – ora 10,50

Primită la Moscova: 4 septembrie – ora 0,30

Telegrama nr. 253 din 3 septembrie

Foarte urgent!

Pentru ambasador în exclusivitate. - Strict secret.

Pentru Șeful de misiune sau reprezentantul său personal.

Secret absolut

Trebuie să fie descifrat prin propria sa grijă.

Secretul cel mai deplin!

Contăm cu certitudine pe faptul că vom bate Armata poloneză în mod decisiv în câteva săptămâni. Vom ocupa atunci din punct de vedere militar zona care a fost fixată la Moscova drept zonă de interese a Germaniei. Dar va trebui, totodată, din rațiuni de ordin militar, firește, să continuăm acțiunea noastră contra forțelor militare poloneze care se găsesc în prezent în partea Poloniei cuprinsă în zona de interese a Rusiei.

Binevoiți să discutați imediat această chestiune cu Molotov și vedeți dacă Uniunea Sovietică nu găsește de dorit ca forțele rusești să se îndrepte, în timp util, contra forțelor poloneze care se găsesc în zona Rusiei și să ocupe acest teritoriu în contul Rusiei. După părerea noastră acest mod de a proceda nu numai că ar constitui un ajutor pentru noi, ar ar corespunde totodată și intereselor sovietice în sensul acordurilor de la Moscova.

În această privință, binevoiți să vă informați de îndată pentru a afla dacă putem discuta această chestiune cu ofițerii care tocmai au sosit aici și ce poziție își propune să adopte guvernul sovietic.

RIBBENTROP

(ADAP, Serie D, vol. VII, p. 450-451).

32 – [17 septembrie 1939], Moscova - Telegrama Ambasadorului german la Moscova către MAE al Reichului cu privire la declarația ce I-a făcut I.V. Stalin în momentele ce precedaseră intrarea Armatei Roșii în acțiune împotriva Poloniei

Foarte urgent

Secret

Telegrama nr. 372 din 17 septembrie – ora 5,20

Cu referire la telegrama mea nr. 371 din 16 septembrie.

Stalin m-a primit la ora 2 dimineața, în prezența lui Molotov și a lui Vorosilov, și mi-a declarat că Armata Roșie va trece frontiera sovietică azi dimineață pe toată lungimea unei linii ce merge de la Poloțk la Kamenet – Podolski.

Stalin a cerut insistent ca, în scopul evitării incidentelor, noi să veghem ca începând de astăzi avioanele germane să nu survoleze teritoriile situate la est de linia Bialistok – Brest Litovsk – Lemberg. El a adăugat că avioanele sovietice vor începe să bombardeze astăzi regiunea situată la est de Lemberg.

Am promis să fac tot ce-mi stă în putință pentru a informa aviația militară germană, dar am cerut ca, ținând seama de timpul foarte scurt ce mi s-a acordat, avioanele sovietice să nu se apropie astăzi prea mult de linia sus-menționată.

Comisia sovietică va sosi la Bialistok mâine sau, cel mai târziu, poimâine.

Stalin mi-a citit o notă care trebuie remisă astă-seară ambasadorului Poloniei și după care se va trimite câte o copie în cursul zilei tuturor misiunilor, iar apoi va fi

publicată. Nota cuprinde o justificare a acțiunii sovietice. Proiectul care mi-a fost citit comportă trei puncte inacceptabile pentru noi.

Ca răspuns la obiecțiile mele, Stalin a modificat, cu cea mai mare bunăvoință, textul, astfel încât acum pare să fie satisfăcător în ceea ce ne privește. Stalin a declarat că publicarea unui comunicat germano-sovietic n-ar putea fi planificată mai devreme de două-trei zile.

În viitor, toate chestiunile militare ce se vor ridica vor trebui discutate, prin intermediul generalului de armată Köstring, direct cu Voroșilov.

SCHULENBURG

(ADAP. *Die Kriegsjahre. 4. September 1939 bis 18. März 1940*, Serie D, 1937-1941, vol. VIII, Frankfurt am Main, 1961, p. 62).

33 – [18 septembrie 1939], Moscova și Berlin - Comunicatul germano-sovietic relativ la operațiunile desfășurate pe teritoriul Poloniei de către forțele armate ale Germaniei și URSS

Comunicat

(TASS). Pentru evitarea oricăror zvonuri neîntemeiate în legătură cu sarcinile trupelor sovietice și germane care desfășoară operații în Polonia, Guvernul URSS și Guvernul Germaniei declară că operațiile acestor trupe nu urmăresc vreun scop ce ar fi potrivit intereselor Germaniei și Uniunii Sovietice ori ar contrazice spiritul și litera Pactului de neagresiune încheiat între Germania și URSS. Sarcinile acestor trupe, dimpotrivă, constau în a restabili în Polonia ordinea și liniștea, tulburate de descompunerea statutului polonez, precum și în a da ajutor populației din Polonia să-și refacă condițiile existenței sale statale.

(“Pravda” din 19 septembrie 1939).

34 – [19 septembrie 1939], Moscova - Telegramă a Ambasadorului german la Moscova către MAE din Berlin în legătură cu ultimele propuneri sovietice de-a se împărți Polonia în conformitate cu Protocolul adițional secret al Pactului din 23 august 1939

Expeditată din Moscova: 20 septembrie 1939 – ora 2,23

Primită la Berlin: 20 septembrie – ora 4,55

Strict secret

Telegrama nr. 395 din 19 septembrie

Molotov mi-a declarat astăzi că Guvernul sovietic consideră că – pentru el, ca și pentru Guvernul Germaniei – a sosit momentul determinării definitive a structurii teritoriilor poloneze. În legătură cu aceasta, Molotov mi-a dat de înțeles că intenția inițială, pe care o nutreau Guvernul sovietic și Stalin personal – de a admite existența unei rămășițe de stat polonez – a cedat acum locul intenției de a împărți Polonia [între Germania și URSS] pe linia Pissa – Narew – Vistula – San. Guvernul sovietic dorește să înceapă imediat negocieri pe această problemă și ca ele să aibă loc la Moscova, întrucât de partea sovietică asemenea negocieri urmează să le poarte persoane investite cu puteri depline ce nu pot părăsi Uniunea Sovietică. Rog să-mi transmiteți telegrafic instrucțiuni.

Schulenburg

(ADAP, Serie D, vol. VIII, p. 82).

35 – [22 septembrie 1939] Comunicat difuzat, concomitent la Moscova și Berlin în legătură cu înțelegerea dintre URSS și Reichul pe teritoriul Poloniei

Comunicat

Guvernul german și Guvernul URSS au stabilit linia de demarcație între trupele germane și sovietice și care trece pe râul Pissa până la confluența lui cu râul Narew, mai departe pe râul Narew până la confluența sa cu râul Bug, mai departe pe râul Bug, până la confluența lui cu râul Vistula, mai departe pe râul Vistula până la confluența sa cu râul San și, în continuare, pe râul San până la izvoarele acestuia.

(“Pravda” din 23 septembrie 1939).

36 – [1939 septembrie 25], Moscova - Telegrama Ambasadorului Schulenburg către MAE din Berlin cu privire la noile propuneri sovietice pentru demarcarea zonelor de influență în baza protocolului adițional secret din 23 august 1939

Expediată din Moscova: 25 septembrie 1939 – ora 22,58

Primită la Berlin: 26 septembrie – ora 0,30.

Foarte urgent

Strict secret

Telegrama nr. 442 din 25 septembrie

Stalin și Molotov m-au rugat să mă duc la Kremlin astă-seară la ora 8. Stalin a făcut următoarele declarații. În momentul trecerii la reglementarea definitivă a chestiunii

poloneze ar fi bine să evităm tot ceea ce este susceptibil de a da naștere pe viitor la fricțiuni între Germania și Uniunea Sovietică.

Din acest punct de vedere, el consideră ca o eroare faptul de a lăsa să dăinuiască un stat-trunchi polonez independent. El a făcut următoarele sugestii: toată provincia Lublinului și acea parte a provinciei Varșoviei care se întinde până la Bug să fie detașate de teritoriile situate la est de linia de demarcație pentru a fi alipite părții noastre. În schimb, noi am renunța la revendicările noastre privind Lituania. Stalin a indicat că această sugestie ar putea constitui obiectul unor negocieri viitoare cu ministrul Afacerilor Străine al Reichului și a adăugat că, dacă noi ne-am da acordul, Uniunea Sovietică ar relua imediat în studiu rezolvarea problemei Țărilor Baltice, conform protocolului din 23 august și că, în această problemă, el contează pe sprijinul fără rezerve al guvernului german. Stalin a numit în mod expres Estonia, Letonia și Lituania, dar nu a făcut nici o aluzie la Finlanda.

I-am răspuns domnului Stalin că voi informa Guvernul meu.

SCHULENBURG

(ADAP, Serie D, vol. VIII, p. 101).

37 – [1939 septembrie 28], Moscova - Notă apărută în presa sovietică despre convorbirile lui Joachim von Ribbentrop la Kremlin în prima zi a vizitei sale în URSS

În ziua de 27 septembrie a.c., între tovarășii V. M. Molotov, președintele Consiliului Comisarilor Poporului și comisar al poporului pentru Afacerile Externe al URSS, și d-nul Ribentrop, ministrul de Externe al Germaniei, a avut loc o convorbire în problemele legate de evenimentele din Polonia.

Convorbirea a avut loc în prezența tovarășului Stalin, a ambasadorului german, domnul Schulenburg, și a reprezentantului plenipotențiar al URSS în Germania, tovarășul [A. A.] Șkvarțev³⁵⁵, și a durat mai mult de două ore.

(“Pravda”, din 27 septembrie 1939).

38 – [28 septembrie 1939], Moscova - TRATATUL GERMANO-SOVIETIC DE FRONTIERĂ ȘI PRIETENIE

Moscova, 28 septembrie 1939

Guvernul Reichului german și Guvernul URSS consideră că este exclusiv sarcina lor ca, după dezmembrarea fostului stat polonez, să se restabilească în acest teritoriu liniștea și ordinea și să se asigure populațiilor care trăiesc acolo o existență pașnică, corespunzătoare specificului lor etnic. În acest scop, ele au căzut de acord asupra următoarelor:

³⁵⁵ În fapt, ambasador al URSS la Berlin (1939-1940).

Articolul 1

Guvernul Reichului german și Guvernul URSS stabilesc ca frontieră a sferelor de interese ale celor două părți ale teritoriului fostului stat polonez linia care este trasată pe harta alăturată și va fi descrisă într-un protocol suplimentar.

Articolul II

Ambele părți recunosc frontiera sferelor de interese ale celor două părți stabilită în articolul I ca definitivă și nu vor accepta imixtiunea unei terțe Puteri.

Articolul III

Reglementarea de stat necesară revine în teritoriul de la vest de linia indicată în articolul I Guvernului Reichului german și în teritoriul de la est de această linie Guvernului URSS.

Articolul IV

Guvernul Reichului german și Guvernul URSS consideră reglementarea de față ca un fundament sigur pentru dezvoltarea progresivă a relațiilor prietenești între popoarele lor.

Articolul V

Acest Tratat va fi ratificat și documentele de ratificare vor fi schimbate cât mai curând la Berlin. Tratatul intră în vigoare o dată cu semnarea sa.

Întocmit în două originale în limba germană și rusă.

Pentru Guvernul Reichului german,
v. Ribbentrop

Din împuternicirea Guvernului URSS,
V. Molotov

ANEXE**A) Protocol confidențial germano-sovietic**

Moscova, 28 septembrie 1939

Guvernul URSS nu va face nici un fel de dificultăți în zona sa de interese cetățenilor Reichului și altor persoane de origine germană care locuiesc acolo, dacă doresc să se strămute în Germania sau în zona de interese germană. S-a căzut de acord ca această strămutare să se realizeze de însărcinați ai Guvernului Reichului în înțelegere cu autoritățile locale competente și că drepturile asupra averii emigranților vor fi asigurate .

O obligație corespunzătoare a fost asumată de Guvernul Reichului german privitor la persoanele de origine ucraineană sau bielorusă care locuiesc în zona de interese a Reichului.

Din împuternicirea
Reichului german,
v. Ribbentrop

Din împuternicirea
Guvernului URSS,
V. Molotov

B) Protocolul adițional secret germano-sovietic

Moscova, 28 septembrie 1939

Subsemnații, împuterniciți, am stabilit următoarea înțelegere între Guvernul Reichului german și Guvernul URSS:

Protocolul adițional secret semnat la 23 august 1939 va fi schimbat la art. 1, astfel ca teritoriul Statului lituanian să intre în sfera de interese a URSS, înparte..... Gublin și părți ale voievodatului Varșovia să intre în sfera de interese a Germaniei (cf. Harta anexată la tratatul de frontieră și prietenie semnat). De îndată ce Guvernul sovietic va lua măsuri deosebite pentru asigurarea intereselor sale pe teritoriul lituanian, atunci – în scopul unei trasări naturale și simple - actuala frontieră germano-lituaniană va fi rectificată astfel ca teritoriul lituanian, aflat la sud-vest de linia trasată pe harta anexată, să revină Germaniei.

Se va stabili ulterior dacă acordurile economice în vigoare între Germania și Lituania nu sunt prejudiciate prin măsurile menționate mai sus ale Uniunii Sovietice.

Pentru Guvernul
Reichului german,
v. Ribbentrop

Din împuternicirea
Guvernului URSS,
V. Molotov

C) Protocolul adițional secret germano-sovietic

Moscova, 28 septembrie 1939

Subsemnații, împuterniciți, am stabilit, la încheierea Tratatului germano-sovietic de frontieră și prietenie, următoarea înțelegere:

Ambele Părți nu vor tolera pe teritoriile lor nici o agitație poloneză, care să se repercuteze asupra teritoriului celeilalte părți. Ele vor curma orice început al unei astfel de agitații pe teritoriile lor și se vor informa reciproc asupra măsurilor luate în acest scop.

Din împuternicirea
Reichului german,
v. Ribbentrop

Din împuternicirea
Guvernului URSS,
V. Molotov

(ADAP, 1928-1945, vol. VIII, pp. 127-129).

**39 – [28 septembrie 1939], Moscova - Declarație comună germano-sovietică
privind tratatul de frontieră și prietenie**

Moscova, 28 septembrie 1939

După ce Guvernul Reichului german și Guvernul URSS prin tratatul semnat astăzi au reglementat definitiv problemele rezultate din dezagregarea statului polonez și, prin aceasta, au creat o bază mai sigură pentru o pace durabilă în Europa de Est, ele își exprimă de perfect acord părerea că este în adevăratul interes al tuturor popoarelor ca actuala stare de război dintre Germania, pe de o parte, și Anglia și Franța, pe de altă parte, să ia sfârșit. Ambele Guverne își vor îndrepta eforturile lor comune și, dacă este cazul, cu alte Puteri prietene, pentru a realiza, cât mai curând posibil, acest scop.

Dacă eforturile celor două Guverne vor rămâne fără succes, atunci va rămâne ca fapt stabilit că Anglia și Franța poartă răspunderea pentru continuarea războiului și, în cazul continuării războiului, Guvernele Germaniei și URSS se vor consulta asupra măsurilor necesare.

Pentru Guvernul Reichului german,
v. Ribbentrop

Din înputernicirea Guvernului URSS,
V. Molotov

(ADAP, Serie D, vol. VIII, p. 129-130).

**40 – [28 septembrie 1939], Moscova - Comunicat difuzat de presa sovietică pe
marginea încheierii convorbirilor sovieto-germane de la Moscova finalizate între
alte prin încheierea Tratatului germano-sovietic de prietenie și frontieră**

În cursul zilelor de 27-28 septembrie a.c., la Moscova au avut loc negocieri între tovarășul Molotov, președinte al Consiliului Comisarilor Poporului și Comisar al Poporului pentru Afacerile Externe al URSS, și domnul Ribbentrop, ministru de Externe al Germaniei, în legătură cu încheierea Tratatului germano-sovietic de prietenie și frontieră între URSS și Germania.

La negocieri au participat tovarășul Stalin și ministrul plenipotențiar sovietic în Germania, tovarășul Șkvarțev, iar, din partea Germaniei, Ambasadorul Germaniei în URSS, domnul Schulenburg.

Negocierile s-au încheiat prin semnarea Tratatului germano-sovietic de prietenie și frontieră între URSS și Germania și a Declarației Guvernului URSS și Germaniei, precum și cu un schimb de scrisori între tovarășul Molotov și domnul Ribbentrop în legătură cu problemele economice. Dăm publicității³⁵⁶ mai jos documentele respective.

("Pravda" din 29 septembrie 1939).

³⁵⁶ De remarcat că nu s-au publicat decât Tratatul, Declarația celor două guverne și schimbul de scrisori Molotov – Ribbentrop (date Moscova, 28 septembrie 1939). În schimb, nu s-a procedat identic în privința documentelor destinate să fie secrete și rămase ca atare (secrete și, deci, nepublicate) până după terminarea conflagrației din 1939-1945 – un protocol confidențial și două protocoale adiționale secrete (toate purtând aceeași dată – 28 septembrie 1939) – vezi *supra* doc. 39.

41 – [30 noiembrie 1939], Moscova – Dezmințirea oficială a știrii difuzate de Agenția „Havas” în legătură cu expunerea lui I. V. Stalin din 19 august 1939³⁵⁷

Redactorul „Pravdei” s-a adresat tov. Stalin cu întrebarea: ce părere are tov. Stalin în legătură cu știrea Agenției Havas referitoare la „cuvântarea lui Stalin” rostită, chipurile, de acesta „în Biroul Politic la 19 august”, unde a fost promovată, chipurile, ideea că „războiul trebuie continuat cât mai mult posibil, pentru a istovi părțile combatante”.

Tov. Stalin a trimis următorul răspuns:

„Această știre a agenției Havas, ca și multe alte știri ale acesteia reprezintă o minciună. Eu, desigur, nu pot ști în care anume cabaret a fost confecționată această minciună. Dar oricum ar minți domnii de la agenția Havas, aceștia nu pot nega că:

a. Nu Germania a atacat Franța și Anglia, ci Franța și Anglia au atacat Germania, asumându-și răspunderea pentru războiul actual;

b. După deschiderea acțiunilor militare, Germania s-a adresat Franței și Angliei cu propuneri pașnice, iar Uniunea Sovietică a sprijinit în mod deschis propunerile pașnice ale Germaniei, deoarece a considerat și continuă să considere că încheierea cât mai rapidă a războiului ar ușura în mod radical situația tuturor țărilor și popoarelor;

c. Cercurile guvernante din Anglia și Franța au respins în mod grosolan atât propunerile pașnice ale Germaniei, cât și încercările Uniunii Sovietice de a obține încheierea cât mai rapidă a războiului.

d. Acestea sunt faptele.

e. Ce pot opune acestor fapte politicienii de cabaret din agenția Havas?”.

„Pravda”, 30.XI.1939.

(Vasile Buga, *Cuvântarea lui Stalin din 19 august 1939: Mit sau realitate?*, Laboratorul de studii ruse și sovietice, București, 2006).

42 - [1939], Moscova – Directivele Kominternului adresate partidelor comuniste din Europa de Est

Următoarea comunicare oficială a fost expediată de Komintern tuturor partidelor comuniste din Europa de Est

1. Rusia și-a dat seama că este timpul să renunțe la tactica adoptată de Congresul al 7-lea al Kominternului, desfășurat în anul 1935. Trebuie recunoscut că datorită acestei tactici, partidul nostru comunist a putut încheia alianța cu statele burgheze și democratice, pentru a împiedica dezvoltarea fascismului, care se răspândea rapid. De asemenea, datorită tocmai acestei tactici, am putut împiedica triumful și instaurarea fascismului în Franța în anul 1933.

³⁵⁷ În fapt, din 22 august 1939 (vezi *supra*).

2. Dorința Franței și Angliei de a atrage URSS în Frontul împăciuatorismului se bazează pe un calcul înțeles de oricine. Cele două țări intenționau să distrugă axa Roma-Berlin, folosind pe scară largă în acest scop forțele noastre. Pentru noi, o asemenea combinație este foarte dezavantajoasă. Noi ar fi trebuit să ajutăm la salvarea imperialismului anglo-francez, ceea ce ar fi reprezentat încălcarea tuturor planurilor noastre. Aceste principii nu exclud în nici un fel un acord temporar cu dușmanul nostru comun – fascismul, în timp ce acordul cu burghezia ar servi întăririi capitalismului, ceea ce contravine în mod absolut principiilor noastre.

3. Luând în considerare cele expuse, URSS se limitează la un program pe care îl vom realiza mai târziu. Conform acestui program, noi nu ne considerăm deloc interesați într-un război care poate izbucni în Europa. Am hotărât să așteptăm și să ne implicăm la momentul potrivit. Activitatea revoluționară ce se dezvoltă neîntrerupt în toate țările sub conducerea partidelor comuniste pregătește terenul favorabil pentru implicarea noastră viitoare. Partidele comuniste trebuie să folosească dificultățile ce vor apărea inevitabil în acest război început de țările capitaliste și acestea vor lua deciziile necesare pentru instaurarea dictaturii proletariatului. Consiliul general al Kominternului consideră că o asemenea apreciere a situației se bazează pe condiții favorabile reale pentru revoluția socială în cel mai scurt timp.

4. Vă aducem la cunoștință că acordul nostru cu Axa trebuie apreciat drept o victorie diplomatică repurtată de noi. În același timp, aceasta face să scadă prestigiul Germaniei.

După încheierea Pactului nostru cu Germania, în această țară s-a renunțat la orice agitație împotriva comunismului. Informațiile oficiale primite de noi ne conving pe deplin că a fost interzisă cu adevărat orice propagandă anticomunistă. Din știrea publicată de Partidul Comunist din Anglia rezultă că clasa muncitoare din această țară este suficient de bine informată în legătură cu scopul Pactului.

5. Una din cauzele care au contribuit la insuccesul pactului anglo-franco-sovietic și care au urgentat încheierea Pactului ruso-german a fost poziția nefavorabilă a Poloniei, României și statelor balcanice față de Rusia. Aceste state au refuzat ajutorul militar al Uniunii Sovietice și au fost de acord să primească în caz de război ajutor în tehnică”.

(Vasile Buga, *Cuvântarea lui Stalin din 19 august 1939: Mit sau realitate?*, Laboratorul de studii ruse și sovietice, București, 2006).

43 – [23 iunie 1940), Moscova - Telegrama Ambasadorului german la Moscova către MAE al Reichului privind întrevederea sa cu V. M. Molotov, care i-a expus despre decizia URSS de a “soluționa” grabnic problema Basarabiei și Bucovinei

Telegramă

FOARTE URGENT

Nr. 1205

Moscova, 23 iunie 1940 – 9,26 p.m.

Primită, 23 iunie 1940 – 11,20 p.m.

În legătură cu telegrama dv. nr. 1065 din 22 și cu telegrama mea nr. 1195 din 21.

Molotov mi-a spus astăzi următoarele: Soluția problemei Basarabiei nu mai acceptă amânare. Guvernul sovietic este încă adeptul unei soluții pașnice, dar va fi determinat să folosească forța dacă Guvernul român refuză aceasta. Mai mult decât atât, pretențiile sovietice s-au extins asupra Bucovinei, care are o populație ucraineană.

Drept justificare, Molotov a declarat că, deși s-a scurs o lungă perioadă de la declarația lui în fața Sovietului Suprem³⁵⁸, România nu a procedat la aflarea unei rezolvări a problemei Basarabiei. În consecință, se impune să se facă ceva.

I-am spus lui Molotov că nu m-am așteptat la această decizie a guvernului sovietic. Eram de părere că Guvernul sovietic ar trebui să-și mențină pretențiile asupra Basarabiei, pe care noi nu le contestăm, dar că nu trebuia să ia el însuși inițiativa pentru punerea lor în aplicare. Îmi era teamă că dificultățile în relațiile externe cu România, care ne asigură cu cantități importante de bunuri neprelucrate pentru militari și civili, ar putea duce la pierderi serioase pentru interesele Germaniei. I-am spus lui Molotov că aș vrea să raportez Guvernului meu pe moment și I-am cerut să nu întreprindă nici un pas hotărâtor înainte ca Guvernul meu să adopte vreun punct de vedere referitor la intențiile Guvernului sovietic.

Molotov a promis să informeze Guvernul sovietic despre cererea mea, însă a accentuat clar că problema era extrem de urgentă. El a adăugat că Guvernul sovietic se așteaptă ca Germania să-l sprijine, nu să-l stingherească în acțiunile lui. Cât despre Guvernul sovietic, el va face totul pentru a apăra interesele germane în România.

În consecință, am cerut imediat instrucțiuni telegrafice. Mi-am luat libertatea de a atrage atenția numeroșilor Volksdeutsche locuind în Basarabia și Bucovina pentru care trebuie făcute provizii de câteva feluri.

Schulenburg

(ADAP. *Die Kriegsjahre. 23. Juni bis 31. August 1940*, Serie D, 1937-1941, vol. X, Frankfurt am Main, 1963, p. 3-4).

**44 – [25 iunie 1940], Berlin - Telegrama MAE al Reichului către
Ambasadorul la Moscova expunând punctul de vedere al Berlinului față de
pretențiile teritoriale exprimate la adresa României**

TELEGRAMA

Transmisă telefonic: 215 iunie 1940 – 6 p.m.

FOARTE URGENT

Nr. 1074, 25 iunie 1940

Personal Ambasadorului

Rugăm sunați-l pe Molotov și comunicați-i următoarele:

³⁵⁸ La 29 martie 1940.

1. Germania acceptă hotărârile Moscovei. În consecință, nu o interesează deloc problema Basarabiei. În acest teritoriu locuiesc aproximativ 100 000 cetățeni de origine germană. Desigur, Germania e interesată de soarta acestora și se așteaptă ca viitorul lor să fie asigurat. Guvernul Reichului își rezervă dreptul de a face la timpul potrivit anumite propuneri Guvernului sovietic, privind problema reșezării acestor cetățeni de origine germană, în același mod ca în Volhynia.

2. Reclamarea Bucovinei de către Uniunea Sovietică e ceva nou. Bucovina a fost în trecut o provincie a Coroanei austriece și e populată cu germani. Germania este de asemenea interesată, în mod deosebit, de soarta acestora.

3. În ce privește restul României, Germania are pentru aceasta interese economice foarte mari. Aceste interese includ zăcămintele de petrol precum și pământul arabil. În consecință, așa cum în repetate rânduri am informat Guvernul sovietic, Germania este absolut interesată să prevină transformarea acestor teritorii în teatru de război.

4. Deși plin de înțelegere pentru rezolvarea problemei Basarabiei, Guvernul Reichului este de părere că Uniunea Sovietică va trebui să facă totul pentru a se ajunge la o soluție pașnică a problemei respective, în colaborare cu Guvernul român. În ceea ce-l privește, Guvernul Reichului ar putea fi pregătit, în spiritul hotărârilor Moscovei, să sfătuiască România, de va fi necesar, să ajungă la o rezolvare amicală a chestiunii Basarabiei într-un mod satisfăcător pentru Rusia. Rugăm subliniați din nou, în modul cel mai limpede, domnului Molotov, marele nostru interes ca România să nu devină teatru de război. După cum stau lucrurile suntem de părere că o rezolvare pașnică, în acord cu dorințele Rusiei, este cu totul posibilă cu condiția ca problema să fie tratată în mod corespunzător.

Am fi recunoscători Guvernului sovietic pentru o comunicare privind părerile lui în tratarea viitoare a problemei.

Ribbentrop

(ADAP, Serie D, vol. X, p. 11-12).

45 – [26 iunie 1940], Moscova - Telegrama Ambasadorului german la Moscova către MAE din Berlin privind ultima întrevedere cu V.M. Molotov relativ la renunțarea din partea URSS a pretențiilor asupra Bucovinei

TELEGRAMA

FOARTE URGENT

Nr. 1233 din 25 iunie

Moscova, 26 iunie 1940 – 12,50 a.m.

Primită, 26 iunie 1940 – 12,35 p.m.

Referitor la telegrama dumneavoastră nr. 1074 din 25 iunie.

Pentru Ministrul Reichului personal.

Instrucțiunile au fost îndeplinite astă-seară la ora 19 în biroul lui Molotov. Domnia Sa și-a exprimat mulțumirile pentru atitudinea înțelegătoare a Guvernului german și pentru bunăvoința acestuia de a sprijini Uniunea Sovietică în atingerea pretențiilor sale.

Molotov a spus că Guvernul sovietic dorește și el o soluție pașnică, dar a accentuat în numeroase rânduri faptul că problema e urgentă și nu mai poate suferi vreo amânare.

I-am atras atenția lui Molotov că renunțarea Rusiei la Bucovina, care n-a aparținut niciodată, nici măcar Rusiei țariste, ar înlesni substanțial o soluție pașnică. Molotov s-a opus spunând că Bucovina e ultima parte care lipsește dintr-o Ucraină unificată și, pentru acest motiv, Guvernul sovietic trebuie să acorde importanță rezolvării acestei probleme simultan cu problema Basarabiei. Totuși, am trăit cu impresia că Molotov nu a respins total posibilitatea renunțării Rusiei la Bucovina pe parcursul negocierilor cu România.

În concluzie, Molotov a spus că va raporta Guvernului său punctul de vedere al Germaniei și mă va informa despre atitudinea acestuia cât de curând posibil. El a adăugat că nu s-a discutat încă problema nici la Moscova, nici la București. El a mai adăugat că guvernul sovietic vrea pur și simplu să-și urmărească interesele lui și nu are nici o intenție de a încuraja alte state (Ungaria, Bulgaria) în a prezenta revendicări României.

Schulenburg

(ADAP, Serie D. vol. X, p. 18-19).

46 – [26 iunie 1940], Moscova - Telegrama Ambasadorului german către MAE al Reichului privind ultimele negocieri din capitala URSS

TELEGRAMA

FOARTE URGENT

STRICT SECRET

Nr. 1235 din 206 iunie

Moscova, 26 iunie 1910 – 3,36 p.m.

Primită, 26 iunie 1940 – 10,35 p.m.

Referitor la telegrama mea nr. 1195 din 21.

După conversația pe care ambasadorul italian, Rosso, a avut-o cu comisarul pentru Externe Molotov, la 20 iunie, ultimul l-a convocat pe Rosso ieri după-amiază. Molotov i-a explicat că a raportat Guvernului său vederile Guvernului italian și acesta le-a aprobat. Guvernul sovietic a fost de părere că relațiile italo-sovietice ar putea fi repede și definitiv restabilite și ar putea fi întemeiate pe aceeași bază ca acelea dintre Guvernele german și sovietic. În legătură cu aceasta, Molotov a afirmat că Guvernul sovietic și Germania sunt în termeni excelenți și că relațiile dintre acestea se desfășoară foarte bine.

Apoi, Molotov a declarat că după opinia lui războiul ar putea dura până iarna viitoare și că, totuși, există unele probleme politice care trebuie rezolvate fără amânare, iar că el ar putea caracteriza pe scurt relațiile Guvernului sovietic cu diferite țări, după cum urmează: Cu Ungaria Guvernul sovietic menține relații bune. Anumite cereri ale Ungariei au fost rezonabile și considerate ca atare de Guvernul sovietic. Bulgaria și Uniunea Sovietică sunt bune vecine. Relațiile sovieto-bulgare sunt puternice și încă ar mai putea fi întărite. Cererile Bulgariei privind Dobrogea și accesul la Marea Egee au fost

considerate de către Guvernul sovietic ca îndreptățite, acesta recunoscându-le și neavând obiecții împotriva satisfacerii lor.

Atitudinea Uniunii Sovietice față de România e cunoscută. Uniunea Sovietică ar prefera să-și satisfacă pretențiile asupra Basarabiei (Bucovina nu a fost menționată) fără război, dar, dacă asta ar fi imposibil, din cauza intransigenței României, Rusia e hotărâtă să facă apel la forță. Cât privește celelalte zone ale României, Guvernul sovietic va comunica cu Germania. Uniunea Sovietică privește Turcia cu suspiciune accentuată... Aceasta ca urmare a atitudinii neprietenești a Turciei față de Rusia și (de) alte țări, printre care Molotov a inclus, în mod evident, Germania și Italia. Suspiciunea Rusiei asupra Turciei a fost sporită de atitudinea Turciei privind Marea Neagră, unde Turcia dorea să joace un rol dominant, și Strâmtoarele, în privința cărora Guvernul turc ar voi să exercite o jurisdicție exclusivă. Guvernul sovietic nu ia în considerație amenințarea Turciei asupra orașului Batumi, în privința căruia s-ar putea apăra singur, dar are în vedere situația din Sudul și Sud-Estul Europei unde interesele Germaniei și Italiei sunt în discuție.

În regiunea Mediteranei, Guvernul sovietic va recunoaște hegemonia Italiei, cu condiția ca Italia să-i recunoască hegemonia în Marea Neagră.

Ambasadorul Rosso a transmis telegrafic Guvernului său afirmațiile lui Molotov, cu observația că el le [consideră] foarte înțelepte și a recomandat ca ele să fie urmate cât de curând posibil.

Schulenburg

(ADAP, Serie D, vol. X, p. 19-20).

47 – [26 iunie 1940], Moscova - Telegrama Ambasadorului german către MAE al Reichului privind modul în care va acționa URSS atunci când va prezenta României pretențiile sale asupra Basarabiei, Bucovinei de Nord și zonei Herța

TELEGRAMA

FOARTE URGENT

Nr. 1236 din 26 iunie

Moscova, 26 iunie 1940

Referitor la telegrama mea nr. 1233 din 25 iunie.

Personal pentru ministrul de Externe al Reichului.

Molotov m-a convocat azi după-amiază și a declarat că, pe baza convorbirii pe care el a avut-o cu mine ieri, Guvernul sovietic s-a decis să-și limiteze cererile asupra părții de nord a Bucovinei și a orașului Cernăuți. După părerea Rusiei, graniță ar merge de la punctul cel mai sudic al Ucrainei Sovietice de vest, la Mt. Kniatiasa, spre est, de-a lungul Sucevei, și apoi spre nord-est până la Herța și Prut, prin care Uniunea Sovietică ar obține legătura directă de cale ferată Basarabia – via Cernăuți – Lemberg. Molotov a adăugat că Uniunea Sovietică se așteaptă la sprijinul Germaniei în cererea sa.

La afirmația mea, cum că o soluție pașnică ar putea fi atinsă mult mai ușor dacă Guvernul sovietic ar înapoia Băncii Naționale a României rezerva de aur, care a fost transferată pentru păstrare în siguranță la Moscova în timpul primului război mondial³⁵⁹, Molotov a declarat că aceasta e absolut exclus, de vreme ce România a exploatat Basarabia vreme îndelungată.

În legătură cu tratarea pe mai departe a problemei, Molotov are următoarea idee: Guvernul sovietic va expune cererea sa ministrului român de aici, în cursul următoarelor zile. Totodată, conducerea sovietică așteaptă ca Guvernul Reichului german să sfătuiască, în același timp, urgent Guvernul român de la București să se supună cererilor Uniunii Sovietice. Altfel, războiul e inevitabil. Molotov a promis să mă informeze imediat ce va fi vorbit cu ministrul României.

Privitor la atitudinea Guvernului român față de noul ministru sovietic³⁶⁰, Molotov a părut supărat și a subliniat că ministrului nu i-a fost oferit încă nici un prilej de a-și prezenta scrisorile de acreditare, deși timpul acordat în mod obișnuit a expirat.

Schulenburg

(ADAP, Serie D, vol. X, p. 22-23).

**48 – [27 iunie 1940]. Telegrama lui Gh. Davidescu către MAS al României
cuprinzând nota ultimativă ce i-a fost predată de V.M. Molotov
în seara zilei precedente**

Telegramă descifrată

Legățiunea Moscova

Nr. 1635/27 iunie 1940, ora 2,47

E X T E R N E

Comunic nota ultimativă ce mi-a fost remisă azi, la ora 10 seara, de domnul Molotov. Telegrama asupra conversațiunii³⁶¹ urmează:

În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei – Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucrainenii, cu Republica Sovietică Ucraineană.

Uniunea Sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forța a Basarabiei, ceea ce Guvernul sovietic a declarat nu o singură dată și a deschis în fața întregii lumi. Acum, când slăbiciunea militară a URSS a trecut în domeniul trecutului, iar situația internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor moștenite

³⁵⁹ Vezi în acest sens Mihail Gr. Romașcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, București, Cartea Românească, 1934; Ion Calafeteanu și colaboratori, *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917)*, București, Editura Globus, 1993.

³⁶⁰ Referire la Anatoli I. Lavrentiev, numit în misiune la București.

³⁶¹ Vezi *infra* doc. 49.

pentru a pune, în fine, bazele unei politici solide între țări, URSS consideră necesar și oportun ca în interesul restabilirii adevărului să pășească, împreună cu România, la rezolvarea imediată a chestiunii înapoierii Basarabiei Uniunii Sovietice.

Guvernul sovietic consideră că chestiunea interesând Basarabia este legată în mod organic cu chestiunea transmiterii către URSS a acelei părți a Bucovinei a cărei populații este legată în marea sa majoritate cu Ucraina Sovietică prin comunitatea soartei istorice, cât și prin comunitatea de limbă și compoziție națională. Un astfel de act ar fi cu atât mai just cu cât transmiterea părții de nord a Bucovinei către URSS ar putea reprezenta, este drept, că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei mari pierderi care a fost pricinuită URSS și populațiunii Basarabiei prin dominația de 22 de ani a României în Basarabia.

Guvernul URSS propune Guvernului Regal al României:

Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia;

Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei potrivit cu frontiera, potrivit cu harta alăturată.

Guvernul sovietic își exprimă speranța că Guvernul român va primi propunerile de față ale URSS și că aceasta va da posibilitatea de a se rezolva pe cale pașnică conflictul prelungit dintre URSS și România.

Guvernul sovietic așteaptă răspunsul Guvernului Regal al României în decursul zilei de 27 iunie curent.

Davidescu

(Arh. MAE, fond 71, URSS, dosar 91, 1940, f. 186-188;

V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică*, p. 217-218;

Vitalie Văratîc, *Șase zile din istoria Bucovinei*, p. 206-207).

49 – [27 iunie 1940], Moscova - Telegrama (prima parte) a ministrului român la Moscova, Gh. Davidescu, referitor la convocarea sa de către V.M. Molotov pentru a-i transmite nota ultimativă privind cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord

Prin telefon

Telegramă, Legația Moscova, nr. 1 636 [a]

27 iunie 1940, primită orele 4,30

EXTERNE

Domnul Molotov m-a invitat astă-seară³⁶², la orele 10, la Kremlin. A început prin a-mi spune că m-a chemat într-o chestiune de importanță principală pentru dezvoltarea

³⁶² Despre desfășurarea întrevederii respective, stabilită în mod eronat de expeditor ca începând cu rele 24,00, vezi, de asemenea, *Relațiile româno-sovietice*, II, p. 332-334, doc. nr. 165; Vitalie Văratîc, *Șase zile din istoria Bucovinei*, p. 207-209, doc. nr. 11 (unde sunt reunite textele ambelor telegrame ale lui Gh. Davidescu din 27 iunie 1940).

relațiilor sovieto-române. A dat, apoi, citire notei cu caracter informativ, transmisă prin telegrama anterioară. Am răspuns președintelui Consiliului că voi transmite cererea de care sunt sesizat, dar că, fără a voi să prejudiciez întru nimic decizia Guvernului meu, țin de datoria mea să-i declar că argumentele inserate în notă sunt cu totul lipsite de temei. I-am expus, apoi, drepturile noastre istorice, etnice și politice, care formează temelia unirii Basarabiei cu Patria. I-am declarat că România nu a profitat de slăbiciunea militară a URSS și că Unirea a fost un act al majorității populației basarabene, a cărei voință s-a exprimat în hotărârea Sfatului Țării. Am combătut alegațiunea notei că populația basarabească ar fi în majoritate ucraineană și i-am amintit cifre exacte. Am combătut, de asemenea, alocuțiunea despre unirea istorică a Basarabiei cu Ucraina, reamintindu-i împrejurările în care Turcia a cedat Rusiei țariste această parte din trupul românismului, deși se obligase a apăra granița pe Nistru a Moldovei. I-am amintit de tratatul din 1711, prin care Petru cel Mare recunoștea față de Dimitrie Cantemir acea graniță. I-am arătat că, înainte de a ajunge pentru un secol sub stăpânirea țarismului, Basarabia a fost cinci secole parte integrantă a patrimoniului românesc.

I-am expus, apoi, modul în care a fost răpită Bucovina și împrejurările în care această provincie, care nu a cunoscut niciodată dominația rusească, a hotărât să se unească cu patria mamă.

I-am arătat, apoi, că 20 de ani România a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a avea raporturi de bună vecinătate cu URSS, în convingerea că Guvernul sovietic își va da seama că o Românie puternică, unită în granițele ei etnice, este o garanție de securitate pentru toți vecinii ei. Guvernul român nu a urmărit niciodată altceva decât realizarea destinului poporului român pe pământul ce i-a fost hărăzit.

Domnul Molotov mi-a răspuns că nu poate accepta argumentele mele, care nu corespund nici evoluției istorice, nici situației de fapt. Dacă este nevoie, a adăugat Domnia Sa, argumentele politice, istorice și etnice vor putea fi expuse ulterior.

În ce privește Sfatul Țării, această reuniune nu a avut nici o autoritate politică și deciziunea de unire a fost luată sub teroarea armatei române.

În ce privește situațiunea din punct de vedere etnic, Domnia Sa nu dorește a discuta argumentele mele, mărgininu-se a-mi declara că partea dominantă a populației este ucraineană. Domnia Sa relevă că, desigur, intenționat, nu i-am vorbit de tratatul de la Paris, din octombrie 1920, care, nefiind în vigoare, nu are importanță internațională. Presupune că nu m-am referit la acest act pentru că este contrar argumentelor mele.

În ceea ce privește Bucovina, Domnia Sa observă că nu era vorba de întreaga provincie, ci numai de partea nordică, în care majoritatea este ucraineană, legată cu Basarabia. Guvernul sovietic cere această parte a Bucovinei ca despăgubire pentru dominația românească în Basarabia. Guvernul sovietic cere această parte a Bucovinei ca despăgubire pentru dominația românească în Basarabia timp de 22 de ani. România va înțelege că nu mai poate păstra Basarabia. Situațiunea deplorabilă a populației, drumurile rele, administrația defectuoasă ar fi tot atâtea indicii că România își dă singură seama de caracterul precar al dominației sale acolo. Domnia Sa îmi remite nota după o lungă perioadă de răbdare. Nota dovedește că guvernul sovietic voiește să rezolve chestiunea pe cale pașnică. Guvernul român a voit să evite discuțiuni, ministrul URSS la București se găsește într-o situație ciudată. Ministrul Afacerilor Străine al României a refuzat a discuta chestiunile politice, amânându-i ... [primirea pentru] remiterea scrisorilor de acreditare. Domnul Molotov crede, deci, că Guvernul român este pregătit că va fi sesizat de această

cerere. Speră, deci a avea un răspuns în decursul zilei de astăzi ca chestiunea să fie rezolvată pe cale pașnică și guvernul român dorește același lucru.

Am răspuns președintelui Consiliului că nu m-am referit la Tratatul de la Paris³⁶³, nu pentru că acesta nu ar avea valoare internațională. În argumentarea mea m-am mărginit a expune drepturile imprescriptibile și mai tari decât orice acord internațional ale României asupra Basarabiei, drepturi care dacă pot fi confirmate de un tratat, nu pot suferi nici o știrbire prin faptul că unul dintre semnatori n-a efectuat ratificarea. Am combătut, apoi, observațiile sale în ce privește condițiile interne din Basarabia. Am arătat în fine că termenul de 24 de ore mi se pare insuficient pentru ca Guvernul român să poată lua o hotărâre într-o problemă atât de importantă pentru viitorul neamului nostru.

Președintele Consiliului mi-a răspuns că, în ce privește condițiile interne din Basarabia, nu are nici o îndoială precum că unirea Basarabiei cu URSS va fi acceptată de popor cu cel mai mare entuziasm, cea ce va forma cel mai bun răspuns la toate argumentele mele. Își exprimă nădejdea că sentimentele populației ar putea fi exprimate³⁶⁴ ...

Davidescu

(Arh. MAE, fond 71, URSS, dosar 91, 1940, f. 181-185;
Relațiile româno-sovietice, II, p. 332-333, doc. nr. 165).

50 – [27 iunie 1940], Moscova - Telegrama Ambasadorului german referitoare la predarea de către URSS României a unei note ultimative privind cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord

TELEGRAMĂ

FOARTE URGENT

Nr. 1241 din 26 iunie

Moscova, 27 iunie 1940 – 1,10 a.m.

Primită, 27 iunie 1940 – 6,30 a.m.

Referitor la telegrama mea nr. 1236 din 26 iunie.

Molotov tocmai m-a informat că l-a convocat pe ministrul român astă-seară la 10, l-a informat despre cererea Guvernului sovietic privind cedarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei și a cerut un răspuns din partea Guvernului român nu mai departe decât mâine³⁶⁵, adică pe 27 iulie (iunie).

Schulenburg

³⁶³ Tratatul din 28 octombrie 1920.

³⁶⁴ Până aici, telegrama lui Gh. Davidescu a fost telefonată, la 27 iunie 1940, între orele 2,00 și 4,30, pentru ca finalul telegramei, transmis prin telegraf, să fie recepționat la București în dimineața aceleiași zile, la ora 7,15 (vezi *infra*, doc. nr. 52; *Relațiile româno-sovietice*, II, p. 334-335, doc. nr. 166).

³⁶⁵ Corect ar fi fost astăzi, dat fiind că telegrama a fost expediată la 27 iunie 1940, ora 1,10 a.m.

(ADAP, Serie D, vol. X, p. 24).

51 – [27 iunie 1940], Moscova - Telegrama (partea finală) a ministrului român la Moscova, Gh. Davidescu, privind convocarea sa de către V.M. Molotov la sfârșitul zilei precedente pentru a-i predă nota ultimativă pentru cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord

Prin telegraf

Telegramă, Legația Moscova, nr. 1 636 [b]

27 iunie 1940, primită orele 7,15

... în zilele cele mai apropiate³⁶⁶.

În ce privește termenul fixat în notă, [Molotov] ține să-mi repete că Guvernul sovietic a așteptat 22 de ani, însă că Guvernul român nu a luat niciodată hotărârea de a rezolva chestiunea. Speră, deci, că răspunsul nu va întârzia și, dacă acesta va fi pozitiv, problema va fi tranșată pe cale pașnică. Toate termenele au expirat, încheie D-sa.

I-am replicat că în ce privește sentimentele populației basarabene, Guvernul român este cel mai în măsură a le cunoaște. Fără a prejudicia hotărârea Guvernului meu, sunt sigur de nezdruccinată credință a populației basarabene față de toate tradițiile neamului nostru. Istoria va judeca.

Molotov repetă: istoria va judeca.

În ce privește granița ce ni se cere în Bucovina și care mi-a fost arătată pe hartă, ea ar fi următoarea:

De la punctul extrem sud-vest, fost polon, spre Șipotele, în lungul râului Suceava, până la cotul râului spre sud, apoi la nord de Frătăuții Noi în direcția nord-est, până la frontiera spre Basarabia, în regiunea comunei Herța. Mi-a precizat că linia ferată de la Suceava spre Rădăuți ar rămâne României.

Davidescu

(*Relațiile româno-sovietice*, II, p. 334-335, doc. nr. 166).

52 – [27 iunie 1940], Berlin - Instrucțiunile lui Ribbentrop pentru ministrul german la București, Wilhelm Fabricius, privind susținerea de către Germania a pretențiilor URSS asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord

Mesaj telefonic de la Suita secretă către ministrul Schmidt.

SECRET

³⁶⁶ Se continuă, direct, textul transmis anterior prin telefon, întrerupt în urma blocării de către sovietici a contactelor (?!).

27 iunie 1940 – 10,30 a.m.

Instrucțiunile următoare trebuie transmise imediat prin telefonul civil ministrului Fabricius la București:

Vi se cere să-l sunați imediat pe ministrul de externe din București și să-l informați în modul următor:

Guvernul sovietic ne-a informat că a cerut cedarea³⁶⁷ Basarabiei și a nordului Bucovinei de către Guvernul român. În vederea evitării războiului dintre România și Uniunea Sovietică, noi nu putem sfătui Guvernul român decât să se supună cererii Guvernului sovietic. Rugăm raportați telegrafic.

Sfârșitul instrucțiunii pentru București.

Ribbentrop

(Telefonată Consilierului de Legație Stelzer la 11 a.m.).

(ADAP, Serie D, vol. X, p. 24).

53 – [27 iunie 1940], București - Fragmente din Jurnalul Regelui Carol al II-lea cuprinzând detalii despre reacțiile provocate la București de prima notă ultimativă a URSS în problema Basarabiei și Bucovinei de Nord și despre atitudinea adoptată în consecință de către cele două Consilii de Coroană convocate de Suveran

Joi, 27 iunie [1940]

Oh! Ce zi îngrozitoare, de cumplită durere și zi de absolută lașitate a unor români. Am ieșit din infernul zilei de astăzi moralmente zdrobit și îmbătrânit cu 10 ani.

Dar să recapitulez faptele. La 2 dimineața, am fost deșteptat de un telefon de la [Ernest] Urdăreanu, zicând că Davidescu de la Moscova a telefonat că Molotov i-a remis o notă ultimativă, după ce [care] toate legăturile telefonice i-au fost întrerupte. La 7, un al doilea telefon, prin care s-au primit preciziuni. Nu se cere de către URSS decât să cedăm Basarabia și Nordul Basarabiei [Bucovinei] și să dăm răspunsul în 24 de ore. Această știre m-a trăznit ca o lovitură de măciucă și m-a revoltat în cel mai înalt grad. Este un lucru așa de oribil încât nici o minte românească nu poate să-l conceapă. Oricari ar fi riscurile, părerea mea este că trebuie să rezistăm la astfel de injoncțiuni și să ne ținem la

³⁶⁷ Sugerăm cititorului atenție sporită în privința termenului folosit: în iunie 1940 și mai apoi, Kremlinul, pentru a-și justifica ocuparea provinciilor istorice românești, s-a referit consecvent la faptul că el obținuse cedarea Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța, în vreme de oficialități de la București au subliniat că, sub amenințarea forței, el consimțise la evacuarea teritoriilor respective. Ceea ce, trebuie să recunoaștem, din punctul de vedere al normelor internaționale, este cu totul altceva. Pentru ilustrarea cazului, trimitem la documentul oficial al Bucureștilor – replica la cea de-a doua notă ultimativă Molotov, în care se menționa cu claritate că România primea “**condițiile de evacuare**” impuse de URSS (vezi *infra* doc. 60).

ceea ce am spus atât de des că, dacă vom fi atacați, ne vom apăra. Se așteaptă textul telegramei, ca să se poată lua o hotărâre.

Și astăzi trebuia să fie zi de mare bucurie a bacalaureatului lui Mihăiță. Început la 8, am putut să asist trei sferturi de oră și am constatat că copiii au răspuns foarte frumos. Ședința este foarte solemnă, toți băieții în frac.

La 9, vin Tătărescu și Gigurtu ca să discut situația; a asistat și Urdăreanu. Nota e mai gravă încă decât credeam. Ni se cere evacuarea acestor teritorii în 4 zile și ocuparea orașelor Cernăuți, Chișinău și Cetatea Albă începând de mâine, ora 12. Eu sunt hotărât pentru rezistență, Gigurtu nu vede cum, iar Tătărescu șovăie, înclinând mai mult pentru cedare. Ceea ce face poziția noastră mult mai gravă este că n-avem siguranța pe granițele Ungariei și Bulgariei și riscăm o situație foarte critică dacă vom fi atacați pe trei fronturi.

Totuși, nu pot concepe, ca suveran al țării, cum pot să cedez teritorii care sunt, hotărât, de fapt și istoric, românești. Raționamentul URSS că cere nordul Bucovinei ca o slabă despăgubire pentru 22 de ani de ocupație românească în Basarabia este, pur și simplu, ridicol.

Ca prim gest, am hotărât să chem și să pun la curent miniștrii Axei. Vine, întâi, neamțul³⁶⁸; destul de rece, ascultă comunicarea. Îi adaug, pe urmă, după ce a vorbit Tătărescu, că nu văd cum demnitatea țării mele poate accepta o injoncțiune de astfel [acest fel] din partea Sovietelor. Pe când era la mine, i se aduce o telegramă din partea lui Ribbentrop³⁶⁹, în care ne sfătuiește, în numele interesului menținerii păcii în această parte a lumii, să acceptăm ultimatumul. Îl rog, totuși, să expună situația la Berlin și să roage să ție cel puțin în frâu Ungaria și Bulgaria. I s-a arătat că, la toate acestea, Germania are o parte de responsabilitate morală, căci, ca să-i fim pe plac, am evitat orice raporturi prietenoase cu ULRSS.

Stană de piatră a rămas Fabricius și singurul lucru ce l-am putut obține este că va comunica cât mai neîntârziat la Berlin comunicarea ce i s-a făcut.

A urmat italianul [Pellegrino] Ghiggi, care a declarat că a fost tot atât de surprins ca și noi de aceste evenimente, dar ne sfătuiește și el să cedăm. Atrăgându-i atenția că Roma ne sfătuisese să rezistăm la orice injuncțiune sovietică, a răspuns că astăzi situația s-a schimbat și că dușmanul principal este Anglia. Deci, de fapt, aceeași atitudine cu colegul lui de Axă.

Pe urmă, Ilcuș și Țenescu. Părerea lor este că nu putem rezista pe trei fronturi și că rezistența ar putea duce la pierderea forței noastre armate. Între timp, am convocat, pentru ora 12, Consiliul de Coroană.

Deoarece Dinu Brătianu s-a înscris în "P[artidul] N[ațiunii]", i-am oferit să-l numesc consilier regal; a refuzat însă. Mare și frumos gest patriotic în aceste momente tragice ale României, n-am ce zice !?!?!

La ora indicată, a avut loc Consiliul [de Coroană], care a început printr-o expunere a faptelor, făcută de Tătărescu și Gigurtu, după care Țenescu a expus situațiunea militară.

Președintele Consiliului și ministrul Afacerilor Străine au arătat cuprinsul Notei, ideea noastră de a cere discuții și răspunsul dat de Germania și Italia. Șeful Marelui Stat Major, fără a da un aviz, a expus situația militară a cărei concluzie era că, dacă suntem

³⁶⁸ Wilhelm Fabricius, ministrul german la București, care se conforma directivelor Berlinului.

³⁶⁹ Vezi *supra* doc. 52.

obligați să luptăm pe trei fronturi, mergem la dezastru sigur, că chiar așa ne va fi greu fără nici un ajutor de nicăieri de a rezista. S-a mai pus chestiunea că este important de a ne păstra armata intactă pentru zile poate și mai negre. Chiar de la începutul avizului dat de vorbitori, între cei prezenți, consilieri regali și miniștri, s-au desemnat două curente: Iorga pentru rezistență, iar Argetoianu pentru cedare. Iorga a fost indignat față de M.St.M.

Rezultatul votului, care se găsește pe pagina din față³⁷⁰, a fost pentru primirea ultimatumului: 11 - NU, 10 - DA, 4 - pentru discuții și 1 - rezervat. Dar iată-l :

	Primire	Mobilizare
Mironescu	Nu 1	Da
Iorga	Nu 2	Da
Angelescu	Nu 3	Da
Argetoianu	Da 1	Da
Ballif	Da 2	Nu
Iamandi	Nu 4	Da
[Victor] Antonescu	Nu 5	Da
Ciobanu	Nu 6	Da
Dragomir	Nu 7	Da
Pop	Nu 8	Da
Gigurtu	Discuții 1	Da
Christu	Da 3	Da
Hortolomei	Nu 9	Da
Cancicov	Da 4	Da
Slăvescu	Discuții 2	Da
Ilcuș	Da 5	Nu
Ralea	Da 6	Da
Giurescu	Discuții 3	Da
Bentoiu	Da 7	Da
Portocală	Discuții 4	Da
Ghelmegeanu	Da 8	Da
[M.] Constantinescu	Da 9	Da
[Petre] Andrei	Nu 10	Da
[I.] Macovei	Da 10	Da
Tătărescu	Rezervat	Da
Urdăreanu	Nu 11	Da

De la început, s-a văzut tendința către cedare. La propunerea lui Urdăreanu, mobilizarea imediată a armatei. S-au aliat toți, afară de unul singur, Ballif. Nu pot zice că m-am sculat prea fericit de la acest Consiliu. A urmat să trimitem nota prin care cerem să stăm de vorbă. Rămâne să mi se prezinte cât mai repede totul.

[...]

³⁷⁰ A manuscrisului.

Sfârșindu-se masa, a și venit Tătărescu cu proiectul de răspuns, pe care l-am aprobat. Din discuțiile cu el a reieșit că este pentru cedare Raționamentele lui sunt incontestabil logice, nefiind susținuți de nimeni, chiar aliații noștri din Înțelegera Balcanică, iugoslavii, sfătuindu-ne să primim, iar, pe de altă parte, primejdia de a fi atacați pe 3 fronturi, totul este logic în această părere.

Eu însă găsesc, și am zis-o, [că] în afară de logică mai există și o morală națională și politică. Trebuie rezistat la aceste feluri de injoncțiuni brutale și nejustificate, decât prin forța brutală. Trebuie rezistat, am spus eu, și sper că după trimiterea cererii noastre, care, desigur, va fi refuzată, timpul de reculegere al fiecăruia va face să se revie la sentimente mai bărbătești. Altă mare decepție, chiar decretul de mobilizare, care l-am iscălit azi-de-dimineață, n-am putut obține să fie publicat; atât a intrat în sufletul unora ideea cedării încât Tătărescu și chiar Ilcuș m-au sfătuit să fie reținut.

Tot după-amiază, l-am primit pe Killinger³⁷¹, inspectorul diplomatic al Reichului. I-am pledat cu toată căldura cauza noastră. I-am arătat convingerea mea că această agresiune nu este îndreptată contra noastră, ci contra Germaniei. El a fost de acord cu punctele mele de vedere, dar mi-a atras atenția că toată strategia germană a fost să nu se angajeze pe două fronturi și că dușmanul lor principal este, astăzi, Anglia.

Pe de altă parte, URSS a făcut așa servicii Reichului, încât nu se poate întoarce de dragul nostru împotriva Sovietelor. Totuși, se angajează să telegrafieze cele spuse de mine la Berlin. De fapt, deși ne-am apropiat de Germania, ea ne-a vândut fără scrupule intereselor sale.

S-a mai hotărât, în discuțiile cu Tătărescu că va trebui să procedăm, după al doilea Consiliu de Coroană de astă-seară, la o completare și remaniere a Guvernului. Trebuie să intre, ca să putem face față la această situație, Vaida ca Președinte al Consiliului, Inculeț și Nistor, ca reprezentanți ai provinciilor amenințate, și Argetoianu, ca ministru al Afacerilor Străine. Ar mai fi bine, crede el, să putem lua și pe cineva de la foștii legionari și de la Generația 22. Înainte de Consiliu, am propus lui Vaida să preia Guvernul. A refuzat, acceptând însă să intre sub Tătărescu; Argetoianu a primit și el.

Consiliul [de Coroană] are loc și am ieșit din el amărât și dezgustat. Toți acei care făceau pe eroii la prânz s-au dezumflat. Numai 6 voturi din cei 26 prezenți au fost pentru rezistență. Numele lor merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnității românești: *Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Ștefan Ciobanu, Ernest Urdăreanu*. Toți ceilalți, cu oareșicare nuanțe, au fost pentru acceptarea ultimatumului.

Dar iată tabloul lor:

1.	Vaida	- da
2.	Angelescu	- da
3.	Mironescu	- da
4.	Iorga	- nu
5.	Argetoianu	- da
6.	Ballif	- da
7.	Iamandi	- nu
8.	V. Antonescu	- expectativ

³⁷¹ Manfred von Killinger, viitor ministru al Reichului la București (ianuarie 1941 – august 1944).

9.	Cancicov		- da
10.	Dragomir	- nu	
11.	Pop	- nu	
12.	Hortolomei		- da
13.	Christu		- da
14.	Gigurtu		- da
15.	Ciobanu	- nu	
16.	Macovei		- da
17.	Andrei		- da
18.	Mitiță [Constantinescu]		- da
19.	Slăvescu		- da
20.	Ilcuș		- da
21.	Ralea		- da
22.	Giurescu		- da
23.	Ghelmegeanu		- da
24.	Portocală		- da
25.	Bentoiu		- da
26.	Urdăreanu	- nu	

Au fost impresionați de sfaturile ce ne-au venit de peste graniță; au fost impresionați și de ideea că nu vom putea câștiga așa un război. Unii au propus rezistența și pe urmă au cedat; ar fi fost cel puțin un gest.

Un mic incident comico-tragic a fost în cursul atacului lui Iorga împotriva lui Țenescu și Slăvescu. L-am întrebat cât crede că costă un avion de bombardament. Mi-a răspuns că probabil vreo 500 000 lei. A rămas extrem de uimit când a auzit că e 30 de milioane.

Discuții mai îndelungate au fost inutile. Deci, am încheiat Consiliul printr-o scurtă cuvântare, în care am spus că este ziua cea mai dureroasă a vieții mele, această zi în care trebuia să mă bucur că fiul meu și-a trecut bacalaureatul. Că consider că se face o foarte mare greșeală de a ceda fără nici o rezistență aproape un sfert de țară, dar mă văd copleșit de avizul mării majorități a acelorora cărora le-am cerut sfatul. Am plecat fără a mai da mâna cu nimeni, adânc amărât și convins că urmările celor hotărâte vor fi foarte rele pentru țară, chiar dacă, cum crede Argetoianu, foarte în curând, vom recăpăta ce am pierdut [...].

(Gh. Buzatu și colaboratori, *Secretele protocolului secret ...*, 1991;
Regele Carol al II-lea al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, III,
București, Editura Scripta, 1998, p. 216-223).

54 – [27 iunie 1940], București – Telegrama M.A.S. către Gh. Davidescu, cuprinzând răspunsul (în limba franceză) al Guvernului României la prima notă ultimativă a URSS în problema cedării Basarabiei și Bucovinei de Nord

Telegramă cifrată nr. 38 981
27 iunie 1940

Către Legația Moscova

Veți binevoi a înmâna următorul răspuns la nota sovietică. Cu prilejul remiterii notei, veți insista asupra dorinței noastre de a evita un conflict armat și de a răspunde, în mod cât mai înțelegător, inițiativei sovietice. Totodată, mai mult ca o chestiune de ordin intern, s-a decis mobilizarea generală³⁷².

Gigurtu

Le Gouvernement de U.R.S.S. a adressé au Gouvernement roumain une note qui a été remise le 26 juin 1940, à 10 h du soir, par S.E. M. Molotov, Président du Conseil des Commissaires du Peuple de l'Union Soviétique et Commissaire du Peuple pour les Affaires Étrangères, à S.E.M. Davidescu, Ministre de Roumanie à Moscou.

Etant animé du même désir que le Gouvernement soviétique de voir se réssoudre par les moyens pacifiques toutes les question qui pourraient produire une mésentente entre l'URSS et la Roumanie, la Gouvernement Royal déclare qu'il est prêt à procéder immédiatement et dans l'esprit le plus large à la discussion amicale et de commun accord de toutes propositions émanant du Gouvernement soviétique. Par conséquence, le Gouvernement roumain demande au Gouvernement soviétique de vouloir bien lui indiquer le lieu et la date qu'il désire fixer à cette fin.

Des qu'il aura reçu une réponse du Gouvernement soviétique, le Gouvernement roumain désignera ses déléguée et il espère que les conversations avec les représentants du Gouvernement soviétique auront pour résultat de créer des relations durables de bonne entente et l'amitié entre l'URSS et la Roumanie³⁷³.

Le 27 juin 1940

(Arh. MAE, fond 71, URSS, dosar 91, 1940, f. 194-195;
Relațiile româno-sovietice, II, p. 335-336, doc. nr. 167).

55 – [27 iunie 1940], București - MAS informează unele misiuni din străinătate despre răspunsul României la nota ultimativă a URSS în problema Basarabiei și nordului Bucovinei

³⁷² Pentru textele oficiale, în limba română, ale notelor ultimative sovietice din 26 și 27 iunie 1940 și ale replicilor guvernului român, cf. Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 80-82; *Relațiile româno-sovietice*, II, p. 325, 341 (doc. nr. 163, 169).

³⁷³ Vezi răspunsul Guvernului sovietic la această notă (*infra* doc. 58).

Telegramă cifrată nr. 38 985

27 iunie 1940

Către ambasadele de la Ankara, Atena, Belgrad

Legățiile Roma și Berlin

Am dat următorul răspuns la nota sovietică:

***În dorința noastră de a evita un conflict armat am trimis răspunsul de mai sus.
În acest timp, însă, pentru a evita orice surpriză, s-a decis mobilizarea generală.***

Gigurtu

(Arh. MAE, fond 71, URSS, dosar 91, 1940, f. 200).

**56 - [27 iunie 1940], București - Ministrul britanic înștiințează Foreign Office-ul
despre ultimatumul URSS**

Descifrat, domnul R. Hoare (București)

27 iunie 1940

Expediat, 6,00 p.m., 27 iunie 1940

Primit 7,35, p.m., 27 iunie 1940

Nr. 592

Rapid

Guvernul sovietic a dat un ultimatum de 24 de ore ministrului român noaptea trecută cerând cedarea Basarabiei și a unei părți a Bucovinei.

1. Înțeleg că Guvernul român a apelat la Guvernele italian și german, dar până acum nu s-a primit nici un răspuns.

2. Ambasadorul iugoslav are instrucțiuni de a îndemna Guvernul român să arate cea mai mare "prudență". El l-a văzut pe Rege, care l-a șocat prin calmul său.

(V.F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 261).

**57 – [27 iunie 1940], Moscova - Ministrul Gh. Davidescu informează MAS
despre predarea lui V.M. Molotov a răspunsului României la prima notă
ultimativă a URSS în problema Basarabiei și nordului Bucovinei**

Telegramă în clar

Legăția de la Moscova

Nr. 1640/27 iunie 1940

Primită, prin telefon, [28 iunie 1940], la ora 0,20

E X T E R N E

Am comunicat astă-seară, la ora 10,50³⁷⁴, domnului Molotov nota de răspuns a Guvernului nostru. Sunt convocat, la ora 1,30 noaptea, pentru a mi se transmite răspunsul Guvernului sovietic³⁷⁵.

Davidescu

(Arh. MAE, fond 71, URSS, dosar 91, 1940, f. 198;
Relațiile româno-sovietice, II, p. 345, doc. nr. 170, nota 3).

58 – [28 iunie 1940], Moscova - Telegramă în clar de la Legatia României cuprinzând textul celei de-a doua note ultimative a URSS privind cedarea neîntârziată a provinciilor istorice Basarabia și Bucovina de Nord

Legățiunea Moscova
28 iunie 1949, ora 2,25
Telegramă în clar - nr. 1 642

E X T E R N E

Comunic răspunsul Guvernului sovietic:

Guvernul sovietic consideră răspunsul Guvernului român, din 27 iunie³⁷⁶, ca imprecis, deoarece în răspuns nu se spune direct că el primește propunerea Guvernului sovietic de a-i restitui Basarabia și partea de nord a Bucovinei. Însă, cum ministrul României la Moscova, domnul Davidescu, a explicat că răspunsul neutru al Guvernului Regal al României înseamnă accederea la propunerea Guvernului sovietic, Guvernul sovietic, primind această explicație a domnului Davidescu, propune:

- 1. În decurs de patru zile, începând de la orele 14, după ora Moscovei, la 28 iunie, să se evacueze teritoriul Basarabiei și Bucovinei³⁷⁷ de trupele române;***
- 2. Trupele sovietice, în acest timp, să ocupe teritoriul Basarabiei și partea de nord a Bucovinei;***

³⁷⁴ În fapt, după orele 23,00.

³⁷⁵ Vezi *infra* doc. 58. Documentul respectiv, în fond cel de-al doilea ultimatum sovietic, avea să-i fie predat lui Davidescu în cursul unei întrevederi ulterioare cu Molotov, tot în noaptea de 27-28 iunie 1940, cu începere de la ora 1,30, după cum releva diplomatul român care tocmai fusese convocat, chiar cu prilejul predării răspunsului României la prima notă ultimativă sovietică, replica Bucureștilor fiind socotită din cel dintâi moment de Kremlin drept nesatisfăcătoare (vezi *Relațiile româno-sovietice*, II, p. 345-346, doc. nr. 170).

³⁷⁶ Vezi *supra* nr. 54.

³⁷⁷ Socotim că “omisiunea” Kremlinului în a prevedea că, în fond, era “în discuție” doar partea de nord a Bucovinei nu era, de fel, întâmplătoare!

3. În decursul zilei de 28 iunie, trupele sovietice să ocupe următoarele puncte: Cernăuți, Chișinău, Cetatea Albă;

4. Guvernul Regal al României să ia asupra sa răspunderea sa în ceea ce privește păstrarea și nedeteriorarea căilor ferate, parcului de locomotive și vagoane, poduri, depozite, aerodroame, instalații industriale, uzine electrice, telegraf;

5. Să se numească o comisie alcătuită din reprezentanți ai Guvernului român și sovietic, câte doi din fiecare parte, pentru lichidarea gestiunii în litigiu în legătură cu evacuarea armatei române și instituțiilor din Basarabia și partea de nord a Bucovinei.

Guvernul sovietic insistă ca Guvernul Regal al României să răspundă la propunerile sus-menționate nu mai târziu de 28 iunie, ora 12 ziua (ora Moscovei).

(Arh. MAE, fond 71, URSS, dosar 91, 1940, p. 220;
Relațiile româno-sovietice, II, p. 347, doc. nr. 171).

59 - (28 iunie 1940), Moscova - Telegrama lui Gh. Davidescu informând despre modul în care a fost receptat la Moscova răspunsul Guvernului român la prima notă ultimativă a URSS în problema Basarabiei și a Bucovinei de Nord

Prin telegraf
 Legația Moscova
 Telegramă nr. 1 641
 28 iunie 1940, ora 2,30

E X T E R N E

Remițând acest răspuns³⁷⁸, Molotov mi-a declarat³⁷⁹ că colegii săi, îndeosebi militari, sunt foarte nemulțumiți de răspunsul Guvernului român care nu pare a aprecia exact situațiunea de la frontieră. Guvernul sovietic³⁸⁰ va aștepta până azi la amiază acceptarea noastră și nu va consimți la o nouă amânare. După această oră, Guvernul sovietic va acționa. Dacă, însă, primim propunerea, Guvernul sovietic va numi imediat reprezentanții menționați la punctul 5.

Davidescu

(Arh. MAE, fond 71, URSS, dosar 91, p. 222).

³⁷⁸ Vezi *supra* nr. 54.

³⁷⁹ În cursul întrevederii din noaptea de 27-28 iunie 1940, după ora 23,00, potrivit minutei întocmite la MAE al URSS de B. F. Podțerob (*Relațiile româno-sovietice*, II, p. 340-345, doc. nr. 169).

³⁸⁰ În fapt, Gh. Davidescu se referă acum la cea de a doua întrevedere a sa cu Molotov din noaptea de 27-28 iunie 1940, și anume la aceea care a debutat la 28 iunie 1940, după ora 1,30. Retrimitem (vezi *supra* doc. 57) la minuta sovietică, semnată Podțerob, în *Relațiile româno-sovietice*, II, p. 345-346, doc. nr. 170).

60 – [28 iunie 1940], București - Telegrama MAS către Legația din Moscova cuprinzând răspunsul Guvernului României de acceptare a termenilor celei de a doua note ultimative a URSS, privind cedarea neîntârziată a Basarabiei și nordului Bucovinei

Telegramă cifrată nr. 39 039
28 iunie 1940

Către Legația Moscova

Veți binevoi a remite, azi dimineață la ora 11, ora sovietică, următorul răspuns domnului Molotov:

Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare³⁸¹ specificate în răspunsul sovietic.

Guvernul român ar dori, totuși, ca termenii de la punctele 1 și 2 să fie prelunși deoarece evacuarea teritoriului ar fi foarte greu de adus la îndeplinire în patru zile din pricina ploilor și a inundațiilor care au strict căile de comunicație.

Comisia mixtă, instituită la punctul 5, ar putea discuta și rezolva această chestiune.

Numele reprezentanților români în această comisie vor fi comunicate în cursul zilei.

Argetoianu

(Arh. MAE, fond 71, URSS, dosar 91, 1940, p. 220;
Relațiile româno-sovietice, II, p. 348-349, doc. nr. 173).

61 – [28 iunie 1940], București - Telegrama MAS către Legația României din URSS pentru a interveni ca să obțină modificarea termenului de evacuare a Basarabiei și Bucovinei de Nord

Telegramă cifrată
28 iunie 1940

Către

Legația Moscova

Binevoiți a interveni pe toate căile posibile pentru ca termenul de patru zile, fixat pentru evacuarea Basarabiei și Bucovinei, să fie prelungit până la opt zile.

³⁸¹ Vezi supra nota 321.

Veți arăta că o evacuare într-un timp de patru zile ar fi materialmente imposibilă și ar avea drept rezultat o dezordine dăunătoare tuturor.

Argetoianu

(Arh. MAE, fond 71, URSS, dosar 91, 1940, p. 214 bis).

62 – [28 iunie 1940], București - M.A.S. își informează toate misiunile din străinătate despre producerea celei de a doua note ultimative a URSS și despre acceptarea ei de către România

28 iunie 1940

Telegramă cifrată circulară către toate legațiile și ambasadele afară de Moscova

După primirea răspunsului nostru la nota înmănată în ajun, Molotov ne-a adresat o nouă notă cu caracter de ultimatum³⁸², cerând să evacuăm, în curs de patru zile, Basarabia și partea de nord a Bucovinei. Luând în considerație comunicatul primit atât din partea Guvernului german și a Guvernului italian cât și din partea Guvernelor Înțelegerii Balcanice, am adresat Guvernului sovietic un răspuns prin care îi arătăm că Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiile de evacuare specificate în răspunsul sovietic.

Argetoianu

(Arh. MAE, fond 71, URSS, dosar 91, 1940, p. 214.).

63 – [14 august 1941] - Charta Atlanticului (fragmente)

Președintele Statelor Unite ale Americii și dl. Churchill, prim-ministru reprezentând guvernul Majestății Sale în Regatul Unit, întâlnindu-se pe mare, consideră că trebuie făcute cunoscute unele principii pe care își bazează speranțele într-un viitor mai bun pentru omenire și care sunt comune politicii naționale a țărilor lor respective.

1. Țările lor nu urmăresc nici o mărire teritorială sau de altă natură.
2. Ei nu doresc să vadă nici o modificare teritorială care să nu fie în acord cu voințele liber exprimate ale popoarelor interesate.

³⁸² Vezi *supra* doc. 58.

3. Respectă dreptul ce are fiecare popor de a alege forma de guvernământ sub care vrea să trăiască; ei doresc să fie redată drepturile suverane și liberul exercițiu de guvernare celor care au fost privați de ele prin forță [...]

(C. Bușe și colab., eds., *Relații internaționale în acte și documente*, II, 1939-1945, București, 1976, p. 111).

64 – [5 ianuarie 1942], Londra - Extrase din raportul lui Anthony Eden, liderul diplomației britanice, asupra negocierilor purtate la Moscova cu I. V. Stalin și V. M. Molotov

[...] De la prima mea conversație cu dl. Stalin și cu dl. Molotov, la 16 decembrie [1941], cel dintâi mi-a expus cu oarecare detalii tabloul a ceea ce trebuiau să fie, după război, frontierele teritoriale în Europa și, în particular, ideile sale asupra tratamentului ce trebuia aplicat Germaniei. El propuse restabilirea independenței Austriei, separarea Rhenaniei cu Prusia sub forma unui stat independent sau a unui protectorat și, poate, constituirea unui stat independent al Bavariei. După el, Prusia Orientală trebuia dată Poloniei, în vreme ce regiunea sudeților ar reveni Cehoslovaciei. El sugerează reconstituirea Iugoslaviei, căreia putea chiar să se anexeze anumite teritorii luate Italiei, restabilirea independenței Albaniei și atribuirea Dodecanezului Turciei, efectuând poate ajustări în folosul Greciei în ceea ce privește anumite insule din Egee deosebit de importante pentru această țară. Turcia ar putea, de asemenea, să primească anumite părți de la Bulgaria și, posibil, o zonă din Siria septentrională. De o manieră generală, țările actualmente ocupate, inclusiv Cehoslovacia și Grecia, și-ar recâștiga frontierele de dinainte de război și dl. Stalin ar fi dispus să susțină orice aranjament particular privitor la procurarea unor baze etc., pentru Regatul Unit în țările de vest al Europei: Franța, Belgia, Olanda, Norvegia și Danemarca. În ceea ce privește propriile interese ale Uniunii Sovietice, dl. Stalin dorește să vadă restabilită situația din 1941, anterioară atacului german³⁸³, în Țările Baltice, Finlanda și Basarabia. "Linia Curzon" ar servi drept bază pentru viitoarea frontieră ruso-polonă, România trebuind să acorde anumite facilități Uniunii Sovietice, pentru instalarea de baze etc. și ar primi, în compensație, teritoriile actuale ocupate de Ungaria³⁸⁴ [...]

(W. S. Churchill, *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale*, III/2, Paris, Librairie Plon, 1950, p. 267-268).

³⁸³ De la 22 iunie 1941.

³⁸⁴ Referire la nordul Transilvaniei.

**65 – [Mai 1942], Londra - Din relatările premierului britanic
W.S. Churchill asupra discuțiilor sale cu V. M. Molotov**

[...] Molotov nu sosi decât la 20 mai și convorbirile oficiale începură a doua zi dimineață. În cursul acestei zile și în cadrul celor două reuniuni care urmară rușii rămaseră asupra poziției lor inițiale, cerându-ne chiar în chip expres să acceptăm ocuparea de către ei a Poloniei Orientale. Noi respinserăm această cerere ca fiind incompatibilă cu acordul anglo-polon din august 1939. Molotov a făcut, de asemenea, o pledoarie în favoarea recunoașterii într-o notă secretă a pretențiilor sovietice asupra României. Aceasta era de asemenea contrariu convențiilor noastre cu Statele Unite. Deși foarte amicale, convorbirile Foreign Office-ului, conduse de dl. Eden, intrară, deci, într-un impas [...]

(W. S. Churchill, *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale*, IV/1, Paris, Librairie Plon, 11951, p. 349).

**66 – [1943], București – Note ale SSI referitoare
la activitatea opoziției în România**

SSI
10.III.1943
NOTĂ

Maniu a arătat amicilor săi că din informațiile sale rezultă că divergența de păreri dintre Dl. Mareșal Antonescu și vicepreședintele de Consiliu continuă să existe și ea se manifestă ori de câte ori se pune o problemă serioasă.

Astfel, vicepreședintele de Consiliu izbutise să convingă pe Dl. Mareșal Antonescu să nu se publice declarațiunile ce le-a făcut lui [Ion Al.] Brătescu-Voinești, considerând că ele reprezintă o agravare a situațiunii României.

Declarațiile au fost oprite de cenzură; Maniu reușise să-și procure o corectură de la una din tipografiile din Capitală. El fusese însă anunțat că articolul lui Brătescu-Voinești nu va apare și că vicepreședintele de Consiliu a izbutit să convingă pe Dl. Mareșal Antonescu despre inoportunitatea lui.

Sub influența anturajului său militar, Dl. Mareșal Antonescu a dispus totuși publicarea articolului.

Maniu a arătat că anturajul militar al D-lui Mareșal Antonescu (între care se numără generalul Piky Vasiliu, generalul Pantazi, col. Radu Davidescu etc.) ar avea un rol nefast în ceea ce privește raporturile dintre Conducător și vicepreședintele de Consiliu.

Acest anturaj, pe care Maniu îl numește “camarila militară a Mareșalului”, ar determina pe Dl. Mareșal Antonescu să persiste în politica sa germană à outrance și, în același timp, ar întreține o acțiune de intrigi în contra vicepreședintelui de Consiliu.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 45).

SSI
18 martie 1943

NOTĂ

Declarațiile din interviul acordat de Dl. Mareșal lui Brătescu Voinești au fost considerate de către național-țărăniști drept “exagerat de filo-germane și antisemite” și au produs chiar unele nemulțumiri în aceste cercuri.

Se afirmă însă că ulterior s-ar fi cerut printr-un intermediar unele explicații, de către conducerea național-țărănistă, D-lui profesor Mihail Antonescu și că D-sa ar fi lăsat să se înțeleagă că totul se reduce la o tactică politică, Dl. Mareșal Ion Antonescu urmărind să spulbere unele bănuieli pe care le-ar avea Germania că România ar înclina spre schimbarea politicii sale, deoarece, dacă Germania ar persista în această bănuială, atunci ar putea să ia unele măsuri care în momentul de față ar prejudicia grav situația României.

Maniștii adaugă însă că, în timp ce Dl. Mareșal face declarații pronunțat filo-germane, se fac totuși pregătiri, cu încetul și cu toată discrețiunea posibilă, pentru reabilitarea României în fața Puterilor Occidentale, arătându-se că, prin lupta contra Rusiei Sovietice, România n-a luptat decât pentru recucerirea Bucovinei și Basarabiei și contra bolșevismului.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 46).

SSI
18 septembrie 1943
NOTĂ

Dl. Gheorghe Brătianu a fost informat că Dl. Mareșal Antonescu pregătește lansarea unei proclamații către țară.

Această proclamație se va ocupa de războiul din Răsărit și va explica de ce vom continua acest război până la victoria finală, în care Dl. Mareșal Antonescu are cea mai deplină încredere.

Dl. Gheorghe Brătianu spune că actul D-lui Mareșal Antonescu este un act politic de mare însemnătate, căci, departe de a fi o manifestație nesinceră menită a înșela pe cineva, “este pur și simplu mărturisirea de credință politică a unui om care și-a legat destinul de acest rezultat”.

Menținând această linie politică, a adăugat Dl. Brătianu, Dl. Mareșal Antonescu salvează țara de convulsii care i-ar putea fi fatale în actualele împrejurări.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 76).

67 - Extras din Protocolul secret al Conferinței de la Moscova (19-30 octombrie 1943) a liderilor diplomației SUA, Marii Britanii și URSS, respectiv Cordell Hull, Anthony Eden și V. M. Molotov

Ordinea de zi: [...]	[Măsuri adoptate]
7/B – Acord principial privind modul de adresare față de Germania și celelalte țări inamice din Europa	
a. In perioada armistițiului, de exemplu, Comisia de control și celelalte. b. In condițiile reglementării păcii, de exemplu, granițele, ocupația militară, dezarmarea, reparațiile, descentralizarea sistemului de guvernământ german ș.a.m.d. (Austria) [...]	Adoptat textul Declarației despre Austria (Anexa nr. 6)
13 – Demersuri pacifice întreprinse din partea statelor inamice (Propunere a Regatului Unit).	S-a înfăptuit un schimb de vederi. A fost adoptată următoarea hotărâre: <<Despre conduita de urmat în cazul primirii unor propuneri pacifice din partea țărilor inamice - Guvernele Regatului Unit, Statele Unite ale Americii și Uniunii Sovietice înțeleg să se informeze imediat unul pe altul în privința fiecărei propuneri pacifice pe care ele le pot primi din partea guvernelor, diferitelor grupări și persoane ale țărilor cu care fiecare dintre cele trei părți se află în război. Guvernele celor trei Puteri se înțeleg pe mai departe să se consulte unul cu celălalt, cu scopul de a-și coordona acțiunile în condițiile unor asemenea propuneri>>.

(A. A. Gromîko și colaboratori, eds., *Sovetskii Soiuz na mejdunarodnih konferențiih perioda Vekikoi Otecestvennoi voini, 1941-1945 g.g.*, I, *Moskovskaia konferenția ministrov inostrannîh del SSSR, SȘA i Velikobritanii (19-30 oktiabria 1943 g.)*. Sbornik dokumentov, Moskva, Izd. Politiceskoi Literaturî, 1984. Pp. 316-218).

68 - Problemele teritoriale ale Europei Est-Centrale în urma Conferinței de la Teheran (Din Istoria oficială a politicii externe britanice din vremea celui de-al doilea război mondial)

Rușii puteau privi Conferința de la Teheran [28 noiembrie – 1 decembrie 1943] ca un succes, întrucât ei și-au atins acum obiectivul lor principal – o promisiune fermă în privința unei invazii în Franța, la o dată precisă și concentrarea resurselor anglo-americanе pentru această invazie. În schimb, ei nu au făcut vreo altă concesie Aliaților lor decât o garanție, care acționa mai mult în interesul lor, aceea de a lua parte la războiul împotriva Japoniei după înfrângerea Germaniei. Ei au fost lăsați liberi în Europa să-și întărească asupra polonezilor pretențiile teritoriale și politice care să conducă și mai mult la aservirea lor Uniunii Sovietice. Concentrarea strategică a forțelor Aliaților în Vest însemna, de asemenea, că rușii vor avea probabil Balcanii – deși, nu și Grecia – sub controlul lor direct după retragerea germanilor. Cu alte cuvinte, rușii erau în măsură să impună modelul lor în sud-estul Europei ca și în Polonia, fără amestec din partea Aliaților lor atâta timp cât ei [rușii] erau atenți să nu-i alarmeze într-o măsură exagerată în privința consecințelor cu caracterul de „tăvălug” (steam-roller) ale politicii sovietice. În ianuarie 1944, armatele rusești au atins frontiera estică a Poloniei din august 1939. Deși în zonele care nu-i priveau direct ei pledaseră și continuau să pledeze pentru ca “partizanii” să-și păstreze armele și chiar să formeze guverne, rușii dezarmară și dispersară curând pe partizanii din propriile lor zone. Pe de altă parte, ei au încercat să reasigure Puterile Occidentale că ei fuseseră sinceri în opoziția lor anterioară pentru excluderea sferelor de influență în teritoriul inamic din Europa și că erau gata să aplice o politică convenită în țările care aveau să cadă curând sub ocupația sovietică [...]

(Sir Llewellyn Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War*, III, London, HMSO, 1971, p. 104).

**69 - [1943] – Scrisoarea adresată de N. Mares
ziaristului I. Joldea-Rădulescu**

5 noiembrie 1943
Iubite Joldea,

Scrisoarea d-tale confidențială adresată d-lui director al ziarului “Curentul”³⁸⁵, ca răspuns la răspunsul dat de D-sa domnului Wickham Steed - și care mi-a căzut întâmplător în mână - este plină de crude adevăruri.

Părerile marilor noștri oameni politici - azi dispăruți din viață - erau tocmai așa cum

³⁸⁵ Referire la scrisoarea din 27 octombrie 1943, adresată de I. Joldea-Rădulescu lui Pamfil Șeicaru (54 pagini).

le spui și D-ta. Cei mai mulți din ei i-am cunoscut personal și i-am auzit susținând că cel mai mare pericol pentru noi e Rusia, cu care noi nu ne putem niciodată măsura; consecința era că România trebuie să se alăture unei mari puteri care să ne apere; unii ziceau că acea mare putere să fie Germania, alții Anglia cu Franța, dar toți, absolut toți, erau de acord că niciodată nu trebuie să ne batem cu rușii. Am fost învingători alături de ei în 1877: rezultatul s-a văzut.

De altfel, bunul simț românesc, totdeauna, absolut totdeauna, a gândit la fel: bineînțeles vorbesc de cei câteva sute de oameni care fac politică cinstită, nu de oportuniștii care se schimbă după cum bate vântul sau demagogi dezmațați care înșeală masele cu vorbe late.

Ceea ce mă face să-ți scriu este că vreau să adaug și eu câteva din convorbirile ce am avut cu domnul Mareșal Antonescu, relativ la politica noastră externă și război, din care reiese o dată mai mult dezordinea în idei și în urmă discontinuitatea în politica acestei epoci.

După prima vizită făcută Führerului³⁸⁶ și întoarcerea domnului Mareșal de la Berlin, cum eram ministru, i-am ieșit înainte la Brașov și în drum spre București mi-a afirmat că Hitler i-a spus că nu are nevoie de armata noastră, iar textual: fiindcă se bate el pentru noi, care trebuie să-l ajutăm numai economicște.

Prin urmare, chiar de la început, nemții nu ne-au cerut să intrăm în război cu armata noastră alături de ei.

Cu ocazia declarării de război Angliei și Americii³⁸⁷, când i-am spus că nu o găsesc oportună, m-a apostrofat chiar violent, răspunzându-mi:

- *Voi toți vreți ca nemții să bată pe ruși, iar ei să fie bătuți de englezi, eu nu pot să fac astfel de politică: să merg 50% cu nemții, 30% cu englezii, 20% cu cine știe cine; eu merg 100% cu nemții!*

- *Și dacă este prost?*

Răspunsul a fost o ridicare din umeri!

La Tighina, într-o convorbire de mai bine de o oră, înaintea căderii Odessei, i-am spus:

- *Ai luat toată Basarabia, ce mai faci acum?*

- *Trebuie să iau Odessa fiindcă ea apără Basarabia.*

- *Și apoi?*

- (textual): *“Rolul armatei noastre pe Frontul de Răsărit s-a terminat”.*

Ce vorbă înțeleaptă! Dar, din nenorocire, s-a văzut cum s-a terminat: am ajuns la Cuban și Stalingrad, iar palavrăgiul de Ică ne-a vorbit nu numai de Transnistria, dar chiar de Pocuția.

Când a concediat pe generalul Iacobici, m-am dus la Mareșal și, cu toate că foarte puțin cunoscusem pe General, l-am implorat să nu facă o astfel de nedreptate învingătorului de la Odessa; i-am lăsat chiar o notă scrisă, pe care în fața mea a rupt-o și aruncând-o la coș, adăugând: *Du-te la Șteflea și spune-i să-ți dea raportul secret al lui Iacobici și vei vedea câtă dreptate am avut.*

Bineînțeles, nu m-am dus la generalul Șteflea, dar în mod indirect am cunoscut acest raport; generalul Iacobici - pe care Mareșalul Antonescu îl acuză că e neamț - s-a opus

³⁸⁶ Noiembrie 1940.

³⁸⁷ Decembrie 1941.

trimiterii a mai mult de câteva divizii, zise de solidaritate, dincolo de Odessa, după cum de altfel au făcut ungurii, finlandezii, bulgarii etc. ..., arătând pe deasupra că nemții niciodată nu ne-au cerut acest lucru.

Sunt câteva săptămâni, la ultima întrevedere avută cu Mareșalul, m-a dus la harta din biroul său și mi-a arătat că, dacă nu lua Crimeea, toată țara noastră ar fi fost sub bombardamentul aviației rusești.

Cu alte cuvinte, încep justificările, dar vorba lui Maiorescu: “tristă scuză, slabă scuză”. Ca și cum nemții nu ar fi luat Crimeea fără noi.

Să-ți mai vorbim de gloria, cu care suntem gratificați de Mareșal, că a adus oștirii noastre?

Sărmana oștire, așa de bravă, care varsă atâta sânge în mod inutil.

Dar, deodată, din chiar senin, Mihai Antonescu începe să facă cu ochiul anglo-saxonilor.

Unde sunt cele 100% cu nemții?

Mă opresc aici, deși aş putea să-ți mai dau multe fapte care arată lipsa completă a unei singure linii de conducere.

Ai vorbit în scrisoarea D-tale și de politica noastră internă. Am fost și noi, vechi conservatori, pentru Mareșal, dar ce greșeală.

Trebuie să spunem ritos: noi toți care am crezut în Mareșal, am greșit.

Nepregătirea lui, subiectivitatea, patima, lipsa de autoritate și de măsură, lipsa de stăpânire de sine (cum poate stăpâni pe alții, când nu se poate stăpâni pe el?), necunoașterea oamenilor; iată atâtea și atâtea cusururi ce nu trebuie să aibă un om politic. Ce departe suntem de un Barbu Catargiu, de Ion Brătianu, de Petre Carp, de Lascăr Catargiu, de Marghiloman, Nicu Filipescu, frații Ionel și Vintilă Brătianu etc. ... și toată această pleiadă de elită care au făcut România Mică și pe cea Mare?

Consecințele lipsei unor astfel de oameni sunt imense.

Pe zi ce trece, țara pierde economicește, materialicește, ceea ce e mai rău, moralicește.

La ce servă moralitatea și cinstea personală neprihănită Mareșalului, când sub el se fură, se înșală, se minte, ca niciodată în țara noastră.

La școala de poduri am învățat că nu se poate clădi decât pe ceea ce rezistă; din cei ce-l înconjoară nimeni nu-i poate rezista, toți sunt slugi plecate care îi ascund adevărul ca să nu-l supere. Toți cei din jurul lui poartă o mare răspundere, iar țara va plăti din plin toate greșelile.

Chestia evreiască va apăsa greu, greu de tot, la încheierea păcii.

Transnistria, Românzarea, Patronajul, această rușinoasă trinitate de cârdășie din care Patronajul trage enorme venituri. Numai de Căile Ferate haotica și necinstita administrație din Transnistria datorează 3 miliarde care lipsesc bugetului C.F.R. și dansul continuă.

Patronajul a luat în exploatare multe întreprinderi de la românzare, fabrici de zahăr și acum, în urmă, moara Herdan, a cărei conducere a fost încredințată depozatului Herdan, adică o românzare cu evrei.

Rețetele administrative telefonice, construite cu cârpaci din Direcția Poștelor, sunt în așa hal încât prefecții, pretorii, primarii de sate blestemă ceasul când trebuie să comunice telefonic. Nu a fost om competent să nu se opună la această inutilă cheltuială de peste 2 miliarde (Societatea de Telefoane era obligată să le facă ea, fără nici o contribuție a

Statului); totul a fost inutil. Taxele poștale au crescut vertiginos, ca astfel să se acopere în mică parte aceste inutile cheltuieli, false grafice, dar frumos desenate, arată marile progrese realizate și justificarea cu citarea Directorului General al Poștelor cu ordin de zi pe națiune, un fel de distincțiune pentru care toți oamenii serioși nu au decât ironice surâsuri.

Dar chestia Malaxa? Înjurat, blestemat, dus între baionete, ca la urmă să i se dea peste tot ce convenise cu Generalul Potopeanu, ministrul Economiei Naționale atunci, și toate Uzinele Statului Hunedoara.

Aș putea continua la infinit cu asemenea exemple care denotă nepregătirea guvernanților de azi, trebuie să spunem însă că printre toate acestea au scăpat și lucruri bune, dar așa de puține și care au costat așa de mult încât totul se îneacă în marele dezastru care rămâne să fie îndreptat de viitorul guvern.

În ultima parte a scrisorii D-tale ai pus pe două coloane pe Generalul Antonescu, înainte de a fi Conducătorul Statului, cu Mareșalul Antonescu de astăzi: chestiunea aceasta a-i tratat-o în mod magistral, cu citarea lui dinainte și faptele lui de astăzi.

Noi toți, prieteni de zile negre, oameni de altă dată, de lângă un Nicu Filipescu, care pusese în fruntea ziarului “Epoca” cuvintele lui Barbu Catargi: “totul pentru țară, nimic pentru noi”, noi toți avem mulțumirea că am rămas aceiași, numai el s-a schimbat; și dă-mi voie să închei cu un aforism al lui Machiavelli: “Foarte puțini sunt oamenii care ajunși sus pot păstra pe vechii prieteni, fiindcă aceștia ar vedea cât de mult schimbă mărirea pe oamenii care nu sunt la înălțimea sarcinei ce și-au luat”.

Marele Petre Carp, după războiul mondial, îmbătrânit și retras la Țibănești, întreat de judecătorul de instrucție asupra atitudinii sale din timpul ocupației, a răspuns un singur lucru: “Am greșit, Domnule Judecător, fiindcă țara noastră românească are atâta noroc, încât nu are nevoie de oameni cu adevărat politici”.

Să dea Dumnezeu ca și de astă dată să se verifice acest lucru: noi să greșim, iar Mareșalul Antonescu să fie salvatorul României.

N. Mareș

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 57, f. 22-24).

70 – [31 decembrie 1943], București – Notă a SSI despre activitatea opoziției în România

SSI

31 decembrie 1943

Conducătorii liberali și național-țărăniști au examinat cu prilejul ultimilor consfătuiri între care și cea de la Dl. Barbu Știrbey în Calea Victoriei, o seamă de probleme puse de ultimele manifestări politice din țară și străinătate.

D-nii Iuliu Maniu, Brătianu și Știrbey au fost de acord asupra faptului că atitudinea D-lui Mareșal Antonescu față de nemți și întregul ansamblu de raporturi cu Reichul german a înregistrat o interesantă schimbare.

Această atitudine devansează cu mult pe aceea a opoziției după manifestarea publică cu proclamația către armata română, al cărui text Dl. Iuliu Maniu îl poseda de joi, de la ziaristul Ion Vinea.

Dl. Barbu Știrbey a fost mai categoric arătând că atitudinea D-lui Mareșal Antonescu este pentru aliați mult mai importantă decât aceea a grupului de oameni politici, care s-au limitat în tot cursul vremii la manifestări documentare, Dl. Mareșal Antonescu este conducătorul țării, în funcțiune și având sprijinul armatei. El poate, după cum a declarat Dl. Barbu Știrbey, după cum îl cunoaște D-sa din declarațiile D-lui General Rădescu, să provoace în orice moment o acțiune complet contrarie celei de până acum, adică să treacă împotriva nemților. Trebuie numai să fie convins că această acțiune ar fi total în serviciul țării.

Or, informațiunile D-lui Barbu Știrbey sunt că Dl. Mareșal Antonescu este convins despre faptul că nemții nu mai pot câștiga victoria, că soarta noastră se va decide la conferința păcii și că, prin determinarea unei acțiuni militare într-un moment care să folosească aliaților, România își poate esențialmente salva soarta. Nu o acțiune în genul celei a Mareșalului Badoglio în Italia, care ar eșua, neavând continuitatea, ci una care să modifice total raportul de situațiuni în această regiune a frontului.

Dl. Barbu Știrbey a dezvoltat având în totul asentimentul D-lui General Rădescu, următorul punct de vedere:

În fața aliaților există astăzi, în ceea ce privește România, trei grupe de forțe de care trebuie ținut seama, când se examinează situațiunea ei strategică: primul grup este cel de la Londra, al doilea cel al D-lor Maniu și Brătianu și al treilea al Mareșalului Antonescu.

Cât timp Mareșalul Antonescu se arăta intransigent în acțiunea sa alături de nemți, desigur că importanța primelor două grupe a fost deosebit de importantă pentru aliați. Din momentul însă, ce Mareșalul Antonescu confirmă prin atitudinea sa, acceptarea și altor posibilități de terminare a războiului decât victoria Germaniei, desigur că pentru cercurile aliate întregul interes se concentrează asupra sa.

Dl. Barbu Știrbey este deci, pentru trecerea imediată la acțiune, de data aceasta, și din cauza posibilităților de precipitare a evenimentelor externe și interne, cât și de rolul activ, pe care Mareșalul Antonescu ar putea să-l adopte în aceeași direcție. Cu atât mai mult, cu cât există în cunoștința tuturor, prezența și atitudinea D-lui Mihai Antonescu, cu nimic de ignorat în cercetarea situațiunii.

Dl. Barbu Știrbey este deci acel care preconizează urgenta trecere la acțiune. Primejdia unei acțiuni împotriva țării din partea nemților, este prezentă și acum, după cum poate fi în orice moment încercată. În executarea acțiunii lor, cele două partide nu trebuie să aibă în vedere decât posibilitățile reale, dintr-o parte și alta, fără ezități. În această atitudine, Dl. Barbu Știrbey e sprijinit de Dl. General Rădescu, care a dat și relațiile de mai sus, unui intim prieten al său.

În ce privește trecerea la acțiune, sunt unii dintre fruntașii opoziției ca Dl. Dr. Lupu, care a lipsit la consfătuirea de la Dl. Barbu Știrbey, dar care pentru o concentrare a eforturilor pentru țară, prin luarea contactului cu Dl. Mareșal Antonescu.

Dl. Dr. Lupu crede în posibilitățile D-lui Mareșal, în timp ce Dl. General Rădescu și-a manifestat lipsa de încredere și a declarat că nici pe armată, Mareșalul Antonescu nu s-ar putea bizui în totul.

Începe totuși să-și facă locul teza D-lui Dr. Lupu. Nu ar fi deci exclus ca, imediat după sărbători, să se producă și unele luări de contact în această direcție.

Această informație pleacă de la Dl. Dr. Lupu dată vineri D-lui prof. Iancu Botez.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 120-123).

71 - [1940-1943] – Situația României reflectată în emisiunile posturilor clandestine de radio

[1943]

MARELE STAT MAJOR

Secția a II-a - Serviciul Radio

POSTURILE CLANDESTINE DE RADIO DESPRE ACTELE ȘI REALIZĂRILE REGIMULUI

În general, posturile clandestine de radio în limba română consideră întreaga activitate a guvernului român ca inspirată de-a dreptul de la Berlin. Acesta este firul conducător care se poate desluși în aproape toate emisiunile clandestine, indiferent de nuanță și oricare ar fi subiectul tratat. Sunt doar două excepții: postul maghiar “Gabor Aron” și postul clandestin legionar, care de altfel se deosebesc și ca factură și ca preocupări de toate celelalte.

Din cercetarea emisiunilor efectuate din octombrie 1940 și până la 1 iunie 1943 se pot desluși două teme fundamentale de propagandă, care sunt mereu prezentate în variante diferite, depinzând de pretextul folosit de fiecare dată, dar ducând întotdeauna la aceleași concluzii.

Aceste teme fundamentale sunt următoarele:

1. Mareșalul Antonescu a aservit țara germanilor, din punct de vedere politic, militar și economic;

2. România nu are ce căuta într-un război împotriva Rusiei.

În timp ce posturile clandestine de factură britanică sau asemănătoare accentuează îndeosebi asupra problemelor de politică externă, asupra problemei Ardealului și de dedau la atacuri personale împotriva membrilor guvernului și mai ales împotriva Domnului Mareșal Antonescu, posturile de nuanță sovietică sunt în special preocupate să pricinuiască tulburări în România prin îndemnuri la atentate, acte de sabotaj și să sape moralul armatei prin îndemnuri insistente la dezastre. S-au dat chiar și rețete practice pentru uzul eventualilor “partizani” români, care au fost învățați cum să prepare diverse amestecuri incendiare, cum să provoace deraierea trenurilor sau oprirea motoarelor de automobile.

Întreaga propagandă anti-românească pornește însă de la ideea că în țară există nemulțumiri care trebuie exploatate și nemulțumiți care trebuie întrebuințați.

Se poate face observația că, în timp ce posturile de nuanță sovietică - de pildă “România Liberă” - fac o propagandă lipsită de finețe, de cele mai multe ori de-a dreptul grosolană, întemeiată mai mult pe deducții decât pe fapte sau pe fapte pur și simplu inventate, posturile de factură britanică sunt în general mai bine informate, “clandestinul” chiar foarte bine și prompt informat. Emisiunile acestora din urmă sunt mai închegate și mai bine argumentate, mai diverse, pentru că se ocupă adesea de chestiuni de amănunt. În măsura în care stă la îndemâna noastră puțința de a controla veracitatea afirmațiilor posturile de nuanță sovietică, ele s-au dovedit cu totul false, cel puțin în ceea ce privește unele amănunte despre câteva pretinse dezordini de stradă la București.

Pe categorii de idei și preocupări, emisiunile posturilor clandestine de radio se pot împărți astfel:

1. Propaganda de ordin politic:
 - intern
 - extern
2. Propaganda de ordin militar
3. Propaganda de ordin economic și social.

1. PROPAGANDA DE ORDIN POLITIC

Intern

Domnul Mareșal Antonescu este socotit răspunzător atât pentru instaurarea regimului legionar cât și pentru faptul că “n-a interzis ziarului <<Porunca Vremii>> să atace mereu pe Nicolae Iorga și Virgil Madgearu”. De pe de altă parte, Conducătorul este acuzat de duplicitate căci “adăpostește în propria-i casă personalități ale Vechiului Regim, dar interzice ziarelor să publice discursurile D-lor Maniu și Rădulescu-Motru la înmormântarea lui V. Madgearu și N. Iorga”. Atitudinea sa față de legionari este ilustrată prin aceea că s-a folosit de ei, dar, după ce a adus pe germani în țară, “îi va trece pe planul al doilea”; iar, față de Dinastie, prin aceea că “a răpit Coroanei toate prerogativele”.

Singurele emisiuni în care postul “clandestin” aprobă atitudinea D-lui Mareșal se referă la rebeliune, când “Generalul Antonescu a ripostat dârz la tentativa lui Hitler de a se înscăuna definitiv în România prin uneltele sale legionare”. Se insistă asupra faptului că sosirea ambasadorului Killinger a fost înadins întârziată pentru “a strica socotelile lui Horia Sima”. “Generalul Antonescu a salvat țara din mâinile legionarilor, care vroiau s-o ducă în prăpastie”, dar n-a putut obține complicitatea lui Killinger decât în schimbul unor concesi, și anume angajarea Armatei române într-un război contra Rusiei.

Vorbindu-se despre opera de guvernământ a Conducătorului, se afirmă că principala ei caracteristică este “mania aplicării de pedepse și persecuții, datorită spectrului sabotajelor și atentatelor la siguranța statului”. Toate libertățile au fost

desființate pentru ca poporul să poată fi exploatat după dorință, în folosul germanilor sau chiar în folos personal.

Unul din motivele de propagandă mult exploatate este problema Ardealului de Nord. Guvernul este învinuit că se dezinteresează de soarta românilor de acolo. “Clandestin” întreabă de ce n-au fost dați în judecata națiunii Gigurtu, Manoilescu și Valer Pop și constată că, “prin diversiuni ca detronarea Vechiului Regim, instaurarea legionarilor, distrugerea Gărzii de Fier, persecutarea evreilor și campania anti-masonică, Mareșalul Antonescu a căutat să treacă neobservată ocuparea Transilvaniei de Nord”.

În ceea ce privește colectele de bani și efecte, rezultatul lor n-a folosit Armatei noastre, ci germanilor din Reich. Iar pedeapsa cu moartea pentru luare de mită a fost înființată tocmai pentru că asemenea abateri au fost constatate printre înalții funcționari administrativi ai regimului. “Însuși Mareșalul Antonescu a primit vila de la Predeal”. Deportările de evrei în Transnistria constituiau o adevărată sursă de venit a oamenilor regimului.

În țară, din pricina lipsurilor și teroarei, actele de sabotaj și arestările de “patrioți” se țin lanț. “Mareșalul nu poate ascunde populației toate acestea”.

PROPAGANDA DE ORDIN POLITIC

Extern

“Politica externă a guvernului se limitează la închiderea tuturor ambasadelor din țările dușmane *Axei*. În schimb, s-au consolidat legăturile cu țări ca Manciukuo și San Marino”. Soarta României este definitiv legată de aceea a Germaniei și Italiei, cu toate că “numai alături de Democrația România s-ar fi putut face respectată de Hitler”.

Ruperea relațiilor cu Anglia se datorează faptului că guvernul a acceptat ca România să devină bază de plecare pentru trupele germane.

Călătoria la München a D-lui Mareșal, în mai 1941, nu avea alt scop decât pe acela de a înșela populația asupra amicitiei germano-române. În rezumat, diplomația guvernului este socotită nefastă, căci “ne-a angajat într-un război pierdut de la început și din care nu avem nimic de câștigat; ne-a aliat cu ungurii pentru a ignora Arealul și ne obligă să suferim pierderi și pagube care ne slăbesc în avantajul inamicilor”. Prin dictatul semnat la 30 august 1940, și care n-a fost adus la cunoștința poporului, s-a realizat: “recunoașterea irevocabilă a dictatului de la Viena, renunțarea la orice modificare a granițelor până la sfârșitul războiului și renunțarea la orice atac sub orice formă împotriva Ungariei”.

Cu toate acestea, guvernul știa de încheierea unui tratat militar secret de alianță între Ungaria și Bulgaria, dar declara că el nu viza România, deși este vădit că această alianță e îndreptată împotriva noastră. În loc să reacționeze însă, guvernul a hotărât intensificarea legăturilor de prietenie cu Bulgaria și Italia.

“Duplicitatea” guvernului este subliniată și în materie de politică externă, căci “după declarațiile unui prieten apropiat, Mareșalul Antonescu face eforturi pentru schimbarea politicii și pentru mituirea presei elvețiene și portugheze în vederea unei propagande favorabile cauzei valahe” și “caută a se înțelege cu Anglia, trimițând ambadori speciali la Ankara, Lisabona și Stockholm”.

Încrederea guvernului în Italia este inexplicabilă, căci aceasta a dat “numeroase dovezi de lașitate și minciună”. În ceea ce privește Germania, este limpede că ea își slujește interesele cu instrumentele pe care le are la îndemână și, la nevoie, chiar în paguba lor.

La 10 mai 1941 Mareșalul Antonescu a declarat: “Am întors Apusul neamului în Răsărit și din Răsărit ne vom stăpâni Apusul”, “ceea ce vrea să însemne că, dacă vom continua războiul, Hitler ne va restitui Ardealul. E un șantaj în care doar Mareșalul s-a lăsat prins”.

2. PROPAGANDA DE ORDIN MILITAR

În acest domeniu, temele sunt destul de limitate. Ele se referă, în 1940, la venirea Misiunii Militare germane în România, care însemna “ocuparea deghizată a țării și transformarea ei într-o bază de plecare împotriva vecinilor”, iar mai târziu la “scopurile inexistente” ale Războiului nostru în Răsărit și la “pierderile uriașe” suferite de Armata română în Rusia.

În ceea ce privește venirea Misiunii Militare germane, se afirmă că guvernul “a ordonat evacuarea a 36 garnizoane românești pentru a adăposti trupele germane și a acordat un credit de 360 000 000 mărci pentru a acoperi cheltuielile de staționare ale acestor trupe”.

“Guvernul a căutat să ne convingă că nu vor veni decât câteva mii de nemți pentru instruirea armatei. Dar ei s-au abătut ca lăcustele și efectivul actual este de 30 divizii”. Din această pricină, am fost nevoiți “să rupem relațiile cu una din cele mai mari puteri din lume, Anglia. După această faptă infamă, guvernul ne va aduce pe cap urgia unui război pe care nu-l dorim”. Dar “Goebbels a declarat unor ziariști că armatele germane din România nu se află aici pentru apărarea hotarelor noastre, ci pentru apărarea intereselor germane”. Datorită Mareșalului Antonescu, germanii au putut “masacra pe bravii noștri vecini, iugoslavii, iar România a devenit bază de atac contrar Greciei și Iugoslaviei”.

Emisiunea postului “Clandestin” de la 20 mai 1941 anunță că “Generalul Antonescu a fost încunoștiințat de la Berlin de planul lui Hitler de a ataca Rusia. S-a cerut intervenția Armatei române, care a fost refuzată sub cuvânt că armata nu este dotată”.

Provinciile recunoscute prin “sacrificiul floarei tineretului” sunt “un morman de ruine fumegânde”. Din pricina lipsei de pricepere militară, Hitler a luat comanda Generalului Antonescu, “care ar fi putut să ne redea neatinse Basarabia și Bucovina prin manevre diplomatice abile sau prin acțiuni militare rapide”. “Ca să arate lui Hitler că nu poartă răspunderea înfrângerii de la Prut, Mareșalul Antonescu a pornit cu armatele peste Nistru”.

La căderea Odessei, “s-a pregătit o serie de mărci poștale cu chipul Mareșalului Antonescu și al lui Mihai Antonescu”. “Clandestinul” declara la 24 aprilie 1942: “În ziua când vom afla că mărcile vor fi puse în vânzare, oficiile poștale și fabrica de timbre vor fi incendiate”.

“Guvernul a mințit că războiul s-a sfârșit cu căderea Odessei”, căci “a pus la dispoziția lui Hitler alți 150 000 oameni, în timp ce ungurii n-au dat decât 40 000”. “Pierderile reale ale Armatei române în Rusia sunt de 300 000 morți, răniți și

dispăruți”, dar “la o conferință a presei Mareșalul Antonescu a declarat că am pierdut 40 000 oameni și, dacă va fi nevoie, vom mai face și alte jertfe”.

Încadrată în Armata germană, și lipsită de orice independență, “Armata română este mânată spre Răsărit indiferent de pierderi și fără a avea vreun obiectiv național”. “Pierderile la Sevastopol au fost de 40 000 morți. Ungaria și Bulgaria ne amenință granițele cu armatele lor, dar guvernul continuă să trimită trupe pe Doneț și la Voronej”.

În Armată s-au ivit nemulțumiri și fricțiuni. “Generalul Iacobici a fost îndepărtat pentru că a cerut ca forțele noastre să fie păstrate pentru marea bătălie a Ardealului”.

Guvernul “trimite însă trupe pe ascuns în Rusia. Un batalion de la Hunedoara a refuzat să plece, dar revolta a fost înăbușită în sânge”. “Alți 300 000 români vor fi trimiși pe front”, căci “Mareșalul Antonescu a satisfăcut din nou cererile Berlinului, care a pretins trimiterea pe front a ultimelor 3 corpuri de armată”, dar, în schimbul acestei concesi, “el nu a obținut la Berlin nici măcar o promisiune”. “Vor fi mobilizate toate rezervele: chiar și copii de 17 ani și bătrâni de 50 de ani, Hitler va trimite însă în România trupe SS pentru menținerea ordinii”.

“Guvernul ascunde soarta Armatelor române de la Stalingrad, dar folosește înfrângerea celor 6 divizii maghiare pentru a putea spune că ungurii au suferit pierderi însemnate și nu mai au trupe pentru a ne lua Ardealul”. În realitate, însă, “România a pierdut de 3 ori mai multe trupe decât Ungaria”.

Acum, s-a ordonat mobilizarea generală, “care se efectuează însă cu ordine individuale de chemare, ca să nu se afle noul efectiv ce va lua drumul frontului”.

Toate acestea “au pricinuit grave nemulțumiri în rândurile populației”.

“Șvabii și sașii din Ardeal vor fi înrolați în Armata germană. După ce vor fi instruiți, ei vor fi trimiși tot în Transilvania însă, pentru a ține piept românilor la caz de nevoie”.

3. PROPAGANDA DE ORDIN ECONOMIC

În acest domeniu, întreaga propagandă pornește de la ideea că aservirea economică a României față de Germania a secătuit țara și a înfometat populația.

Prin mijlocirea guvernului, cu care Germania a încheiat acorduri economice oneroase, “ni se fură mâncarea de la gură pentru a fi dusă în Reich”.

Românizarea nu este decât “înlocuirea evreilor prin germani, căror guvernul le-a dăruit întreaga economie a țării”. Tot grâul și petrolul nostru merge în Germania și toate organizațiile românești de transport “sunt puse în slujba nemților”. Posturile de nuanță sovietică fac insistente apeluri la sabotarea acestor transporturi, “pentru ca nici un bob de grâu și nici o picătură de petrol să nu treacă granița”.

“S-a afirmat că soldații germani din România mănâncă alimente aduse din Germania. Cu toate acestea, la noi s-au împărțit cartele și s-au pus restricții alimentare, iar prețurile s-au urcat vertiginos. Este inexact că din cauza războiului consumul intern ar fi sporit. Adevărul e că nemții ne fură recoltele pentru a-și hrăni soldații și lucrătorii din fabrici”.

“Țăranii au început să se trezească însă, dar guvernul îi constrânge să se adune în obști și intenționează să introducă sistemul rechizițiilor forțate. Jandarmii îi silesc

pe țărani să lucreze chiar și duminică, dar produsele agricole sunt blocate sau confiscate pur și simplu” și trimise în Germania, în timp ce populația țării suferă de foame.

“La 3 ianuarie 1943, s-a încheiat un tratat economic cu Italia, al cărui conținut nu s-a publicat. Potrivit acestui tratat, România exportă în Italia 900 000 tone petrol brut - deși Legea petrolului, semnată chiar de Mareșalul Antonescu, interzice exportul de țiței -, precum și vite, păsări și ouă, în valoare de 10 000 000 000 lei. În schimb, primim mercur și portocale”.

“Guvernul intenționează să facă o mobilizare generală a mâinii de lucru. În Germania vor fi trimise la muncă și femeii”.

Concluziile la care ajung toate posturile clandestine, și care sunt de cele mai multe ori exprimate în lozinci, sunt:

1. Poporul trebuie să-și răstoarne “guvernul supus nemților”, “până nu e prea târziu”.
2. România trebuie să iasă din alianța cu Axa și să se alătore Națiunilor Unite.
3. România trebuie să iasă neîntârziat din război.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 85-90).

72 – [16 și 25 ianuarie 1944], Londra - Parafrază după minutele lui W.S. Churchill și Anthony Eden relativ la problemele teritoriale ale Europei Est-Centrale
(Din Istoria oficială a politicii externe britanice)

La 16 ianuarie 1944, primul ministru a elaborat o minută în atenția domnului Eden asupra problemei Țărilor Baltice. El menționa poziția foarte fermă ce-o adoptase la începutul anului 1942 împotriva unei aprobări britanice a absorbirii acestor state de către Rusia în acel moment. El se referea, de asemenea, la o minută scrisă la 6 octombrie 1943, adică înainte de Moscova³⁸⁸ și Teheran. El s-a gândit în continuare că, avându-se în vedere diferența de opinii în Camera Comunelor și alegerile din Statele Unite, era încă necesar să se amâne chestiunile teritoriale pentru aranjamentul general la Conferința de Pace, adică [se pronunța] pentru menținerea politicii noastre din 1942.

Primul ministru întreba acum dacă poziția noastră se schimbaseră. El consemna că în ultimii doi ani perceperea propriei se alteraseră. Marile victorii ale armatelor rusești, schimbările profunde în privința caracterului statului și guvernului rus și noua noastră conferință cu Stalin trebuiau să afecteze vederile noastre. Mai presus de toate era faptul că rușii aveau să fie în curând în posesia fizică a teritoriilor Țărilor Baltice. Era sigur că noi nu vom încerca nicicând să-i dăm afară. În plus, când Stalin, la Conferința de la Teheran, a vorbit despre reținerea Prusiei Orientale măcar în privința Königsbergului, noi n-am spus nimic despre Țările Baltice, deși orice plan de acest fel le includea clar între dominioanele rusești.

³⁸⁸ Conferința liderilor diplomatici ai URSS, SUA și Anglia (19 octombrie – 1 noiembrie 1943), care a precedat reuniunea celor Trei Mari (Stalin, Churchill, Roosevelt) de la Teheran (28 noiembrie – 1 decembrie 1943).

Noi suntem acum la încercarea de a aranja frontierele estice ale Poloniei. Noi nu putem ignora faptul că victoriile rusești au tranșat în bună măsură problema Țărilor Baltice, a Bucovinei și Basarabiei. Concomitent, o hotărâre în această materie poate avea efecte dezastruoase în Statele Unite în cursul unui an electoral și nu încapе îndoială că, pentru noi înșine, subiectul lor ar provoca atacuri jenante în Camera Comunelor, dacă noi am decide soarta acestor teritorii. Primul ministru solicita, deci, o notă privind întreaga problemă a frontierelor vestice rusești. El gândea că pretențiile rusești nu aveau să depășească fostele hotare țariste și că, în anumite zone, pretențiile aveau să fie mai mici decât acele granițe.

Primul ministru dorea să discute problema cu dl. Eden și cu Sir A. Cadogan și, apoi, s-o supună atenției Cabinetului de Război, nu atât de mult cu scopul de acționa cât de a decide asupra atitudinii de adoptat. Primul ministru considera încă cum ar fi fost mai bine să se amâne orice decizie până după înfrângerea lui Hitler, dar această politică nu mai era posibilă și negocierile în privința Poloniei trebuiau să implice, direct ori indirect, și celelalte chestiuni teritoriale. Finalmente, premierul se referea la “extraordinara dificultate a subiectului”. La 18 ianuarie dl. Churchill a sugerat cum că, Cabinetul de Război trebuia să aibă o discuție în viitorul apropiat despre Țările Baltice. El nu a propus să se facă o declarație publică în această materie, dar a gândit că mâinile noastre puteau fi cu ușurință forțate. El a repetat că propriile-i opinii se schimbaseră considerabil.

Dl. Eden a replicat domnului Churchill într-o lungă notă din 25 ianuarie referitoare la frontierele vestice rusești, cu excepția celor privind Polonia. El preciza că frontiera ruso-finlandeză stabilită în 1920 era identică cu frontiera din secolul al XIX-lea, cu excepția cedării către Finlanda a localității Petsamo și a jumătății de vest a peninsulei Ribachi. Această frontieră a fost modificată în avantajul Rusiei în 1940. Rușii, de atunci, insistă că ei doresc numai restaurarea frontierei din 1940, deși, la Teheran, Stalin a spus că ei ar putea dori Petsamo în locul dreptului de folosință pentru Hango pe 30 de ani. Noi am avut interese la minele de nichel de la Petsamo, dar nu la Hango. Noi am fi, deci, ușor interesați ca rușii să păstreze mai degrabă Hango decât Petsamo.

Basarabia a fost rusească până în 1918 și după aceea a votat pentru unirea cu România, cu condiția să rămână cu o autonomie provincială și să aibă o Dietă locală. Noi am recunoscut unirea în 1920. Bucovina de Nord nu a făcut niciodată parte din Rusia. URSS a recăpătat Basarabia și a achiziționat Nordul Bucovinei în iunie 1940; nu era nici o indicație cum că rușii ar dori mai mult decât restabilirea frontierei așa cum a fost după iunie 1940. Rușii au declarat, de asemenea, că ei doreau tratate de alianță ori de asistență mutuală garantând independența Finlandei și României și dându-le lor dreptul de a-și stabili baze în cele două țări. Țările Baltice și-au proclamat independența față de Rusia după colapsul din 1917. Rușii au recunoscut independența lor în 1920, dar acum pretind că în vara anului 1940 aceste state votaseră ele însele intrarea în cadrul Uniunii Sovietice. Nu exista nici cea mai mică șansă ca rușii să abandoneze cât de cât această pretenție. Când Molotov a fost în Anglia în 1942, noi am spus că eram dispuși să semnăm un tratat care, convenit, ar fi constituit o recunoaștere de către noi a cererii sovietice. Proiectul tratatului nu a fost semnat dar a fost înlocuit cu un tratat de alianță pe 25 de ani în care nu s-a inclus nici o mențiune despre frontiere[...]

Dl. Eden considera că noi trebuia să fim de cord cu toate cererile rusești. Frontierele pretinse de ruși cădeau pe alături de cele din 1914 când întreaga Finlandă și cea mai mare parte a Poloniei intrau în Rusia Imperială. Pentru Țările Baltice noi trebuie să ne

menținem decizia să nu dăm recunoașterea formală sau publică a absorbirii lor în URSS înainte de încheierea păcii; altminteri, putem desigur fi acuzați de violarea Chartei Atlanticului și am fi avut dificultăți cu americanii. Nu era posibilă nici o tulburare în privința frontierei românești, mai ales pentru că Basarabia a fost teritoriu rusesc înainte de 1918. În cazul Finlandei, URSS era interesată cu preponderență în recâștigarea teritoriului ce-i fusese cedat de către guvernul finlandez în 1940 !...

Dl. Eden a sugerat că noi puteam să-l asigurăm pe Stalin că nu intenționam să avem o dispută pe tema pretențiilor sovietice și noi puteam să-i explicăm și să-l alertăm în devans că vom marșa în acest sens afirmând că toate aceste cereri erau pentru aranjamentul final la Conferința de Pace [...]

(Sir Llewellyn Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War*, III, London, HMSO, 1971, p. 112-115).

**73 – [Ianuarie 1944], București – Situația internă
și internațională a României
reflectată în sintezele SSI-ului³⁸⁹**

SSI
[1944]
Important

NOTĂ

Mareșalul a înaintat, prin Legația noastră din Berlin, un memoriu Führerului, în care discută din nou problema Transilvaniei.

Punctul de vedere al Mareșalului este că, dacă România nu poate ajuta Germania așa cum ar vrea în lupta sa împotriva bolșevismului, [aceasta] este din cauză că Germania, prin arbitrajul de la Viena, a slăbit în mod sensibil România și puterea sa economică și militară.

Pentru Germania, România este mâna dreaptă în războiul de pe Frontul Oriental și Germania știa, de la dezlănțuirea actualului conflict mondial, că va fi obligată să lupte și împotriva Rusiei și de aceea nu trebuia să slăbească România în care trebuia să aibă de pe atunci convingerea că va avea cel mai important partener.

Prin politica sa în Sud-Est și prin arbitrajul de la Viena, Germania a slăbit România și, ca atare, azi ea nu mai poate ajuta, cum ar trebui, Germania. Reichul și-a tăiat mâna dreaptă - precizează Mareșalul -, în lupta sa împotriva Rusiei.

În concluzie, Mareșalul cere să se facă retrocedarea Transilvaniei de Nord pentru ca România să poată continua cu eficacitate lupta alături de Germania.

Acesta este al treilea memoriu, în acest sens, pe care Mareșalul l-a trimis Führerului.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 117).

³⁸⁹ Cf. Cristian Troncotă, Alin Spănu, eds., *Documente SSI privind spațiul sovietic. 22 august 1939-23 august 1944*, București, Editura INST, 2004.

 SSI

14 ianuarie 1944

NOTĂDeclarațiile D-lui MANIU către intimitii săi

Conducerea Partidului Național-Țărănist nu ar fi surprinsă de evenimente. Dl. Maniu de la începutul războiului ar fi spus că aliații noștri germani vor pierde războiul.

Actuala întorsătură a războiului nu-l miră deloc, căci D-sa ar fi declarat de mult că producția de război anglo-americană este așa de mare încât nimeni nu va rezista forței sale tehnice.

Dl. Maniu ar fi informat că, la Teheran, Stalin a anunțat pe Roosevelt și Churchill că Sovietele au pregătit ofensiva actuală, cerând în același timp ca anglo-americanii să facă o nouă debarcare³⁹⁰.

Aceștia s-au legat pe cuvânt de onoare ca, în 90 zile de la întrevvedere, să creeze un al doilea front.

Dl. Maniu, care trebuia să petreacă 15 zile la Sibiu, nu și-a mai făcut vacanța, din cauza evenimentelor politice.

D-sa crede că singura formulă care să salveze țara este în această situație:

1. România să facă o declarație publică că nu înțelege să mai continuăm războiul cu Rusia.

2. Să aducem trupele în interiorul granițelor (la Nistru).

3. Să mobilizăm total, cu puternice garnizoane în interior.

La această formulă, germanii vor răspunde cu ocupația, iar rușii se vor opri în cel mai rău caz la Prut.

În ceea ce privește formula pe care zice Dl. Maniu că Guvernul vrea să o aplice, prin crearea unei rezistențe pe Siret sau Carpați, ar fi catastrofală pentru viitorul României.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 128).

 SSI

14 ianuarie 1944

NOTĂ

Întrunirea Comitetului național-țărănist pentru
analiza situației noastre în război

³⁹⁰ În Franța, după debarcarea din Italia.

La 10 ianuarie s-a întrunit la București sub președinția D-lui Maniu Comitetul Executiv al partidului cu delegați din toată țara.

S-a discutat situația politico-militară a țării noastre față de evenimentele de pe fronturi.

S-a afirmat că Dl. Mareșal Antonescu a hotărât lupta până la urmă alături de germani și că nu înțelege să modifice cu nimic politica țării de până acum.

În acest scop este ordonată mobilizarea completă a C 3A și 4A, până la 15 crt., a C 1A., C 5A. și C 7A., între 15-18 crt., iar C 2A. și C 6A rămân cum se află.

Dl. Mareșal este hotărât să lupte pe Nistru, pe Prut și Siret și, la urmă, pe Carpați-Focșani-Nămoloasa-Galați-Dunăre.

În Comitet s-a ridicat situația trupelor noastre ce ar lupta în Carpați, față de o declarație a guvernului ungur că adoptă o stare de nebeligeranță și deci n-ar permite trupelor noastre să se instaleze în munți cu spatele în teritoriul ungur.

Din partea Dr. Lupu, Dl. Prof. Hudiță a declarat că această funcțiune a Partidului este pentru o acțiune de mână forte, ca să fie răsturnat regimul actual al D-lui Mareșal Antonescu și să ieșim din război, depunând armele.

Dl. Maniu a combătut această sugestie și a cerut să fie sprijinit Dl. Mareșal, pe care l-a comparat ca rol cu Marghiloman în 1916-1918.

Ședința a rămas în continuare pentru joi 13 crt.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 130).

S.S.I.

15 ianuarie 1944

NOTĂ

În ultimele luni, conducerea național-țărănistă a examinat diferite posibilități ce ar putea fi folosite pentru a scoate țara din război, deoarece crede:

a. Că Germania a pierdut războiul și că nici o rezistență sau încercare n-ar putea să mai schimbe sorții victoriei;

b. Că, rămânând până la capăt alături de Reich, România va putea să suporte grave consecințe de ordin teritorial și politic;

c. Că, rămânând în stare de război până la pătrunderea trupelor sovietice pe teritoriul nostru, țara ar fi transformată în teatru de război și s-ar expune la noi și grele suferințe și la distrugerea întregului său patrimoniu material;

d. Că orice încercare de mediație sau de ajutor din partea Guvernelor englez și american nu poate fi folosită, înainte de a fi încetat starea de război dintre România și Rusia Sovietică.

Pe aceste temeiuri, conducerea național-țărănistă a cercetat diferite soluții a căror aplicare ar avea ca rezultat retragerea României din război cu minim de riscuri și jertfe.

Soluțiunea unei “acțiuni efective” a opoziției întreprinsă în contra guvernului actual a fost din capul locului înlăturată, pe motivele:

- Că nu trebuie să se stârneasă lupte violente între români, din care numai puterile străine ar putea să tragă avantaje;
- Că trebuie evitată o reacțiune violentă germană (ocupațiunea cu toate consecințele de ordin politic, militar și economic);
- Că nu trebuiesc provocate sciziuni în armată, fiind în interesul superior al Statului ca această instituție să rămână omogenă, pentru orice eventualități viitoare;
- Că, față de germani, Guvernul Antonescu reprezintă o forță morală și de prestigiu care nu trebuie slăbită, pentru a se evita țării neajunsuri și suferințe.

Soluția de a se aștepta până la apropierea trupelor anglo-americe de teritoriul țării - ce fusese la un moment dat acceptată de conducerea grupării național-tărăniște și liberale - este socotită - față de înaintarea sovietică - ca ineficăce.

Ofensiva rusească poate lăsa, după părerea acestor cercuri, în scurt timp, întregul teritoriu național deschis unei noi invazii, având ca urmări:

- lupta între cele două mari armate pe teritoriul nostru;
- imposibilitatea pentru România de a se mai sustrage să împartă răspunderile cu Germania și să-și poată crea față de celălalt grup beligerant o situație specială.

În ultimele zile se ventilează în cercurile din stricta apropiere a lui Maniu o nouă soluție: aceea a unei înțelegeri între Domnul Mareșal Antonescu și opoziție.

Preconizată de Mihai Popovici și D-rul C. Angelescu, susținută de Ghiță Pop și D-rul Virgil Solomon, reluată de fostul ministru plenipotențiar C. Vișoianu, soluția a fost acceptată în principiu de Maniu.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 131-132).

SSI

15 ianuarie 1944

NOTĂ

Impresia făcută în popor de Proclamația și Ordinul de zi
date de Dl. Mareșal Antonescu pe Anul Nou 1944

În opinia publică se comentează foarte mult “Proclamația către popor” și “Ordinul de zi către armată” date de Dl. Mareșal Antonescu de Anul Nou³⁹¹.

Atât cercurile politice cât și cercurile intelectuale, precum și masa funcționarească de toate categoriile au căutat să desprindă din rândurile acestor manifestări viitoarea orientare și drumul pe care este îndrumată țara.

Ceea ce a fost reținut în mod deosebit este pasagiul din Proclamația către popor în care se face apelul către Divinitate pentru ca lumea să nu cadă în haos.

În cercurile politice această proclamație este judecată ca fiind compusă într-un spirit de “cumințenie politică” care poate câștiga încrederea acestora pentru viitor.

Cercurile filo-germane, precum și cele pur germane nu se arată însă prea mulțumite de tonul acestei proclamații despre care se face observațiunea că nu

³⁹¹ Vezi Mareșal Ion Antonescu, *Un ABC al anticomunismului românesc*, II, ediție Gh. Buzatu, București, 1998, p. 119-126 (doc. nr. 76-77).

cuprinde nimic mai accentuat în ceea ce privește lupta alături de Germania și victoria acesteia.

Ceea ce se comentează însă cel mai mult este “Ordinul de zi” către armată, și anume: pasagiul în care Dl. Mareșal Antonescu arată motivele pentru care s-a trecut Nistrul³⁹² și tratamentul omenos pe care românii l-au aplicat în teritoriile ocupate ca și în tot lungul războiului.

Se afirmă în această privință că este pentru prima dată când Conducătorul Statului ia atitudine publică față de acțiunile Postului de Radio Londra în ceea ce privește trecerea Nistrului de către trupele române.

Cercurile democratice și filo-engleze cred ca această luare de atitudine oficială marchează începutul politicii de ponderațiune și de linie a intereselor românești pe care acestea le așteaptă de la Conducătorul Statului. Se afirmă însă îndoiala că, față de Guvernele de la Londra și Washington, aceste declarațiuni vor crea vreun ecou, avându-se în vedere principiul stabilit de a nu se sta de vorbă cu semnatarii alianțelor și pactelor cu Germania.

Aceste cercuri își întăresc opinia lor din răceala cu care cercurile filo-germane au primit afirmațiunile D-lui Mareșal Conducător al Statului în ceea ce privește lupta alături de Germania și ajutorul dat, ca decurgând numai din lealitatea alianței încheiate.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 139).

SSI

21 ianuarie 1944

NOTĂ

Domnul Mareșal Antonescu a avut, în ultimii ani, posibilitatea să cunoască ideile D-lui Iuliu Maniu cu privire la desfășurarea generală a războiului și la poziția specială ce o are România în conflictul dintre Marile Puteri.

Deși Dl. Iuliu Maniu invedera concepțiuni deosebite, deși D-sa pornea în aprecierea situației de la idei generale și ignora realitățile imediate, deși nu vroia să țină seamă de posibilitățile noastre limitate de mișcare, deși sugera soluții pe care nici D-sa n-ar fi fost în stare să le realizeze, dacă avea răspunderea guvernării, totuși, Domnul Mareșal Antonescu, adânc pătruns de răspunderile istorice ce și le-a asumat, a examinat întotdeauna într-un spirit de înaltă înțelegere patriotică părerile expuse de un fost prim-ministru al țării.

Domnul Maniu nu vroia uneori să știe că nu Domnul Mareșal Antonescu a determinat cadrul în care avea să se dezvolte politica de război a României ... și că situația internațională s-a desfășurat în afară de controlul guvernului român.

Alteori, Dl. Maniu părea să uite că în 1940, după ce granițele ne-au fost ciuntite, deși aveam garanții platonice, pierdusem încrederea unu grup de Puteri, fără să fi câștigat prietenia marii forțe militare și politice [Germania care stăpânea Europa; iar mai târziu, în mijlocul unor uluitoare surprize politice și militare, România era

³⁹² *Ibidem*, p. 124.

silită să se acomodeze situației generale, pentru a-și sigura securitatea și a împlini înaltele cerințe de ordin național, în măsura și în împrejurările impuse de evenimente.

Domnul Mareșal Antonescu este însă informat despre unele curente de idei, care frământă conducerea superioară a grupării Dvs. în ultimul timp.

Față de aceste informații, Domnul Mareșal Antonescu găsește necesar să aducă câteva clarificări, pentru a vă pune la îndemână elementele exacte de apreciere a situației.

- Domnul Mareșal Antonescu este încunoștințat că Dl. Maniu a cercetat diferite soluții, pentru a obține retragerea României din război, cu minimum de riscuri și de jertfe;

- Că, după părerea D-sale, această retragere ar fi imediat necesară pentru a evita teatrul de război pe teritoriul nostru și spre a da puțința Puterilor anglo-saxone să exercite o mediație sau un ajutor în favoarea noastră;

- Că, pentru a ajunge la acest țel trebuie să căutate soluții realiste, care să asigure țării condițiile cele mai puțin rele, într-o situație extrem de grea;

- Că, în actualele împrejurări, singurul factor care ar putea să aducă ameliorarea situației este Domnul Mareșal Antonescu și că Domnia Sa ar avea o nouă misiune de îndeplinit;

- Că Domnul Mareșal Antonescu ar fi în stare să revizuiască cu lealitate raporturile sale cu Germania și să ajungă la un consimțământ pentru retragerea noastră din război.

Domnul Mareșal Antonescu e în situația să regrete că Dl. Iuliu Maniu nu vrea să țină seamă - nici de această dată - de realitățile războiului, care se desfășoară după reguli care depășesc dorințele și interesele noastre.

Nu stă în puterea noastră să evităm teatrul de război pe teritoriul nostru.

Importanța strategică a țării și valoarea resurselor noastre vor hotărî.

Ne putem retrage din război și totuși ostilitățile să se desfășoare pe teritoriul nostru, ca și în Italia, însă cu consecințe mult mai grave.

Este foarte greu ca România să-și creeze o altă situație față de celălalt grup beligerant, dată fiind importanța petrolului și a economiei noastre pentru Germania.

- Domnul Maniu crede însă că de aici înainte trebuie căutate soluții realiste, pentru a schimba poziția noastră militară și diplomatică.

Care sunt aceste soluții?

Domnul Mareșal Antonescu a cerut să-i fie expuse în mod practic, însă Dvs. n-ați fost în stare să i le arătați.

- Domnul Maniu socoate totuși că Domnul Mareșal Antonescu are o misiune și că Domnia Sa poate să retragă imediat țara din război. În ce ar consta această misiune? Domnul Maniu trebuie s-o precizeze.

Neconținut, de trei ani, se vântură aceleași idei teoretice, care par amăgitoare.

Dar Dl. Maniu evită și ezită să se întrebe și mai ales să arate cum s-ar putea realiza în mod practic retragerea României din război, deziderat care e și al Domnului Mareșal Antonescu și al întregului popor, dacă Aliații și germanii ne-ar garanta granițele și viitorul.

Ori, nici unii nici ceilalți nu ne dau, nu vor și mai ales nu pot să ne dea aceste garanții, pe care le căutăm de trei ani.

În aceste condiții, cine poate încerca soluția capitulării sau renunțării la luptă, mai ales când - și într-un caz și într-altul - România va fi forțată ca și Italia de ambii beligeranți să suporte lupta pe teritoriul ei ...

- Domnul Maniu crede că Domnul Mareșal Antonescu poate revizui cu lealitate raporturile țării cu germanii.

Această încercare s-ar putea face, cu condiția de a avea anumite garanții de la Aliați, pe care nu le avem, pe care nici Dl. Maniu nu le are și nu le va putea obține.

- Domnul Maniu nu mai vede putința pentru Germania de a menține Frontul sovietic și de a împiedica o invazie a Rusiei în Europa.

Această eventualitate nu este însă total exclusă.

Imensa forță militară a Germaniei nu este atât de slăbită cât se pare, iar ultimele evenimente din tabăra aliată dovedesc din nou intențiile ascunse ale Sovietelor și catastrofa europeană ce s-ar produce dacă germanii n-ar mai putea să țină Frontul de Răsărit.

- Domnul Maniu se înșeală însă atunci când presupune că Domnul Mareșal Antonescu, bazat pe asigurările germane, și-a luat obligații de ordin militar și politic. Domnul Mareșal Antonescu nu și-a luat asemenea obligații, dar este încă prematur a se spune că asigurările Germaniei au fost răsturnate de ultimele întorsături ale războiului.

- Desigur, obligațiile de aliat încetează în momentul când se ridică grave probleme de ordin național privind securitatea teritoriului nostru și a locuitorilor țării; desigur, nimeni nu ne poate cere să expunem țara întreagă grozăviilor războiului și să sacrificăm interesele viitoare ale Statului Român pentru obiective de război, străine nouă.

Dar, practic, lucrul este imposibil. Cine se uită pe hartă poate să vadă că, în cazul în care Germania va fi înfrântă, forțele Reichului din Sud se vor retrage spre țara noastră, atât din cauza petrolului, dar și fără aceasta, din cauza liniilor de comunicații: a șoselelor și a căilor ferate și a liniilor de apărare națională, Balcanii, Dunărea, Carpații de Sud; Bug, Nistrul, Prutul, Siretul, Carpații la Est etc.

În astfel de condiții, cine este omul care poate, fără soluția tehnică și practică, a împiedica pe germani, pe ruși, pe anglo-americani să se bată pe teritoriul nostru?

Este una singură: aceea la care a dus trădarea ordinară a lui Badoglio.

Am ajuns însă la războiul între frați, la războiul tuturor pe teritoriul nostru, cu consecințele ușor de dedus.

- E iarăși naiv să se creadă că s-ar putea trece cu ușurință de la starea de război la o stare de nebeligeranță și de expectativă armată.

E foarte greu de crezut că aliații noștri ar accepta repede această soluție și că ei s-ar opri să ia măsurile reclamate de siguranța lor de război.

Domnul Maniu vorbește de situația pe care și-ar asigura-o țara ieșind din război și fiind în măsură să-și apere mai bine viitorul.

Dacă am face această acțiune, șansele ei nu le-am putea prevedea. Dar continuarea?

Ni se spune că Puterile anglo-saxone ar putea să medieze cauza României pe lângă ruși și să găsească aranjamente convenabile în ceea ce ne privește. Domnul Mareșal Antonescu nu găsește că aceste aranjamente convenabile ar putea consta în cedarea Basarabiei, a Bucovinei și a "a altor părți". Ni se spune iarăși că, în acest

timp, factorii opoziției ar avea răgazul și posibilitatea unei acțiuni diplomatice pe lângă celălalt grup beligerant.

Dar ce a făcut Domnul Maniu până acum decât aceasta? Care sunt rezultatele?

- Ni se mai sugerează că, înainte de a încerca să revizuiim relațiile cu germanii, să proclamăm mobilizarea generală, fiindcă în acest caz Reichul ar ezita să treacă la măsuri de represalii.

Domnul Mareșal Antonescu socotește ca aceasta ar fi o soluție periculoasă; ea ar însemna războiul cu germanii, când tunul bubuie în poarta Basarabiei, pentru ca să înlesnim rușilor să pătrundă la noi, când nu avem nici o garanție în Țară și în Europa! Frumoasă perspectivă!

- Domnul Mareșal Antonescu cere Domnului Maniu să reflecteze cu toată seriozitatea la întreg ansamblul situației și să ia în considerare toate realitățile, așa cum ele există și nu cum am dori să ni le închipuim.

- Domnul Mareșal Antonescu a făcut largi și însemnate concesiuni D-lui Maniu, dar aceasta nu înseamnă că i se poate cere să facă ceea ce nimeni, în circumstanțele în care ne găsim și care vor veni, nu ar putea să facă.

Răspunderea integrală a conducerii destinelor naționale, în împrejurări pe care țara nu le-a mai trăit până astăzi - consecințe de care Domnul Mareșal Antonescu nu este cu nimic vinovat -, impune omului de Stat o acțiune serioasă și hotărâtă, bazată numai pe realitățile politico-militare, spre a asigura României să iasă cu o soartă mai bună din marea conflație internațională.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 140-146).

SSI

NOTĂ

Raporturile dintre Domnul Mareșal Antonescu și Maniu

Se convine că o asemenea soluție comportă mari dificultăți, dar că ea e în stare să aducă o ameliorare a situației, sub condiția ca ambele părți să lucreze într-un spirit de înțelegere patriotică și să facă concesiile impuse de situație.

Una dintre dificultăți ar consta în stadiul raporturilor personale dintre Domnul Mareșal și Maniu; în cercurile opoziției domină ideea că aceste raporturi sunt precare, din motive care nu privesc direct cei doi factori.

Există desigur două orientări politice, două concepțiuni, două metode de lucru și două temperamente deosebite, dar toate acestea se pot concilia, sub presiunea evenimentelor și în interesul superior al țării.

Cercurile apropiate de Maniu țin să precizeze:

- Cu toate deosebirile ce le despart de Domnul Mareșal Antonescu, ele văd în Domnia Sa o puternică personalitate, animată de un înalt patriotism și de o dorință arzătoare de a servi țara.

- Că propaganda inamică care prezintă pe Domnul Mareșal Antonescu ca un instrument german este interesată, dovedindu-se în ultimul timp că Domnia Sa a putut să reziste cu succes presiunii germane și că a fost călăuzit de interesele naționale.

- Că, în fața istoriei, rolul Domnului Mareșal Antonescu este fixat, el rămânând re-eliberatorul Basarabiei și Bucovinei și afirmând în fața lumii voința poporului român de a-și stăpâni teritoriile naționale.

- Că această demonstrație a fost făcută, astfel încât nu mai este util ca să fie continuată provocând teatrul de război pe teritoriul nostru și că de aici înainte trebuie să căutate soluții realiste, pentru a asigura țării condițiile cele mai puțin rele, într-o situație extrem de grea.

- Că, în actuala situație, singurul factor care poate să aducă o ameliorare a situației este Domnul Mareșal Antonescu și că D-sa trebuie convins să accepte noua misiune ce i-o rezervă istoria și împrejurările de război.

- Dacă Domnul Mareșal Antonescu va accepta acest rol, el va rămâne în istoria României una din cele mai mari figuri militare și politice.

Maniu ar oferi garanții.

Fiindcă s-a pus chestiunea că guvernul n-ar putea să aibă încredere în lealitatea lui Maniu, acesta s-a arătat dispus să ofere Domnului Mareșal Antonescu anumite garanții.

El a declarat că desigur nu i-ar conveni un contact cu Guvernul - după care Domnul Mareșal Antonescu să continue politica sa și să-l pună într-o lumină de susținător al acestei politici -, dar acceptă o înțelegere pentru fixarea unei politici naționale, în afara intereselor speciale ale celor două grupuri beligerante.

În asemenea condiții, Maniu ar fi dispus să ofere garanții privind:

- Recunoașterea serviciilor și rolului istoric jucat de Domnul Mareșal Antonescu;

- Obligația de a susține în fața Aliaților și a țării pe Domnul Mareșal Antonescu și pe colaboratorii Domniei Sale;

- Sprijinul total de care ar avea nevoie Domnul Mareșal Antonescu pentru a-și îndeplini până la capăt misiunea sa.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 133-134).

SSI

NOTĂ

În ce ar consta misiunea Domnului Mareșal Antonescu

Pornind de la ideea fundamentală că România trebuie să se retragă cât mai repede din război, cu minimum de riscuri, susținătorii înțelegerii cred că această acțiune - grea și delicată - nu poate reveni decât Domnului Mareșal Antonescu.

Se convine că nu i se poate cere Domniei Sale o acțiune care să atingă onoarea și lealitatea sa de militar, față de aliații cu care a dus războiul împreună.

Dimpotrivă, se socotește că prestigiul câștigat de Domnul Mareșal Antonescu, prin marele sprijin pe care l-a dat Germaniei și lui Hitler, îl pune în situația de a putea revizui cu lealitate raporturile cu germanii și de a le expune în mod onest poziția actuală a României.

Colaborarea cu Germania s-a bizuit pe două idei:

1. Posibilitatea Germaniei de a decide noua hartă a Europei;
2. Posibilitatea Germaniei de a menține Frontul sovietic și de a împiedica o invaziune a Rusiei în Europa.

Bazat pe aceste asigurări germane, Domnul Mareșal Antonescu a putut să-și ia obligații de ordin militar și politic.

Asigurările Germaniei însă au fost răsturnate de ultimele întorsături ale războiului.

Domnul Mareșal Antonescu nu poate face Germaniei nici o vină, dar Hitler trebuie să recunoască că, în fața noii situații, Domnul Mareșal Antonescu nu mai e în stare să-și onoreze până la capăt obligațiile sale.

Obligațiunile sale de aliat încetează în momentul când se ridică grave probleme de ordin național privind securitatea teritoriului și a locuitorilor săi; Hitler nu poate cere Domnului Mareșal Antonescu să expună întreaga țară grozăviilor războiului și să sacrifice interesele viitoare ale Statului Român pentru obiectivele de război ale Reichului.

În consecință, Domnul Mareșal Antonescu trebuie să declare lui Hitler că împrejurările îl obligă să treacă de la starea de război la o stare de nebeligeranță și să observe expectativa armată.

Această formulă ar prezenta următoarele avantaje:

- Germanii nu s-ar putea plânge de o "trădare" a României, ei fiind preveniți și puși în situația de a-și lua măsurile necesare;

- Lealitatea de om și de militar a Domnului Mareșal Antonescu n-ar putea fi pusă la îndoială, toate Puterile fiind obligate să recunoască corectitudinea procedurii sale;

- România ar fi cea dintâi țară, așa-zisă satelită, care, ieșind din război, ar avea putința unei acțiuni diplomatice în vederea asigurării viitorului ei, fără a apărea într-o lumină proastă;

- Puterile anglo-saxone ar avea putința să medieze cauza României pe lângă ruși și să găsească angajamente convenabile în ceea ce ne privește;

- Armata română ar rămâne bloc în jurul Domnului Mareșal Antonescu, atâta timp cât ar cere împrejurările;

- În acest timp, factorii opoziției ar avea răgazul și posibilitatea unei acțiuni diplomatice pe lângă celălalt grup beligerant, care ar fi silit să recunoască că România a făcut un pas important pentru a-și normaliza situația sa.

Înainte însă de a proclama starea de nebeligeranță, e util ca Domnul Mareșal Antonescu să procedeze la mobilizarea întregii armate române, sub motiv că față de înaintarea sovietică e silit să ia măsuri militare de siguranță.

În fața unei armate de cca. 700 000 - 800 000 oameni - deși slab echipată și înarmată -, germanii ar ezita să treacă la măsuri de represalii, care ar reclama ca un important număr de divizi germane să părăsească teatrele de luptă și să treacă pe teritoriul nostru.

Pentru studierea și perfectarea acestui aranjament, Domnul Mareșal Antonescu ar trebui să se întâlnească în secret cu Maniu și să convină asupra tuturor condițiilor.

Maniu e dispus să facă largi și însemnate concesiuni Domnului Mareșal Antonescu.

Prezența lui Mihalache în București a fost folosită pentru noi discuțiuni în conducerea național-țărănistă.

La aceste discuții au participat Maniu, Ion Mihalache, D-rul Lupu și Mihai Popovici.

Problemele discutate:

1. Înfrăurirea situației militare asupra poziției României;
2. Mijloacele ce ar exista pentru a determina ieșirea României din război, fără a provoca conflicte violente cu germanii;
3. Posibilități pentru a întreprinde o acțiune diplomatică, în străinătate, în favoarea României;
4. Chestiunea regroupării cadrelor și aplanarea diferendelor provocate de această acțiune.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 135-137).

74 – [1 februarie 1944], Londra - Mesaj al premierului britanic W. S. Churchill către Mareșalul I. V. Stalin referitor la aflarea unor soluții pentru reglementarea postbelică a unor probleme teritoriale

Primit la 1 februarie 1944

STRICT SECRET ȘI PERSONAL

1. Joia trecută, însoțit de secretarul de stat al Foreign Office-ului³⁹³ și împuternicit în acest scop de Cabinetul de Război, m-am întâlnit cu reprezentanți ai Guvernului polonez de la Londra. Le-am comunicat că asigurarea securității frontierelor Rusiei împotriva unui pericol din partea Germaniei este o problemă care are o mare importanță pentru Guvernul Majestății Sale și că noi vom sprijini, desigur, Uniunea Sovietică în toate acțiunile pe care le vom considera necesare pentru atingerea acestui scop. Am subliniat că Rusia a suferit două invazii îngrozitoare din partea Germaniei, însoțite de o uriașă vărsare de sânge și de imense distrugerii, că independența națională și existența Poloniei au fost restabilite după primul război mondial și că prin politica lor Marii Aliați urmăresc să restabilească din nou Polonia după acest război. Am spus că, deși noi am intrat în război din cauza Poloniei, nu am făcut aceasta pentru o anumită linie de frontieră, ci pentru existența unei Polonii puternice, libere și independente, idee pe care o sprijină și Mareșalul Stalin, după propria lui Declarație. În afară de aceasta, deși Marea Britanie ar fi continuat în orice caz să lupte timp de mai mulți ani, până când s-ar fi produs schimbări în Germania, eliberarea Poloniei de sub jugul german se realizează mai ales cu prețul unor sacrificii uriașe din partea armatelor rusești. De aceea, Aliații au dreptul să ceară ca

³⁹³ Anthony Eden.

Polonia să se conformeze în mare măsură opiniei lor în problema granițelor teritoriului pe care îl vor avea.

2. Am spus apoi că, pe baza celor discutate la Teheran, consider că Guvernul sovietic va fi gata să accepte ca frontierele răsăritene ale Poloniei să corespundă Liniei Curzon, cu condiția să se discute considerentele etnografice, și i-am sfătuit să accepte Linia Carzon ca bază de discuții. Le-am vorbit despre compensațiile pe care Polonia le-ar primi în nord și în vest. În nord ar fi Prusia Orientală. Nu am atins însă problema Königsbergului. În vest ei ar fi lăsați nestingheriți și ar fi ajutați să ocupe Germania până la linia Oderului. Le-am spus că, în urma eliberării lor de către trupele aliate, ei trebuie să-și asume această sarcină și să-și apere granițele contra unei agresiuni germane îndreptată spre răsărit. Am spus că pentru îndeplinirea acestei sarcini ei vor avea nevoie să aibă în spate o Rusie prietenă și, după cum cred, cele trei mari puteri le vor da garanții împotriva unei noi agresiuni germane. Marea Britanie ar fi gata să dea asemenea garanții dacă aliata ei, Rusia Sovietică, va fi de acord cu aceasta. Nu am putut prevedea ce vor face Statele Unite, dar e de presupus că cele trei Mari Puteri se vor opune în comun oricui va tulbura pacea, cel puțin în cursul unei perioade îndelungate după terminarea războiului. Le-am explicat că Guvernul polonez nu va fi obligat să accepte Linia Curzon ca bază de discuții decât în cazul când aceasta va constitui o parte dintr-un acord care-i va oferi compensații corespunzătoare – despre care am pomenit mai sus – la nord și în vest.

[...]

8. Relatez acum această convorbire, care oglindește politica dusă în momentul de față de Guvernul Majestății Sale în această problemă grea, prietenului și colegului meu Mareșalul Stalin. Sper în mod sincer că aceste planuri vor servi la ceva. Am nădăjduit întotdeauna să amân discutarea problemei frontierelor până după terminarea războiului, când învingătorii se vor regăsi împreună în jurul mesei rotunde. Primejdiile care au determinat Guvernul Majestății Sale să se abată de la acest principiu sunt imense și inevitabile. Dacă, după cum putem spera cu temei, înaintarea cu succes a trupelor sovietice va continua și cea mai mare parte a Poloniei va fi curățată de cotropitorii germani, va fi absolut necesar să se stabilească relații bune între orice forțe care ar vorbi în numele Poloniei și Uniunea Sovietică. Crearea la Varșovia a unui alt guvern polonez decât acela pe care l-am recunoscut până acum, concomitent cu tulburări în Polonia, ar pune Marea Britanie și Statele Unite în fața unei probleme care ar aduce prejudicii deplinei înțelegeri ce există între cele trei Mari Puteri și de care depinde viitorul lumii.

[...]

11. Trimit o copie a acestui mesaj președintelui Statelor Unite, cu rugămintea de a-l ține cu desăvârșire secret³⁹⁴.

(A. A. Gromîko ș.a., eds., *Corespondența Președintelui Consiliului de Miniștri al URSS cu președinții SUA și cu primii miniștri ai Marii Britanii din timpul Marelui*

³⁹⁴ Vezi Warren F. Kimball, ed. *Churchill and Roosevelt. The Complete Correspondence*, II, *Alliance Forged*. Princeton, Princeton University Press, 1987, p. 686-688 (Mesaj al lui Churchill către F.D. Roosevelt, Londra, 28 ianuarie 1944).

Război pentru Apărarea Patriei, 1941-1945, I, București, 1958, p. 236-242; vezi și ultima ediție – A.A. Gromîko, ed., *Perepiska predsedatelia Soveta Ministrov S.S.S.R. s prezidentami SȘA i premier-ministrami Velikobritanii vo vremia Velikoi Otecestvennoi voinî, 1941-1945 g.g.*, I, Moskva, Izd. Politiceskoi Literaturî, 1989, p. 274 și urm.).

75 – [4 februarie 1944], Moscova - Mesaj personal și secret din partea Premierului I. V. Stalin către Premierul britanic Winston S. Churchill

Am primit mesajul Dv. în problema poloneză de la dl. [Archibald Clark] Kerr, care a sosit zilele acestea în Moscova și cu care am avut o convorbire folositoare.

Văd că Dv. acordați o mare atenție problemei relațiilor sovieto-polone. Noi toți apreciem mult aceste eforturi.

Mi se pare că prima problemă care trebuie de pe acum definitiv lămurită este aceea a frontierei sovieto-poloneze. Dv. ați arătat just, desigur, că în această problemă Polonia trebuie îndrumată de Aliți. Cât privește Guvernul sovietic, el s-a pronunțat deschis în problema frontierei. Am declarat că nu considerăm frontiera din 1939 drept imuabilă și am acceptat Linia Curzon, făcând prin aceasta foarte mari concesii polonezilor. Totuși, Guvernul polonez s-a eschivat, n-a răspuns la propunerea noastră referitoare la Linia Curzon și, în declarațiile sale oficiale, continuă să afirme că frontiera care ne-a fost impusă prin Tratatul de la Riga [din 18 martie 1921] este imuabilă. Din mesajul Dv. s-ar putea deduce că Guvernul polonez este gata să recunoască Linia Curzon, dar, după cum se știe, polonezii nu au declarat nicăieri acest lucru.

Socot că Guvernul polonez trebuie să arate într-o declarație oficială că linia de frontieră stabilită prin Tratatul de la Riga, urmează să fie modificată și Linia Curzon este linia noii frontiere dintre URSS și Polonia. El trebuie să declare acest lucru în mod tot atât de oficial cum a făcut-o și Guvernul sovietic care a declarat că linia de frontieră din 1939 urmează să fie modificată și că frontiera sovieto-poloneză trebuie să fie Linia Curzon.

În ceea ce privește declarația pe care ați făcut-o polonezilor că Polonia ar putea să-și extindă considerabil granițele în vest și în nord, noi suntem de acord cu aceasta, după cum știți, cu o singură rezervă. Despre acesta am vorbit cu Dv. și cu Președintele [SUA] la Teheran. Pretindem ca partea de nord-est a Prusiei Orientale, inclusiv portul Königsberg, ca port care nu îngheață, să revină Uniunii Sovietice. Aceasta este singura fâșie din teritoriul german pe care o pretindem. Fără satisfacerea acestei pretenții minime a Uniunii Sovietice, concesia făcută de Uniunea Sovietică prin recunoașterea Liniei Curzon își pierde orice sens, după cum v-am mai spus la Teheran [...]

(A. A. Gromîko și colab., eds., *Corespondența...*, I, p. 241-242; cf. ultima ediție sovietică – A. A. Gromîko, ed., *Perepiska...*, I, p. 228-229).

**76 - [Martie 1944], București – Situația internă
și internațională a României,
reflectată în sinteze ale SSI-ului**

SSI

1 martie 1944

NOTĂ

Dl. Iuliu Maniu nu adoptase până aseară nici un punct de vedere despre deplasarea D-lui Mareșal Antonescu la Cartierul General al Führerului³⁹⁵. D-sa se mulțumea să spună că a fost la Timișoara, la botezul copilului Dr-ului Subțirelu și că nu știe nimic. Aseară Dl. Maniu ne-a făcut următoarele precizări:

Această călătorie nu are nici o legătură cu proiectul de călătorie de care se vorbea în urmă cu zece zile, ca urmare a voiajului baronului Killinger. E ceva cu totul nou. Nu privește numai pe Mareșalul Antonescu ci e o largă consultare, o verificare și mai mult chiar, un apel al lui Hitler la solidaritatea europeană. Au fost chemați toți: și croatul, și bulgarul, și Spania a fost invitată la întrevvedere. Rămâne de văzut numai dacă vreun reprezentant spaniol se va duce la Hitler în împrejurările actuale.

D-lui Mareșal i s-a cerut colaborarea militară la acțiunea de apărare a continentului. În orice caz, Führerul german nu a putut insufla încredere în victoria germană, ci dimpotrivă. Mai trebuie reținut că argumentele folosite față de România nu s-au referit exclusiv la Rusia sau la pericolul bolșevic, ci tema a fost apărarea continentului, indiferent dacă-i vorba de ruși sau de anglo-americani.

Nu am prea multe amănunte. Măine voi ști mai multe. Mi-a venit însă din cercuri ale Guvernului impresia că Mareșalul era cam "cătrănit" la înapoiere. Termenul nu-mi aparține, ci este al unui oficial, a încheiat Dl. Maniu.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 166-167).

SSI

3 martie 1944

NOTĂ

Dl. Ion Mihalache a declarat următoarele, redate de Dl. Iancu Botez, după o întrevvedere la Dl. Dr. N. Lupu:

Nu s-au cerut Mareșalului Antonescu noi trupe românești pentru Frontul de Răsărit. Întrevvederea cu Dl. Hitler este una din întâlnirile obișnuite în fiecare an, între Führer și șefii guvernelor aliate Germaniei.

Întrevvederea prilejuiește un examen al situațiunii generale, dar atât.

În ce privește retragerea trupelor românești din Crimeea, pe care Mareșalul Antonescu ar dori să le vadă dincolo de Nistru, este o imposibilitate. Prezența

³⁹⁵ Întrevvederile Hitler-Antonescu de la Castelul Klessheim (Salzburg), 26-27 februarie 1944.

bastionului din Crimeea apără țara românească într-o mare măsură de bombardamente, în afară de faptul că mobilizează un mare contingent de trupe sovietice la Perekop și Kerchi.

Dacă Mareșalul Antonescu face totuși mobilizarea armatei este pentru a avea efective importante la dispoziție în orice moment în țară. Rămâne numai ca acestor efective să li se pună la dispoziție armamentul promis de nemți.

În ceea ce privește primejdia unei lovituri germane în Țara Românească în eventualitatea unei schimbări a liniei politice de astăzi a României, punctul de vedere al D-lui Mihalache este următorul:

Nemții nu mai au puterea să comită un act de ocupație nicăieri în Europa. A trecut și epoca din Franța, când au ocupat restul Franței libere după debarcarea aliată în Africa³⁹⁶, a trecut și perioada de timp disponibil a Aliaților, care a permis germanilor lovitura după evenimentele din Italia³⁹⁷.

Nemții vor accepta situația din Finlanda, după cum vor accepta situația de la noi și de pretutindeni. Dl. Mihalache crede că lozinca germană este astăzi: înapoi în Germania.

În ce privește posibilitățile unei diversiuni cu legionarii, Dl. Mihalache spune:

Atât timp cât germanii erau tari și mai credeau unii în victoria lor se putea pune o problemă legionară pentru regimul din România. Astăzi însă, când toate mințile din România văd limpede realitatea și popularitatea germană este extrem de scăzută, acțiunile legionare nu pot avea nici un curs.

O încercare legionară se va prăbuși înainte de a fi căpătat amploare, a încheiat Dl. Mihalache, dar ea nu va fi încercată. Mai curând este vorba, încă, de o fluturare a unei amenințări ce nu se va mai realiza niciodată în România.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 169-170).

SSI

20 martie 1944

NOTĂ

În cercurile politice se arăta astăzi că Domnul Mareșal Antonescu ar fi semnat Decretul de mobilizare generală a armatei române și că el ar urma să apară în cursul zilei în "Monitorul Oficial".

Se mai arăta că cercurile oficiale vorbesc de un apropiat Ordin de Zi al D-lui Mareșal Antonescu prin care să anunțe recăpătarea Ardealului și întregirea României.

Informațiuni liberale spun că Dl. Mihai Antonescu s-ar fi declarat împotriva intrării în Ardeal, cu sprijinul german, adică în împrejurările actuale.

Dl. Dinu Brătianu a răspuns frunțașilor liberali care l-au chestionat în jurul evenimentelor și versiunilor din ultimele zile că trebuie păstrat calmul și că D-sa speră încă în înțelepciunea conducătorilor.

³⁹⁶ Noiembrie 1942.

³⁹⁷ Iulie 1943.

Astăzi dimineată a domnit oarecare agitație în opinia publică în legătură cu revenirea Ardealului la România, entuziasmul fiind însă întunecat de veștile asupra situațiunii luptelor din Răsărit.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 172).

SSI

22.III.1944

NOTĂ PRIVITOARE LA
CARACTERUL ȘI SEMNIFICAȚIA CE SE ATRIBUIE ULTIMULUI MEMORIU
ADRESAT DE GRUPĂRILE DEMOCRATICE DOMNULUI
MAREȘAL ANTONESCU

Într-o notă precedentă am arătat divergența ivită între Iuliu Maniu și Dinu Brătianu în discuțiile cu privire la chipul în care trebuie alcătuit ultimul memoriu ce a fost adresat Domnului Mareșal Antonescu.

Maniu redactase un text, în care cerea:

- Retragerea României din sistemul politic german, adică retragerea din Axă și din Pactul Tripartit;

- Retragerea imediată a României din război;

- Demersuri oficiale, pentru a se obține condițiile de armistițiu.

Dinu Brătianu s-a opus acestor formule prezentate de Maniu, sub motiv că ele ar furniza un pretext Germaniei să repete la noi lovitura din Ungaria³⁹⁸.

Cum Maniu a declarat că va fi silit să facă demersul numai în numele grupării național-țărăniste, Brătianu a propus, la rândul său, să se ceară Guvernului să treacă din starea de război într-o stare de nebeligeranță.

Pentru a nu zdruncina unitatea și colaborarea dintre cele două grupări, Maniu a convenit, în principiu, la formula sugerată de Brătianu, cu condițiunea să se dea demersului un caracter nou: o declarație comună a celor două partide în care să se proclame că în fapt România este în stare de nebeligeranță, spre a servi ca un document în fața străinătății.

Numai cu aceste concesii reciproce s-a putut ajunge la un acord între conducerile celor două grupări.

Cercuri informate din apropierea conducerii național-țărăniste și liberale explică în chipul următor caracterul și semnificația ultimului memoriu, asupra căruia s-a ajuns la o înțelegere, după lungi deliberări:

a. În prima parte, s-a menționat în mod expres că prevederile făcute prin demersurile anterioare de către cele două grupări s-au realizat, pentru a se accentua că:

- Grupările democratice sunt fixate, de la începutul războiului, la aceeași atitudine politică;

³⁹⁸ Ocuparea Ungariei (Operația „Margaretha I”), la 19 martie 1944.

- Că în mod neîntrerupt au cerut ca România să iasă din sistemul politic și militar german și să-și găsească o orientare proprie, potrivit cu interesele sale naționale;

- Că s-a preconizat reluarea alianțelor cu Anglia și America, încetarea stării de război cu Rusia Sovietică și legături normale de bună vecinătate cu această țară;

- Că, deci, politica preconizată de grupările democratice nu e determinată de o conjunctură de moment, sub presiunea armatelor roșii care au trecut granițele țării, ci ea a fost susținută în mod permanent.

b. În partea a doua a memoriului s-a arătat că:

Deoarece nu s-a dat ascultare acestor sfaturi, s-a ajuns în scurt timp ca granițele să fie amenințate și ca armata noastră să nu mai poată lupta, nu numai fiindcă ea a fost decimată și a avut pierderi colosale de oameni și armament, dar fiindcă nici nu trebuie să mai lupte, deoarece orice nouă efortare militară este inutilă, astfel că România nu mai este în război, ci a devenit o țară nebeligerantă.

Acestei declarații i se atribuie un caracter internațional și e menită să substituie actul politic, care, după părerea opoziției, ar fi trebuit să fie făcut de către Guvern, pentru a sublinia în fața lumii că România nu se mai consideră în război, ci a devenit prin forța lucrurilor o țară nebeligerantă.

c. În a treia parte a memoriului, s-a arătat că:

Dacă Guvernul nu se simte în stare să se desprindă din alianța cu Germania, să-l pună pe Rege în situațiunea de a găsi o soluție, potrivit cu interesele țării.

Această parte, susținută cu tărie de către Maniu, a fost adăugată la sfârșitul memoriului - în neconcordanță cu caracterul de declarație a celor două părți - pentru a se arăta Guvernului că există o soluție a situației actuale și că, dacă ea nu este folosită, e numai din vina D-lui Mareșal Antonescu, căruia i se lasă toată răspunderea.

Fiindcă în ultima întrevedere, Domnul Mareșal Antonescu a declarat lui Maniu că-i lasă Guvernul dacă se simte în stare să-și ia răspunderea în aceste împrejurări, șeful grupării național-țărăniște a vrut să indice calea, care după el este cea normală: aceea că Regele să fie repus în drepturile sale constituționale de a alcătui Guvernul cerut de noile împrejurări.

Cercurile opoziționiste conducătoare stăruie însă îndeosebi asupra caracterului internațional al declarației comune.

CARE ESTE PLANUL LUI MANIU

Partea finală are însă o strânsă legătură cu planul preconizat de Maniu.

În notele noastre precedente am arătat că Maniu crede că are o soluție a situației; el a fost obligat să pună în curent pe Dinu Brătianu cu modul în care socotește că se poate rezolva ceea ce el numește “criza actuală”.

Față de gravitatea situației, spune Maniu, nu mai e admisibil ca un singur om să ia decizii privind soarta armatei și a populației și întreg viitorul țării.

Domnul Mareșal Antonescu e obligat să se adreseze arbitralului constituțional, adică Regelui.

Regele trebuie să ia o hotărâre, după ce consultă căpeteniile armatei și pe factorii politici.

Dacă însă Domnul Mareșal Antonescu refuză să facă apel la arbitrul constituțional, atunci Regele e obligat să provoace singur soluția cerută de împrejurări, sprijinindu-se pe armată și pe partidele politice.

Maniu a pretins că numeroși generali care dețin comenzi efective ar fi gata să se pună la dispoziția Regelui, pentru a desprinde România din starea de război, fiindcă și aceste căpetenii ale armatei sunt convinse că a continua războiul este “un act de nebunie”.

Dinu Brătianu a întrebat de ce acești generali nu se prezintă Domnului Mareșal Antonescu pentru a-l convinge că situația actuală nu mai poate dăinui; Maniu a răspuns că și acest demers ar fi inutil, în schimb generalii s-ar descoperi și poate n-ar mai fi în situațiunea să ajute pe Rege.

Conducerea liberală - care a ascultat aceste relatări ale lui Maniu - s-a arătat însă sceptică cu privire la posibilitatea realizării planului Maniu.

Maniu a anunțat pe Dinu Brătianu că a trimis în copie Regelui memoriul adresat Domnului Mareșal Antonescu.

*

* *

În același timp, aparatul de agitație a grupării național-țărăniști a fost pusă în stare de alarmă spre a fi gata în orice moment pentru anumite acțiuni.

Unii preconizează demonstrații (manifeste, demonstrații de stradă etc.) cu scopul de a se dovedi străinătății că o continuare a războiului alături de germani întâmpină o rezistență din partea opiniei publice române.

Cu privire la oportunitatea unor asemenea agitații, se ridică numeroase voci din sânul grupării.

Unii ar vrea să se răspândească manifeste, fără știrea și consimțământul lui Maniu.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 174-178).

SSI

27 martie 1944

NOTĂ

Național-țărăniștii au fost informați că D-nii Mareșal Antonescu și Mihai Antonescu manifestă o foarte bună dispoziție după reîntoarcerea din Germania³⁹⁹.

La sosirea pe aerodrom se arată că Domnul Mareșal Antonescu s-a întreținut cu diferite personalități prezente, între care și Dl. Suphi Tanrioer, ministrul Turciei, venit în întâmpinarea Conducătorului.

De asemenea, și Dl. Mihai Antonescu era într-o foarte bună dispoziție.

Cercurile național-țărăniști spun că informațiunile pe care le-au obținut până acum duc la următoarele două concluzii:

a. nu este vorba de o ocupație militară germană, de vreme ce se face mobilizarea armatei române;

³⁹⁹ Întrevederile Hitler-Antonescu de la Castelul Klessheim (Salzburg), 23-24 martie 1944.

b. a fost înlăturată primejdia unei formule legionare, de care se vorbea în ajunul plecării la Führer.

Aceleași surse de informații arată că Domnul Mareșal Antonescu a obținut întreaga libertate de acțiune în politica internă a țării. Se subliniază că nu ar fi fost vorba un moment de impunerea unei formule de guvern care să nu aibă agrementul total al Domnului Mareșal Antonescu.

Angajamentele pe care Domnul Mareșal Antonescu și le-a luat în numele țării sunt:

a. Mobilizarea generală a tuturor forțelor militare și economice ale României, pentru continuarea războiului împotriva Rusiei Sovietice.

Trupele românești vor fi instruite în regiuni depărtate de front, cum ar fi în Ardeal, pentru ca, după ce vor fi înzestrate cu armament modern, să fie trimise împotriva inamicului pentru apărarea țării.

b. Mobilizarea economică în sensul punerii la dispoziția satisfacerii nevoilor războiului a tuturor resurselor României.

Se va crea un mare contingent de lucrători români pentru a fi trimiși de îndată în Germania, în vederea lucrului în uzinele de armament, ca și alte țări din Europa.

În această direcție se studiază și trimiterea lucrătorilor specialiști evrei.

c. S-a decis refacerea acordului economic dintre Germania și România nu în sensul din trecut al unui acord dintre două țări tranzacționiste, ci un acord de importanță vitală pentru lupta comună de existență și victorie a ambelor țări.

În cadrul acestui acord se vor spori contingentele de grâu, vite și petrol, pe care România va începe imediat să le furnizeze.

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 34, f. 179-180).

77 – [13 aprilie 1944], Stockholm - Telegrama ministrului român în Suedia către M.A.S. transmițând textul complet al “condițiilor minime” de armistițiu prezentate în cursul negocierilor secrete angajate cu însărcinatul cu afaceri al URSS

Nr. 1865

13 aprilie 1944

STRICT SECRET

Nr. 58/527 din 13.IV. 1944

Foarte urgent. A se descifra de Demetrescu.

Însărcinatul cu afaceri sovietice a înmănat condițiunile armistițiului:

I - “Trupele române care cooperează cu germanii împotriva armatei roșii sunt cifrate la 7 divizii în Crimeea, 3 divizii sau mai multe în regiunea Odessa și trei divizii sau mai multe în regiunea Chișinău. Aceste divizii române vor trebui sau să capituleze în fața Armatei Roșii sau să atace spatele germanilor și să ducă operațiunile împotriva germanilor, împreună cu Armata sovietică. Dacă se face aceasta, Guvernul sovietic se obligă a completa armamentul acestor divizii și a le trece imediat la dispoziția Mareșalului Antonescu și a lui Maniu.

II - Condițiunile minime ale armistițiului sovietic sunt:

1. Ruptura cu germanii și lupta comună a trupelor române și trupelor aliate, inclusiv Armata Roșie, împotriva germanilor pentru a restabili independența și suveranitatea României.

2. Restabilirea frontierei româno-sovietice după tratatul⁴⁰⁰ din 1940.

3. Repararea pagubelor cauzate Republicii Sovietelor prin operațiile militare și prin ocuparea teritoriilor sovietice de către România.

4. Înapoierea tuturor prizonierilor de război și internaților sovietici și aliați.

Aceste condițiuni minime pot fi agravate dacă România nu le acceptă într-un timp apropiat.

III - Guvernul sovietic nu cere, în cazul când va fi posibil, ocuparea României de către trupele roșii pentru timpul armistițiului, dar trupele roșii, fie alte trupe aliate, vor trebui să aibă posibilitatea de mișcare în toate direcțiunile pe teritoriul român, dacă aceasta este cerută de situația militară și Guvernul român va trebui să acorde pentru aceasta toată asistența prin mijloacele sale de comunicații, pe pământ apă și aer.

IV - Guvernul sovietic, considerând hotărârea arbitrajului de la Viena ca injustă, este de acord a face separat o acțiune comună cu România împotriva ungarilor și germanilor pentru a restitui României toată Transilvania sau cea mai mare parte a ei. Aceasta urmează a fi afirmată în timpul reglementării păcii.

V - Guvernul Sovietelor nu are nimic împotriva dacă România vrea să aibă, pentru contactul cu Republica Sovietelor, un general pentru chestiuni de război și un reprezentant pentru probleme politice”.

Însărcinatul cu afaceri rus mi-a comunicat că, condițiunile au fost comunicate Guvernului Statelor Unite și Guvernului englez și că chiar azi se va comunica și lui Știrbey. Totuși, m-a rugat a transmite și eu foarte urgent. N-a putut să-mi explice de ce Guvernul său duce aceste tratative paralel la Stockholm și la Ankara, dar a stăruit asupra nevoii de a se menține contactul prin Stockholm. Poate că doamna Kollontai se bucură, după cum mi-au afirmat mai mulți colegi aliați binevoitori nouă, de o trecere excepțională la Moscova. Pe de altă parte, a afirmat că își folosește influența totdeauna în sensul moderațiunii, ușurând negocierile.

Însărcinatul cu afaceri sovietic mi-a spus că finlandezii vor regreta amar mai târziu.

Cerându-i lămuriri asupra punctului 5, mi-a răspuns că este vorba de legăturile diplomatice în perioada armistițiului asemănătoare cu cele stabilite de guvernul italian.

58/527/13/V/1944

NANU

(Gh. Buzatu, *Războiul marilor spioni*, II, Iași, 1990, 166-167).

⁴⁰⁰ În 1940, nu a existat nici un fel de Tratat între URSS și România în privința granițelor, ci, ulterior, Kremlinul, pentru a masca pe plan internațional actul de violență și ilegal al ocupării Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța în baza notelor ultimative din 26-27 iunie 1940, le-a prezentat pe acestea drept ... “Tratat”!

**78 – [31 mai 1944], Londra - Extras din mesajul personal și strict secret nr. 687
al lui W. S. Churchill destinat lui F. D. Roosevelt**

Londra [via U. S. Army]
31 mai 1944, 1050 ZTOR 1310 Z

Au apărut recent semne neliniștitoare ale unei posibile divergențe între noi și ruși în privința politicii referitoare la țările balcanice și, în particular, la Grecia. Noi de aceea am sugerat ambasadorului sovietic aici că noi am putea cădea de acord în chip pragmatic dacă Guvernul sovietic ar lua conducerea în treburile românești, în timp ce noi ne-am ocupa de cele grecești, fiecare guvern ajutându-l pe celălalt în țările respective. Un astfel de aranjament ar fi o soluție naturală față de situația militară existentă căci România cade în sfera armatelor rusești și Grecia în aceea a comandei aliate de sub ordinul generalului Wilson pentru Mediterana.

Ambasadorul sovietic aici i-a spus lui Eden, la 18 mai, că Guvernul sovietic agreează o asemenea sugestie, dar că, înainte de a da orice asigurare finală în această materie, rușii ar dori să afle dacă noi am consultat Guvernul Statelor Unite și dacă acesta din urmă a agreeat de asemenea acest aranjament⁴⁰¹.

Eu sper că dv. veți fi în măsură să aprobați o asemenea propunere [...]

(Warren F. Kimball, *Churchill and Roosevelt. The Complete Correspondence*, III, *Alliance Declining*, Princeton, Princeton University Press, 1984, p. 153).

**79 – [4 iunie 1944], Stockholm - Raport al Legației României privind ultimele
evoluții ale negocierilor secrete româno-sovietice pentru armistițiu**

Nr. 730
Anexe: 1
Stockholm, 4 iunie 1944
STRICT SECRET
RAPORT CIFRAT

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
Pentru dl. Vicepreședinte al Consiliului⁴⁰²
- personal -

Asupra întrevederilor mele, am onoarea a raporta următoarele :

Am interpretat obiecțiunile dv. transmise verbal prin dl. Camil Demetrescu în felul arătat în anexa nr. 1 care este un *aide-mémoire* pe care l-am dat însărcinatului cu afaceri sovietic la 29 mai.

⁴⁰¹ Vezi detalii în Gh. Buzatu, *Din istoria secretă*, I, p. 386-387.

⁴⁰² Mihai Antonescu.

Sugestiunea din *paragraful 1* am făcut-o crezând că ar fi cea mai potrivită spre a împăca onoarea și drepturile noastre cu cerințele originale rusești, care, deși cam contrazicătoare, mergeau mult mai departe.

În *paragraful 2* am introdus fraza despre menținerea administrației civile române spre a evita puțința unei analogii cu Cehoslovacia, în care trupele aliate s-ar găsi în fața unor autorități locale vrăjmașe, pe când la noi ea nu s-a schimbat.

M-am ferit de a întrebuița cuvintele de armistițiu sau pace, deoarece nu credeam că avem interes să precizăm; dimpotrivă. De altfel, termenul juridic n-ar schimba cerințele rușilor.

La 31 mai mi s-a dat următorul răspuns, tradus verbal într-o nemțească aproximativă :

“Punctele 1, 2 și 4 ale Condițiunilor minimale rusești nu pot fi schimbate și trebuie primite în întregime.

În ceea ce privește *punctul 3*, Guvernul sovietic este dispus, deși armata română a devastat Odessa și Crimeea și a prădat pe țăranii sovietici, să țină seama de situația grea a României și să reducă într-o măsură sumele la care Rusia are drept.

Dacă dorința de a se rezerva un district înseamnă de a se stabili un district din teritoriul românesc neocupat de trupele sovietice, Guvernul sovietic n-are nici o obiecțiune în principiu.

Împotriva propunerii de a se da germanilor un termen de 15 zile în care să părăsească teritoriul român, Guvernul sovietic n-are obiecțiune.

În ce privește păstrarea administrației române prin analogie cu tratatul cu Cehoslovacia, ea nu ar fi cu puțință aici, deoarece Cehoslovacia este o aliată, iar România duce război cu Rusia și aliații ei. Cu toate acestea, Guvernul sovietic este gata să ajungă la un oarecare compromis în favoarea României pe această chestiune”.

Am semnalat interlocutorului meu contrazicerile din condițiile originale rusești în ceea ce privește participarea noastră la război cu germanii, mai ales acum, când mențineau între altele *alineatul 1* din *paragraful 2* dar admiteau neutralitatea noastră dacă germanii părăseau țara de bună voie și am precizat că acel alineat era implicit părăsit.

Am explicat apoi din nou ce înțelegeam prin “districtul rezervat” și că nu pomenisem de tratatul cu Cehoslovacia tocmai fiindcă situațiunile erau deosebite și că, de altfel, nici n-aveam textul integral al tratatului.

Am rugat să mai întrebe de pe acum la Moscova cam cum credeau că negocierile mai amănunțite care cereau plenipotențieri bine instruiți și experți militari puteau să fie duse mai departe din punct de vedere tehnic; dacă legăturile noastre cu țările neutre erau întrerupte de germani, era să fie greu să ne înțelegem mai târziu asupra acestui punct important. L-am întrebat dacă tehnic se putea trimite un avion peste front ?

La 2 iunie, însărcinatul cu afaceri sovietic mi-a comunicat răspunsul:

1. Dacă prin imposibil germanii părăsesc România de bună voie în termen de 15 zile, Guvernul sovietic n-are nici o obiecțiune cit România să rămână neutră.

2. În ceea ce privește trimiterea unei delegații române în Uniunea Sovietică, Guvernul [său] n-are nici o obiecțiune.

Discutând neclaritățile rămase, interlocutorul meu a fost de părere că ni se cerea numai să luptăm împotriva germanilor până la restabilirea suveranității noastre asupra întregului teritoriu. Pentru celelalte neclarități am fost de acord să nu mai cerem lămuriri la Moscova, ele urmând să fie lămurite de către plenipotențieri, aducând cu ei proiecte de convenție precise și amănunțite, mai ales că Guvernul sovietic nu respinge nici o cerere în principiu.

I-am cerut totuși să lămurească din nou că, deoarece Guvernul sovietic declarase că nu se va amesteca în treburile noastre interne, nu înțelegeam să se aplice cumva procedeul cehoslovac cu un regim tranzitoriu, la noi nefiind nici o autoritate vrăjmași de înlocuit și nici o administrație nouă de introdus.

Ca părere personală a mai adăugat că ar fi de prisos să mai ridicăm chestiunea Basarabiei, Rusia fiind intratabilă. Aceasta deși îi arătasem că era păcat dacă buna înțelegere viitoare între cele două popoare era să fie știrbită pentru o provincie care reprezenta 2% din teritoriul ei, față de 20% din al nostru, și că dl. Molotov vorbise în 1941 d-lui Gafencu de o soluție împăciuitoare cu puțință.

5 iunie

Ieri seara, însărcinatul cu afaceri sovietic a cerut să mă vadă și mi-a comunicat următoarea telegramă primită de la Moscova: “Pentru trecerea delegației române se poate alege între ambele căi, adică cu avionul sau prin front. Ajunge dacă ministrul Nanu ne comunică semnele distinctive ale avionului sau parola delegației, precum și locul și ora trecerii delegației sau a avionului”.

Primiți vă rog, d-le ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

(ss) F. C. NANU

(Gh. Buzatu, *Războiul marilor spioni*, II, Iași, 1990, p. 206-207).

80 – [Iunie 1944], Stockholm – Notă (proiect?) predată de Legatia României delegaților sovietici în replică la propunerile Kremlinului

[Probabil: iunie 1944]

STRICT SECRET

Guvernul român regretă că Guvernul rus nu a răspuns înainte de 11 aprilie la comunicarea sa din 3 ianuarie, prin care i-a făcut cunoscut că este doritor în principiu de a se retrage din război și dorește să cunoască condițiile ruse. Ca urmare a publicității nefericite dată de partea aliată misiunii Prințului Știrbey și a declarației publice a d-lui Molotov din 2 aprilie - fericite în sine - situația a devenit mult mai dificilă pentru Guvernul român, țara neputându-se retrage din război decât cu prețul unor sacrificii mult

mai mari decât ar fi fost cazul cu 4 luni mai înainte, când germanii nu aveau decât foarte puține trupe în România și armata combatantă se mai afla dincolo de Bug.

Guvernul român trebuie în primul rând să țină seama de opinia publică și de spiritul armatei care n-ar înțelege ca țara să fie predată unor devastări sigure și că ei să fie obligați să-și părăsească tovarășii de arme dacă avantajele nu sînt evidente pentru țară și sentimentul lor de onoare nu este prea aspru atins. Fără aceasta, singurul rezultat ar fi un război civil pe care Guvernul vrea, natural, să-l evite cu orice preț și care, de altfel, ar risca mult să nu-i avantajeze decât pe germani.

Guvernul român nu ar putea, deci, să se angajeze să colaboreze de îndată cu armatele ruse sau aliate contra germanilor. Dar, dacă aceștia ar refuza să evacueze teritoriul român într-un termen foarte scurt, 15 zile de pildă de la data avizării lor, armata română s-ar alătura trupelor ruse pentru a-i sili să evacueze România.

În ambele cazuri, trupele aliate s-ar putea deplasa pe teritoriul român acolo unde situația militară ar cere-o și s-ar bucura de toate înlesnirile de comunicații. Totuși, administrația civilă ar trebui să rămână românească, adică funcționarii români și-ar păstra atribuțiile și legile și regulamentele române ar rămâne în vigoare. Un district ar trebui să fie rezervat ca sediu al Guvernului român, în care nici o forță armată a Aliaților nu ar putea pătrunde.

Dat fiind că motivul principal care hotărăște România să se retragă din război este dorința de a crea bazele unei colaborări cu Rusia, bazată în viitor pe încredere reciprocă și prietenie și lipsită de motive de conflicte viitoare, considerând, pe de altă parte, că toate guvernele aliate, inclusiv Rusia, au proclamat în mod solemn adeziunea lor la principiul autodeterminării popoarelor, Guvernul român apreciază că soarta viitoare a Basarabiei și Bucovinei de nord ar trebui să fie hotărâtă numai la sfârșitul războiului mondial, când condițiile în care acest principiu va fi aplicat vor fi fost precizate pentru toate teritoriile în litigiu.

Guvernul român își rezervă să discute la momentul oportun valabilitatea punctului 2, articolul 3, privind daunele cauzate Uniunii Sovietice prin “operațiile militare și ocuparea teritoriilor sovietice de către România”. Cu toate acestea, el trebuie să remarce de pe acum că plăți importante ar depăși forțele materiale ale țării, greu încercată nu numai prin război și livrările pe care a fost silită să le facă germanilor, fără contra-prestații efective, ci și prin bombardamentele aeriene anglo-americane. Guvernul român nu poate crede că Guvernul sovietic dorește să condamne poporul român la o stare de mizerie cronică, căci în ultimă analiză totuși masele muncitoare ar fi acelea care ar trebui să suporte povara acestor plăți.

(Gh. Buzatu, *Războiul marilor spioni*, II, Iași, 1990, p. 220-221).

**81 – [10 iunie 1944], Washington - Mesajul personal și secret nr. 557
al lui F. D. Roosevelt destinat lui W. S. Churchill**

Washington [via U. S. Navy]
10 iunie 1944, 11.30 p.m.

Acordul propus între Guvernul Dv. și Rusia privind România și Grecia, expus în telegrama Dv. nr. 687 din 31 mai, a fost discutat de Lordul Halifax⁴⁰³ cu dl. [Cordell] Hull⁴⁰⁴ la 30 mai. Departamentul de Stat a comunicat Lordului Halifax motivele pentru care acest Guvern nu este dispus și aprobe aranjamentul propus. Pe scurt, noi înțelegem că Guvernul responsabil din punct de vedere militar în fiecare teritoriu dat va lua inevitabil o decizie impusă de realitățile militare dar că este convins ca tendința naturală pentru asemenea decizie să fie extinsă spre un alt domeniu decât cel militar ar putea fi întărită de un acord de tipul sugerat. În viziunea noastră, aceasta ar putea face să persiste diferențele între Dv. și Soviete și să apară împărțirea regiunii balcanice în sfere de influență, în ciuda intenției declarate de a limita aranjamentul la aspecte militare.

Noi suntem încredințați că este preferabil să se facă eforturi pentru stabilirea unui mecanism consultativ pentru disiparea neînțelegerilor și restrângerea tendinței spre dezvoltarea unor sfere exclusive. Roosevelt.

(Warren F. Kimball, ed., *Churchill and Roosevelt*, III, p. 177)

**82 – [11 iunie 1944], Londra - Mesaj secret și personal nr. 700 adresat
de W. S. Churchill lui F. D. Roosevelt**

Londra [via U. S. Army]
11 iunie 1944

1. Sunt foarte recunoscător pentru primirea mesajului Dv. nr. 557. Acțiunea este paralizată dacă fiecare trebuie să consulte pe fiecare despre orișice înainte de faptă. Evenimentele vor depăși mereu, în aceste regiuni balcanice, situațiile schimbătoare. Cineva trebuie să aibă puterea pentru a planifica și acționa. Un comitet consultativ ar fi mai degrabă o obstrucție, [întrucât] el ar fi oricând depășit în orice caz neprevăzut de schimburile directe dintre Dv. și mine ori dintre noi și Stalin.

[...]

a. Pentru a rezuma, eu propun că noi să fim de acord că aranjamentele propuse în mesajul meu nr. 687 pot avea un termen de trei luni, după care el poate fi revizuit de către cele trei Puteri.

(Warren F. Kimball, ed. *Churchill and Roosevelt...*, III, pp. 178-180).

⁴⁰³ Ambasadorul englez la Washington.

⁴⁰⁴ Secretarul Departamentului de Stat al S.U.A.

**83 – [12 iunie 1944], Washington - Mesajul secret și personal nr. 560
al lui F. D. Roosevelt către W. S. Churchill**

12 iunie 1944

Mesajul Dv. 700. Sunt de acord cu propunerea Dv. cuprinsă la paragraful șapte al mesajului în discuție.

Noi trebuie să fim atenți să facem cu claritate cunoscut că noi nu stabilim nici un fel de sfere de influență postbelice. Roosevelt.

(Warren S. Kimball, ed., *Churchill and Roosevelt...*, III, p. 182).

**84 – [12 iunie 1944], Londra - Extras din mesajul personal și strict secret
al lui W. S. Churchill către I. V. Stalin**

Primit la 12 iulie 1944

I. Acum câteva săptămâni, dl. Eden a propus ambasadorului Dv. [la Londra]⁴⁰⁵ ca Guvernul sovietic să-și asume inițiativa în România, iar britanicii să facă același lucru în Grecia. Era vorba numai de un acord de lucru, pentru a se evita, în limita posibilităților, munca grea și de durată cu schimbul tripartit de telegrame care paralizează acțiunile. Apoi, dl. Molotov a avut buna idee să propună că eu să informez Guvernul Statelor Unite, ceea ce am și făcut și am vrut tot timpul să fac, iar, după unele discuții, Președintele a fost de acord că această practică să fie continuată cu titlu de experiență timp de trei luni. Mareșale Stalin, aceste luni - iulie, august și septembrie - ar putea să fie foarte importante. Constat însă că acum Dv. vedeți în aceasta anumite greutateți. Aș vrea să vă întreb dacă n-ați fi de acord că acest plan să fie încercat timp de trei luni. Nimeni nu poate spune că el afectează viitorul Europei sau că o împarte în sfere de influență. Dar noi putem asigura o politică clară pe fiecare teatru de război și ne vom informa în privința a tot ce facem. Totuși, dacă mă veți înștiința că nu sunteți de acord, nu voi interpreta în sens rău acest lucru [...]

(A. A. Gromîko și colab., eds., *Corespondența...*, I, p. 292 ; cf. ultima ediție sovietică - A. A. Gromîko, ed., *Perepiska...*, I, p. 274-275).

**85 – [14 iulie 1944], Moscova - Extras din mesajul secret și personal
al lui I. V. Stalin către premierul W. S. Churchill**

Am primit mesajul Dv. din 12 iulie [1944]

Este nevoie să repet aici ceea ce Dv. ați aflat deja:

⁴⁰⁵ F. P. Gusev.

1. În privința problemei României și a Greciei [...] - Un lucru e clar pentru mine: anume, că Guvernul american are anumite îndoieli în această problemă, și ar fi mai bine să revenim la ea după ce vom fi primit răspunsul american la întrebarea noastră. De îndată ce vom avea cunoștință de observațiile Guvernului american, nu voi întârzia să vă scriu din nou în această problemă [...]

(A. A. Gromîko și colab., eds., *Corespondența...*, I, p. 295 ; cf. ultima ediție sovietică - A. A. Gromîko, ed., *Perepiska...*, I, p. 277).

86 - Extrase din minutele reuniunii din 11-12 septembrie 1944 de la Moscova a membrilor delegațiilor U.R.S.S., S.U.A., și Marii Britanii, pe de o parte, și României, pe de altă parte, cu prilejul discutării articolului 4 din Convenția de armistițiu dictată de puterile învingătoare – impunerea „graniței” sovieto-române după notele ultimative din 26 și 27 iunie 1940

a) Extras din minuta întocmită de membrii delegației române⁴⁰⁶:

Sedința II

[...] Se citește art. 4 împreună cu observațiile delegației române.

Dl. Molotov: Acest lucru [non-discutarea liniei de graniță de după 28 iunie 1940 și amânarea problemei pentru viitoarea Conferință a Păcii] nici nu se poate discuta. A fost primită de la început și stă la baza armistițiului⁴⁰⁷. Trecem la art. 5 [...]

b) Extras din minuta întocmită de membrii delegației britanice⁴⁰⁸:

Articolul 3

-

Articolul 4

Dl. Molotov a spus că frontiera din 1940 nu intră în discuție. Acceptarea ei este o condiție preliminară a armistițiului.

87 – [9 octombrie 1944], Moscova - Relatarea lui Winston S. Churchill⁴⁰⁹ asupra întrevederii cu I. V. Stalin, în cursul căreia a abordat problema

⁴⁰⁶ Gh. Buzatu, *Războiul marilor spioni*, II, Iași, 1990, p. 247.

⁴⁰⁷ Textul definitiv al articolului 4 inclus în Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944 era următorul : “4. Se restabilește frontiera de stat între U.R.S.S. și România stabilită prin acordul sovieto-român din 28 iunie 1944”. După cum s-a menționat, n-a existat nici un acord sovieto-român din 28 iunie 1940, ci delegații Kremlinului au impus ca atare o realitate reieșită, sub amenințarea forței, din notele ultimative Molotov!

⁴⁰⁸ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă*, I, p. 338.

împărțirii Europei Est-Centrale în “sfere de influență”⁴¹⁰

„[...] În după-amiaza zilei de 9 octombrie [1944], noi [delegația britanică] am aterizat pe aerodromul din Moscova, unde am fost primiți foarte cordial și cu toate onorurile de către Molotov și numeroase alte personalități ruse [...].

Prima reuniune importantă a avut loc la Kremlin chiar în aceeași seară, la orele 22. Singurii care au asistat au fost Stalin, Molotov, Eden și cu mine, având ca interpreți pe comandorul Birse și pe Pavlov. Momentul era favorabil pentru a acționa, astfel că declarai: **“Să reglăm afacerile din Balcani. Armatele voastre se află în România și în Bulgaria. Noi avem interese, misiuni și agenți în aceste țări. Să evităm fricțiunile pe motiv că nu au nici o rațiune. În ceea ce privește Marea Britanie și Rusia ce-ați zice de o predominanță a voastră în România de 90%, de o predominanță a noastră de 90% în Grecia și de o egalitate, câte 50%, în Iugoslavia?”** În timp ce se traduceau cuvintele mele, am așternut pe o jumătate de coală de hârtie:

<i>România</i>	
Rusia	90%
Alții	10%
<i>Grecia</i>	
Marea Britanie în acord cu SUA	90%
Alții	10%
Iugoslavia	50-50%
Ungaria	50-50%
<i>Bulgaria</i>	
Rusia	75%
Alții	25%

Am împins hârtia lui Stalin, căruia i se făcuse deja traducerea spuselor mele. El avu un ușor moment de reținere. Apoi, el a luat creionul său albastru, a trasat o linie groasă în semn de aprobare și ne-a restituit foaia. Totul a fost reglat mai repede decât era nevoie să fi fost scris.

⁴⁰⁹ Vezi, între cele dintâi percepții ale românilor asupra nenorocitelor “sfere de influență” aranjate de Churchill – Stalin, opiniile exprimate în publicațiile din Exil de îndată după apariția *Memoriilor* liderului de la Londra (“Curierul Românesc”/ “Le Courier Roumain”, nos. 15-16/15-31 décembre 1953, Paris, p. 21-23), mai precis: “<<Senzaționalele>> și cinicile destăinuiri ale primului ministru englez, referitor la târgul abuziv intervenit la Moscova în ziua de 9 octombrie 1944, cu privire la jertfirea țării și neamului nostru, au stârnit protestări, ce se legitimează, firește, însă al căror efect practic îl ignorăm ...”(p. 21), semnat de ... **Jeremia Pârcălabul** (?!).

⁴¹⁰ Vezi, mai jos, cap. III.

Bineînțeles, noi am studiat chestiunea îndelung și cu atenție și nu ne-am preocupat decât de acorduri valabile pe durata războiului. Toate problemele mai vaste au fost rezervate, de-o parte și de alta, pentru ceea ce pentru noi, atunci, trebuia să fie o Conferință de Pace după Victorie.

A urmat o lungă tăcere. Hârtia, însemnată cu albastru, rămânea în centrul mesei. Am spus în final: **“Nu se va găsi oare puțin cinism în faptul că noi am avut ideea de a regla aceste probleme de care depinde soarta a milioane de oameni într-un asemenea mod? Să ardem această hârtie”**. **“Nu, păstrează-o”** - zise Stalin.

L-am anunțat, apoi, că americanii îi vor expune, în linii mari, planul lor de operațiuni din Pacific pentru 1945, și aceasta în cursul conversațiilor noastre viitoare.

Am ridicat, de asemenea, problema Germanici...⁴¹¹

(W. S. Churchill, *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale*, VI₁, Paris, Librairie Plon, 1953, p. 234-236).

88 – [10 octombrie 1944], Kremlin - Mesaj comun al premierilor I.V. Stalin și W. S. Churchill destinat Președintelui F. D. Roosevelt

1. Într-o convorbire neoficială [Moscova, Kremlin] am examinat în prealabil situația, în măsura în care ne privește pe noi, și am întocmit programul întâlnirilor noastre, atât protocolare cât și de altă natură. Am invitat pe domnii Mikolajczyk, Romer și Grabski să vină imediat pentru a continua tratativele cu noi și cu Comitetul Național Polonez. Ne-am înțeles să nu abordăm în convorbirile noastre problemele referitoare la Dumbarton Oaks⁴¹², rămânând ca ele să fie discutate atunci când ne vom putea întâlni toți trei. Trebuie să examinăm problema celei mai bune coordonări a politicii noastre față de țările balcanice, inclusiv Ungaria și Turcia. Ne-am înțeles ca dl. [W. Averel] Harriman [ambasadorul SUA la Moscova] să asiste ca observator la toate întrevederile atunci când va fi vorba de chestiuni importante și ca generalul [John R.] Deane⁴¹³ să participe atunci când se vor discuta chestiuni militare. Ne-am înțeles asupra contactului tehnic între ofițerii noștri superiori și generalul Deane în legătură cu aspectele militare la orice întâlniri ulterioare care vor fi necesare în prezența noastră, precum și asupra întâlnirii celor doi miniștri ai Afacerilor Externe împreună cu dl. Harriman. Vă vom ține pe deplin la curent cu desfășurarea discuțiilor noastre.

2. Profităm de această ocazie pentru a vă trimite cele mai cordiale și mai bune urări ale noastre și a vă exprima felicitările noastre pentru vitejia forțelor armate ale Statelor Unite și pentru felul cum conduce generalul [Dwight D.] Eisenhower războiul în Vest.

⁴¹¹ Relativ la problema „sferelor de influență” stabilitate la Moscova în octombrie 1944, vezi, în acest volum, capitolul *Târgul otrăvit*.

⁴¹² Lângă Washington, DC, unde, în perioada 2 septembrie – 7 octombrie 1944, s-au discutat problemele viitoarei Charte a ONU.

⁴¹³ Șeful Misiunii Militare americane în capitala URSS.

CHURCHILL
STALIN

(A. A. Gromîko și colab., eds., *Correspondența...*, 1, p. 323-324; cf. Cu ultima ediție sovietică – A.A. Gromîko, ed., *Perepiska...*, I, p. 302-303).

**89 – Fragmente din Protocolul Conferinței de la Yalta
(4-11 februarie 1945) a liderilor U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii**

[...] II. DECLARAȚIA ASUPRA EUROPEI ELIBERATE

Următoarea declarație a fost aprobată: Președintele Consiliului de Miniștri al URSS, Primul Ministru al Regatului Unit și Președintele SUA s-au consultat în interesul comun al popoarelor țărilor lor și al popoarelor Europei Eliberate. Ei afirmă acordul comun de a duce o politică comună din partea celor trei Guverne ale lor în timpul perioadei temporare de instabilitate în Europa Eliberată și acela de a ajuta popoarele Europei Eliberate de sub dominația Germaniei naziste și popoarele fostelor state satelite ale Axei să rezolve prin mijloace democratice problemele lor politice și economice cele mai urgente.

Stabilirea ordinii în Europa și reconstrucția economiei naționale trebuie să fie realizată prin mijloace care să permită popoarelor eliberate de a lichida ultimele vestigii ale nazismului și fascismului, de a stabili instituții democratice alese de ele. Acestea corespund principiilor Chartei Atlanticului – dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ în care doresc să trăiască, restaurarea drepturilor suverane și de autoguvernare în profitul popoarelor care au fost private de aceste drepturi prin acte de agresiune [...]

VII. POLONIA

[...] Cei trei șefi de guverne consideră că frontierele orientale ale Poloniei trebuie să urmeze Linia Curzon, cu unele rectificări în unele regiuni, mergând de la cinci la opt km în favoarea Poloniei. Ei recunosc că Polonia va trebui să beneficieze de o substanțială creștere teritorială în nord și în vest [...]

(C. Bușe și colab., eds., *Relații internaționale în acte și documente*, II, 1939-1945, București, 1975, p. 185, 188-189).

90 – [29 ianuarie 1945], București – Ordin al Guvernului român privind arestarea celor „vinovați pentru dezastrul țării”

COPIE

după Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 189, publicat în “Monitorul Oficial”, nr. 38 (Partea I-a), pagina 110 din 16 februarie 1945

Consiliul de Miniștri, în ședința de la 29 ianuarie 1945;

Luând în deliberare măsurile legale în vederea stabilirii răspunderilor celor vinovați de dezastrul Țării;

În baza dispozițiilor Legii Nr. 188, publicată în “Monitorul Oficial” din 11 octombrie 1944, la art. 3, din Legea nr. 51 și art. 5 și 7 din Legea nr. 50, publicată în “Monitorul Oficial” nr. 17 din 21 ianuarie 1945

DECIDE:

Art. I. Ordonă arestarea persoanelor mai jos arătate bănuite a fi responsabile de dezastrul Țării și deferirea lor acuzatorilor publici, spre cercetare și instrucție⁴¹⁴:

1. Ion Antonescu, fost Președinte al Consiliului de Miniștri;
2. Mihai Antonescu, fost Ministru al Justiției, al Afacerilor Externe și Vice Președinte al Consiliului de Miniștri;
3. Ion C. Marinescu, fost ministru al Economiei Naționale și al Justiției;
4. General Pantazi Constantin, fost ministru al Apărării Naționale;
5. Ing. Ion Gigurtu, fost Președinte al Consiliului de Miniștri;
6. Prof. Mihai Manoilescu, fost Ministru al Afacerilor Externe;
7. Valer Pop, fost Ministru al Justiției;
8. Prof. Alexianu Gheorghe, fost Guvernator al Transnistriei;
9. Eugen Cristescu, fost șef al Serviciului Special de Informații;
10. Horia Sima, fost Ministru al Culturii și Artelor și Vice Președinte al Consiliului de Miniștri;
11. General Constantin Petrovicescu, fost Ministru de Interne;
12. Prof. Traian Brăileanu, fost Ministru al Educației Naționale, Cultelor și Artelor;
13. Mihail Sturdza, fost Ministru al Afacerilor Străine;
14. V. Iașinschi, fost Ministru al Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale;
15. Profesor Nichifor Crainic, fost Ministru al Propagandei;
16. Constantin Papanace, fost subsecretar de Stat la Departamentul Finanțelor;
17. Alexandru Constantin, fost subsecretar de Stat la Președinția Consiliului de Miniștri;
18. Titus Dragoș, fost Ministru Secretar de Stat la Ministerul Românizării,

⁴¹⁴ Pentru detalii, vezi Ion Zainea, *Politică și administrație în România (6 martie 1945 – 1 martie 1946): Epurarea*, Oradea, Editura Universității, 2004; Alesandru Dușu, *Sub povara Armistițiului: Armata Română în perioada 1944-1947*, București, Editura Tritonic, 2003.

Colonizării și Inventarului;

19. Radu C. Budișteanu, fost Ministru al Cultelor și Artelor;
20. Gheorghe A. C. Cuza, profesor universitar, fost ministru;
21. Alexandru Hodoș;
22. Ionel Dumitrescu, ziarist;
23. Romulus Seișanu, ziarist;
24. General Bălșeanu Dumitru;
25. Generalul Ioan Gheorghe, fost Ministru la Berlin;
26. General Dobre N. Gheorghe, fost Ministru al Înzestrării și Economiei

Naționale;

27. Profesor Enric Oteteleșeanu;
28. Dr. Dănulescu Constantin;
29. V. Dimitriuc;
30. Arhitect I. D. Enescu;
31. Dr. Ion Simionescu;
32. Corneliu Georgescu;
33. Horia Cosmovici;
34. Ion Protopopescu;
35. Nicolae Petra;
36. Vintilă Georoceanu;
37. Pamfil Șeicaru, ziarist;
38. Dr. I. Rădulescu, ziarist;
39. Prof. Hersenie Traian;
40. Radu Gyr;
41. Victor Ion Vojen, avocat;
42. Sadoveanu Ion, inginer silvic;
43. Teofănescu Constantin;
44. Palaghița Ștefan;
45. Dr. Vasile Noveanu;
46. Vergati Alexandru, avocat;
47. Prof. Manu Gheorghe;
48. Bălănescu Gabriel, ziarist;
49. Prof. Băncilă Ion;
50. Gingold Nandor;
51. Grosman Adolf Grosca;
52. Grümberg M.
53. Ovidiu Vlădescu, fost Ministru Subsecretar de Stat la Președinția Consiliului

de Miniștri;

54. Ion Al. Brătescu-Voinești;
55. General Jienescu Gheorghe;
56. Prof. Ion Petrovici;
57. Magistrat Triandaf;
58. Veturia Goga;
59. Maria Mareșal Antonescu;
60. Radu Lecca;
61. General Platon Chirnoagă;

- 62. Sergiu Vladimir Cristi;
- 63. Grigore Manolescu;
- 64. I.P.S.S. Visarion Puiu;
- 65. Costea Iosif, avocat, fost prefect Hunedoara.

Art. II. Ratifică toate măsurile privative de libertate luate în mod provizoriu înainte de 29 ianuarie 1945, împotriva persoanelor prevăzute în prezentul Jurnal.

Art. III. Până la numirea și desemnarea acuzatorilor publici în cauză, parchetele respective vor lua din oficiu orice măsură asiguratoare, asupra bunurilor mobile și imobile aparținând persoanelor prevăzute în prezentul Jurnal.

Art. IV. Domnul Ministru al Justiției, este însărcinat cu executarea prezentului Jurnal.

General Adjutant N. Rădescu, P. Groza, L. Pătrășcanu, Gh. Popp, Gh. Vlădescu-Răcoasa, I. Hudiță, Gh. Nicolau, Lotar Rădăceanu, Constantin Vișoianu, C. Brătianu, Gl. I. Negulescu, M. Romniceanu, D. Danielopol, Gheorghiu-Dej.

Nr. 189

(Arhiva C.N.S.A.S., vol. 105, f. 27-29).

91 – [17 iulie – 2 august 1945], Berlin, Potsdam - Extrase din Comunicatul difuzat la încheierea Conferinței liderilor URSS, SUA și Regatului Unit al Marii Britanii

[...]

II. CONSTITUIREA UNUI CONSILIU AL MINIȘTRILOR AFACERILOR EXTERNE

Conferința a ajuns la un acord cu privire la constituirea unui Consiliu al Miniștrilor Afacerilor Externe reprezentând cele cinci Puteri Principale pentru a continua lucrările pregătitoare necesare reglementării păcii și pentru luarea în considerație a oricăror altor probleme ce ar putea fi încredințate Consiliului cu acordul guvernelor membre ale acestuia.

Textul acordului pentru stabilirea Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe este următorul:

1. Se va constitui un Consiliu compus din miniștrii de externe al Regatului Unit, URSS, Franței și Statelor Unite.
2. (i) Consiliul se va reuni în mod normal la Londra, unde va fi sediul permanent al Secretariatului comun pe care Consiliul îl va înființa. Fiecare ministru de externe va fi însoțit de un adjunct cu rang înalt, împuternicit legal să continue lucrările Consiliului în absența ministrului Afacerilor Externe și de un mic grup de consilieri tehnici.
(ii) Prima reuniune a Consiliului va avea loc la Londra, cel mai târziu la 1 septembrie 1945. Reuniunile vor putea avea loc și în alte capitale, din când în când, dacă se va conveni astfel de comun acord.
3. (i) Ca sarcină importantă imediată, Consiliul va fi autorizat să elaboreze, pentru a fi supuse Națiunilor Unite, Tratatul de Pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și

Finlanda și să propună reglementări cu privire la problemele teritoriale litigioase la terminarea războiului în Europa. Consiliul va fi folosit pentru pregătirea Tratatului de Pace cu Germania care să fie acceptat de către un guvern al Germaniei în momentul când un guvern corespunzător va fi stabilit.

(ii) Pentru fiecare din aceste sarcini, Consiliul va fi compus din membrii reprezentând statele semnatare ale condițiilor de capitulare impuse statului inamic respectiv. Pentru reglementarea păcii cu Italia, Franța va fi considerată ca semnatară a condițiilor de capitulare a acestei țări. Alți membri vor fi invitați să participe la discutarea problemelor care-i interesează în mod direct.

(iii) Alte probleme vor putea, din când în când, să fie supuse atenției Consiliului, prin acordul Guvernelor membre ale acestuia [...]

X. ÎNCHEIEREA TRATATELOR DE PACE ȘI ADMITEREA ÎN ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE

Conferința a convenit asupra următoarelor declarații privind politica comună de urmat pentru reglementarea, cât mai curând posibil, a condițiilor unei păci durabile după victoria în Europa:

Cele trei Guverne consideră că este de dorit ca poziția anormală prezentă a Italiei, Bulgariei, Finlandei, Ungariei și României să ia sfârșit prin încheierea Tratatelor de Pace și cred că și celelalte Guverne Aliate interesate vor împărtăși această părere[...].

(C. Bușe și colab., eds., *Relații internaționale în acte și documente*, II, 1939-1945, București, 1976, p. 243-244, 253-254; pentru textul original în limba engleză, vezi *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Conference of Berlin (The Potsdam Conference, 1945, II*, Washington, GPO, 1960, p. 1 500-1 501, 1 509-1 510).

92 – [1945-1947] – Stabilirea clauzelor Tratatului de Pace de la Paris (10 februarie 1947) referitoare la granițele dintre România și URSS

1. *Septembrie 1945 – Consiliul Miniștrilor Afacerilor Externe ai URSS, SUA și Marii Britanii.*

Extras din memorandumul prezentat de delegația sovietică în ședința din 12 septembrie 1945 (traducere, copia nr. 14):

1. Delegația sovietică propune ca articolele 1, 4, 5, 6, 19, 11, 12, 13, 14, 15 ale Convenției de armistițiu încheiată la 12 septembrie 1944 între Guvernele URSS, SUA și Regatului Unit, pe de o parte, și Guvernul României, pe de altă parte, Anexa la articolul 11 și articolul 3 al Protocolului atașat respectivei Convenții să fie luate – cu necesarele schimbări – ca bază pentru viitorul tratat de pace cu România [...]

2. *Septembrie 1945 – Comentarii ale diplomaților americani pe marginea memorandumului prezentat de URSS, la 12 septembrie 1945, la Londra, (Londra).*

[...] Articolul 4. Acest articol stipulează că frontiera româno-sovietică de la 28 iunie 1940 va fi restaurată.

Comentariu: Noi suntem de acord ca acest punct să fie Septembrie 1945 – Extras din memorandumul prezentat de delegația americană în cadrul Conferinței de la Londra sub titlul “sugestii” pentru proiectarea tratatului de pace cu România (19 septembrie 1945). [...]

I. Prevederi teritoriale pentru România

1. Frontiera cu URSS trebuie să fie cea stabilită prin Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940.
2. Frontiera cu Ungaria trebuie, în general, să fie cea existentă în 1938, iar, în ce privește Transilvania, determinarea ca întreaga ori cea mai mare parte a provinciei să aparțină României să fie făcută după examinarea cererilor respective ale ambelor state.
3. Frontiera cu Iugoslavia va rămâne neschimbată.

3. Septembrie 1945 – proiectul articolelor elaborate de delegații britanici în privința frontierelor României.

3. Frontierele României, așa cum sunt indicate în harta anexată, sunt fixate după cum urmează:

(i) Cu URSS:

În Basarabia: frontiera de la 1 ianuarie 1941.

În Bucovina: frontiera stabilită prin Acordul sovieto-român din 29 iunie 1940 și demarcată de către o Comisie de frontieră sovieto-română constituită potrivit acestui acord.

În Ucraina carpatică: frontierele de la 1 ianuarie 1938 între Cehoslovacia și România și între Polonia și România.

(ii) Cu Ungaria:

Frontiera de la 1 ianuarie 1938.

(iii) Cu Iugoslavia:

Frontiera de la 1 ianuarie 1938.

(v) Cu Bulgaria:

Frontiera de la 1 ianuarie 1941.

4. România renunță la toate drepturile, titlurile și pretențiile în teritoriul din afara frontierelor definite mai sus.

4. Septembrie 1945 – Extras din memorandumul prezentat de delegația britanică în cadrul Conferinței de la Londra (17 septembrie 1945).

[...]

5. Delegația Regatului Unit este de acord că articolul 4 al Armistițiului, privind restaurarea frontierelor de stat între URSS și România astfel cum au fost stabilite prin Acordul sovieto-român de la 28 iunie 1940, trebuie să fie confirmate în Tratatul de Pace. Este de crezut că în cazul acestei frontiere, ca și pentru alte clauze de frontieră, o hartă va fi furnizată pentru a arăta linia precisă a graniței [...]

5. Septembrie 1945 – Extras din deciziile Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe ai URSS, SUA și Marii Britanii în problema “Proiectul Tratatului de Pace cu România, decizii adoptate în ședința a 14-a din 29 septembrie 1945 (după redactarea sovietică).

[...]

Frontiera sovieto-română (paragraful 4 al Consiliului MAE (45) 21).
 Articolul 4 al Convenției de armistițiu trebuie să fie acceptat ca bază de discuții.

6. Februarie 1946 – *Memorandum al lui John C. Campbell către colaboratori ai Departamentului de Stat din Washington pe tema "Frontiera sovieto-română! (Londra, 7 februarie 1946).*

Consiliul Miniștrilor Afacerilor Externe a decis în septembrie trecut ca articolul 4 al Convenției de armistițiu să fie adoptat ca bază de discuție pentru clauza Tratatului în ce privește frontiera sovieto-română. Articolul 4 prevede că "frontiera de stat între URSS și România, stabilită în conformitate cu Acordul de la 28 iunie 1940, este restabilită". "Acordul" de referință a fost un ultimatum sovietic înmănat ministrului român la Moscova la 26 iunie și acceptat de către Guvernul român peste două zile. O hartă, arătând teritoriul la care România renunța, a fost anexată. Deși acest ultimatum a fost publicat în presa sovietică, noi nu am văzut nicicând textul oficial al acestuia și nici copia oficială a hărții anexate. În urma acceptării de către România a cererilor sovietice o Comisie sovieto-română s-a întâlnit la Odessa pentru a fixa linia exactă a noii frontiere. Această Comisie a făcut un raport, a cărei copie originală nu am văzut-o nicicând. După cum noi nu avem nici hărțile sovietice și românești publicate după 1940 și care arată această frontieră cu suficiente detalii.

Pot fi unele îndoieli în ce privește stabilirea frontierei în (1) Moldova de Nord – Bucovina, sectorul între râul Prut și creasta Carpaților și (2) în regiunea Deltei Dunării. Departamentul a primit o hartă de la Legația din București, întărită de o sursă oficială românească, menită să arate frontiera în Bucovina fixată de această Comisie, dar noi nu o avem la dispoziție aici. În vara și toamna anului 1940 au fost dispute între URSS și România relativ la unele insule din Canalul Chilia. Mai apoi, după semnarea Armistițiului românesc au apărut anume îndoieli referitor la delimitarea frontierei în regiunea Deltei. Generalul [Cortland Van R.] Schuyler [șeful Misiunii militare a SUA în România] nu a primit permisiunea din partea Comisiei aliate de Control să viziteze această zonă pe temeiul că ea se afla sub jurisdicția Înalțului Comandament Sovietic, iar nu sub cea a Comisiei Aliate de Control. Amiralul Bogdenko, de la Comisia Aliată de Control, a declarat în septembrie 1945 vice-mareșalului Aerului [Donald F.] Stevenson [șeful Misiunii militare britanice în România, membru al Comisiei Aliate de Control, omologul lui Schuyler] că frontiera sovieto-română de-a lungul dunării de la Galați la Marea Neagră nu fusese încă definitiv stabilită.

Când problema va veni în discuția adjuncților [miniștrilor de externe ai celor trei mari puteri] noi ar trebui să fim bine avizați pentru a cere Delegației sovietice să prezinte textul [acordului] sovieto-român din 1940 și o hartă indicând frontiera care a fost stabilită de acesta, astfel ca să știm exact ce linie de frontieră se fixează prin Tratatul de pace.

7. Martie 1946 – *Telegrama lui Gallman către secretarul Departamentului de Stat al SUA referitoare la negocierile purtate la Londra în cadrul reuniunii adjuncților miniștrilor de externe ai SUA, URSS, Marii Britanii și Franței însărcinați cu pregătirea textelor proiectelor tratatelor de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda (21 martie 1946).*

La cea de a treia reuniune consacrată Tratatului cu România, ținută la 19 martie, adjunctul sovietic, fiind președinte, a propus discutarea Transilvaniei (DELSEC 302, from DUNN). Nedorind să afirm nici o poziție asupra acestei frontiere înainte de a cunoaște reacția Departamentului DELSEC 292 din 19 martie, eu am sugerat ca discuția să fie amânată. Adjunctul britanic a precizat că el nu crede că ar fi multe dificultăți în realizarea acordului în această problemă, dar că el dorește ca ea să fie luată în considerație în conexiune cu toate frontierele României, care – spus el – ar trebui definite prin Tratat. Eu am exprimat, apoi, cererea mea anterioară relativ la informarea asupra traseului frontierei sovieto-române (DELSEC 273, 13 martie). Jebb [delegatul britanic] a insistat, de asemenea, serios asupra acestui punct și a cerut Delegației sovietice să prezinte o hartă. Gusev [delegatul sovietic] a replicat doar că această chestiune a fost reglementată în 1940, înainte de război [de atacarea URSS la 22 iunie 1941], și că nu ar trebui inclusă în Tratatul de Pace. Eu am subliniat ca articolul 4 al Convenției de armistițiu se ocupă cu frontiera sovieto-română și că, în conformitate cu propunerea sovietică făcută în memorandumul din septembrie trecut (CFM(45)8), Consiliul decisese că articolul 4 al Convenției de armistițiu ar putea fi acceptat ca o bază de discuție a clauzei Tratatului de Pace. Gusev s-a mulțumit să declare că el nu avea nimic altceva de adăugat. Când eu am zis că acordul sovieto-român din iunie 1940, la care se face trimitere în Convenția de armistițiu, nu fusese comunicat guvernului Statelor Unite și că eu nu cunoșteam în detaliu termenii săi, el a replicat că documentele fuseseră publicate. El a refuzat să prezinte acordul ori harta indicând traseul frontierei. Am spus că Departamentul de Stat și alte departamente interesate ale Statelor Unite, luând în considerație Tratatul de Pace cu România, s-ar aștepta să aibă informații în privința frontierei româno-sovietice. Am spus că aş face o notă în privința faptului că solicitasem o asemenea informație de la Delegația sovietică și că ea nu fusese dată.

Eu cred că atitudinea nerezonabilă pe care Gusev a adoptat-o în această problemă indică cum că el are instrucțiuni ferme de la Moscova să excludă din tratat orice referință la frontiera sovieto-română. Pe moment traseul exact al frontierei în zona Deltei Dunării este obscur și guvernul sovietic are, se pare, intenția ca el să rămână secret. Ei pot dori să evite a obține sancțiunea internațională dată prin Tratatul de Pace pentru orice traseu precis. Personal, eu nu cred că putem lăsa această problemă în stadiul în care se află acum și să procedăm la întocmirea proiectului Tratatului cu România fără să cunoaștem pe unde trece – ori bănuim că trece – frontiera României cu URSS. Cred că trebuie să continuăm să cerem informații aici și, dacă este necesar, să le obținem orișunde, de la români, de exemplu, și să solicităm guvernului sovietic să le confirme. Discuția s-a concentrat, apoi, asupra problemei Dunării. Jebb a revenit cu propunerea britanică în sensul ca România să fie obligată prin Tratatul de Pace să accepte deciziile unei viitoare conferințe care ar stabili un regim internațional [...]

8. 9 aprilie 1946 – *Memorandum al Delegației americane la reuniunea adjunctilor miniștrilor de externe ai URSS, SUA, Marii Britanii și Franței de la Paris cu privire la “Stadiul prezent al elaborării proiectului Tratatului cu România” (fragment).*
[...]

ARTICOLE ADIȚIONALE

1. Frontiere. În legătură cu articolul 7. Delegațiile Statelor Unite și Regatului Unit au ridicat problema generală a delimitării frontierelor României în Tratat și au solicitat

informații asupra frontierei sovieto-române. Adjunctul sovietic nu a promis că va furniza asemenea informații.

9. 15 aprilie 1945 – *Textul complet al Proiectului Tratatului de Pace cu România (prima formă), elaborat la Londra de către adjuncții miniștrilor de externe ai URSS, SUA, Marii Britanii și Franței.*

Cuprindea un proiect pentru textul preambulului Tratatului și un număr de zece articole (A-J). Nu cuprindea nici o stipulație referitoare la frontiera sovieto-română.

10. 9 mai 1946 – *Raport al adjuncților miniștrilor de externe ai URSS, SUA, Marii Britanii și Franței supus reuniunii de la Paris (prima sesiune – 25 aprilie – 16 mai 1945), a miniștrilor de externe ai respectivelor puteri – stadiul Proiectului Tratatului de Pace cu România.*

[...]

Frontiere – altele decât frontiera româno-ungară

[STADIUL] ÎN DISCUȚIE DE CĂTRE ADJUNCȚI

11. 31 mai 1946 – *Textul complet al Proiectului Tratatului de Pace cu România supus membrilor Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe ai SUA, URSS, Marea Britanie și Franța (variantele Delegației britanice), cu mențiunea expresă că articolele cuprinse în paranteze drepte “se află încă în dezbateri”.*

[...]

PARTEA ÎNTÂI: FRONTIERELE ROMÂNIEI

Articolul 1

[Frontierele României așa cum sunt arătate în harta anexată vor fi, cu excepția stipulațiilor următoarelor două articole, acelea care au existat la 1 ianuarie 1941].

Articolul 2

[În Ucraina carpatică frontiera între URSS și România va fi fosta frontieră între Cehoslovacia și România, așa cum era trasată ea la 1 ianuarie 1938 este prin aceasta restabilă].

Articolul 4

[România renunță la toate drepturile, titlurile și pretențiile în teritoriul situat în afara frontierelor descrise mai sus].

12. 3 iunie 1946 – *Textul complet al Proiectului Tratatului de Pace cu România pregătit de adjuncții miniștrilor de externe ai SUA, URSS, Marii Britanii și Franței pentru sesiunea a doua de la Paris (15 iunie – 12 iulie 1946) a Consiliului miniștrilor de externe ai puterilor respective (fragmente), cu aceeași mențiune despre clauzele nedefinite.*

[...]

PARTEA ÎNTÂI (CLAUZE POLITICE)

Secțiunea I – Frontiere

Articolul 1 [Frontierele României, așa cum sunt arătate pe harta anexată, vor fi acelea care existau la 1 ianuarie 1941, cu excepția modificării descrise în articolul 2 mai jos, în privința frontierei cu Ungaria].

Articolul 2. Verdictul Arbitrajului de la Viena din 30 august 1940 este declarat nul și neavenit. Frontiera între România și Ungaria existentă la 1 ianuarie 1938 este în felul acesta restaurată.

13. 11 iunie 1946 – Textul complet al proiectului Tratatului de Pace cu România pregătit de reuniunea de la Paris a adjuncților miniștrilor de externe ai SUA, URSS, Marii Britanii și Franței pentru consiliul miniștrilor ai puterilor respective (propunerea sovietică).

[...]

PARTEA ÎNTÂI – FRONTIERELE ROMÂNEȘTI

ARTICOLUL 1

Frontierele românești arătate în harta anexată vor fi acelea care existau la 1 ianuarie 1941, cu excepția frontierei româno-ungare, care este fixată în Articolul 2 al prezentului Tratat. Frontiera sovieto-română este fixată în conformitate cu Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940 și cu Acordul sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945.

ARTICOLUL 2

Verdictul Arbitrajului de la Viena din 30 august 1940 este declarat nul și neavenit și frontiera între România și Ungaria existentă la 1 ianuarie 1938 este în felul acesta restaurată.

14. 31 iulie 1946 – Textul complet al Proiectului Tratatului de Pace cu România publicat simultan. Londra, Paris, Moscova și Washington și care a servit drept bază de discuții în fața Conferinței de Pace de la Paris (29 iulie – 15 octombrie 1940, (fragmente).

[...]

PARTEA I – FRONTIERE

Articolul 1

Frontierele României, astfel cum sunt indicate pe harta anexată Tratatului de față (Anexa 1), vor fi cele existente la 1 ianuarie 1941, cu excepția frontierei româno-ungare, care este definită în art. 2 din prezentul Tratat.

Frontiera sovieto-română este astfel fixată în conformitate cu Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940 și cu ale acordului sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945.

Articolul 2

Hotărârile sentinței de la Viena din 30 august 1940 sunt declarate nule și neavenite. Frontiera între România și Ungaria este restabilită prin prezentul articol astfel cum exista la 1 ianuarie 1938.

15. 10 februarie 1947 – Textul Tratatului de Pace semnat la Paris între România și Puterile Aliate și Apropiate (fragmente)

[...]

PARTEA I – FRONTIERE

Articolul 1

Frontierele României, indicate în harta anexată Tratatului de față (Anexa 1), vor fi cele care erau în ființă la 1 ianuarie 1941, cu excepția frontierei româno-ungare, care este definită în articolul 2 al Tratatului de față.

Frontiera sovieto-română este astfel fixată în conformitate cu Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940 și cu Acordul sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945.

Articolul 2

Hotărârile Sentinței de la Viena din 30 august 1940 sunt declarate nule și neavenite. Frontiera între România și Ungaria este restabilită prin articolul de față astfel cum exista la 1 ianuarie 1938.

(*National Archives of the United States*, Washington, DC, Record Group 43/Records of International Conferences, Commissions and Expositions, Boxes Nos. 45, 47, 58, 80, 120, 123; Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944-1947*, București, 1979, p. 353, 430).

93 [Noiembrie 1945], Nürnberg – Lista sovietică a „problemelor” care nu au fost acceptate a fi abordate în cadrul Procesului marilor criminali de război nazisti

[Reuniunea delegației sovietice, sub îndrumarea lui A.I. Vâșinski, locțiitorul ministrului Afacerilor Străine al URSS, a decis]:

1. Să confirme lista anexată, prezentată de către tovarășul Vâșinski și cuprinzând problemele ce nu vor fi acceptate la proces.
2. Să însărcineze pe tovarășul [Roman A.] Rudenko⁴¹⁵ să se înțeleagă cu ceilalți acuzatori în privința problemelor care nu vor trebui atinse, astfel ca URSS, Statele Unite, Marea Britanie, Franța și celelalte Națiuni Unite să nu fie obiectul criticii din partea inculpaților.

Să însărcineze pe tovarășii Rudenko și Nikitcenko [L.T.] să examineze în prealabil toate documentele furnizate de către celelalte delegații pentru a fi prezentate Tribunalului și să solicite ca aceste documente să nu fie acceptate de către Comitetul acuzatorilor.

Pentru fiecare piesă, tovarășii Rudenko și Nikitcenko trebuie să stabilească în privința acceptabilității sau inacceptabilității din punctul de vedere al intereselor URSS și, dacă va fi necesar, ei trebuie să împiedice ca documentele indezirabile să fie prezentate ori citite în cursul audierilor.

A.I. Vâșinski

Listă de probleme

[care nu pot fi acceptate spre a fi dezbătute în cursul Procesului]:

1. Atitudinea URSS-ului față de Tratatul de Pace de la Versailles.
2. Pactul de neagresiune sovieto-german din 1939 și toate chestiunile ce au vreo legătură cu el.

⁴¹⁵ Acuzatorul principal din partea URSS la Nürnberg.

3. Vizitele lui Molotov la Berlin și ale lui Ribbentrop la Moscova.
4. Problemele privind ordinea socio-politică existentă în URSS.
5. Republicile baltice sovietice.
6. Acordul sovieto-german relativ la schimbul cu Germania al populațiilor germane din Letonia, Lituania și Estonia.
7. Politica externă a URSS și, în particular, problemele strâmtoarelor, ale așa-ziselor pretenții teritoriale ale URSS.
8. Problema balcanică.
9. Relațiile sovieto-polone (problemele Ucrainei apusene și Bielorusiei apusene).

(Y. Zoria, N. Lebedeva, *L'an 1939 dans les dossiers de Nuremberg*, în "La Vie Internationale", no. 10/1989, Moscou, p. 131-132).

94 – [11 martie 1946], Nürnberg - Scrisoarea lui Roman I. Rudenko adresată lui Robert H. Jackson, acuzatorul principal al SUA la Procesul marilor criminali de război naști, în legătură cu adoptarea unei „atitudini comune” față de problemele considerate drept “inacceptabile” pentru a fi abordate în cursul dezbaterilor

Ca răspuns la amabila dv. scrisoare din 8 curent, am plăcerea să vă comunic că sunt pe deplin de acord cu propunerea dv. Împărtășind punctul de vedere al dv., gândesc, ca și dv., că Comitetul acuzatorilor va trebui – conform articolului 18 al Statutului Tribunalului Militar Internațional – să ia măsuri solidare pentru a exclude în chip energetic orice tentativă a inculpaților și a apărătorilor lor de a profita de actualul proces pentru a examina problemele fără legătură directă cu procesul.

Doresc să evidențiez cu recunoștință oportunitatea scrisori Dv. În stadiul actual al procesului, anumiți inculpați și apărătorii lor încearcă deja să angajeze discuții asupra prob lemelor care nu se raportează cazurilor și, ajutându-se de informații mincinoase, alterează sensul anumitor acte ale guvernelor țărilor aliate. A dezminți aceste informații înseamnă a pierde timpul și, în consecință, determină prelungirea fără scopuri valabile, a procesului.

Ținând în seamă dorința dv. exprimată în scrisoarea dv., eu vă prezint alăturat lista aproximativă a problemelor care, pentru motivele sus-menționate, nu vor trebui să fie discutate:

1. Problemele raportându-se la ordinea socio-politică (în URSS);
 2. Politica externă sovietică;
 - a. pactul de neagresiune sovieto-german din 1939 și chestiunile adiacente (acordul comercial, trasarea frontierelor, negocierile etc.);
 - b. vizita lui Ribbentrop la Moscova și negocierile din noiembrie 1940 de la Berlin;
 - c. relații sovieto-polone.
 3. Republicile baltice sovietice.
- Binevoiți a primi, Domnule, expresia înaltei mele considerații.

R. Rudenko,

(Y. Zoria, N. Lebedeva, *L'an 1939 dans les dossiers de Nuremberg*, în "La Vie Internationale", no. 10/1989, p. 132)

95 – [21 martie 1946], Nürnberg - Extrase din stenograma ședinței din cadrul Procesului: A. Seidl, avocatul lui Rudolf Hess, îl chestionează pe Ernst von Weizsäcker, fost secretar de stat al MAE al Germaniei

[...] SEIDL: Am în mâinile mele un text a cărui conformitate cu aceste acorduri nu suscită aproape nici o îndoială din partea ambasadorului [Friedrich] Gaus⁴¹⁶. Vă voi înfățișa acest document.

PREȘEDINTELE: Un moment. Care este documentul pe care Dv. i-l prezentați?

SEIDL: Este vorba de protocolul auxiliar secret din data de 23 august 1939.

PREȘEDINTELE: Nu este documentul pe care noi îl cunoaștem? Care este documentul pe care dv. vreți să-l arătați martorului? Se acela pe care dv. l-ați arătat deja Tribunalului și pe care acesta l-a declinat? Este același document?

SEIDL: Este documentul pe care eu l-am prezentat Tribunalului, împreună cu alte probe documentare și pe care Tribunalul l-a respins ca document, pentru că am refuzat să indic sursa din care provine. Dar Tribunalul m-a autorizat să înfățișez o altă mărturie subscrisă de Gaus pe acest subiect.

PREȘEDINTELE: Dar nu ați făcut acest lucru? L-ați făcut, nu-i așa?

SEIDL: Nu, dar acum, pentru a reîmprospăta memoria martorului, aș vrea să dau citire acestui text în cadrul audierii martorului și apoi să-i cer dacă, după cum el își reamintește, aceste acorduri secrete sunt corect redată în acest document.

GENERAL RUDENKO: Domnilor judecători, eu trebuie să protestez contra acestor treburi din două motive: mai întâi, noi ne aflăm aici pentru a statua responsabilitățile principalilor criminali germani, iar nu pentru a analiza chestiunile de politică externă a statelor. Apoi, documentul pe care avocatul Seidl încearcă să-l prezinte martorului a fost respins de tribunal, pentru că este vorba, în fond, de un fals care nu poate servi ca piesă probatorie.

PREȘEDINTELE: De unde provine documentul pentru care dv. îl prezentați?

SEIDL: Am primit acest document în urmă cu câteva săptămâni de la o persoană ce-mi părea demnă de toată încrederea și care aparține cercurilor aliate; dar eu am primit acest document cu condiția ca să nu-i indic mai precis originea, ceea ce-mi pare cât se poate de comprehensibil.

DODD: Domnule președinte, eu mă raliez, natural, obiecției generalului Rudenko în ceea ce privește folosirea acestui document. Noi știm că el provine dintr-o sursă anonimă. Noi nu știm nimic despre această sursă și, pe deasupra, nu s-a stabilit că martorul își amintește bine la ce se reduce acordul în discuție.

⁴¹⁶ Fost șef al Departamentului Juridic din cadrul MAE al Reichului nazist.

PREȘEDINTELE: Doctor Seidl, dv. puteți să solicitați martorului să arate ceea ce a reținut el în general din zisul acord, fără ca să-I arătați acest document. Chestionați-l dacă-și amintește ceva legat de acord sau de preliminarile acordului.

SEIDL: Domnule martor, relați conținutul acestui acord așa cum l-ați reținut dv.

WEIZSÄCKER: Este vorba de un acord secret foarte important și plin de consecințe ce trebuie să servească ca anexă pactului de neagresiune atunci încheiat. Importanța acestui document era mare pentru că el conținea delimitarea sferelor de influență și stabilea frontiera între regiunile care, în circumstanțele date, trebuiau să aparțină sferei de influență sovietică și regiunile care, în condițiile precizate, aveau să fie supuse influenței germane. Sfera de influență sovietică trebuia să includă Finlanda, Estonia, Lituania, partea de est a Poloniei și, atât după câte-mi aduc aminte, decizia s-a luat [și] în privința anumitor zone ale României. Teritoriile de la Vest de regiunile sus-menționate trebuiau să intre în sfera de influență germană... Cred că am expus astfel conținutul principal al acordului secret.

SEIDL: Vreau să vă pun ultima întrebare. Cunoașteți că acest protocol auxiliar secret din 23 august 1939 conținea un acord asupra soartei viitoare a Poloniei?

WEIZSÄCKER: Acest acord trebuia să modifice complet soarta Poloniei și, evident, el prevede implicit sau explicit schimbările. Nu mă angajez să le expun cuvânt cu cuvânt.

PREȘEDINTELE: Ați văzut originalul acestui acord?

WEIZSÄCKER: Da, am văzut o fotocopie a acestui acord și, poate, chiar originalul. În orice caz, eu am ținut în mână fotocopia. Un exemplar al fotocopiei era încuiat în safe-ul meu.

PREȘEDINTELE: Ați recunoaște copia acestui acord dacă vi s-ar arăta?

WEIZSÄCKER: Da, Onorată Curte, cred că l-aș recunoaște. Acordul avea încă semnăturile contractanților. Ar putea fi recunoscut după aceste semnături.

PREȘEDINTELE: Audiența este suspendată.

(Pauză)

Domnilor, Curtea!

PREȘEDINTELE: Tribunalul a examinat problema de-a se stabili dacă trebuie să se prezinte martorului documentul care este la dispoziția doctorului Seidl; dat fiind că conținutul originalului a fost expus de către martorul aici prezent și de către alți martori, de asemenea, și pentru că sursa din care provine acest document pe care-l are la dispoziție doctorul Seidl nouă nu ne este clară, Tribunalul a decis să nu se înfățișeze documentul respectiv martorului. Cu aceasta, Tribunalul își suspendă ședința.

(Pauză până la orele 10 în dimineața zilei de 22 mai).

(Y. Zoria, N. Lebedeva, *L'an 1939 dans les dossiers de Nuremberg*, în "La Vie Internationale", No. 10/1989, p. 138-139).

**96 – [30 mai 1946], Nürnberg - Declarația Comitetului acuzatorilor adresată
Tribunalului Militar Internațional**

[...] Cererile formulate de avocatul Seidl, apărătorul inculpatului Hess, în ședințele din 22, 23 și 24 mai 1946, pentru a include în dosarele procesului “copiile” pretinselor “protocoale secrete anexă” ale acordurilor din 23 august 1939 și 28 septembrie 1939 sunt tentative reiterate de a face să revină Tribunalul la examinarea unor chestiuni deja decise.

La timpul convenit, Tribunalul a declarat deja ca inadmisibilă cererea avocatului de-a cumplini dosarul cu aceste documente notorii ca “defectuoase”, “copii” după fotocopii care se află nu se știe unde și care au fost certificate “din memorie” de către Gaus, unul dintre complicii crimelor inculpatului Ribentrop.

Or, ultima cerere în această privință a avocatului Seidl nu trebuie să fie declinată decât din cauza defectuoșității documentelor pe care le înfățișează.

Această cerere este susceptibilă de-a fi recunoscută inadmisibilă pentru acest motiv, precum și pentru faptul că ea este una din rarele manifestări ale tacticii urmate de apărător și tinzând la deturnarea atenției Tribunalului de la elucidarea culpabilității personale a inculpaților și la centrarea anchetei asupra acțiunilor statelor ce au instituit Tribunalul pentru judecarea principalilor criminali de război.

Toate declarațiile lui Seidl, la fel ca și documentele pe care el încearcă să le adauge dosarului n-au nici o valoare de probă nici pentru cazul Franck, nici pentru cazul Hess.

Indicarea surselor din care provin respectivele documente – “un militar american cunoscut” a remis lui Seidl, în circumstanțe dificil de explicat, “copii ale fotocopiilor”, este evident provocatoare.

Este superfluu de-a preciza în ce măsură o asemenea deviere de la procedura judiciară, chiar în cazul unei reușite parțiale a lui Seidl, ar fi contrară Statutului Tribunalului și prejudiciabilă oricărei anchete judiciare obiective.

Date fiind cele consemnate, noi ne opunem satisfacerii cererilor avocatului Seidl din 22, 23 și 24 mai 1946 și solicităm Tribunalului să le respingă.

(Y. Zoria, N. Lebedeva, *L'an 1939 dans les dossiers de Nuremberg*, în “La Vie Internationale”. No. 10/1989, p. 139-140).

97 – [Aprilie 1946], Moscova - Documentele ale Secretariatului MAE al URSS privind preluarea unor acte din arhiva Ministerului, inclusiv textele originale ale înțelegerilor secrete dintre URSS și Germania din perioada 23 august – 10 ianuarie 1941, relativ la împărțirea Europei Est-Centrale în “sfere de influență”

Secretariat MOLOTOV

Secret

Problema nr. 600-700

1. Protocoalele secrete sovieto-germane din anul 1939 (copii).
2. Relativ la materialele Procesului de la Nürnberg din anii 1945-1946, despre relațiile sovieto-germane în anii 1939-1946, despre relațiile sovieto-germane în anii 1939-41 [TASS și presa străină].
3. Despre publicarea materialelor-trofeu ale MAE al Germaniei din SUA și Anglia (TASS, 1947/).
4. Actul primirii-predării documentelor și însemnărilor însoțitoare ale Direcției Arhivei.

Început: 23 august 1939

Sfârșit: 20 aprilie 1949

Pe lista 21

ACT

Noi, semnatarii de mai jos, locțiitorul șefului secretariatului tov. Molotov V. M., tov. Smirnov D. V. și prim-ajutorul ministrului Afacerilor Externe al URSS tov. Podțerob B. F., [atestăm că] primul a dat, al doilea a primit următoarele documente din Arhiva specială a Ministerului Afacerilor Externe al URSS:

I. Documente referitoare la Germania

1. Originalul Protocolului adițional secret de la 23 august 1939 (în limbile rusă și germană). Plus 3 exemplare ale copiilor acestui Protocol⁴¹⁷.
2. Originalul explicațiilor la “Protocolul auxiliar secret” din 23 august 1939 (în limbile rusă și germană). Plus 2 exemplare după copiile acestor explicații.
3. Originalul Protocolului confidențial de la 28 septembrie 1939 (în limbile rusă și germană). Plus 2 exemplare ale copiilor acestui Protocol.
4. Originalul Protocolului adițional secret de la 28 septembrie 1939 (“Despre agitația polonă”) (în limbile rusă și germană). Plus 2 exemplare ale copiilor acestui Protocol.
5. Originalul Protocolului adițional secret de la 28 septembrie 1939 (“Despre Lituania”) (în limbile rusă și germană). Plus 3 exemplare ale copiilor acestui Protocol.

⁴¹⁷ Dintre documentele păstrate până astăzi, editorii supun atenției cititorilor, în lipsa originalului protocolului auxiliar secret de la 23 august 1930 (dispărut ori distrus după 1946?!), textul în limba rusă după una din cele trei copii transferate în aprilie 1946 din Arhiva secretă a MAE al URSS.

6. Originalul Protocolului secret de la 10 ianuarie 1941 (despre părți ale teritoriului Lituaniei) (în limbile rusă și germană).
7. Originalul Protocolului auxiliar semnat de URSS și Germania la 4 octombrie 1939 (despre linia graniței) (în limbile rusă și germană).
8. Originalul Protocolului – expunând trasarea liniei graniței de stat a URSS și a liniei graniței de stat și a intereselor de graniță ale Germaniei (două cărți în limbile rusă și germană).

..... aprilie 1946

A predat: D. Smirnov

A primit: B. Podțerob

(“Vocea poporului”, Chișinău, 6 martie 1990, p. 7).

98 - (1954) Fragmente din prelegerea intitulată *Politica de pace a României față de Uniunea Sovietică ținută de Alexandru Cretzianu în cadrul cursurilor universitare ale Fundației Regale Universitare Carol I din Paris*

[...]

În primăvara 1939, agravarea vertiginoasă a situațiunii europene în urma actelor de forță ale lui Hitler în Cehoslovacia și ale lui Mussolini în Albania, nu întârzie să pună din nou problema asistenței militare sovietice. Acordând garanția lor României, la 13 aprilie 1939, guvernele britanic și francez se străduiesc să încadreze acest angajament într-un vast sistem de asistență mutuală. Fiind întrebat care este pozițiunea sa față de încercarea guvernelor din Londra și Paris de a asocia Rusia Sovietică la garanția lor, guvernul de la București amintește la 23 mai 1939 că a acceptat cu satisfacție asigurarea asistenței necondiționate pe care cele două Mari Puteri s-au angajat să o dea rezistenței române față de o agresiune și adaogă: “În asemenea condiții, dat fiind că negocierile cu Uniunea Sovietică sunt duse cu totul independent de asigurarea de asistență dată României (al cărui nume, la cererea expresă a guvernului român, nu va fi menționat, oricare ar fi rezultatul negocierilor), Marea Britanie și Franța sunt singure în măsură să aprecieze adevărata valoare a acelor negocieri. Astfel fiind, guvernul român nu-și poate lua răspunderea de a face vreo sugestione”.

Guvernul din București nu voia, deci, să pună vreo piedică în bunul mers al negocierilor anglo-franco-sovietice. În același timp ținea să înlăture orice pretext pe care l-ar putea invoca Hitler pentru a justifica un atac împotriva României. Cu o lună înainte, Hitler declarase domnului Gafencu la Berlin că nu are nimic de zis împotriva unor garanții franco-britanice acordate României, dar că pozițiunea s-ar schimba dacă aceasta garanție ar fi legată de asistența rusească.

Înțelegerea germano-sovietică, intervenită pe neașteptate la 23 august 1939, a dovedit în curând cât de iluzorii erau speranțele guvernului din București, că o politică la fel de prudentă față de Hitler, ca și de Stalin, va feri România de catastrofa amenințând statele cuprinse între cele două împărății totalitare.

Protocolul secret, anexat la Tratatul germano-sovietic din 23 august 1939, nu este altceva decât un Pact de agresiune, cu o delimitare a zonelor de agresiune. De partea sovietică, aplicarea s-a făcut în rate: mai întâi, invazia Poloniei răsăritene, apoi stabilirea de garnizoane în Țările Baltice, apoi atacul asupra Finlandei, în sfârșit, agresiunea împotriva României și completarea cuceririi Țărilor Baltice.

Termenul de “agresiune” este cel corect în ce privește actul de forță din 26 iunie 1940 împotriva României. Într-adevăr, dat fiind că relevăm afirmațiunile lui Sir Winston Churchill, este clar că nici o definițiune a agresiunii nu poate fi mai nimerită decât cea oficială britanică. Iată, deci cum a definit agresiunea procurorul britanic Hartley Shawcross, în ședința Tribunalului din Nürnberg din 14 decembrie 1943: *“Acțiunea premeditată împotriva integrității teritoriale și a independenței politice a unui alt stat”*.

Premeditarea acțiunii sovietice împotriva integrității teritoriale a României reiese în mod evident dintr-o serie de fapte. Articolul 3 al Protocolului secret germano-sovietic din 23 august 1939 stabilește “interesul” Uniunii Sovietice cu privire la o provincie românească, Basarabia, în timp ce Germania lui Hitler își proclamă “lipsa totală de interes politic” în această regiune.

Din ziua înțelegerii cu Germania nazistă, atitudinea sovietică față de România se desfășoară pe planul unei rele voințe, rele credințe și ostilități crescânde.

La 20 septembrie, dl. N. Dianu, ministrul României la Moscova, este primit de dl. Molotov, trei zile după invazia sovietică a Poloniei răsăritene, fiind însărcinat să-I atragă atențiunea asupra comunicatului guvernului din București din 18 septembrie, în care se arată, în perifraze, că nu a fost cazul să se aplice obligațiunile de asistență prevăzute de Tratatul româno-polon, din cauza “condițiunilor speciale în care s-au desfășurat evenimentele din Polonia în ziua de 17 septembrie, precum și a faptului că guvernul polon a cerut guvernului român să acorde ospitalitate șefului statului și miniștrilor săi care se refugiază pe teritoriul nostru”. Arătând că, potrivit regulilor de neutralitate, trupele polone care au intrat în România au fost dezarmate și internate, dl. Dianu își atrage o apostrofă din partea domnului Molotov, care spune că are o întrebare de pus privitoare la neutralitatea României: “Oare se va întâmpla ceva neprevăzut pentru URSS? URSS nu va avea nici o surpriză prin faptul că șefii militari, guvernul polon și 500 de avioane polone au găsit în România un azil? Oare nu se va întâmpla nimic?”

Grija prefăcută a domnului Molotov și atitudinea unor comandanți sovietici de la graniță, care au întrebat cu severitate pe ofițerii români cu care au intrat în contact despre “bandele înarmate polone” de pe teritoriul român, erau simptomatice. Ele dovedeau că guvernul sovietic își rezervă posibilitatea de a se referi cu rea credință la art. II, paragraf 5, al Convențiunii pentru definirea agresiunii, prin care era desemnat ca agresor statul care dă sprijin bandelor înarmate formate pe teritoriul său.

Atitudinea sovietică a apărut cu atât mai îngrijorătoare cu cât, la 15 octombrie, generalul Palasse, atașatul militar al Franței la Moscova, un vechi prieten al României, a confirmat informațiunile Statului Major Român despre concentrarea a trei grupuri de armată în apropierea frontierei ruso-române, primul la nord de Cernăuți, al doilea – cu șase divizii motorizate și alte unități – la 140 km la răsărit, și al treilea în lungimea căii ferate Tiraspol – Odessa.

Știrile date de primul ministru turc Saracioglu, la întoarcerea sa de la Moscova după eșecul convorbirilor sale în vederea încheierii unui pact de asistență defensivă turco-sovietică, au fost tot atât de tulburătoare. Pe de o parte, guvernul sovietic formulase pretențiunea ca Turcia să se angajeze a împiedica cu forța trecerea prin Strâmători a flotei franco-britanice, în caz de război cu URSS, ceea ce urmărea împiedicarea oricărui ajutor efectiv dat României pe baza garanției din 13 aprilie 1939. Pe de altă parte, Saracioglu fusese întrebat de Stalin: “Care va fi atitudinea Turciei în cazul în care s-ar ivi un război între România și alt stat?” Peste câteva săptămâni, ambasadorul sovietic la Ankara l-a repetat întrebarea în mod mai precis: “Ce va face Turcia în cazul în care Rusia Sovietică ar fi silită să ia măsuri militare împotriva României?”

Sunt indicațiuni că guvernul din Moscova plănuise să pornească la atac împotriva României încă din toamna 1939. Însărcinatul cu afaceri române la Riga, Grigore Niculescu-Buzești, comunica următoarele la 4 noiembrie 1939: “În timpul negocierilor pentru tratatul militar ruso-leton, șeful delegațiunii sovietice, vice-comisarul pentru marina de război, Isakoff, a declarat șefului Statului Major al armatei letone că, la terminarea negocierilor cu Finlanda, se va produce o acțiune sovietică în contra Basarabiei și că, în acest scop, se găsesc deja importante contingente concentrate în zonele militare Harkov și Odessa”.

Pe de altă parte, ziaristul american William Shirer nota, în carnetul său, în momentul înfrângerilor inițiale sovietice în Finlanda: “Toată lumea la Moscova, de la Stalin în jos, își închipuia că Armata Roșie va fi la Helsinki într-o săptămână de la începerea atacului. Erau într-atât de siguri încât fixaseră data de 6 decembrie în vederea atacului în Basarabia, dar l-au contramandat în ultimul moment”.

Dar, indiferent de momentul socotit mai potrivit, intențiunile agresive sovietice s-au precizat din ce în ce mai mult. La 5 decembrie 1939, dl. Naggiar, ambasadorul Franței la Moscova, se declară convins – în urma unei convorbiri cu subsecretarul de stat [V.P.] Potemkin, în care acesta îi spusese că Basarabia este adevăratul hinterland al Odesei – că guvernul sovietic va ridica fără întârziere problema Basarabiei dacă războiul cu Finlanda se va termina repede.

În timpul acesta, noul ministru al României la Moscova, Gheorghe Davidescu, este primit cu o răceală totală. Încercările guvernului român de a sparge gheața sunt respinse cu dispreț. Când Davidescu îi anunță intențiunea guvernului său de a trimite o misiune economică în vederea intensificării schimburilor comerciale, Potemkin îl întreabă dacă venirea delegațiunii nu ar putea mai degrabă să înrăutățească relațiile între cele două țări.

La 30 martie 1940, Molotov face o largă expunere de politică externă în fața Sovietului Suprem conținând pasagii răuvoitoare și agresive la adresa României. Comisarul sovietic al Afacerilor Străine vorbește de o “chestiune litigioasă nerezolvată, aceea a Basarabiei” și afirmă că nu există un pact de neagresiune sovieto-român. Pactul Briand-Kellogg, Pactul Litvinov și Convențiunea pentru definirea agresiunii sunt astfel aruncate la coș. Având în vedere felul în care Rusia Sovietică ignorase recent pactele de neagresiune cu Polonia și cu Finlanda, afirmația domnului Molotov nu era tulburătoare prin implicațiunile ei juridice. De fapt, însă reprezenta o amenințare din cele mai precise.

La 10 aprilie 1940, Molotov cheamă pe ministrul României la ora 10,30 seara și îi vorbește de o serie de incidente de frontieră (dovedite mai târziu a fi imaginare). Îi spune

că !incidentele depășesc orice limită! Și că guvernul sovietic nu poate permite repetarea unor asemenea cazuri”.

În timpul acesta se fac pregătiri militare sovietice din ce în ce mai intense înspre granița românească. Se înființează Circumscripția militară Odessa. Se construiesc șosele strategice. Spre mijlocul lui iunie, 26 de divizii sovietice se găsesc concentrate pe Nistru și la nordul Bucovinei. La 25 iunie, ele adoptă dispozitivul operativ.

Molotov comunică guvernului german la 23 iunie că “rezolvarea chestiunii Basarabiei nu mai poate întârzia” și că guvernul sovietic “este hotărât să *întrebuințeze forța*, dacă guvernul român refuză o înțelegere pașnică”. Adaugă că va cere și Bucovina, “care are o populație ucraineană”.

La 26 iunie 1940, la ora 10 seara, Molotov remite ministrului României la Moscova o notă ultimativă, cu termen de 24 de ore, cerând Basarabia și Bucovina de Nord. Exprimându-și speranța că guvernul din București va ceda și că "prin aceasta se dă posibilitatea să se rezolve pe cale pașnică conflictul prelungit între Uniunea Sovietică și România" nota sovietică conține amenințarea clară a recursului la forța armelor în caz de refuz.

Guvernul din București răspunzând, pentru a câștiga timp, că e gata să înceapă negocieri, dl. Molotov remite ministrului României la 27 iunie, o nouă notă ultimativă, de astă dată cu termen de 12 ore, în care cere ca trupele sovietice să ocupe teritoriul Basarabiei și Bucovinei de Nord, în decurs de patru zile, începând la 28 iunie, ora 14, după ora Moscovei. Transmițând noua notă sovietică la București, reprezentantul român la Moscova adaugă: “Remițându-mi acest răspuns, dl. Molotov mi-a declarat că colegii, îndeosebi militarii, sunt foarte nemulțumiți de răspunsul guvernului român care nu pare a aprecia exact situațiunea de la frontieră. Guvernul sovietic va aștepta până azi la amiază acceptarea noastră și nu va consimți la o nouă amânare. După aceea oră, guvernul sovietic va acționa”.

Toate elementele agresiunii se găseau astfel exprimate în notele sovietice și în declarațiile lui Molotov. În răspunsul său, ministrul Afacerilor Străine Argetoianu a subliniat acest lucru: “Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, se vede silit să primească condițiunile de evacuare, specificate în răspunsul sovietic”.

Astfel, guvernul din București nu a consimțit la cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, ci numai la evacuarea unor teritorii sub amenințarea forței superioare. Hotărârea sa era bazată pe:

1. Înfrângerea catastrofală a armatei franco-britanice și armistițiul francez, în urma cărora garanția din 13 aprilie 1939 devenea inoperantă;
2. Avizul ministrului de război și al șefului Marelui Stat Major că, din lipsă de material greu și de rezerve de muniții, armata română nu ar putea lupta singură mai mult de trei luni împotriva armatei roșii;
3. Presiunile categorice ale Germaniei și Italiei;
4. Atitudinea amenințătoare a Ungariei și Bulgariei, în timp ce nu se putea conta pe asistența aliatelor României, Iugoslavia, Turcia și Grecia.

Modul în care Armata Roșie a cotopt Basarabia și Bucovina de Nord subliniază caracterul agresiv al acțiunii sovietice împotriva României. Trupele sovietice s-au dat la acte de ostilitate, în timp ce trupele românești, în retragere, s-au conformat ordinelor categorice date de Comandamentul armatei de a nu recurge la arme.

În dimineața de 29 iunie, coloane motorizate sovietice opresc, la Ialoleni, două regimente de artilerie românești și le dezarmează cu forța. În acest timp, un batalion românesc de infanterie este dezarmat de unitățile sovietice în gara Bălți și alt batalion este capturat în momentul îmbarcării în gara Drochia. Coloane motorizate sovietice se amestecă peste tot cu trupele românești, îndemnându-le la dezarmare. Avioane sovietice aruncă tracte cu îndemnuri de același fel. Orașul Bolgrad este ocupat de parașutiști sovietici, întrerupându-se comunicațiile. În mai multe locuri, unitățile sovietice ajung pe Prut chiar în 29 iunie, atunci când, după însăși nota ultimativă sovietică, nu ar fi trebuit să fie la linia vestică a Basarabiei decât la 3 iulie, ora 13. Unități sovietice pun stăpânire, încă din 29 iunie, pe podul de la Leușeni-Albița – trecerea principală din Basarabia în Moldova, precum și pe podul de la Badragi.

La 30 iunie, numeroase unități militare sunt dezarmate la Cimislia și Comrat, capturându-se întreg materialul. La Reni, unitățile de parașutiști sovietici opresc trecerea, trupelor românești. În gările Românești și Bolgrad, trupele sovietice maltratează pe civilii care încearcă să se refugieze în România.

La 1 iulie, o brigadă motorizată sovietică împiedică trupele unei brigăzi de cavalerie română să treacă Prutul la Badragi. În timp ce se parlamentează, unități de care de luptă sovietice atacă cu focuri ariergarda brigăzii române, provocând pierderi de oameni. Care de luptă sovietice atacă artileria română în marș între râurile Suceava și Siret. O campanie de care sovietice încearcă să ocupe capul de pod de la Fălciu; alta încearcă să treacă Prutul pe podul de la Lipcani.

La 2 iulie, trupele sovietice continuă să dezarmeze unități românești izolate. Mulți ofițeri și subofițeri români capturați de Armata Roșie sunt trimiși sub escortă la Chișinău, cu tresele rupte. Aviația sovietică continuă să arunce manifeste injurioase și îndemnuri la dezertare. Unitățile sovietice cu care de luptă atacă capul de pod românesc de la Giurgiuilești, înconjurând și capturând o companie de infanterie și producând pierderi de oameni.

La 3 iulie, o coloană sovietică intră pe teritoriul județului Maramureș, pătrunzând circa 20 de kilometri către Baia Borșa. Se semnalează numeroase incidente în care sunt împușcați ofițeri români.

Unul din episodurile cele mai tragice este acela al cuceririi localității Herța, în județul Dorohoi: harta sovietică anexată la nota ultimativă era întocmită la scara 1:1 800 000, linia trasată cu creionul roșu cuprinzând astfel o fâșie de pământ de peste 10 kilometri lățime. Pe această bază, guvernul sovietic a interpretat în mod unilateral că localitatea Herța din România veche, care era atinsă de linia roșie, era cuprinsă și ea în teritoriul ce se va evacua. Întinzându-se spre Herța, trupele sovietice au dezarmat două batalioane românești și au atacat apoi, în Herța, o baterie a regimentului 16 artilerie, omorând doi ofițeri și patru soldați.

Invazia Basarabiei și a Bucovinei de Nord, în 1940, se integrează astfel cu totul în definițiunea agresiunii dată de procurorul britanic la Nürnberg.

Atitudinea agresivă a Uniunii Sovietice nu a luat sfârșit odată cu ocuparea Basarabiei și a Bucovinei de Nord. Unitățile sovietice de pe noua linie de demarcație au provocat incidente zilnice, făcând incursiuni pe teritoriul român, împușcând și capturând grăniceri români. Marele Stat Major era informat că rușii fac intense pregătiri militare în Basarabia și Bucovina de Nord, efectuând transporturi și deplasări masive de trupe de toate armele din Nordul Bucovinei și de dincolo de Nistru către linia de demarcație și către Prut.

La 29 august 1940, reeditând manevra de intimidare a lui Molotov, din 10 aprilie, comisarul adjunct Dekanozov cheamă la ora 12 noaptea pe noul ministru al României la Moscova, Gafencu, îi vorbește cu o voce gravă de incidente ce ar fi provocate de grănicerii români și îi remite o notă amenințătoare care spune: “Până acum nu au fost victime, dar dacă vor fi afacerea va lua o întorsătură serioasă”. Data acestui episod e semnificativă, căci corespunde cu încordarea maximă a relațiilor româno-maghiare, când ostilitățile păreau gata să izburnească în orice moment. În aceeași zi de 29 august 1940, ministrul de externe, Manoilescu, invitat la Viena pentru “convorbiri” cu Ribbentrop și Ciano, este pus în fața cererii ultimative de a ceda Ungariei, sub forma unui pretins arbitraj, 70 000 km² din teritoriul român. El raportează la București: “Alternativa pe care mi-au pus-o a fost următoarea: sau primim arbitrajul astăzi sau cel mai târziu în cursul nopții, așa încât mâine să poată da hotărârea..., sau dacă nu primim vom fi mâine atacați de Ungaria și de Rusia și va fi sfârșitul României”.

Lucrările unei Comisiuni Mixte, începute la Moscova, pentru trasarea liniei de delimitare, sunt întrerupte în octombrie și guvernul sovietic nu arată nici o dorință de a le relua, dovedind astfel că noua linie nu reprezenta în ochii săi decât o etapă trecătoare.

La Gurile Dunării, unitățile sovietice pun stăpânire, în 28 septembrie, pe brațul Chilia și interzic navigațiunea română. La 28 octombrie, roșii ocupă cu forța trei ostroave la sud de ramura principală și navigabilă a brațului Chilia. La 5 noiembrie, trupele sovietice pun mâna pe ostrovul situat între brațul Musura și canalul Stari-Stambul.

La Conferința Dunăreană, care se întrunește la București între 24-25 octombrie și 20 decembrie 1940, delegațiunea sovietică cere dizolvarea Comisiunii Europene a Dunării, lichidarea Direcțiunii Autonome Române de la Gurile Dunării și crearea unei “Administrațiuni sovieto-române a Dunării Maritime”.

*

Guvernul român care a hotărât, la 22 iunie 1941, intrarea în acțiune a armatei române pentru reluarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord era un guvern de dictatură. Totuși, nu este de închipuit că un guvern bazat pe voință populară ar fi putut lua altă hotărâre.

De altfel, însuși Sir Winston Churchill – care vorbește de Basarabia ca de o “provincie românească” – a așteptat până la 29 noiembrie 1941, adică până la completarea restabilirii suveranității românești asupra Basarabiei și la terminarea campaniei de la Odessa, pentru a pune în vedere guvernului din București că Anglia se va considera în stare de război cu România, dacă operațiunile militare române împotriva armatei sovietice aliate nu încetează.

La 24 iunie 1941, un înalt demnitar de la State Departament a spus însărcinatului cu afaceri român la Washington, Brutus Coste, că "atâta timp cât armata română nu va depăși vechea graniță română, Statele Unite nu au nici un motiv de a critica acțiunea României".

La 2 septembrie, vice-președintele Consiliului de Miniștri și ministrul de externe, Mihai Antonescu, a dat instrucțiuni domnului Coste să explice guvernului american operațiunile unor divizii române între Bug și Nistru, arătând că "în toată această regiune, rușii au fortificații, cazemate și elemente ofensive foarte organizate. Acțiunea noastră militară era indispensabilă pentru a ne putea apăra și reduce primejdia militară de la granița noastră".

Fostul secretar de stat american Cordell Hull spune în memoriile sale: "Românii ne asigură în curând că nu aveau altă intențiune decât să ocupe teritoriile pe care Rusia le luase României cu un an mai înainte, că vor organiza o poziție de defensivă strategică de-a lungul râului Nistru și vor considera obligațiunile lor către Germania ca împlinite".

(Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura "Moldova", 1991, p. 59-67).

99 - (1974-1981) - Din relatările lui V.M. Molotov despre acțiunile URSS la începutul războiului mondial (1939-1940) în cursul convorbirilor sale cu poetul sovietic Felix Ciuev

AFACERILE INTERNAȚIONALE

Harta cea nouă

Opera principală a vieții sale Veaceslav Mihailovici Molotov o socotea consolidarea orânduirii socialiste, întărirea rolului militar, economic și politic al țării noastre și al întregii comunități de state socialiste, slăbirea pozițiilor imperialismului.

- Este bine că țării noastre au cucerit atâtea teritorii, pentru noi. Acum ne este mai ușor să luptăm contra capitalismului... (14.01.1975).

- Ca ministru de externe vedeam sarcina mea constând în extinderea cât mai mult a granițelor Patriei noastre. Și cred că noi, Stalin și cu mine, nu ne-am achitat rău de această sarcină.

... Să ne amintim povestea lui A.I. Magheladze (primul secretar al CD al PC din Gruzia, în ultimii ani ai vieții lui I. V. Stalin), adjunctul lui Molotov, despre faptul că, după război, s-a adus la datcha lui Stalin o hartă a URSS-ului cu noile garanție – o hartă mică, ca pentru un manual școlar. Stalin a fixat-o în pioane pe perete: "Să vedem... ce am primit... În Nord totul este în regulă, normal. Finlanda ne-a sfidat, și noi am împins granița dincolo de Leningrad. Țările Baltice – aceste teritorii străvechi rusești! – sunt iarăși ale noastre, bielușii trăiesc acum laolaltă cu noi, ucrainenii – la fel, moldovenii – la fel. În Vest totul este normal.

Și a trecut de îndată la granițele răsăritene.

- Ce avem aici?... Acum insulele Kurile sunt ale noastre, Sahalinul, întreg, este al nostru... Priviți, ce frumos! Și Port-Arthurul este al nostru, și Dalnîi este al nostru, - Stalin și-a plimbat pipa peste China, - și calea ferată a Chinei răsăritene este a noastră. China, Mongolia – totul este în ordine... Iată, aici, granița noastră nu-mi place!” – a spus Stalin și a arătat Caucazul de Sud (29.11.1974).

- În această privință, ce e drept, noi ne abătusem puțin însă avusesem în vedere un obiectiv anume. În toate trebuia păstrată măsura, căci, altfel, ajungi să te lăcomești.

Problema Țările Baltice, a Ucrainei de Vest, a Bielorusiei de Vest și a Basarabiei noi am rezolvat-o împreună cu Ribbentrop în anul 1939. Nemții nu vedeau cu ochi buni faptul că noi vrem să ne însușim Letonia, Lituania, Estonia și Basarabia. Când, peste un an, în noiembrie 1940, eu am vizitat Berlinul, Hitler m-a întrebat: “Ei bine, vă uniți cu ucrainenii, cu bielorușii, hai și cu moldovenii, ceea ce încă s-ar putea explica, dar cum veți explica întregii lumi problema cu Țările Baltice?”

Eu i-am răspuns: “Lăsați pe noi! [...] (24.07.1978).

- În ceea ce privește Basarabia, noi nu am recunoscut-o niciodată ca aparținându-i României. Vă amintiți cum era hașurată pe harta noastră? Așa că, atunci când am avut nevoie de ea, l-am convocat pe [Grigore] Gafencu⁴¹⁸, i-am dat un termen pentru ca să-și retragă forțele armate, și le-am introdus pe ale noastre.

- Dv. l-ați convocat pe Gafencu, ministrul român?

- Da, da.

“Să ne înțelegem. Noi nu am recunoscut niciodată Basarabia ca aparținându-vă, astfel că acum este mai bine să cădem de acord, să rezolvăm astfel de probleme”. El a replicat: “Trebuie să chestionez guvernul meu”. Părea un om sfârșit. “Întrebați și veniți cu răspunsul”. A venit.

- Dar cu nemții Dv. v-ați înțeles, în sensul că ei nu vă vor împiedica să acționați în Basarabia?

- Atunci când a venit Ribbentrop [la Moscova, în 23-24 august 1939], noi atunci ne-am înțeles [...] (25.04.1975, 30.09.1981).

(Felix Ciuev, *Sto sorok besed s Molotovîm. Iz dnevnika...*, Moskva, Izd. Terra, 1991, p. 14-17).

⁴¹⁸ Memorialistul facea o eroare: În iunie 1940 ministru al României la Moscova era Gh. Davidescu.

100 – [5 decembrie 2006], București – Decizia CURȚII DE APEL BUCUREȘTI privind anularea parțială - în temeiul articolului 3 al Protocolului auxiliar secret al Pactului Hitler-Stalin, necunoscut în momentul desfășurării așa-zisului Proces al Marii trădări naționale înscenat echipei Mareșalului I. Antonescu (6-17 mai 1946) – a Hotărârii nr. 17 Tribunalului Poporului⁴¹⁹ din 17 mai 1946

[Curtea de Apel] anulează în parte Hotărârea nr. 17/1946, constatând că Protocolul secret, articolul 3, al Pactului Ribbentrop-Molotov, prin sferele de influență stabilite, a stat la baza gravelor agresiuni teritoriale suferite de România în anul 1940. A încălcat prin aceasta normele imperativ ale dreptului internațional de la acea dată, cu privire la integritatea teritorială a statelor, respectiv articolul 10 din Pactul Societății Națiunilor, fiind prin urmare nul⁴²⁰.

(Mareșalul Antonescu, reabilitat parțial de Curtea de Apel București, în “Dosarele istoriei”, nr. 2/2007, p. 11-12; Războiul anti-URSS a fost legitim, în „Ziua” din 20 februarie 2007, București, p. 3; Rejudecarea Mareșalului Antonescu, în “Atac” din 26 februarie 2007, București, p. 3; “Atac” din 2 martie 2007, p. 3; “Gardianul” din 2 martie 2007, București, p. 12).

⁴¹⁹ Vezi *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*, II, ediție M. D. Ciucă, București, Editura Saeculum/Editura Europa Nova, 1998, p. 209-308. În respectiva *Hotărâre* se preciza că „al doilea act de trădare” al lui Ion Antonescu l-a constituit „aderarea la Pactul Tripartit” (*ibidem*, p. 218), context în care „data de 22 iunie 1941, când Hitler a declarat război împotriva URSS, găsește România cu totul aservită politicii germane și aceasta prin fapta acuzatului Ion Antonescu și a celor ce l-au secondat în politica sa, comitând cea mai mare crimă petrecută în istoria poporului român, alăturându-se Germaniei hitleriste, la agresiunea contra popoarelor din Rusia Sovietică, care doreau o colaborare pașnică cu poporul român (subl. ns.)” (*ibidem*, p. 220). Este evident însă că, în condițiile cunoașterii protocolului secret al Pactului din 23 august 1939 (articolul 3), care îngăduia URSS să atenteze la integritatea teritorială a României, nu se mai poate pune în seama lui Ion Antonescu (și a întregului guvern condus de el) responsabilitatea pregătirii cu premeditare a atacului de la 22 iunie 1941, deci a crimei contra păcii. Din această perspectivă – singura reală și admisibilă – Războiul din Est declanșat de Antonescu apare ca fiind justificat și legitim, ceea ce poporul român a cunoscut și respectat consecvent, dintru bun început. De altfel, decizia din 5 decembrie 2006 a CAB stabilește fără nici o reținere (vezi și infra doc. 100) că: **“Războiul preventiv purtat de România a avut drept cauză legală justificativă starea de necesitate continuă și iminența pericolului de la frontiera de răsărit. Pentru acest motiv, el nu a încălcat articolul 3 din Convenția de definire a agresiunii din 1933, întrucât nu s-a bazat pe justificări de natură subiectivă, ci pe una legală, respectiv reglementarea legală a scuzei de înlăturare a stării de necesitate”**.

⁴²⁰ Decizia Curții de Apel București a provocat, pe plan internațional, reacții oficiale ostile ale ministerelor de Externe de la Moscova și Chișinău. Așa, de pildă, MAE al Federației Ruse, prin vocea autorizată a purtătorului său de cuvânt, M. Kaminin, a apreciat că decizia din 5 decembrie 2006 ar fi “o insultă” pentru memoria victimelor conflagrației din 1939-1945 și, totodată, “o încercare de a revizui rezultatele războiului”. Așa după cum, de altfel, am explicat în presă (vezi “Gardianul” din 2 martie 2007, p. 12), decizia CAB nu pune în discuție rezultatele celui de-al doilea război mondial, deși trebuie să fie foarte clar că, în desfășurarea istorică, aranjamentele veșnice sunt necunoscute. Germania, deja, nu mai este divizată, iar Japonia și-a depășit de mult statutul de țară învinsă. Și, mai ales, nu pot fi sancționate ca definitive stările consecință a recurgerii la forță și la încălcarea drepturilor și intereselor statelor libere și suverane. În afară, bineînțeles, de cazul în care Învingătorii din 1945 ar fi proclamați și recunoscuți ca atare în veacul vecurilor! Pentru cazul în speță, însă, decizia Curții de Apel din București are în vedere originile și începuturile celui de-al doilea război, fiind întemeiată pe documente care – după cum se cunoaște prea bine - în 1989 au fost respinse *de jure* chiar de către Kremlin, care a declarat, din proprie inițiativă și convingere, “nule și neavenite” Pactul Hitler-Stalin și protocolul său secret.

ANTONESCU ȘI HITLER, **DUPĂ JURNALUL DE RĂZBOI**

Așa după cum am precizat cu alt prilej¹, majoritatea memorialiștilor și istoricilor, români sau străini, sunt de acord în privința faptului că, indiferent de locul deținut de Mareșalul Antonescu în configurația Axei, raporturile între România și fondatorii sau aderenții organismului nu au excelat prin armonie. Hitler însuși a înțeles contractiile existente, iar, în anturajul său, a insistat nu o singură dată asupra conflictului latent dintre România din Ungaria, care amenința uneori să izbucnească deschis². Ceea ce a prevalat au fost raporturile stabilite între Hitler și Antonescu. După cum este cunoscut, Andreas Hillgruber și Aurică Simion ne-au oferit, încă din 1954 și, respectiv, 1979, monografii de excepție pe tema „colaborării periculoase” româno-germane dintre 1940 și 1944³.

Nu putem considera altfel decât simptomatic faptul că studioșii epocii 1940-1944 s-au abținut și preferă, cu unele excepții (Alesandru Duțu, Ion Calafeteanu, V. F. Dobrinescu, Jipa Rotaru, Marcel-Dumitru Ciucă), să se dispenseze de sursele directe privind activitatea cabinetului Ion Antonescu. Situația ar fi explicabilă doar în cazul în care sursele respective ar fi „interzise” specialiștilor. Ceea ce nu mai este cazul după 1989-1990. În mod concret, după cum nădăjduim ca va rezulta din paginile următoare, izvoarele la care facem trimitere pot concura la întocmirea unui **Jurnal** *sui generis* al activității lui Ion Antonescu pentru anii 1940-1944. Este vorba, așadar, de un document fundamental, pe care, dacă Mareșalul nu a reușit să-l redacteze, el se recompune din părți distincte, destinate de șeful guvernului a fi depuse în arhiva proiectată a sluji la scrierea istoriei participării României la cel de-al doilea război mondial⁴. Sistematizând

¹ Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploiești, Mileniul III, 2005, p. 148 și urm.

² Vezi, în acest sens, dr. Henry Picker, Hrsg., *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier, 1941-42*, Bonn, Athenäum-Verlag, 1951 (notele din 26 februarie 1942, 7 iunie 1942 etc.).

³ Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relații germano-române, 1938-1944*, București, Editura Humanitas, 1994 (traducere, după ediția originală germană din 1954, republicată în 1965); Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, p. 148 și urm.

⁴ Cf. Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 172 și urm. Adeseori, Mareșalul, în rezoluțiile dictate, stabilea ca unele documente să fie direcționate “la arhiva istorică”. Este indiscutabil că el avea în vedere modelul aplicat, la Iași, în timpul primului război mondial, cel puțin în privința documentelor militare, publicate ulterior în mai multe volume de către Serviciul Istoric al Marelui Stat Major român. În anii conflagrației mondiale din 1939-1945, colaboratorii Mareșalului au depistat, în arhiva personală, mai multe categorii de acte: I – Documente trimise la vilă; II – Documente aflate în casa de fier a Cabinetului Militar (între acestea, un document original de la Constantin Duca, domnul Moldovei, din 15 iulie 1701, și un altul de la Mihai Viteazul, din 29 iulie 1600) ; III –

documentele de referință, propunem atenției cititorului următoarele surse, în lipsa cărora, netăgăduit, orice cercetare privind poziționarea lui Antonescu într-un studiu complex privind rolul și locul României în desfășurarea celui de-al doilea război mondial s-ar dovedi incomplet și inexact, iar, în definitiv, chiar imposibil:

1. De îndată după ce a ajuns la Mănăstirea Bistrița, unde fusese „exilat” după voința Regelui Carol II, care nu i-a putut ierta lui Antonescu faptul că-l înfruntase la 4 iulie 1940 pe tema acceptării cedării fără luptă a Basarabiei și nordului Bucovinei pentru a-și salva tronul, lăsându-i în final un memoriu demn de o Cassandra, iar apoi fiind avertizat de organele polițienești și de informații în privința unei posibile „lovituri de stat” gestionată de general, acesta a redactat două file de *Considerații* pe marginea întrevederii cu pricina⁵. Nu stăruim, dat fiind că detaliile sunt bine cunoscute din documentele publicate în epocă⁶.

2. *Istoricul arestării mele*, întocmit de Antonescu în aceleași condiții de surghiun, insistă asupra arestării sale, la Predeal, în dimineața de 9 iulie 1940, „din Înalt ordin al Majestății Sale”⁷, fiind trimis, prin Sinaia – Târgoviște – Găești – Râmnicu Vâlcea, la Mănăstirea Bistrița⁸, de unde, în ziua următoare, prin scrisoare, a înștiințat-o pe Maria Antonescu asupra celor petrecute⁹. I-a solicitat, totodată, să-i trimită, dacă avea „voie”, o dată cu obiectele personale, plicuri și hârtie de scris, creioane și un stilou, precum și „cărți de istorie, de filosofie, de economie politică, Racine”. Își sfătuia soția să rămână „calmă” și „demnă”, asigurând-o că „orice suferință nu va egala linia mea dreaptă și nevinovăția mea”¹⁰.

3. *Reflecții din închisoare: De ce am ajuns la Bistrița?*, în dublă redactare¹¹, trebuie datate după 6 august 1940, autorul referindu-se la o comunicare a generalului David Popescu, ministrul de interne în exercițiu, în sensul că memoriul încredințat Regelui Carol II la 4 iulie 1940 circula în copii prin țară¹². Generalul considera că tocmai memoriul îl stârnise pe rege, care patrona un regim „tăbăcit de minciună”¹³. În context, notele ultimative din 26-27 iunie 1940 ale lui Molotov, brutale, reprezentând „o groaznică scadență”¹⁴, au căzut ca un trăsnet, din care au decurs pentru țară „toate calamitățile”¹⁵. Generalul, încă din 1924, avertizase că granița de Est nu era „definitivă”, că de acolo Bucureștii trebuiau să se aștepte la complicații¹⁶. Relativ la acceptarea notelor ultimative

Documente obișnuite, păstrată de secretarul particular, căpitan N. Anghel (AMR, Pitești, fond DCI/1974, f. 119).

⁵ Arhiva CNSAS, vol. 48, f. 6-7.

⁶ Cf. *Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941*, I, București, 1942, p. 40-42, iar memoriul adresat Suveranului – *ibidem*, p. 64-66.

⁷ *Ibidem*, f. 27-28.

⁸ Potrivit *Notei* privind funcțiunile îndeplinite de I. Antonescu în perioada 5 decembrie 1916 – 6 septembrie 1940 generalul s-a aflat la Bistrița între 9 iulie și 27 august 1940 (AMR, Pitești, fond DCI/1974, dosar 686, f. 109).

⁹ *Ibidem*, f. 6.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, ff. 30-53, 58-87.

¹² Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, vezi documentele din anexa volumului.

¹³ Arhiva CNSAS, vol. 48, f. 69.

¹⁴ *Ibidem*, f. 71.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, f. 75.

ale URSS, Antonescu nota că numai ancheta faptelor și istoria urmau a stabili ce anume a contat în iunie 1940: inconștiența, nepriceperea sau trădarea¹⁷.

4. Documentul *Pentru <<Memorii>>* reunește o serie de „gânduri” așternute cu creionul pe două file ce anunțau un ambițios proiect¹⁸, care, sub povara evenimentelor ce au urmat, n-avea să fie dus, evident, la capăt. Din însemnările celui proscris pentru moment, reținem aceste rânduri circumscrise condițiilor zilei: „*Pierderea Bucovinei și a Basarabiei nu ne poate îndreptăți să cedăm lupta*”¹⁹; „*Orice popor are o vitalitate inepuizabilă, datorită căreia poate să reînceapă lupta după erori comise și înfrângeri suferite*”; „*Destinul nostru m-a aruncat în mijlocul unei fatale <<pânze a Penelopei>>. Luăm drumul de la cap și cu Bucovina și cu Basarabia. Depinde de noi să ajungem repede la capul lui. Va depinde tot de noi să transformăm într-o operă istorică temeinică ceea ce a fost atât de fragil*”; „*Micul Regat a fost <<Țara Mamă>>. El a constituit pentru ținuturile periferice românești, între 1850 și 1914, un principiu de viață politică*”²⁰.

5. *Reflecții din închisoare asupra <<Capitalului>>*²¹.

6. *Spicuri din Arnota*, de Preotul Cristescu, dar compuse de generalul Antonescu²².

7. *Instrucțiuni confidențiale din partea D-lui general Antonescu*, din 17 septembrie 1940, pentru Ministerul Finanțelor, referitoare la cele mai diverse domenii (Casa Regală, patrimoniul public, bursa, presa, evreii, diurne, indemnizații etc.)²³. Reținem, din „instrucțiunile” privind Casa Regală: „Lista civilă va fi fixată la: 20 000 000 pentru M.S. Regele; 10 000 000 pentru M.S. Elena. Casa Regală nu va mai beneficia de nici o scutire. Va plăti vama, transporturile, benzina, cheltuielile de corespondență etc. integral. Se va stabili exact cât a costat Statul sub diferite forme subvenționarea Regelui Carol II, în afară de lista civilă”²⁴.

8. Dosarul intitulat *Calătoria la Berlin (20.XI – 25.XI.1940)*²⁵, deosebit de complex, cuprinde: programul celei dintâi vizite a lui I. Antonescu, ca șef de guvern și de stat, în Germania (textele în limbile germană și română)²⁶; invitația în original a Führerului²⁷; deplasarea pe ruta București – Berlin și retur²⁸; „dosarul” vizitei (opisul de probleme) și *jurnalul* călătoriei²⁹; materialele documentare pregătite de profesorii P. P. Panaitescu și Emil Lăzărescu privind istoria națională³⁰ și, respectiv, provinciile pierdute (Transilvania, Basarabia și Bucovina)³¹; rapoarte diplomatice relativ la vizită și relații

¹⁷ *Ibidem*, f. 73.

¹⁸ *Ibidem*, f. 86-87.

¹⁹ *Ibidem*, f. 86.

²⁰ *Ibidem*, f. 87.

²¹ *Ibidem*, f. 88-92.

²² *Ibidem*, f. 54-57.

²³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 319/1940, f. 3 și urm.

²⁴ *Ibidem*, f. 3.

²⁵ *Idem*, dosar 181/1940.

²⁶ *Ibidem*, f. 4-11, 30-31.

²⁷ *Ibidem*, f. 12.

²⁸ *Ibidem*, f. 34-35.

²⁹ *Ibidem*, f. 39-47.

³⁰ *Ibidem*, f. 53-72.

³¹ *Ibidem*, f. 73-80.

economice bilaterale³²; schimburi de mesaje după vizită între Ion Antonescu și Adolf Hitler, Hermann Goering, Joachim von Ribbentrop, Wilhelm Keitel ș.a.³³

9. *Evidențele săptămânale* ale rezoluțiilor lui Ion Antonescu (1940-1944)³⁴

10. *Procese-verbale ale ședințelor Consiliului de Miniștri* expun, în rezumat, toate întrunirile Cabinetului (în total – 140) desfășurate între 8 septembrie 1941 și 21 iulie 1944³⁵.

11. *Registrul istoric al Conducătorului Statului*, întocmit de colaboratorii Cabinetului Militar din cadrul Președinției Consiliului de Miniștri³⁶, acoperind perioada 4 septembrie 1940 – 23 octombrie 1943, reunește toate comunicatele, declarațiile, schimburile de mesaje, cuvântările lui Ion Antonescu din perioada respectivă³⁷.

12. *Jurnal de zi*³⁸ al Conducătorului Statului din perioada 3 decembrie 1940 – 3 martie 1942³⁹.

13. *Jurnalul activității Domnului Ion Antonescu, Conducătorul Statului*, acoperind perioada 27 septembrie 1940 – 21 iulie 1944, reprezintă, neîndoiește, documentul cel mai complex și complet⁴⁰ asupra epocii investigate.

Tocmai având în vedere acest lucru, supunem atenției cititorului, în anexă, noi fragmente⁴¹ din acest *Jurnal* care, în ansamblu, acoperă integral perioada 27 septembrie 1940 - 21 iulie 1941⁴². În ce ne privește, nu am considerat necesar să renunțăm la titlul de *Jurnal* dat de către creatorii fondului (nimeni alții decât colaboratorii lui Antonescu din cadrul Cabinetului Militar de la Președinția Consiliului de Miniștri). Dimpotrivă, ni l-am însușit; deși, într-o privință, documentul respectiv poate dezamăgi, în măsura în care punctele de vedere intime, comentariile și detaliile picante pe marginea episoadelor petrecute, undeva „în spatele ușilor închise”, pur și simplu lipsesc, de vreme ce *Jurnalul* reflectă cu exclusivitate programul zilnic al activității lui Antonescu pe o perioadă strict determinată, potrivit unui tipar respectat cu îndărătnicie – data, locul și orele acțiunii; participanții; organismele implicate și problemele dezbătute, deciziile esențiale adoptate, manifestările extra-program (toaleta de dimineață, masa, plimbările, cina etc. Sub acest pretext sunt în fond radiografiate nu mai puțin de 1 394 de zile (întreg intervalul 27 septembrie 1940 – 21 iulie 1944), rezultând cu predilecție o cronologie sumară dar

³² *Ibidem*, f. 151-185.

³³ *Ibidem*, f. 206 și urm.

³⁴ Idem, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 1 311/1943-1944.

³⁵ Idem, fond PCM – CM, dosar 273/1944; idem, dosar 274/1944; vezi și ședințele pe probleme – despre situația provinciilor dezrobite (idem, dosar 609/1941); despre evacuări și apărare pasivă (idem, dosar 228/1944) și altele.

³⁶ Date privind organizarea, structurile (șase *Birouri*: **1** – Organizare; **2** – Propagandă, informații și contrainformații; **3** – Operații și instrucție; **4** – Adjutantură și personal; **5** – Justiție, anchetă și control; **6** – Reclamații și petiții) și actele Cabinetului Militar, vezi ANIC, fond PCM – CM, dosar 274/1943).

³⁷ ANIC, fond PCM – CM, dosar 251/1940; dosar 607/1941; dosar 608/1941; dosar 602/1942; dosar 603/1942; dosar 465/1943.

³⁸ Așa în original!

³⁹ Idem, fond PCM – CM, dosar 314/1940.

⁴⁰ Idem, dosar 148/1940; dosar 462/1942; dosar 204/1944.

⁴¹ Textul integral al documentului, în ediție critică, se află sub tipar.

⁴² Anterior (vezi Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 152-233), am valorificat, îndeosebi, pasajele din *Jurnal* referitoare la relațiile personale sau întrevederile Antonescu-Hitler. Subliniem că, reanalizând documentul valorificat parțial anterior (*ibidem*, p. 148 și urm.), revenim cu detalii și noi considerații asupra elementelor deja expuse.

precisă a perioadei, și care se constituie, deopotrivă, într-o probă justificată a unei activități exemplare și de durată, după cum, nu mai puțin, într-un ghid de prim ordin al faptelor și problemelor de referință. Să explicăm, pentru a fi corect înțeleși, că în cazul ședințelor Consiliului de Miniștri și al altor mecanisme dependente ale Cabinetului Militar, cititorul dispune mai întâi de informațiile inserate în acest *Jurnal*, pentru ca, în ordinea imediat următoare, să se adreseze stenogramelor complete întocmite, la vremea lor, cu scrupulozitate de către subordonații Mareșalului⁴³. Desprindem că se impune coroborarea celor două categorii deosebite de documente – a *Jurnalului* cu *stenogramele* ședințelor Consiliului de Miniștri⁴⁴. În același context, insistăm asupra unor discrepanțe descoperite între informațiile din *Jurnal* și cele aflate în alte documente. Unele exemple se impun, mai ales desprindem constatări în favoarea *Jurnalului*. Astfel, pentru 31 martie 1941, *Registrul istoric* cuprinde o listă restrânsă a personalităților primite în audiență de Antonescu⁴⁵, pe când în *Jurnal* ea este extinsă⁴⁶. Situația se repetă pentru zilele de 17 februarie 1941⁴⁷ sau 14 mai 1941⁴⁸, dar nu și pentru 12 februarie 1941⁴⁹.

Este adevărat, pe de altă parte, că *Jurnalul* - fiind lipsit de comentarii sau nerezitând declarații și considerații ale „personajelor” aflate, chiar și pentru un moment, în epicentrul evenimentelor din 1940-1944, așa precum, spre exemplu, pentru aceeași perioadă, aflăm în documentele din aceeași categorie întocmite de cei situați în anturajul lui Adolf Hitler⁵⁰ - se prezintă prea puțin spectaculos. Ceea ce nu prejudiciază, câtuși de

⁴³ Potrivit estimărilor noastre, în perioada 8 septembrie 1940 – 23 august 1944 s-au derulat peste 150 de reuniuni ale Consiliului de Miniștri, Consiliului Economic sau Consiliului de Aprovizionare, Consiliului de Ordine Internă etc., pentru care oamenii Cabinetului Conducătorului Statului au întocmit simultan sinteze ori stenograme (vezi *supra*). Este stabilit că numai pentru două dintre aceste reuniuni de cabinet (cea din 27 noiembrie 1940 și ultima, chiar din prima parte a zilei de 23 august 1944!) lipsesc stenogramele oficiale, impunându-se – ceea ce s-a realizat deja – reconstituirea grație participanților. În atare situație, se înțelege, pentru ziua de 27 noiembrie 1940, semnificația aparte a consemnărilor din *Jurnal*, în ciuda caracterului extrem de laconic al știrilor, mai precis, între orele 11,00 și 12,00, „analizarea evenimentelor și măsurilor de luat” în urma crimelor legionare de la Jilava din noaptea precedentă; mai apoi, după ce a devenit cunoscut că Virgil Madgearu și Nicolae Iorga fuseseră arestați, iar cel dintâi găsit asasinat, pentru ca istoricul să fi avut aceeași soartă, în zorii zilei următoare, *Jurnalul* reține despre unii membri ai Cabinetului: „au stat toată noaptea la Președinția Consiliului de Miniștri” ori „toți au rămas în continuare și în ziua de 28 noiembrie 1940” (apud Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 165).

⁴⁴ Aflate în curs de publicare, dar din care s-au editat deja, prin grija prof. M. D. Ciucă, mai multe volume masive (vezi *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, I-IX, București, Arhivele Naționale ale României, 1997-2006). Precizăm, în context, că persistă și unele diferențe, adesea sensibile, între ele două categorii de documente luate în considerație, deci între stenograme și jurnal, în privința orelor, problemelor dezbătute, participanților. În rest, documentele se completează amirabil (vezi *infra*).

⁴⁵ Cf. ANIC, fond PCM – CM, dosar 607/1941, f. 133.

⁴⁶ Idem, dosar 148/1940, f. 111-112.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 81; idem, dosar 607/1941, f. 66.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 205; idem, dosar 148/1940, f. 137.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 85; idem, dosar 607/1941, f. 61.

⁵⁰ Vezi, în acest sens, dr. Henry Picker, Hrsg., *Hitlers Tischgespräche...*, ediția citată; Helmut Heiber, Hrsg., *Hitlers Legebepreschungen. Die Protokollfragment seiner militärischen Konferenzen. 1942-1945*, I-II, Stuttgart, DVA, 1962; Adolf Hitler, *Libres propos sur la guerre et sur la paix, recueillis sur l'ordre de Martin Bormann*, I-II, Paris, Flammarion, 1952-1954; H. R. Trevor Roper, ed., *Hitler's Table Talk 1941-1944. His Private Conversations*, New York City, Enigma Book, 2000 (ediția originală – 1953). A. Hitler spre exemplu l-a prevestit pe liderul sovietic N. S. Hrușciiov, de vreme ce, la 17 octombrie

puțin, probitatea și valoarea documentului. Mai ales că tocmai acestea reprezintă criteriile fundamentale pentru evaluarea științifică a *Jurnalului*. Iată de ce, credem, se impune să precizăm că, prin excelență, *Jurnalul* găzduiește relatări sobre și obiective, demne de tot interesul, fie numai dacă avem în vedere calitatea de unicat a „sursei”. Să reținem însă și unele expuneri ample, multe pline de „culoare”, datorate autorului/autorilor (?), necunoscuți, al/ai *Jurnalului*. În acest sens, trimitem pe cititor la faptele surprinse, de exemplu, pentru zilele de 12 noiembrie 1940 (plecarea generalului Antonescu spre Roma); 23 decembrie 1940 (seara Pomului de Crăciun la Președinția Consiliului de Miniștri); 6 și 8 septembrie 1941 sau 12 noiembrie 1941 (dezbatere în Consiliile de Miniștri); 8 noiembrie 1941 (parada militară de la București în cinstea căderii Odessei, cu participarea Regelui Mihai I și a feldmareșalului Wilhelm Keitel, șeful Înaltului Comandament al O.K.W.-ului; 1-3 noiembrie 1941 (inspecțiile Mareșalului în Dobrogea) și 13 noiembrie 1941 (întâlnirea Mareșalului cu guvernatorii Basarabiei, Bucovinei și Transnistriei); 16 martie 1942 (vizitele „inopinate” prin căminele de copii din București) etc. De asemenea, pentru zilele de 23-24 august 1941, aflăm detalii referitoare la vizitele Regelui Mihai I și Mareșalului Antonescu la Tighina – Tiraspol – Chișinău sau pe front⁵¹. În aceeași măsură, despre ședința Consiliului de Miniștri din 9 septembrie 1941, desfășurată cu participarea tuturor membrilor Cabinetului și în prezența guvernatorilor provinciilor istorice, generalii C. Voiculescu și Cornel Calotescu, aflăm amănunte privind conținutul discuțiilor și natura deciziilor, mai precis:

„[...] Consiliu de Miniștri⁵². Au luat parte Domnii membri ai Guvernului, precum și Dl. General Constantin Voiculescu, Guvernatorul Basarabiei, și Dl. General Corneliu Calotescu, Guvernatorul Bucovinei.

S-a discutat:

- Punerea în funcțiune a întreprinderilor industriale și a magazinelor din Basarabia și Bucovina.

- Problema industriei metalurgice (comenzi, livrări, românizarea personalului de conducere, a specialiștilor și a lucrătorilor).

- Problema aprovizionărilor (valorificarea laptelui și derivatelor lui, conservelor, fructelor, peștelui și cărnii).

- Situația financiară a țării (încasări, cheltuieli, subscrieri la împrumut).

- Simplificarea și unificarea legislației [...]”⁵³

În mod obișnuit, autorul/ autorii *Jurnalului* recurg la formule impersonale, fiind numărate asemenea formulări: „sosirea la Predeal” (7 octombrie 1940); „plecarea la Biserica Sf. Ilie Gorgani” (30 noiembrie 1940); „sosirea la Butimanu” (10 octombrie 1941); „sosirea la Cartierul General al Führerului” (11 februarie 1942); „sosirea la Președinție” (13 mai 1942). Alteori, mai cu seamă în cazul vizitelor pe front ale lui Antonescu, autorul/ autorii (anonim/ anonimi?) al/ai *Jurnalului* se implică, participă de

1941, a propus situarea României în rândul statelor ... „axate” pe agricultură după terminarea războiului mondial (cf. *Libres propos* ..., I, p. 67).

⁵¹ Apud Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 197-199.

⁵² A se compara cu *Stenogramele* ..., II, București, 1998, p. 639-666; ANIC, fond PCM – CM, dosar 273/1944, f. 4-5.

⁵³ Vezi *infra*.

regulă la programul Mareșalului, căci altfel – ne întrebăm – cum s-ar putea interpreta constatări precum acestea: „la ora 8,40 [în 15 ianuarie 1941] **ajungem** la Viena”; „**suntem** la Tighina” (17 august 1941), pentru ca, la 6-9 august 1941, asemenea formule să intoxice textul pur și simplu: „**plecăm** la aerodrom”; „**sosim** pe aerodromul din Iași”; „**plecăm** cu trenul la Chișinău”; „**ne găsim** în Chișinău”; „**petrecem** noaptea în vagon”; „peste noapte **rămânem** în Chișinău”; „**plecăm** spre Divizia a 7-a”; „**trecem** Nistrul pe la Tighina”; la 28 noiembrie 1941 – „în automobile, **ne-am transportat** [de la Școala Superioară de Răboi] la cazinoul ofițerilor germani unde s-a servit o gustare”; la 23 martie 1944 – „17,40 - Sosire la Aeroportul din München, unde **suntem întâmpinați** de Dl. von Doernberg, Ministru Protocolului German” ș.a.m.d. Nu o singură dată, autorul/autorii *Jurnalului* probează că, făcând parte din anturajul lui Antonescu, participă efectiv – cel puțin afectiv, evident – la faptele relatate, așa precum la întrevăderea Hitler – Antonescu din 27 februarie 1944 de la Castelul Klessheim (Salzburg, Austria):

„[...] 9,00 - Dl. Mareșal s-a sculat și a rămas în apartamentul D-sale până la ora 11,30. Între timp a primit pe Dl. General Șteflea și Dl. Colonel Davidescu.

11,30 - Dl. Mareșal se plimbă prin salonul de onoare și pe terasa Castelului.

12,00 - Sosește Führerul la Castel. Imediat intră în conferință cu sfetnicii săi.

12,30 - Sosește la Castel Dl. Ministru von Ribbentrop.

Imediat Führerul însoțit de Dl. Ministru von Ribbentrop și Dl. Ministru Schmidt și urmat de suită, urcă la Dl. Mareșal, care îl așteaptă în sala de onoare. Urmează conversațiile în salonul de lucru al D-lui Mareșal, fiind de față și Führerul, Dl. Ministru von Ribbentrop și Dl. Ministru Schmidt.

14,05 - Führerul cu Statul său Major se retrage pentru pregătirea și prezentarea situației operative. Dl. Mareșal cu Dl. Ministru von Ribbentrop au rămas singuri și au discutat până aproape de ora 15.

15,00 - Dl. Mareșal cu Führerul și parte din suita fiecăruia trec la masă în sala de recepție.

16,10 - Se termină masa și se fac pregătiri pentru trecerea în Lagezimmer.

16,15 - Statul Major al Führerului, Dl. Ministru von Ribbentrop, Dl. General Gheorghe Ion, Dl. General Șteflea și toți ofițerii din suita D-lui Mareșal sunt în Lagezimmer. Imediat intră Dl. Mareșal condus de Führer. Urmează expunerea situației fronturilor.

Primul vorbește Generalul de Armată Zeitzler, arătând situația Frontului de Est.

Urmează expunerea făcută de Führer tot pentru Frontul de Est.

Generalul de Armată Jodl prezintă situația Frontului Mediteranean, Frontului din Atlantic și Frontului din Canalul Mânecii și Marea Nordului.

Führerul completează expunerea, Dl. Mareșal intervine în unele privințe.

Amiralul Dönitz face o expunere asupra dispozitivului naval de pe Frontul Atlanticului și Mării Nordului.

17,30 - Se termină expunerea situației operative.

17,35 - Începe conferința Mareșal Keitel - General Șteflea.

17,40 - Dl. Mareșal în conferință cu Führerul, Dl. Ministru von Ribbentrop și Dl. Ministru Schmidt. Pentru câteva clipe cei doi Conducători au fost singuri.

18,30 - Führerul pleacă de la Castelul Klessheim. Toate întrevăderile dintre Dl. Mareșal și Führer iau astfel sfârșit la această oră.

19,00 - Dl. Mareșal intră în conferință cu: Dl. Mareșal Keitel, Dl. General Șteflea, Dl. Colonel Davidescu și Dl. Lt. Col. Crenato. Conferința a ținut până la ora 20,20.

20,30 - Dl. Mareșal în conferință cu Dl. Ministru von Ribbentrop. Întrevederea a durat până la masă.

21-23,30 - Dl. Mareșal și Dl. Ministru von Ribbentrop trec la masă în sala de recepție a Castelului. La această masă sunt toți membrii din suita D-lui Mareșal și întreaga suită a Führerului cu Dl. Mareșal Keitel.

23,30 - Dl. Mareșal se retrage în apartamentul D-sale, după ce își ia rămas bun de la toți comensalii. Este condus până la ușă de Dl. Ministru von Ribbentrop [...]”⁵⁴

După cum am mai precizat însă, predomină stilul sobru, formulele reținute. Autorul/ autorii *Jurnalului a/* au cunoscut în amănunt programul activității Mareșalului, astfel că, fără vreo reținere, consemnează în termeni simpli fapte cotidiene: „16,00 - M.M.L.L. Regele și Regina aduc un cadou D-lui Mareșal” (8 ianuarie 1942); „în cursul dimineții D-l Mareșal rămâne la vilă” (13 mai 1942); „în tot cursul zilei, D-l Mareșal lucrează singur în birou” (16 decembrie 1942) sau „D-l Mareșal lucrează singur în birou și nu primește pe nimeni” (28 decembrie 1942; 2 ianuarie 1943); „cina cu D-na Mareșal și D-na Goga” (18 aprilie 1943); „în cursul dimineții, D-l și D-na Mareșal pleacă la ski” (5 ianuarie 1944); „24 martie 1944, ora 7,30: Deșteptarea D-lui Mareșal”. O serie de precizări ne apar de-a dreptul banale scoase din context ori dacă le raportăm la problema fundamentală a războiului aflată în orice clipă pe agenda zilei; în context, aflăm, așadar, poate contrariați, că: „10,00 - Dl. Mareșal Antonescu iese în grădină unde rămâne ½ oră” (5 septembrie 1941); „23,30 - Dl. Mareșal se retrage în dormitor” (8 septembrie 1941); „D-l Mareșal iese puțin în grădină” (11 octombrie 1941); „în cursul dimineții, D-l Mareșal Antonescu nu părăsește casa, fiind ninsoare abundentă” (13 octombrie 1941); „16-17 - Dl. Mareșal însoțit de Dl. Ministru Mihai Antonescu fac o plimbare prin Cișmigiu” (16 octombrie 1941); „7,00 – Dl. Mareșal iese puțin pe terasă [...] 17,00 – Dl. Mareșal iese pe terasă unde rămâne ½ oră” (18 octombrie 1941); „18,00 - Dl. Mareșal se duce singur la dentistul Fessler. 21,00 – Masa” (3 ianuarie 1942); „9,20 - Dl. Mareșal iese în grădină unde rămâne până la ora 11,50” (20 aprilie 1942); „9-10,30 - Dl. Mareșal se plimbă prin parc” (26 aprilie 1942); „10,00 - Dl. Mareșal iese în grădină și vizitează sera, curtea păsărilor” (15 mai 1942); „D-l Mareșal bea apă [la Olănești] din izvorul nr. 5” (11 august 1943); „înhalatii cu apă de la izvorul nr. 5” (idem); „vizită la dr. dentist Ghițescu, pentru o plombă” (15 august 1943); „după-amiază, D-l Mareșal lucrează în grădină” (19 august 1943); „baie de sulf la băile Statului” (24 august 1943); „în cursul dimineții D-l Mareșal se plimbă prin grădina vilei” (2 iulie 1944). Iată-l însă pe Ion Antonescu, în cele mai numeroase împrejurări surprinse, primind în audiență cunoscute personalități ale timpului: „D-l Prof. Manolescu, fost ministru de Externe: informațiuni în legătură cu interesul țării” (1 octombrie 1940); „Dl. Iuliu Maniu - chestiuni generale” (9 octombrie 1940); „D-l Ministru Pella – chestiunea Gurilor Dunării” (28 noiembrie 1940); „D-l Stelian Popescu – chestiuni personale” (idem); „D-l George Brătianu – aduce la cunoștința D-lui General amenințările ce le primește persoana D-sale din partea membrilor legionari și cere măsuri de siguranță contra acestor amenințări” (idem); „Dl.

⁵⁴ Apud Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 220.

Dinu Brătianu” (20 decembrie 1940); „19,15-20,30 - Dl. Iuliu Maniu” (4 noiembrie 1941); „IPS Mitropolitul Bălan: Expune situația școlilor din Ardeal” (7 noiembrie 1941); „15-18 - Domnul Mareșal pozează pictorului Isachi Mirea” (23 noiembrie 1941); „D-na Eliza Zelea Codreanu: Chestiuni personale” (17 februarie 1942); „audiență: Dl. Petre Groza” (21 mai 1942); „D-l Ministru Clodius: chestiuni economice” (30 mai 1942); „12,00 - Dl. Arhitect Duiliu Marcu: în legătură cu construcția Palatului Președinției” (16 octombrie 1942); „18-19,35 - Dl. Prof. M. Antonescu - Dl. Gheorghe Brătianu” (9 decembrie 1942); „D-l Ministru Petrovici: Chestiuni de serviciu” (22 decembrie 1942); „D-l Mihalache: Chestiuni politice” (19 ianuarie 1944); „D-l Eugen Cristescu: Chestiuni de serviciu” (25 februarie 1944)⁵⁵.

În sfârșit, mai multe precizări absolut necesare:

- Pentru acoperirea „golului” existent în *Jurnal*, care debutează la 27 septembrie 1940, deci la 23 de zile după ce Generalul Ion Antonescu a devenit președinte al Consiliului de Miniștri, trebuie să apelăm la informații extrase dintr-un alt document oficial – Registrul istoric al Conducătorului Statului. 4 septembrie – 31 decembrie 1940 (vol. 1)⁵⁶. În fapt, cu datele preluate din menționatul registru se deschide *Jurnalul* de război al lui Ion Antonescu. Pentru început, în anexă am referit datele privind stabilirea primelor contacte cu Hitler și Mussolini, la 6 septembrie 1940.

- Întrucât *Jurnalul* se oprește la 21 iulie 1944, nu puteam să nu apelăm la două texte binecunoscute: în primul rând, relatările lui Antonescu pe marginea ultimei sale întrevederi cu Hitler, din 5 august 1944 (la Cartierul General al Führerului, de la Rastenburg) și, mai apoi, faimoasele însemnări din celulă, compuse de Mareșal doar la câteva ceasuri după arestarea sa în după-amiaza de 23 august 1944.

Ceea ce ne determină să conchidem că, în acest fel, dispunem de un *Jurnal complet* al Mareșalului Ion Antonescu, în calitatea-i de Conducător al Statului Român (de la 4 septembrie 1940 și până la 23 august 1944).

- Nu pot fi neglijate, în context, *directivele de război* ale Mareșalului Antonescu din cursul campaniei din Răsărit⁵⁷

- Având în vedere că *Jurnalul* a fost pregătit pentru tipar, în ediție critică și completă, în anexa II supunem atenției cititorului unele fragmente relativ la întrevederile Antonescu-Hitler din 1940-1944. După cum cititorul va constata, cu siguranță, punerea în evidență a unui document precum *Jurnalul* nu exclude, ci impune coroborarea cu toate celelalte surse, în primul rând cu *stenogramele oficiale* ale reuniunilor Antonescu-Hitler, publicate deja de istoricii germani și români.

⁵⁵ Asemenea formule despre întrevederile Ion Antonescu – Eugen Cristescu sunt cele mai numeroase în *Jurnal*, pentru perioada noiembrie 1940 – august 1944.

⁵⁶ Mai ales că *Registrul istoric* și *Jurnalul* au avut aceeași autori, nenominalizați însă!

⁵⁷ Cf. Gh. Buzatu, Dana Beldiman, Eftimie Ardeleanu, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, Craiova, Editura Helios, 2002.

I – Fragmente din Registrul istoric al Conducătorului Statului
(ante -27 septembrie 1940)⁵⁸

4 septembrie 1940

- Comunicatul nr. 91 al Casei MS Regelui Carol II – demisia guvernului I. Gigurtu și însărcinarea Generalului Ion Antonescu cu formarea noului guvern.
- Decret - Regal nr. 3 051 privind însărcinarea lui Ion Antonescu cu formarea noului guvern.

5 septembrie 1940

- Decretele – Regale nr. 3 052 (dizolvarea Parlamentului) și nr. 3 053 (acordarea deplinei puteri lui Ion Antonescu).
- Comunicatele Casei Regale nr. 92 (depunerea jurământului de către Ion Antonescu ca președinte al Consiliului de Miniștri) și nr. 93 (I. Antonescu – primit în audiență de lucru de către Suveran).
- **Vizite:** Domnul General Ion Antonescu, șeful Statului⁵⁹, a făcut o vizită la Legația Germaniei, unde a avut o întrevedere cu Dl. Fabricius, Ministrul Reichului. Tot în cursul dimineții a făcut o vizită și la Legația Italiei la București.

6 septembrie 1940

- Decretul – Lege nr. 3 067 – Mihai I acordă depline puteri generalului Ion Antonescu.
- Decretele – Legi nr. 3068, 3 065, 3 064, 3 096, 3 097
- Proclamația lui I. Antonescu către Țară
- Manifestul lui Carol II către Țară
- Apelul lui I. Antonescu către Țară
- Proclamația Generalului I. Antonescu către Armată
- „Comunicarea” lui I. Antonescu către Țară
- Comunicat: Abdicarea lui Carol II și depunerea jurământului de către Mihai I
- Comunicat privind vizita ce i-a făcut Mihai I lui Ion Antonescu
- Alte 8 comunicate
- Telegramă prin care Ion Antonescu o recheamă în țară pe MS Elena – Regina Mamă
- Telegrama lui I. Antonescu către Carol II – asigurări că i se vor respecta proprietățile din România
- Idem – asigurări că ex-regele va primi o rentă viageră de 20 milioane lei anual, plătită în valută
- Telegramă I. Antonescu către Adolf Hitler⁶⁰

⁵⁸ Vezi *Registrul istoric al Conducătorului Statului. 4 septembrie – 31 decembrie 1940*, vol. 1 (ANIC, fond PCM-CM, dosar 251/1940, filele 1- 55).

⁵⁹ Formula denotă că documentul s-a întocmit ulterior.

- Idem către Benito Mussolini
- **Audiențe:**
 - Ritter von Stransky
 - IPSS Nicodim Munteanu, Patriarh

7 septembrie 1940

- Decretul Regal nr. 3 072 – investirea lui Ion Antonescu cu depline puteri
- Decretele – Legi nr. 3 073, 3 074, 3 075, 3 077, 3 078, 3 079
- Decretele – nr. 3 069, 3 070, 3 071, 3 076
- Decizii – 4 641, 4 643, 4 645, 4 644, 4 646
- Chemarea lui I. Antonescu către Țară
- Apelul „Români” al Generalului
- Comunicat despre prima ședință a Consiliului de Miniștri⁶¹, sub președinția lui I. Antonescu. Ordinea de zi:
 - 1. Ridicarea țării prin măsuri administrative și sanitare, organizarea de către Stat a vieții agricole, atât a producției, cât și a vânzării produselor țărănești;
 - 2. Sprijinirea muncitorimii prin reforme speciale și reorganizarea întreprinderilor de producție industrială;
 - 3. Reorganizarea aparatului administrativ și a situației funcționarilor;
 - 4. Organizarea familiei românești. Reforme sanitare pentru combaterea mortalității infantile și combaterea boalelor sociale și a alcoolismului.
- Comunicate – 8
- **Audiențe:**
 - Judecător Cristea
 - Delegația Frontului Național Generația 1922
 - Col. Ullea

8 septembrie 1940

- Decretele – Legi nr. 3 083, 3 085, 3 086
- Decret – nr. 3 087
- Vizite
- Telegramă: Adolf Hitler a răspuns Generalului la mesajul său din 6 septembrie 1940⁶²
- Telegramă: I. Antonescu către generalul Milan Nedici
- Telegramă: I. Antonescu către Cavalerii Ordinului Mihai Viteazul

II – Întrevederile Antonescu-Hitler - Fragmente din Jurnal (1940-1944)

[...]

⁶⁰ Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I, București, Editura Cozia, 1991, p. 23.

⁶¹ Vezi stenograma integrală, în M. D. Ciucă, ed., *Stenogramele ...*, I, București, 1997, p. 1-13.

⁶² Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I, p. 24.

20 noiembrie 1940

6,00 - Începerea lucrului.

8,30 - Toaleta; dejun; prezentarea programului pentru ziua în curs de către Dl. Col. Elefterescu, Director de Cabinet.

9,00 - Dl. Sinu - ziarist - Directive în vederea unor articole de fond la ziarul "Universul".

10,20 - Dl. Eugen Cristescu, Șeful Siguranței⁶³; instrucțiuni în vederea plecării la Berlin și pe timpul lipsei din Țară.

11,15 - Dl. V. Iașinschi, Ministrul Muncii

- Dl. Dr. Danielopol

Scop: Observațiuni verbale la inspecția inopinată făcută de Dl. General în noaptea de 19/20 noiembrie la Spitalele din Capitală.

11,30 - Dl. Ministru Fabricius - Stabilirea ultimelor detalii asupra plecării la Berlin.

12,00 - I.P.S.S. Patriarhul [Nicodim] - Instrucțiuni referitoare la întrunirea Sf. Sinod, în vederea reformelor bisericești.

12,05 - Dl. General Ritter von Schleich, Șeful Misiunii de Instrucție pentru aviație.

- Dl. Colonel Bassenge, Șef de Stat Major al Misiunii Aviatice Germane.

12,15 - Dl. P. Nemoianu, Subsecretar de Stat la Ministerul Agriculturii; instrucțiuni referitoare la campania agricolă.

12,45 - Dl. Nichifor Crainic, Președintele Consiliului de Administrație al Soc. Radio; ultime informațiuni aduse din Germania și care sunt de actualitate.

12,55 - Dl. Maior Ionescu Mircea adjutant Regal; informează pe Conducătorul Statului despre nevoile Casei Regale și călătoriile în proiect ale M.M.L.L.

13,00 - Dl. Horia Sima, Vicepreședintele Consiliului, și Dl. Andreas Schmidt: doleanțele minorității germane și cum urmează a fi rezolvate.

13,30 - Dl. General Șteflea, Secretar General pentru Armată, și Dl. Colonel Orezeanu, Director General al C.F.R.: instrucțiuni în legătură cu transporturile Militare pe C.F.R.

14,00 - Dejunul în biroul D-sale.

16,00 - Dl. Ministru al Statelor Unite; audiență de lucru.

16,30 - Dl. Amiral Koslinski, Subsecretar de Stat pentru Marină. Solicită: înființarea unui oficiu militar pentru anularea construcției rafinării de petrol din Giurgiu.

17,00 - General Hansen, Șeful Misiunii Germane în România.

Scop: Informațiuni referitoare la mersul instrucției la diferite centre din țară și noile măsuri de luat.

19,00 - Plecarea la gara Mogoșoaia în vederea vizitei la Berlin, însoțit fiind de:

- Dl. Mihail Sturdza - Ministru de Externe

- Dl. Mircea Cancicov - Ministrul Economiei Naționale

- Dl. V-le Iașinschi - Ministrul Muncii și Sănătății

- Dl. Alex. Constant - Subsecretar de Stat la Propagandă

- Dl. Const. Papanace - Subsecretar de Stat la Finanțe

- Dl. V. Biriș - Secretar General la Interne

- Dl. Col. Diaconescu - Șeful Cabinetului Conducătorului Statului

- Dl. Victor Medrea - Directorul presei

- Dl. Alex. Ronda - Șeful Presei Legionare

⁶³ Eroare, dat fiind că Eugen Cristescu preluase deja direcția SSI-ului.

- Dl. Maior Marin Alex. - Adjutantul D-lui General
- Cpt. Medic - Dr. Stroescu
- Dl. Nicolae Pop - Redactor la ziarul "Buna Vestire"
- Dl. Barbu Slușanschi - Redactor la ziarul "Cuvântul"
- Dl. P. P. Panaitescu

Secretariat: D-șoarele Soreanu și Ivanovici - dactilografe.

19,45 - Plecarea din gara Mogoșoaia cu un tren special, însoțit de Dl. Ministru Fabricius, Ministrul Germaniei.

Pe peronul gării se aflau:

- Dl. Horia Sima - Vicepreședintele Consiliului de Miniștri
- Dl. General Petrovicescu - Ministrul de Interne
- Dl. Prof. M. Antonescu - Ministrul Justiției
- Dl. Crețeanu - Ministru de Finanțe
- Dl. Ing. N. Mareș - Ministrul Agriculturii și Domeniilor
- Dl. Prof. Tr. Brăileanu - Ministrul Educației Naționale
- Dl. I. Protopopescu - Ministrul Comunicațiilor
- Dl. Fabricius - Ministrul Germaniei cu tot personalul Legației
- Dl. General Hansen - Șeful Misiunei Germane
- Dl. General Speidel - Ministru din Misiunea Germană
- Dl. Ghigi - Ministrul Italiei la București
- Dl. Machida - Ministrul Japoniei
- Monseniorul A. Cassulo - Nunțiu Apostolic și Decanul Corpului Diplomatic
- Dl. General Pantazi - Subsecretar de Stat la M.A.N.
- Dl. General Dobre - Subsecretar de Stat la Înzestrare
- Dl. General Șteflea - Subsecretar de Stat la Armată
- Dl. Comandor Jienescu - Subsecretar de Stat al Aerului
- Dl. Colonel Rioșanu - Subsecretar de Stat al Internelor
- Dl. Horia Cosmovici - Subsecretar de Stat al Președinției
- Dl. Corneliu Georgescu - Subsecretar de Stat al Economiei Naționale
- Dl. General Ioanițiu - Șeful Marelui Stat Major
- Dl. Ovidiu Vlădescu - Secretar General al Președinției
- Dl. I. Vântu - Primarul General al Capitalei
- Dl. Alex. Ghica - Director General al Siguranței
- Dl. Eugen Cristescu - Director General
- Dl. Colonel Zăvoianu - Prefectul Poliției Capitalei

Programul vizitei Domnului General Ion Antonescu, Conducătorul Statului la Berlin

21 noiembrie 1940

17,25 - Sosirea trenului Domnului General Ion Antonescu⁶⁴, Conducătorul Statului în Gara de frontieră a Reichului - Bruck.

⁶⁴ În vederea primelor convorbiri Antonescu-Hitler, colaboratorii primului ministru au pregătit un amplu dosar (vezi ANIC, fond PCM – CM, dosar 181/1940).

Domnul Conducător al Statului va fi salutat în Gara Bruck - de către o delegație de onoare germană, compusă din:

- Directorul Protocolului: Dl. Ministru Plenipotențiar von Doernberg.
- Domnul Steuger: reprezentantul D-lui Rudolf Hess, locțiitorul Führerului.
- Un Lt. Colonel din partea Reichswehrului⁶⁵.

22 noiembrie 1940

10,15 - Sosirea la Berlin în gara Auhalter.

Vor fi prezenți pe peronul gării:

- Excelența Sa Dl. von Ribbentrop - Ministrul de Externe
- Mai mulți membri ai Guvernului
- Personalități oficiale
- O companie de onoare va fi înșiruită în fața gării Auhalter.

De la gară, oaspeții vor fi conduși la Castelul Bellevue.

11,45 - Depunerea unei Coroane la "Ehreumal" (mormântul Eroului Necunoscut) din "Unter den Linden".

O companie de onoare va fi înșiruită în fața monumentului.

12,00 - O vizită la Dl. von Ribbentrop - Ministrul Afacerilor Străine.

13,30 - Dejunul - intim - la Castelul Bellevue (numai delegația română).

15,00 - Audiență⁶⁶ oficială⁶⁷.

⁶⁵ Exact - *Wehrmacht*.

⁶⁶ Din epoca celui de-al doilea război mondial, pentru toate întrevederile lui A. Hitler cu șefii de state și de guverne ori cu miniștrii de externe ai țărilor Axei (deci inclusiv cu Ion și Mihai Antonescu, de la 22 noiembrie 1940 la 5 august 1944) s-au păstrat atât minutele oficiale germane (datorate interpretului personal al Führerului – Paul Schmidt), cât și, în cazul Antoneștilor, cele române, întocmite de regulă după declarațiile ori potrivit celor dictate de Conducătorului Statului sau de liderul Externelor de la București. În ceea ce privește valorificarea documentelor, variantele germane au fost incluse, de-a lungul anilor, în celebra colecție de documente diplomatice privind politica externă a Reichului nazist (vezi *Akten zur deutschen auswärtigen Politik, 1918-1945*, seriile C-D-E, anii 1937-1945) și reeditate de reputatul Andreas Hillgruber, în limbile germană (vezi *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, I, 1939-1941; II, 1942-1944, Frankfurt am Main, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, 1966-1970) și franceză (vezi *Les entretiens secrets de Hitler. Septembre 1939 – décembre 1941*, Paris, Fayard, 1969), fiind reținute și în unele ediții de documente apărute la București (vezi, îndeosebi, Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999; Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I-II, București, Editura Cozia, 1991; Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, I-II, Iași, 1990). În acestea din urmă au fost cuprinse, se înțelege, și variantele românești ale întrevederilor Hitler-Antonescu din perioada 22 noiembrie 1940-5 august 1944. Reținem lista completă a întrevederilor Hitler-Antonescu: **1** - Berlin, 22 noiembrie 1940; **2** - Berlin, 23 noiembrie 1940; **3** - Obersalzburg, 14 ianuarie 1941; **4** - München, 12 iunie 1941; **5** - Berdicev, 6 august 1941; **6** - Rastenburg, 11 februarie 1942; **7** - Rastenburg, 11 februarie 1942; **8** - Rastenburg, 10 ianuarie 1943; **9** - Rastenburg, 10 ianuarie 1943; **10** - Castelul Klessheim (Salzburg), 12 aprilie 1943; **11** - Klessheim, 13 aprilie 1943; **12** - Rastenburg, 2 septembrie 1943; **13** - Rastenburg, 3 septembrie 1943; **14** - Klessheim, 26 februarie 1944; **15** - Klessheim, 27 februarie 1944; **16** - Klessheim, 27 februarie 1944; **17** - Klessheim, 23 martie 1944; **18** - Klessheim, 24 martie 1944; **19** - Rastenburg, 5 august 1944; **20** - Rastenburg, 5 august 1944.

⁶⁷ Pentru cea dintâi întrevedere Hitler-Antonescu, vezi Andreas Hillgruber, ed., *Les entretiens secrets de Hitler*, p. 354 și urm.; Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I, p. 24-33; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 57-66.

18,00 - Dineu la Adlon oferit de Excelența Sa Dl. von Ribbentrop în cinstea D-lui Conducător și a D-lui Ministru al Afacerilor Străine⁶⁸.

23 noiembrie 1940

11,00 - Vizită la Dl. Rudolf Hess, înlocuitorul Führerului.

12,30 - Semnarea Protocolului la Ministerul Afacerilor Străine.

13,00 - Dejun oficial.

După-amiaza este rezervată pentru convorbiri politice cu Führerul și Dl. von Ribbentrop⁶⁹.

18,30 - Dineu la Legația României.

24 noiembrie 1940

10,20 - Plecarea din gara Auhalter cu același ceremonial ca la sosire⁷⁰.

Directorul Protocolului va însoți pe Dl. Conducător al Statului până la frontieră.

Mareșalul Goering nu va fi prezent la Berlin cu prilejul vizitei.

25 noiembrie 1940

Călătoria cu tren special de la Berlin spre țară.

11,30 - Sosirea în Gara Curtici.

23,30 - Sosirea în Gara Mogoșoaia, unde este primit de întreg Guvernul, în frunte cu Dl. Horia Sima, Vicepreședintele Consiliului de Miniștri, oficialitățile civile și militare din Capitală și de membrii Corpului Diplomatic.

a. Din partea Legațiunei Germaniei:

- Dl. Ing.Dr. H. Neubacher - Ministru Plenipotențiar, Însărcinat cu Afaceri
 - Dl. Dr. Gerhandt Stelzer - Consilier de Legațiune
 - Dl. Dr. Hamilkar Hoffman - Consilier de Legațiune
 - Conte de von Hardenberg - Secretar de Legațiune
 - Dl. Alfred Chapeaurouge - Secretar de Legațiune
 - Baronul von Mirbach
 - Colonel Just, Atașat Militar German
 - Colonel Gerstenberg, Atașat al Aerului German,
- precum și membrii Misiunei Militare Germane, în frunte cu Domnii:
- General de Cavalerie Hansen
 - General de Divizie Speidel

⁶⁸ Mihail Sturdza, titularul Ministerului Afacerilor Străine al României (14 septembrie – 20 decembrie 1940) (G. G. Potra și colaboratori, *Organizarea instituțională a Ministerului Afacerilor Externe. Acte și documente*, II, 1920-1947, București, 2006, p. 533).

⁶⁹ Pentru întvederea din 23 noiembrie 1940, vezi Andreas Hillgruber, ed., *Les entretiens secrets de Hitler*, p. 372 și urm.; Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I, p. 35-45.

⁷⁰ La plecarea din Berlin, Antonescu i-a solicitat "expres" lui Hitler o audiență (Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I, p. 52-53; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 66-67).

De asemenea, o companie de onoare germană, cu drapelul lor, era înșiruită pe peronul Gării Băneasa.

b. Din partea Legațiunii Italiei:

- Dl. Pellegrino Ghigi - Ministrul Italiei
- Dl. Aviers Formentini - Prim Secretar de Legațiune
- Baronul Falco Aloisi de Landerele - Secretar de Legațiune
- Ducele de San Vito - Secretar de Legațiune
- Colonelul Valpre di Bonzo - Atașat Militar
- Colonelul Gius Pahmentola - Atașat al Aerului
- Căpitan Ranieri Campells - Atașat Militar Adjutant
- Dl. Vincenzo Pellegrins - Atașat Comercial.

c. Din partea Legațiunii Spaniei:

- Dl. Alfonso Merry del Val - Însărcinat cu Afaceri

d. Din partea Legațiunii Japoniei:

- Dl. Jyoji Matchida - Însărcinat cu Afaceri

După trecerea în revistă a companiei de onoare și a detașamentelor de legionari, Domnul General Antonescu părăsește Gara Mogoșoaia - în automobil - în aclamațiile mulțimei adunate pentru a privi sosirea în țară.

Era escortat de motocicliști legionari cu făclii.

Pe ambele părți ale drumului parcurs spre Președinția Consiliului de Miniștri era înșirat un cordon de trupe și de legionari purtând făclii aprinse în mâini.

Muzicile militare, aflate în diferitele pieți pe acest parcurs, intonau imnul legionar: "Sfântă Tinerețe Legionară".

26 noiembrie 1940

7,00 - Începerea lucrului.

8,30 - Audiență de lucru:

- Dl. Maior Ionescu Mircea: aduce la cunoștința D-lui General Antonescu - chestiuni în legătură cu Palatul Regal.

11,00 - Dl. Colonel Diaconescu din Cabinetul Militar al Conducătorului Statului predă documente aduse din călătoria de la Berlin.

12,00 - Dl. Ministru Pella: expune mersul lucrărilor în chestiunea Gurilor Dunării.

12,15 - Aduc la cunoștință chestiuni vitale în legătură cu Facultatea de Agronomie de la Chișinău:

- Dl. Prof. Haralambie Vasile
- Student Ilaș Petru
- Student Porcescu Nicolae

12,30 - Dl. General Petrovicescu, împreună cu o delegație de 6 persoane, expune situația Cooperativei de la Topoloveni.

12,45 - Vizită de curtoazie a D-lui Ministru Fabricius - după întoarcerea de la Berlin.

13,00 - Vizita [făcută] Majestății Sale Regelui - pentru a expune rezultatul călătoriei la Berlin și întrevederii cu Cancelarul Hitler.

14,00 - Dejunul la Președinție.

17,45 - Audiența Domnului Pellegrino Ghigi, Ministrul Italiei, cu ocazia întoarcerii Domnului General Antonescu de la Berlin.

18,00 - Consiliu de Miniștri⁷¹ - Expunerea vizitei și rezultatelor obținute în urma vizitei făcute la Berlin.

[...]

12 ianuarie 1941

Domnul General Ion Antonescu, Conducătorul Statului, și-a petrecut timpul la Predeal.

13 ianuarie 1941

11,40 - Doamna și Domnul General Antonescu, împreună cu Domnul Ministru Fabricius, sosesc de la Predeal cu automotorul.

12-14 - Lucru în cabinet.

14,00 - Dejun la locuința D-sale.

15,00 - Consiliu de Colaborare⁷²:

- Organizarea armatei și Minist. Apărării Naționale

- Apărarea activă și pasivă

- Organizarea comandamentului Marinei

Asistă și Comandanții de Armate.

18,00 - Domnul General Dobre

- Domnul Colonel Spalcke

19,00 - Dl. Ministru Iașinski - problema spitalelor.

19,20 - Domnul Ministru al Slovaciei.

19,25 - Domnul General Popescu (Comandantul Capitalei)

19,30 - Domnul Ministru Valer Pop: programul negocierilor cu Ungaria

19,55 - Domnul Ministru Dumitriuc.

20,00 - Prezintă lucrările necesare voiajului la Salzburg:

- Domnul General Șteflea

- Domnul Ministru Davidescu

20,30 - Domnul Ministru Greceanu.

14 ianuarie 1941

Vizita Domnului General Antonescu la Cancelarul Adolf Hitler

Domnul General Antonescu, însoțit de Dl. Ministru Fabricius, Domnul Ministru Davidescu și Lt. Colonel Mircea Elefterescu, la ora 9,15, se îmbarcă în avionul Führerului de la aeroportul Băneasa.

⁷¹ Vezi *Stenogramele ...*, I, p. 493-523.

⁷² Vezi *Stenogramele ...*, II, p. 33-58.

Într-o singură escală ajungem la Salzburg la ora 12,45, de unde plecăm imediat în automobil la Fuschl, unde suntem așteptați de Dl. von Ribbentrop la intrare. Prezente mai erau următoarele persoane: Dl. [Manfred] von Killinger, Dl. [Paul] Schmidt (Interpret), Dl. Hewel etc., etc.

După 30 minute luăm dejunul, unde se angajează diferite discuții între Dl. General Antonescu și Dl. von Ribbentrop referitoare la deosebirile ce există între metoda de lucru în diferite țări.

Imediat după dejun, am plecat la Salzburg, unde am oprit 15 minute la hotel, iar de acolo la Berghof în audiență la Führer.

La ora 16,30 am ajuns, iar Cancelarul Hitler ne primește în capul scării, numai în talie.

Dă o impresie de calm desăvârșit și foarte amabil.

Alături de Führer se găseau generalul [Wilhelm] Keitel și Generalul Jocks⁷³.

Puțin mai târziu sosește și Dl. von Ribbentrop.

Conversațiunea Führerului cu Dl. General Antonescu⁷⁴ a decurs de la ora 16,30 și până la ora 20, exceptându-se timpul de la ora 18-18,30, când s-a servit ceaiul.

Führerul a mulțumit Domnului General Antonescu pentru vizita făcută și-și exprimă regretul că împrejurările actuale îl împiedică de a-i întoarce vizita.

Afirmă că în toată Europa nu cunoaște decât 2 șefi cu care îi place să lucreze: "Mussolini și Generalul Antonescu".

La ora 20 conversațiile iau sfârșit. Domnul General Antonescu își ia rămas bun. Führerul, împreună cu toți colaboratorii săi, ne însoțesc cu multă cordialitate până la automobile, coborând cu noi scările într-o obscuritate aproape completă.

Din Gara Salzburg ne urcăm într-un tren special, plecând la Viena la ora 21, însoțiți de Consiliul de Legație Zapp.

15 ianuarie 1941

La ora 8,40 ajungem la Viena, unde pe peronul Gării se găseau automobilele necesare transportului nostru la aerodrom.

Îmbarcăm în același avion, iar la ora 9,20 plecăm spre București - prin Arad - unde ajungem la ora 12,15.

La aerogara Băneasa suntem întâmpinați de toți membrii Guvernului, autoritățile militare și Dl. General Hansen, Șeful Misiunii Militare Germane în România.

16, 00 - Lucru în biroul D-sale.

18,30 - Dl. General Hansen este primit în audiență pentru a discuta chestiuni în legătură cu trupele germane.

19,00 - Dl. Inginer Ștefănescu: chestiuni în legătură cu comisariatul industriei fierului.

19,25 - Dl. Ministru Greceanu: chestiuni de serviciu.

22,00 - Doamna și Dl. General Antonescu oferă o masă echipajului avionului Führerului cu care s-a înapoiat de la Salzburg, în salonul de recepție al Președinției.

La această masă au luat parte următorii:

⁷³ Eronat – generalul Alfred Jodl.

⁷⁴ Vezi Andreas Hillgruber, ed., *Les entretiens secrets de Hitler*, p. 431 și urm.; Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I, p. 65-74; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 71-73, 73-81 (minuta Schmidt și nota dictată de Antonescu).

- Doamna General Antonescu
- Dl. General Antonescu
- Dl. Ministru Fabricius
- Doamna Fabricius
- Dl. Ministru Mihail Antonescu
- Dl. Ministru Davidescu
- Dl. Lt. Col. Elefterescu
- Dl. Haus Baur - ss. Oberführer
- Dl. Leciejewski - ss. Hauptsturmführer
- Dl. Max. Zinte - ss. Hauptsturmführer
- Doamna Maria Diecu - stewardesa.

[...]

5 august 1941

Dl. General Antonescu, fiind puțin indispus, a rămas în casă, consultând situația frontului cu Dl. General Ciupercă și Dl. General Ioanițiu.

16,00 - Plecăm în automobile la Iași. Drumul Chișinău - Șipotenii a fost efectuat în mașini, iar la Șipotenii am îmbarcat în tren spre a veni la Iași.

Deplasarea s-a făcut având în vedere că mâine Dl. General Antonescu, plecând cu avionul din Iași, urmează să se întâlnească cu Cancelarul Hitler la Berdicev (Polonia).

21,00 - Am ajuns la Iași unde am petrecut noaptea.

6 august 1941

5,10 - Am plecat în mașini din Gara Iași.

5,30 - Ajunși la aerodrom, unde eram așteptați de Dl. General Jienescu, Subsecretar de Stat al Aerului, și Dl. General Ramiro Enescu, Dl. General Antonescu s-a întreținut câteva minute cu persoanele prezente, urcându-se în avionul trimis de Führer pentru a-l aduce la Berdicev.

Era un aparat "Junkers" trimotor cu 9 locuri, ce aparținea D-lui General Lohr.

Suita D-lui General Antonescu era compusă din:

- Dl. General Ioanițiu, Șeful Marelui Stat Major
- Dl. Col. Adj. M. Elefterescu
- Dl. General Hauffe, Șeful Misiunii Militare Germane în România
- Dl. Col. Bassenge
- Dl. Lt. Col. Hax, trimisul Feldmareșalului von Runstedt pentru a însoți pe Dl.

General Antonescu

- Dl. Lt. Dr. Neuenfeldt

5,40 - Avionul decolează cu direcția Bălți. Siguranța era făcută de 2 avioane de vânătoare.

6,00 - Avionul aterizează la Bălți, urcându-se în el Dl. General Schobert, Comandantul Armatei 11-a Germane, și Dl. Colonel Busse, care erau destinați a însoți tot pe Dl. General Antonescu.

După câteva minute, avionul decolează cu direcția Berdicev.

De astă dată, siguranța era făcută de 4 avioane de vânătoare, care s-au schimbat la Vinnița.

7,20 - Aterizăm la Berdicev.

Suntem întâmpinați pe aerodrom de numeroși ofițeri germani, printre care am remarcat pe:

- Feldmareșalul von Runstedt
- Generalul Löhr
- Generalul von Majeroschi
- Generalul von Sonenstern
- Maior Prinz von Arenberg
- Etc., etc.

După prezentările de rigoare, suntem duși în mașini la Comandamentul Armatei, care se afla în locuința unei școli din Berdicev.

Dl. General Antonescu într-o mașină era alături de Feldmareșalul Runstedt, iar Dl. General Ioanițiu și Col. Adj. M. Elefterescu au fost însoțiți de Maiorul Prinz von Arenberg, care servea și de interpret.

Salutați și fotografiați pe tot parcursul drumului, am ajuns la Comandamentul Armatei.

Descindem și intrăm într-o cameră, unde ni s-a servit un ceai.

8,20 - Sosește Cancelarul Hitler. Se aud ovațiuni.

Dl. General Schobert ne pofteste într-o sală unde se găsea Hitler și suita sa, Feldmareșalul Keitel, Generalul Bodenschartz, Generalul [Alfred] Jodl⁷⁵ și ceilalți deja amintiți⁷⁶.

Führerul dă mâna cu noi, iar apoi, în picioare, rostește în limba germană câteva cuvinte pline de elogii la adresa D-lui General Antonescu și a Țării Românești. Spune că este mulțumit că ne-am recucerit Basarabia și Bucovina și are toată încrederea în fermitatea și statornicia Țării Românești și a Conducătorului ei.

Strânge mâna Generalului și îi înmânează "Crucea de Fier" în toate gradele ei, distincțiune acordată pentru prima oară unui străin.

Dl. General Antonescu răspunde mulțumind Führerului pentru distincția acordată, asigurându-l de toată încrederea și devotamentul României și ale Conducătorului ei.

Părăsim sala, rămânând mai departe Führerul, Dl. General Antonescu, Feldmareșalul Keitel și interpretul Schmidt.

Până la terminarea discuțiilor cu caracter confidențial, cei prezenți au trecut într-o sală alăturată, unde Dl. General Ioanițiu a fost distins prin Dl. General Schobert cu "Crucea de Fier", ambele clase.

9,20 - Führerul își ia ziua bună și pleacă.

Se aud ovațiuni ca și la sosire.

9,30-10,15 - Dl. General von Majeroschi pune la curent pe Dl. General Antonescu cu luptele ce se desfășoară în jurul Kievului, precum și cu procedeele de luptă, armamentul și fortificațiile rusești.

În expunerea făcută a servit ca interpret Maiorul Prinz von Arenberg.

⁷⁵ Șeful Operațiilor în cadrul Înalțului Comandament al *Wehrmacht*-ului (*WFSt/ OKW*).

⁷⁶ Pentru întrevvedereea Hitler-Antonescu de la Berdicev, vezi Andreas Hillgruber, ed., *Les entretiens secrets de Hitler*, p. 621 și urm.; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 93-96.

Dl. General Antonescu, mulțumind ambilor, se mai întreține cu cei prezenți, fiind invitat apoi la masă.

11,00 - Dejunul a fost foarte sumar și intim.

11,45 - Plecăm la aerodrom.

12,00 - Fiind petrecuți de întreaga suită, în cap cu Feldmareșalul von Runstedt, Dl. General Antonescu își ia rămas bun, urcându-se în avion.

12,05 - Avionul decolează și se îndreaptă spre Iași, cu aceeași pază și escale ca și la ducere, exceptându-se numai că, în locul Lt. Col. Hasse, l-a însoțit pe Dl. General Antonescu la înapoiere Lt. Col. Kleikamp.

14,00 - Sosim pe aerodromul din Iași, de unde plecăm la Gară și ne suim în trenul special.

20,30 - Plecăm cu trenul la Chișinău.

7 august 1941

Ne găsim în Chișinău.

La descinderea D-lui General Antonescu din vagon, o companie de onoare germană aflată pe peronul gării i-a dat onorul, iar ofițerul comandant îl felicită pentru distincțiunea primită în ajun din partea Führerului - "Crucea de Cavaler al Ordinului Crucea de Fier".

Dl. General mulțumește și urează victorie armatei germano-română.

Ulterior ne suim în mașini și plecăm la P.C. al Diviziei 7-a.

11,15 - Ajungem la P.C. al Div. 7 (1 1/2 km Nord-Est Colonia Kolosona).

Dl. General Stavrat expune situația, iar Dl. General Antonescu dă instrucțiuni pentru operațiile de a doua zi.

13,10 - Ajungem la P.C. al C. 5-a (Lazaroschi).

Dl. General Ion ne pune la curent cu operațiile în curs.

Se discută operațiile ce urmează să se efectueze.

14,00 - Luăm dejunul la Comand. C. 5A.

Din cauza ploii suntem nevoiți să ne înapoiem la Chișinău.

Petrecem noaptea în vagon.

[...]

9 februarie 1942

7,00 - Începerea lucrului.

9,00 - Toaleta, micul dejun.

9,30 - Continuarea lucrului.

10,30 - Dl. Ministru de Interne: lucru.

10,45 - Instrucțiuni pentru timpul absenței D-lui Mareșal din țară:

- Dl. Ministru de Interne
- Dl. Ministru al Apărării Naționale
- Dl. General Vasiliu
- Dl. General Niculescu
- Dl. General Tătăranu
- Dl. Colonel Orezeanu

- Dl. Colonel Diaconescu
- Dl. Eugen Cristescu
- 11,30 - Situația frontului:
 - Dl. General Pantazi
 - Dl. General Tătăranu
- 12,00 - Domnul Mareșal cu suita respectivă pleacă din Gara Mogoșoaia cu un tren special spre a se întâlni cu cancelarul Hitler. D-sa este însoțit de:
 - Dl. Ministru von Killinger
 - Dl. General Gerstenberg
 - Dl. Roedler
 - Dl. Cancelar Bluecher
 - Dl. Mirbach
 - Dl. Colonel Spalke
 - Dl. Colonel Davidescu Radu
 - Dl. Maior Adj. Niculescu Eugen
 - Dl. Lt. Col. Gimescu Ion
 - Dl. Maior Proca Alexandru
 - Dl. Maior Bălășescu N.
 - Dl. Med. Cpt. Stroescu Gh.
 - Dl. Căpitan Georgescu Ion
 - Dl. Gh. Barbul
- 13,30 - Dejunul, la care iau parte:
 - Dl. Mareșal Antonescu
 - Dl. Ministru von Killinger
 - Dl. General Gerstenberg
 - Dl. Colonel Spalke
 - Dl. Roedler
 - Dl. von Mirbach
 - Dl. Cancelar Bluecher
 - Dl. Colonel Davidescu
 - Dl. Maior Adj. Niculescu
- 19,30 - Dl. Mareșal primește pe Dl. General Calotescu, Guvernatorul Bucovinei.

10 februarie 1942

- 0,30 - Sosirea la frontieră (Orășeni).
- 3,00 - Sosirea la Sniatyn, unde pe peron așteaptă:
 - Dl. Ministru von Killinger
 - Dl. Gauleiter Gerland
 - Dl. Ministru Bossy
 - Dl. Colonel Ion Gheorghe
 Sunt întâmpinați de Maiorul Adj. E. Niculescu.
- 9,00 - Dl. Mareșal primește în audiență pe:
 - Dl. Ministru Bossy
 - Dl. Colonel Ion Gheorghe
- 10,00 - Dl. Mareșal primește în audiență pe:

- Dl. Ministru von Doernberg
 - Dl. Ministru von Killinger
 - Dl. Gauleiter Gerland
 - Dl. Ministru Gerstenberg
 - Dl. Ministru Bossy
 - Dl. Colonel Ion Gheorghe
- 13,30 - Dejunul în vagonul salon al D-lui von Doernberg. Au luat parte:
- Dl. Mareșal Antonescu
 - Dl. Ministru Bossy
 - Dl. Colonel Ion Gheorghe
 - Dl. Colonel Davidescu
 - Dl. Maior Adj. Eugen Niculescu
 - Dl. Lt. Col. Gomoescu
 - Dl. Maior Proca
 - Dl. Maior Bălășescu
 - Dl. Căpitan Dr. Stroescu
 - Dl. Căpitan Georgescu
 - Dl. Secretar de Legație Barbul
- 17,30 - Dl. Ministru Bossy - audiență.
- 18,00 - Audiență:
- Dl. Ministru von Killinger
 - Dl. Ministru Bossy
- 20,30 - Dejun la Dl. Mareșal Antonescu. Au luat parte:
- Dl. Ministru von Killinger
 - Dl. Ministru von Doernberg
 - Dl. Gauleiter Gerland
 - Dl. Ministru Bossy
 - Dl. General Gerstenberg
 - Dl. Colonel Spalcke
 - Dl. Colonel Ion Gheorghe
- 22,00 - Suita D-lui Mareșal este invitată de Dl. Ministru von Doernberg în vagonul salon al D-sale.

11 februarie 1942

- 11,00 - Sosirea la Cartierul General al Führerului la Goerlitz.
Dl. Mareșal este întâmpinat pe peron de Führer, însoțit de:
- Dl. von Ribbentrop
 - Dl. Mareșal Keitel
 - Reprezentanții Marelui Cartier General și ai Partidului
- 11,20 - Întrevederea Domnului Mareșal cu Führerul⁷⁷.

⁷⁷ Vezi stenograma completă, în Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, p. 43 și urm.; Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I, p. 178-184; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 106-111.

13,30 - Expozeul Führerului și al Generalului Jodl asupra situației militare și politice generale.

14,15 - Dejun oficial la Führer, la care a fost invitat Dl. Mareșal împreună cu suita.

16,00 - Înapoierea la tren.

16,15 - Plecarea D-lui Mareșal la Cartierul General al Armatei terestre. Este însoțit de Dl. Ministru Schmidt și Generalul Schmundt, primul adjutant al Führerului.

Vizita la Cartierul General al Armatei terestre.

17-18 - Ceai la Cartierul General al Armatei terestre.

18,30-19,55 - Întrevederea D-lui Mareșal cu Mareșalul Keitel la trenul Domnului Mareșal Antonescu.

19,55 - Sosirea D-lui Ministru von Ribbentrop, care însoțește apoi pe Dl. Mareșal la dejunul intim oferit de Führer Domnului Mareșal (ora 20), la Cartierul General al Forțelor Armate⁷⁸.

La drum, Führerul a conferit Domnului Mareșal Marea Cruce de aur a Ordinului “Vulturul German”.

22,00 - Pleacă la gară unde Domnul Mareșal este condus de Führer, Dl. Ministru Ribbentrop și Domnul Mareșal Keitel, împreună cu suitele.

22,30 - Plecarea din Gara Goerlitz a trenului Domnului Mareșal spre Gross Steinhort, domeniul D-lui Ministru von Ribbentrop.

Noaptea trenul rămâne într-o haltă lângă Goerlitz.

22,45 - Dl. Ministru von Doernberg - audiență.

23,00 - Audiență:

- Dl. Ministru Bossy

- Dl. Colonel Ion Gheorghe

12 februarie 1942

11,50 - Primirea Domnului Mareșal în gara Gross Steinhort, de către Dl. Ministru von Ribbentrop.

12,00 - Sosirea la Castelul Lehnendorf și întrevederea între Domnul Mareșal și Dl. Ribbentrop, până la ora 14,45.

14,50 - Dejun intim la Castel. Au luat parte:

- Domnul von Ribbentrop

- Domnul von Himmler⁷⁹, Ministrul Polițiilor

- Domnul Ministru Killinger

Din partea suitei D-lui Mareșal:

- Dl. Ministru Bossy

- Dl. Colonel Ion Gheorghe

Potrivit celor relatate de Mareșal, Hitler a declarat că „este decis să termene în această vară, până la limita maximă, urmărirea pentru distrugerea și scoaterea din luptă definitiv a rușilor” (ANIC, fond PCM – CM, dosar 65/1941, f. 3). În ceea ce-l privește, Antonescu s-a angajat ferm: „vin cu toate forțele militare odată cu armata germană” (f. 4), dar a observat că „nu acceptăm definitiv arbitrajul de la Viena” (f. 7).

⁷⁸ Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, p. 57 și urm.; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 122-125; Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, I, p. 185-188.

⁷⁹ Heinrich Himmler, Reichsführer SS.

- Dl. Colonel Davidescu
- Dl. Maior Adj. Eugen Niculescu
- 15,50 - Plecarea din Gara Gross Steinhort la Karinhalle.
Dl. Mareșal este condus la gară de Domnul von Ribbentrop.
- 16,00 - Audiență:
 - Dl. Ministru Bossy
 - Dl. Colonel Ion Gheorghe
- 18,30 - Dl. Mareșal primește pe Dl. Ministru von Killinger.
- 20,30 - Dejun la Dl. Mareșal. Sunt invitați:
 - Dl. Ministru von Killinger
 - Dl. Ministru von Doernberg
 - Dl. Gauleiter Gerland
 - Dl. Ministru Schmidt
 - Dl. Ministru Bossy
 - Dl. Secretar de Legație Overbeck
 Restul însoțitorilor germani sunt invitați în vagonul restaurant al suitei.

13 februarie 1942

- 11,45 - Sosirea trenului în gara Karinhalle.
Domnul Mareșal este primit de Reichsmareșalul Göring.
- 12-14 - Întrevederea intimă între Reichsmareșalul Göring și Dl. Mareșal Antonescu⁸⁰.
- 16,40 - Plecarea la Gara Karinhalle, unde Dl. Mareșal este condus de Reichsmareșalul Göring.
- 17,00 - Plecarea trenului din Karinhalle.

14 februarie 1942

- 13,30 - Dejun în vagonul salon al D-lui Doernberg, având ca invitați pe:
 - Dl. Domnul Mareșal
 - Dl. Colonel Davidescu
 - Dl. Maior Adj. Eugen Niculescu
 - Dl. Lt. Col. Gomoescu
 - Dl. Maior Proca
 - Dl. Maior Bălășescu
 - Dl. Cpt. Dr. Stroescu
 - Dl. Cpt. Georgescu

⁸⁰ În zilele următoare, Mareșalul va reitera declarația făcută atât lui Goering, cât și lui von Ribbentrop: „Nici un om politic [din România] nu va avea curajul să spună că a renunțat la Ardeal și nici România nu poate admite pumnalul din inimă ce i-a fost înfipt la Viena. Aceasta am afirmat-o și Domnului von Killinger (în tren)” (ANIC, fond PCM – CM, dosar 65/1941, f. 8, 82). Mihai Antonescu a adoptat aceeași atitudine, mai cu seamă în declarațiile făcute în cadrul „Biroului Păcii” la București (1942-1943) sau liderilor naziști, cărora, în septembrie 1942, la Cartierul General al Führerului, le-a prezentat un amplu memorandum intitulat *Situația românilor din Transilvania de Nord*, pe tema crimelor horthyste (idem, fond PCM – SSI, dosar 50/1942, f. 256-351). De altfel, în luna mai 1943, Ion Antonescu a dat dispoziție ca, dacă dispăruseră cumva, să se reconstituie stenogramele din august 1940 ale Consiliilor de Coroană convocate de Carol al II-lea cu prilejul arbitrajului (idem, fond PCM – CM, dosar 112/1942, f. 26).

- Dl. Secretar de Legație Barbul

18,30 - Domnul Mareșal invită la ceai toată suita germană și română, care l-a însoțit tot timpul călătoriei în Germania.

20,15 - Suita germană, în frunte cu Dl. Ministru von Doernberg, își ia rămas bun de la Dl. Mareșal în vagon.

21,05 - Sosirea D-lui Mareșal la Sniatyn.

21,40 - Dl. Ministru von Doernberg vine din nou pentru a-și lua rămas bun de la Domnul Mareșal.

21,45 - Plecarea trenului spre țară. Pe peron se află D-nii von Doernberg, von Killinger și toată suita germană.

22,00 - Domnii Generali: Vasiliu, Subsecretar de Stat la Interne, Calotescu, Guvernatorul Bucovinei și Carlaonț, Comandantul Diviziei 8 Infanterie din Cernăuți, care s-au urcat în tren la Sniatyn, sunt primiți în audiență de Dl. Mareșal. Audiența durează până la ora 23.

15 februarie 1942

10,40 - Domnul Mareșal Antonescu sosește în Gara Mogoșoaia, după întrevvedere avută cu Cancelarul Hitler.

Este întâmpinat de Dl. Vicepreședinte Mihai Antonescu, de membrii Guvernului, de Corpul Diplomatic și de alți demnitari români și străini.

11,00 - Dl. Mareșal se întreține cu Dl. Ministru Mihai Antonescu, expunând rezultatele întrevederii avute cu Führerul.

13,00 - Masa.

În după-amiaza zilei rămâne în casă rezolvând singur chestiunile la ordinea zilei.

[...]

Vizita Domnul Mareșal Antonescu la Führerul Adolf Hitler (Salzburg)

12-14.IV.1943

12 aprilie 1943

Decolarea este hotărâtă pentru ora 9, de la Aeroportul Băneasa, cu avionul personal al Führerului (Focke Wolf, 4 motoare = 4 000 H.P. tip "Condor).

La ora 8,50, Dl. Mareșal sosește pe Aeroport.

Întreținere scurtă cu asistența (D-nii M. Antonescu, General Pantazi, General Șteflea și Membrii Misiunii Germane).

La ora 9,00 decolarea.

Pasageri: Dl. Mareșal, însoțit de D-nii Manfred von Killinger și General Hansen, Col. Davidescu, Lt.Col. Adj. Zaharia Romeo, Căpitan Marinescu-Pleșoiu, Med.Cpt.Dr. Zilișteanu.

Echipaj: Colonel Baur, Căpitan Leziejewsky, Căpitan Zintel și Plut.Major Tannhäwer.

Itinerariul: București - Rm. Vâlcea - peste Munții Parângul și Apuseni - Arad - Lacul Balaton - peste ramurile nordice ale Munților Niedere Tauern - la Salzburg.

Total 1 077 km: în 3 ½ ore (cca. 320-330 km/oră).

Ora 12,30 - aterizare la Salzburg.

La descindere întâmpină D-nii von Ribbentrop, Ministru Schmidt (translatorul oficial al Führerului), Doernberg, Ministrul Protocolului, Lt. Col. Engel, Adjutant personal al Führerului, și numeroase alte personalități din Auswärtigen Amt.

Domnul Mareșal, împreună cu suita sunt găzduiți lângă Salzburg, în Klessheim Schlass (fostă reședință episcopală, clădită în 1700).

Tot aici au fost găzduiți, recent, Ducele Mussolini și Regele Boris al Bulgariei.

Ora 13,30 - Dl. Mareșal primește în apartamentul D-sale pe Führer (venit special de la Berchtesgaden), însoțit de D-nii von Ribbentrop, Mareșal Keitel, von Killinger, General Hansen și restul suitei civilo-militare.

Führerul conduce apoi pe Conducător într-un salon de la parter, unde, la ora 17,30, începe prima convorbire⁸¹, care durează până la ora 19,35 (ia parte numai Dl. Ministru Schmidt ca translator).

La ora 20,15 Conducătorul, Führerul, von Ribbentrop și alte personalități germane iau parte la masa servită în apartamentul Führerului.

Între orele 22-23,15 are loc o convorbire între Conducător și Dl. von Killinger (inclusiv Schmidt) în apartamentul D-lui Mareșal.

13 aprilie 1943

La ora 10, Dl. Mareșal, însoțit de Ministrul Protocolului Doernberg și suita sa, vizitează Salzburgul: Altstadt, Burgul (sec. 12), Schlass Leopoldkron (construit 1736-1740).

Între orele 11,05-13,35 are loc a doua convorbire⁸² între Conducător și Führer (ia parte și Dl. von Ribbentrop).

Între orele 13,45-14,45, Führerul expune Conducătorului situația militară. Asistă: Cartierul personal al Führerului și ofițerii de stat major din suita Conducătorului.

Se arată situația pe toate fronturile (așa cum rezultă din ultimele telegrame) și apoi intențiile pentru 1943.

Ora 14,45 - mare prânz de gală (30 persoane) oferit de Führer.

După masă Führerul prezintă Conducătorului fotografiile primite de la Organizația Todt (fortificații pe litoralul Atlanticului: adăposturi betonate pentru artilerie, armament anticar și automat, submarine, avioane etc.).

La ora 16,15 Führerul conduce pe Dl. Mareșal în apartamentul D-sale și se retrace.

La ora 17,10 Führerul revine, cu toată suita, pentru a-și lua rămas bun de la Conducător și pleacă apoi direct spre Berchtesgaden.

Dl. Mareșal are apoi o convorbire cu Dl. von Ribbentrop de la ora 17,20 la ora 18,30.

Între orele 17,15-18,30 are loc o conferință tehnică între Dl. Mareșal Keitel, General Hansen și Col. Davidescu (tema principală: dotarea armatei române).

Se prezintă în grafice situația armatei române, nevoile și posibilitățile în timp.

⁸¹ Vezi stenograma integrală, în Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, p. 214 și urm.; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 182-194.

⁸² Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, p. 228 și urm.; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 194-198.

La ora 18,40 Dl. Mareșal, însoțit de Dl. Ministru Dörnberg și suita sa, vizitează împrejurimile Salzburgului.

Pe șoseaua asfaltată Salzburg - Graz, pe serpentină până la muntele Gaisberg (cota 1 286), unde se deschide o largă perspectivă asupra văii Salzach-ului și pe ramificațiile nordice ale Alpilor.

Masa de seară la ora 20,30 este oferită de Dl. von Ribbentrop. Participă Dl. Mareșal și ambele suite.

La ora 22,30 Dl. Mareșal se retrage în apartamentul D-sale.

14 aprilie 1943

La ora 10, cu același avion Focke Wolf, decolarea de pe Aeroportul Salzburg.

Domnul Mareșal este condus la Aeroport de Dl. von Ribbentrop și aceleași persoane care au fost la sosire.

În avion aceeași pasageri și echipaj. Același itinerar.

La ora 13,45 (atmosfera complet senină) se ajunge deasupra aeroportului Băneasa.

La primire, aceeași asistență ca la plecare. În plus Doamna Mareșal Antonescu și Dl. Vicepreședinte Mihai Antonescu.

Dl. Mareșal, însoțit de Doamna Antonescu și de Dl. Vicepreședinte, pleacă la vilă.
18,00 - Lucru în birou (la Președinție).

18,30 - Dl. Davidescu, Secretar General Min. Externe.

19,00 - Lucru în birou.

20,50 - Plecarea la vilă.

[...]

2 septembrie 1943

Vizita D-lui Mareșal Antonescu la Führerul Adolf Hitler

8,00 - Dl. Mareșal însoțit de: Dl. Ministru Killinger, Dl. General Hansen, Dl. General Gerstenberg, Dl. General Șteflea, Dl. Lt. Col. Crenato, Dl. Col. Davidescu, Dl. Lt. Col. Adj. Romeo Zaharia și Cpt. Dr. Zilișteanu, pleacă la Cartierul General al Führerului Adolf Hitler⁸³, cu avionul personal al Cancelarului Hitler, pilotat de Col. av. Baur.

La plecare - pe Aeroportul Băneasa - Dl. Mareșal a fost salutat de: Dl. Vicepreședinte, Dl. General Popescu D., Dl. General Pălăngăanu N., Dl. Eugen Cristescu etc.

12,00 - Aterizare pe Aeroportul din Rastenburg, unde Dl. Mareșal a fost întâmpinat de Führer, care l-a condus cu mașina până la trenul special amenajat pentru locuință.

12,15 - Conferință în tren, la care participă: Dl. Mareșal, Dl. General Șteflea, Dl. General Ion Gheorghe, Ministrul României la Berlin, și Dl. Col. Davidescu.

14,30 - Dl. Mareșal ia dejunul cu Führerul (asistă și Dl. Ministru Schmidt ca translator). Apoi conversație.

⁸³ Pentru această întrevvedere, Cabinetul Militar al Conducătorului Statului a pregătit un dosar special: Evidența documentelor întocmite pentru întrevederile din septembrie 1943 (ANIC, fond PCM – CM, dosar 24/1943).

17,00 - Ceai la Führer (ia parte Dl. Mareșal, Führerul și Dl. Dr. Schmidt), apoi conversație⁸⁴.

19,00 - Dl. Mareșal vine la tren. Conferință cu Dl. General Șteflea, Dl. General Ion Gheorghe și Dl. Col. Davidescu.

20,00 - Masa la Führer. Participă: Dl. Mareșal, Führerul, Dl. General Șteflea, Dl. General Ion Gheorghe, Dl. von Ribbentrop, Mareșalul Goering etc.

22,00 - Dl. Mareșal vine la tren.

3 septembrie 1943

9,00 - Convorbire cu Dl. Ministru von Ribbentrop.

10,00 - Convorbire cu Führerul⁸⁵.

12,00 - Dejun intim cu Führerul.

13,30 - Plecarea cu avionul la București. Dl. Mareșal a fost condus la Aeroport de Führer și de Dl. von Ribbentrop

17,00 - Sosirea la aeroportul Băneasa.

17,30 - Convorbire cu Dl. Vicepreședinte Mihai Antonescu (la Președinție).

19,00 - Lucru în birou.

20,30 - Dl. Lupu, Prim Președinte al Înaltei Curți de Casație.

21,30 - Plecarea la vilă.

[...]

26 februarie 1944

În cursul dimineții Dl. Mareșal rămâne la vilă, rezolvând corespondența curentă.

Vizita

D-lui Mareșal Antonescu, Conducătorul Statului, la Salzburg, între 26-28 februarie 1944

12,58 - Plecarea D-lui Mareșal de la vilă, condus de Dl. Vicepreședinte Mihai Antonescu.

13,00 - Pe aeroportul Băneasa, oficialitățile de rigoare.

La bordul avionului:

- Dl. Mareșal Antonescu
- Dl. Baron von Killinger
- Dl. General Hansen
- Dl. General Șteflea
- Dl. General Spalke
- Dl. Colonel Davidescu
- Dl. Lt.Col. Crenato Carol
- Dl. Medic Maior Dr. Zilișteanu
- Dl. Lt. Comandor Popescu-Deveselu Petre, adjutant de serviciu al D-lui Mareșal

⁸⁴ Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, p. 300 și urm.; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 200-209.

⁸⁵ Andreas Hillgruber, *op. cit.*, II, p. 311 și urm.; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 209-212.

13,02 - Decolarea.

Avionul este pilotat de Dl. General Baur, iar, din partea Führerului, ca trimis special, Dl. Lt. Col. Adj. Darges Fritz.

Înălțimea normală de zbor 1 000 metri; timpul admirabil.

16,40 - Aterizarea pe Aeroportul Salzburg, care este plin de zăpadă.

Dl. Mareșal coboară din avion urmat de însoțitori și este întâmpinat de Dl. von Ribbentrop, Ministrul de Externe al Reichului.

Dl. Mareșal, condus de Dl. von Ribbentrop, dă mâna cu suita acestuia. Plecarea cu mașinile la locul de găzduire.

17,15 - Descinderea la Castelul Klessheim.

18-20 - Dl. Mareșal a lucrat în conferință cu Dl. General Șteflea, Dl. General Ion Gheorghe, Ministru României la Berlin, și Dl. Colonel Radu Davidescu.

21,10 - Sosirea Führerului la castelul Klessheim.

20,30 - Întâlnirea dintre Führer și Dl. Mareșal în sala de onoare a Castelului⁸⁶. Întâlnirea a fost cordială. Dl. Mareșal a prezentat Führerului ofițerii din suita D-sale. După 5 minute, Dl. Mareșal a coborât cu Führerul, Dl. Ministru von Ribbentrop și Dl. Ministru Schmidt.

20,40-23,40 - Masa. Au participat: Dl. Mareșal, Führerul, Dl. Ministru von Ribbentrop și Dl. Ministru Schmidt⁸⁷.

23,40 - Dl. Mareșal s-a retras în apartamentul D-sale și a primit în conferință pe Domnii: General Șteflea, General Gheorghe Ion și Colonel Davidescu.

23,45 - Führerul pleacă din castel la Bergshoff.

24,15 - S-a terminat conferința.

27 februarie 1944

9,00 - Dl. Mareșal s-a sculat și a rămas în apartamentul D-sale până la ora 11,30. Între timp a primit pe Dl. General Șteflea și Dl. Colonel Davidescu.

11,30 - Dl. Mareșal se plimbă prin salonul de onoare și pe terasa Castelului.

12,00 - Sosește Führerul la Castel. Imediat intră în conferință cu sfetnicii săi.

12,30 - Sosește la Castel Dl. Ministru von Ribbentrop.

Imediat, Führerul, însoțit de Dl. Ministru von Ribbentrop și Dl. Ministru Schmidt și urmat de suită, urcă la Dl. Mareșal, care îl așteaptă în sala de onoare. Urmează conversațiile în salonul de lucru al D-lui Mareșal, fiind de față și Führerul, Dl. Ministru von Ribbentrop și Dl. Ministru Schmidt⁸⁸.

14,05 - Führerul cu Statul său Major se retrage pentru pregătirea și prezentarea situației operative. Dl. Mareșal cu Dl. Ministru von Ribbentrop au rămas singuri și au discutat până aproape de ora 15.

15,00 - Dl. Mareșal cu Führerul și parte din suita fiecăruia trec la masă în sala de recepție.

⁸⁶ În vederea întrevederilor din februarie 1944, Cabinetul Militar al Conducătorului Statului a pregătit un dosar special cuprinzând, la solicitarea Mareșalului, un număr de 12 probleme, printre care: situația Armatei Române (1); situația Marilor Unități din Crimeea (3); problema petrolului (9); situația Transnistriei (10); raporturile cu Ungaria (11); diverse (12) (ANIC, fond PCM – CM, dosar 17/1944, 303 file.

⁸⁷ Stenograma completă a întrevederii, în Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, p. 348-354; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 212-218 (minuta Schmidt).

⁸⁸ Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, p. 355 și urm.; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 218-222.

16,10 - Se termină masa și se fac pregătiri pentru trecerea în Lagezimmer.

16,15 - Statul Major al Führerului, Dl. Ministru von Ribbentrop, Dl. General Gheorghe Ion, Dl. General Șteflea și toți ofițerii din suita D-lui Mareșal sunt în Lagezimmer. Imediat intră Dl. Mareșal, condus de Führer. Urmează expunerea situației fronturilor.

Primul vorbește Generalul de Armată [Kurt] Zeitzler⁸⁹, arătând situația Frontului de Est.

Urmează expunerea făcută de Führer tot pentru Frontul de Est.

Generalul de Armată Jodl prezintă situația Frontului Mediteranian, Frontului din Atlantic și Frontului din Canalul Mânecii și Marea Nordului.

Führerul completează expunerea, Dl. Mareșal intervine în unele privințe.

Amiralul Doenitz face o expunere asupra dispozitivului naval de pe Frontul Atlanticului și Mării Nordului.

17,30 - Se termină expunerea situației operative.

17,35 - Începe conferința Mareșal Keitel - General Șteflea.

17,40 - Dl. Mareșal în conferință cu Führerul, Dl. Ministru von Ribbentrop și Dl. Ministru Schmidt. Pentru câteva clipe cei doi Conducători au fost singuri⁹⁰.

18,30 - Führerul pleacă de la Castelul Klessheim. Toate întrevederile dintre Dl. Mareșal și Führer iau astfel sfârșit la această oră.

19,00 - Dl. Mareșal intră în conferință cu: Dl. Mareșal Keitel, Dl. General Șteflea, Dl. Colonel Davidescu și Dl. Lt. Col. Crenato. Conferința a ținut până la ora 20,20.

20,30 - Dl. Mareșal în conferință cu Dl. Ministru von Ribbentrop. Întrevederea a durat până la masă.

21-23,30 - Dl. Mareșal și Dl. Ministru von Ribbentrop trec la masă în sala de recepție a Castelului. La această masă sunt toți membrii din suita D-lui Mareșal și întreaga suită a Führerului cu Dl. Mareșal Keitel.

23,30 - Dl. Mareșal se retrage în apartamentul D-sale, după ce își ia rămas bun de la toți comesenii. Este condus până la ușă de Dl. Ministru von Ribbentrop.

28 februarie 1944

6,00 - Se scoală Dl. Mareșal.

7,30 - Primește în apartamentul D-sale pe Dl. Ministru von Ribbentrop. Imediat coboară la mașină, condus de Dl. Ministru von Ribbentrop.

7,45 - Sosirea la Gară. Dl. Mareșal s-a întreținut pe peron cu suita D-lui Ministru von Ribbentrop, apoi condus de acesta s-a urcat în tren.

7,50 - Plecarea trenului spre München. Însotesc pe Dl. Mareșal în tren, Dl. Ministru Clodius, Dl. Ministru Doernberg și alți câțiva reprezentanți din Ministerul Afacerilor Străine al Germaniei. Suita D-lui Mareșal se completează cu Dl. General Gerstenberg.

10,10 - Sosirea în Gara München. După 5 minute, Dl. Mareșal coboară din tren. Este condus din Gară la mașină de Dl. Ministru Doernberg. Imediat cu mașinile, se ia drumul aeroportului în trecere spre München.

⁸⁹ Șeful Marelui Stat Major al Armatei terestre germane.

⁹⁰ Vezi Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, p. 360 și urm.; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 222-225.

10,25 - Sosirea la Aeroportul Mühldorf. Dl. Mareșal se întreține câteva minute cu cei care l-au condus și, în special, cu Dl. General Gheorghe Ion, Dl. Ministru Clodius și Dl. Ministru Doernberg, apoi își ia ziua bună și se urcă în avion, urmat de suita D-sale.

Din partea Führerului este atașat, pe lângă persoana D-lui Mareșal, Dl. Lt. Col. Adj. Darges Fritz. Pilotul avionului este Dl. General Baur.

10,28 - Avionul decolează și ia drumul spre București. Timpul este frumos; se naviga în general la 3 000 metri altitudine pe direcția München - Neustadt - Gura Tisei - București.

12,00 - Avionul trece travers de Gura Tisei. Apoi deasupra Munților Banatului și Mehedințului la altitudine de 5 300 metri, din cauza norilor. Dl. Mareșal ține tot timpul masca.

13,00 - Avionul începe să coboare spre o altitudine mai mică.

13,45 - Avionul este deasupra Bucureștiului. Ceața groasă la sol îngreunează aterizarea.

14,00 - După 15 minute de viraje prin ceață pentru găsirea terenului, avionul aterizează.

Pe aeroport sunt prezenți Miniștri, Generali și ofițeri români și germani și ambasadorul Turciei la București. Dl. Mareșal coboară din avion urmat de suita D-sale, dă mâna cu cei care îl așteaptă, se întreține puțin cu fiecare, apoi se urcă în mașină și pleacă la vilă însoțit de D-na Antonescu și Dl. Prof. Mihai Antonescu, Vicepreședintele Consiliului de Miniștri.

18,00 - Dl. Mareșal sosește la Președinție.

18,30 - Dl. Eugen Cristescu: chestiuni de serviciu.

19,30 - Lucru în birou.

22,00 - Plecare la vilă.

[...]

23 martie 1944 (La vilă)

10,00 - Dl. Subs. Stat. Ovidiu Vlădescu: instrucțiuni.

10,30 - Dl. Eugen Cristescu: instrucțiuni.

11,00 - Dl. Colonel M. Elefterescu, Prefectul Poliției Capitalei: prezentare.

11,30 - Instrucțiuni:

- Dl. General Popescu

- Dl. General Vasiliu

- Dl. General Pantazi

12,30 - Dejun la vilă. Invitați: Doamna Exner.

13,25 - Plecarea la aeroport.

Vizita

D-lui Mareșal Antonescu, Conducătorul Statului, la Führer

13,30 - Plecarea de pe Aeroportul Băneasa.

Însoțitori:

- Dl. Vicepreședinte Mihai Antonescu

- Dl. General Șteflea, Șeful M.St. Major

- Dl. Colonel Davidescu, Șeful Cabinetului Militar

- Dl. Col. Adj. Zaharia Romeo

- Dl. Medic Major Dr. Zilișteanu
 - Dl. Lt. Col. Crenato Carol, Șef de Cabinet M.St.M.
 - Dl. Ministru von Killinger
 - Dl. General de C.A. Hansen, Șef Mis. Mil. Germane în România
- Avionul personal al Führerului "Condor" (4 motoare) este condus de Dl. General

Baur.

Din partea Führerului este trimis Dl. Legationsrat Brenner, cavaler al Crucii de Fier.

La plecare au asistat oficialitățile.

17,40 - Sosire la Aeroportul din München, unde suntem întâmpinați de Dl. von Doernberg, Ministru Protocolului German.

Aeroportul din Salzburg este înzăpezit. De la aeroportul din München plecăm cu automobilele la Gara München.

17,50 - Plecarea cu trenul la Salzburg. În tren, Dl. Mareșal ia ceaiul împreună cu Dl. Ministru von Doernberg și Dl. Vicepreședinte Mihai Antonescu.

19,30 - Sosirea în Gara Salzburg. Dl. Mareșal este primit de Führer, Dl. Ministru von Ribbentrop, Dl. Feldmareșal Keitel etc.

Dl. Mareșal, însoțit de Führer, pleacă cu mașina la Castelul Klessheim.

20-20,30 - Conferință de orientare, la care participă:

- Dl. Mareșal
- Dl. Vicepreședinte
- Dl. General Șteflea
- Dl. General Gheorghe Ion
- Dl. Lt. Col. Tilichi
- Dl. Col. Davidescu

20,30-22 - Cina Dl. Mareșal cu Führerul și Dl. Ministru Schmidt (translatorul oficial al Führerului)⁹¹. Dl. Vicepreședinte cu Dl. von Ribbentrop și restul misiunii (în altă sală).

22,30 - Dl. Mareșal cheamă la D-sa pe Dl. General Șteflea și Dl. Col. Davidescu.

23,30 - Dl. Mareșal se retrage în apartamentul D-sale.

24 martie 1944

7,30 - Deșteptarea D-lui Mareșal.

10,00 - Conferință cu Dl. Vicepreședinte, Dl. General Șteflea, Dl. Col. Davidescu și Dl. Lt. Col. Tilichi.

11,30 - Conferință cu Führerul⁹², Dl. von Ribbentrop, Dl. Vicepreședinte și Dl. General Șteflea.

⁹¹ Cf. Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, p. 389 și urm.; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 231-238 (minuta Schmidt); *ibidem*, p. 225-230 (nota dictată de Mareșalul Antonescu colonelului Radu Davidescu asupra discuțiilor din 23-24 martie 1944); Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, II, p. 143-149 (nota dictată de Mareșalul Antonescu). Vezi, separat, nota dictată de Mareșalul Ion Antonescu colonelului Radu Davidescu (apud ANIC, fond PCM – CM, dosar 324/1941, f. 128-132; Arhiva CNSAS, fond 41 010, vol. 95/II, f. 328-333, 337-341; *supra* Ion Calafeteanu, p. 225-229). Vezi, pe lângă întrevederile Mareșalului cu Hitler, notele privind discuțiile cu generalii germani la Cartierul General al Führerului (ANIC, fond PCM – CM, dosar 144/1943).

13,30 - Expunerea situației militare. Asistă:

- Führerul
- Dl. Mareșal
- Dl. General Șteflea.
- Generalii germani respectivi

14,30 - Dl. Mareșal trece în apartamentul D-sale și discută cu Dl. General Șteflea și Dl. Col. Davidescu.

15-16,30 - Dejunul oferit de Führer pentru întreaga misiune.

Participă:

- Dl. Mareșal Antonescu
- Dl. Vicepreședinte
- Dl. von Ribbentrop
- Dl. Himmler
- Dl. Feldmareșal Keitel
- Dl. General Jodl
- Dl. General Gheorghe Ion și ceilalți generali, miniștri și ofițeri germani și români.

16,30-17 - Dl. Mareșal discută cu Dl. Himmler și Dl. Vicepreședinte. În acest timp Dl. General Șteflea are o conferință cu Dl. Feldmareșal Keitel. După aceasta Dl. Mareșal se retrage în apartament.

17,30 - Dl. Mareșal și suita pleacă la Gara Salzburg cu automobilele (D-sa este condus de Führer). La gară sunt prezente aceleași personalități germane ca la sosire. Ne însoțește Dl. Ministru von Doernberg și Legationsrat Brenner.

17,45 - Conferință în tren. Participă:

- Dl. Mareșal
- Dl. Vicepreședinte
- Dl. General Șteflea
- Dl. General Gheorghe Ion

19,30 - Sosire prin München în Gara Weilheim (30 minute de la München). De acolo, plecarea cu mașinile (20 minute) la Castelul Waldbickl (7 km), care aparține Ministerului Afacerilor Străine, și în care a stat Ducele Mussolini după eliberarea sa două săptămâni. Aceasta din cauză că la München sunt dese bombardamente ale aviației inamice.

20,30 - Masă pentru întreaga misiune. Participă: Dl. Mareșal, Dl. Vicepreședinte, Dl. Ministru von Doernberg etc.

21,30 - Cafeaua se ia în salon.

22,00 - Dl. Mareșal se retrage în apartamentul D-sale. Restul misiunii împreună cu Dl. Vicepreședinte asistă la prezentarea unui film.

25 martie 1944

⁹² Stenograma completă, în Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, p. 398 și urm.; Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 238-245 (minuta Schimdt); nota dictată de Mareșalul Antonescu colonelului Radu Davidescu (*ibidem*, p. 229-230, vezi *supra* I. Calafeteanu). Vezi și nota separată dictată de Mareșalul Antonescu colonelului Radu Davidescu (apud ANIC, fond PCM – CM, dosar 324/1941, f. 133-135; Arhiva CNSAS, fond 41 010, vol. 95/II, f. 334-336, 350-352).

6,00 - Deșteptarea Domnului Mareșal.

7,30 - Plecarea cu mașinile de la Castel la Gara Weilheim. Dl. Mareșal este condus de Dl. Ministru von Doernberg.

8,30 - Plecarea spre München.

9,00 - Sosirea în Gara München și plecarea cu mașinile spre aeroport. Dl. Ministru von Doernberg însoțește pe Dl. Mareșal.

9,10 - Plecarea cu avionul spre București. Ne însoțește Dl. Legationsrat Brenner.

13 (ora germană), 14 (ora românească) - Sosire la București pe Aeroportul Băneasa. La sosire, Dl. Mareșal este întâmpinat de oficialități și de Dl. Suphi Tanriöer, Ambasadorul Turciei la București.

14,05 - Dl. Mareșal și Dl. Vicepreședinte pleacă cu mașinile la vila Băneasa.

17,00 - Lucru în birou (la Președinție).

18,30-19 - Dl. Vicepreședinte Mihai Antonescu.

19,00 - Chestiuni operative:

- Dl. Vicepreședinte Mihai Antonescu
- Dl. General Pantazi
- Dl. General Șteflea
- Dl. General Mardare

21,00 - Dl. General Pantazi.

21,20 - Dl. Eugen Cristescu.

21,45 - Dl. General Vasiliu.

22,10 - Plecarea la vilă.

21 iulie 1944 (la Snagov)⁹³

10,00 - Lucru în birou.

12,00 - Dl. General Ramiro Enescu:

- Organizarea apărării pasive pe țară.
- Organizarea corpului de intervenție.
- Construirea adăposturilor contra bombardamentelor aeriene.

13,00 - Dl. General Pantazi

- Dl. General Șteflea

14,00 - Dejunul.

16,15 - Plecarea la București.

La Președinție

16,50 - Sosire de la Snagov. Lucru în birou.

17,00 - Consiliu de Miniștri⁹⁴.

⁹³ Ultima însemnare din *Jurnal*. Pentru perioada ianuarie – iulie 1944 din *Jurnal*, vezi ANR, fond PCM - CM, dosar 204/1944, f. 174.

⁹⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 274/1944, f. 54-56. La această ultimă reuniune a Consiliului de Miniștri, dintre cele consemnate în *Jurnal*, au participat: Mareșalul Antonescu, Mihai Antonescu, I. Petrovici, dr. P. Tomescu, I. Marinescu, generalii C. Pantazi și Gh. Dobre, Atta Constantinescu, Gheron Netta, Petre Nemoianu, I. D. Enescu, Ovidiu Vlădescu, I. C. Petrescu, M. Gr. Romașcanu, C. Angelescu,

[...]

5 august 1944⁹⁵

Rezumatul convorbirii cu Führerul din 5 august 1944, dictat de mareșalul Antonescu
colonelului Radu Davidescu la 6 și 7 august 1944

În ziua de 4.VIII⁹⁶, la Cartierul General al Führerului (Wolfschanze), în Prusia Orientală, am avut o convorbire de 5½ ore cu Führerul. Fiind chemat, programul vizitei a fost fixat de germani și discuția dusă de Führer.

Următoarele trei capitole esențiale au fost atinse de Führer în această convorbire:

- Relativ la atentat⁹⁷;

- Situația armatei germane pe frontul de Est, a pierderilor ei, a posibilităților materiale de înlocuire a acestor pierderi, a armelor noi ce înțelege să introducă succesiv în acțiune pe toate fronturile, pentru câștigarea războiului;

- Relativ la atitudinea României în viitor.

În ceea ce privește atentatul, Führerul a făcut cu lux de amănunte și într-un ton variat, de la calm la agitație și chiar enervare, istoricul luptei care s-a dus în contra sa prin acțiuni oculte și printr-o opunere, în anumite ocazii, la anumite măsuri, opuneri făcute național-socialismului de vechea clasă aristocratică germană, atât din armată, cât și în cadrul statului.

Din această lungă expunere rețin numai punctele esențiale, care sunt cam următoarele:

Vechea clasă conducătoare germană, destul de numeroasă și puternică ca trecut și poziție socială, împreună cu factorii economici au făcut totdeauna o surdă opoziție național-socialismului, conducerii regimului și în special Führerului.

Această clasă a înclinat către menținerea vechilor metode practicate în trecut și o pactizare cu evreimea, pe care a calificat-o ca dușmană de moarte a progresului și civilizației europene și chiar cu ce a rămas din clasa similară din Rusia Sovietică, reprezentată prin generalii și mareșalii ruși, judecați și condamnați în faimosul proces

guvernatorul B.N.R., generalul C. T. Orezeanu, directorul general al Căilor Ferate, ing. N. Mareș, președintele Uniunii Centrale a Sindicatelor Agricole, col. Radu Davidescu ș.a. (*ibidem*, f. 54).

⁹⁵ Se publică notele dictate de Mareșalul Antonescu colonelului Radu Davidescu, la 6-7 august 1944 (apud Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 245-254; Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, II, p. 166-176. Pentru ultimele două întrevederi Hitler-Antonescu, ambele la Rastenburg, în 5 august 1944, a se vedea, cu obligativitate, și minutele întocmite de Paul Schmidt: Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, p. 480-484 (în timpul micului dejun, traducere - Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 254-257); Andreas Hillgruber, *op. cit.*, II, p. 481-501; Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite (1940-1944)*, II, 176-194 (după încheierea micului dejun, traducere - Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 257-272).

⁹⁶ Exact - 5 august 1944. Despre ultima întrevedere Antonescu-Hitler, vezi și notele generalului Titus Gârbea, editate de Gh. Buzatu, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie <<A.D. Xenopol>>”, Iași, tom XXIII, p. 816-820, ca și destăinirile făcute lui Ion Mihalache, în seara de 22 august 1944 (apud Gh. Buzatu, ed., *Antonescu – Pro și contra*, p. 369-371).

⁹⁷ 20 iulie 1944.

intentat acestora în 1936 de către Stalin. Insistând asupra acestui punct, a afirmat că generalii ruși au căzut victima lui Stalin pentru că ei ar fi fost înțeleși sau înclinau spre o înțelegere cu acei din poporul german care azi sunt acuzați ca adversari ai săi și contra cărora e pe punctul să ia măsuri foarte drastice.

Führerul a afirmat, apoi, că aștepta de 6 ani producerea acestui atentat și e foarte mulțumit că a avut loc, pentru că i-a dat ocazie, pe de o parte, poporului german să strângă rândurile în jurul său, iar lui posibilitatea să curețe, prin măsurile cele mai radicale, atât organizația de stat, cât și în special armata de toate aceste elemente.

Führerul mi-a afirmat categoric că înfrângerea suferită recent de Grupul de Armate Centru, cât și de cele din cursul verii și iernii din 1943 se datoresc toate numai defetismului provocat de aceste elemente, care prin atitudinea lor au slăbit spiritul de luptă al soldaților germani.

Istoria, desigur, va judeca și trage concluziuni definitive în această privință atunci când toate elementele care stau la baza politică și militară a conducerii războiului vor fi date la iveală și în ceea ce privește acțiunea purtată de Germania în lupta ei pentru cucerirea spațiului vital necesar ei, cât și pentru dominația europeană.

După ce a arătat așa cum vede problema, care după mine poate să aibă și alt aspect, Führerul nu a evitat să afirme că cele mai radicale măsuri de stârpire a elementelor ce le socotește vinovate de înfrângerile suferite de armata germană sunt în curs de a fi luate și nu se va opri în fața nici unui obstacol pentru curățirea radicală a acestor elemente, a corpului ofițeresc. Pentru a aduce la îndeplinire aceste intenții, mi-a declarat că se folosește de Reichsführerul Himmler, căruia i-a încredințat cele mai vaste puteri în această privință, și de o comisie compusă din mareșal Keitel, mareșal Rundstedt, general Guderian și alți ofițeri membri marcanți ai S.S., pentru a stabili lista acelor care, de la mareșal până la cel mai tânăr ofițer, sunt considerați că trebuiesc să fie excluși din viața militară a Reichului.

Este, desigur, o acoperire luată în fața istoriei pentru eventualele erori, care, desigur, se vor comite în epurăriunea ce se urmărește.

Făcând aluzie la generalii germani prizonieri la ruși, care au fost constituiți într-un comitet de luptă împotriva național-socialismului, eu refuz să cred că e o acțiune pornită cu adevărat din inițiativa și voința ofițerilor germani, care au dat dovadă de înalt patriotism și un înalt sentiment al onoarei, calități războinice deosebite, de care au dat dovadă mai multe secole de-a rândul, în ocazii foarte grele pentru statul german; mi-a afirmat că nu va ezita să dea cel mai drastic exemplu, executând familiile acestor ofițeri. A completat această ultimă afirmare cu amenințarea care mi-a făcut-o că este decis să pedepsească de acum înainte cu moartea orice general, de orice rang, care se va retrage din fața inamicului.

Timpul va dovedi dacă revenirea și adoptarea în cadrul unei armate cu tradiție istorică și militară atât de bogată în fapte de glorie și mândrie, mijloacele acestea, care de la asiatici nu au mai fost practicate decât în Rusia, în epoca regimului bolșevic, vor da rezultatul așteptat sau vor duce la unele just contrare.

Văzând până la ce punct periculos se aluneacă în această privință și gândind că poate [este amenințată] și viața acelor mareșali și generali germani cu care am luptat pe frontul din Rusia și România, unde au acționat cu trupe române, am găsit de a mea datorie să-l întrerup și să intervin în favoarea lor, afirmând că la acești generali și în

special la mareșalii von Kleist și von Manstein⁹⁸ am găsit totdeauna o ținută ireproșabilă de demnitate militară, o pricepe desăvârșită și o atitudine extrem de corectă, care nu mi-a putut lăsa niciodată impresia unui sentiment de ostilitate contra regimului, ci, din contră, de fidelitate pentru patria lor și conducerea germană.

La aceasta, Führerul mi-a răspuns că persoana celor 2 mareșali nu e pusă în joc, dar că, dacă ancheta ce se face va dovedi că și mareșalii sunt vinovați, el nu va ezita să aplice și acestora pedeapsa pe care o merită. Insistând asupra instantaneității cu care tot poporul german și armata germană au manifestat, prin telegrame și scrisori, sentimentele lor de fidelitate față de Führer, ceea ce a reconstituit și consolidat blocul german în lupta ce se duce, mi-a afirmat că soldații germani din Ministerul de Război, de îndată ce au aflat de atentat, au executat ei, din proprie inițiativă, fără să spună după ce criteriu, pe ofițerii germani din acel minister, presupuși ca ostili partidului și Führerului și a adăugat că are telegrame de la soldați germani care cer onoarea de a executa ei pe generalii germani și mareșalii germani care vor fi sortiți sumarei execuții. Führerul vede în acest gest semnul valorii armatei și dovada solidarității armatei cu persoana sa.

Impresia mea este că, dându-se curs acestor tendințe, mai ales în cadrul armatei, se va ajunge la rezultate contrarii și se aluneacă iar pe o pantă periculoasă.

Pentru a justifica și mai mult execuția măsurilor care-și urmează cursul lor tragic, Führerul mi-a arătat că, contrat în ceea ce cred alții (probabil că a fost informat că printre acești alții sunt și eu, de aceea a ținut poate să insiste asupra acestui fapt), aceste măsuri, în loc să slăbească, vor întări armata și națiunea germană. A dat ca exemplu Rusia, unde după ce Stalin a înscenat, în condițiunile tragice cunoscute, procesul contra generalilor, toți în Europa și chiar în Germania au crezut că datorită acestui procedeu armata rusă a fost desființată. Realitatea dureroasă de azi ne arată – a subliniat Führerul – că armata rusă, în loc de dezorganizare și slăbire, datorită acestor măsuri a ieșit întărită considerabil, pentru că a fost purificată de elementele care aveau nostalgia vechiului regim, și are azi forța datorită căreia noi suferim ceea ce suferim. Rămâne și în această privință ca timpul să arate întrucât comparația e justificată, mai ales dacă se ține seama că armata germană de la 1940-1942 a dăruit fulgerător toată rezistența militară a Europei și a fost dusă în aceste lupte până la Stalingrad de către ofițerii germani care azi stau toți sub amenințarea dezonoarei și a morții, pentru simplul fapt că fac parte dintr-o veche clasă, care a adus totuși prosperitatea, mărirea și gloria Germaniei.

Terminând acest capitol, Führerul a conchis că datorită atentatului a putut să ia prin Reichsführerul Himmler o serie de măsuri, care îi va da pe câmpul de luptă o armată nouă, de aproape două milioane oameni, pe care ofițerii astăzi aflați sub acuzație îi ocroteau și-i țineau în condiții de a nu participa efectiv și direct la luptă și îi va asigura un randament și mai mare în ceea ce privește producția materialului de război, afirmând că atâta timp cât s-au ocupat militarii de industria de armament, randamentul acestei industrii nu era decât 9% din producția actuală.

După ce a aruncat și acest blam, care, desigur, constituie o acoperire a curenților tehnice în care se găsește Germania în al patrulea an de război, pe care ea l-a provocat față de adversarii săi, Führerul s-a întors către mareșalul Keitel și apoi către mine și a adăugat:

⁹⁸ Care, la 30 martie 1944, au fost schimbați de la conducerea Grupului de Armate Sud și Grupului de Armate „A” cu Mareșalul Model și, respectiv, generalul Schoerner. Simultan, cele două MU au fost rebotezate, devenind Grupul de Armata „Ucraina de Sud” și, respectiv, „Ucraina de Sud”.

„Am ținut să vă fac această comunicare în privința atentatului, cauzelor lui, măsurilor luate și consecințelor lui, în fața mareșalului Keitel, ca exponent cel mai înalt al armatei germane, alături în același timp și național-socialismului”, probabil cu îndoitul scop de a da mareșalului Keitel un avertisment de ce trebuie să facă în calitate de președinte al comitetului de epurație și a-mi arăta, pe de altă parte, solidaritatea armatei, prezentă la această expunere prin mareșal, cu ideile sale.

Pentru mine și după o justă observare a colonelului Davidescu, căruia i-am dictat aceste note, este adevărat că în Germania revoluția începută la 1921 nu s-a terminat și-și urmează cursul. Metodele acestea pot să fie și salvatoare, dar și dezastruoase.

Terminând partea referitoare la atentat, Führerul a făcut o expunere a situației militare de pe frontul de Est, a posibilităților tehnice asigurate Germaniei pentru lupta viitoare, cât și intențiile sale de viitor.

2. În ce privește situația pe front, legând-o de atentat și, desigur, cu încercarea de a trece răspunderea asupra altora, Führerul a afirmat că defecțiunea din sectorul central al frontului de Est este consecința defetismului provocat de generalii germani, lăsându-mă să înțeleg că chiar în cadrul conducerii Grupului Central s-ar fi găsit ofițeri sus-puși implicați în atentat. Dar realitatea ar fi aceasta, desigur că situația în care se găsește Germania ar fi mult mai gravă, pentru că experiența făcută de atâția în trecut a dovedit că nici o revoluție făcută de armată nu poate duce decât la distrugerea sigură și totală a statului.

Ținând seama de trecutul și disciplina de organizare și de superioritatea instrucției germane, sunt îndreptățit să cred că nu aceasta a fost cauza care a determinat prăbușirea Grupului de Centru și apoi la prăbușirea întregului front. Sunt sigur că cercetătorii de mâine vor găsi și alte cauze ale acestui dezastru.

În ce privește pierderile suferite de armata germană în primăvara și vara anului 1944, Führerul a afirmat că ele pot fi reprezentate sub raportul:

- armament infanterie 25% din producția pe iulie;
- armament greu și ușor de artilerie 50%;
- tunuri de asalt 45%;
- care de luptă 100%.

Față de această situație, a conchis, afirmând că a luat astfel de măsuri ca în interval de o lună de la această dată aceste pierderi să fie acoperite prin sporirea capacității de lucru, fără a influența și, deci, alimentarea războiului cu material tehnic.

În ceea ce privește posibilitățile de viitor, Führerul – ca și în întrevederea anterioară – s-a arătat foarte încrezător în posibilitățile germane și a subliniat că datorită atentatului armata s-a întărit, pentru că, prin purificarea cadrelor, se va reuși să se pună ordine în haosul lăsat de delăsarea și chiar sabotajul ofițerilor din vechiul regim în posturile de răspundere pe front și în interior și datorită faptului că a fost încredințată Reichsführerului Himmler conducerea și organizarea armatei din interior.

În ceea ce privește armamentul, pagubele produse nu sunt mari, iar programul producției este în pantă ascendentă în toate domeniile.

Privitor la șansele de viitor, Führerul mi-a spus că numai acei lipsiți de energie pot pierde războiul și a ținut să repete a doua și a treia oară ceea ce s-a petrecut în războiul silezian, când cu tot avizul mareșalilor prusieni încărcăți de glorie și al oamenilor de stat, Friedrich [al II-lea] a perseverat și a învins. În această ordine de idei, a ținut să sublinieze energia mareșalului Tito și Stalin. În ceea ce privește acesta din urmă,

a afirmat că în 1942 Rusia era total prăbușită și la această convingere ajunseseră toți generalii ruși și numai energia lui Stalin a susținut armata și poporul, realizând ceea ce a realizat.

Tito, deși pierde în fiecare lună 15 000 oameni, totuși găsește în patriotism și în energia sa mijloacele de a ridica noi oameni, reușind să imobilizeze circa 20 divizii germane în Balcani (cifra care mi se pare exagerată).

Scoțând în valoare aceste exemple, luate din trecutul glorios al Prusiei, cât și al celor 2 conducători ai anarhiei slave, Führerul a conchis că este sigur de redresarea poporului german datorită atentatului și de întărirea armatei prin purificarea cadrelor ei.

Pentru ca să mă convingă și mai mult în această privință, Führerul a spus că în 1933, când a luat conducerea Germaniei, nu avea nici un tun greu, iar în 1939, când a fost nevoit să se angajeze în luptă, Germania a avut cea mai puternică artilerie. În 1933 nu a avut nici un submarin, iar în 1939 cea mai puternică flotă submarină; în 1933 nici un avion de luptă, în 1939 cea mai puternică și modernă aviație; în 1933 nici un tanc, în 1939 cele mai puternice și valoroase unități blindate.

Comunicându-mi acestea, a adăugat că ceea ce a fost în stare să facă între 1933 și 1939, atât sub raportul tehnic, cât și în ce privește dorința de a învinge, va fi în stare să facă și de acum înainte.

3. După ce a terminat cu lux de exemple și argumente expunerea referitoare la posibilitățile actuale și viitoare ale armate germane, Führerul, uitându-se drept în ochii mei, mi-a spus în mod cu totul intempestiv și cu totul neobișnuit în practica dintre conducătorii de state, fără nici o indicație anterioară, că acesta a fost scopul întrevederii noastre, chestiunea raporturilor viitoare dintre România și Germania, arătând că vrea să știe atunci, deci, imediat, dacă România și în special Conducătorul ei, mareșalul Antonescu, a subliniat, sunt decizi să urmeze până la sfârșit Germania.

Total surprins de această întrebare, care venea desigur din calcul, după arătarea măsurilor drastice care merg până la distrugerea ofițerilor și familiilor lor, luate în Germania contra acelor care nu sunt de aceeași părere cu conducerea germană în ceea ce privește metodele întrebuițate pentru conducerea politică și militară a statului, am căutat să câștig timp de reflectat asupra răspunsului ce urma să dau, arătând în prealabil Führerului regretul meu în ceea ce privește atentatul și părerea mea asupra situației din Răsărit, pericolele ce acest front prezintă pentru România și care sunt greutățile ce am de învins din cauza situației provocate de bombardamentele aeriene inamice.

Terminând aceasta și revenind la chestiunea esențială, care am observat numai în ultimul moment că făcea obiectul real al convocării, am declarat categoric și fără cea mai mică ezitare că nu aș putea răspunde la întrebarea aceasta, deoarece am fost surprins și consider că această chestiune trebuie tranșată pe căi diplomatice. În plus, că nu pot da un răspuns într-un fel sau altul până ce nu am eu răspuns la următoarele chestiuni prealabile:

1. Aș dori să știu care sunt intențiile Germaniei privitor la lupta dusă pe frontul de Sud, care interesează România, afirmând că dacă trupele germane nu pot să mențină această parte a frontului cel puțin pe linia actuală, România nu ar putea să se angajeze să meargă, până la distrugerea ei totală, alături de Germania. I-am reamintit că Germania s-a angajat să apere granițele României și că dl. von Ribbentrop a făcut recente declarațiuni prin care a afirmat că Germania se apără la Nistru. Führerul mi-a răspuns în mod categoric că este hotărât să mențină acest front, la care afirmațiune am răspuns că, fără a pune la îndoială această afirmație atât de categorică, sunt dator să-i reamintesc că în

toamna anului 1943 mi-au fost făcute declarațiuni tot atât de formale, că va executa din capul de pod Nicopol o acțiune pentru a restabili legătura cu Crimeea și despresura trupele de acolo, iar în martie 1944 idem, declarația formală că în iunie 1944 la trece la ofensivă pentru a recuceri Ucraina. Reamintindu-i acest lucru, i-am adăugat că nici una din aceste două operațiuni nu a fost executată și că bănuiesc că nu o schimbare de atitudine a determinat aceasta, ci imposibilitatea în care s-a găsit să o facă.

Am conchis spunându-i că nu pun nici de această dată la îndoială, ca și [în] ocaziile precedente, buna intenție a Führerului de a menține frontul actual din Moldova și Basarabia, dar ca militar cu experiență am adăugat că nu putem conta numai pe ceea ce voim noi să facem. Totul este în funcție și de puțința și mai ales de voința inamicului și nu trebuie să ignorăm că rușii au dovedit, până acum cel puțin, o mare superioritate de forțe, de mijloace tehnice și de manevră.

Führerul a ezitat să afirme că în orice împrejurare va menține dreapta frontului pe poziția pe care se găsește.

2. Trecând la a doua întrebare prealabilă, am spus că, cu începere din aprilie, România este supusă la o acțiune de bombardament masiv, în special din partea aviației de bombardament și vânătoare americană. I-am arătat că acest bombardament se succede din săptămână în săptămână, că ne produce pagube considerabile la rafinării, la CFR, la industrii, orașe și ne costă numeroase victime omenești. În fața acestei acțiuni a inamicului România este total dezarmată, neavând nici mijloace de artilerie a.a. decât numai pentru Ploiești, pentru București în măsură insuficientă și pierzând din cauza luptelor aeriene și inferiorității, și ca număr și ca tehnică, aproape total aviația ce am opus în aprilie și căreia azi Germania nu reușește să-i înlocuiască pierderile, atât la unitățile române, cât și la cele germane de vânătoare. Am arătat că pagubele se cifrează la noi la sute de milioane și dacă continuă, frontul nu va mai putea fi alimentat, căci materialele de reparație ale materialului C.F. sunt epuizate, iar altele nu mai vin, iar numărul de locomotive și vagoane stricate împiedică buna aprovizionare a frontului. Această situație va crea în țară o situație economică dezastruoasă.

Am conchis că dacă Germania nu ne dă posibilități ca să ne apărăm, România nu poate păstra această poziție la infinit, deoarece ar duce-o la o totală catastrofă.

Führerul nu mi-a dat nici o asigurare că e în măsură să mă pună în situația de a face față în condițiuni acceptabile bombardamentelor inamice. Mi-a afirmat cu această ocazie că din cauza sfaturilor greșite date de așii aviației germane Udet și Mölders s-a luat un drum greșit și fabricarea a 2 avioane, unul de vânătoare și altul de bombardament, a fost ratată, din care cauză s-a pierdut și superioritatea aeriană.

Mi-a reamintit că și în 1914-1918 superioritatea a trecut dintr-o tabără în alta și este sigur că perioada de criză a trecut și că în curând va putea face și în acest domeniu față (fără a afirma că va relua superioritatea), însă nu-și va risipi mijloacele noi sau în curs de creație, întrebându-le în anumite sectoare, fără să spună care anume. Cu alte cuvinte, și la această a doua chestiune prealabilă răspunsul nu a fost formal.

3. A treia întrebare prealabilă pusă a fost aceasta: i-am arătat că România se găsește astăzi în situația mult mai grea ca înainte din cauza acțiunii Turciei. Dezvoltând acest punct, am arătat că Turcia poate deschide Strâmtoarele, pentru că [astfel] cota parte din flota italiană obținută de la anglo-americani să treacă în Marea Neagră, să răstoarne echilibrul aici și să facă posibile debarcări masive pe coasta românească. Am afirmat că România nu e în măsură să se apere în bune condiții. Tot în legătură cu trecerea Turciei

de partea Aliaților, o altă consecință cunoscută de toți e că turcii pot pune la dispoziția anglo-americanilor bazele aeriene dinainte pregătite. Consecința va fi bombardamente anglo-americane zilnice sau chiar de mai multe ori pe zi asupra teritoriului român. În acest caz situația României ar evolua vertiginos spre catastrofă.

Führerul mi-a spus că nu crede că Turcia va deschide Strâmtoarele și [va] da bazele aeriene.

A evitat să-mi dea un răspuns cu ce ar putea să mă ajute în caz că aceste două eventualități s-ar transforma în plin în fapte.

4. În sfârșit, a patra întrebare prealabilă care am pus-o a fost chestiunea privitoare la atitudinea viitoare a Ungariei și ce se va petrece în spațiul ungar în viitorul apropiat, atât datorită faptului că armata ungară nu se bate în mod serios pentru a opri armata rusă și aceasta datorită stării de fapt din interior. O altă problemă o constituie dezarmonia dintre poporul bulgar, care pare a fi comunist și dorește o salvare printr-o acțiune bolșevică, și conducătorii bulgari, care-și dau seama de pericolul de viitor al unei astfel de acțiuni. Atât situația din Bulgaria, cât și cea din Ungaria sunt de natură să neliniștească profund poporul român, căci ungurii nu luptă și descoperă în nordul țării pe unde rușii pot traversa Carpații, unde România nu are nici o forță capabilă să oprească forțele ruse. Această operațiune duce la întoarcerea frontului român și la catastrofa frontului de Sud. Prezența forțelor ruse aduse în Bulgaria pe calea aerului sau a mării ar constitui pentru armata română și frontul de Sud o situație tot așa de periculoasă și fără remediu ca și înaintarea rușilor peste Carpați. Strânsă în ghearele unui clește atât de tragic, România trebuie să sucumbe, am conchis eu.

Führerul foarte enervat mi-a spus că în privința Ungariei această țară i-a făcut foarte multe greutăți, dar a decis, dacă mai face una, să aplice poporului ungar o astfel de pedeapsă încât să nu o uite niciodată. M-a asigurat că a luat măsuri să se opună rușilor pe Carpații Păduroși.

Aceste măsuri eu le cunosc și nu sunt de natură a mă liniști.

În ce privește Bulgaria, Führerul a fost mult mai puțin categoric. Mi-a spus că nu poate da nici o asigurare asupra atitudinii viitoare a Bulgariei, nu crede că va face acte care să o ducă la o pieire și nu știe care va fi prezentul de mâine al Bulgariei.

Am fost, desigur, foarte surprins de această ultimă afirmare.

Cum însă din expunerea enervată a Führerului nu am putut trage concluziunea că am înțeles bine ce a spus privitor la regența bulgară, aș fi voit să revin pentru a mă edifica total asupra celor ce vrea să facă în Bulgaria în cazul unei carențe a regentei. Nu am putut-o face, deoarece discuția a alunecat pe problema economică dintre România și Germania, ce a dus la raporturi foarte încordate, deoarece Germania înțelege ca România să finanțeze războiul ei pe teritoriul nostru și eu trebuie să apăr avutul și munca poporului și statului român. Întrebuințând, cu ocazia schimbului de argumente în dezbaterile acestei probleme, constatarea că în aceste timpuri, când totul trebuie să meargă la război și totul trebuie să fie pus în slujba războiului, rămânând ca socotelile să fie făcute mai târziu, expresia „*meschinăriei și negustoriei*”, i-am răspuns, desigur, ceea ce trebuia să-i răspuns și, în special, i-am arătat că este surprinzător pentru mine, care după 3 ani de luptă comună, în care poporul și statul român au făcut sacrificii și pentru cauza lui, dar și pentru cea germană și pentru Europa (pentru că mi-a spus că Germania luptă pentru România și pentru Europa), și că am crezut că am meritat altă răsplată ca aceasta ce aud azi din gura Führerului. Ora fiind înaintată m-am despărțit de Führer după o discuție de

5½ ore, fără să-i fi dat vreun răspuns negativ, nici pozitiv la întrebarea intempestivă pe care mi-a pus-o.

NOTĂ:

Era să adaug, dar m-am reținut, privitor la ruptura dintre România și Germania:

Niciodată un popor nu poate să ia un angajament orbește alături de alt popor, când acesta face o acțiune și politică și militară greșită și cine spune că Germania nu va mai face de acum înainte aceleași greșeli...

Nu pot sacrifica poporul meu dacă se produc astfel de greșeli.

[...]

23 august 1944

III – Ultima întrevvedere Antonescu-Mihai I, relatată de Mareșal în *Însemnări din celulă*⁹⁹

Astăzi, 23 august 1944, am venit în audiență la Rege la ora 15,30 pentru a-I face o expunere asupra situației frontului și a acțiunii întreprinsă pentru a scoate Țara din greul impas în care se găsește.

Timp de aproape 2 ceasuri Regele a ascultat expunerea, păstrând ca de obicei o atitudine foarte rezervată, aproape indiferentă.

⁹⁹ Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, eds., *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete: 1944-1989*, II, București, Editura Paideia, 1998, p. 151-154. Vezi și detalii despre condițiile în care documentul respectiv s-a pierdut după bombardamentul german asupra Capitalei, la 24 august 1944, fiind descoperit tot atunci de către căpitan (ulterior, general maior) Gheorghe Teodorescu, comandant al gărzii Palatului Regal, care la 20 mai 1980 i l-a trimis lui N. Ceaușescu, pentru a fi depozitat la Arhivele Naționale ale României, unde se află și prezent (*ibidem*, p. 148-150). A fost publicat în repetate rânduri cu începere din 1990 (cf. *Procesul Mareșalului Antonescu*, vol. 1, editor Marcel-Dumitru Ciucă, București, Editura Saeculum/ Editura Europa Nova, 1995, p. 49-53; Gh. Buzatu, coordonator, *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2002, p. 289-293). *Însemnările* Mareșalului, de departe în top sub raporturile obiectivității, preciziei și promptitudinii, trebuie, desigur, coroborate cu relatările celorlalți “actori” și martori de la 23 august 1944, îndeosebi Regele Mihai I, generalii Constantin Sănătescu și Aurel Aldea, colonelul Emilian Ionescu, maiorul Anton Dumitrescu, Mircea Ioanițiu, Ioan de Mocsonyi-Styrcea ș.a. (cf. Gh. Buzatu, Stela Cheptea, ...*Și a fost 23 august*, în *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, p. 267-288). Subliniez în context că generalul C. Pantazi, în amintirile sale scrise în închisoare în 1946-1947, relatează că, din moment ce “grupul Antonescu” a fost încredințat la 29 august 1944 delegaților Armatei Roșii din București, el a fost a doua zi îmbarcat și trimis în URSS, în mașini pe traseul Dobrești-Urziceni-Buzău-R. Sărat-Focșani-Tecuci-Bârlad-Vaslui-Iași-Stânca-Bălți, iar mai departe, până la Moscova, cu trenul. Pe parcurs, în dimineața de 31 august 1944, își amintește generalul Pantazi, ex-Mareșalul s-ar fi destăinuit foștilor colaboratori (Mihai Antonescu, C. Pantazi, Mircea Elefterescu) care-l “însoțeau” spre destinația necunoscută prizonierilor în acești termeni: “... Ne-a spus că pe cartonul unei mari icoane, pe contrapagină, a scris din nou toate impresiile sale asupra arestării, felului cum s-a făcut, atitudinea Regelui, a lui Sănătescu etc.” (Arhiva CNSAS, fond 40 010, vol. 134/I, f. 153). Iar referitor la *Însemnările* cuprinse în prezenta anexă, relatează tot generalul C. Pantazi, că în seara de 23 august 1944, după orele 20,30, ex-Mareșalul “în saffé a scris reflexiile lui pe o carte [în fond, o agendă legată] ce a găsit-o acolo. A scris două ore în acea carte, indignarea lui contra atitudinii Regelui și a lui Sănătescu” (*ibidem*, f. 148).

La expunerea mea a asistat la audiență Dl Mihai Antonescu.

I-am arătat Regelui că de aproape 2 ani Dl Mihai Antonescu a căutat să obțină de la Anglo-Americanii asigurări pentru viitorul Țării și i-am afirmat cu această ocazie că, dacă aș fi găsit înțelegere, și aș fi putut găsi înțelegere pentru asigurarea vieții, libertăților și continuității istorice a acestui nenorocit popor, nu aș fi ezitat să ies din război, nu acum, ci chiar de la începutul conflictului mondial, când Germania era tare.

În continuare, i-am arătat conversația avută, imediat la întoarcerea mea de pe front, în noaptea de 22/23 [august 1944], cu Dnii Clodius și Mihalache și în dimineața zilei [de 23 august 1944] cu Dl G. Brătianu.

D-lui Clodius i-am vorbit în fața D-lui M. Ant[onescu] pe un ton răspicat și i-am amintit că atât prin Dl M. Ant[onescu] de acum câteva luni, cât și în februarie, la ultima întrevedere, am arătat Germaniei ca, dacă frontul nu se va menține pe linia Tg. Neamț-Nord Iași-Nord Chișinău-Nistru, România va căuta soluția politică pentru terminarea războiului.

I-am arătat D-lui Clodius că nici o țară, și nici chiar Germania, nu ar putea continua războiul în caz când jumătate din teritoriul ei ar fi ocupat și țara total la discreția Rușilor.

I-am cerut ca și Dl M. Ant[onescu] să arate acest lucru la Berlin, să roage să înțeleagă poziția Țării noastre în fața cataclismului ce o amenință și a mea în fața Istoriei și a Țării și să-mi dea dezlegarea a trata un armistițiu, dorind să ieșim din această situație ca oameni de onoare și nu prin acte care ar dezonoara pentru vecie Țara și pe conducătorii ei.

Dl Clodius a promis că va arăta exact dorința noastră; i-am arătat că noi trebuie să ne luăm libertatea de a ne apăra viața viitoare a neamului.

Relativ la conversația cu Dl Mihalache, deși ea a durat câteva ceasuri, totuși i-am arătat numai esențialul.

Dl Mihalache mi-a cerut să mă sacrific și să fac eu pacea, oricât de grele ar fi condițiile puse.

I-am arătat cu eu, fiind exponentul unei revoluții care m-a adus, fără a [o] fi pus eu la cale sau să fi avut vreo legătură cu ea, la conducerea Statului, dându-mi mandatul să reconstituiesc granițele Țării, să restabilesc ordinea morală și să pedepsesc aducându-i în fața tribunalului poporului pe acei care¹⁰⁰ ... catastrofa granițelor și prăbușirea Dinastiei. Cum Țara îmi impusese și pe legionari și mai târziu și războiul, pentru a legifera actele mele, am cerut aprobarea Țării pentru faptul că schimbasem din luptă regimul legionar pentru trădările sale și pentru că intrasem în război în aclamațiile și, cu asentimentul întregii națiuni, trecusem, forțat de operațiuni, și Nistru.

Țara, prin câte 3 milioane de voturi, mi-a dat dezlegare și a aprobat tot ce eu făcusem.

În consecință, a acceptat astăzi propunerile Molotov însemnează:

a – a face un act politic de renunțare și pierdere a Basarabiei și Bucovinei, act pe care România nu l-a făcut până acum niciodată de la 1812 și până la ultimatumul Molotov.

¹⁰⁰ Lipsă în original.

I-am adăugat că după părerea mea, făcând acest act, putem pierde beneficiul Chartei Atlanticului, în care Roosevelt și Churchill s-au angajat printre altele “să nu recunoască nici o modificare de frontieră, care nu a fost liber consimțită”.

b – să bag Țara pentru vecie în robie, fiindcă propunerile de armistițiu conțin și clauza despăgubirilor de război neprecizate, care, bineînțeles, constituie marele pericol, fiindcă, drept gaj al plății lor, Rușii vor ține Țara ocupată nedefinit. Cine, am spus D-lui Mihalache, își poate lua răspunderea acceptării acestei porți deschise, care poate duce la robia neamului?

c – a treia clauză, și cea mai gravă, e aceea de a întoarce armele în contra Germaniei.

Cine, am arătat D-lui Mihalache ..., poate să-și ia răspunderea consecințelor viitoare asupra neamului ale unui asemenea gest odios, când putem să ieșim din război oricând dorim.

Am avea bazele viitoarei politici a Statului asigurate și i-am afirmat că dacă ... de Dl Maniu, pe care l-am lăsat și i-am înlesnit tratativele direct cu Anglo-Americanii sau de Dl Mihai Antonescu, care a tratat cu știința mea, eu nu m-aș da la o parte și aș da, dacă mi s-ar cere concurs, pentru a scoate România din război, luându-mi curajul și răspunderea să spun Führerului în față că România se retrage din război.

d – a patra condiție cerută de Molotov și de Anglo-Americanii este să dau ordin soldaților să se predea Rușilor și să depună armele, care ne vor fi puse la dispoziție pentru ca, împreună cu Rușii, să alungăm pe Nemți din Țară.

Care om cu judecata întreagă și cu simțul răspunderii ar putea să dea soldaților Țării un astfel de ordin care, odată enunțat, ar produce cel mai mare haos și ar lăsa Țara la discreția totală a Rușilor și Germanilor?

Numai un nebun ar putea accepta o astfel de condiție și ar fi pus-o în practică.

Vecinătatea Rusiei, reaua ei credință față de Finlanda, Țările Baltice și Polonia, experiența tragică făcută de alții, care au căzut sub jugul Rusiei, crezându-i pe cuvânt, mă dispensează să mai insist.

Notez că, atunci [când] ni s-au propus acestea, situația militară a Germaniei, deși slăbită, era totuși încă tare.

e – În sfârșit, propunerile Molotov mai conțineau și clauza care ne impunea să lășăm Rusiei dreptul de a pătrunde pe teritoriul României oriunde va fi necesar, pentru a izgoni pe Nemți din Țară. Adică, sub altă formă, prezenta ocupațiunea Rusească cu toate consecințele ei.

Reamintind toate acestea D-lui Mihalache, D[umnealui] mi-a spus, ceea ce a constituit o surpriză pentru mine, că trebuie să mărturisească că D[umneai]lor, adică național-țărăniștii, s-au înșelat; au crezut în sprijinul Anglo-Americanilor, însă și-au făcut convingerea definitivă că aceștia sunt total nepregătiți pentru a indispune pe Ruși și că suntem lăsați la totala lor discreție, ca și Polonia și, poate, alte țări. În consecință, trebuie să ne considerăm o generație sacrificată, să ne resemnăm și să așteptăm.

I-am răspuns D-lui Mihalache că, într-o astfel de situație, este de preferat ca un popor pe care-l așteaptă, dacă are siguranța că îl așteaptă o asemenea soartă, să moară eroic, decât să-și semneze singur sentința de moarte.

Dl Mihalache a insistat încă o dată să fac eu armistițiul și să semnez pacea, fiindcă condițiile puse sunt condiții de pace, nu de armistițiu (este sublinierea D-sale). Bineînțeles, am declinat (refuzat) aceasta.

În dimineața zilei de astăzi, pe când eram în Consiliul de Miniștri, a cerut să mă vadă Dl. Brătianu, care, spre deosebire de Dl Mihalache, mi-a declarat că vine de la o întrevvedere dintre D-nii Maniu și Dinu Brătianu și că vine cu mandatul formal de la ambii că sunt de acord și că își iau alături răspunderea, dacă accept, să fac eu tratative de pace.

I-am răspuns că accept cu condiția să mi se dea în scris acest angajament, să accepte ca el să fie publicat, pentru ca poporul să vadă că s-a înfăptuit unirea internă și pentru ca străinătatea, aliații și inamicii, să nu mai poată¹⁰¹ ... , prin dezbinarea noastră.

Dl Brătianu urma să-mi aducă adeziunea scrisă înainte de audiența mea la Rege, fiindcă voiam să merg la această audiență cu hotărârea luată, adică să-I pot afirma că, dat fiind faptul că s-a realizat unirea politică internă, îmi pot lua angajamentul să încep tratativele de pace. Generalul Sănătescu a intervenit în discuții de două ori și și-a luat angajamentul, fără să i-l fi cerut, că-mi va aduce dânsul acest angajament, pentru care i-am mulțumit.

Cum Regele spunea ca aceste tratative să înceapă imediat, Dl Mihai Antonescu i-a spus că așteaptă răspunsul de la Ankara și Berna pentru a obține consimțământul Angliei și Americii de a trata cu Rușii. Aceasta, fiindcă Churchill, în ultimul său discurs, a spus, vorbind despre România, că “această Țară va fi curând la discreția totală a Rusiei”, ceea ce era un avertisment că vom fi atacați în forță și că vom fi total la discreția lor și că va trebui să tratăm mai întâi cu Rușii.

Acest “mai întâi”, legat și de alte indicații pe care le-am avut pe căi serioase, a determinat pe Dl M. Antonescu să arate Regelui că este o necesitate să mai aștepte 24 de ore, să primească răspunsurile pe care le așteaptă și după aceea să continue cu tratativele.

Eu am confirmat că sunt de acord cu aceste condiții, chiar cu plecarea D-lui M. Antonescu la Ankara și Cairo pentru a duce tratative directe.

În acest moment, Regele a ieșit din cameră, scuzându-se față de mine, și discuția a continuat câțva timp cu generalul Sănătescu, revenind cu afirmația că va aduce el adeziunea scrisă a Dlor Maniu, Brătianu și Titel Petrescu.

Când eram în curs de discuțiuni și mă plictiseam așteptând revenirea Regelui pentru a pleca, Regele intră în cameră și în spatele lui apare un maior din garda Palatului cu 6-7 soldați cu pistoale în mână.

Regele a trecut în spatele meu, urmat de soldați, unul din soldați m-a prins de brațe pe la spate și generalul Sănătescu mi-a spus: “D-le Mareșal, sunteți arestat pentru că nu ați vrut să faceți imediat armistițiu”.

M-am uitat la soldatul care mă ținea de brațe și I-am spus ca să ia mâna de pe mine și, adresându-mă generalului Sănătescu, în obrazul Regelui, care trecea în altă cameră cu mâinile la spate: “Să-ți fie rușine; acestea sunt acte care dezonorează un General”. M-am uitat fix în ochii lui și I-am repetat de mai multe ori apostrofa.

După aceea, brusc, am fost scos din cameră pe culoar unde o bestie de subofițer mi-a spus să scot mâna din buzunar, ceea ce am refuzat. După aceea, împreună cu Dl Mihai Antonescu, am fost băgat la ora 17 într-o cameră “Safe” Fichet și încuiați cu cheile.

Camera nu are decât 3 m pe 2, este fără fereastră și fără ventilație.

După 2 ore s-a deschis ușa și ni s-au oferit scaune aduse din afară.

¹⁰¹ Lipsă în text. Vezi, în continuare, alte situații similare în original.

Nu s-a avut nici o dorință de a se da acestei camere-celulă cel puțin aspectul curat. Este plină de praf și într-o dezordine organizată.

Iată cum a ajuns un om care a muncit 40 de ani ca un martir pentru Țara lui, care a salvat-o de 2-3 ori de la prăpastie, care a scăpat de la o teribilă răzbunare pe membrii Dinastiei, care a luat jurământul tânărului Rege în strigătele mulțimii, care îmi cerea să dau pe toți din Palat pentru a fi linșați și care a servit timp de 4 ani, cu un devotament și cu o muncă de mucenic, Armata înfrântă, Țara și pe Regele ei.

Istoria să judece.

Mă rog lui Dumnezeu să ferească Țara de consecințele unui act cu atât mai necugetat cu cât niciodată eu nu m-am cramponat de putere. De mai multe ori am spus Regelui în[tre] patru ochi și în prezența D-lui M. Antonescu că, dacă crede că este un alt om în Țară capabil să o servească mai bine ca mine, eu îi cedez locul cu o singură condiție: să prezinte garanții și să nu fie un ambițios sau un aventurier.

M[areșal] Antonescu

23.VIII.1944

Scris în celulă

IV

“BIROUL PĂCII” (1942-1944) ȘI OPERA SA

Nimic n-a fost întâmplător. Pentru a reintra în deplinătatea drepturilor sale istorice, grav încălcate în 1940, pentru refacerea unității naționale integrale și pentru afirmarea intereselor sale fundamentale, România, cu începere de la 22 iunie 1941, a participat la conflictul mondial din 1939-1945. Chiar dacă alături de Reichul lui Adolf Hitler, un aliat cu siguranță incomod și compromis, hrăpăreț și detestat, la nivel național ori mondial. Se adaugă precizarea, numaidecât necesară și logică, în ordinea lucrurilor, că, de partea cealaltă, Marea Britanie sau Statele Unite ale Americii, de exemplu, aliindu-se cu Stalin împotriva lui Hitler, n-au făcut cumva o „alegere” ceva mai ... fericită! Dar, se vede cât de colo, triumfase, cum altfel la vremuri de restriște, străvechiul adagiu: *La război ca ... la război!* Iar, pentru această situație, României avea să i se afle culpa finală. Aceea că, în vreme ce Națiunile Unite, în frunte cu SUA, URSS și Marea Britanie, au reputat victoria în 1945, România - deși a susținut și a fost susținută de o serie de aliați europeni, toți (Hitler, Mussolini și vasalii lor), exceptându-l pe Mannerheim, odioși sau, cel puțin, deocheați¹ - l-a pierdut. Or, după cum e stabilit cu rigurozitate, în istorie „dreptul” obligatoriu la judecată nu aparține decât învingătorilor; nicidecum celor învinși!

Dar, deși angrenați în război, unul mondial și total în toate privințele, de prin 1942-1943, după unele succese militare și politico-diplomatice inițiale, lipsiți și de șanse, Bucureștii s-au preocupat să prepare temeiurile păcii ce avea a succede războiului în plină desfășurare. Mareșalul Ion Antonescu și Mihai Antonescu au afirmat cu tărie, la București sau în fața liderilor de la Berlin, că românii nu-s „un popor de misiune mondială”², dar au identificat „traectoria” neamului ca fiind una de factură și proporții europene³. S-a cristalizat, în consecință, ideea că, indiferent de cursul și de soarta ostilităților, România nu-și putea îngădui a se dezinteresa de **pacea de mâine**⁴, impunându-se o acțiune conjugată vizând, în esență, două obiective: - unul propagandistic și, celălalt, organizatoric, de documentare. Devansând oarecum lucrurile,

¹ La 18 iulie 1941, în memoriul trimis generalului I. Antonescu, Iuliu Maniu, subliniind că susținea războiul României pentru eliberarea Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța, își exprima însă rezerve față de alianța cu Reichul nazist și sateliții săi, apreciind că “și *tovărășia de arme de până acum, impusă de împrejurări, este cât se poate de supărătoare* (subl. ns.)”, mai ales că Bucureștii nu primiseră dinspre Berlin, până atunci, după cum și ulterior, “nici o satisfacție în problema Transilvaniei” (cf. Ion Calafeteanu, ed., *Iuliu Maniu – Ion Antonescu. Opinii și confruntări politice. 1940-1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 80). În același sens, diplomatul Gh. Barbul s-a exprimat fără rezerve: “*Personal, nu găsesc întru nimic mai grav, nici mai rușinos să fi fost aliat cu Hitler decât aliat cu Stalin* (subl. ns.)” (cf. Gh. Buzatu, *Trecutul la judecata istoriei. Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 265).

² Arhivele Naționale ale României, Arhiva Istorică Centrală, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri – Cabinetul Militar, dosar 1 075/1943, f. 3 (Expunerea lui M. Antonescu în fața *Biroului Păcii*, București, 6 martie 1943) (În continuare, se va cita: ANIC, fond PCM - CM).

³ *Ibidem*, f. 14.

⁴ *Ibidem*, f. 3.

vom preciza că, la 6 martie 1943, Mihai Antonescu, ca vicepreședinte al Guvernului și titular al departamentelor Afacerilor Străine și Propagandei Naționale, a motivat necesitatea absolută de a se începe „a pregăti, într-un sistem organizat, întregul material documentar cu care Țara noastră, de o parte, să-și desăvârșească propaganda internațională, iar, pe de altă parte, să-și pregătească apărarea drepturilor și înfățișarea revendicărilor sale la Conferința de Pace (subl. ns.)”⁵. În aprecierea faptelor, trebuie luat în considerație acest **element decisiv**, și anume că inițiativele ministrului de Externe al României și-au avut sorgintea și s-au desfășurat nu în perioada în care situația pe Frontul de Est era defavorabilă forțelor Axei, ci, din contra, atunci Wehrmachtul și trupele aliate dispuse pe teritoriul URSS se aflau în culmea expansiunii și succeselor lor, o dată cu declanșarea și desfășurarea ofensivei spre sud-est (28 iunie – 18 noiembrie 1942)⁶. Evident preocupat de destinul României în perspectiva războiului și a organizării lumii postbelice, Mihai Antonescu a opinat – apreciem - cu sinceritate atunci când a precizat: “ ... Toți avem datoria să înțelegem că reorganizarea europeană depinde de puterea cu care fiecare stat va ști să-și afirme nu numai pe câmpurile de bătaie puterea și prezența lui, dar depinde și de metoda, de puterea de persuasiune, de forța de convingere și de prezentare a adevărului, a rosturilor și răspunderilor pe care se va rezema ordinea Europei de mâine. Poporul român are toate însușirile pentru ca să contribuie la ordinea de mâine, la reconstrucția Europei, pentru că este un popor curat, întreg, cu puteri de muncă și cu puteri de jertfă. Depinde prin urmare de apărarea pe care o facem drepturilor lui ca să-i așezăm destinul în matca pe care Europa o va deschide popoarelor de mâine (subl. ns.)”⁷.

Potrivit documentației existente, în fapt Mihai Antonescu, deja la 18 mai 1942 avansase, în cadrul Consiliului de Miniștri, o serie de instrucțiuni pentru constituirea organismului destinat să se ocupe, prioritar și exclusiv, cu problemele pregătirii participării României la viitoarea Conferință de Pace. Preparativele anticipate au rezultat direct din experiența Congresului Păcii de la Paris din 1919-1920, precum și din exemplul oferit pe atunci de diplomația horthystă, în privința căreia Mihai Antonescu aflase că, “în pivnițele Ministerului Afacerilor Străine ungar și într-o clădire specială la Budapesta, Ungaria are pregătite sute de volume cu tot materialul pentru Conferința de Pace, orișicare i-ar fi tendința”⁸. Constatând că noi “nu ne-am trezit”⁹, liderul diplomației române a decis că sosise momentul pentru ca să se “treacă serios” la muncă¹⁰. Realitățile momentului erau tragice în viziunea demnitarului: “ ... Cu pământul frânt, cu granițele sfâșiate, prăbușiți în mândria și în drepturile noastre, - încă stăm într-o beatitudine și așteptăm ca alții să ne facă istorie?! – fie de pe malurile Tamisei, fie de la Directoratul lui

⁵ *Ibidem*, f. 2.

⁶ Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995, p. 25.

⁷ ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 21 (expozeu rostit la 16 iunie 1942 în fața Comisiei pentru strângerea materialului documentar în vederea Conferinței de Pace).

⁸ *Ibidem*, f. 59 (expozeul rostit la 19 august 1942 la Consiliul în vederea strângerii materialului documentar pentru Conferința de Pace). Mai mult decât atât, în 1919-1920, la Paris, “Ungaria s-a prezentat la Conferință și a obținut drepturi numai datorită meșteșugitei sale propagande și sistemului său serios de a-și înfățișa documentarea (subl. ns.)” (*ibidem*, f. 52).

⁹ *Ibidem*, f. 52-53.

¹⁰ *Ibidem*, f. 70.

Auswärtiges Amt¹¹, fie de la Roma, fie de la Moscova”, de unde și concluzia naturală care se impunea: “Neamul românesc nu trebuie să-și împrumute conștiința din capitalele lumii, ci trebuie să-și trăiască conștiința propriei lui răspunderi (subl. ns.)”¹². Organismul în sarcina căruia au fost concentrate preparativele în vederea forumului mondial postbelic a fost denumit simplu - *Biroul Păcii*¹³, deși ulterior (1942-1944) s-au făcut adesea referiri fie la o *Comisie*¹⁴, la un *Consiliu*¹⁵ sau la un *Oficiu de Studii*, care însă, trebuie precizat pentru evitarea confuziilor, au reprezentat segmente și n-au acoperit niciodată întregul. Beneficiind de toată susținerea Mareșalului¹⁶, Mihai Antonescu a procedat, în iunie-iulie 1942, la organizarea și impulsionearea *Biroului Păcii*¹⁷ potrivit unor principii dezvoltate atât în ședința de constituire a organismului din 16 iunie 1942¹⁸,

¹¹ Ministerul de Externe din Berlin.

¹² ANIC, fond PCM – CM, dosar 514, f. 53

¹³ Mioara Anton, *Biroul Păcii și propaganda în interes național*, în „Dosarele istoriei”, București, nr. 12/2005, p. 25.

¹⁴ La reuniunea constitutivă din 16 iunie 1942 (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1-39).

¹⁵ *Ibidem*, f. 40-126 (stenograma reuniunii din 19 august 1942).

¹⁶ Cf. Mihai Antonescu, <<Dacă vrei să câștigi războiul, trebuie să pregătești pacea>>, Cluj-Napoca, 1991 (Cuvânt înainte de Ion Ardeleanu).

¹⁷ Vezi Ion Ardeleanu, „*Biroul Păcii*”: Proiecte privind soluționarea problemei frontierelor României și bune relații în Balcani (1942-1943), în „Europa XXI”, Iași, vol. I-II/1992-1993, p. 128-132; Petre Otu, *Biroul Păcii*, în „Document”, București, nr. 1/2000, p. 42-49; Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploiești Mileniul III, 2005, p. 447-468; Mioara Anton, *Biroul Păcii și propaganda în interes național*, p. 24 și urm.; Petre Otu, ed., *Pacea de mâine. Documente ale Comisiei constituite în vederea pregătirii Conferinței de Pace după cel de-al doilea război mondial (1942-1944)*, București, Editura Militară, 2006. Relevăm în context că datorăm istoricului militar Petre Otu cel mai consistent volum consacrat *Biroului Păcii*. Beneficiind de un titlu inspirat, *Pacea de mâine*, volumul reunește unele dintre documentele esențiale (datând mai ales din 1942) relativ la activitatea comisiilor *Biroului Păcii*; de asemenea, el beneficiază de un amplu studiu introductiv, care, în afara unor minime deficiențe, reprezintă contribuția cea mai serioasă în domeniu (*ibidem*, p. 5-43). Astfel că, în consecință, de-acum cunoaștem mai bine care a fost opera Biroului Păcii, cum și-a desfășurat activitatea, care au fost etapele, cine a fost cuprins și care au fost rezultatele concrete ale organismului. În egală măsură, se desprind concluzii interesante privind rolul și locul României în desfășurarea conflagrației mondiale din 1939-1945, s-a extins perspectiva în abordarea diplomației Bucureștilor în context, fiind posibile noi și originale concluzii.

¹⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1-32. Tot atunci s-au organizat cele **7 comisii** ale *Biroului Păcii* (**I** - istorică; **II** - presă și propagandă; **III** - etnică, biologică și statistică; **IV** - politică; **V** - juridică; **VI** - economică; **VII** - financiară) (*ibidem*, f. 35-39), succedate aleatoriu de o comisie pentru reluarea tratatelor cu Bulgaria (idem, dosar 512, filele 270-284, 285-315, 316-341, 349-366) sau o alta maghiară (*ibidem*, f. 69-73). Referitor la componența comisiilor, se impunea prezența unor personalități, membri ai Academiei Române și profesori universitari, îndeosebi istorici, precum: Gh. Brătianu, C. C. Giurescu, Vladimir Dumitrescu, I. Lupaș, I. Nistor, Gh. Fotino, Victor Papacostea, I. Petrovici ș.a. (Comisia **I**); Alexandru Marcu, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Pamfil Șeicaru, I. Simionescu ș.a. (**II**); Silviu Dragomir, Anton Golopenția, Sabin Manuilă, Simion Mehedinți, Vintilă Mihăilescu, Valer Pop, Romulus Vuia ș.a. (**III**); Eftimie și Ervin Antonescu, Gh. Barbul, N. Dașcovici, Gh. Davidescu, Romulus Dianu, Gh. Fotino, Mircea și Horia Grigorescu, Gh. și Radu Meitani, Al. Oteteleșanu, Valer Pop, Gh. Sofronie, Pamfil Șeicaru, I. G. Vântu, Ovidiu Vlădescu, Virgil Veniamin ș.a. (**IV**); Eftimie și Ervin Antonescu, Ion Fințescu, D. D. Gerota, Radu Meitani, Al. Oteteleșanu, Ilie Popescu-Spineni, Gh. Sofronie, I. G. Vântu, Ovidiu Vlădescu ș.a. (**V**); C. Bușilă, Grigore Antipa, Eftimie Antonescu, Victor Bădulescu, Valeriu Bulgaru, I. Christu, N. Cornățeanu, D. D. Gerota, Aurel Gociman, Gh. Ionescu-Sisești, I. Lapedatu, Gh. Leon, M. Nasta, Gh. Strat ș.a. (**VI**); N. Stoenescu, Mircea Vulcănescu, Victor Bădulescu, I. Lapedatu, M. Nasta, Gh. Leon ș.a. (**VII**) (*ibidem*, f. 35-39). În **Anexa** acestui capitol, cititorul poate consulta unele din cele mai semnificative paginii de corespondență schimbate în epoca războiului între unii dintre membrii *Biroului Păcii* și liderii regimului antonescian.

cât și la reuniunile unora dintre comisii¹⁹. Răspundem cu toții – a insistat Mihai Antonescu – pentru “*pregătirea materialului pentru apărarea drepturilor noastre și înfățișarea revendicărilor românești în fața Conferinței de Pace* (subl. ns.)”²⁰. Sub aspect doctrinar și organizatoric, discursurile rostite de Mihai Antonescu la reuniunile din 16 iunie 1942²¹, la fondarea *Biroului Păcii*, și, mai ales, la 19 august 1942²², în cursul dezbatărilor vizând strângerea materialului documentar pentru Conferința Păcii²³, au fost fundamentale²⁴. Reținem formularea scopului acțiunii, motivată din start, adică la 16 iunie 1942, în prezența a numeroși invitați de prestigiu (miniștri și oameni de știință și cultură, diplomați, ziariști)²⁵:

“Domnilor Miniștri, Domnilor, un dicton bătrân și plin de înțelepciune spunea: <<Si vis pacem para bellum>>. Cred că la acesta omul modern trebuie să adauge un nou dicton: Dacă vrei să câștigi războiul, trebuie să pregătești pacea (subl. ns.)”²⁶.

Au existat, în condițiile precizate, temeuri serioase, pentru care, în cazul membrilor *Biroului Păcii*, acesta a rămas în memoria lor drept *Comisia Mihai Antonescu*. Se impune a preciza, în acest loc, că, opera încredințată *Biroului Păcii* și membrilor comisiilor sale a fost de excepțională semnificație politico-diplomatică, științifică și națională, cu rezultate eficiente în perioada următoare, la fel a fost surprins cu realism misiunea ce incumba viitorului forum mondial, care trebuia să ajungă la o „*soluțiune de echilibru*”²⁷. A funcționat cu siguranță și o deficiență majoră a sistemului conceput provenind direct din viziunea inițiatorului care, situând Germania lui Hitler în centrul demonstrațiilor și așteptărilor²⁸, o trecea deja între învingători. Ceea ce nu a fost cazul! Cu toate acestea, posibilitatea de-a expune și acționa sau de a se manifesta, o dată mai mult și mai stăruitor, pentru apărarea intereselor distincte ale României a fost importantă,

¹⁹ Idem, dosar 512/1942, *passim* (stenogramele reuniunilor dintre 17 iunie și 13 august 1942 ale diverselor comisii).

²⁰ Idem, dosar 514/1942, f. 44.

²¹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1-39.

²² *Ibidem*, f. 40-126.

²³ *Ibidem*, p. 293-331.

²⁴ După cum și intervențiile sale ulterioare, tot în fața *Biroului Păcii*, la București, în 6 martie 1943 (ANIC, fond PCM, dosar 1 075/1943, f. 2-36), 13 martie 1943 (*ibidem*, f. 84-111) și 20 martie 1943 (*ibidem*, f. 112-125) sau la Sibiu, în 19 iulie 1943, în prezența lui Ion Antonescu (*ibidem*, f. 127-191).

²⁵ Dintre care reținem: Ion Petrovici, N. Stoenescu, C. Bușilă, C. Pantazi, Gh. Jienescu, Mircea Vulcănescu, Alexandru Marcu, Grigore Antipa, Eftimie și Ervin Antonescu, Alexandru Bădăuță, Gh. Barbul, Gh. Brătianu, I. Chinezu, N. Dașcovici, Gh. Davidescu, Romulus Dianu, Silviu Dragomir, Vladimir Dumitrescu, Ion Fiñescu, G. Fotino, D. D. Gerota, C. C. Giurescu, Aurel Gociman, Mircea și Horia Grigorescu, I. Lapedatu, Gh. Leon, I. Lugoșianu, Sabin Manuilă, Simion Mehedinți, Radu și Gh. Meitani, Grigore Niculescu-Buzești, I. Nistor, Alexandru Oteteleșanu, Z. Pâclișanu, Petre și Victor Papacostea, Valer Pop, Ilie Popescu-Spineni, Pamfil Șeicaru, I. Simionescu, N. Smochină, Gh. Sofronie, Ilie Șteflea, Gh. Strat, I. G. Vântu, Ovidiu Vlădescu, Romulus Vuia ș. a.) (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1-3).

²⁶ *Ibidem*, p. 4; Petre Otu, ed., *Pacea de mâine*, p. 296. M. Antonescu avea să revină asupra acestui dicton la 6 martie 1943 (ANIC, fond PCM, dosar 1 075/1943, f. 2).

²⁷ *Ibidem*, f. 3.

²⁸ A se vedea declarația lui Mihai Antonescu în sensul că, după rapturile lui Stalin și Molotov din 1940, “în fața primejdiei bolșevice, în fața amenințării de agresiune totală din partea Rusiei, România nu se putea rezema, nu se mai poate rezema decât pe Germania, iar această adeziune nu este un joc întâmplător de echivocuri oculte ci o linie de conservare în fața unei primejdii totale (subl. ns.)” (*ibidem*, f. 47, expozeul din 19 august 1942).

pe alocuri chiar decisivă, faptul atestând, în ultimă instanță, că țară nu era ocupată de Axă, ci satelit al sistemului, cu o anume libertate de acțiune, pe plan intern sau extern²⁹. Cu titlu de exemplu, reamintim că, pentru susținerea declarațiilor sale, Mihai Antonescu a pus, el însuși, la dispoziția *Biroului Păcii*³⁰ numeroase documente privind negocierile sale cu liderii naziști, iar dintre acestea desprindem scrisoarea nr. 74 865 trimisă la 10 octombrie 1941 pe adresa lui Manfred von Killinger, ministrul Germaniei la București (1941-1944). Documentul în discuție cuprindea o tulburătoare pledoarie pentru Transilvania, amintindu-ne astăzi nouă – indiscutabil și semnatarului, la vremea lui - de declarația celebră a lui N. Titulescu din 1915 pe aceeași temă, pe care în fapt o imita:

„... *De la Mareșalul Antonescu, mândria Neamului și expresia lui, până la cel din urmă cetățean al acestei Țări, nu este unul singur care să se dezonzoreze, trădând drepturile României asupra Transilvaniei.*

Ardealul – atenționa expeditorul – nu este pentru noi, Domnule Ministru, un pământ, un teritoriu.

Ardealul este cetatea în care am trăit și am suferit două mii de ani.

În Carpații Ardealului ne-am zidit viața și am păstrat împotrivirea năvălitorilor și a hoardelor slave, ieri ca și azi.

În Carpați ne-am întemeiat cele dintâi Principate Românești continuatoare al lumii romane antice.

În Carpați a răsărit ordinea spirituală, care a stat temelie morală a acestui Neam de-a lungul veacurilor.

Carpații sunt pentru noi leagănul trecutului nostru, al mitologiei și al credinței noastre, de care nu ne poate despărți nimeni [...]

Ardealul nu este un pământ.

Ardealul suntem noi toți.

Ardealul este sufletul nostru.

*Nu poate nimeni să ne aibă întregi fără suflet (subl. ns.)*³¹.

Nu o singură dată, Mihai Antonescu a subliniat că, pentru împlinirea misiunii *Biroului Păcii*, fuseseră rezervate mijloace bugetare „mult depășite”³² ori a solicitat celor nominalizați în comisii „să muncească, zi și noapte, alături de noi, alături de Ministerul Afacerilor Străine, alături de Guvernul întreg, pentru pregătirea materialului documentar, pentru legarea acțiunii și materialului statului de materialul științei românești sau al datelor de coroborare a practicii cu înfățișarea diplomatică a problemelor noastre (subl. ns.)”³³. Altădată, în calitate-i de titular al Ministerului Propagandei Naționale, Mihai Antonescu s-a declarat indispus „să las, ca până acum, ca Academia Română să se ocupe de apărarea drepturilor neamului românesc; Institutul Social la fel; Academia de Științe Morale și Politice se ocupă și ea; Institutele Istorice se ocupă și ele și până la urmă se ajunge la o anulare de principii și de lucrări, astfel încât nu avem nici o lucrare pe care să putem conta sau, mai mult, să avem unele pe care o să trebuiască să le retragem din

²⁹ Cf. Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 175 și urm.

³⁰ A se vedea și modul în care, în 1943, a dispus organizarea arhivei personale (ANIC, fond PCM – Cabinetul civil M. Antonescu, dosar 362, f. 233 și urm. – *Biroul Păcii*, în inventarul original al fondului).

³¹ ANIC, fond PCM, dosar 1 075, f. 150-151.

³² *Pacea de mâine*, p. 59.

³³ *Ibidem*, p. 55.

circulație, ca primejdioase apărării intereselor noastre de peste graniță”³⁴. Concluzia se desprindea de la sine, fiind magistral sintetizată: „Înțelegeți că Ministerul Afacerilor Străine, într-o perioadă de război, este Statul Major al doilea al Statului! ...”³⁵

Așa după cum s-a subliniat, cele șapte secții ale *Biroului Păcii* au fost stabilite (ca profil și componență nominală) în cadrul ședinței de inaugurare din 16 iunie 1942³⁶, simultan avansându-se și un program minimal de lucru, cuprinzând un număr de 18 Probleme de rezolvat de către „Biroul Păcii”³⁷.

Sub impactul evenimentelor generale, mai ales al celor militare, începând de la 6 martie 1943 Mihai Antonescu a intervenit pentru a se intensifica activitatea *Biroului Păcii*³⁸. Din punctul său de vedere devenise clar că strategia organismului includea două obiective majore, care, însă, se interpătrundeau: 1- opera de propagandă a drepturilor și intereselor României; 2 – pregătirea sub raport documentar a participării României la viitoarea Conferință de Pace³⁹. Odată cu revitalizarea activității *Biroului Păcii*, Mihai Antonescu a optat pentru a se adopta și împlini un document maximal, intitulat - defel pretențios, dacă avem în vedere concepția, amplexarea și varietatea obiectivelor (174) – Program pentru pregătirea materialului documentar de informare și propagandă în vederea Conferinței de Pace⁴⁰, căruia i s-a adăugat nu mai puțin de 215 „Dosare speciale”⁴¹. La ședința din 6 martie 1943 a *Biroului Păcii*, Mihai Antonescu, înainte de a inventaria „marile probleme”, pe care, în acel moment, le studiau „toate statele”⁴², a reamintit asistenței sensul războiului României:

“... Poporul român luptă azi în contra slavismului și a comunismului, dar mâine el va trebui să lupte în contra acelor care i-au luat pământul fără luptă.

³⁴ *Ibidem*, p. 329.

³⁵ *Ibidem*, p. 326.

³⁶ De la 6 iulie 1942 a debutat activitatea celei de a opta secții (*ibidem*, p. 215 și urm.).

³⁷ *Ibidem*, p. 81-82. Iată lista acestor probleme: **1** – Permanențele neamului românesc și problemele permanente de propagandă și organizare internațională; **2** – Problemele etnice și biologice; **3** – România, factor social de civilizație; **4** – România, factor industrial; **5** – România, stat agricol european; **6** – România, factor de ordin european financiar; **7** – Finanțele României; **8** – Problema Dunării; **9** – Problema Mării Negre; **10** – Problema comunicațiilor europene și misiunea României; **11** – Propaganda politică; **12** – Problema românilor de peste hotare; **13** – Propagandă și influență negativă; **14** – Echivocul ungar; **15** – Misiunea de popor de margine a românilor; **16** – Structura socială ungară; **17** – Probleme politice speciale (granițe, schimburi de populații, ordinea teritorială și etnică etc.); **18** – Probleme speciale politice ale Transilvaniei.

³⁸ În mod concret, deja la 19 august 1942, Mihai Antonescu formulase serioase rezerve și critici acerbe pe marginea activității din iunie – august 1942 a comisiilor din cadrul *Biroului Păcii*, oferind ca variantă intensificarea eforturilor și organizarea a patru grupe în cadrul Ministerului Afacerilor Străine (**I – Grupul documentar; II – Grupul tehnic; III – Grupul pentru cercetarea materialului documentar cu caracter politic; IV – Grupul pentru cercetarea materialului despre Transilvania**) (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 77-78).

³⁹ Vezi expozeul lui Mihai Antonescu din 13 martie 1943 (apud Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 447 și urm.), în care constata că, din programul de lucrări stabilite în iunie 1942, „puține au fost întocmite” (*ibidem*, p. 448).

⁴⁰ ANIC, fond PCM, dosar 1 075/1943, f. 94-111; Arhiva MAE, București, fond Conferința de Pace de la Paris din 1946, dosar 94, f. 158-161; Arhiva CNSAS, București, fond 40 010, “Tribunalul Poporului”, dosar 95/I; Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 454-461.

⁴¹ *Ibidem*, p. 461-468.

⁴² ANIC, fond PCM, dosar 1 075, f. 26-27.

Transilvania este datoria noastră față de noi înșine și nu va fi un singur român care să nu moară pentru ea.

Mai bine să ne prăbușim într-o luptă dreaptă, decât să trăim veacuri în rușinea nedreptății ...”⁴³

Mihai Antonescu avea să revină, în același sens, la reuniunile din 13 martie 1943⁴⁴ sau din 20 martie 1943⁴⁵, dar mai cu seamă, la Sibiu, la 19 iulie 1942⁴⁶, când a explicat că acțiunea României rezulta din “comandamentele istoriei și legile unității naționale”, toate exprimând deopotrivă “însuși sensul existenței noastre (subl. ns.)”⁴⁷. Și, deși încă la 19 august 1942 înaltul demnitar decisese că, din acel moment, toate comisiile Biroului Păcii intrau “în vacanță” (!!)⁴⁸, pentru a se inaugura activitatea celor patru grupuri deja menționate⁴⁹, el a sugerat ca, în abordarea problemelor, specialiștii îndemnați să coopereze să renunțe la tratările “alambicate” și “abstracte”, urmărindu-se “rezultate practice, fiindcă savanți ne naștem și cunoaștem toate problemele; rămâne numai să le aplicăm”⁵⁰. În chip concret, s-a pronunțat oratorul, “pe mine nu mă interesează ... să fac academie, ci eu vreau să fac broșuri și lucrări de propagandă și informație politică. Nu vreau ca să mă abat de la adevărul științific [...], dar nu pot nici să fiu la sclavia datelor științifice și a cercetărilor care nu se mai termină [...] Acestea sunt lucrări care trebuiesc făcute mult mai târziu. Practic și imediat, mie îmi trebuie să am problemele principale rezolvate, constantele neamului românesc. Pe acestea lucrez ...”⁵¹. Fără a nominaliza pe cineva, Mihai Antonescu a decis: “N-am nevoie de figuranți; am nevoie de colaboratori; am nevoie de contribuții sincere și efective. N-am timp de politetici [...] Am nevoie de oameni care să mă ajute; am nevoie de oameni care să mă înțeleagă”⁵². Însă după mai multe luni, la 6 martie 1943, Mihai Antonescu – oarecum în contradicție cu el însuși – a solicitat din nou sprijinul specialiștilor, le-a solicitat sugestiile, pledând pentru poziția lor de “centru generatori de difuzare” a energiilor și cunoștințelor, contând pe concursul Academiei Române și al universităților, al marilor institute de cercetare⁵³. De altfel, fuseseră invitați și au avut intervenții: prof. I. Simionescu, președintele Academiei Române⁵⁴; prof. G. G. Mironescu, reprezentând Academia de Științe Morale și Politice⁵⁵; Gh. Brătianu, profesor al Universității din București și directorul Institutului de Istorie Universală „N. Iorga”⁵⁶; D. Gusti, delegat și lider al Institutului Social

⁴³ *Ibidem*, f. 39-40.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 84-111.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 112-125, inclusiv intervențiile profesorilor N. Dașcovici, Gh. Brătianu și Ioan Lupaș (f. 115-122).

⁴⁶ *Ibidem*, f. 129-177. Vezi și alocuțiunile Mareșalului Antonescu, la începutul și sfârșitul manifestării (f. 127-128, 178-180).

⁴⁷ *Ibidem*, f. 137. Cu același prilej, înaltul demnitar a declarat că “nici în groapă nu voi ierta pe aceia care la Viena [30 august 1940] au semnat, trădând, dezonoarea Neamului Românesc” (*ibidem*, f. 141).

⁴⁸ Idem, dosar 514/1942, f. 108.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 77-78.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 108.

⁵¹ *Ibidem*, f. 110.

⁵² *Ibidem*, f. 111.

⁵³ Idem, dosar 1 075/1943, f. 27.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 73.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 74.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 74-76.

Român⁵⁷; Constantin C. Giurescu, profesor al Universității din București și directorul Institutului de Istorie Națională, care a precizat că deja răspuns cu fapte⁵⁸; prof. I. Lupaș, directorul Institutului de Istorie Națională al Universității din Cluj-Sibiu⁵⁹; prof. Victor Papacostea, directorul Institutului de Studii și Cercetări Balcanice⁶⁰; prof. Horia Hulubei, rectorul Universității din București⁶¹; Grigore Antipa⁶²; prof. Silviu Dragomir, care organizase, în cadrul Universității din Cluj-Sibiu, Centrul de Studii privitoare la Transilvania⁶³, ce avea să procedeze în lunile imediat următoare (1944-1945) la valorificarea unor micro-monografii pe profilul programului *Biroului Păcii*, în cadrul unei colecții proprii – „Bibliotheca Rerum Transsilvaniae”⁶⁴. Din rândul celor prezenți, prof. Gh. Brătianu, evocând preocupările anterioare, a insistat asupra cursului ce predase la Universitatea din București în ultimii doi ani pe tema *Istoriei Mării Negre*⁶⁵, iar prof. Victor Papacostea, realist dar entuziasmat, a vorbit în numele celor care vor răspunde „cu toată puterea noastră de credință și cu toată puterea noastră de muncă la apelul pe care Țara, prin Dv., ni-l face”⁶⁶. Au intrat în sfera contribuțiilor remarcabile sintezele prof. Constantin C. Giurescu din seria *Istoriei Românilor*, coordonarea monumentalei monografii tipărită în limba germană consacrată Transilvaniei⁶⁷, ca și minicro-sintezele, editate în românește și în mai multe limbi străine, *Transilvania. Schiță istorică* (1943-1944)⁶⁸ sau *Die europäische Rolle des rumänischen Volkes* (1941)⁶⁹. Să mai avem în seamă: Simion Mehedinți, *Rumänien an der Ostgrenze Europas* (1941); Horia Ursu, *Bastionul de Răsărit al Europei: Poporul Român* (1941); Grigore Antipa, *Die Donau. Ihre politische und wirtschaftliche Bedeutung im Leben des rumänischen Volkes* (1941); Theodor Capidan, *Die Mazedo-Rumänen* (1941); Alexandru V. Boldur, *Cu privire la istoria Transnistriei. Studiu critic* (București, 1943); idem, *Românii și strămoșii lor în istoria Transnistriei* (Iași, 1942); Ion I. Nistor, *Aspecte geopolitice și culturale din Transnistria* (București, 1942); Nicolae M. Popp, *Românii din Basarabia și Transnistria*

⁵⁷ *Ibidem*, f. 76-77.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 77-78.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 78-79.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 79-80.

⁶¹ *Ibidem*, f. 80.

⁶² *Ibidem*, f. 82-83.

⁶³ *Ibidem*, f. 80-81

⁶⁴ Vezi, în acest sens, Silviu Dragomir, *La Transylvanie avant et après l'arbitrage de Vienne*, Sibiu, 1943 (nr. I); idem, *Le Banat Roumain*, Sibiu, 1944 (nr. XIII); Georges Sofronie, *Frontière et Nation en Droit International*, Sibiu, 1944 (nr. IX); idem, *Les antécédents diplomatiques de l'acte de Vienne (Du 30 Août 1940)*, Sibiu, 1945 (nr. XV); Al. Procopovici, *Die Rumänenfrage*, Sibiu, 1944 (nr. III); Tudor Drăganu, *La doctrine juridique de la Couronne hongroise*, Sibiu, 1944 (nr. IV); Al. Filipașcu, *Le Maramureș*, Sibiu, 1944 (nr. X); Camil Negrea, *Le problème de rétablissement de la législation roumaine en Transylvanie du Nord*, Sibiu, 1945 (nr. XVIII) ș.a.

⁶⁵ Cf. Gheorghe Zbucnea, Gh. I. Brătianu: *O carte vorbită, dar nu și scrisă*, în vol. *Arta Istoriei - Istoria Artei. Acad. Răzvan Theodorescu la 65 de ani*, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 387- 397; ANIC, fond PCM, dosar 1 075, f. 74-76.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 80.

⁶⁷ Vezi *Siebenbürgen*, I-II, Vorwort von Constantin C. Giurescu, Bukarest, 1943, VIII – 794 p. (Institut für Geschichte in Bukarest).

⁶⁸ Lucrare revăzută și reeditată în românește, engleză, germană sau franceză între 1967 și 1972.

⁶⁹ Studiu inclus, în formă abreviată, în volumul *Siebenbürgen*, I, p. 425-434.

(București, 1941); C. Gh. Constantinescu, *Românii transnistrienii* (București, 1942)⁷⁰; N. P. Smochină, *Din amarul românilor de peste Nistru* (București, 1941)⁷¹; general Radu Rosetti, *Războiul pentru reelibărarea Bucovinei și Basarabiei* (București, 1942); Guvernământul Basarabiei, *Basarabia dezrobită. Drepturi istorice. Nelegiuiri bolșevice. Înfăptuiri românești* (București, 1942)⁷²; Emil Diaconescu, *Românii din Răsărit. Transnistria* (Iași, 1942). Importante lucrări au fost consacrate Dobrogei, începând cu sinteza prof. Radu Vulpe – după modelul prof. C. Daicoviciu, cu o *Transilvanie în Antichitate*⁷³ – despre istoria veche a ținutului dintre Dunăre și Marea Neagră⁷⁴. Un rol și un ecou important l-au avut publicațiile de istorie, precum “Revue de Transylvanie”, cu un număr special (iulie-decembrie 1944) consacrat problemelor românești în viziunea Păcii⁷⁵. S-a neglijat, în context, rostul prof. P. P. Panaitescu, excelentul nostru medievalist, prezent în acțiune cu lucrări de profil⁷⁶, după ce se impusese cu un manual pentru cursurile secundare privind *Istoria Românilor*, tipărit în mai multe ediții⁷⁷; a nu se neglija, de asemenea, că în noiembrie 1940 P. P. Panaitescu și Emil Lăzărescu au pregătit, pentru deplasarea lui I. Antonescu la întâlnirea cu A. Hitler la Berlin, „dosarul” cu problemele istoriei românești⁷⁸. Gh. Brătianu, deopotrivă cu profesorii Constantin C. Giurescu și P. P. Panaitescu, s-a înscris printre cei mai prolifici și reductabili istorici, mai ales după micro-monografiile din 1940 – *Moldova și frontierele sale istorice* (1940), cu ediții în limbile franceză, germană, italiană, engleză⁷⁹ sau *România și Ungaria* (București, 1940), *Misiunea istorică a Ungariei* (București, 1942), de asemenea traduse în limbi de circulație internațională. Este în afară de orice îndoială însă că, dintre cărțile ilustrului istoric, au rămas contribuții istoriografice de referință, așa precum: *Originile și formarea unității românești* (București, 1942), *La Bessarabie. Droits nationaux et*

⁷⁰ Majoritatea reeditate după 1989 (vezi Florin Rotaru, ed., *Românitatea transnistriană. Antologie*, București, Editura Semne, 1996).

⁷¹ Vezi și N. P. Smochină, *I Romeni fra il Dniester et il Bug*, București, Tip. „Bucovina” I. E. Torouțiu, 1942.

⁷² De asemenea, reeditate (vezi Florin Rotaru, *Suferințele Basarabiei și răpirile rusești. Antologie*, București, Editura Semne, 1996).

⁷³ Cf. Ioan Opreș, *Constantin Daicoviciu în zodia confruntărilor*, în „Muzeul Național”, t. XVII/2005, București, p. 449-465. Alte informații extrem de prețioase privind activitatea istoricilor români în anii '40, examinate ulterior prin filtrul organelor speciale ale fostului regim comunist, în idem, *Istoricii și Securitatea*, I-II, București, Editura Enciclopedică, 2004-2006.

⁷⁴ Vezi referiri bibliografice în Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Constanța, Editura Ex Ponto, 1998; Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între 1918-1944. Contribuții la cunoașterea problemelor geopolitice, economice, demografice, sociale și ale vieții politice și militare*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2005; I. Munteanu, *Interferențe geopolitice la Dunărea de Jos în epoca modernă*, București, 1999; Valentin Ciorbea, coordonator, *Germanii dobrogeni – Istorie și civilizație*, Constanța, Editura Muntenia, 2006; Vasile Mărculeț, *Considerații asupra începuturilor statului dobrogean*, în “Anuarul Muzeului Marinei Române”, t. IX/2006, Constanța, p. 219-237.

⁷⁵ Vezi Georges Sofronie, *L'Acte de Vienne (du 30 août 1940) <<Diktat>>, non pas <<Sentence arbitrale>>*, în “Revue de Transylvanie”, t. X, nos. 3-4/1944, p. 3-32; Tudor Drăganu, *Les décisions d'Alba Iulia et leur interprétation par les minorités nationales de Roumanie*, în idem, p. 52-73. În același număr, s-a bucurat de o amplă recenzie solida contribuție a lui Gh. Brătianu intitulată *Le problème de la continuité daco-roumaine* (Bucarest, 1944), în idem, p. 140-153 (Mihail P. Dan).

⁷⁶ Vezi, de exemplu, P. P. Panaitescu, *Români și bulgari*, București, 1944, 66 p.

⁷⁷ Retipărit și recomandat cu stăruință elevilor imediat după 1990.

⁷⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 181/1940, filele 53-72.

⁷⁹ Toate reeditate, prin grija lui Florin Rotaru, București, Editura Semne, 1995, 121 p.

historiques (Bucarest, 1943), editarea revistei *Geopolitica și Geoistoria* (1941-1944). Cu toate că, în context și în concordanță cu menirea *Biroului Păcii*, planificată de prof. Mihai Antonescu, colegul său de la Universitatea din București și fostul aderent al dizidenței liberale din anii '30⁸⁰, **cea mai reprezentativă operă**, formând inițial obiectul unui curs universitar, s-a concretizat într-o ambițioasă sinteză, al cărei titlu și conținut trimiteau, cu semnificație aparte, la înseși bazele construcției ce se proiecta odată cu sfârșitul războiului în curs: *Formules d'organisation de la paix dans l'histoire universelle* (I-II, Bucarest, 1945-1946)⁸¹.

Un alt fapt remarcabil: din primele momente ale comunizării României, care, în mod cu totul nefericit și păgubitor evoluției țării, au coincis epocii sfârșitului celui de-al doilea război mondial și debutului epocii postbelice, **majoritatea coplesitoare** a lucrărilor redactate prin grija sau în spiritul inițiativelor *Biroului Păcii* au fost trecute în anii 1945-1948 – prin decrete-legi – în rândul **scrierilor interzise**⁸². Ceea ce, indiscutabil, a reprezentat o probă elocventă în sensul că, după ce, în condiții istorice concrete, România “pierduse” Pacea din 1946-1947⁸³, prin cumplinele sacrificii impuse de învingătorii din 1945, **opera Biroului Păcii** nu s-a dovedit întrutotul ineficientă sau ... ignorată! Mai ales că destinul provinciilor istorice pierdute în anul tragic 1940 îl obsedase cu supra de măsură: Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța, nordul Transilvaniei și Cadrilaterul.

Așa după cum am constatat, în cadrul *Biroului Păcii* s-a constituit la un moment dat, desigur că în funcție de negocierile antamate în vara anului 1942 între București și Sofia, posibil chiar la recomandarea Berlinului⁸⁴, o **secție** pentru “reluarea tratatelor cu Bulgaria”. Secția respectivă, pusă sub președinția generalului N. Stoescu, ministrul Finanțelor, ceea ce a sugerat clar țelurile și așteptările inițiatorului, s-a întrunit în mai multe rânduri, la 6, 13, 20, 29 iulie sau la 1 august 1942⁸⁵, dar și la 13 august 1942⁸⁶.

⁸⁰ După lovitura de stat de la 23 august 1944, în care Gh. Brătianu fusese implicat, Mihai Antonescu s-a dezis complet de marele istoric. Interogat de Avram Bunaciu, la 13 aprilie 1946 fostul lider al diplomației române a precizat: „Dacă mă considerați ca om, lăsați-mă să vă spun că Gh. Brătianu este a doua amărăciune pe care am avut-o după 23 august. Pentru că în ziua de 23 august a avut un rol atât de odios, dacă vreodată voi fi liber și voi mai putea să întind mâna oamenilor, nu voi mai întinde mâna lui Gh. Brătianu. Oricine putea să facă ce a făcut [el] la 23 august, dar Gh. Brătianu nu putea să facă. L-am ținut la curent pe Gh. Brătianu de absolut tot ce am întreprins, de greutățile mele cu Mareșalul în politica externă L-am informat de tot, Nu avea dreptul să facă să-mi sfârșesc viața arestat (subl. ns.)” (Marin Radu Mocanu, *Avram Bunaciu. Documente*, București, Fundația Culturală Libra, 2006, p. 175-176).

⁸¹ Apărută nu demult, grație Editurii Enciclopedice din București, în ediție definitivă. Apărută nu demult, grație Editurii Enciclopedice din București, în ediție definitivă (vezi Georges I. Brătianu, *L'Organisation de la Paix dans l'histoire universelle. Des origines à 1945*, cu o prefață de John Rogister, București, Editura Enciclopedică, 1997, 344 p.). Marele istoric publicase pentru început, în „Revue Historique du Sud-Est Européen” (t. XXII/1945; t. XXIII/1946) sau în „Revue du Moyen Age Latin” (t. V), un rezumat al sintezei.

⁸² Cf. Paul Caravia, coordonator, *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945-1989*, București, Editura Enciclopedică, 2000.

⁸³ Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri. 1939-1947*, p. 423 și urm.

⁸⁴ La 17 iunie 1942, de exemplu, Ernst von Weiszäker, din cadrul MAE al Reichului, a transmis lui Raoul Bossy, ministrul român la Berlin, invitația “amicală” pentru guvernele României și Bulgariei de-a finaliza chesiunile rămase în suspensie după Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940 (Petre Otu, ed., *Pacea de mâine*, p. 26).

⁸⁵ Vezi Petre Otu, ed., *Pacea de mâine*, pp. 215-220, 239-264, 268-292.

Comisia s-a bucurat de participarea unor specialiști de marcă în domeniile diplomatic, economico-financiar, juridic, fiind suficient să reținem numele unora dintre cei care au intervenit în dezbateri: în afară, bineînțeles, de titularul Finanțelor, generalul N. Stoenescu, C. Stoicescu, ministrul Justiției, Mircea Vulcănescu, subsecretar de stat la Finanțe, diplomații Gh. Davidescu, I. Christu, iar într-un rând însuși liderul diplomației Bucureștilor ș.a. În cursul reuniunilor, s-a căzut de acord, mai cu seamă la sugestiile lui N. Stoenescu și I. Christu, că nu “toate” problemele rămase în suspensie între România și Bulgaria în urma Tratatului de la Craiova din 1940⁸⁷ aveau să-și afle soluții (6 iulie 1942)⁸⁸, decisiv fiind stabilirea fondului dosarului⁸⁹. Admițându-se, la propunerea aceluiași, să nu se admită cedări în negocierile cu Bulgaria (13 iulie 1942)⁹⁰, secția *Biroului Păcii* a avut în atenție: schimbul de populație efectuat și negocierea sumei forfetare, situația refugiaților și chestiunea arhivelor (13 și 20 iulie 1942)⁹¹, problema telefoanelor (1 august 1942)⁹². La ședința din 29 iulie 1942 a fost prezent ministrul de Externe, Mihai Antonescu, care a recomandat principiile de urmărit, a formulat aspectele de ordin tehnic și financiar în atenție și nu a ignorat, în context, să-și exprime intențiile, mai precis: “... Ceea ce mă interesează pe plan diplomatic și politic este să fac acest pas înainte pentru a nu-l face alții și a mă prinde într-un clește și pe urmă să nu mai pot ajunge la schimbul de populație pe pachete. Dacă pot să obțin aceste date, atunci, fără îndoială, mă interesează rezolvarea tuturor problemelor. Aceasta mă preocupă din punct de vedere tehnic [...] În ceea ce privește chestiunile de principii, ceea ce mă preocupă este să facem un pas înainte în raporturile româno-bulgare. Întreaga problemă de principii trebuie să fie rezolvată în acest spirit (subl. ns.)”⁹³.

Este, fără îndoială, inutil să mai precizăm că toate compartimentele (comisii, grupuri etc.) care au funcționat în cadrul sau în numele *Biroului Păcii* (1942-1944), succedat după lovitura de stat din 23 august 1944, de o Comisie tehnică pentru studiul problemelor Păcii, la nivelul Ministerului Afacerilor Străine din București (după 1 februarie 1945)⁹⁴, au avut un rol bine determinat. Mai apoi, în august 1945, sub conducerea lui Gh. Tătărescu, noul lider al diplomației române (martie 1945 – noiembrie 1947), s-au constituit – după modelul *Biroului Păcii*, mai mult ca sigur – două comisii care aveau în atenție două probleme: pregătirea documentelor privind participarea țării la viitoarea Conferință a Păcii și stabilirea cuantumului reparațiilor (de achitat ori de primit)⁹⁵. Cu aportul specialiștilor, programul împlinit a excelat prin profunzime și

⁸⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 512/1942, f. 270-284.

⁸⁷ Pentru detalii, vezi Aurel Preda-Mătășaru, *Tratatul între România și Bulgaria, semnat la Craiova la 7 septembrie 1940. Trecut și prezent*, București, Editura Lumina Lex, 2004, p. 99 și urm.

⁸⁸ *Pacea de mâine*, p. 215.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 216-217.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 244-245.

⁹¹ *Ibidem*, pp. 239-243, 247, 259, 263.

⁹² *Ibidem*, p. 281 și urm.

⁹³ *Ibidem*, pp. 276, 280.

⁹⁴ Arh. MAE, fond Conferința de Pace de la Paris din 1946, vol. 94, f. 36.

⁹⁵ ANIC, fond PCM – SSI, dosar 116/1945). Prezentăm lista dosarelor speciale studiate și soluționate de comisii: **1** – dosare politice (teritoriile istorice românești și românii din jurul granițelor – 4); **2** – dosare politice internaționale (7); **3** – raporturile României cu Marile Puteri (6); **4** – raporturile României cu Țările Latine (4); **5** – raporturile României cu alte țări (4); **6** – dosare economice (25); **7** – chestiuni speciale (11); **8** – dosare politice și administrative (*ibidem*, filele 461-468). Se observă, astfel, că nu numai se continua activitatea *Biroului Păcii*, dar se preluau dosarele pregătite de acesta (vezi Stela

concretețe, prin realism și amploare, iar roadele activității s-au evaluat la și după Conferința Păcii de la Paris din iulie – octombrie 1946, unde s-au dovedit neprecupețite toate materialele adunate relativ îndeosebi la Transilvania⁹⁶, după cum și la ultima reuniune de la New York (noiembrie – decembrie 1946) a Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe ai Marilor Puteri învingătoare care au convenit asupra textelor definitive ale Tratatelor de Pace impuse foștilor sateliți ai Reichului nazist – România, Finlanda, Ungaria, Bulgaria, dar și Italia, toate convocate la Paris, la 10 februarie 1947, pentru a li se impune noile Dictate ale Păcii.

După cum lesne s-a putut constata, de o mare eficiență în opera *Biroului Păcii* s-a dovedit activitatea istoricilor, geografilor, etnologilor, statisticienilor și geopoliticienilor, reuniți în cele două secții de profil – *istorică* sau *etnică, biologică și statistică*. Numai într-un atare context a fost posibil ca, datorită acelorasi specialiști, să fie valorificate, într-un termen minim și cu o periodicitate exemplară, excelente sinteze consacrate trecutului, hărți și lucrări de cartografie istorică și etnică⁹⁷. Dintre acestea din urmă, se impune de departe **Atlasul Spațiul istoric și etnic românesc**, apărut în anul 1942⁹⁸, apărut prin grija Institutului Cartografic Militar, Institutul Național Central de Statistică și Academiei Române. După cum constatăm, *Biroul Păcii* n-a fost implicat, cât timp fondarea lui a coincis cu însăși apariția **Atlasului**, dar cei mai proeminenți dintre viitorii săi membri colaboraseră⁹⁹. Editorul din 1992-1993 al **Atlasului**, motivându-și gestul, consemna că beneficiem de „o lucrare remarcabilă prin acuratețe informațiilor, prin conciziunea stilului și, în special, prin expresivitatea hărților și a graficelor [...] Lucrarea, în ansamblu, constituie o întreprindere științifică deosebit de valoroasă și fără precedent la noi, depășind în mod evident sfera conjuncturalului”¹⁰⁰. Este inutil să mai precizăm că, de atunci încoace, **Atlasul Spațiul istoric și etnic românesc** a stat permanent la dispoziția delegaților României în toate confruntările internaționale, inclusiv, dacă nu cumva în prima ordine, la Congresul Păcii de la Paris din iulie-octombrie 1946.

Este necesar să precizăm, în încheiere, că ediția princeps a **Atlasului Spațiul istoric și etnic românesc** a beneficiat, cum se impunea, de un *motto* exemplar, și anume:

Ne-am născut aici, suntem cei dintâi așezați aici și vom pleca cei din urmă / Mareșal Ion Antonescu.

ASTFEL, CEEA CE PENTRU MAREȘALUL PUTEA SEMNIFICA, FOARTE BINE, CREZUL UNEI VIEȚI, PENTRU POPORUL ROMÂN ECHIVALA UNUI CERTIFICAT DE EXISTENȚĂ!

Acatrinei, *Situația internațională în 1946: Problemele păcii și reconstrucției europene. Aspecte istoriografice*, în Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Istorie și societate*, III, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 324).

⁹⁶ De fapt, încă la 19 august 1942, Mihai Antonescu sugerase să se acorde o “atenție specială” materialelor privind Transilvania (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 105).

⁹⁷ Vezi Mircea Cociu, în *Spațiul istoric și etnic românesc*, III, ediția a II-a, București, Editura Militară, 1993, p. 90 (Postfață).

⁹⁸ Publicat într-un tiraj limitat, în limbile circulație internațională, reeditat de Mircea Cociu, în colaborare cu Lucian Petre: *Spațiul istoric și etnic românesc*, I-III, București, Editura Militară, 1992-1993.

⁹⁹ *Ibidem*, vol. III (Postfață).

¹⁰⁰ *Ibidem*, vol. I.

[3 martie 1943], București – Mihai Antonescu reîntrunește « Biroul Păcii »**BIROUL PĂCII**

Extrase din cuvântarea D-lui Profesor Mihai Antonescu,
Vicepreședintele Consiliului de Miniștri și Ministrul Afacerilor Străine,
ținută în ziua de 13 martie 1943¹⁰¹

[...] România nu dispune încă de o lucrare de sinteză generală, care să prezinte problemele Neamului Românesc și ale României politice, de o lucrare cu caracter constructiv general, de informație sintetică, și care să poată da ușor o imagine asupra rostului Țării noastre în organizarea internațională, în timp ce toate țările și-au făcut asemenea monografii, unele cu caracter enciclopedic, altele cu caracter de sinteză, de imagini întovărășite de texte, care să dea repede o impresie lămuritoare asupra unei ordini naționale, exprimând în același timp perspectivele istorice, politice și economice, într-un cuvânt: rostul național al poporului înfățișat.

[...] Azi nu este prea ușor să introducem, în Europa mai ales, lucrări de propagandă care să înfățișeze cu caracter contradictoriu drepturile Neamului nostru.

În țările lângă care ne aflăm în război împotriva Rusiei, există, fără îndoială, dificultatea de a lăsa ca în piața, fie și literară, a lucrărilor, să se înjghebeze un duel - între România și Ungaria, de pildă - asupra drepturilor naționale.

În teritoriile neutre, până în ultima vreme, datorită greutăților războiului și intervențiilor concentrice pe care le făceau țările cu interese contradictorii, s-a constatat această situație: țările neutre înseși ajunseseră la un moment dat la o fază de pasivitate, care excludea posibilitatea de a introduce orice fel de lucrări cu caracter polemic sau înfățișând contradictoriu drepturile.

De aceea, pentru această perioadă, care începe totuși acum să capete un caracter mai viu de înfățișare a unor teze contradictorii, pentru această lume internațională neutrală, care formează azi un adevărat sistem de legătură între diferite tendințe manifestate acum în ordinea internațională în privința reconstituirii Europei sau a echilibrului lumii, cred că trebuie să alcătuim aceste lucrări de informație generală, apoi să atacăm problemele speciale ale Neamului Românesc și, în sfârșit, să înfățișăm în modul cel mai expresiv drepturile și aspirațiile noastre, folosind chiar tonul polemic pe care l-am socoti potrivit.

[...] Înainte de a vă citi programul pe care l-am întocmit și care urmărește să completeze lipsurile din trecut constatate în susținerea drepturilor noastre și să organizeze propaganda constructivă viitoare, țin să vă spun că vă pun la dispoziție, atât Dvs., cât și

¹⁰¹ Vezi Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploiești, Mileniul III, 2005, p. 447-468.

instituțiilor pe care le reprezentați, oricâte mijloace financiare veți cere pentru realizarea programului. Și aceasta, pentru că noi trebuie să străbatem, în popasul câtorva luni, ceea ce n-am împlinit timp de 25 de ani în domeniul propagandei internaționale.

Aceasta cu atât mai mult cu cât, după experiența care a fost făcută în Europa și în lume asupra propagandei ca instrument de călăuzire a ordinii morale a popoarelor și chiar de așezare a granițelor, este sigur că ne vom trezi mâine la Conferința de Pace în fața unei tehnice esențial deosebită de tehnica altor conferințe de pace.

Dacă, în ce privește marile linii, marile principii de reorganizare europeană și de determinare politică a granițelor, în ceea ce privește însă organizarea tehnică, formulele de solidaritate regională, ca și organizările de amănunt ale teritoriilor, problemele de populațiuni, problemele de coordonări economice, toate acestea vor fi mult înrâurite de acțiunea de propagandă și de informație de care va fi capabil fiecare guvern în acel moment.

[...] În iunie 1942, luând inițiativa unei conferințe, am stabilit un program de lucrări, din care însă foarte puține au fost întocmite.

De data aceasta, fără nici o trufie, fără nici o vanitate, dar cu răspunderea aspră a Ministrului de Externe, care trebuie să cugete la datoria lui, care este și a Dvs., trebuie să fixăm termenul pentru aceste lucrări.

Din bunele intenții pe care le-am mărturisit atunci, nu am cules decât rezultate mărunte. Sunt numai câțiva dintre cei prezenți aici care - într-adevăr - au lucrat cu o mare stăruință. Și Ministerul Propagandei a fost fericit să le poată publica și răspândi lucrările, nu numai în Țara noastră, dar mai ales în străinătate.

Dacă în timp de pace, când problema granițelor românești se pune ca simplă perspectivă sau ca o vagă amenințare, era îngăduit ca acest serviciu național să fie și o vocațiune de foarte mare libertate și o facultate pentru fiecare, azi nu mai poate fi vorba de asemenea libertăți.

[...] În timp ce noi ne zbatem, cu contribuția câtorva cărturari de seamă, să ducem o acțiune de propagandă în străinătate, Ungaria a și aruncat pe piețele neutre o seamă de lucrări, în care prezintă problemele ungurești cu afirmări constructive de drepturi, și chiar lucrări de polemică, în care suntem denigrați, prin aparența de obiectivitate cu care sunt prezentate problemele româno-ungare, folosindu-se nume de rezonanță neutrală, franceze, belgiene, olandeze, etc.

Astfel, o lucrare recent apărută, *Le problème transilvain*, care a fost răspândită în întreaga Europă, prezintă problemele transilvane într-o lumină care ne umilește și ne revoltă.

Ceea ce este mai grav e că trăim o vreme în care - datorită stărilor politice europene - există o impermeabilitate spirituală între țările din Europa și cele din alte continente, o imposibilitate de stabilire a unor constante, [iar nu] ca în celălalt război, când pe teritoriul Statelor neutre se ajunsese nu numai la publicarea unor lucrări de sinteză și de coordonare a punctelor de vedere, dar chiar la convocarea de conferințe și la alcătuirea de asociații în vederea păcii.

Azi, această impermeabilitate face ca lucrările care vin din afară din Europa să fie uneori întemeiate pe elemente de informație complet amorfe sau inexacte, lipsindu-ne de posibilitatea de a ne informa asupra opiniei spirituale de unde pornesc, din cauza acestei opacități și lipse de legătură.

De aceea, în lucrările noastre de răspuns, în lucrările noastre cu caracter polemic sau de înfățișare a unor antagonisme purtând asupra intereselor și drepturilor Țării noastre, noi trebuie să urmărim tot ceea ce s-a scris până azi împotriva noastră și, în același timp, să ne gândim și la tot ce ar mai putea să fie scris, prin exagerarea unor tendințe sau deformarea unor realități, pentru ca să evităm să fim surprinși de fixarea unor puncte de vedere antiromânești, fără să fi avut posibilitatea să le combatem.

Vă citez un exemplu: când afirmarea unor realități demografice indiscutabile în problemele Transilvaniei a făcut ca Ungaria să se găsească în fața dificultății de a nu putea nega existența unui milion și jumătate de români în Transilvania de Nord - astfel încât nici măcar formula schimbului de populații n-ar putea constitui o justificare a ordinii teritoriale prezente -, atunci au apărut în presa ungară, și apoi în presa altor țări, articole cu tematica: Ungurii în Moldova, Ungurii în Valea Prahovei.

De la un articol în care era vorba de ceangăii din Moldova și în care numărul ungarilor din această provincie era socotit la 80 000, s-a ajuns - într-o recenzie asupra acestui articol - la cifra de 500 000 și, în câteva zile, la un alt articol în care se vorbea de un milion de unguri, pentru ca, pe aceste date, să se trateze apoi aceste elemente de propagandă internațională, întemeiate pe prezența a numeroase pachete de unguri pe teritoriul românesc.

Se ajunge, astfel, să se încalce în logica judecătorului obiectiv dar neinformați impresia că schimbul de populații ar putea duce la situațiile cele mai drepte pe bazele teritoriale prezente, întrucât - dacă numărul membrilor grupului etnic care ar urma să fie strămutat este aproximativ egal cu numărul membrilor celui alt grup etnic - atunci fără îndoială că situația teritorială poate să rămână constantă.

Desigur, nu trebuie ca, în lucrările noastre, să dăm acestor îndrăzneli conținutul unor afirmări de valoare științifică sau politică, dar nici să le lăsăm fără răspuns, pentru că așa se face școala mistificărilor istorice și a jocurilor politice: prin lansarea unor afirmații care să pătrundă în conștiința unor oameni care - neputând să închine tuturor problemelor o egală valoare - riscă uneori să fie victimele unor informații superficiale sau tendențioase.

[...] Trebuie să se facă apoi o lucrare importantă, *Granițele Neamului Românesc*, de Vest, de Est, de Nord și de Sud.

Această problemă a granițelor Neamului Românesc trebuie să o punem, deși ne aflăm într-un moment când nu putem pune problema granițelor politice.

Actul de la Viena [din 30 august 1940] nu poate fi numit, din punct de vedere al dreptului internațional, arbitraj, ci un act de mediere politică *sui generis*.

Chiar dacă a fost consimțit printr-un joc de forțe internaționale, el niciodată nu a fost recunoscut de organele reprezentative ale Neamului Românesc, iar Consiliul de Coroană, care a fost convocat atunci pentru ca să discute anumite ipoteze politice, nu este în nici un caz expresia Neamului Românesc și deci nu poate să ne angajeze.

Nici din punct de vedere național, nici din punct de vedere internațional, nu se poate susține că, în împrejurările politice în care ne găseam și ținând seamă de practicile politicii și de regulile dreptului internațional cele mai absolute, Actul de la Viena ar constitui un act obligatoriu pentru Neamul Românesc.

Dacă Ungaria, prin însăși semnătura șefului propagandei de azi, a publicat articole prin care declara că Tratatul de la Trianon este nul, pentru că Ungaria, după războiul din 1918, nu a fost stăpână pe voința ei - deși, pierzând războiul și date fiind împrejurările

internaționale de atunci, totul concura la considerarea ca valabil a Tratatului de la Trianon -, ce trebuie să spună Guvernul Român azi, când Actul de la Viena a fost discutat de un regim politic care a fost răsturnat, printr-o revoluție internă, la numai câteva zile după aceea, când acest regim el însuși se găsea din punct de vedere internațional sub amenințarea invaziei rusești și sub presiunea unui ultimatum care i se dăduse fără nici un fel de procedură de discuții, presiune la care se asociase concomitent acțiunea de revendicări a Bulgariei și Ungariei împotriva noastră?

Dacă toate acestea pot constitui o situație de fapt, ele în nici un caz nu pot constitui o situație de drept.

La cea dintâi ocazie am constatat, printr-un act formal, caducitatea Actului de la Viena, prin însăși voința de neexecutare a Ungariei, după ce, în cursul anului 1940 și 1941, în repetate ocaziuni, Domnul Mareșal Antonescu și eu însumi am declarat, atât față de Guvernul German, cât și față de Guvernul Italian, că nu recunoaștem Actul de la Viena ca angajând Neamul Românesc.

Nu poate exista azi nici un fel de titlu de drept sau formulă care să impună valabilitatea, opozabilitatea unui act care este *res inter alios acta*, chiar dacă dintr-un punct de vedere s-ar putea vorbi de un act internațional.

Actul de la Viena este *res inter alios acta*, care în nici un caz nu are consimțirea Neamului Românesc, nici din punct de vedere formal, nici din punct de vedere substanțial.

De aceea, nu putem vorbi de granițele Neamului nostru pornind de la această bază. Granițele Neamului Românesc sunt, față de oricine și oricând, granițele lui istorice, etnice, geografice, permanente, și numai pe acestea înțelegem să le valorificăm.

Când, într-un document formal, în memorandumul de la 11 ianuarie 1941, Guvernul Regal Român a declarat Guvernului German că nu recunoaște Actul de la Viena și că Neamul Românesc trebuie să-și păstreze forțele, pentru că - dacă nu obține drepturile lui prin înțelegerea internațională - va trebui să tragă sabia pentru ca să se realizeze. Când, la 15 septembrie 1941, am făcut declarațiunea formală de caducitate a Actului de la Viena chiar față de Puterile care considerau acest act - pentru noi *res inter alios acta* - drept un act internațional încheiat între ele.

Cum am putea azi să ne slăbim poziția, și de drept și politică, considerând granițele românești și problema Neamului Românesc în raport cu această situațiune formală, pe care niciodată nu am considerat-o ca definitivă și angajând poporul român?

[...] O altă problemă care va trebui să fie cercetată este aceea a Românilor din afara Statului Român de azi, a Românilor din Balcani, din Timoc, din Banatul de Vest, de peste Nistru, din Nord.

Domnilor, am avut la un moment dat greaua situație de a trebui să fac o intervenție diplomatică, încă din aprilie 1941, atunci când miniștrii noștri de la Budapesta și Sofia ne-au înștiințat că urmează să se întrunească, la 23 aprilie 1941, o conferință germano-italiană care să decidă asupra teritoriilor iugoslave și celelalte, în urma războiului din Balcani. Eram în căutarea unui moment în care, pentru prima dată, să putem pune în scris problema inexistenței Actului de la Viena și să luăm poziție formală, să discutăm, la conferința internațională purtând asupra problemei balcanice, și granițele noastre de la Nord-Vest.

Atunci, într-un memorandum, am pus într-adevăr un accent foarte apăsător asupra problemei Românilor din Balcani, Timoc și Banatul de Vest, fără însă ca să mergem la

revendicări teritoriale, înfățișând totuși situația acestor pachete etnice românești, pentru ca să arăt direct interesele României în Balcani și să ajung indirect la concluzia politică a memorandumului: că discutarea și modificarea raporturilor de forțe în Balcani, prin lărgirea granițelor Bulgariei și Ungariei, schimbă complet echilibrul regional în Sud-Estul european și impune o revizuire a frontierelor nu numai în Balcani, dar în întregul Sud-Est. Cu acest prilej, firește, am pus accentul pe interesele românești în Balcani, stabilind un fel de legătură între Grecia și România, între Salonic și București, sub titlul de raport de comunicație sau altfel.

Vă spun toate acestea pentru a vă arăta că, atunci când am căutat material documentar, am constatat lipsa lui, mai ales pentru problema Românilor din Balcani. M-am întristat nu numai pentru contradicțiile ce există între datele pe care le avem, dar pentru că sunt foarte mulți dintre învățații noștri care, aparținând acestor pachete din Balcani, nu au căutat să apere pe plan politic drepturile Românilor din Balcani și să prezinte situația lor printr-o documentație corespunzătoare însemnătății luptei din trecut și din prezent a acestei importante ramuri a Neamului nostru.

Aceeași situațiune în privința Românilor din Banatul de Vest, a căror stare este dintre cele mai întristătoare și mai grele din cauza coaliției împotriva noastră a tuturor elementelor străine, sârbești, germane și ungare.

În ceea ce privește numărul Românilor din Timoc, am constatat cu uimire că nu dispunem de nici o dată serioasă.

Desigur că toate aceste elemente informative nu vor fi folosite azi pentru formularea unor pretenții teritoriale, dar, în momentul când popoarele își adună de pretutindeni datele necesare pentru înfățișarea drepturilor lor, când politica demografică stă la baza acțiunii Statelor contemporane, este cu neputință să neglijăm această realitate biologică a Neamului Românesc.

Chiar dacă nu urmărim soluții teritoriale, nu putem să nu căutăm pe plan diplomatic elemente de compensație politică.

De aceea, pentru Balcani, rog pe Domnul Profesor Victor Papacostea ca Institutul D-sale, împreună cu Ministerul Afacerilor Străine, prin Dl. Ministru Davidescu, care a primit de la mine o serie de informațiuni asupra inițiativelor și metodelor care au fost întrebuintate până acum de Societatea Macedo-Românilor, să conlucreze în această direcție, întocmind un întreg program de acțiune.

De asemenea, rog pe Dl. Papacostea să ne dea sprijinul pentru organizarea unui grup românesc, care să facă politica Statului Român în problema macedo-română, ca să înceteze odată practicarea politicilor personale sau străine de interesele românești.

Noi trebuie să avem o politică națională față de macedo-români; și pentru aceasta trebuie să cunoaștem datele problemei macedonene în toate amănuntele.

Vom face deocamdată pe plan internațional o politică de ocrotire a acestui element, rămânând ca la momentul oportun Guvernul să pună problema valorificării acestei prezențe românești în Balcani.

Am dat dispoziții D-lui Ministru Davidescu și rog și pe Dl. Ministru de Finanțe să oprească absolut orice fel de sprijin acestei populații, atâta vreme cât nu se constituie într-un grup național serios care să împlinească această acțiune de protecție și informare. Căci nu putem lasă ca fiecare să-și anuleze reciproc acțiunea din cauza deosebirilor de vederi, unii ducând lupta împotriva elementului grecesc, alții căutând să câștige elementul

grecesc împotriva comunităților, alții să-l câștige în scopuri economice, alții urmărind să afirme imperialismul național român ș.a.m.d.

[...] Problema raporturilor cu slavismul este foarte însemnată și trebuie însemnată și trebuie studiată imediat, pentru a avea din timp pregătit materialul documentar cu ajutorul căruia să arătăm tendințele slave, deosebirea dintre Neoslavi și Slavii de Răsărit, poziția României față de aceste două grupuri de Slavi.

[...] Pacea care va veni nu va fi numai o pace de tehnică. Am văzut o serie de lucrări tipărite de un învățat american, Noua Europă, în care sunt înfățișate hărți cuprinzând organizarea tuturor regiunilor europene, susținând sistemul confederațiunilor regionale și prezentând o serie de considerații istorice și date asupra raporturilor dintre grupele de State.

Față de toate aceste propuneri și proiecte, noi trebuie să luăm poziție.

[...] Convingerea mea este că pacea care se va face va fi nu o pace de limitare a teritoriilor, cel puțin pentru popoarele mai mici sau mijlocii, ci, dimpotrivă, o pace de integrare a teritoriilor și de lărgire a spațiilor.

Dacă însă Dvs. vreți ca noi să luăm o poziție, eu nu văd nici o incompatibilitate între ideea unității geopolitice sau chiar economice a Transilvaniei ca organizare provincială, și între tema neviabilității unității Transilvaniei ca Stat autonom și integrarea ei în unitatea românească.

Cred că avem dreptul să afirmăm azi, de pildă, că granițele actuale paralizează căile de comunicație, pauperizează populațiile, chiar din regiunile care au primit libertatea prin Actul de la Viena, că această graniță rupe unitatea pământului românesc, slăbește puterea și unitatea Neamului nostru, că orice formulă de separare a Transilvaniei lovește deopotrivă în unitatea românească și în sistemul teritorial și geopolitic sau economic al teritoriului Transilvaniei, fără ca să slujească o altă tendință sau o altă luptă europeană.

[...] După ce am fixat acest program național și liniile acțiunii noastre, țin să vă atrag atenția că veți avea întreaga libertate și că lucrările Dvs. vor fi publicate sub titulatura fiecărui institut în parte, însă, în toate aceste lucrări, trebuie să existe o unitate. Căci răspunderile noastre comune nu pot să ne ducă la un romantism al libertăților și inițiativelor, atunci când Statul Român nu dispune de documentația necesară în acțiunea lui de propagandă.

În ceasurile grele prin care trecem, în orice loc ne-am afla - oficial sau neoficial - împărțim răspunderile și amenințările față de toate imperialismele și de toate dușmăniile.

De aceea, sunt în principiu pentru libertatea Dvs. de acțiune, însă este absolut indispensabil ca lucrările necesare să se facă la timp și să se încadreze în acest program național.

În toate Statele s-a și întocmit programul de propagandă și de tipărituri. A început avalanșa lucrărilor de mare prestigiu internațional, care se introduc acum în conștiințe. Și, dacă noi, în această fază de pregătire, nu ne pregătim propria noastră poziție, mâine, când conștiința va fi fixată, când cugetarea și răspunderea oamenilor politici din Europa și din afară de Europa va fi deja orientată, vom putea aduce lucrările cele mai savante și vom putea adopta metodele cele mai ideale, fără nici un efect, pentru că vom fi venit prea târziu.

[...] Din anunțarea planului alcătuit, vă puteți da seama, desigur, că am urmărit un program național, fără a imprima nici o atitudine politică, și că deci nu sunteți supuși nici

unei servituți în afară de aceea a directivelor naționale, a coordonării muncii Dvs. și a stabilirii unui sistem rațional de acțiune în această direcție.

[...] Vom da citire acum programului pentru pregătirea materialului documentar, de informare și propagandă în vederea Conferinței de Pace, urmând ca Dvs. și instituțiile pe care le reprezentați să vă alegeți subiectele de tratat și să-mi indicați în ședința viitoare lista lor și datele până la care vă angajați să le terminați¹⁰².

PROGRAM

PENTRU PREGĂTIREA MATERIALULUI DOCUMENTAR DE INFORMARE ȘI PROPAGANDĂ ÎN VEDEREA CONFERINȚEI DE PACE

I. PROPAGANDA INFORMATIVĂ

1. România - sinteză documentară.

Prezentare de ordin biologic, etnic și biografic, cu începere de la Dacia, rolul geopolitic al Daciei, până la România de azi: o serie de lucrări care să se poată detașa în broșuri scurte și în lucrări dezvoltate, servind ca material de propagandă imediată.

2. România în imagini și înfăptuiri.

Albume privind aspecte ale civilizației românești. Mănăstirile și bisericile României. România științifică, contribuția României la știința universală. Industria română, comerțul român. Orașele române. Armata română. Școlile române. România pitorească. Arta română, monumente române. România turistică. România epigrafică.

Lucrări de imagini și de documente simple, pentru a prezenta în scurt aspectele României.

Lucrările de la pct. 1 și pct. 2 ar putea să fie folosite și fragmentat și difuzate ca monografii asupra problemelor speciale, iar reunite ar putea să constituie, adăugându-li-se un vag material de informație cu caracter enciclopedic, cu imagini exprimând acest trecut românesc, o mare monografie asupra României; nu însă o monografie de *Baedeker*, de călătorie și de informație, ci o monografie spirituală, mai ales pentru împrejurările politice actuale și pentru nevoile propagandei de azi.

II. PROPAGANDĂ ȘI DOCUMENTAȚIUNE ASUPRA POPORULUI ROMÂN¹⁰³

1. Originile și formarea unității românești

2. Vechimea poporului român, de unde descindem și ce am moștenit.

3. Temeiurile unității românești.

¹⁰² Despre activitatea incipientă a organismului constituit, vezi Ion Ardeleanu, „Biroul Păcii”: *Proiecte privind soluționarea problemei frontierelor României și realizarea unor bune relații în Balcani (1942-1943)*, p. 143-154.

¹⁰³ Vezi și Arhiva MAE, București, fond Conferința de Pace de la Paris din 1946, vol. 94, f. 158-161.

- Temeiuri istorice.
- Temeiuri biologice.

- O lucrare în care să prezentăm, și în perspectiva relațiilor sociale contemporane, realitatea biologică a poporului român, structura de rasă a Neamului Românesc înăuntrul veacurilor, cu toate greutățile străbătute; problemele de natalitate, problemele demografice, problemele minoritare.

- Temeiuri spirituale.
- Temeiuri economice.

4. Unitatea de structură a poporului român de azi: unitatea etnică, unitatea socială, unitatea spirituală românească, unitatea pământului și Statului carpatic românesc.

Această serie de lucrări va avea ca subiect problema unității de structură a poporului român, înfățișate expresiv, succint, în câteva capitole. Ea va constitui o sinteză cuprinzând toate aspectele unității românești, atât pe planul realităților economice, politice, sociale și etnice ale Neamului Românesc, cât și pe planul realităților spirituale.

5. Unirea de la 1918 și progresele realizate sub stăpânirea românească.

- Actele de liberă determinare de la 1918.
- Integrarea provinciilor românești între 1918-1940.
- Hărți, diagrame.

6. Granițele Neamului Românesc:

- a. Granița de Vest;
- b. Granița de Est;
- c. Granița de Nord;
- d. Granița de Sud.

- Granițe politice, granițe etnice, granițe spirituale.

Granițele Neamului Românesc nu sunt cele actuale, ci granițele lui istorice, etnice, geografice, permanente față de oricine și oricând, pe care înțelegem să le valorificăm.

7. Românii din afara granițelor românești:

- a. Românii din Balcani;
- b. Românii din Timoc;
- c. Românii din Banatul de Vest;
- d. Românii de peste Nistru;
- e. Românii din Nord-Vest.

III. ISTORIA PĂMÂNTURILOR ROMÂNEȘTI

1. Istoria Transilvaniei.
2. Istoria Basarabiei.
3. Istoria Bucovinei.
4. Istoria Dobrogei.
5. Istoria Principatelor Unite (Muntenia și Moldova).

IV. TRANSILVANIA ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL

1. Problema unității politice a Transilvaniei:
 - a. Teritorial;

- b. Etnic;
- c. Economic;
- d. Militar.
- 2. Transilvania, centrul pământului românesc.
- 3. Transilvania, centrul vital de apărare a poporului român, a afinității și răsăritului european.
- 4. Transilvania, teritoriu autonom, dependent de viața Neamului Românesc.
- 5. Caracterul românesc al Transilvaniei și infiltrațiile străine:
 - a. Maghiarii despre caracterul românesc al Transilvaniei;
 - b. Maghiarii despre caracterul românesc al orașelor din Transilvania;
 - c. Germanii și Sașii despre caracterul românesc al Transilvaniei.
- 6. Elementul maghiar din Transilvania.
- 7. Secuții și Români înainte de 1918; Secuții în Transilvania de azi.
- 8. Elementul German în Transilvania.
- 9. Minoritățile din Transilvania.
- 10. Constantele politicii Românilor ardeleni.
- 11. Transilvania, leagănul poporului român.
- 12. Transilvania, centru vital român. Emigrările în Muntenia, Moldova, Bucovina, Dobrogea.
- 13. Transilvania, unitate economică.
- 14. Transilvania, cetate spirituală a Neamului Românesc.
- 15. Transilvania, legătură cu Europa Centrală.
- 16. Transilvania, legătură cu Biserica de la Roma.
- 17. Transilvania, legătură cu latinitatea.
- 18. Monografii scurte pentru județele Transilvaniei de Nord:
 - a. Situația etnică;
 - b. Istoria elementului românesc și autohtonul lui;
 - c. Istoria minorităților etnice, din punctul de vedere al imigrației acestora.

V. ACTUL DE LA VIENA ȘI ROMÂNIA

- 1. Natura juridică a Actului de la Viena: *res inter alios acta*.
- 2. Actul de la Viena din punctul de vedere al dreptului național: inexistența; și din punctul de vedere al dreptului internațional: constrângerea, *res inter alios acta*, caducitatea.
- 3. Consecințele politice și economice ale partajului de la Viena:
 - a. Ruperea unității economice, culturale și sociale;
 - b. Imposibilitatea apărării militare;
 - c. Consecințele economice de transporturi;
 - d. Situații demografice.
- 4. Tratatul Românilor din Transilvania de Nord.
 - a. Tratatul persoanelor;
 - b. Tratatul bisericilor și instituțiilor culturale;
 - c. Tratatul întreprinderilor și instituțiilor economice;
 - d. Tratatul proprietății;
 - e. Tratatul țărânimii.

5. Retorsiunea, represaliile și măsurile preventive de apărare a Românilor.
6. Acțiunea diplomatică 1940-1942.
7. Memorandumurile României.
8. Comisiunile mixte, anchete Henke - Roggeri.
9. Poziția Guvernului Român.
10. Caducitatea Actului de la Viena.

VI. CONTRAPROPAGANDA FAȚĂ DE UNGARIA

1. Partajul de la Viena și Europa
2. Problema Transilvaniei, analiza temelor ungare și răspunsul lor.
3. Constantele politicii maghiare: desnaționalizarea și duplicitatea.
4. Ungurii, element de anarhizare în Europa Centrală.
5. Duplicitatea politicii maghiare în veacul al XX-lea.
6. Politica minoritară a Ungariei.
7. Mitul sacrei coroane ungare.
8. Catolicismul în Transilvania sub stăpânirea ungurească.
9. Civilizația ungară creată de Habsburgi.
10. Neoriginalitatea civilizației ungare.
11. Valoarea statisticilor ungurești.
12. Valoarea instituțiilor ungurești.
13. Valoarea hărților etnografice ungurești.
14. Valoarea legilor ungare.
15. Compromisul din 1866 și opera europeană a Ungariei. Opresiunea naționalităților.
16. Ce a făcut România cu minoritățile și ce a făcut Ungaria cu naționalitățile din granițele sale.
17. Structura socială română și structura socială ungară.
18. Reformele sociale românești, garanție a civilizației europene.
19. Biologia poporului român și a poporului ungar.
20. Investițiile României în Transilvania de Nord.
21. Opera română și opera ungară în Bazinul Dunărean.
22. România, Stat religios.
23. Misiunea creștină a poporului român.
24. Contribuția României la apărarea creștinătății și a civilizației apusene.
25. Temeiurile istorice ale culturii românești.
26. Civilizația daco-romană și instituțiile culturii românești.
27. Misiunea României de luptă și misiunea apostolică de anarhie.
28. Misiunea Ungariei și misiunea poporului român în Răsărit: misiune de vorbe și misiune de jertfe.
29. Puterea creatoare și continuitatea istorică a poporului român.
30. Românii, popor de soldați.
31. Misiunea militară și răspunderile istorice ale poporului român.

VII. BASARABIA

1. Istoria Moldovei și pământului Basarabiei.
2. Caracterul românesc al Basarabiei.
3. Infiltrațiile străine în Basarabia, infiltrațiile ucrainiene în spațiul românesc.
4. Basarabia Voievozilor și misiunea Moldovei în veacul mijlociu.
5. Basarabia, teritoriu european.
6. Basarabia, teritoriu tampon în fața Rușilor.
7. Basarabia, zid de apărare al Europei împotriva Asiei.
8. Basarabia, apărătoarea Gurilor Dunării.
9. Basarabia, instrument de împlinire a misiunii poporului român, între Slavi și Neoslavi.
10. Basarabia sub ocupația rusă.
11. Basarabia, avangardă a slavismului.
12. Basarabia, pământul teroarei comuniste: 1940.

VIII. BUCOVINA

1. Istoria Bucovinei.
2. Bucovina și trecutul Neamului Românesc.
3. Voievozii români, apărători ai civilizației creștine în veacul mijlociu.
4. Bucovina, pământul Cruciaților.
5. Bucovina și infiltrațiile ucrainiene.
6. Ucraina și Moldova.

IX. DOBROGEA

1. Problemele Dobrogei.
2. Dobrogea, pământ de echilibru european.
3. Pământurile românești din Răsărit și echilibrul european.
4. Congresul de la Berlin.
5. Basarabia și Dobrogea, instrumente ale echilibrului european.

X. MISIUNEA POPORULUI ROMÂN

1. Misiunea poporului român de la Dacia Romană la România în fața Slavilor.
2. Misiunea României în răsăritul european: poartă a creștinătății și a civilizației europene.
3. Funcțiunile României în echilibrul raselor, popoarelor și regiunilor europene.
4. Misiunea poporului român față de Balcani.
5. Misiunea poporului român în Bazinul Dunărean.
6. Misiunea poporului român la Gurile Dunării.
7. Misiunea poporului român între Baltică și Egee.
8. Misiunea poporului român pe axa eurasiatică.
9. Misiunea poporului român, centru vital al comunicațiilor europene.
10. Axa Baltica - Marea Neagră; Rin - Dunăre - Marea Neagră.

11. Misiunea României în Sud-Estul Europei.
12. România, gardian al civilizației la Gurile Dunării.
13. România, factor de legătură între Europa Centrală, Europa Orientală, Europa Baltică și Europa Sudică.

XI. ROMÂNIA, FACTOR EUROPEAN

1. România, factor social al civilizației europene: instituțiile sociale înaintate ale României și lupta împotriva anarhiei și comunismului.
2. România, factor industrial: petrolul, căderile de apă, Delta, căile de comunicație.
3. Petrolul românesc, factor european de securitate și protecție.
4. România, Stat agricol și centru al regiunii agricole europene.
5. Sistemul Statelor agrare și colaborarea cu Statele industriale europene.
6. Capitalul străin și România.
7. Rolul economic al României în Balcani și Sud-Est.
8. România în fața Statelor industriale din Occident.
9. Rolul economic al României în Bazinul Dunărean.
10. România, factor economic european:
 - Sinteza asupra ordinii economice române, petrolului, stăpânirii Dunării, liniei de comunicație Lemberg - Salonic, transporturilor Dunării și Marii Negre, ordinii monetare.
11. România, Stat de echilibru financiar:
 - Sistemul Băncii Naționale a României, sistemul monetar român, datoria publică a României și plata cuponului pe piețele internaționale, comparație între modul cum și-au administrat datoria publică România și celelalte țări.
12. România și finanțele internaționale.

XII. ROMÂNIA ȘI VECINII

1. Raporturile cu Ungaria.
2. Raporturile cu Bulgaria.
3. Raporturile cu Polonia.
4. Raporturile cu Cehoslovacia.
5. Raporturile cu Iugoslavia.

XIII. ROMÂNIA ȘI MARILE PUTERI

1. Raporturile cu Germania.
2. Raporturile cu Italia.
3. Raporturile cu Franța.
4. Raporturile cu Anglia.
5. Raporturile cu Statele Unite ale Americii.
6. Raporturile cu Rusia.
7. Raporturile cu Japonia.

XIV. ROMÂNIA ÎN FAȚA RASELOR

1. România și germanismul.
2. România în fața slavismului.
3. Românii și Neoslavii.
4. Raporturile României cu latinitatea.
5. Raporturile cu Anglo-saxonii.

XV. ROMÂNIA ȘI REGIUNILE EUROPENE

1. România și Răsăritul.
2. România și Europa Baltică.
3. România și Europa Centrală.
4. România și Europa Balcanică.
5. Organizarea Bazinului Dunărean și interesele României.
6. Organizarea între Baltica și Marea Neagră și interesele României.

XVI. ROMÂNIA ȘI ȚĂRILE BALCANICE

1. Raporturile cu Turcia.
2. Raporturile cu Grecia.
3. Raporturile cu Iugoslavia.
4. Raporturile cu Bulgaria.
5. Rolul Balcanilor în reconstrucția Europei.
6. Carpații, Balcanii, Marea Neagră și Bazinul Mediteranei Orientale, coordonate de echilibru politic și de sistem economic.

XVII. ROMÂNIA ȘI ȚĂRILE NEUTRALE

1. Raporturile cu Suedia.
2. Raporturile cu Elveția.
3. Raporturile cu Portugalia.
4. Raporturile cu Turcia.

XVIII. RAPORTURILE CU ALTE ȚĂRI

1. România și Finlanda.
2. România și poporul slovac, poporul croat, poporul sârb.
3. România și schimburile de populație.
4. Elementul german în România.
5. Elementul secuiesc în România.

XIX. PROBLEMELE SPECIALE

1. Problema Banatului.
2. Actul de la Craiova și problema Cadrilaterului.

3. Problema capitalurilor străine în România.
4. Capitalurile străine și economia românească.
5. Agricultură română și misiunea de viitor a României.
6. Bogațiile solului și subsolului românesc.
7. Probleme demografice și de frontieră:
 - Hărți, albume, stabilind evoluția și situația demografică a României.
8. Refugiații din Transilvania de Nord:
 - Situația numerică, grafice, prejudicii, cheltuielile Statului Român pentru întreținerea lor.
9. Problema schimburilor de populație, din punct de vedere politic și economic:
 - Procedura, condițiile, compensațiile.
10. Elementul german din România.
11. Elementul ucrainian din România.
12. Elementul maghiar din Transilvania.
13. Ceangăii din Moldova.
14. Găgăuții, Tătarii și Bulgarii de pe teritoriul românesc.
15. Lipovenii din Bucovina, Moldova, Basarabia, Dobrogea.
16. Evreii din România:
 - a. Evreii din Vechiul Regat;
 - b. Evreii din Basarabia;
 - c. Evreii din Bucovina;
 - d. Evreii din Transilvania.
 - Istorie și statistică, situație economică, soluții internaționale, soluții naționale.
17. Problemele României la Conferința de Pace:
 - Material informativ.

NOTĂ

Fiecare din lucrările de mai sus se elaborează într-o lucrare documentară, o broșură, cu statistici, diagrame, grafice, fotografii și mai multe articole de sinteză și analiză asupra fiecărui subiect.

DOSARE SPECIALE

I. DOSARE POLITICE

1. Teritoriile românești: Transilvania, Basarabia, Bucovina și Dobrogea.
2. Populațiile românești.
 - Albume și hărți demografice
3. Românii din afară de hotare:
 - a. Românii din Balcani;
 - b. Românii din Timoc;
 - c. Românii din Banatul de Vest;
 - d. Românii de peste Nistru.
4. Populația României.
 - Statistici și situația demografică

II. DOSARE POLITICE INTERNAȚIONALE

1. Raporturile cu Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia.
 - Atitudinea României față de acestea, în trecut și în ultimul război. Contradicții, situațiuni speciale.
2. Raporturile cu Ungaria și Bulgaria.
3. Legăturile ungaro-române între 1918-1940 și 1940-1943, pe probleme.
4. Acțiunea diplomatică a Guvernului între 1940-1943, pentru susținerea drepturilor României.
5. Condițiile ultimatumului rus și ale partajului de la Viena.
 - Consiliul de Coroană neregulat, detronarea; Actul de la Viena: *res inter alios acta*, declarația caducității Actului de la Viena.
6. Experiența româno-ungară din 1940-1943.
7. Dosarele atrocităților și situațiilor din Transilvania de Nord.
 - a. Măsuri în contra persoanelor:
 - Omoruri, asasinate, violențe, molestări, arestări, deportări, internări.
 - b. Măsuri de ordin economic:
 - Înfometări, depozedări, sechestrări, rechiziții forțate, confiscări de proprietate.
 - Anulări ale reformei agrare.
 - Ordonanța nr. 1 440 și anularea proprietății (proprietatea comercială și industrială).
 - Măsuri de sechestrări, indisponibilizări, imobilizări sau confiscări de depozite, valori, acțiuni, drepturi, bunuri sau interese. Destinația ce s-a dat acestora.
 - c. Măsuri în contra funcționarilor:
 - Destituiri, retrogradări, refuz de salarii, refuz de pensii.
 - d. Măsuri în contra muncitorilor:
 - Nerespectarea dreptului de muncă, izgonirea din întreprinderi, rechiziții forțate, muncă fără salariu.
 - e. Măsuri cu caracter economic - comercial:
 - Nerespectarea contractelor, anularea gajurilor sau garanțiilor, neplata ratelor la asigurări, nerespectarea rezervelor asigurărilor.

III. RAPORTURILE ROMÂNIEI CU MARILE PUTERI

1. Raporturile cu Germania.
2. Raporturile cu Italia.
3. Raporturile cu Franța.
4. Raporturile cu Rusia.
5. Raporturile cu Anglia.
6. Raporturile cu Statele Unite.

IV. RAPORTURILE ROMÂNIEI CU ȚĂRILE LATINE

1. Raporturile cu Italia.
2. Raporturile cu Franța.

3. Raporturile cu Spania.
4. Raporturile cu Portugalia.

V. RAPORTURILE ROMÂNIEI CU ALTE ȚĂRI

1. Raporturile cu Turcia.
2. Raporturile cu Finlanda.
3. Raporturile cu Bulgaria.
4. Raporturile cu Grecia.

VI. DOSARE ECONOMICE

1. Contribuțiile României la războiul 1941-1943.
 - Contribuții economice, contribuții financiare.
2. Ocuparea militară a teritoriului Transnistriei.
 - Sarcini și contribuții.
3. Reocuparea Basarabiei și Bucovinei:
 - a. Situația monetară;
 - b. Despăgubiri, bunuri, drepturi și interese;
 - c. Statistica pagubelor pricinuite României prin ocupațiile din 1940;
 - d. Despăgubirile României față de Rusia: Tezaurul, prejudiciile din 1940.
4. Dezmembrările și transformările teritoriale ale României și modificări aduse regimului proprietății, bunurilor, drepturilor și intereselor.
5. Regimul monetar și materialul rulant de cale ferată.
6. Datoria publică.
7. Circulația fiduciară.
8. Schimburi monetare.
9. Situația bunurilor publice și particulare în teritoriile dezmembrărilor din 1940-1941.
10. Cheltuielile de război ale României.
11. Problemele militare ale granițelor românești.
12. Apărarea națională a României și Conferința de Pace.
13. Problema Dunării și organizarea internațională a Dunării:
 - Dunărea din punct de vedere politic, economic și tehnic;
 - Problema Porților de Fier, căderile de apă;
 - Problema Gurilor Dunării;
 - Organizarea tehnică, organizarea politică, organizarea militară.
14. Problema Mării Negre și regimul Strâmtorilor.
 - Lucrările de la 1940-1943.
15. Poziția României față de reglementarea tehnică și politică a fluviilor internaționale, a Mării Negre și a Strâmtorilor.
16. Circulația aeriană.
17. Bazele maritime și aeriene în Marea Neagră.
18. Problema dotării Mării Negre.
19. Problema parcului fluvial și maritim al României.
20. Problema prizonierilor de război.

21. Problema bunurilor, drepturilor și intereselor Statelor cu care România se află în război.

- Situație, indisponibilitate, valori, lichidare.

22. Depozite române plecate în străinătate.

23. Indisponibilizări de drepturi în România.

24. Societăți și participări de capitaluri străine în România. Situația lor.

25. Comunicațiile internaționale.

- Linia Lembergului, linia Salonicului.

VII. CHESTIUNI SPECIALE

1. Căile ferate particulare din Transilvania.

2. Rentele și despăgubirile lor.

3. Amortismentul și cupoanele plătite de noi la rentele și titlurile societăților de cale ferată private, răscumpărate de noi.

- Valoarea bunurilor mobiliare și imobiliare.

4. Domeniul public sau privat luat în folosință de Statul Ungar; materiale, mărfuri, mobilier, depozite înșușite de acesta.

5. Bunuri religioase.

6. Valori și materiale aflate în instituțiile de Stat în momentul evacuării [1940] și care n-au putut fi ridicate.

7. Depozite în bănci particulare, rămase în case în 1940.

8. Totalul sumelor împrumutate de Casa de Credit, de C.E.C., Casa de Economii sau alte instituții de Stat primăriilor sau instituțiilor de administrație locală din teritoriul ocupat din Transilvania de Nord.

9. Sume și creanțe, scrisori de valoare, colete poștale, mesagerii, depozite sau mărfuri din stațiunile de cale ferată sau aflate în casele de economii, care n-au fost ridicate la 1940.

10. Totalul datoriei gajate și negajate a Transilvaniei, achiziționate de noi, și proporția corespunzătoare teritoriului Transilvaniei de Nord, de la 1940 și până la zi.

11. Dosarul Băncii Naționale privitor la conturile activelor și pasivelor Băncii Austro-Ungare în legătură cu teritoriul Transilvaniei de Nord și cu fondul de circa 300 000 dolari din Banca Austro-Ungară, lichidată.

VIII. DOSARE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

1. Lucrări administrative.

2. Neexecutarea sentinței Arbitrajului de la Viena din partea Ungariei.

3. Incidente de frontieră.

4. Violarea armistițiului de presă de către Ungaria.

5. Acte de violență.

6. Asasinate.

7. Schingiuiți.

8. Bătăi.

9. Arestări și internări.

10. Expulzări.

11. Înfometări.
12. Maghiarizări.
13. Biserică.
14. Convertiri la confesiuni ungurești.
15. Dărmări de biserici și monumente.
16. Școală.
17. Asociații culturale și fundații: Fundația Gojdu, Astra.
18. Degradarea demnității de om (punerea în jug a Românilor).
19. Ofense aduse Suveranului, Conducătorului Statului și Armatei.
20. Declarațiile refugiaților din județul Bihor, vol. I-VIII.
21. Declarațiile refugiaților din județul Ciuc.
22. Declarațiile refugiaților din județul Cluj.
23. Declarațiile refugiaților din județul Maramureș.
24. Declarațiile refugiaților din județul Mureș.
25. Declarațiile refugiaților din județul Năsăud.
26. Declarațiile refugiaților din județul Odorhei.
27. Declarațiile refugiaților din județul Satu - Mare.
28. Declarațiile refugiaților din județul Sălaj.
29. Declarațiile refugiaților din județul Someș.
30. Declarațiile refugiaților din județul Trei Scaune.
31. Statistica refugiaților și expulzaților.
32. Măsurile în contra pensionarilor români din Transilvania de Nord.
33. Măsurile în contra funcționarilor români din Transilvania de Nord.
34. Măsurile în contra muncitorilor români din Transilvania de Nord.
35. Măsurile în contra comercianților români din Transilvania de Nord.
36. Măsurile în contra liber profesioniștilor români din Transilvania de Nord: vol.

I - Avocați; vol. II - Medici; vol. III - Farmaciști.

37. Măsurile în contra ofițerilor români din armata ungară.
38. Măsurile pentru anularea reformei agrare cu privire la pășuni.
39. Extinderea legislației maghiare din Transilvania de Nord.
40. Ordonanța nr. 1 440 din 1941.
41. Măsurile legislative cu privire la viața economică.
42. Măsurile legislative cu privire la proprietatea rurală.
43. Măsurile legislative cu privire la proprietatea urbană.
44. Măsurile legislative cu privire la muncitori.
45. Măsurile legislative cu privire la starea familială.
46. Măsurile legislative cu privire la administrație.
47. Măsurile legislative cu privire la școală.
48. Măsurile legislative cu caracter militar.
49. Negocierile româno-maghiare de la Budapesta.
50. Măsurile de retorsiune propuse împotriva Ungariei:
 - a. Proiecte;
 - b. Propuneri.
51. Material documentar pentru a lua măsurile de retorsiune.
52. Plângeri maghiare împotriva noastră.
53. Convenții internaționale și proiecte.

54. Norme de drept internațional (interpretarea lor).
55. Diverse măsuri legislative.
56. Diverse.
57. Exploatarea de păduri în Transilvania de Nord.
58. Refuzul de a da ajutoare familiilor refugiaților.
59. Exercițarea dreptului de preemțiune.
60. Numirea de curatori la imobile rurale, urbane și întreprinderi.
61. Pauperizarea elementului românesc din Transilvania de Nord: impozite plătite de românii din Transilvania de Nord.
62. Bunuri publice, dosar general:
 - a. Mobile;
 - b. Imobile;
 - c. Creanțe;
 - d. Castelul Regal din Lăpușna.
63. Ministerul Apărării Naționale.
64. Ministerul Înzestrării și al Producției de Război.
65. Subsecretariatul de Stat al Aerului și Marinei.
66. Ministerul Economiei Naționale:
 - a. Mine;
 - b. Industrie.
67. Ministerul Agriculturii și Domeniilor:
 - a. Pășuni;
 - b. Păduri.
68. Ministerul Finanțelor: datoria publică.
69. Ministerul Propagandei.
70. Ministerul Afacerilor Interne.
71. Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor.
72. Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale.
73. Ministerul Justiției.
74. Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor:
 - a. P.T.T.;
 - b. Societatea Anonimă de Telefoane;
 - c. C.F.R..
75. Subsecretariatul de Stat al Românizării.
76. Banca Națională a României.
77. Bunurile altor persoane juridice de drept public.
78. Institutul Național al Cooperației.
79. Cooperativele românești din Transilvania de Nord.
80. "Regna".
81. Bunuri particulare, dosar general:
 - a. Mobile;
 - b. Imobile;
 - c. Creanțe.
82. Băncile românești din Transilvania de Nord.
83. Societățile de asigurare românești din Transilvania de Nord.
84. B.I.M.A.G.

85. Întreprinderile românești din Transilvania de Nord.
86. Împrumuturi acordate comunelor și județelor din Transilvania de Nord.
87. Cererile de despăgubiri ale ofițerilor și funcționarilor civili ai armatei române.
88. Situația juridică generală a bunurilor refugiaților din Transilvania de Nord.
89. Palatul Cancelariei Transilvaniei din Viena.
90. Problema amnistiei.
91. Recensământul maghiar din Transilvania de Nord.
92. Situația politică a românilor din Transilvania de Nord.
93. Situația economică a lor.
94. Situația comparativă a împrumuturilor din Transilvania de Nord și de Sud.
95. Situația comparativă a întreprinderilor din Transilvania de Nord și de Sud.
96. Situația comparativă a coloniștilor din Transilvania de Nord și de Sud.
97. Studiul comparativ cu privire la școala din Transilvania de Nord și de Sud.
98. Studiul comparativ cu privire la biserica din Transilvania de Nord și de Sud.
99. Studiul comparativ cu privire la presa din Transilvania de Nord și de Sud.
100. Studiul comparativ cu privire la funcționarii publici din Transilvania de Nord și de Sud.
101. Studiul comparativ cu privire la liberii profesioniști din Transilvania de Nord și de Sud.
102. Memorii cu privire la acte de violență săvârșite de autoritățile maghiare împotriva românilor din Transilvania de Nord.
103. Caracterul abuziv al măsurilor luate de autoritățile maghiare împotriva românilor din Transilvania de Nord.
104. Justiția maghiară în trecut și în prezent.
105. Opera constructivă a Statului Român în Transilvania de Nord:
 - a. Bunuri publice (dosar general);
 - b. Bunuri particulare (dosar general).
106. Opera constructivă a Statului Român în Transilvania de Nord: Ministerul Apărării Naționale.
107. Idem Ministerul Aerului și Marinei.
108. Idem Ministerul Agriculturii și Domeniilor.
109. Idem Ministerul Economiei Naționale.
110. Idem Ministerul Finanțelor.
111. Idem Ministerul Afacerilor Interne.
112. Idem Ministerul Justiției.
113. Idem Ministerul Lucrărilor Publice.
114. Idem Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale.
115. Idem Ministerul Propagandei.
116. Idem C.F.R. și C.F. particulare.
117. Idem Societatea Anonimă de Telefoane.
118. Diferite lucrări cu caracter general.
119. Operațiunile armatei române în Ungaria.
120. Tratatamentul muncitorilor români în Ungaria.
121. Tratatamentul minorității maghiare din România.
122. *Principii noi în dreptul privat ungar*, de V. Theodorescu.

123. *Temeiurile lingvistice ale dreptului nostru asupra Transilvaniei*: vol I. Studiul lui Gino Lupi asupra drepturilor românilor asupra Transilvaniei: vol II.
124. *Coloniștii din Macea*.
125. *Progresul cultural al Transilvaniei*.
126. *Maramureșul*.
127. *Doi ani de stăpânire maghiară în Transilvania de Nord*:
Vol. I - *Situația economică a românilor din Ardealul cedat*.
Vol. II - *Acte de violență*.
Vol. III - *Profesiuni libere, tragedia intelectualilor români*.
Vol. IV - *Situația bisericilor ungurești din Transilvania sub stăpânirea românească*
(înainte de arbitrajul de la Viena).
Vol. V - *Proprietatea românească în Ardealul de Nord*.
Vol. VI - *Școala românească din Transilvania de Nord*.
Vol. VII - *Funcționarii și pensionarii publici*.
Vol. VIII - *Recensământul maghiar din ianuarie 1941*.
Vol. IX - *Drepturile românești asupra Transilvaniei*.
128. *Realizări în județul Alba*.
129. *Idem în județul Arad*.
130. *Idem în județul Bihor*.
131. *Idem în județul Brașov*.
132. *Idem în județul Caraș*.
133. *Idem în județul Ciuc*.
134. *Idem în județul Cluj*: vol. I și vol. II.
135. *Idem în județul Făgăraș*.
136. *Idem în județul Hunedoara*.
137. *Idem în județul Maramureș*.
138. *Idem în județul Mureș*.
139. *Idem în județul Năsăud*.
140. *Idem în județul Odorhei*.
141. *Idem în județul Sălaj*.
142. *Idem în județul Satu - Mare*.
143. *Idem în județul Severin*.
144. *Idem în județul Sibiu*.
145. *Idem în județul Someș*.
146. *Idem în județul Târnava Mare*.
147. *Idem în județul Târnava Mică*.
148. *Idem în județul Timiș Torontal*.
149. *Idem în județul Trei Scaune*.
150. *Idem în județul Turda*.
151. *Realizări în Transilvania*.
152. *Evoluția frontierei de Vest (două monografii)*.
153. *Presa minoritară din România (1918-1940)*.
154. *Învățământul minoritar în Transilvania sub Unguri și sub Români*.

TÂRGUL OTRĂVIT:
STALIN, CHURCHILL ȘI „SFERELE DE INTERESE”
(1944-1945)

Dosarul “sferelor de influență” sau “de interese” din Europa Est-Centrală pentru epoca celui de-al doilea război mondial este unul dintre cele mai controversate și mai voluminoase, cu suficiente piese esențiale rămase necunoscute, dar cu o sumedenie de aspecte elucidate, unele chiar jenante, atât pentru unii istorici, cât și pentru unii oameni de stat, diplomați, militari ș.a. Nedepășind anii ultimei conflagrații mondiale, câteva constatări se impun atenției dintru bun început: 1) O primă abordare a “sferelor de interese” în epocă a intervenit în august 1939, când unele dintre marile puteri ale timpului și-au delimitat o întinsă zonă dintre Marea Baltică și Marea Neagră. 2) Pentru nici unul dintre parteneri soluția nu a apărut durabilă, din momentul în care Germania s-a angajat chiar în zilele următoare în luptă pentru supremația europeană și mondială. 3) Războiul mondial, declanșat de Reichul nazist la 1 septembrie 1939, a făcut ca problema “sferelor de interese” să fie “reglementată” global pe calea armelor, îmboldite și susținute de diplomația secretă a marilor cancelarii europene și extra-europene. 4) Acordul “sferelor de interese” pentru Europa est-centrală, realizat de-a lungul anului 1944 între Marii Aliați ai coaliției antifasciste, privea mai multe țări, dar în primul rând Grecia, România, Bulgaria, Ungaria și Iugoslavia; Polonia a constituit un caz aparte. Au fost impuse de realități anume distincții, adică: - România, Ungaria, Bulgaria și Polonia au fost incluse într-o “zonă internă de interese”¹; - Grecia și Iugoslavia au rămas în “zona externă” de interese a unuia/unora dintre învingători, țărilor respective adăugându-li-se - ca rod al altor acorduri - Germania, Cehoslovacia, Turcia, Grecia și chiar China². Evident, distincțiile propuse prezintă neajunsul lor dar au fost operabile în perioada strict postbelică, adică între 1945 și 1950. 5) Divizarea Europei est-centrale în “sfere de interese” s-a efectuat în mai multe faze: a) recunoașterea principiului privind existența unor “interese speciale” ale marilor învingători în zonă, fapt posibil și realizat în prima parte a anului 1944; b) consacrarea prin procente a “sferelor de interese” la finele anului respectiv; c) observarea acordului în cadrul ultimelor întâlniri Stalin - Roosevelt (Truman) - Churchill (Attlee) din vremea războiului, respectiv la conferințele de la Yalta și Potsdam; d) introducerea “sferelor de interese” după terminarea operațiunilor militare.

Cu mențiunea că nu ne preocupă pentru moment ultimele două faze, ci cea precedentă (b) *de stabilire a procentelor* pentru Europa est-centrală, se impune să subliniem că, în ce privește prima fază, grație “deschiderii” unor arhive străine și apariției

¹ Cf. Geir Lundestad, *The American Non-Policy towards Eastern Europe, 1943-1947*, Tromsø-Oslo-Bergen, 1978, p. 435 și urm.

² *Ibidem*, p. 436.

unor sinteze și monografii, lucrări memorialistice etc. detaliile asupra faptelor din această etapă ne sunt cel mai bine cunoscute. După ce W. S. Churchill, Anthony Eden, Cordell Hull sau Averell Harriman, ca memorialiști, au stăruit asupra celor întâmplate în prima parte a anului 1944, Llewellyn Woodward sau Elisabeth Barker au tipărit lucrări fundamentale referitoare la politica Marii Britanii³. De asemenea, Bennett Kovrig, Geir Lundestad, Robert Dallek sau V. Mastny au cercetat rolul Washingtonului⁴, în vreme ce Jean-Baptiste Duroselle, Paul D. Quinlan, Maria G. Brătianu, regretatul Aurică Simion și noi înșine am investigat sacrificarea României⁵. Mai recent, Vladimir Dedijer și Corneliu Bogdan în colaborare cu Eugen Preda au abordat problema generală a “sferelor de influență”⁶, iar în 1988⁷ am dovedit – în temeiul documentelor descoperite în arhivele diplomatice din Londra – măsura în care eșecul unei operațiuni britanice pe tărâmul “frontului invizibil” (denumirea-cod “Autonomul”) l-a determinat pe Churchill să admită, anume pentru cazul României, propunerile lui Molotov, păstrându-și în schimb poziția asupra Greciei. Fiind în discuție situația României, premierul britanic a admis inițial că U.R.S.S. trebuia “să conducă afacerile”, în sensul realizării unei desprinderi a României de Axa fascistă, apoi a stabilirii statutului ei postbelic. Reversul medaliei îl constituia - se știe prea bine - libertatea de acțiune în Grecia pentru britanici. În lunile mai - iunie 1944, ca urmare tot a unei inițiative londoneze, s-a admis că se putea institui un regim privilegiat în țările momentan reduse la nivelul de sateliți ai Berlinului, dar s-a condiționat valabilitatea sistemului de recunoașterea lui și de către S.U.A. A fost ceva mai greu, căci secretarul de stat, Cordell Hull, era un adversar hotărât al unor astfel de înțelegeri, însă președintele F.D. Roosevelt și-a dat acordul în ultimă instanță; s-a pus o singură condiție și aceasta era esențială: ca tratamentul să se aplice *numai pe timpul*

³ Vezi Sir Llewellyn Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War*, III, London, HMSO, 1971, *passim*; Elisabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War*, London, Macmillan, 1976, p. 111 și urm.; Victor Rothwell, *Britain and the Cold War 1941-1947*, London, J. Cape, 1982.

⁴ Vezi J.A. Lukacs, *The Great Powers and Eastern Europe*, New York, 1953; Bennett Kovrig, *The Myth of Liberation. East-Central Europe in US Diplomacy and Politics since 1941*, Baltimore-London, The Johns Hopkins University Press, 1973; Vojtech Mastny, *Russia's Road to the Cold War. Diplomacy, Warfare and the Politics of Communism, 1941-1945*, New York, Columbia University Press, 1979; Thomas A. Bailey, *A Diplomatic History of the American People*, ed. a VIII-a, New York, 1969; Gaddis Smith, *American Diplomacy during the Second World War, 1941-1945*, New York, 1975; Robert Dallek, *F.D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932-1945*, Oxford - New York - Toronto - Melbourne, Oxford University Press, 1981; Harry Schwartz, *Eastern Europe in the Soviet Shadow*, London, Abelard-Schuman, 1973; Herbert Feis, *Churchill-Roosevelt-Stalin: The War They Waged and the Peace They Thought*, Princeton, Princeton University Press, 1967; Gabriel Kolko, *The Politics of War. Allied Diplomacy and the World Crisis of 1943-1945*, London, Weidenfeld and Nicolson, 1969 (p. 140: “sferele de interese” s-au dovedit a fi fost “mai puțin o creație a noilor realități decât o formalizare a statu-quo-ului”).

⁵ Vezi Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relațiilor internaționale*, I, 1919-1947, București, Editura Științelor Sociale și Politice, 2006; Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies towards România: 1938-1947*, Los Angeles, 1977; Maria G. Brătianu, *Acordul Churchill-Stalin din 1944*, București, Editura Corint, 2002; Gh. Buzatu, A. Simion, *Preliminarii diplomatice ale actului de la 23 August 1944, în Actul de la 23 August 1944 în context internațional. Studii și documente*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 210 și urm.; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 305 și urm. (cap. 14 – Arhivele se destăinuie: Secretele diplomației „sferelor de interese”).

⁶ Vladimir Dedijer, *Interesne sfera*, Beograd, Prosveta, 1980; Corneliu Bogdan, Eugen Preda, *Sferele de influență*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

⁷ Cf. Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 348 și urm. (cap. 16 – România și bătălia generală a informațiilor).

*ostilităților*⁸. Un acord în acest sens trebuia și el reînnoit la fiecare trei luni, termenul fiind prelungit ulterior la șase luni. Totul deveni inutil, de vreme ce, în octombrie 1944, Churchill și Stalin au convenit asupra consacrării prin procente a “sferelor de interes”, și aceasta pe un termen nedefinit.

Pentru istorici ca și pentru oamenii politici momentul de referință în abordarea controversatelor “sfere de interes” l-a constituit sfârșitul anului 1953. Atunci au apărut, aproape concomitent, edițiile engleză și franceză ale ultimului tom din *Memoriile* lui Churchill. *Prefața* volumului al VI-lea era datată 30 septembrie 1953 și, pentru prima dată, sub semnătura unei asemenea autorități se publicau detalii de mult așteptate și, deci, atât de prețioase. “Bomba”, ca să ne exprimăm astfel, exploda cu atâta surprindere, încât cinismul lui Churchill scăpa, pur și simplu, blamului cititorului, dispus să ierte pe autorul ce cutezase să se confeseze în fine în public. Din *Memoriile* lui Churchill, propunem să revenim⁹ asupra delimitării procentelor propuse de premierul britanic lui Stalin, chiar în cursul primei lor reuniuni din noua rundă de tratative anglo-sovietice, la Kremlin, în seara de 9 octombrie 1944 (după orele 22,00)¹⁰:

România

Rusia 90%

Alții10%

Grecia

Marea Britanie 90%

în acord cu S.U.A.

Alții 10%

Iugoslavia 50-50%

Ungaria 50-50%

Bulgaria

Rusia 75%

Alții 25%

În acest fel, Churchill a oferit istoricilor – până la declasificarea documentelor secrete britanice, iar, mult mai târziu, a celor ex-sovietice – cea dintâi și cea mai importantă “depoziție” la dosarul “sferelor de influență” est-europene. A fost, în anii următori, rândul istoricilor pentru ca, descoperind faimosul “petic de hârtie” (după expresia lui Churchill), să-l studieze cu toată grija, să-l întoarcă pe toate fețele și să-l comenteze în toate felurile.

Revenind la faptele, se cunoaște că premierul britanic a mai rămas Moscova încă multe zile, dar, în fond, el își atinsese unul dintre țelurile fundamentale urmărite – dacă mai conta, cumva, restul - încă din prima seară a convorbirilor cu liderul de la Kremlin.

⁸ Vezi, în acest sens, documentele anexate primului capitol (corespondența Stalin – Churchill – Roosevelt din mai – iulie 1944 – cap. I, doc. 78, 81-82, 84-85).

⁹ Vezi textul integral al relatării *supra* (cap. II, doc. 87).

¹⁰ Winston S. Churchill, *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale*, VI₁, Paris, Plon, 1953, pp. 234-236.

Dat fiind că, chiar în ziua următoare, beneficiind deja de „acordul” menționat între cei *Doi Mari*, secundanții și responsabili lor diplomatici, V. M. Molotov și Anthony Eden, aveau să definitiveze înțelegerea. Stalin și Churchill nu aveau a se despărți, în noaptea de 10-11 octombrie 1944, decât după ce au convenit asupra textului unui „mesaj comun” destinat „marelui absent” - președintele SUA, F. D. Roosevelt. Șeful executivului american era înștiințat că, până la o nouă și dorită întrunire a celor *Trei Mari*, după modelul de la Teheran, cei prezenți la Kremlin aveau să discute problemele făuririi ONU, dar că reprezentantul președintelui american la Moscova, ambasadorul Averell Harriman, urma să asiste la întrunirile moscovite nocturne consacrate ... „subiectelor importante”¹¹. Cât în ce privea chestiunea „sferelor de influență”, semnatarii se exprimau într-un chip destul de șovăitor, precum doi școlari prinși asupra unei fapte rele, dacă nu cumva murdare: „...*Noi avem de examinat (?)* - comunicau cei *Doi Mari* în mesajul lor comun, într-un moment când acordul de principiu fusese deja realizat (!) - *cel mai bun mijloc de a ajunge la o politică concertată* (frumos eufemism!) *față de țările balcanice, Ungaria și Turcia, inclusiv...*”¹².

Pentru ca, în ceasurile următoare, premierul britanic să trimită, de data aceasta vorbind exclusiv în numele său, un mesaj detaliat lui F.D. Roosevelt. Și de această dată, expeditorul se dovedea total nesincer: „*Este absolut necesar – se exprima Churchill - să încercăm (?) să realizăm o unitate de vederi în privința Balcanilor, cu scopul de a evita izbucnirea războiului civil în diverse țări [...]* Vă voi ține la curent, și nimic - în afară de acorduri preliminare între Marea Britanie și Rusia - nu va fi reglementat fără să fie supus discuțiilor ulterioare în comun cu Dvs. Pe această bază, eu sunt sigur că nu vedeți nici un inconvenient ca noi să încercăm să ajungem la un acord complet între punctul nostru de vedere și acela al rușilor”¹³.

Putem presupune, în baza celor cuprinse în acest mesaj, că Churchill a plănuit *una*, dar că realitățile ce s-au succedat au condus la *altceva*. Cu inteligența și spiritul său de discernământ, politicianul britanic a avut în vedere și consecințele acțiunii sale. Tot la 11 octombrie 1944 el a redactat o scrisoare către Stalin, pentru a pregăti - nota grijului - „interpretarea procentajelor”¹⁴. Memorialistul însă se autodezvăluie pe dată: amintindu-și că „mai binele este dușmanul binelui”¹⁵, el nu a mai predat textul liderului sovietic. Aceasta însemna că admitea - înaintea oricăror evoluții - faptul împlinit! Demonstrația nu poate avansa, fără a reține câteva pasaje din acea scrisoare neexpediată din 11 octombrie 1944, pe care, pentru a se motiva în fața Istoriei, Churchill a inclus-o integral în *Memoriile* sale:

“*Eu dau cea mai mare însemnătate faptului că Marea Britanie și Rusia adoptă în Balcani o politică comună, care să fie de asemenea acceptabilă pentru Statele Unite [...]* Aceste procentaje pe care le-am notat nu sunt decât o măsură practică pentru a ne permite să vedem în ce grad punctele noastre de vedere concordă, înainte de a decide măsurile necesare pentru a ajunge la o înțelegere completă. Cum am mai spus-o, ele ar apărea brutale, chiar cinice, dacă ar fi supuse unui examen atent al celor de la *Afacerile Străine* și diplomaților din lumea întreagă. Ele nu pot constitui, deci,

¹¹ *Ibidem*, p. 236.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 237.

¹⁴ *Ibidem*, p. 239.

¹⁵ *Ibidem*.

baza unui document oficial, cu siguranță pentru momentul actual nicidecum. Dimpotrivă, ele ar putea constitui un ghid excelent în conducerea afacerilor noastre...”¹⁶.

Îl descoperim, în aceste fragmente, pe Churchill opunându-se categoric publicării documentului privind împărțirea în “sfere de interese” a Europei Est-Centrale. Consecvent în a cosmetiza adevărul, premierul avea să-și informeze, la 12 octombrie 1944, colegii de cabinet, asigurându-i că sistemul procentajelor exprima nimic altceva decât ... “interesele și sentimentele” cu care Marii Aliați aveau de gând să abordeze “problemele” țărilor și zonelor afectate, că nu se urmărea nicidecum “instaurarea unui sistem rigid de zone de influență”¹⁷. Încheierea mesajului cuprindea garanția că acordul realizat nu reprezenta altceva „decât un fel de ghid provizoriu pentru viitorul imediat, pe durata ostilităților, și că el va fi revizuit de către marile puteri atunci când acestea se vor reuni la masa armistițiului [care, după cum e cunoscut, la 12/13 septembrie 1944, se realizase deja în cazul României, dar cu aspecte și efecte total contrare acestor asigurări] ori a păcii pentru a se proceda la o reglementare de ansamblu a problemelor europene”¹⁸. Și de această dată, premierul, în chip evident, se dovedise dispus să-și dezinformeze colaboratorii, întrucât el nu avea așa de curând în vedere o revizuire a procentelor, iar, pe acest temei, pornind mai mult decât sigur și de la principiul că “mai binele este dușmanul binelui”, el nu a prezentat lui Stalin - sfătuit probabil și de americani - scrisoarea menționată din 12 octombrie 1944, pentru ca, în continuare, la Yalta sau la Potsdam, nimeni să nu mai revină pentru a repune în discuție „formula sacră” care delimita matematic sferile de dominație ale Marilor Puteri învingătoare în 1945 asupra Europei Est-Centrale. Numeroși dintre cei mai de seamă specialiști ai domeniului, dintre care îi cităm pe Vladimir Dedijer și pe D. F. Fleming, acesta din urmă cu cele două volume ale sale pe tema *Războiul rece și originile sale, 1917-1960*, au demonstrat imposibilitatea “redeschiderii” în 1945 a discuțiilor de către cei *Trei Mari* pe tema “sferelor de interese” est-europene¹⁹. Este adevărat, pe de altă parte, că la Yalta s-a discutat și adoptat *Declarația asupra Europei eliberate*, iar, la Potsdam, s-au sondat posibilitățile aplicării acestui document²⁰. Nicicând însă, în întâlnirile “la vârf” nu a mai revenit în atenție aranjamentul Churchill-Stalin de la Moscova. Cât privește *Declarația...* - se știe prea bine acest lucru -, ea a fost făcută pentru public, iar nu pentru a fi tradusă în viață²¹.

Relatările lui Churchill îngăduie, în acest stadiu al analizei, câteva concluzii preliminare, mai precis:

a) nu poate fi contrazisă existența unui aranjament al procentajelor pentru Europa est-centrală;

¹⁶ *Ibidem*, p. 240.

¹⁷ *Ibidem*, p. 242.

¹⁸ *Ibidem*, p. 243.

¹⁹ Cf. Vladimir Dedijer, *op. cit.*, p. 387 și urm.; D. F. Fleming, *The Cold War and Its Origins*, I, 1917-1950, Garden City, Doubleday and Co., Inc., 1961, p. 189-190.

²⁰ Vezi *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Conference of Berlin (The Potsdam Conference)*. 1945, II, Washington, G.P.O., 1960, *passim*.

²¹ Cf. Warren F. Kimball, *Naked Reverse Right; Roosevelt, Churchill and Eastern Europe from “Tolstoy” to Yalta - and a Little Beyond*, în “Diplomatic History”, vol. 9, nr. 1/1985, p. 16-17.

b) dornic să salveze Imperial britanic, Churchill a manevrat între U.R.S.S. și S.U.A.²²;

c) premierul britanic, propunându-și “să-l țină la curent” pe F.D. Roosevelt, nu a făcut-o cu sinceritate, cel puțin în primele zile după întâlnirea cu Stalin din 9 octombrie 1944.

Nedepășind problema “sferelor de influență”, este cazul să avansăm și un alt semn de întrebare: cât de exact a voit să fie și a reușit să se impună, în scrierile sale, *memorialistul Churchill*? Constatările și comentariile precedent nu ne îngăduie, din nefericire, să dăm un răspuns pozitiv. Publicându-și *Memoriile* (6 volume) la începutul anilor '50, autorul nu avea atunci vreun interes să revină asupra “infidelităților minore” admise față de F. D. Roosevelt imediat după sosirea lui la Moscova în octombrie 1944. Acordul cu Stalin odată realizat la Moscova, Churchill ajunse la “gânduri mai bune” din nou, restabilind contactele sincere, deschise cu Roosevelt²³. De unde această schimbare bruscă de comportament ?

Fără ca memorialistul să se explice în vreun fel, dar explicația reorientării „blândului convertit” o aflăm în documentele editate și inedite depistate de noi în arhivele britanice și americane, precum și în biografiile consacrate celor *Trei Mari* ori colaboratorilor lor. Astfel, potrivit lui James MacGregor Burns, biograful cel mai de seamă al lui Roosevelt, în 1944, la Moscova, Churchill și Stalin au tratat în spiritul unei *Realpolitik*, care - pentru Europa Est-Centrală și alte zone - convenea de minune celor doi parteneri, dar înspăimânta pe șeful *Casei Albe*²⁴. De cealaltă parte, britanică, se admite - precum o face Elisabeth Barker, în biografia paralelă *Churchill și Eden la război* - că ambii lideri politici, în privința atitudinii lor vizavi de Sud-Estul bătrânului continent, au ținut cabinetul din Londra și parlamentul în necunoștință de cauză²⁵. În decembrie 1944, Churchill avea să-i scrie lui Eden - ca o ilustrare a celor afirmate - cum că: “Să ne reamintim procentajele pe care *noi le-am scris pe hârtie*... Tu și cu mine ne-am asumat o mare responsabilitate (subl. ns.)”²⁶.

Stalin, natural, a încurajat tendința lui Churchill și Eden de a reglementa problemele sud-estului european separat de S.U.A. La întâlnirea din 9 octombrie 1944, Harriman a lipsit și - după calificarea cercetătoarei Elisabeth Barker - decizia s-a luat “aproape în mod conspirativ”²⁷. Corespondența premierului britanic cu Roosevelt denotă că expeditorul vorbea la timpul *viitor* despre un aranjament *deja* încheiat. Ce anume l-a determinat pe Churchill să informeze Washingtonul, pe Roosevelt și Hull, angajați atunci în plină campanie electorală pentru un al 4-lea mandat la *Casa Albă*, să-și asume riscul față de reacția violentă a acestora? A fost teama lui Churchill ca Washingtonul să nu afle prin vreun canal, cel mai probabil prin intermediul lui Stalin însuși, câte ceva, dacă nu totul, despre cele hotărâte²⁸. Această ipoteză se desprinde din aprecierile unor martori direcți. Averell Harriman, pe atunci ambasadorul S.U.A. la Moscova, fusese desemnat de Roosevelt să-i

²² *Ibidem*, p. 4 și urm.

²³ *Ibidem*, p. 4-5.

²⁴ Cf. James MacGregor Burns, *Roosevelt: The Soldier of Freedom 1940-1945*, London, Weidenfeld and Nicolson, 1971, p. 537.

²⁵ Elisabeth Barker, *Churchill and Eden at War*, London, Macmillan, 1978, p. 283.

²⁶ *Ibidem*, p. 285; Great Britain, Public Record Office, London - Kew Gardens, Prem 3/432/2.

²⁷ Elisabeth Barker, *op. cit.*, p. 283.

²⁸ *Ibidem*, p. 283-284.

asiste pe Churchill și Stalin la dezbateră “marilor probleme”. Devenit memorialist după război, alături de Elie Abel, fostul diplomat constată, nu fără nemulțumire, că fusese exclus de la prima întâlnire Stalin - Churchill, la care - după problema poloneză - s-au dezbătut “sferele de influență” în Europa est-centrală²⁹. Fusese un “târg straniu” și premierul britanic nu a avut curajul să-l pună la curent pe Harriman decât treptat. De aceea, la 10 octombrie 1944, el scria lui Roosevelt că se *lucra* pentru Balcani la un fel de acord al “sferelor de interese” pentru ca, la un *lunch*, să afle ambasadorul unele amănunte direct de la Churchill. A doua zi, premierul a expediat personal mesajul cunoscut *Casei Albe*, astfel că Harriman a aflat prima dată despre procente așternute pe hârtie în dimineața zilei de 12 octombrie 1944, când a fost invitat la Churchill. Redăm, în continuare, din însemnările diplomatului american:

“Mi-l aduc clar aminte pe Churchill stând în pat, unde avea obiceiul să-și dicteze scrisorile și rapoartele. Mi-a citit o scrisoare pe care o redactase către Stalin, dându-mi interpretarea sa în chestiunea procentajelor admise la prima lor întâlnire, cu trei zile mai devreme. I-am spus că eram sigur că ambii, Roosevelt și Hull, ar fi repudiat scrisoarea, dacă ar fi fost trimisă. În acel moment, Eden a intrat în dormitor și Churchill i-a spus: <<Anthony, Averell nu crede că noi ar trebui să-i trimitem scrisoarea lui Stalin>>. Scrisoarea nu a mai fost expediată și cred că alarma mea l-a convins pe Churchill să procedeze astfel”³⁰.

Churchill, cum s-a arătat, nu insistă în *Memorii* asupra acestui episod. Faptul nu este surprinzător în contextul examinat. Din contră, surprins în continuare se va arăta Harriman: premierul britanic va ține la curent pe Roosevelt în problema procentelor convenite³¹, iar Washingtonul le-a agreeat. La Yalta, ele nu vor fi menționate măcar³².

După 1970-1972, deschiderea arhivelor britanice din epoca războiului ultim mondial a permis specialiștilor pătrunderea secretelor majore ale rundei de negocieri Churchill - Stalin din 1944. Toate documentele au fost grupate sub denumirea cod a întâlnirii Churchill - Stalin (TOLSTOY) și de aceasta rămâne legată divizarea Europei est-centrale în “sfere de influență”³³. Operațiunea Tolstoy a dovedit - într-un moment când raporturile Est-Vest erau afectate de problema poloneză cu preponderență - că pentru Londra, interesată în menținerea dominației sale în Mediterana, situația sud-estului european devenise mai presantă³⁴.

Acestea fiind *faptele*, ajungem la capitolul cel mai curios³⁵, și anume la faptul că realitățile și documentele pe care ele se susțin nu sunt recunoscute și interpretate unitar. Vom da câteva exemple, apelând desigur la lucrările ce se bucură de autoritate științifică. Așa, de pildă, autorul celei dintâi sinteze îmbrățișând istoria diplomatică a Marelui Război pentru Apărarea Patriei, citindu-l pe Churchill, observa că: “... La examinarea problemelor balcanice, Churchill a propus împărțirea Europei de sud-est în sfere de interese, expunând chiar într-una din ședințele conferinței [de la Moscova] schema repartizării diferitelor țări

²⁹ W. Averell Harriman and Elie Abel, *Special Envoy to Churchill and Stalin, 1941-1946*, New York, Random House, 1975, p. 356.

³⁰ *Ibidem*, p. 358.

³¹ Cf. Warren F. Kimball, *op. cit.*, p. 5-7.

³² W. Averell Harriman and Elie Abel, *op. cit.*, p. 358.

³³ Cf. Warren F. Kimball, *op. cit.*, p. 3.

³⁴ *Ibidem*; cf., de asemenea, John W. Wheeler-Bennett, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, London, Macmillan, 1972, p. 197 și urm.

³⁵ *Ibidem*.

între marile puteri. În minuta sovietică a întrevederii lui Stalin cu Churchill din 9 octombrie 1944 se vorbește de faptul că premierul britanic a declarat <<că el a pregătit un document murdar>>, în care sunt indicate sferele de influență ale Uniunii Sovietice și Marii Britanii în România, Grecia, Iugoslavia și Bulgaria. Tabelul prezentat de el avea rostul să indice ce anume gândeau britanicii pe tema respectivă. Guvernul sovietic, continuă Israelian însă, situându-se neabătut pe poziția apărării suveranității statelor mari și mici, nu s-a angajat, se înțelege, pe calea încheierii oricărui fel de acord privind împărțirea lumii în sfere de influență. U.R.S.S., în conformitate cu politica sa de neamestec în afacerile interne ale altor popoare, a respins orice planuri de divizare a Europei răsăritene în “sfere de influență”³⁶.

Un subcapitol special al unei alte lucrări privește raporturile anglo-sovieto-americeane de la finele anului 1944³⁷. Autorii acestei lucrări descoperă interesul lui Churchill și Eden de-a ajunge la Moscova în octombrie 1944, pentru “consultări” cu U.R.S.S. asupra politicii de promovat în țările Europei centrale și de sud-est, pe care, fie și parțial, liderii londonezi doreau să le mențină sub egida Imperiului. Cabinetul britanic se gândea, mai mult, ca, după alungarea hitleriștilor din Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia, în aceste țări să se reinstaleze guvernele emigrante din Vest și să se impună iarăși popoarelor regimurile burgheze³⁸. S-a dezbătut mai întâi, problema poloneză, dar - dezvăluie autorii - “esențială pentru Churchill, printre chestiunile tratate la Moscova, era aceea privind politica față de țările balcanice. Chiar la prima întâlnire cu Stalin, Churchill a comunicat că el a pregătit... (și apoi se reia paragraful din minuta sovietică, reproduș și de Israelian)... Guvernul sovietic, promovând consecvent politica neamestecului în treburile interne ale altor popoare și respectului suveranității lor naționale, nu putea, natural, să primească propunerea lui Churchill și să permită imperialiștilor englezi să dicteze voința lor popoarelor eliberate. Declarația lui Churchill în memoriile sale despre faptul că, în octombrie 1944 la Moscova, ar fi fost realizat un acord privind împărțirea în sfere de influență ale U.R.S.S. și Angliei în țările balcanice reprezintă un neadevăr”³⁹.

În sfârșit, în 1975, o altă sinteză reia argumente precum cele expuse: “... În vremea convorbirilor de la Moscova a fost discutată și problema balcanică [...]. În memoriile sale, Churchill încerca în van să dovedească că în vremea negocierilor [...] s-ar fi înfăptuit <<împărțirea sferelor de influență>> între Anglia și U.R.S.S. în țările balcanice. Această aserțiune nu corespunde adevărului. În adevăr Churchill a înaintat propunerea pentru o <<împărțire în sfere de influență>>, între marile puteri în Balcani. Dar neadevărul consta în aceea că guvernul sovietic ar fi acceptat această propunere a lui Churchill, care ar fi avut drept consecință acordarea de către guvernele englez și american a dreptului de amestec în treburile interne ale popoarelor eliberate”⁴⁰.

Dacă acesta este punctul de vedere al istoricilor sovietici, atunci trebuie să consemnăm că pentru marea majoritate a istoricilor marxiști și nemarxiști din diverse țări existența unui acord relativ la “sferele de interese” în Europa est-centrală nu mai poate fi

³⁶ V.L. Israelian, *Diplomatičeskaia istoriia Velikoi Otečestvennoi voini, 1941-1945*, Moskva, 1959, p. 260.

³⁷ *Istoriia Velikoi Otečestvennoi voini Sovetskogo Soiuz, 1941-1945*, tom 4, Moskva, 1962, pp. 665-669.

³⁸ *Ibidem*, p. 666.

³⁹ *Ibidem*, p. 667.

⁴⁰ A.A. Gromîko și colab., *Istoriia diplomatii*, IV, Moskva, 1975, p. 498-499.

nicicum pusă la îndoială. Temeiul cel mai consistent îl constituie, deocamdată, documentele britanice rezultate în urma convorbirilor sovieto-britanice din octombrie 1944. Să remarcăm că, până în prezent, documentele în discuție au stat în atenția specialiștilor, că, inițial, Sir Llewellyn Woodward, autorul *Istoriei* oficiale a politicii externe a Angliei dintre 1939 și 1945 în cinci volume, le-a cercetat temeinic și rezumat cu maximă conștiinciozitate⁴¹, pentru ca, ulterior, Albert Resis să le publice integral⁴², iar Graham Ross să aleagă unele fragmente pentru o culegere de documente acoperind raporturile anglo-sovietice între 1941 și 1945⁴³. În ceea ce ne privește, cu prilejul călătoriei de documentare în Anglia, în iulie-august 1986, am avut șansa de a descoperi, la *Public Record Office* din Kew Gardens-London, în fondul constituit pe baza reunirii actelor aparținând premierului W. Churchill din perioada 1940-1945, copia nr. 3 a *minutelor britanice* întocmite la reuniunile de la Kremlin dintre 9 și 17 octombrie 1944⁴⁴. Unele dintre aceste documente, cele mai interesante pentru tema noastră fiind stenogramele reuniunilor din 9-11 octombrie 1944, le-am comentat și publicat, în limbile engleză și română, încă din 1988⁴⁵. Un fapt remarcabil: cu totul recent istoricul și publicistul rus O. A. Rzheshevsky a publicat în premieră varianta sovietică a stenogramelor reuniunilor Stalin-Churchill de la Kremlin din octombrie 1944⁴⁶, astfel că studierea problemei abordate este posibilă în deplină obiectivitate. Ceea ce se dovedește de o deosebită importanță științifică, mai ales că, între timp, s-au înregistrat studii ce contestă rostul și relevanța „acordului” nefast Churchill-Stalin din 1944⁴⁷.

Iar acesta deși, la timpul lor, stenografii britanic și sovietic prezenți la ședințele din 9, 10 și 11 octombrie 1944 (A. Birse și V. N. Pavlov) au consemnat cu rigurozitate conținutul dezbaterilor, ceea ce ne îngăduie să distingem cu claritate pozițiile negociatorilor.

... Suntem, așadar, în seara de 9 octombrie 1944, după orele 22. Șefii celor două delegații, Stalin și Churchill, exprimă obișnuitele fraze de bună-revedere, trecându-se direct la “ordinea de zi” - problema poloneză. Discuțiile nu au stăruit prea mult asupra acestui capitol, din clipa în care se decise invitarea tuturor liderilor polonezi la Moscova. Așa cum a consemnat și Churchill în *Memorii*, el fu acela care “a atacat” frontal. Textele

⁴¹ Cf. Sir Llewellyn Woodward, *op. cit.*, III, p. 150-151.

⁴² Albert Resis, *The Churchill-Stalin Secret “Percentages” Agreement on the Balkans, Moscow, October, 1944*, în “The American Historical Review”, nr. 2/1978, pp. 368-387. Vezi și Joseph M. Siracusa, *The Meaning of “Tolstoy”. Churchill, Stalin and the Balkans, Moscow, October, 1944*, în “Diplomatic History”, nr. 4/1979, pp. 443-463; A.H. Birse, *Memoirs of An Interpreter*, London, M. Joseph, 1967; Arthur Conte, *Yalta ou le partage du monde*, Paris, 1971; L. E. Davis, *The Cold War Begins. Soviet-American Conflict over Eastern Europe*, Princeton, Princeton University Press, 1974.

⁴³ Graham Ross, ed., *The Foreign Office and the Kremlin. British Documents on Anglo-Soviet Relations 1941-45*, Cambridge-London, Cambridge University Press, 1982, p. 175 și urm. Vezi, în replică, documentele incluse în publicațiile oficiale sovietice (cf. *Sovetsko-angliiskie otnoşeniia vo vremia Velikoi Otečestvennoi voini 1941-1945*, tom 2, 1944-1945, Moskva, Izd. PL, 1983, *passim*).

⁴⁴ PRO, Prem 3/434/2.

⁴⁵ Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, pp. 316-325; Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Marile Puteri și România, 1944-1947*, în *România în istoria universală*, vol. III/2, Iași, 1987, pp. 194-210.

⁴⁶ Vezi O. A. Rzheshevsky, *Stalin i Churchill. Vstreči. Besedi. Diskussii. Dokumenty, komentarii. 1941-1945*, Moskva, Nauka, 2004, 565 p.

⁴⁷ Vezi, îndeosebi, Marc Percival, *The British „Sell Out” of Romania in 1944 or 1978*, în vol. *Istorie și societate*, coordonatori Constantin Bușe și Ileana Căzan, București, Editura Universității, 2000, p. 220-236.

juxtapuse ale stenogramelor (pe coloana stângă – exemplarul britanic, întocmit de A. Birse⁴⁸, iar pe coloana dreaptă – cel sovietic, întocmit de V. N. Pavlov⁴⁹) dovedesc în ce grad stenografii au reținut ordinea și esența problemelor dezbătute de cei *Doi Mari*, Churchill și Stalin:

Primul ministru s-a referit apoi la condițiile de armistițiu pentru sateliții care au fost constrânși de Germania și nu s-au distins în timpul războiului. Dacă mareșalul Stalin este de acord, primul ministru este de părere că aceste condiții pot fi discutate de dl Molotov și dl Eden. Importante sunt condițiile pentru Ungaria. El speră că rușii vor fi curând la Budapesta.

Mareșalul Stalin a spus că este posibil.

Primul ministru a subliniat că două sunt țările care îi interesează în mod deosebit pe britanici. Una este Grecia. În legătură cu România, nu-și face prea multe probleme. Aceasta este în foarte mare măsură o chestiune rusească, iar tratatul pe care l-a propus guvernul sovietic este rezonabil și demonstrează multă diplomatie în interesul păcii generale în viitor. Alta este însă situația Greciei. Marea Britanie trebuie să fie principala putere în Mediterană și speră ca mareșalul Stalin să-l lase să aibă cuvântul hotărâtor în cazul Greciei, după cum mareșalul Stalin îl va avea în cazul României. Guvernul britanic va păstra, firește, legătura cu guvernul sovietic.

Mareșalul Stalin înțelege că Marea Britanie

Churchill declară că el ar vrea să se refere de asemenea la diverse probleme privind armistițiul cu sateliții care au fost siliți de Germania să intre în război, dar care n-au încetat războiul. Unii dintre acești sateliți nu fac plăcere britanicilor, iar alții – rușilor. El, Churchill, presupune că Eden și Molotov vor discuta această problemă, dacă Mareșalul Stalin este de acord.

Tov. Stalin răspunde pozitiv.

Churchill spune că problema Ungariei este foarte importantă. El, Churchill, speră că armatele sovietice în curând vor fi la Budapesta.

Tov. Stalin răspunde că este posibil.

Churchill declară că sunt două țări de care Anglia se interesează în mod special. În primul rând – Grecia. El, Churchill, nu este mai puțin neliniștit de România. Într-o măsură foarte mare, România este treaba rușilor, și acordul [de armistițiu din 12/13 septembrie 1944] cu România, care a fost propus de guvernul sovietic, a fost primit de guvernul britanic în mod deosebit de favorabil, iar el [acordul de armistițiu] a evidențiat din partea guvernului sovietic o mare politică de înțelepciune. Netăgăduit, acest acord va sluji păcii generale. Totuși, în ce privește Grecia, guvernul britanic este mult interesat în această țară. Guvernul britanic speră că Angliei i se va îngădui să aibă un drept de pronunțare hotărâtor în treburile grecești, același cu al Uniunii Sovietice în România. Desigur, atât în problemele grecești, cât și în cele românești, Anglia și Uniunea Sovietică vor menține contactul între ele.

Tov. Stalin răspunde că el înțelege că

⁴⁸ PRO, Prem 3/434/2; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, p. 313.

⁴⁹ O. A. Rzheshhevsky, *Stalin i Churchill*, p. 419-420.

a suferit foarte mult din pricina comunicațiilor ei din Mediterana, care au fost tăiate de germani. Pentru Marea Britanie e o problemă gravă dacă ruta mediteraneană nu se află în mâinile ei. În acest sens, Grecia este foarte importantă. El a fost de acord cu primul ministru că Marea Britanie trebuie să aibă de spus cuvântul hotărâtor în privința Greciei.

Primul ministru a spus că este mai bine să exprime aceste lucruri în termeni diplomatici și să nu se folosească expresia “împărțirea în sfere”, deoarece americanii ar putea să fie șocați. Câtă vreme însă el și cu mareșalul se înțeleg reciproc, el poate să explice chestiunea președintelui.

Mareșalul Stalin l-a întrerupt, spunând că a primit un mesaj de la președintele Roosevelt. Președintele dorește ca la convorbirile lor să participe ca observator dl Harriman, iar deciziile la care se va ajunge să fie de natură preliminară.

Primul ministru a fost de acord. El i-a spus președintelui - el și președintele nu au secrete - că dl Harriman va fi binevenit la o mare parte din discuțiile lor, însă nu vrea ca acest lucru să împiedice desfășurarea unor convorbiri particulare între el și mareșalul Stalin. El îl va ține pe președinte la curent. Dl Harriman poate să participe ca observator la toate convorbirile oficiale. Dl Harriman nu are aceeași poziție ca ei.

Mareșalul Stalin a spus că a trimis doar un răspuns în sensul că nu știe ce probleme se vor discuta, dar că de îndată ce va ști îi va comunica președintelui. A observat unele

Marea Britanie a pierdut foarte mult în urma faptului că ruta prin Marea Mediterană a fost interceptată de nemți. El, tov. Stalin, înțelege că, dacă nu se va asigura securitatea acestei rute, atunci Marea Britanie va suferi o grea lovitură. Grecia reprezintă un punct important pentru garantarea acestei rute. El, tov. Stalin, este de acord că Anglia trebuie să aibă dreptul unei voci hotărâtoare în privința Greciei.

Churchill răspunde că el a pregătit o listă. Gândul, care este cuprins în această listă, ar putea fi mult mai bine exprimat printr-un limbaj diplomatic, întrucât, de exemplu, americanii, între ei și președintele [F. D. Roosevelt], ar fi șocați de împărțirea Europei în sfere de influență.

Tov. Stalin declară că tocmai voia să se refere la Roosevelt. El, tov. Stalin, a primit un mesaj de la Roosevelt în care Roosevelt vorbește de dorința lui ca, la întâlnirile Churchill-Stalin, să se admită participarea ambadorului Harriman, în calitate de observator. În al doilea rând, președintele a solicitat ca hotărârile adoptate [la întrevederile Churchill-Stalin] să aibă un caracter preliminar. El, tov. Stalin, se interesează ce gândește Churchill despre această dorință a președintelui.

Churchill declară că el i-a comunicat lui Roosevelt că ar saluta participarea lui Harriman la diverse întrevederi ale sale cu Mareșalul Stalin. Dar Churchill ar dori ca aceasta să nu prejudicieze asupra caracterului intim al întâlnirilor Churchill-Stalin sau Molotov-Eden. În orice caz, el, Churchill, îl va ține în toate la curent pe președinte. Dar el, Churchill, trebuie să spună că observatorul Harriman nu se află în aceeași situație cu ei, cu Churchill și Mareșalul Stalin.

Tov. Stalin răspunde că el trebuie să precizeze că a trimis un răspuns lui Roosevelt înc are i-a comunicat că el nu știe ce probleme el va discuta cu Churchill.

semne de alarmă în mesajul președintelui în legătură cu convorbirile lor și în general nu i-a plăcut mesajul. Pare să solicite prea multe drepturi pentru Statele Unite și să lase prea puțin Uniunii Sovietice și Marii Britanii, între care, la urma urmelor, există un tratat de asistență mutuală.

Mareșalul Stalin a continuat prin a spune că nu are obiecții ca dl Harriman să ia parte la convorbirile oficiale.

Primul ministru s-a referit la conferința de la Dumbarton Oaks. Președintele nu a dorit ca această chestiune să fie discutată la Moscova, ci doar când se vor întâlni cei trei șefi de state. Președintele nu a spus, dar trebuie să fi avut în vedere apropiatele alegeri. Peste o lună președintele va fi mai liber pentru a discuta. Se cuvine să spună că, dacă inițial guvernul Majestății Sale a înclinat spre punctul de vedere american, acum găsește multă greutate în celălalt punct de vedere. Să presupunem că China i-ar cere Marii Britanii să cedeze Hong Kong-ul, China și Marea Britanie ar trebui să părăsească încăperea și chestiunea ar fi reglementată de Rusia și Statele Unite. Sau, dacă între Argentina și Statele Unite ar apare o dispută, ele ar avea de obiectat dacă problema ar trebui s-o soluționeze Anglia, China și Rusia. Primul ministru a subliniat că toate acestea sunt în afara discuțiilor. Înțelept este ca la Moscova să nu se facă referiri la această chestiune, ci să se aștepte până la reuniunea celor trei șefi, când va putea fi soluționată.

Primul ministru a ridicat apoi problema intereselor celor două guverne în diferite țări balcanice și a necesității de a se acționa în armonie în fiecare dintre ele. După o serie de discuții, s-a convenit că în ce privește

Lui, tovarășului Stalin, din replica președintelui i-a rămas impresia că președintele este neliniștit. El, tov. Stalin, trebuie să spună că mesajul nu i-a plăcut, întrucât președintele solicită un drept prea mare pentru el și un drept prea mic rămâne pentru Anglia și Uniunea Sovietică, care sunt legate printr-un tratat de ajutor reciproc. Un astfel de acord de ajutor reciproc nu există între Statele Unite și Uniunea Sovietică. Totuși, el, tov. Stalin, nu respinge ca Harriman să participe la întrevederile oficiale, dar nu și la cele intime, dat fiind că el, tov. Stalin, socotește că Churchill și el, tov. Stalin, singuri vor decide când să-l invite pe Harriman.

Churchill declară că acum el ar dori să se refere la Conferința de Dumbarton Oaks. Președintele [Roosevelt] nu dorește ca această problemă să se dezbată la Moscova, mai cu seamă acum, și nădăjduiește că ea se va hotărî la întâlnirea celor Trei. Desigur, noi trebuie – a spus Churchill – să avem în vedere ca președintele se gândește la alegerile [prezidențiale] ce trebuie să aibă loc în Statele Unite. Churchill spune că ar fi mai potrivit să declare că, la început, englezii au fost mai degrabă dispuși să admită punctul de vedere al americanilor. Dar, acum, englezii acordă mai multă trecere propunerilor celeilalte părți. Dacă, în esență, presupunem că China va pretinde ca Imperiul Britanic să renunțe la Hong Kong și dacă, la dezbaterea acestei probleme, Marea Britanie și China ar urma să se retragă, iar Rusia și Statele Unite vor decide în această problemă. Ceea ce Angliei nu-i va face plăcere. Pe de altă parte, dacă Argentina ar fi într-un conflict cu Statele Unite, atunci, fără îndoială, Statelor Unite nu le-ar face plăcere dacă delegații americani ar părăsi sala conferinței, iar China, Rusia și Marea Britanie ar decide în privința Argentine. Toate acestea, spune Churchill, nu-s desigur pentru presă. Cel mai rezonabil ar

Ungaria și Iugoslavia ambele guverne sunt interesate în mod egal, că Rusia are interese majore în România și că Marea Britanie este în aceeași situație în ce privește Grecia. Primul ministru a arătat că, în ce privește Bulgaria, interesele britanice sunt mai mari decât în cazul României. Acest lucru a generat o serie de discuții referitoare la crimele comise de Bulgaria.

Mareșalul Stalin a reamintit tratatul de la Brest-Litovsk, prin care bulgarii s-au alăturat germanilor, trei divizii ale lor luptând împotriva rușilor în ultimul război.

Primul ministru a declarat că Bulgaria datorează mai mult Rusiei decât oricărei alte țări. El a spus că în România Marea Britanie a fost o spectatoare. În Bulgaria trebuie să fie ceva mai mult decât o spectatoare.

fi să așteptăm întâlnirea celor Trei. El, Churchill, gândește că Mareșalul Stalin va confirma, atunci când va fi necesar, cum că această problemă nu s-a discutat la Moscova.

Tov. Stalin, zâmbind, a spus că, desigur, așa va face.

Churchill spune că el a pregătit un document destul de murdar și de grosolan, în care prevede împărțirea influențelor Uniunii Sovietice și Marea Britanie în România, Grecia, Iugoslavia, Bulgaria. Lista a fost întocmită de el pentru a dovedi ce gândesc britanicii în această problemă. Americanii ar fi uimiți de acest document. Dar Mareșalul Stalin este un realist, el, Churchill, de asemenea, nu se deosebește prin sentimentalism, iar Eden – acesta nu-i altceva. El, Churchill, nu a arătat acest document cabinetului britanic, deși cabinetul britanic de obicei se înțelege cu ceea ce el, Churchill, și Eden îi propun. În ce privește Parlamentul, în Parlament cabinetul este majoritar, iar, dacă se va prezenta Parlamentului acest document, el nu va avea ceva împotriva-i.

Tov. Stalin spune că 25 de procente, indicate [de Churchill] pentru Anglia, în Bulgaria, nu se armonizează cu alte cifre ale listei. El, tov. Stalin, socotește că este necesar să se aducă corecturi, și anume să se indice pentru Uniunea Sovietică în Bulgaria 90%, iar pentru Anglia – 10%.

Churchill declară că pe ei, pe britanici, bulgarii i-au ofensat. În războiul trecut [1914-1918], bulgarii s-au comportat foarte rău cu britanicii, invadând România. În războiul actual, bulgarii s-au comportat foarte crud cu iugoslavii și grecii. El, Churchill, nu-și îngăduie să afirme că, după toate acestea, bulgarii ar sta cu Aliații la aceeași masă.

Tov. Stalin declară că Bulgaria netăgăduit trebuie pedepsită.

Eden spune că, în România, britanicii sunt spectatori, dar, în Bulgaria, ei doresc să fie ceva mai mult decât spectatori.

Molotov se interesează dacă se are în vedere și problema turcă.

El, Churchill, [declară] că el desigur nu se referă la problema turcă, dar dorește numai să sublinieze că britanicii o au în minte.

Dl. Molotov a întrebat dacă problema Turciei are legătură cu această chestiune.

Primul ministru a răspuns că nu a fost vorba de Turcia. El și-a expus doar punctul de vedere. Se bucură să constate cât de aproape este de punctul de vedere rusesc.

Se poate lesne constata că stenograma sovietică este nu numai mai bogată în detalii, dar și, neîndoios, mult mai nuanțată. Cei doi „actori”, Churchill și Stalin, au fost siliți să stăruie asupra aspectelor legate de neparticiparea S.U.A. la conferință, admitând prezența lui Harriman și stabilind lista problemelor “întratabile” în lipsa lui Roosevelt (făurirea ONU, strategia aliată pe 1945 etc.) Pentru scena cea mai mult comentată dintre toate cele survenite la Moscova, dispuneam, în afară de cele două variante redată (una, “discretă”, a stenografului britanic A. Birse și, alta, “directă” a stenografului sovietic), de o a treia versiune datorată altui martor ocular – Sir Archibald Clark Kerr, ambasadorul englez la Moscova, care și-a alcătuit notele de îndată după reuniune:

Versiunea a III-a (Sir A. Clark Kerr) se apropie mai mult, în mod indiscutabil, de varianta sovietică a stenogramei: “Primul ministru, apoi, a dat la iveală ceea ce el a denumit “a naughty document” (un “document fără perdea”) cuprinzând o listă a țărilor balcanice și proporțiile intereselor în ele ale marilor puteri. El a spus că americanii ar fi șocați dacă ar fi văzut cât de deschis (direct) s-a procedat. Mareșalul Stalin era un om realist. El însuși nu era un sentimental, în timp ce dl Eden era un bad man. El nu-și consultase cabinetul sau parlamentul. Primul ministru a declarat că Anglia fusese mai mult ofensată de către Bulgaria. În ultimul război, bulgarii fuseseră bătuți și atacaseră în mod crud pe români. În actualul război, ei au făcut același lucru cu sârbii și cu grecii”⁵⁰.

Dar să revenim la stenograma comandoului Birse, din care aflăm – după cum deducem și din textul sovietic⁵¹ întocmit de V. N. Pavlov, traducătorul și stenograful lui I. V. Stalin – că, la intervenția lui Molotov, care intervenea prima dată în discuție, s-a abordat și cazul Turciei. “Mareșalul Stalin - a înregistrat Birse - a subliniat că, dacă Anglia era interesată în Mediterana, atunci Rusia era deopotrivă interesată în Marea Neagră”. În consecință, negocierile s-au focalizat momentan asupra regimului Strâmtoarelor Mării Negre, premierul acceptând să se declare adeptul “liberului acces” al vaselor comerciale și militare prin Bosfor și Dardanele. În context, premierul s-a dovedit cutezător, conchizând: Convenția de la Montreux devenise “inadmisibilă astăzi”. Odată depășită această problemă, Churchill atacă iarăși⁵² problema “sferelor de interese”:

⁵⁰ Cf. Graham Ross, ed., *op. cit.*, p. 182-183.

⁵¹ *Ibidem*, p. 424-425.

⁵² Potrivit variantei britanice a stenogramei, în timp ce, după textul lui V. N. Pavlov, problema se dezbătuse în minutele anterioare.

“...Relativ la Balcani, el (Primul ministru - n. ns.) gândește că trebuia făcut ceva pentru a se preveni riscul unui război civil între ideologiile politice din aceste țări. Lor nu li se poate permite nici un fel de mic conflict după marele război mondial. Trebuie totul stopat prin autoritatea Marilor Puteri.

Mareșalul Stalin a fost de acord...

Mareșalul Stalin a revenit la Balcani și a sugerat că interesul nostru în Bulgaria nu era, de fapt, atât de mare pe cât pretinsese Primul ministru.

Dl. Eden a remarcat că Anglia dorea mai mult în Bulgaria decât în România”⁵³.

Ora fiind înaintată și nerealizându-se un acord global, Churchill și Stalin au admis – ceea ce avea să se întâmple chiar a doua zi, în 10 octombrie 1944, începând cu orele 19,00⁵⁴ - ca problema să fie în continuare abordată “în detaliu” de către Molotov și Eden. Se încheia, în acest mod, prima întrevedere. Churchill avea să rămână la Moscova până la 18 octombrie 1944 și să se reîntâlnească cu Stalin, dar esențialul s-a decis din prima zi. A căzut în sarcina lui Molotov și Eden, mandatați de către cei “2 Mari”, să rediscute, la 10 octombrie 1944, cu începere de la orele 19, procentajele propuse în ajun. Problema apartenenței unor țări față de o zonă sau alta fiind reglementată, ceea ce s-a mai încercat de către aceștia a fost o “ajustare” a procentajelor, realizată în cadrul reuniunilor următoare. În cele șase anexe ale acestui capitol, tipărim - în traducere⁵⁵ - textele integrale ori largi extrase ale minuterilor ședințelor dintre 9 și 17 octombrie 1944. Aceștia, le-am adăugat și recunoașteri de cea mai mare valoare - de ale lui Churchill, îndeosebi - despre existența acordului “sferelor de influență”, despre maniera în care, la finele anului 1944, cabinetul britanic se dovedea preocupat să respecte documentul respectiv, având în vedere că și partenerul se dovedea loial vizavi de Grecia.

În concluzie, putem afirma că “dosarul” *sferelor de interese* ori *de influență* în sud-estul Europei poate și trebuie să fie elucidat. Este un principiu unanim admis că, pentru istoric, nu există, nu pot să existe fapte care să rămână în conul de umbră al trecutului. Mai ales că, în acest caz, documentele franceze, editate în ultimii zece ani sub egida Ministerului de Externe din Paris⁵⁶, au confirmat integral realitatea „târgului otrăvit” Churchill – Stalin din octombrie 1944.

- ANEXE -

A) Variantele britanice

1 - PROCES-VERBAL AL ÎNTÂLNIRII DE LA KREMLIN, MOSCOVA,

⁵³ PRO, Prem 3/434/2.

⁵⁴ O. A. Rzheshhevsky, *Stalin i Churchill*, p. 432-435.

⁵⁵ Pentru textul original, vezi, cel mai recent, Gh. Buzatu și colaboratorii, eds., *Românii în scrieri și documente străine*, Iași, 1987, pp. 194-212.

⁵⁶ Vezi Ministère des Affaires Étrangères. Commission de publication des Documents Diplomatique Français, *Documents Diplomatique Français. 1944, tome II (9 septembre – 32 décembre)*, Paris, Imprimerie Nationale, 1996, XLII – 541 p.

DIN 9 OCTOMBRIE 1944, ORELE 19⁵⁷

Participanți:

Secretarul de stat
Sir Archibald Clark Kerr
Dl Birse

Dl Molotov
Dl Vișinski
Dl Pavlov

Dl. Eden a arătat că ar dori să spună câteva cuvinte preliminară în legătură cu programul întâlnirii. Primului ministru i-a plăcut procedura folosită la Teheran a dineurilor ocazionale între cei șase. S-ar putea organiza câteva dineuri de acest gen de data aceasta?

Dl. Molotov a răspuns că se va putea. Nu a discutat încă programul cu Mareșalul Stalin, dar speră s-o facă în seara aceasta. Sub rezerva unor amendamente, el a propus pentru a doua zi un prânz la Spiridonovka pentru primul ministru, dl Eden și câțiva invitați ai guvernului sovietic. A mai propus și o recepție diplomatică. De asemenea, Mareșalul Stalin dorește să ofere un dineu către mijlocul sau sfârșitul vizitei. Mai urmează apoi un spectacol de balet și poate unul al corului Armatei Roșii. Întrucât vizita a fost aranjată într-un răstimp foarte scurt, nu a avut timp să pună la punct un plan. Oricum, sunt foarte fericiți că se întâlnesc cu oaspeții lor și că au ocazia de a purta noi discuții.

Dl. Eden crede că primul ministru va explica scopul vizitei sale. Principala idee care l-a determinat a fost aceea că, după Quebec, a vrut să vină la Moscova. În ce privește distracțiile, le este greu să concureze ospitalitatea rusească. Primul ministru ar dori ca ambasadorul să ofere un dineu la ambasadă, la care să ia parte Mareșalul Stalin. Asta le-ar face foarte mare plăcere și ar însemna extraordinar de mult în viața a ambasadorului.

Sir Archibald Clark Kerr a spus că primul ministru sugerase ca una din seri să fie rezervată dlui Harriman, pentru a oferi un dineu.

Dl. Eden a propus ca problema să fie menționată spre a fi discutată în cursul convorbirilor. Primul ministru a spus că doresc să sublinieze că cei trei sunt împreună. Doresc să fie cu rușii așa cum au fost cu americanii. Președintele Roosevelt a aprobat călduros această idee.

Dl. Molotov a fost de acord că este foarte de dorit.

Dl. Eden a continuat prin a spune că primul ministru este gata să-l informeze pe mareșalul Stalin asupra progresului înregistrat de noi în Vest și asupra planurilor noastre. În sfera politicului, el dorește să sublinieze hotărârea noastră ca cei trei să colaboreze. El este gata să treacă în revistă cu mareșalul Stalin și dl Molotov situația mondială. Este gata să discute tot ceea ce doresc. Primul ministru este de asemenea de părere că, întrucât se află aici, ar fi util dacă dl Molotov și dl Eden ar examina anumite măsuri aflate acum în discuție, cum sunt condițiile de armistițiu în curs de aplicare în cazul unora dintre foștii noștri inamici. Din nefericire, există o problemă care creează multă bătaie de cap și unuia și altuia, anume problema poloneză. Primul ministru dorește să aibă o discuție în legătură cu aceasta, în speranța că se pot înregistra unele progrese. Mai este și posibilitatea de a

⁵⁷ Anexele A/1-11 au apărut, inițial, în Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, pp. 316-327. Pentru varianta engleză, vezi Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *România și Marile Puteri, 1944-1947*, ediția citată, în *Românii în istoria universală*, vol. III/2, pp. 194-210.

discuta câte ceva, dacă doresc prietenii lor ruși, despre Orientul Îndepărtat, fără a-i deranja pe neutri.

Dl. Molotov a remarcat că unii prieteni neutri nu stau potoliți, ci au inițiative, deși fără prea mult succes. S-a referit la o misiune trimisă din Orientul Îndepărtat la Moscova. Era cea de-a treia tentativă a Japoniei.

Dl. Eden a arătat că japonezii sunt foarte îngrijorați, iar rușii îi dezamăgesc.

Dl. Eden a continuat sugerând că s-ar putea discuta viitorul Germaniei.

Dl. Molotov a fost de acord că aceste chestiuni sunt interesante și grave.

Dl. Eden a subliniat că primul ministru acordă cea mai mare importanță unității celor trei. A trecut un an de la ultima lor întâlnire și această vizită este menită să marcheze evenimentul și să demonstreze că sunt de acord asupra tuturor problemelor.

Dl. Molotov a spus că acest lucru îi va impresiona deopotrivă pe prieteni, ca și pe dușmani. El l-a întrebat pe *dl. Eden* cât timp crede că ar mai putea rezista Germania.

Dl. Eden a replicat că este greu de estimat. Suntem handicapați de lipsa porturilor și principala noastră problemă este întreținerea. Lăsând garnizoane în porturi, germanii ne întârzie înaintarea, deși cu pierderi mari. Portul Anvers, pe care feldmareșalul Montgomery ardea de nerăbdare să-l cucerească în urmă cu două luni, se află acum în mâinile noastre; sunt însă necesare o operație amfibie pentru curățirea ambelor maluri ale râului Scheldt și două până la trei săptămâni pentru dragarea căilor de acces.

Dl. Molotov a întrebat dacă Cherbourgul este utilizabil.

Dl. Eden a răspuns că Cherbourgul funcționează bine, dar că principalele aprovizionări se fac pe plaje, prin porturile artificiale. El a arătat că acestea din urmă sunt de-a dreptul impresionante, fiind capabile să asigure un trafic mai intens decât Cherbourgul.

Dl. Molotov a spus că germanii continuă să fie foarte îndârjiți, deși nu au nici o perspectivă de victorie. Este dificil de apreciat cât timp vor mai rezista. Personal, consideră că nu multă vreme. Sunt supuși presiunilor din toate părțile. Evenimentele de la 20 iulie din Germania au avut urmări, iar poziția lui Hitler este subminată.

Dl. Eden consideră că știrile referitoare la Ungaria sunt extrem de importante, întrucât aceasta este ultima dintre satelite.

Dl. Molotov a spus că Ungaria este poarta spre Germania din această parte.

Sir Archibald Clark Kerr a propus că *dl. Eden* să vadă scrisoarea adresată de regentul Horthy mareșalului Stalin.

Dl. Molotov a susținut că scrisoarea a fost scrisă târziu, dar că este totuși utilă. Horthy cere îngăduință și speră ca Mareșalul Stalin să-l sprijine pe lângă Aliați.

Dl. Eden a întrebat pe cine a trimis Horthy.

Dl. Molotov a menționat numele. El a arătat că misiunea a explicat că inițiativa fusese a unui colonel rus pe nume Makarov. Acest om este necunoscut guvernului sovietic. El pretinde a fi partizan și reprezentant al guvernului sovietic. Acesta din urmă face investigații. Nu cunosc nici un colonel cu acest nume în Ungaria și Cehoslovacia. În aceste țări există partizani adevărați, partizani autorizați în ce privește inamicul. *Dl. Molotov* a prezentat misiunii condițiile preliminare, iar aceasta le-a trimis regentului.

Dl. Eden a întrebat dacă germanii știu de misiune.

Dl. Molotov crede că este posibil. S-ar putea ca Germania să încerce a-i atașa o porție Ungariei, dar aceasta este doar o presupunere.

Dl. Molotov l-a întrebat pe dl Eden ce părere are în legătură cu condițiile de armistițiu.

Dl. Eden a subliniat că a fost de acord cu ambele și că a spus acest lucru în Parlament.

Dl. Molotov dorește să se asigure că forma este corectă.

Dl. Eden consideră că da.

Dl. Molotov s-a referit la Protocolul asupra minelor de nichel de la Petsamo. La această reglementare s-a ajuns în urma unei utile convorbiri între Sir Archibald Clark Kerr și dl Dekanosov.

Dl. Eden a remarcat că Sir Archibald a rezolvat numeroase probleme în ultimele câteva luni.

Dl. Molotov a spus că a avut numeroase reușite. Guvernul sovietic a propus ca de condițiile de armistițiu cu Ungaria să se ocupe comisia de la Moscova. Aceasta funcționează foarte bine.

Dl. Eden a spus că așa este și că Londra va fi în curând geloasă. Dl Gusev a acționat foarte bine.

2 - PROCES-VERBAL AL ÎNTÂLNIRII DE LA KREMLIN, MOSCOVA, DIN 9 OCTOMBRIE 1944, ORELE 22⁵⁸

Participanți:

Primul ministru
Secretarul de stat
Sir Archibald Clark Kerr
Dl Birse

Mareșalul Stalin
Dl Molotov
Dl Pavlov

Primul ministru i-a oferit Mareșalului Stalin o fotografie cu autograf drept răspuns la cea pe care i-a trimis-o mareșalul cu câteva săptămâni în urmă.

Primul ministru speră să poată clarifica marile probleme în legătură cu care și-au scris multă vreme. În decursul timpului s-au ivit numeroase probleme, dar ele erau lipsite total de importanță în comparație cu însemnătatea luptei comune. Faptul că el și Stalin au convorbiri poate evita un șir nesfârșit de telegrame și scrisori, putând să-i ofere astfel o vacanță ambasadorului.

Mareșalul Stalin a răspuns că este gata să discute orice.

Primul ministru a sugerat să se înceapă cu cea mai nesuferită dintre probleme - Polonia. El a spus că în privința Poloniei trebuie să aibă o politică comună. În momentul de față fiecare are un cocoș de luptă în mână.

Mareșalul Stalin a spus (râzând) că fără cocoși ar fi greu. Ei dau semnalul dimineții.

Primul ministru a arătat că problema frontierei a fost soluționată așa cum s-a convenit. Acum ar dori să verifice frontiera pe hartă.

⁵⁸ Pentru varianta sovietică, vezi *infra* Anexa B/12.

Mareșalul Stalin a remarcat că, dacă s-a căzut de acord ca frontiera să fie pe linia Curzon, acest lucru ar fi în avantajul discuțiilor.

Primul ministru a spus că dorește să explice ce au în vedere el și secretarul de stat așa cum înțeleg ei situația. Va sosi vremea când se vor întâlni la masa armistițiului, iar aceasta s-ar putea să fie chiar masa păcii. Americanilor le-ar veni mai ușor să se așeze la o masă de armistițiu pentru că acolo poate decide președintele, pe când la o masă a păcii va trebui să fie consultat Senatul. La masa armistițiului primul ministru va sprijini linia de frontieră stabilită la Teheran și crede că este posibil ca și Statele Unite să facă același lucru. Această decizie a fost aprobată de cabinetul de război britanic și speră că va fi aprobată de țara sa. Va spune că este justă, corectă și necesară pentru siguranța și viitorul Rusiei. Dacă un oarecare general Sosnkowski are obiecții, acest lucru nu va avea importanță pentru că Marea Britanie și Statele Unite o considera justă și corectă. El și dl Eden au încercat luni de zile să obțină demiterea lui Sosnkowski. Acum a fost demis, cât despre generalul Bor, îl caută germanii.

Mareșalul Stalin a remarcat că polonezii nu au acum un comandant suprem.

Primul ministru crede că a rămas o persoană ștearsă, dar nu-și poate aminti numele. Primul ministru a continuat, punându-i o întrebare mareșalului Stalin. Crede că ar merita să-i aducă pe Mikolajczyk și Romer la Moscova? Îi are legați fedeleș într-un avion și în numai 36 de ore ar fi la Moscova.

Stalin a întrebat dacă sunt autorizați să trateze cu Comitetul polonez de eliberare națională.

Primul ministru nu este sigur, dar crede că nu vor arde de nerăbdare să se culce cu comitetul. Dacă, însă, s-ar afla la Moscova, ar putea fi forțați s-o facă, cu acord britanic și rusesc.

Mareșalul Stalin nu are nici o obiecție să ia legătura cu comitetul. Acesta din urmă are acum la dispoziția sa o armată și reprezintă o forță.

Primul ministru a subliniat că și partea cealaltă apreciază că are o armată, din care o parte a rezistat la Varșovia. Au și un viteaz corp de armată în Italia, unde au pierdut 7 000 - 8 000 de oameni. Apoi mai este divizia blindată, din care o brigadă se găsește în Franța. O divizie poloneză care s-a dus în Elveția la căderea Franței a început să-și facă puțin câte puțin apariția. Sunt bine echipați și au numeroși prieteni în Anglia. Sunt oameni buni și curajoși. Dificultatea în legătură cu polonezii este aceea că au lideri politici nesăbuiți. Unde sunt doi polonezi, apare o ceartă.

Mareșalul Stalin a adăugat că unde este un singur polonez, acesta începe să se certe cu sine însuși din pură plictiseală.

Primul ministru este de părere că mareșalul Stalin și el, precum și domnii Molotov și Eden între ai au mai mari șanse de a-i uni pe polonezi. Britanicii vor exercita presiuni asupra polonezilor de la ei, în vreme ce polonezii din răsărit au ajuns deja la un acord cu guvernul sovietic.

Mareșalul Stalin a acceptat să încerce.

Primul ministru a întrebat dacă există vreo obiecție la venirea dlui Grabski la Moscova.

Mareșalul Stalin nu are nici o obiecție.

Primul ministru s-a referit apoi la condițiile de armistițiu pentru sateliții care au fost constrânși de Germania și nu s-au distins în timpul războiului. Dacă mareșalul Stalin este de acord, primul ministru este de părere că aceste condiții pot fi discutate de dl

Molotov și dl Eden. Importante sunt condițiile pentru Ungaria. El speră că rușii vor fi curând la Budapesta.

Mareșalul Stalin a spus că este posibil.

Primul ministru a subliniat că două sunt țările care îi interesează în mod deosebit pe britanici. Una este Grecia. În legătură cu România, nu-și face prea multe probleme. Aceasta este în foarte mare măsură o chestiune rusească, iar tratatul pe care l-a propus guvernul sovietic este rezonabil și demonstrează multă diplomatie în interesul păcii generale în viitor. Alta este însă situația Greciei. Marea Britanie trebuie să fie principala putere în Mediterană și speră ca mareșalul Stalin să-l lase să aibă cuvântul hotărâtor în cazul Greciei, după cum mareșalul Stalin îl va avea în cazul României. Guvernul britanic va păstra, firește, legătura cu guvernul sovietic.

Mareșalul Stalin înțelege că Marea Britanie a suferit foarte mult din pricina comunicațiilor ei din Mediterana, care au fost tăiate de germani. Pentru Marea Britanie e o problemă gravă dacă ruta mediteraneană nu se află în mâinile ei. În acest sens, Grecia este foarte importantă. El a fost de acord cu primul ministru că Marea Britanie trebuie să aibă de spus cuvântul hotărâtor în privința Greciei.

Primul ministru a spus că este mai bine să exprime aceste lucruri în termeni diplomatici și să nu se folosească expresia "împărțirea în sfere", deoarece americanii ar putea să fie șocați. Câtă vreme însă el și cu mareșalul se înțeleg reciproc, el poate să explice chestiunea președintelui.

Mareșalul Stalin l-a întrerupt, spunând că a primit un mesaj de la președintele Roosevelt. Președintele dorește ca la convorbirile lor să participe ca observator dl Harriman, iar deciziile la care se va ajunge să fie de natură preliminară.

Primul ministru a fost de acord. El i-a spus președintelui - el și președintele nu au secrete - că dl Harriman va fi binevenit la o mare parte din discuțiile lor, însă nu vrea ca acest lucru să împiedice desfășurarea unor convorbiri particulare între el și mareșalul Stalin. El îl va ține pe președinte la curent. Dl Harriman poate să participe ca observator la toate convorbirile oficiale. Dl Harriman nu are aceeași poziție ca ei.

Mareșalul Stalin a spus că a trimis doar un răspuns în sensul că nu știe ce probleme se vor discuta, dar că de îndată ce va ști îi va comunica președintelui. A observat unele semne de alarmă în mesajul președintelui în legătură cu convorbirile lor și în general nu i-a plăcut mesajul. Pare să solicite prea multe drepturi pentru Statele Unite și să lase prea puțin Uniunii Sovietice și Marii Britanii, între care, la urma urmelor, există un tratat de asistență mutuală.

Mareșalul Stalin a continuat prin a spune că nu are obiecții ca dl Harriman să ia parte la convorbirile oficiale.

Primul ministru s-a referit la conferința de la Dumbarton Oaks. Președintele nu a dorit ca această chestiune să fie discutată la Moscova, ci doar când se vor întâlni cei trei șefi de state. Președintele nu a spus, dar trebuie să fi avut în vedere apropiatele alegeri. Peste o lună președintele va fi mai liber pentru a discuta. Se cuvine să spună că, dacă inițial guvernul Majestății Sale a înclinat spre punctul de vedere american, acum găsește multă greutate în celălalt punct de vedere. Să presupunem că China i-ar cere Marii Britanii să cedeze Hong Kong-ul, China și Marea Britanie ar trebui să părăsească încăperea și chestiunea ar fi reglementată de Rusia și Statele Unite. Sau, dacă între Argentina și Statele Unite ar apare o dispută, ele ar avea de obiectat dacă problema ar trebui s-o soluționeze Anglia, China și Rusia. Primul ministru a subliniat că toate acestea sunt în

afara discuțiilor. Înțelept este ca la Moscova să nu se facă referiri la această chestiune, ci să se aștepte până la reuniunea celor trei șefi, când va putea fi soluționată.

Primul ministru a ridicat apoi problema intereselor celor două guverne în diferite țări balcanice și a necesității de a se acționa în armonie în fiecare dintre ele. După o serie de discuții, s-a convenit că în ce privește Ungaria și Iugoslavia ambele guverne sunt interesate în mod egal, că Rusia are interese majore în România și că Marea Britanie este în aceeași situație în ce privește Grecia. Primul ministru a arătat că, în ce privește Bulgaria, interesele britanice sunt mai mari decât în cazul României. Acest lucru a generat o serie de discuții referitoare la crimele comise de Bulgaria.

Mareșalul Stalin a reamintit tratatul de la Brest-Litovsk, prin care bulgarii s-au alăturat germanilor, trei divizii ale lor luptând împotriva rușilor în ultimul război.

Primul ministru a declarat că Bulgaria datorează mai mult Rusiei decât oricărei alte țări. El a spus că în România Marea Britanie a fost o spectatoare. În Bulgaria trebuie să fie ceva mai mult decât o spectatoare.

Dl. Molotov a întrebat dacă problema Turciei are legătură cu această chestiune.

Primul ministru a răspuns că nu a fost vorba de Turcia. El și-a expus doar punctul de vedere. Se bucură să constate cât de aproape este de punctul de vedere rusesc.

Dl. Molotov a făcut observația că Convenția de la Montreux continuă să fie în vigoare.

Primul ministru a spus că aceasta este o problemă a Turciei, nu a Bulgariei.

[...]

Mareșalul Stalin a revenit la Balcani, spunând că, de fapt, interesele noastre în Bulgaria nu sunt atât de mari pe cât pretinde primul ministru.

Dl. Eden a făcut observația că Marea Britanie dorește mai mult în Bulgaria decât în România.

Mareșalul Stalin a susținut că Bulgaria este o țară cu ieșire la Marea Neagră. Se teme Marea Britanie de ceva? Îi este teamă de o campanie sovietică împotriva Turciei? Uniunea Sovietică nu are asemenea intenții.

Dl. Eden a spus că Marea Britanie nu se teme de nimic.

Mareșalul Stalin a întrebat dacă primul ministru consideră că Bulgaria este pedepsită mai puțin decât merită. Bulgaria trebuie pedepsită pentru cele două războaie ale ei de partea Germaniei.

Dl. Eden i-a reamintit mareșalului Stalin că Marea Britanie s-a aflat în război cu Bulgaria vreme de trei ani și că dorește o mică cotă din controlul asupra acestei țări după înfrângerea Germaniei.

Primul ministru a propus ca amănuntele să fie discutate de dl Molotov și dl Eden. S-a căzut de acord.

Primul ministru a propus ca în prezența dlui Harriman să se discute despre viitorul Germaniei. [...]

Mareșalul Stalin a fost de acord [...]

3 - PROCES-VERBAL AL ÎNTÂLNIRII DE LA KREMLIN, MOSCOVA, DIN 10 OCTOMBRIE 1944, ORELE 19⁵⁹

⁵⁹ Pentru varianta sovietică, vezi *infra* Anexa B/13.

Participanți:

Secretarul de stat
Sir Archibald Clark Kerr
Dl. Oliver Harvey
Dl. A. Birse

Dl Molotov
Dl Vîșinski
Dl Gusev
Dl Pavlov

Dl. Eden a propus să se discute despre Bulgaria și despre Balcani în general.

Dl. Molotov a propus ca mai întâi să se discute despre Bulgaria în legătură cu ceea ce i-a spus mareșalul Stalin primului ministru. Mareșalul Stalin consideră că, după ce va afla pierderile considerabile suferite de Armata Roșie în Ungaria, armata nu va înțelege de ce s-a adoptat principiul de 50/50. Dl Molotov a primit instrucțiuni din partea Mareșalului să ridice această chestiune și să-și exprime opinia.

Dl. Eden a spus că va fi bucuros să audă opinia dlui Molotov.

Dl. Molotov a început prin a spune că guvernul sovietic propune principiul de 75/25, pentru motivul că Ungaria se învecinează cu Uniunea Sovietică, iar Armata Roșie luptă în acea țară și suferă pierderi. Ungaria a fost și va fi întotdeauna o țară învecinată. Ca atare, interesele Rusiei sunt lesne de înțeles. Rusia nu vrea ca Ungaria să fie în tabăra agresorului în viitor. Totodată, Rusia nu are pretenții teritoriale în ce privește Ungaria.

Dl. Eden a făcut observația că guvernul Majestății Sale va examina, fără îndoială, problema Ungariei, dar preferă să aibă posibilitatea de a se mai gândi.

Dl. Eden a continuat spunând că va fi foarte sincer. Guvernul Majestății Sale este nemulțumit în legătură cu întreaga situație din Balcani. Este pus în fața unor fapte împlinite. Cu câteva luni în urmă, când Tito se afla în dificultate, britanicii i-au oferit un refugiu pe insula Vis, sub protecția marinei și a forțelor aeriene regale, și dacă a fost salvat de la o distrugere totală acest fapt se datorează numai acțiunii britanice. Britanicii l-au înarmat și l-au sprijinit, iar acum, fără vreun cuvânt sau o înștiințare din partea lui sau a vreunui aliat sovietic, el a părăsit Vis și a sosit la Moscova și negociază un acord cu privire la bulgarii din Iugoslavia, fapt total inacceptabil britanicilor. Bulgarii îi tratează pe britanici ca și când Bulgaria a câștigat războiul, iar Marea Britanie l-a pierdut. Ofițerii britanici din nordul Greciei au fost sechestrați în casele lor din ordinul autorităților bulgare. Guvernul Majestății Sale trebuie să ceară sprijinul Uniunii Sovietice și să se pună capăt acestei situații. Dl Eden este gata să discute condițiile de armistițiu pentru Bulgaria și consideră că este îndreptățit să ceară ca, prin intermediul mareșalului sovietic de la Sofia, să fie trimise instrucțiuni bulgarilor din Grecia ca să-i trateze pe ofițerii britanici cu respectul convenit până la retragerea bulgarilor din Grecia.

Dl. Molotov a fost imediat de acord că problema trebuie reglementată și că bulgarii trebuie făcuți să înțeleagă că nu ei sunt învingătorii. Ei au provocat suficiente pagube Uniunii Sovietice și Aliaților și, deși Bulgaria are un guvern nou, ea trebuie trasă la răspundere pentru nelegiuirile din trecut. Este nevoie de măsuri practice pentru reglementarea acestor probleme, iar în cazul bulgarilor, să fie învățați să acorde respect aliaților din Bulgaria. Guvernul sovietic consideră îndreptățită reclamația britanică.

Dl. Eden nu știe dacă a fost explicit. Au apărut probleme nu unde staționează rușii în Bulgaria, ci în nordul Greciei. Ofițerilor britanici li s-a ordonat să nu părăsească locuințele și el dorește ca dl Molotov să telegrafieze mareșalului sovietic de la Sofia să spună bulgarilor să-și instruiască autoritățile din nordul Greciei în sensul de a-i trata pe reprezentanții britanici cu respectul cuvenit. În legătură cu aceasta, guvernul Majestății Sale, de comun acord cu guvernul grec, trimite noi ofițeri britanici în nordul Greciei. El nu vrea ca aceștia să fie întemnițați.

Dl. Molotov a subliniat că la început s-a convenit asupra impunerii unor condiții preliminare în cazul Bulgariei privind retragerea trupelor acesteia din Grecia și Iugoslavia. Până în prezent, guvernul sovietic nu a intervenit în problemele din afara frontierelor Bulgariei.

Dl. Eden a arătat că înțelege acest lucru și a solicitat, fără a cere o intervenție sovietică în afara Bulgariei, ca pe perioada șederii lor în Grecia ofițerilor britanici să li se aplice un tratament corect, iar bulgarii vor face acest lucru dacă primesc instrucțiuni de la guvernul sovietic.

Dl. Molotov a fost de părere că se poate ajunge la un acord asupra acestui punct, dar a repetat că ei nu au intervenit în probleme în afara Bulgariei și, mai ales, în Grecia. Problema este cum se poate ajunge la un acord. Va vorbi cu mareșalul Stalin.

Dl. Eden a spus ca va fi gata să discute condițiile de armistițiu, dar că problema de mai sus trebuie rezolvată. El crede că, dacă guvernul sovietic trimite o telegramă reprezentanților săi la Sofia în sensul că au auzit că o serie de ofițeri britanici din nordul Greciei au fost puși sub arest de către bulgari și ar da dispoziție reprezentantului sovietic să ceară bulgarilor să pună imediat capăt acestei stări de lucruri, acest lucru ar fi suficient pentru a-i determina pe bulgari să se comporte cum se cuvine în nordul Greciei până se vor retrage. Speră că acest lucru se va întâmpla curând.

Dl. Molotov a repetat că va vorbi cu mareșalul Stalin.

Dl. Eden a revenit apoi la condițiile de armistițiu, însă problema de mai sus va trebui rezolvată [...]

Dl. Eden a replicat că nu se poate ca Bulgaria să fie o putere mediteraneană.

Dl. Molotov a spus că înțelege și că Bulgaria trebuie pedepsită pentru ajutorul pe care l-a dat Germaniei. Totuși, dacă acest pericol nu pare a fi așa de mare, atunci guvernul sovietic este de acord cu două semnături. Aceasta este o concesie făcută opiniei publice britanice, dacă consideră că trebuie să aibă un quantum de participare mai mare în afacerile bulgărești. Concesia este mai mare decât aceea făcută de Dl. Eden.

Dl. Eden a spus că este recunoscător pentru acest gest. El va avea efecte pozitive și va fi apreciat și de americani. Poate promite că marina engleză îi va ține pe bulgari departe de Mediterană.

Dl. Molotov a afirmat că nu înțelege amendamentul american. În ce privește Comisiile de control din Italia și România lucrurile sunt clare. Este limpede cine răspunde de activitatea Comisiei de control. Experiența a demonstrat că procedura este satisfăcătoare. Dar ce s-ar întâmpla dacă în cazul Bulgariei s-ar adopta o nouă metodă, după capitularea germanilor? De activitatea comisiei vor răspunde trei oameni. S-ar putea crea confuzie, ceea ce ar duce la fricțiuni.

Dl. Eden a spus că nu-l interesează prea mult mecanismul, dar că dorește să se înțeleagă că avem un cuvânt de spus în cadrul Comisiei de control. În cazul României situația este diferită. Propunerea americană este oarecum depășită, întrucât este aceeași ca

și în cazul Germaniei. Cu toate acestea, este gata să examineze orice propunere pe care ar putea s-o facă guvernul sovietic, cu condiția ca britanicii și americanii să nu fie doar observatori, ca în România, ci să aibă un cuvânt de spus în cadrul Comisiei de control.

Dl. Molotov a subliniat că în Germania vor fi trei zone de ocupație și comparația cu Germania nu este clară. Nu a auzit de zone în Bulgaria. Referitor la Bulgaria, mareșalul Stalin a spus că ar fi corect ca Rusia să aibă un procent de interes de 90%. Dacă sunt de acord cu un raport de 90/10, atunci s-ar putea ajunge ușor la un acord cu privire la toate celelalte aspecte

Dl. Eden a arătat că aceasta ar conferi Marii Britanii aceeași poziție ca în România.

Dl. Molotov a fost de acord că așa ar fi în ce privește principiul, însă că s-ar putea găsi o soluție cu privire la forma de procedură. Ar fi posibilă găsirea unei modalități de satisfacere a dorințelor americane și britanice. Condițiile, de pildă, ar putea fi discutate la Londra. Mecanismul Comisiei de control ar putea fi făcut să fie mai favorabil Marii Britanii.

Dl. Eden a spus că formula americană, în cazul în care ar fi acceptată de guvernul sovietic, l-ar atrage, dar că este gata să examineze orice propunere rusească, cu condiția ca Marea Britanie să beneficieze de o participare ceva mai mare în Bulgaria. Este nevoie să se acționeze repede. Întârzierea nu este bună.

Dl. Molotov a fost de acord cu nevoia de a se acționa repede, însă nu înțelege propunerea americană. Cum să acționeze trei reprezentanți în Bulgaria, unde nu există zone? Intenționează americanii și britanicii să staționeze trupe în Bulgaria? Cum să existe o administrare corespunzătoare în Bulgaria după încheierea războiului cu Germania? Lucrurile sunt neclare și pot genera fricțiuni. Consideră raportul de 90/10 propus de mareșalul Stalin drept echitabil.

Dl. Eden a replicat că nu există intenția de a staționa trupe în Bulgaria. A propus eventuala existență a unui președinte sovietic permanent al Comisiei de control.

Dl. Molotov a refuzat să ia în considerație această propunere, câtă vreme problemele vor fi hotărâte de trei reprezentanți, ceea ce ar însemna ca britanicii și americanii să aibă 33% fiecare, iar Uniunea Sovietică 1% mai mult decât ei pentru că președintele este cetățean sovietic. Ei ar avea 34% în loc de 90%. A întrebat care este scopul acestei propuneri.

Dl. Eden a subliniat că în România ofițerii britanici și americani sunt observatori. Pentru perioada ostilităților cu Germania ei au acceptat aceeași poziție și în Bulgaria. După capitularea Germaniei însă, ai ar dori să fie mai mult decât observatori și să aibă o participare activă. Nu știe cum să exprime acest lucru. Participarea Marii Britanii este mai mică decât a Rusiei, pentru că Rusia are trupe și administrație în Bulgaria.

Dl. Molotov consideră că ar fi vorba de o administrare ciudată dacă nu s-ar specifica în nici un fel cine răspunde.

Dl. Eden a spus că principala responsabilitate ar reveni Uniunii Sovietice.

Dl. Molotov a declarat că, în pofida acestei responsabilități, Uniunea Sovietică cerea 90% și nu 100%.

Dl. Eden a spus că nu știe prea multe despre aceste procentaje. Tot ce dorește este o cotă mai mare de participare decât avem deja în România. În România avem 10%, ceea ce înseamnă aproape nimic.

Dl. Molotov a subliniat că ideea procentajelor a fost ridicată în întâlnirea din ziua anterioară și că merită a fi luată în seamă. Nu s-ar putea cădea de acord asupra următoarelor: 75/25% în cazul Bulgariei, Ungariei și Iugoslaviei?

Dl. Eden a spus că asta ar însemna mai rău decât în ziua anterioară.

Dl. Molotov a propus atunci 90/10 pentru Bulgaria, 50/50 pentru Iugoslavia, iar Ungaria să facă obiectul unui amendament.

Dl. Eden a subliniat că nu au căzut de acord în privința Bulgariei.

Dl. Molotov a remarcat că raportul de 90/10 trebuie considerat un ultimatum și înseamnă capitularea necondiționată a Moscovei. Totuși, trebuie făcut ceva care să fie acceptabil pentru toți trei.

Dl. Eden a spus că este gata să satisfacă dorințele dlui Molotov cu privire la Ungaria, dar că solicită ajutorul dlui Molotov pentru a obține o anumită participare în Bulgaria după înfrângerea germanilor. Poate s-ar accepta o altă formulă. De pildă, noi și americanii am putea avea câte un ofițer în Comisia de control care să nu fie la fel de important ca reprezentantul sovietic.

Dl. Molotov a propus atunci 75/25 pentru Ungaria.

Dl. Molotov a continuat spunând că nu au terminat cu Bulgaria. Dacă Ungaria este 75/25, atunci Bulgaria trebuie să fie 75/25 și Iugoslavia 60/40. Aceasta este limita până la care poate să meargă.

Dl. Eden a spus că nu-i poate face o asemenea propunere primului ministru, pe care Iugoslavia îl interesează în mod deosebit. El a făcut mari eforturi pentru a-l susține pe Tito și a-i furniza armament. Orice modificare în procentajul iugoslav l-ar afecta. *Dl. Eden* a propus atunci Ungaria 75/25, Bulgaria 80/20, Iugoslavia 50/50.

Dl. Molotov este gata să consimtă la 50/50 pentru Iugoslavia, dacă Bulgaria rămâne 90/10. Dacă cifra referitoare la Bulgaria trebuie modificată, atunci trebuie modificată și cea referitoare la Iugoslavia.

Dl. Eden a subliniat că am făcut o concesie în ce privește Ungaria.

Dl. Molotov a repetat că Ungaria se învecinează cu Rusia și nu cu Marea Britanie. Mareșalul Stalin a menționat acest lucru în prezența primului ministru. Ce înseamnă 60/40 în cazul Iugoslaviei? Înseamnă litoralul, unde interesele Rusiei sunt mai mici și nu va interveni, dar urmează să aibă o influență mai mare în centru.

Dl. Eden a repetat că Marea Britanie s-a aflat în războiul cu Bulgaria vreme de trei ani. Bulgarii s-au purtat urât cu noi. I-au bătut pe prizonierii britanici și americani. Rusia a fost în război cu Bulgaria 48 de ore și apoi Marea Britanie a fost invitată să părăsească Bulgaria, căreia i s-a aplicat un tratament favorabil.

Dl. Molotov nu a fost de acord. Rusia a suferit mai mult decât britanicii din partea bulgarilor, ca să nu mai vorbim de ultimul război, însă Uniunea Sovietică nu vrea să sporească numărul dușmanilor. A avut de mai multe ori intenția să declare război Bulgariei. Răul făcut de Bulgaria Uniunii Sovietice este de multe ori mai mare decât cel făcut oricui altcuiva. România și Bulgaria sunt țări cu ieșire la Marea Neagră. Nici una dintre ele nu are acces la Mediterana, așa încât interesele Marii Britanii în aceste țări trebuie să fie scăzute. *Dl. Molotov* nu vorbește de Grecia. Uniunea Sovietică este pregătită să sprijine Marea Britanie să fie puternică în Mediterana, dar speră ca Marea Britanie să sprijine Uniunea Sovietică în Marea Neagră. Acesta este motivul pentru care au interese în Bulgaria. Bulgaria nu este Grecia, Italia, Spania sau chiar Iugoslavia.

Dl. Eden a spus că interesele lor în Bulgaria sunt mici și că, în consecință, cer foarte puțin. Dar noi am fost în război cu ea și problema trebuie privită prin prisma britanicilor. Tito s-a întâmplat să fie accesibil și Marea Britanie l-a ajutat cu armament. El a sosit acum la Moscova, dar acest lucru nu a fost adus la cunoștința Marii Britanii. Când opinia publică va afla acest lucru, vor exista critici și pe bună dreptate. Este în curs de a trata un aranjament cu privire la rămânerea trupelor bulgare în Iugoslavia, un aranjament între Bulgaria, Iugoslavia și Rusia. Acest lucru va lăsa o proastă impresie și va trezi suspiciune cu privire la intențiile rusești.

Dl. Molotov crede că mareșalul Stalin ar fi de acord cu următoarele: 75/25 pentru Bulgaria, însă 60/40 pentru Iugoslavia. Nu crede că marinarii britanici ar considera Marea Neagră o “mare”, ci doar un lac.

Dl. Eden a spus că este lacul Uniunii Sovietice.

Dl. Molotov a remarcat că are în vedere opinia britanică. Marea Neagră este un lac. După un asemenea război și sacrificiile Uniunii Sovietice, oricine va înțelege că trebuie să-i preocupe siguranța lor. În ce-l privește pe mareșalul Tito, el l-a văzut întâia oară acum la Moscova, iar mareșalul Stalin nu l-a cunoscut înainte. Impresia lui este că Tito este un om cinstit care nutrește sentimente prietenești față de Aliați. Acest lucru este în afara oricărei îndoieli. Fiul domnului Churchill l-a cunoscut și va fi în măsură să vorbească despre influența lui Tito. El va confirma cele spuse de dl Molotov în legătură cu onestitatea și atitudinea prietenească. Tito nu le-a spus britanicilor și americanilor despre vizita sa la Moscova. Aceasta este o dublă greșeală, stricându-și relațiile cu britanicii și americanii în propriul său detriment. În al doilea rând, el tratează întâlnirea cu Stalin drept o reclamă menită să-i sporească prestigiul. În Italia s-a întâlnit cu primul ministru. Dl Molotov îl consideră a fi destul de provincial. A petrecut prea mult timp în munți. Îi place misterul, dar nu este rău intenționat.

Dl. Eden a spus că regretă că nu a fost informat guvernul Majestății Sale. Tito nu a putut fi găsit câțeva vreme, dar nu a fost în munți, ci pe insula Vis.

Dl. Molotov crede că va fi în curând la Belgrad și provincialismul lui se va atenua.

Dl. Eden a subliniat că între timp negociază un acord cu bulgarii.

Dl. Molotov crede că dacă i s-ar spune ce trebuie să facă și-ar putea remedia greșelile. Consideră că ar putea ajunge la o înțelegere asupra acestui punct. În ce privește Bulgaria, dl Molotov a propus două alternative. El va vorbi cu mareșalul Stalin. L-a întrebat pe dl Eden ce alternativă preferă.

Dl. Eden a spus că nu cifrele îl interesează atât de mult, înțelege interesele Rusiei în Bulgaria și Marea Britanie le acceptă, dar cere ceva mai mult acolo decât are în România. Dacă dlui Molotov nu-i place formula americană, va fi examinată orice altă propunere rusească. De pildă, în loc să i se spună Comisia aliată de control, i s-ar putea spune Comisia sovietică de control, cu un reprezentant american și unul britanic.

Dl. Molotov a întrebat dacă pot ajunge la o înțelegere referitor la Iugoslavia.

Dl. Eden a întrebat ce trebuie să hotărască.

Dl. Molotov a pretins mai multă importanță pentru Uniunea Sovietică. Aceasta nu are nimic de-a face cu problemele de pe litoral. Sunt gata să rămână pe “lacul” lor.

Dl. Eden preferă să aibă o politică comună. Sunt probleme diferite de hotărât. Când Iugoslavia va fi liberă, se va pune problema relațiilor dintre Tito și guvernul de la Londra. Vor trebui să se unească? Va trebui să fie o administrare comună? Este de dorit ca aliați să urmărească aceleași idei.

Dl. Molotov a încuviințat că problema necesită atenție. I-a cerut lui Sir Archibald Clark Kerr sfatul cum să procedeze.

Sir Archibald Clark Kerr a fost de părere că cea mai bună modalitate este aceea de a aranja o întâlnire între Tito și Șubasici, dacă guvernul sovietic și guvernul Majestății Sale vor uza de influența lor în această direcție, și atunci ei ar putea decide ce formă de guvernământ doresc - monarhie, republică sau orice altceva.

Dl. Molotov a spus că îl va informa pe mareșalul Stalin și că crede că se va găsi o ieșire. El i-a mulțumit lui Sir Archibald pentru ajutor.

Dl. Eden, rezumând, a spus că o problemă în suspensie în legătură cu Bulgaria este aceea a comisiei de control, după ce se va fi încheiat războiul cu Germania. S-a căzut de acord ca discuția să aibă loc la Moscova și asupra semnării în comun.

Dl. Molotov a susținut că acest lucru este strâns legat de Iugoslavia.

Dl. Eden a obiectat. El a solicitat o reglementare a chestiunii bulgare în 24 de ore, întrucât întârzierea este supărătoare în toate privințele.

Dl. Molotov a spus că se va strădui să obțină o reglementare în 24 de ore.

4 - PROCES-VERBAL AL ÎNTÂLNIRII DE LA KREMLIN, MOSCOVA, DIN 11 OCTOMBRIE 1944, ORELE 15

Participanți:

Secretarul de stat
Sir Archibald Clark Kerr
Dl. O. Harvey
Dl. A. Birse
(Ulterior) Dl. Harriman
Dl. Page

Dl Molotov
Dl Vișinski
Dl Gusev
Dl Pavlov

Dl. Molotov a întrebat ce probleme urmează să discute.

Dl. Eden a răspuns că este la dispoziția dlui Molotov.

Dl. Molotov a spus că este în măsură să dea răspuns la problemele din ziua precedentă. La 10 octombrie, Marele Stat Major al Armatei Roșii a transmis instrucțiuni mareșalului Tolbuhin în sensul de a le spune bulgarilor că trebuie să-i trateze pe ofițerii britanici din nordul Greciei în maniera convenită. Dl Molotov speră că bulgarii vor lua în serios această chestiune.

Dl. Eden i-a mulțumit dlui Molotov și a spus că se va bucura și primul ministru.

Dl. Molotov a propus să se discute problema Ungariei. Sunt de acord că, dacă guvernul sovietic acceptă 80/20 pentru Ungaria și Bulgaria și 50/50 pentru Iugoslavia, să se treacă la discutarea celorlalte chestiuni? Menționând 80/20 pentru Bulgaria, guvernul sovietic acceptă propunerea dlui Eden ca, după capitularea Germaniei, în locul unei Comisii aliate de control să existe o Comisie sovietică de control, care să acționeze în baza instrucțiunilor Înalțului comandament sovietic, cu participarea unor reprezentanți britanic și american.

A fost arătat textul acestui amendament.

Dl. Molotov a continuat prin a spune că în privința instrucțiunilor Înaltului comandament sovietic, acestea ar putea fi menționate în condițiile de armistițiu. Condițiile conțin o prevedere referitoare la astfel de instrucțiuni. Dl Molotov a înmănat apoi textul rusesc al condițiilor de armistițiu cu Bulgaria.

Dl. Molotov a explicat că în prima perioadă, până la capitularea Germaniei, Comisia aliată de control va fi ca cea din România. În cea de-a doua perioadă, după capitularea Germaniei, va fi așa cum a propus dl Eden, respectiv cu participarea reprezentanților aliați. Dacă acest lucru se consideră acceptabil, se poate discuta cum să fie formulat.

Dl. Vișinski a prezentat apoi o formulă pentru Art. 18. După o serie de discuții, formula a fost acceptată.

Dl. Molotov a spus că același principiu poate fi aplicat Ungariei, dar în cazul Iugoslaviei el va fi de 50/50.

Dl. Eden a spus că va supune chestiunea primului ministru. În privința Iugoslaviei, dorește ca guvernul sovietic și Marea Britanie să aibă o politică comună.

Dl. Molotov a spus că este de acord cu dl Eden.

Dl. Eden a propus să telegrafieze de îndată la Londra și a cerut rușilor să facă același lucru cu reprezentantul lor și să comunice că s-a ajuns la un acord. Este necesar să i se comunice dlui Winant, întrucât el s-a ocupat de această problemă la Londra. El va comunica Londrei că s-a convenit asupra locului - Moscova - și asupra dublei semnături.

Dl. Eden a dorit să știe care este poziția în legătură cu retragerea trupelor bulgare din Iugoslavia și Grecia.

Dl. Molotov a spus că va telegrafia mareșalului Tolbuhin și că se va da publicității ca și în cazul Finlandei. Se va publica în ziua următoare (?).

Cu privire la condițiile de armistițiu, el a sugerat ca formularea să fie verificată de Sir Archibald Clark Kerr și dl Harvey, precum și de dnii Vișinski și Gusev.

Dl. Eden a revenit la problema Iugoslaviei. A primit o telegramă prin care este informat că Șubasici a fost invitat de Tito la o întâlnire în Serbia în termen de 10 zile. Pare un lucru bun. Tito a spus ca este gata să discute formarea unui singur guvern. Și asta este bine. Primul ministru va fi încântat să afle acest lucru.

Dl. Molotov și-a exprimat plăcerea ("O.K.").

Dl. Eden a propus ca amândoi să le trimită un mesaj lui Tito și lui Șubasici, în care să le spună că s-au bucurat când au aflat de apropiata întâlnire și că speră să ajungă la un acord.

S-a convenit ca textul mesajului să fie pregătit și aprobat în seara aceea.

(În acest moment a fost invitat să participe la întâlnire *Dl. Harriman*).

[...]

**5 - PROCES-VERBAL AL ÎNTÂLNIRII DE LA KREMLIN, MOSCOVA,
DIN 16 OCTOMBRIE 1944, ORELE 16,30**

Participanți:

Secretarul de stat
Sir Archibald Clark Kerr
Dl. A. Birse
[...]

Dl Molotov
Dl Vîșinski
Dl Berejkov

REGELE CAROL

Dl. Eden dorește să știe dacă dl Molotov a auzit vreun zvon în legătură cu regele Carol. S-a zvonit ca s-ar afla la Lisabona.

Dl. Molotov a explicat că toate rapoartele în legătură cu sprijinul acordat de sovietici regelui Carol sunt false. Tot ce are de spus guvernul sovietic a fost deja comunicat guvernelor britanic și american. Întrucât România continuă să se afle în război, problema regelui Carol prezintă un oarecare interes pentru Rusia ca mijloc de a crea dificultăți cercurilor românești care opun rezistență. Chestiunea prezintă importanță numai din acest punct de vedere. Cum România a ieșit din război, problema nu mai prezintă interes pentru Rusia. Fără îndoială că oamenii mai clevetesc, dar această cleveală fie se bazează pe o neînțelegere, fie este de natură ostilă.

Dl. Eden a sugerat că s-ar fi putut să pornească de la regele Carol însuși.

Dl. Molotov a spus că s-ar putea. El l-a rugat pe dl Eden să nu-i acorde nici o atenție. Întrebat în legătură cu situația generală din România, dl Molotov a spus că nu este prea mulțumit.

Dl. Eden a spus că a auzit că comuniștii au amenințat să părăsească *blocul* național.

Dl. Molotov a replicat că unul din liderii blocului nu s-a pronunțat încă în favoarea armistițiului. Este vorba de Maniu și acest lucru a provocat o anumită nesiguranță.

GRECIA

Dl. Eden a spus că cea mai mare parte a unei divizii aeropurtate a fost parașutată în Atena și împrejurimi [...]

Dl. Molotov a întrebat dacă a fost întâmpinată vreo rezistență din partea germanilor.

Dl. Eden crede că da, în afara orașului.

Dl. Molotov a salutat acest succes britanic și a spus că este important.

[...]

6 - PROCES-VERBAL AL ÎNTÂLNIRII DE LA KREMLIN, MOSCOVA,
DIN 17 OCTOMBRIE 1944, ORELE 22

Participanți:

Primul ministru
 Secretarul de stat
 Sir Archibald Clark Kerr
 Dl. Birse

Mareșalul Stalin
 Dl Molotov
 Dl Pavlov

Primul ministru a spus că are în fața sa niște însemnări referitoare la dezmembrarea Germaniei.

Mareșalul Stalin l-a întrerupt pentru a se referi la chestiunea ungară. Horthy a fost arestat de germani.

Mareșalul Stalin nu a propus să se facă publică vizita misiunii ungare la Moscova, deoarece acest lucru i-ar putea face rău lui Horthy. Horthy a negat că ar fi fost trimisă o misiune la Moscova. Armata ungară nu se supune noilor autorități ungare și în întreaga țară sunt tulburări.

Primul ministru a întrebat dacă armata încearcă să-l salveze pe Horthy.

Mareșalul Stalin a răspuns că nu, deoarece în Budapesta este prea slabă. Crede că unele divizii vor lupta aprig împotriva rușilor, dar unele vor trece cu siguranță de partea Armatei Roșii.

Primul ministru a spus că asta nu este rău.

Mareșalul Stalin a replicat că situația nu este bună, dar că ar fi putut să fie mai proastă.

[...]

(Great Britain, Public Record Office,
 London-Kew Gardens, PREM 3/434/2, filele 1-38)

7 - NOTĂ PERSONALĂ A PRIMULUI MINISTRU

Downing Street 10,
 Whitehall
 Nr. de ordine 107/4

SECRETARUL DE STAT LA EXTERNE

Le Rougetel nu înțelege evident că interesul nostru în România este doar de 10% și că suntem ceva mai mult decât niște spectatori. Cu energie și zel, el se avântă pe o poziție care depășește cu mult tot ceea ce este de presupus că am putea pretinde. Fă bine și ocupă-te de asta, căci de nu vom întâmpina represalii în Grecia, pe care încă mai sperăm s-o salvăm.

Acest lucru se aplică cu atât mai mult mesajului de la vicemareșalul aerului Stevenson.

W.S. C[hurchill]
04.11.44

(Great Britain, Public Record Office,
London-Kew Gardens, Foreign Office - 371/44012, f. 18)

8 - NOTĂ PERSONALĂ A PRIMULUI MINISTRU

Downing Street 10,
Whitehall
Nr. de ordine M. 1 083/4

SECRETARUL DE STAT LA EXTERNE

Iată un nou teanc de telegrame care demonstrează zelul cu care Le Rougetel, Stevenson și alții se aruncă în vâltoarea agonizantă de la București. Câtă vreme rușii ne lasă mână liberă în Grecia, în România nu putem fi mai mult decât spectatori. Acest lucru este conform acordului pe care ni l-au dat. Cred că oamenii noștri de acolo nu au nici cea mai vagă idee despre participarea foarte mică pe care am optat s-o avem în problemele din România.

W.S. C[hurchill]
07.11.44

(Great Britain, Public Record Office,
London-Kew Gardens, Foreign Office - 371/44012, f. 19).

9 - NOTĂ PERSONALĂ A PRIMULUI MINISTRU

Strict secret
Downing Street 10,
Whitehall
Nr. de ordine M. 1 094/4

SECRETARUL DE STAT LA EXTERNE

1. S-a întreprins ceva pentru a li se da a înțelege lui Le Rougetel și Stevenson la București că în România jucăm un rol minor?

W.S. C[hurchill]
10.11.44

(Great Britain, Public Record Office,
London-Kew Gardens, Foreign Office - 371/44012, f. 80).

10 – NOTĂ A LUI A. EDEN

P.M./44/703

PRIMULUI MINISTRU

1. În nota dv. M. 1 094/4 ați întrebat dacă le-am reamintit lui Le Rougetel și Stevenson la București că în România jucăm doar un rol minor.

2. Atașez o copie a telegramei noastre nr. 171, pe care am trimis-o la București la 8 noiembrie și în care poziția este explicată detaliat.

Anthony Eden

15 noiembrie 1944

(Great Britain, Public Record Office,

London-Kew Gardens, Foreign Office - 371/44012, f. 82).

11 - NOTĂ PERSONALĂ A PRIMULUI MINISTRU

Downing Street 10,

Whitehall

Nr. de ordine M. 1 207/4

PERSONALĂ, PARTICULARĂ ȘI CONFIDENȚIALĂ

Ținând seama de modul în care ne-au sprijinit până acum rușii în legătură cu cele ce se întâmplă în Grecia, ceea ce trebuie să le pune la grea încercare sentimentele și organizarea, nu trebuie realmente să întindem prea mult coarda în România. Amintește-ți procentajele pe care le-am scris pe hârtie. Cred că ne-am bucurat de un tratament destul de bun din partea lui Stalin în Grecia, practic mult mai bun decât cel pe care ni l-au aplicat americanii. Este un lucru îngrozitor că nu putem avea și una și alta, dar tu și cu mine ne-am asumat o mare răspundere și nu putem să ne depășim atribuțiile în România, cu atât mai mult într-un moment ca acesta. Fără a lăsa să transpară în telegrame, trebuie să-ți impui voința.

W.S. C[hurchill]

11.12.44

(Great Britain, Public Record Office,

London-Kew Gardens, Foreign Office - 371/4014, f. 75).

B) Variantele rusești12 – STENOGRAMA ÎNTREVEDERII I. V. STALIN-W. S. CHURCHILL,
9 OCTOMBRIE 1944, ORELE 22,00⁶⁰

Au participat: Eden, Kerr și Birse –
din partea britanică,
Tovarășii Molotov și Pavlov –
din partea sovietică

[...]

Churchill declară că el ar vrea să se refere de asemenea la diverse probleme privind armistițiul cu sateliții care au fost siliți de Germania să intre în război, dar care n-au încetat războiul. Unii dintre acești sateliți nu fac plăcere britanicilor, iar alții – rușilor. El, Churchill, presupune cp Eden și Molotov vor discuta această problemă, dacă Mareșalul Stalin este de acord.

Tov. Stalin răspunde pozitiv.

Churchill spune că problema Ungariei este foarte importantă. El, Churchill, speră că armatele sovietice în curând vor fi la Budapesta.

Tov. Stalin răspunde că este posibil.

Churchill declară că sunt două țări de care Anglia se interesează în mod special. În primul rând – Grecia. El, Churchill, nu este mai puțin neliniștit de România. Într-o măsură foarte mare, România este treaba rușilor, și acordul [de armistițiu din 12/13 septembrie 1944] cu România, care a fost propus de guvernul sovietic, a fost primit de guvernul britanic în mod deosebit de favorabil, iar el [acordul de armistițiu] a evidențiat din partea guvernului sovietic o mare politică de înțelepciune. Netăgăduit, acest acord va sluji păcii generale. Totuși, în ce privește Grecia, guvernul britanic este mult interesat în această țară. Guvernul britanic speră că Angliei i se va îngădui să aibă un drept de pronunțare hotărâtor în treburile grecești, același cu al Uniunii Sovietice în România. Desigur, atât în problemele grecești, cât și în cele românești, Anglia și Uniunea Sovietică vor menține contactul între ele.

Tov. Stalin răspunde că el înțelege că Marea Britanie a pierdut foarte mult în urma faptului că ruta prin Marea Mediterană a fost interceptată de nemți. El, tov. Stalin, înțelege că, dacă nu se va asigura securitatea acestei rute, atunci Marea Britanie va suferi o grea lovitură. Grecia reprezintă un punct important pentru garantarea acestei rute. El, tov. Stalin, este de acord că Anglia trebuie să aibă dreptul unei voci hotărâtoare în privința Greciei.

Churchill răspunde că el a pregătit o listă. Gândul, care este cuprins în această listă, ar putea fi mult mai bine exprimat printr-un limbaj diplomatic, întrucât, de exemplu, americanii, între ei și președintele [F. D. Roosevelt], ar fi șocați de împărțirea Europei în sfere de influență.

⁶⁰ O. A. Rzhesheshevsky, *Stalin i Churchill*, pp. 419-423.

Tov. Stalin declară că tocmai voia să se refere la Roosevelt. El, tov. Stalin, a primit un mesaj de la Roosevelt în care Roosevelt vorbește de dorința lui ca, la întâlnirile Churchill-Stalin, să se admită participarea ambasadorului Harriman, în calitate de observator. În al doilea rând, președintele a solicitat ca hotărârile adoptate [la întrevederile Churchill-Stalin] să aibă un caracter preliminar. El, tov. Stalin, se interesează ce gândește Churchill despre această dorință a președintelui?

Churchill declară că el i-a comunicat lui Roosevelt că ar saluta participarea lui Harriman la diverse întrevederi ale sale cu Mareșalul Stalin. Dar Churchill ar dori ca aceasta să nu prejudicieze asupra caracterului intim al întâlnirilor Churchill-Stalin sau Molotov-Eden. În orice caz, el, Churchill, îl va ține în toate la curent pe președinte. Dar el, Churchill, trebuie să spună că observatorul Harriman nu se află în aceeași situație cu ei, cu Churchill și Mareșalul Stalin.

Tov. Stalin răspunde că el trebuie să precizeze că a trimis un răspuns lui Roosevelt înc are i-a comunicat că el nu știe ce probleme el va discuta cu Churchill. Lui, tovarășului Stalin, din replica președintelui i-a rămas impresia că președintele este neliniștit. El, tov. Stalin, trebuie să spună că mesajul nu i-a plăcut, întrucât președintele solicită un drept prea mare pentru el și un drept prea mic rămâne pentru Anglia și Uniunea Sovietică, care sunt legate printr-un tratat de ajutor reciproc. Un astfel de acord de ajutor reciproc nu există între Statele Unite și Uniunea Sovietică. Totuși, el, tov. Stalin, nu respinge ca Harriman să participe la întrevederile oficiale, dar nu și la cele intime, dat fiind că el, tov. Stalin, socotește că Churchill și el, tov. Stalin, singuri vor decide când să-l invite pe Harriman.

Churchill declară că acum el ar dori să se refere la Conferința de Dumbarto Oaks. Președintele [Roosevelt] nu dorește ca această problemă să se dezbată la Moscova, mai cu seamă acum, și nădăjduiește că ea se va hotărî la întâlnirea celor Trei. Desigur, noi trebuie – a spus Churchill – să avem în vedere ca președintele se gândește la alegerile [prezidențiale] ce trebuie să aibă loc în Statele Unite. Churchill spune că ar fi mai potrivit să declare că, la început, englezii au fost mai degrabă dispuși să admită punctul de vedere al americanilor. Dar, acum, englezii acordă mai multă trecere propunerilor celeilalte părți. Dacă, în esență, presupunem că China va pretinde ca Imperiul Britanic să renunțe la Hong Kong și dacă, la dezbaterea acestei probleme, Marea Britanie și China ar urma să se retragă, iar Rusia și Statele Unite vor decide în această problemă. Ceea ce Angliei nu-i va face plăcere. Pe de altă parte, dacă Argentina ar fi într-un conflict cu Statele Unite, atunci, fără îndoială, Statelor Unite nu le-ar face plăcere dacă delegații americani ar părăsi sala conferinței, iar China, Rusia și Marea Britanie ar decide în privința Argentine. Toate acestea, spune Churchill, nu-s desigur pentru presă. Cel mai rezonabil ar fi să așteptăm întâlnirea celor Trei. El, Churchill, gândește că Mareșalul Stalin va confirma, atunci când va fi necesar, cum că această problemă nu s-a discutat la Moscova.

Tov. Stalin, zâmbind, a spus că, desigur, așa va face.

Churchill spune că el a pregătit un document destul de murdar și de grosolan, în care prevede împărțirea influențelor Uniunii Sovietice și Marea Britanie în România, Grecia, Iugoslavia, Bulgaria. Lista a fost întocmită de el pentru a dovedi ce gândesc britanicii în această problemă. Americanii ar fi uimiți de acest document. Dar Mareșalul Stalin este un realist, el, Churchill, de asemenea, nu se deosebește prin sentimentalism, iar Eden – acesta nu-i altceva. El, Churchill, nu a arătat acest document cabinetului britanic, deși cabinetul britanic de obicei se înțelege cu ceea ce el, Churchill, și Eden îi

propun. În ce privește Parlamentul, în Parlament cabinetul este majoritar, iar, dacă se va prezenta Parlamentului acest document, el nu va avea ceva împotriva-i.

Tov. Stalin spune că 25 de procente, indicate [de Churchill] pentru Anglia, în Bulgaria, nu se armonizează cu alte cifre ale listei. El, tov. Stalin, socotește că este necesar să se aducă corecturi, și anume să se indice pentru Uniunea Sovietică în Bulgaria 90%, iar pentru Anglia – 10%.

Churchill declară că pe ei, pe britanici, bulgarii i-au ofensat. În războiul trecut [1914-1918], bulgarii s-au comportat foarte rău cu britanicii, invadând România. În războiul actual, bulgarii s-au comportat foarte crud cu iugoslavii și grecii. El, Churchill, nu-și îngăduie să afirme că, după toate acestea, bulgarii ar sta cu Aliații la aceeași masă.

Tov. Stalin declară că Bulgaria netăgăduit trebuie pedepsită.

Eden spune că, în România, britanicii sunt spectatori, dar, în Bulgaria, ei doresc să fie ceva mai mult decât spectatori.

Molotov se interesează dacă se are în vedere și problema turcă.

El, Churchill, [declară] că el desigur nu se referă la problema turcă, dar dorește numai să sublinieze că britanicii o au în minte.

[...]

13 – STENOGRAMA ÎNTREVEDERII STALIN-CHURCHILL, 10 OCTOMBRIE 1944, ORELE 19,00⁶¹

Din Jurnalul lui V. M. Molotov

Au participat: tov. Vîșinski,
Gusev, Kerr și Birse

[...]

Molotov spune că, înainte de orice, vrea să-i comunice lui Eden ce concesiune este dispus să facă guvernul sovietic. Această concesiune privește condițiile armistițiului cu Bulgaria. El, Molotov, nu știe dacă guvernele american și britanic înțeleg pericolul ce poate izbucni prin satisfacerea solicitării lor ca termenii armistițiului să fie semnați de către Mareșalul Tolbuhin și de generalul Wilson. Mareșalul Tolbuhin nu este marinar, dar, întrucât trupele sale au ieșit la Marea Neagră, atunci semnătura lui sub clauzele armistițiului și semnătura comandantului britanic în Mediterana ar putea da de înțeles britanicilor că Bulgaria ar reprezenta o putere în Marea Neagră și în Marea Mediterana. Bulgaria ar putea să-și facă iluzii. Cu toate acestea, în afara acestui pericol, guvernul sovietic este gata să meargă în întâmpinarea doleanțelor guvernului britanic și să facă această concesiune, admitând principiul ca clauzele armistițiului cu Bulgaria să fie, de asemenea, semnate și de delegații bulgaria.

⁶¹ O. A. Rzheshhevsky, *Stalin i Churchill*, pp. 431-435.

Eden declară că el este uluit de o asemenea concesie și mulțumește lui Molotov. În ce privește pericolul, el, Eden, poate să declare că flotele britanică și americană nu vor îngădui bulgarilor să-și închipuie cum că Bulgaria este o putere mediteraneană.

Molotov declară că el revine la ceea ce Eden observa despre participarea reprezentanților britanici și americani în Comisiile Aliate de Control (CAC)⁶², și dorește să precizeze că lui personal, lui Molotov, îi era de neînțeles declarația lui Eden. Conducerile CAC-urilor din Italia și România aparțin anglo-americanilor și, respectiv, Comandamentului Sovietic. În problema răspunderii totul este clar. Dar ce se întâmplă atunci când, în cazul Bulgariei fiind stabilită noua regulă, după capitularea Germaniei toate cele trei puteri ar răspunde de activitatea Comisiei de Control? Apare pericolul unor confuzii și neajunsuri.

Eden declară că el vrea să fie deschis. El, Eden, trebuie să aibă posibilitatea să spună poporului britanic că Anglia participă la înfăptuirea controlului asupra Bulgariei. Propunerea americanilor oferă o ieșire din situația creată, întrucât prin ea se presupune că s-ar crea un aparat de control aliat în Bulgaria care va exista și-n Germania. Dar el, Eden, este dispus să discute și alte propuneri, dacă aceste propuneri asigură o participare activă a reprezentanților britanici și americani în munca Comisiei și nu ar rămâne la rolul unor simpli observatori.

Molotov spune că este de neînțeles comparația cu Germania, dat fiind că Germania va fi împărțită în zone de ocupație.

El, Molotov, crede că, dacă guvernul britanic acceptă 90% pentru Uniunea Sovietică în Bulgaria, atunci restul problemelor s-ar putea lesne rezolva.

Eden observă că, în această situație, britanicii și americanii vor îndeplini în Bulgaria rolul de observatori, așa cum se întâmplă și-n CAC-ul din România. În ceea ce-l privește, Eden ar înclina spre formularea americană, dar el este gata să discute și propunerea sovietică ca ar asigura britanicilor o reprezentare mai largă în Bulgaria.

Molotov declară că propunerea americană este de neînțeles. Oare Aliații se gândesc să împartă Bulgaria în zone de ocupație [ca și Germania] sau ar urmări englezii și americanii să-și introducă trupele în Bulgaria? Lui, lui Molotov, îi este de neînțeles cum ar putea fi lăsată conducerea Comisiei de Control în mâinile celor trei puteri după capitularea Germaniei? Această neclaritate poate deschide calea neînțelegerilor. De aceea, Molotov apreciază că, în cazul Bulgariei, trebuie adoptat raportul 90%:10%.

Eden răspunde că Aliații [anglo-americani], cu siguranță, nu doresc să-și trimită armatele în Bulgaria. S-ar putea ca președintele permanent al CAC-ului să fie numit reprezentantul sovietic.

Molotov declară că, dacă președintele Comisiei va fi reprezentantul sovietic, aceasta ar însemna că Uniunii Sovietice i-ar reveni 34% în loc de 90%. Lui, lui Molotov, îi este de neînțeles care-i esența propunerii?

Eden răspunde că în România ofițerii britanici și americani sunt doar observatori. Relativ la Bulgaria, în cursul războiului împotriva Germaniei britanicii și americanii au convenit că situația reprezentanților lor în CAC să fie precum în România, dar, după capitularea Germaniei, britanicii și americanii n-ar dori să fie doar observatori, ci participanți activi la munca Comisiei. El, Eden, nu știe cum să exprime asta, dar dorește

⁶² În continuare, în text, CAC = Comisia/ Comisiile Aliate de Control în fostele țări satelite.

să precizeze că, desigur, participarea britanicilor și americanilor la activitatea CAC-ului va fi mai limitată decât cea a rușilor, întrucât în Bulgaria se vor afla trupele lor.

Molotov spune că aceasta va fi o conducere foarte stranie, întrucât va face să apară contradicții, dacă noi nu clarificăm problema.

Eden răspunde că, ceea ce el nu știe, orice ar fi cu procente, dar britanicii ar dori să aibă în Bulgaria o pondere mai însemnată decât în România, unde ei au în total 10%.

Molotov spune că ideea procentelor a rezultat în cursul întrevederii de aseară. S-ar putea să ne înțelegem ca - pentru Bulgaria, Ungaria și Iugoslavia – să stabilim raportul 75%:25%.

Eden observă că este mai prejos decât [s-a discutat] aseară.

Molotov răspunde că, atunci, s-ar putea admite 50%:50% pentru Iugoslavia, 90%:10% pentru Bulgaria, făcându-se o corectură pentru Ungaria.

Eden răspunde că el este gata să admită așa ceva în cazul Ungariei, dar el, Eden, solicită sprijin ca să se asigure englezilor o participare mai însemnată în treburile Bulgariei după capitularea Germaniei. El, Eden, nu insistă asupra formulării [pretenției] americane, dar vrea ca în în CAC să fie incluși reprezentanți britanici după capitularea Germaniei.

Molotov întreabă dacă nu ne putem înțelege să stabilim în Ungaria raportul 75%:25%, înainte de a trece la dezbaterile celorlalte probleme? Oare nu ar accepta britanicii 75%:25% pentru Bulgaria și 60%:40% pentru Iugoslavia? După cum crede Eden, el, Molotov, face o concesie de 15 procente în Bulgaria, dar pentru aceasta, în Iugoslavia, el, Molotov, propune 60%.

Eden răspunde că el nu dorește ca procente pentru Iugoslavia să fie modificate. Premierul ar fi mâhnit dacă se va încerca să se schimbe procente în cazul Iugoslaviei, întrucât Anglia l-a ajutat foarte mult pe Tito, aprovizionându-l cu arme. De aceea, el, Eden, ar propune ca procente să fie pentru Ungaria - 75%:25%, pentru Bulgaria – 80%:20%, iar pentru Iugoslavia – 50%:50%.

Molotov răspunde că este de acord să se admită concesii pentru Iugoslavia, dacă pentru Bulgaria s-ar realiza 90%:10%. Dacă pentru Bulgaria s-ar stabili 75%:25%, atunci pentru Iugoslavia s-ar admite 60%:40%. În context, el, Molotov, ar vrea să declare că Uniunea Sovietică nu intenționează să intervină în apele teritoriale ale Iugoslaviei. Dacă în Iugoslavia ar rămâne 50%:50%, atunci trebuie să se admită o concesie în Bulgaria.

Eden spune că britanicii și americanii au luptat cu bulgarii vreme de trei ani. Bulgarii s-au comportat foarte rău cu prizonierii americani. Rusia a luptat cu Bulgaria numai 48 de ore.

Molotov declară că Bulgaria a provocat Uniunii Sovietice mai multe pagube, ajutând pe nemți mai mult decât oricare altă țară. El, Molotov, solicită lui Eden să considere că România și Bulgaria aparțin bazinului Mării Negre. Anglia ar trebui să aibă interese mai mici în Marea Neagră decât în Marea mediterană. Pentru partea ei în război, Bulgaria nu va putea avea ieșire la Marea Mediterană.

Eden răspunde că Anglia n-are un mare interes în Marea Neagră. Anglia nu solicită prea mult, dacă se are în vedere că ea s-a războit cu Bulgaria vreme de trei ani. Dar, din punctul de vedere britanic, toate se leagă. Anglia l-a aprovizionat pe Tito. Tito a sosit la Moscova fără să fi înștiințat guvernul britanic. Tito s-a înțeles la Moscova în privința menținerii trupelor bulgare în Iugoslavia. Dacă despre aceasta ar ști opinia publică britanică, atunci ar fi criticat guvernul de la Londra.

Molotov spune că un acord privind staționarea trupelor bulgare în Iugoslavia nu există. În ce-l privește pe Tito, el, Molotov, nu l-a văzut încă, dar, după cum îl știe, a căpătat impresia că Tito, ca un om cinstit ce este, se manifestă prietenos față de Aliați [anglo-americani]. Fiul lui Churchill⁶³ s-a întâlnit adesea cu Tito și, după cum gândește el, Molotov, fiul lui Churchill poate să-i confirme impresiile și să declare că se poate negocia cu Tito. Referitor la faptul că Tito nu i-a informat pe Aliați [pe anglo-americani] despre vizita sa la Moscova, în acest sens Tito – după el, Molotov – a comis o dublă greșeală. Dar el, Molotov, gândește că, dacă s-a difuzat știrea despre vizita lui la Moscova, aceasta s-a făcut numai pentru a-i spori prestigiul, de vreme ce a devenit cunoscut tuturor faptul că el s-a întâlnit cu Stalin în persoană. El, Molotov, își explică greșelile lui Tito prin aceea că Tito este într-o privință un lider politic provincial, iar nicidecum că Tito ar fi stăpânit de o voință răuvoitoare. Tito este lipsit de așa ceva.

Eden declară că, deși formularea americană nu convine, atunci putem întrevede o alta. De exemplu, s-ar putea să admitem - CAC-ul să se numească nu numai „Aliată”, ci „Comisia Sovietică de Control”, cu participarea delegaților britanici și americani.

Molotov spune că această problemă trebuie să fie bine chibzuită și-l întreabă pe Eden asupra posibilității de a spori procentele în Iugoslavia în folosul URSS.

Eden răspunde că guvernul britanic presupune că, pentru el și pentru guvernul sovietic, există o singură politică în Iugoslavia. El, Eden, ar vrea să știe ce vor face Aliații după eliberarea Iugoslaviei? Ar trebui ei, oarfe, să se întâlnească cu Tito și guvernul iugoslav la Londra? Aceasta ar dori să realizeze guvernul britanic.

Molotov răspunde că aceasta este just și că problema trebuie să rfețină atenția.

În încheiere, Molotov solicită să se rezolve problema Bulgariei, dacă-i posibil, în termen de 24 de ore, întrucât orice tergiversare în această privință n-ar fi plăcută⁶⁴.

A consemnat Pavlov.

⁶³ Randolph Churchill.

⁶⁴ Problema respectivă a fost rediscutată chiar a doua zi, când s-a stabilit că influența URSS în Ungaria și Bulgaria reprezenta 80% (cf. O. A. Rzheshesky, *Stalin i Churchill*, p. 435 – nota editorului rus).

C) Variantele franceze**14 - ANGLIA ȘI ROMÂNIA, NOIEMBRIE 1944**⁶⁵

Telegrama nr. 255/Londra, 11 noiembrie 1944
Jacques-Camille Paris, consilierul Ambasadei
Franței la Londra, către Georges Bidault,
Ministrul Afacerilor Externe al Franței

On se montre assez peu satisfait au Foreign Office de l'attitude des Roumains. On leur reprocha de se livrer à des manoeuvres dilatoires et d'invoquer toutes sortes de prétextes pour ne pas appliquer certaines clauses de l'armistice. Beaucoup d'entre eux n'ont pas renoncé à attendre les Anglais sur leur sort et à obtenir du gouvernement britannique une atténuation des conditions qui leur ont été faites ainsi qu'une garantie contre la Russie.

Tout en n'étant plus au pouvoir, M. [Iuliu] Maniu, dont les messages reçus par l'entremise du prince Știrbey avaient déjà révélé, il y a quelques mois, une absence totale de sens des réalités, continue, de même que M. [Constantin I. C.] Bratianu à s'agiter dans les coulisses.

Bien entendu, les Anglais repoussent les démarches dont ils sont l'objet.

Le nouveau ministre des Affaires étrangères, M. Constantin Visoianu, paraît se rendre compte des graves inconvénients d'une politique de jérémiades et d'atermoiements.

Aux récriminations des Roumains, on oppose ici l'attitude infiniment plus habile que les Bulgares ont adoptée et dont on trouve un indice frappant dans le discours prononcé à Moscou par le chef de leur délégation (télégramme no. 635 de M. Garreau du 28 octobre dernier).

(Direction d'Europe).

15 - FRANȚA, URSS ȘI ROMÂNIA, DECEMBRIE 1944⁶⁶

Fragmente din stenograma întrevederii
Charles de Gaulle – I. V. Stalin,
Kremlin, 6 decembrie 1944, orele 18-19,45

[...] *Général de Gaulle.* – Et maintenant, que pense le maréchal Staline de la situation dans les Balkans?

⁶⁵ Documents diplomatiques français. 1944, tome II (9 septembre – 31 décembre), doc. no. 137, p. 243).

⁶⁶ *Ibidem*, doc. no. 209, p. 391-392.

Maréchal Staline. – On a chassé les Allemands, dans la mesure du possible. La *Bulgarie* a accepté les conditions de l'armistice. Ces conditions seront certainement exécutées; l'indépendance bulgare n'en sera pas affectée; la Bulgarie recevra pourtant le châtement mérité.

Nos troupes ne se sont pas avancées en *Grèce*. Elles n'ont pas l'habitude de s'avancer à la fois dans toutes les directions. En Grèce il y a la flotte et les troupes britanniques. C'est à elles qu'il faut demander quelles est la situations. Quant aux Allemands ils quittent la Grèce. Ils sont forcés de partir.

La *Yougoslavie* a été et restera indépendante. Elle doit devenir un État fédéré.

Sur la *Roumanie* M. Molotov a fait une déclaration qui reste en vigueur. La Roumanie sera punie sur la base des conditions d'armistice – mais elle restera indépendante.

Je pense qu'un nouveau gouvernement national sera formé en *Hongrie*. Les Alliés avaient mené secrètement des pourparlers d'armistice avec Horthy. L'armistice était presque décidé. Les Allemands l'ont appris, on ne sait comme: Horthy a été arrêté.

La Yougoslavie n'est pas entièrement libéré. Il y reste des troupes allemandes. Malheureusement nous ne pouvons pas prêter grande assistance. Mais nous avons aidé et aiderons.

S'il se forme un gouvernement démocratique en Hongrie, nous l'aiderons à tourner la situation contre l'Allemagne.

Telle est la situation dans les Balkans.

Général de Gaulle. – Je remercie le maréchal Staline [...]

SUB TEROAREA ISTORIEI: ACTORI ȘI VICTIME **(PROBE EPISTOLARE)**

De-a lungul anilor, cercetările noastre în bibliotecile și arhivele române ori străine (SUA, Marea Britanie, Federația Rusă, Germania și Franța), la tema România și războiul mondial din 1939-1945, ne-au condus la descoperirea unor extrem de bogate și interesante materiale inedite, în cea mai mare parte deja valorificate¹. Documentele depistate ne-au fost de cel mai mare folos în realizarea unor studii, monografii și sinteze². În cursul investigațiilor, am descoperit, după cum era și firesc, un volum impresionant de corespondență schimbată între cunoscute și recunoscute personalități române sau străine ale veacului XX. În mod concret, fără nici o exagerare, am avut șansa de-a parcurge zeci și sute de mesaje trimise/primate de către majoritatea „actorilor”, mari sau mici, ai secolului trecut, începând, să spunem, cu liderii Marilor Puteri care s-au confruntat pentru supremația mondială ori europeană (Charles de Gaulle, Winston S. Churchill, Adolf Hitler, Benito Mussolini, I. V. Stalin, F. D. Roosevelt ș.a.) și continuând cu străluciți diplomați (N. Titulescu, Grigore Gafencu, A. Eden, V. M. Molotov), militari (Erich von Manstein), iluștri oameni de litere și istorici (N. Iorga, Mircea Eliade, Liviu Rebreanu), artiști, miniștri, academicieni și profesori etc. Și lista este, evident, departe de-a fi epuizată.

După cum rezultă din titlul capitolului, „probele epistolare” pe care le avem (prioritar) în atenție privesc un anume segment al istoriei secolului XX și, în chip exclusiv, societatea românească, problemele României în epoca conflagrației mondiale din 1939-1945 - premise, desfășurare, deznodământ, consecințe. Epoca a fost, nu mai trebuie dovedit, în totului tot, nefastă, iar personalitățile care au populat-o – de excepție, emblematice pentru oricare dintre domeniile pe care le-am lua în seamă (politică și diplomatie, conducere militară, știință, artă, ziaristică etc.). La ordinea zilei se instalase,

¹ Vezi, în acest sens, îndeosebi: Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România. O bibliografie*, Iași, Editura Academiei, 1981; Gh. Buzatu, ed., *Titulescu și strategia păcii*, Iași, Editura Junimea, 1982; idem, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I-II, București, Editura Enciclopedică, 1988-1995; idem, ed., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, vols. I-IX, Iași – Craiova - București, 1990-2006; idem, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991; idem, *Români în arhivele Americii*, I, Iași, Editura Moldova, 1992; idem, *Români în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996; Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *23 august 1939-1944: România și proba bumerangului*, București, Editura Mica Valahie, 2003; Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, I, Ploiești, Mileniul III, 2005 (vol. II, sub tipar); Gh. Buzatu, Corneliu Bichineț, eds., *Arhive secrete, secretele arhivelor*, I-II, București, Editura Mica Valahie, 2005

² Vezi, mai ales, contribuțiile la Tratatul academic de *Istoria Românilor*, vols. VIII (2003) și IX (sub tipar); Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999; Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003; idem, *A History of Romanian Oil*, I-II, București, Editura Mica Valahie, 2004-2006 (după versiunea integrală a sintezei în limba română, București, Editura Enciclopedică, 1998).

groaznic și copleșitor, RĂZBOIUL, unul global și total, cu problemele sale mari și grave. În context, natural, pentru omul de creație din diverse domenii opinia ce-și forma coincidea cu realitatea cotidiană, și anume că existența lui se afla în dependență de *teroaarea istoriei*. Strălucitul Mircea Eliade³, el însuși autorul formulei, este prezent în paginile acestui capitol cu o intervenție ce atestă implicarea lui în desfășurarea evenimentelor (Războiul Sfânt al României în Răsărit, 1941-1944)⁴. De altfel, unul dintre colegii săi de generație, reputatul jurist și diplomat Mihai Antonescu, vicepreședinte al guvernului României și titular al Externelor și Propagandei Naționale în 1941-1944, a lăsat în notele sale inedite din 30 septembrie 1943 această constatare senzațională prin forța gândului și adevărului surprins, valabil pentru toți contemporanii săi:

„Noi am fost copiii războiului și nu ai păcii (subl. ns.)”⁵.

Studiul documentelor relevă că, în anii guvernării sale și ai campaniei din Răsărit (22 iunie 1941 – 23 august 1944), Ion Antonescu a avut în vedere – pe linia obiectivelor trasate Serviciului Istoric al Marelui Stat Major – finalizarea a două proiecte majore:

1 – *Istoricul campaniei din 1916-1919* (din care se realizaseră deja volumele I-III, celelalte trei fiind în lucru ori în stadiu de plan)⁶;

2 – *Istoricul campaniei din Est*⁷ declanșată la 22 iunie 1941.

Potrivit directivelor Mareșalului, în 1942-1943 s-a impulsionat redactarea volumului IV din *Istoricul campaniei din 1916-1919*, iar, în octombrie 1942, a debutat *Istoricul campaniei din Est*⁸. S-a avut în vedere ca „prima redactare” să se încheie la 31 decembrie 1942, urmând a fi definitivată în ianuarie 1943⁹. Ulterior, în ianuarie 1944, s-a raportat „redactarea definitivă” a volumului *România și expansiunea rusească. Armata Română în războiul contra bolșevismului*¹⁰. De reținut că, în raport cu obiectivele istoriografice asumate, s-au adunat și repertoriat arhivele centrale¹¹, pe deplin dezorganizate numai după ce ocupantul sovietic a capturat (septembrie 1944 – mai 1945)

³ Acesta, după un experiment nefericit la Legația României din Londra (cf. Gh. Buzatu, *Mircea Eliade in Anglia (1940-1941)*, în *Omagiu istoricului Vasile Cristian*, Iasi, Universitatea “Al. I. Cuza”, 2001, pp. 280-288), s-a stabilit la Lisabona ca secretar de presă al Legației (1941-1944), și-a ținut un *Jurnal*, din care desprindem că, la 23 august 1944, când a survenit „capitularea” țării, lovitura l-a șocat în așa fel încât, timp de mai multe zile, nu și-a mai aflat liniștea (cf. Mircea Eliade, *Jurnalul portughez și alte scrieri*, I, București, Editura Humanitas, 2006, p. 243). Poate părea uluitor, dar tot pe atunci, trimițând la 10 august 1944 ultima scrisoare fratelui său, înainte de a se sinucide, Pierre Drieu la Rochelle se lamenta: „Totdeauna am regretat faptul că omul nu e niciodată complet și că artistul nu poate fi om de acțiune [...] Nu cred în marii oameni decât numai ca mituri. Hitler a fost insuficient, dar și ceilalți – Napoleon” (*Jurnal 1935-1945*, București, Editura Corint, 2006, p. 424).

⁴ Vezi telegrama din Lisabona (28 iulie 1941) destinată Ministerului Propagandei Naționale din București și rezolvările ce i s-au aflat (ANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale. Presa externă, dosar 1 142, f. 218-220).

⁵ ANIC, fond PCM, dosar 1 343/1943, f. 37. Același, la 3 septembrie 1943, consemnase: “Politica este știința permanențelor istorice și arta adaptării la realitatea socială” (*ibidem*, f. 5).

⁶ Vezi Alexandru Oșca, Florin Șperlea, coordonatori, *În slujba muzei Clio. O istorie a Serviciului Istoric al Marelui Stat Major, 1920-1945*, București, Editura CTEA, 2006, p. 111-115 (documentul 27 – Dare de seamă a Serviciului Istoric din februarie 1937).

⁷ *Ibidem*, p. 130-131 (avându-se în vedere și raporturile româno-sovietice din 1917-1941, ca și evoluția evenimentelor din 1939-1941).

⁸ *Ibidem*, p. 331 (Dare de seamă din ianuarie 1943).

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 128 (Dare de seamă din ianuarie 1944).

¹¹ *Ibidem, passim*.

pur și simplu drept ... *pradă de război*¹², fondurile militare, politico-diplomatice și economice¹³.

În situația în care Ion Antonescu a dispus ca, după modelul primului război mondial, la sfârșitul ostilităților din Est – de al cărui succes Mareșalul nu se îndoia¹⁴ – să se prezinte și *Istoricul* campaniei contra URSS, a fost natural ca oamenii Cabinetului Militar, din cadrul Președinției Consiliului de Miniștri, să procedeze la sistematizarea fondurilor pe măsura constituirii lor. La fel au stat lucrurile și la nivelul Președinției Consiliului de Miniștri¹⁵, al Cabinetului Civil al lui Mihai Antonescu¹⁶, iar, în sistem, în privința catalogării extrem de bogatei corespondențe primită/expediată de Ion Antonescu în răstimpul 5 septembrie 1940 – 23 august 1944. Numai așa a devenit posibilă cercetarea noastră sub acest unghi, marcat până acum de unele contribuții¹⁷.

Pentru cercetarea fondului de corespondență se dovedesc de cel mai mare folos instrumentele de lucru pregătite de creatorii lui, așa precum listele de personalități¹⁸ și, în mod special, dosarul Tabele de demnitarii, personalitățile, autoritățile, societățile și persoanele care au felicitat prin scrisori și telegrame pe Dl. Mareșal Ion Antonescu, cu ocazia Sărbătorilor Crăciunului 1942 și Anului Nou 1943¹⁹. Mihai Antonescu, la rândul lui, s-a preocupat de sistematizarea propriei colecții de scrisori²⁰, arhivată separat²¹. În ambele cazuri, ale lui Ion și Mihai Antonescu, predomină în corespondență telegramele și scrisorile de felicitare, dar și cărțile de vizită sau memoriile, Mareșalul bucurându-se, evident, de o preferință copleșitoare. Fapt semnificativ, nici unul, nici altul nu și-au

¹² A fost meritul remarcabil al colaboratorilor Serviciului Isotirc de a fi reușit, într-un timp record, să efectueze copii de pe numeroase dosare din cele mai importante fonduri (în speță, jurnale de operații) solicitate și preluate de forțele de ocupație (cf. Gh. Buzatu, *România în arhivele Kremlinului*, p. 173-174).

¹³ *Ibidem*, p. 172-204 (inclusiv lista completă a lăzilor 1-8 de la Cabinetul Militar, predate sovieticilor).

¹⁴ Revenit la București, după prima întrevedere cu Hitler și după ce parafase aderarea țării la Pactul Tripartit, Antonescu a declarat, în 25 noiembrie 1940, că „România va merge la biruință. România va avea drepturile ei” (ANIC, fond PCM – CM, dosar 251/1940, f. 169).

¹⁵ Repartiția pe ani a dosarelor disponibile actualmente la ANIC: **1940** - 544 dosare; **1941** – 721; **1942** – 449; **1943** – 1 355; **1944** – 149.

¹⁶ Vezi ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil al lui Mihai Antonescu, dosar 362 (inventarul original al fondului pentru anii 1940-1943). Pentru corespondența adresată lui Mihai Antonescu, în 1940-1943, cuprinzând mesaje de la Mircea Eliade, Gh. I. Brătianu, I. Petrovici, Pamfil Șeicaru, Mareșalul Ion Antonescu, Ion Mihalache, Iuliu Maniu, Regele Mihai, Regina-Mamă Elena, Martha Bibescu, C. C. Giurescu, P. P. Panaitescu, Radu Rosetti, dar și de la Adolf Hitler, Benito Mussolini ș.a., vezi ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil al lui M. Antonescu, dosarele 348 și 362.

¹⁷ Vezi Gh. Buzatu, *23 august 1944: Probe epistolare ale conspirației*, în “Anuarul Muzeului Marinei Militare”, t. IX/2006, Constanța, p. 15-37; idem, *Corespondență politică și literară (1907-1944)*, în “Pro-Saeculum”, nr. 7-8/2006, Focșani, p. 11-23; idem, *22 iunie 1941: “Agresiunea” României împotriva URSS (După unele probe epistolare)*, în “Orizont XXI”, nr. 2/2006, Pitești, p. 5-13; Gh. Buzatu, Stela Cheptea, N. Iorga – *In Memoriam*, în vol. N. Iorga. 1871-1940. *Studii și documente*, II/2, ediție Constantin Bușe, Constantin Găucan, București, Editura Universității, 2006, p. 75-160; Gh. Buzatu, *Din tainele arhivelor, în Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 503-543.

¹⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 566/1942.

¹⁹ Idem, dosar 570/1942, 38 file.

²⁰ Idem, fond PCM – Cabinetul Civil al lui Mihai Antonescu, dosar 362, f. 8-91.

²¹ Vezi, mai ales, idem, dosar 457 (mesaje primite de la profesorii I. Simionescu, I. Petrovici, C. C. Giurescu, Gh. I. Brătianu, P. P. Panaitescu, generalul C. Pantazi, Patriarhul Nicodim, Mircea Vulcănescu ș.a.).

disprețuit expeditorii, dimpotrivă, aceștia s-au bucurat de atenția liderilor regimului, care, de multe ori, și-au formulat replicile direct pe textele originale sosite. Corespondența păstrată, după cum am dovedit nu demult²², ascunde informații prețioase referitoare la un eveniment sau despre o persoană sau ne ajută să surprindem stări emotive individuale ori veritabile curente de opinie, imposibil de cunoscut din alte surse²³. Situația este identică și în privința percepției naturii raporturilor stabilite între diversele personalități. Sintetizând, pătrundem aievea într-un laborator, în care descoperim lumini și umbre, unele presupuse, altele pe deplin nebănuite, dar care, în totalitatea lor, ne oferă elemente absolut necesare reconstituirii trecutului așa cum a fost, după expresia fericită a inegalabilului N. Iorga.

Propunând o abordare tematică a fondului de corespondență, desprindem următoarele compartimente specifice:

- Telegrama și scrisori primite în septembrie 1940, cu prilejul investirii lui Antonescu ca șef de guvern și Conducător al Statului²⁴, la 5 septembrie 1940 generalii Petre Dumitrescu²⁵, Virgil Economu²⁶ și Mihai Ionescu²⁷ devansându-și cu puține ore și zile colegii de breaslă – generalii N. Petala, Alexe Anastasiu, D. Popișteanu, M. Racoviță, Florea Țenescu, D. Sturdza, I. Stoicescu, N. Samsonovici, N. Macici, Gh. Stavrescu, Arthur Văitoianu, M. Manafu, amiralul Dan Zaharia, comandorul Gh. Jienescu²⁸, precum și pe colonelul ... Nicolae Ceaușescu (!) din Călărași²⁹. Dintre civili, Antonescu a fost salutat la formarea guvernului de Sextil Pușcariu, Elvira Popescu, d-ra Silvia Mareșal Averescu, Nadia I. G. Duca, C. Bușilă, arhitectul A. Iotzu, I. Agârbiceanu, D. Mociornița, M. Jora, Ionel Perlea, dr. C. Angelescu, Gh. Dobrovici, I. Găvănescul, Anibal Teodorescu, D. Iov, Titus Czerkowski³⁰ ș.a.;

- Corespondența receptată în decembrie 1941 (Crăciun), la 1 (Anul Nou) și 7 ianuarie (Sf. Ion) 1941³¹;

- Un dosar special a adunat Scrisori și telegrama primite de Dl. Mareșal Ion Antonescu la începutul războiului (22 iunie 1941)³²;

- Un alt dosar cuprinde Scrisori și telegrama primite de Dl. General Ion Antonescu cu ocazia eliberării Basarabiei și Bucovinei - 1941³³;

²² Vezi Gh. Buzatu, *23 august 1944: Probe epistolare ale conspirației, passim*.

²³ În arhive, se păstrează și dosare cuprinzând anonimele adresate Mareșalului (cf. ANIC, fond PCM – CM, dosar 58/1940), după cum și plângerile ori reclamațiile (idem, fond DGP, dosar 229/1940).

²⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 204/1940.

²⁵ *Ibidem*, f. 17.

²⁶ *Ibidem*, f. 18-19.

²⁷ *Ibidem*, f. 21-22.

²⁸ Potrivit opisului ce însoțește dosarul, în septembrie 1940 s-au înregistrat 362 de mesaje, din care 136 de la generali și amirali (*ibidem*, f. 2-7).

²⁹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 204/1940, f. 142. Același avea să revină cu o telegramă de Paște 1941 (18 aprilie 1941) ce glăsuia astfel: “Mândru de a fi putut servi sub ordinele Dv. în aceste grele împrejurări, respectuos vă rog să binevoiți a primi cele mai calde urări atât din partea mea cât și a soției mele” (idem, dosar 580/1941, f. 462).

³⁰ Idem, dosar 249/1940 (în total: 594 persoane și asociații); idem, dosar 203/1940.

³¹ Idem, dosar 208/1940; idem, dosar 366/1943.

³² Idem, 558/1941, 650 file; idem, dosar 563/1941, 696 file.

³³ Idem, dosar 560/1941, 377 file.

- Au urmat, tot în 1941, decorarea lui Ion Antonescu de către Adolf Hitler și înălțarea sa la gradul de Mareșal al României³⁴, un an de guvernare (septembrie 1941)³⁵ și cucerirea Odesei³⁶;

- Mesajele receptate de Crăciun 1941, 1 și 7 ianuarie 1942, Paște 1942, ziua de naștere a Mareșalului (iunie 1942)³⁷;

- Mesajele pentru Crăciun 1942, 1 și 7 ianuarie 1943, Paște 1943 și aniversarea zilei de naștere (iunie 1943)³⁸;

- Mesajele primite de Crăciun 1943, 1 și 7 ianuarie 1944, Paște 1944 și aniversarea a 62 de ani (iunie 1944)³⁹;

- Un loc distinct îl ocupă corespondența Mareșalului cu liderii politici și militari străini, în primul rând cu cei germani (Adolf Hitler, Rudolf Hess, Hermann Goering, Joachim von Ribbentrop, Wilhelm Keitel, Alfred Jodl, Karl Doenitz ș.a.)⁴⁰. Să reținem, în context, că, la 6 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu, în calitate-i de președinte al Consiliului de Miniștri, a adresat cu prioritate mesaje lui Adolf Hitler⁴¹ și Benito Mussolini⁴², exprimându-le “mărturia credincioasă” față de popoarele german și, respectiv, italian. Führerul și Ducele făcându-și cunoscute răspunsurile lor în ziua de 8 septembrie 1940⁴³.

Deopotrivă cu fondul de corespondență, colaboratorii Mareșalului din cadrul Cabinetului Militar au inventariat cu precizie toate decretule-legi semnate de Antonescu, toate cuvântările și rezoluțiile sale; nu mai puțin, dispunem și de un „inventar” complet al tuturor reuniunilor guvernului din septembrie 1940 și până la 21 iulie 1944⁴⁴. Revenind la fondul de corespondență, se impune constatarea că, în general, el a fost ignorat de specialiști, cu toate că, așa cum spuneam, grație documentelor respective, se pot desluși interesante mistere ale anilor 1940-1944, dar, în primul rând, se poate stabili gradul de apropiere și de colaborare între expeditori și, respectiv, destinatari, iar unele mesaje au avut un rol bine stabilit în proiectarea unor operațiuni militare ori în

³⁴ Idem, dosar 556/1941.

³⁵ Idem, dosar 516/1941.

³⁶ Idem, dosar 561/1941.

³⁷ Idem, dosar 414/1942; idem, dosar 415/1942 (vol. II); idem, dosar 477/1942; idem, dosar 554/1942; idem, dosar 555/1942; idem, dosar 562/1942; idem, dosar 563/1942; idem, dosar 564/1942; idem, dosar 565/1942; idem, dosar 366/1943.

³⁸ Idem, dosar 569/1942; idem, dosar 366/1943; idem, dosar 369/1943; idem, dosar 439/1943; idem, dosar 440/1943; idem, dosar 441/1943; idem, dosar 442/1943; idem, dosar 443/1943; idem, dosar 568/1943.

³⁹ Idem, dosar 249/1940; idem, dosar 444/1943; idem, dosar 445/1943; idem, dosar 202/1944; idem, dosar 258/1944.

⁴⁰ Idem, dosar 331/1940; idem, dosar 65/1941; idem, dosar 127/1941; idem, dosar 324/1941; idem, dosar 563/1941; idem, dosar 122/1942; idem, dosar 144/1943; idem, dosar 430/1943; idem, dosar 258/1944; idem, dosar 445/1944.

⁴¹ Idem, dosar 331/1940, filele 9, 16 (texte în limbile română și germană). Vezi și ANIC, fond PCM - CM, dosar 251/1940, f. 8.

⁴² Idem, dosar 331/1940, filele 9, 10 (texte în limbile română și italiană); idem, dosar 251/1940, f. 8.

⁴³ Idem, dosar 331/1940, filele 3, 6, 13 și, respectiv, 4.

⁴⁴ Idem, dosar 273/1944, *passim*; idem, dosar 274/1944, *passim*; vezi, de asemenea, M. D. Ciucă, ed., *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vols. I-IX, București, 1997-2006, *passim*; Gh. Buzatu, Corneliu Bichineț, eds., *Arhive secrete, secretele arhivelor*, I-II, București, Editura Mica Valahie, 2005, *passim*.

luarea unor decizii militare și politico-diplomatice⁴⁵. A se vedea, în această privință, mesajele trimise/primate de Ion Antonescu de la: Adolf Hitler⁴⁶; Hermann Goering⁴⁷; Wilhelm Keitel⁴⁸; Joachim von Ribbentrop⁴⁹; marele amiral Doenitz⁵⁰; „Ducele” Benito Mussolini⁵¹; Papa Pius XII⁵²; Victor Emanuel III, regele Italiei și Albaniei, împăratul Etiopiei⁵³, Ismet Inonu, președintele Turciei, Ante Pavelici, poglavnikul Croației, Risto Ryti, președintele Finlandei, D. Bojilov, premierul bulgar, generalul Carmona, președintele Portugaliei, Josef Tiso, președintele Slovaciei, Reutersward, ministrul de externe al Suediei, F. von Papen, ambasadorul german la Ankara, Suphi TANICIöer, ministrul Turciei la București, Vojtech Tuka, premierul slovac, feldmareșalul Manstein⁵⁴ și, desigur, regele Mihai I⁵⁵ și Regina-Mamă Elena⁵⁶; dar și de la Mareșalul C. Prezan⁵⁷, arhiducesa Ileana⁵⁸, Ion Mihalache, Nichifor Crainic, dr. N. Lupu⁵⁹, Gh. I. Brătianu⁶⁰, Pamfil Șeicaru⁶¹; foștii premieri ai României - Arthur Văitoianu⁶², Barbu Știrbey⁶³, Gh. Tătărescu⁶⁴, I. Gigurtu⁶⁵, Al. Vaida-Voievod⁶⁶, C. Argetoianu⁶⁷ și G. G. Mironescu; Liviu Rebreanu⁶⁸, I. Al. Brătescu-Voinești, I. Agârbiceanu⁶⁹, profesorii⁷⁰ I. Simionescu⁷¹, Ion

⁴⁵ De reținut că unele mesaje (semnate de profesorii Al. Marcu, C. Daicovici, N. Bănescu, I. Andrieșescu, Gh. Brătianu, Th. Capidan, D. Caracostea, N. Cartojan, C. C. Giurescu, Al. Rosetti, G. Oprescu, Tudor Vianu, I. Nistor ș.a.), parvenite lui Ion Antonescu imediat după lichidarea rebeliunii legionare, au fost publicate chiar atunci (cf. *Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941*, II, București, 1942, pp. 257-260).

⁴⁶ Vezi mapele reunind corespondența Antonescu-Hitler (ANIC, fond PCM, dosar 29/1940; idem, fond PCM – CM, dosar 127/1941; idem, dosar 324/1941); idem, dosar 554/1942; idem, dosar 442/1943, f. 21. Cel dintâi mesaj al lui A. Hitler către I. Antonescu (9 septembrie 1940), după instalarea acestuia la putere (idem, fond PCM, dosar 29/1940, f. 284).

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*. Vezi și corespondența din anii războiului din Est, 1941-1944 (idem, fond PCM – CM, dosar 122/1942).

⁴⁹ Idem, fond PCM, dosar 29/1940, f. 294.

⁵⁰ Idem, dosar 442/1943, f. 42.

⁵¹ Idem, dosar 29/1940, f. 321. Cel dintâi mesaj al lui Benito Mussolini către I. Antonescu (9 septembrie 1940).

⁵² Idem, fond PCM – CM, dosar 568/1942; idem, fond PCM, dosar 29/1940, f. 287.

⁵³ Idem, dosar 63/1940, f. 117.

⁵⁴ Pentru aceștia din urmă, mesaje transmise de 1 ianuarie 1944 (idem, dosar 445/1943, *passim*).

⁵⁵ Idem, fond PCM, dosar 57/1940, *passim*; idem, dosar 442/1943, f. 13.

⁵⁶ Idem, fond PCM – CM, dosar 414/1942, f. 45. Nu mai departe decât la 21 mai 1944, Regina-Mamă, răspunzând felicitărilor din ajun, exprima Mareșalului și soției sale, Maria Antonescu, „*cele mai calde mulțumiri ... pentru bunele urări ce Mi-ați făcut*” (idem, dosar 202/1944, f. 323-324).

⁵⁷ Idem, fond PCM – CM, dosar 425/1941.

⁵⁸ Idem, dosar 445/1943, f. 3.

⁵⁹ Idem, dosar 561/1942, f. 58.

⁶⁰ Idem, dosar 253/1944, *passim*; idem, fond PCM, dosar 253/1944; idem, fond PCM – CM, dosar 561/1942, f. 64.

⁶¹ Idem, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 339.

⁶² Idem, dosar 204/1940.

⁶³ Vezi mai jos.

⁶⁴ ANIC, fond PCM, dosar 535/1940-1941, f. 34-35.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 175.

⁶⁶ Idem, fond PCM – CM, dosar 568/1942.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ Idem, dosar 495/1942; idem, dosar 445/1943, f. 361.

⁶⁹ Idem, dosar 203/1940, f. 95.

Petrovici⁷², D. Caracostea⁷³, Th. Capidan⁷⁴, George Murnu⁷⁵, Al. Marcu⁷⁶, C. C. Giurescu⁷⁷, C. Kirițescu⁷⁸, I. Găvănescu⁷⁹, Anibal Teodorescu⁸⁰, Mircea Vulcănescu⁸¹, Constantin Moisil⁸², N. Bănescu⁸³, I. D. Ștefănescu⁸⁴, arhitectul H. Clejan⁸⁵, dr. W. Filderman și Al. I. Zissu⁸⁶, M. David, rectorul Universității din Iași⁸⁷, Iuliu Hațieganu, rectorul Universității din Sibiu-Cluj⁸⁸, Traian Săvulescu, Sextil Pușcariu, C. Rădulescu-Motru, D. Gusti⁸⁹, Ștefan Meteș, Sabin Manuilă⁹⁰, A. C. Cuza⁹¹ și Horia Hulubei, rectorul Universității din București⁹²; N. I. Herescu, președintele Societății Scriitorilor Români⁹³;

⁷⁰ Dintre cei care urmează, majoritatea erau membri titulari, membri corespondenți sau membri de onoare ai Academiei Române (Gh. Brătianu, Nichifor Crainic, G. G. Mironescu, D. Caracostea, Th. Capidan, George Murnu, C. C. Giurescu, I. Petrovici, Liviu Rebreanu, I. Al. Brătescu-Voinești, Al. Marcu, Iuliu Hațieganu, C. Moisil, N. Bănescu, Traian Săvulescu, Sextil Pușcariu, D. Gusti, Ștefan Meteș, Sabin Manuilă, Radu Rosetti și A. C. Cuza), iar C. Rădulescu-Motru și I. Simionescu – președinți ai înaltului for științific (1938-1941 și, respectiv, 1941-1944) (cf. Dorina Rusu, *Membrii Academiei Române, 1866-1999. Dicționar*, ed. a II-a adăugită, București, Editura Academiei Române, 1999, *passim*). Celor mai mulți dintre aceștia, de îndată după 23 august 1944, mai precis începând de la 2 septembrie 1944 (potrivit lui Oscar Lemnaru, *Perna cu ace*, în “Dreptatea”), atunci când s-au declanșat – în cadrul debutului stalinizării României și al holocaustului împotriva culturii române - “demascările”, li s-a cerut și aplicat expulzarea din cultură și știință. În context, Liviu Rebreanu a fost “dezvăluit” drept ... “agent de Gestapo”, Brătescu-Voinești – “creatură teutonă”, “huligan” și “antisemit” notoriu (Ana Selezan, *Trădarea intelectualilor. Reeducare și prigoană*, ed. a II-a, București, Editura Cartea Românească, 2005, p. 31 și urm.), iar Ion Petrovici și Gh. I. Brătianu pur și simplu – “hitleriști”! Nici ilustrul N. Iorga nu a fost ignorat (*ibidem*, p. 42), la 15 decembrie 1944 I. Ludo, în “Răspântia”, la patru ani de la asasinarea savantului, a intervenit pentru a pleda pentru alungarea lui din Pantheonul culturii naționale în temeiul celor mai netrebnice acuzații. Și, mai mult, l-a făcut responsabil de ... odiosul asasinat legionar cărui prestigiosul polihistor i-a căzut victimă: “[N. Iorga] n-a fost ucis. S-a sinucis ... Vinovat numai el e...” (apud Valeriu Râpeanu, *N. Iorga 1940-1947*, II, București, Editura Gramar, 2002, pp. 141-153). În context, în octombrie 1945, Perpersissicu a intervenit pentru “primenirea” Academiei Române (cf. *Jurnal de lector: Petainii Academiei Române*, în “Revista Fundațiilor Regale”, an XII, nr. 2/octombrie 1945, pp. 309-311).

⁷¹ Idem, fond PCM – CM, dosar 202/1940, f. 173.

⁷² Idem, dosar 252/1944, f. 40.

⁷³ Idem, dosar 553/1941.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 52.

⁷⁷ Istoricul, numit director al Institutului de Istorie Națională recent creat, dădea asigurări Mareșalului, la 16 martie 1942, că instituția „își va face datoria, făurind arme ideale care să ajute la biruința dreptții noastre” (idem, dosar 414/1942, f. 245).

⁷⁸ Idem, dosar 535/1940-1941, f. 117-179.

⁷⁹ Idem, dosar 203/1940, f. 156.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 157.

⁸¹ Idem, fond PCM, dosar 330/1940-1941, *passim*; idem, fond PCM – CM, dosar 555/1942, *passim*.

⁸² Idem, dosar 202/1944, f. 276.

⁸³ *Ibidem*, f. 174.

⁸⁴ Idem, fond PCM, dosar 252/1944, f. 305.

⁸⁵ Idem, fond PCM – CM, dosar 202/1944, f. 138.

⁸⁶ Idem, dosar 535/1940-1941, f. 332-333.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 150.

⁸⁸ *Ibidem*, f. 154; idem, dosar 555/1942, f. 336.

⁸⁹ Idem, fond PCM, dosar 535/1940-1941, *passim*.

⁹⁰ Idem, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 102.

⁹¹ Idem, fond PCM, dosar 253/1944, *passim*.

⁹² Idem, fond PCM – CM, dosar 554/1942, f. 342.

generalul R. Rosetti⁹⁴, Patriarhul Nicodim⁹⁵; Eugen Cristescu, directorul *Serviciului Special de Informații*⁹⁶, avocat Vasile Ionescu, directorul Societății de Radiodifuziune⁹⁷, Ionel Perlea⁹⁸, D. Cuclin⁹⁹, Elvira Popescu¹⁰⁰, Monica Lovinescu¹⁰¹, I. Vinea¹⁰², George Vraca¹⁰³, Aurel Maican¹⁰⁴ și D. Iov¹⁰⁵, Pan Halippa¹⁰⁶, ing. D. Leonida¹⁰⁷, D. D. Negel, Octav Ullea și I. Th. Florescu¹⁰⁸, Barbu Theodorescu¹⁰⁹, istoricul Al. Boldur¹¹⁰, diplomații noștri în străinătate sau cei străini acreditați la București (Manfred von Killinger, F. M. Gunther, Renato Bova Scoppa, nunțul papal Andrea Cassulo ș.a.)¹¹¹. Fapt cu totul relevant¹¹², nu lipsesc din arhive (dimpotrivă, abundă) mesajele de felicitare și încurajare de la¹¹³: feldmareșalul Mannerheim și G. Enescu¹¹⁴, de la Carl Clodius și H. Neubacher, feldmareșalul List, generalii A. Gerstenberg și A. Hauffe, László de Nagy, ministrul Ungariei la București, generalii¹¹⁵ C. Pantazi, E. Zwiedenek, Gh. Jienescu, C. Sănătescu¹¹⁶ și C. Z. Vasiliu, Gh. Cuza, diplomații Gh. Davidescu, V. Cădere, G. I. Duca și V. Stoica, prof. Mircea Djuvara, D. Iov, industriașii N. Malaxa și D. Mociornița, C.

⁹³ *Ibidem*, f. 342.

⁹⁴ Idem, dosar 535/1940-1941, f. 92.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 196.

⁹⁶ Idem, dosar 252/1944, f. 184.

⁹⁷ Idem, dosar 555/1942, f. 7-8.

⁹⁸ Idem, dosar 203/1940, f. 110.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 121.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 186.

¹⁰¹ Idem, dosar 341/1943, f. 469, cu referiri la „expresia profundului meu respect și asigurarea că voi încerca să fiu demnă atât de numele tatălui meu, cât și de gestul Domniei Voastre”.

¹⁰² Idem, dosar 495/1942.

¹⁰³ Idem, dosar 445/1943, f. 362, 364.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 359.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 93. Expeditorul, în numele actorilor Teatrului Național din Iași, întrevădea, prin eforturile Mareșalului, o Românie „de la Bug până la Tisa”.

¹⁰⁶ Idem, dosar 341/1943, f. 230-231,

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ Idem, dosar 362/1943.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ Idem, dosar 561/1942.

¹¹¹ Relevăm că liderul comunist Lucrețiu Pătrășcanu nu s-a adresat Mareșalului, dar, la un moment dat (19 mai 1944), o notă în numele său parvenea lui Mihai Antonescu, vice-președintele Consiliului de Miniștri și titularul Externelor, pentru “ridicarea domiciliului obligatoriu” (idem, fond PCM, dosar 119/1944, f. 229).

¹¹² Este interesant că, adeseori, schimbul de mesaje nu rămânea fără a fi fost ... concretizat. Așa, de exemplu, în 1944 s-au făcut intervenții la Mihai Antonescu (idem, fond PCM, dosar 119/1944, *passim*) pentru: tipărirea *Chestiunii Dunării*, de către D. Gusti (f. 37); pentru un liber pe CFR pentru procuristul lui Barbu Știrbey (f. 43); fonduri pentru o revistă, de către Gh. I. Brătianu (f. 139); pentru cauciucuri și camere învechite de Buick, de către fostul premier dr. C. Angelescu (f. 215); pentru autorizația de sinistrați, de către dr. W. Filderman (f. 234); pentru o lucrare enciclopedică, de către prof. Al. Ciorănescu (f. 247); pentru fișe de evacuare la Sinaia sau Slobozia-Ilfov, de către A. L. Zissu (f. 249); pentru susținerea teatrelor particulare din Capitală, de către Liviu Rebreanu (f. 259) ș.a.

¹¹³ Idem, fond PCM – CM, dosar 568/1942, *passim*; idem, dosar 249/1940, *passim*.

¹¹⁴ Idem, dosar 414/1942, f. 5.

¹¹⁵ Separat, corespondența primită de la 362 de ofițeri superiori din toată țara, în septembrie 1940, cu prilejul preluării puterii (idem, dosar 204/1940, *passim*).

¹¹⁶ În totală contradicție cu evenimentele în perspectivă, semnificativă telegrama generalului cu prilejul Anului Nou 1944: “*Respectuos vă rog a primi urări de Sărbători fericite și anul ce vine să vă aducă mulțumire deplină*” (idem, dosar 445/1943, f. 312).

Bușilă¹¹⁷, Gh. M. Dobrovici¹¹⁸, Gh. Leon, D. R. Ioanițescu, mitropoliții Irineu al Moldovei și Nicolae al Ardealului, Al. Tzigara-Samurcaș, Ionel Perlea, I. Agârbiceanu, Elvira Popescu, Nadia I. G. Duca, soția fostului premier, Titus Czerkawski, fost senator la București și refugiat polonez¹¹⁹, Napoleon Crețu, dar și oameni simpli¹²⁰, precum Petrache Lupu din Maglavit¹²¹; după cum n-au lipsit nici amenințări și blesteme, de la ... „unul din cei mulți”¹²², „R. Aurelian, zidul României”¹²³, „un grup de buni români”¹²⁴, „Comitetul de vigilență”¹²⁵ sau generalul Vasilescu Petru¹²⁶.

Pentru a ne forma o imagine fidelă, vom preciza că, la 7 ianuarie 1944, slujbașii Președinției Consiliului de Miniștri au clasat corespondența Conducătorului Statului potrivit „surselor”, marcând expeditorii, mai precis: 1 – Scrisoarea comună a membrilor guvernului (20); 2 – miniștrii în funcție (3); 3 – subsecretarii de stat (6); 4 – foștii miniștri (17); 5 – secretarii-generalii (7); 6 – foștii secretari-generalii (1); 7 – guvernatorii provinciilor istorice (2); 8 – Legațiile României (14); 9 – personalități care au semnat în *Cartea de aur*, deschisă între 1 și 7 ianuarie 1944 (52); 10 – telegrame de la diverse personalități (19); 11 – membrii clerului (43); 12 – comandamentele armatei, diverse unități etc. (57); 13 - școli și cămine culturale (12); 14 - prefectii județelor (25); 15 – primării (67); 16 – societăți culturale, asociații etc. (84); 17 – diverse persoane (547)¹²⁷.

Dintre mesaje expediate în 1940-1944 lui Antonescu, reținem câteva, unele în măsură să ne îngăduie degajarea unor „modele” ori a unor concluzii:

- „... *Călduroase felicitări de ziua numelui și cele mai sincere urări de izbândă deplină în înalta chemare ce aveți și de sănătate deplină întru mulți ani fericiți*” (Patriarhul Nicodim, absent la complot);

- „... *Prezint Mareșalului României, Conducătorului Statului, ctitor al Universității refugiate, sincere urări de sănătate și de putere de muncă pentru a duce neamul prin biruință la realizarea deplină a idealului național*” (profesorul Iuliu Hațieganu, absent din grupul complotiștilor);

- „... *În fața Dumnezeului care ocrotește popoarele și oamenii după meritele lor, ne închinăm gândul nostru de credință în Neam și în dreptate, cu urarea pentru Domnia Voastră ca ocrotirea de totdeauna să vă vegheze răspunderea în împrejurările de azi, ca și în 1940, pentru ca Țara să-și urmeze drum de destin, care să-i asigure veșnicia, onoarea și pământurile*”¹²⁸ (semnatari - toți membri guvernului, inclusiv Mihai Antonescu, Ion Petrovici, Mircea Vulcănescu, generalii C. Pantazi și Ilie Șteflea, cu toții victime ale loviturii de stat de la 23 august 1944)¹²⁹;

¹¹⁷ Idem, dosar 203/1940, f. 112.

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 118.

¹¹⁹ *Ibidem*, f. 156.

¹²⁰ Idem, dosar 256/1944, *passim*.

¹²¹ Idem, dosar 555/1942, f. 37. Cu toate acestea, în iulie 1941 generalul Antonescu i-a respins oferta de a-l însoți pe front, destinându-l unei unități din Oltenia (idem, dosar 161/1941, f. 223).

¹²² Idem, dosar 58/1940, f. 104-105.

¹²³ *Ibidem*, f. 107.

¹²⁴ *Ibidem*, f. 114.

¹²⁵ *Ibidem*, f. 119.

¹²⁶ *Ibidem*, f. 125-130.

¹²⁷ Idem, dosar 253/1944, *passim*.

¹²⁸ Idem, dosar 252/1944, f. 35.

¹²⁹ Semnificativ răspunsul Mareșalului: “10.I.1944 – Iubite Domnule Vice Președinte, Vă mulțumesc călduros pentru sentimentele exprimate de Sfântul Ion în numele Domniei Voastre și al

- „Pe locul sfânt de la Maglavit, unde Tatăl ceresc s-a coborât, m-am rugat în continuu – transmitea în decembrie 1941 Petrache Lupu – pentru sănătatea întregii familii a Dv. și de acum înainte mă rog mereu să vă dea Dumnezeu putere să conduceți țara pe care ați mărit-o. Mulți ani să vă ajute să o mai măriți. La Mulți Ani cu sănătate, noroc și fericire”¹³⁰;

- „... Cele mai bune urări pentru sănătatea personală a Domniei Voastre și viitorul poporului român” (din partea lui A. Hitler, iunie 1943)¹³¹ sau: „... Cele mai cordiale urări cu ocazia zilei de naștere, atât pentru prosperitatea Excelenței Voastre, cât și pentru succesul continuu în conducerea Statului” (mesaj din 4 iunie 1944, semnat de același)¹³²;

- „De ziua Domniei Voastre onomastică, vă urez să purtați noroc Țării așa precum merită marile Domniei Voastre virtuți și însușiri”¹³³ (telegrama expediată la 7 ianuarie 1944 de profesorul Ion Petrovici, membru al guvernului, ilustru filosof și academician, altă victimă a conjurației și a regimului comunist care i-a succedat)¹³⁴;

- „Anul Nou, transmitea la 31 decembrie 1941 Mircea Vulcănescu, să vă aducă sănătate, voie bună, spor în toate și bucuria împlinirii năzuințelor Dv. pentru întărirea, sporirea și întregirea neamului românesc”¹³⁵, urare nelipsită și în telegramele lui Pamfil Șeicaru¹³⁶, dr. Iuliu Hațieganu¹³⁷, Al. Ottulescu, guvernatorul BNR¹³⁸, prof. N. Smochină, președintele Asociației Românilor Transnistrien¹³⁹, dr. Aurel Tudoran, primarul orașului Târnăveni¹⁴⁰;

- La rândul său, colaboratorul nr. 1 al Mareșalului, prof. Mihai Antonescu, îi transmitea Mareșalului în iunie 1943: „De ziua Dumitale îmi amintesc cu mândrie de ceasurile grele din trecut și-ți doresc ca Dumnezeu să-ți ajute misiunea istorică și să ne îndeplinească drepturile Neamului și onoarea de români”¹⁴¹.

La sfârșit dar nu în cele din urmă, se impune constatarea – dovedită de noi recent¹⁴² - că unii dintre corespondenții cei mai zeloși ai Mareșalului (generalii C.

membrilor guvernului. Destinul ne-a sortit să purtăm împreună cele mai apăsătoare răspunderi. Nu ne vom lăsa clintiți de greutăți și nici copleșiți de pericole. Prin unirea tuturor, prin înțelepciune și înțelegere, prin muncă neșovăitoare și sacrificii trebuie să trecem și prin această groaznică furtună. Lupta este grea dar și dreptatea noastră este sfântă. De aceea, nu pot pierde încrederea și merg înainte. Vă datorez Dv. și tuturor celorlalți colaboratori recunoștință neșărmurită pentru devotamentul, priceperea și conștiința cu care serviți Patria – MAREȘAL ANTONESCU” (ibidem, f. 34).

¹³⁰ Idem, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 37 (cu răspunsul Mareșalului, f. 36).

¹³¹ Idem, fond PCM, dosar 442/1943, f. 21.

¹³² Idem, fond PCM – CM, dosar 29/1940, f. 301.

¹³³ Idem, dosar 252/1944, f. 40.

¹³⁴ Cf. I. Necula, *Ion Petrovici în vizorul Securității*, București, Editura Saeculum I. O., 2005.

¹³⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 395.

¹³⁶ *Ibidem*, f. 339.

¹³⁷ *Ibidem*, f. 336.

¹³⁸ *Ibidem*, f. 151.

¹³⁹ *Ibidem*, f. 341.

¹⁴⁰ Idem, dosar 256/1944, f. 27.

¹⁴¹ Idem, fond PCM, dosar 442/1943, f. 81.

¹⁴² Cf. Gh. Buzatu, 23 august 1944: *Probe epistolare ale complotului, passim*.

Sănătescu și M. Racoviță, colonelul D. Dămăceanu, Regele Mihai I sau istoricul Gh. I. Brătianu) s-au recrutat, la 23 august 1944, între complotiștii de forță la actul trădării naționale.

De ce? și, mai ales, *cum?* – nu intră în cadrul preocupărilor noastre în acest capitol¹⁴³.

- ANEXE -

1 - [Ianuarie 1930] – Scrisoarea colonelului I. Antonescu adresată col. Cicerone Săndulescu

Iubite Cicerone¹⁴⁴,

Îți mulțumesc din suflet pentru bunele tale urări.

O fac cu atât mai mult cu cât ești primul printre pușinii care se roagă la Dumnezeu pentru binele meu.

În țara noastră, ca și în multe altele de altfel, cei mai mulți se roagă astăzi la Dumnezeu să dea sănătate și cât mai multă îndrăzneală tuturor pușcăriașilor, dezertorilor, leneșilor, hoților, străinilor de neam etc. etc.

Deocamdată aceștia din urmă ne-au învins.

Ce va fi mâine vom vedea.

Noi, cei de treabă, de conștiință și de muncă, să ne vedem înaintea, fără decepție și fără ură, de treabă.

Munca ne va îndemna.

Înainte, deci, pe drumul croit, cu încredere și perseverență.

2 - [1931] – Scrisoarea lui N. Titulescu către I. Antonescu

ROYAL ROUMANIAN LEGATION
LONDON

Scumpe prietin¹⁴⁵,

Neavând regulat presa noastră la îndemână, am aflat prea târziu avansarea D-tale ca general¹⁴⁶, pentru a te felicita prin telegramă.

¹⁴³ Cf. pentru detalii Gh. Buzatu, ed., *Mareșalul Antonescu – Pro și contra, passim*.

¹⁴⁴ ANIC, fond I. Antonescu, dosar 17, f. 1/verso. Antonescu răspundea felicitării din 5 ianuarie 1930 a col. Săndulescu, ce-i transmisese omagiatului de Sf. Ion să ajungă „cât mai repede la treapta cea mai înaltă a conducerii oștirii” (*ibidem*, filele 1-2).

¹⁴⁵ ANIC, fond I. Antonescu, dosar 18, filele 1-2.

¹⁴⁶ 10 mai 1931.

O fac acum. Din toată inima, îți urez, scump Antonescu, la încă mare și mereu pentru țară.

Colaborarea noastră la Londra¹⁴⁷ mă îndrituiește să știu că adresez aceste urări unui bun român și unui bun prieten.

Rog prezintă omagiile mele respectuoase Doamnei Antonescu și crede în vechea mea afecțiune¹⁴⁸.

Titulescu

**3 - [25 decembrie 1934] – Telegrama adresată
de N. Titulescu lui I. Antonescu¹⁴⁹**

Afectuoase urări de Sfintele Sărbători și Anul Nou. Cu vechea mea prietenie.
Titulescu

**4 - [6 februarie 1935] – Scrisoarea adresată
de Victor Eftimiu lui Ion Mihalache**

226 Rue de Rivoli
Paris, 6 februarie 1935

Scumpe Domnule Președinte¹⁵⁰,

1) Informații pe care le-am cules recent la Bruxelles și care mi-au fost confirmate ieri, aici, indică o apropiată devalorizare a francului belgian. Nu știu până la ce punct această devalorizare este sugerată de francezi, care ar încerca această experiență pentru a o aplica la ei, după. Un prieten, deputat belgian, mi-a susținut acest punct de vedere.

2) Cea mai mare risipă din bugetul noștri mi se pare a Ministerului de Externe. Cu toată scumpetea vieții, în Occident diplomații noștri sunt exagerat plătiți. Cred că dacă li s-ar reduce cu 50% lefurile, nici unul din ei n-ar demisiona, căci și jumătate din ce primesc le-ar ajunge să trăiască demn. D. Titulescu, al cărui prestigiu crește mereu în străinătate și de-al cărui concurs trebuie să se asigure și guvernul de mâine, trebuie

¹⁴⁷ Unde, în 1923-1926, colonelul I. Antonescu a funcționat ca atașat militar.

¹⁴⁸ Ion Antonescu avea să-i transmită lui N. Titulescu felicitări, la 2 decembrie 1931, de ziua apropiată a numelui: „... Te rog să crezi că ele sunt expresia sentimentelor care ți le păstrează nu un bun prieten, ci unul foarte bun și foarte sincer. Unul dintre aceia care nu leagă prietenii de ocazie și, deci, nu le abandonează când nu-i contează” (ANIC, fond I. Antonescu, dosar 18, f. 3). Totodată, îl asigura pe destinatar: „Cu mintea, cu munca și cu sentimentele mele de patriotism, de prietenie, de stimă și de admirațiuni și devotament nu am făcut și nu fac speculă niciodată. Mi-am iubit, servit și stimat prietenii foarte puțini pe care i-am avut, ca și Patria, fiindcă nu am legat prietenii decât cu aceia care au înțeles să servească neamul cu aceeași continuă și dezinteresată dragost ca și mine” (*ibidem*, f. 3-4).

¹⁴⁹ *Ibidem*, f. 5.

¹⁵⁰ ANIC, fond I. Mihalache, dosar 11, f. 328.

convins prietenește să nu mai apere cu atâta dârzenie punga colaboratorilor, fiindcă e o mare nedreptate față de alți cetățeni români.

Cu respectuoase omagii pentru doamna Mihalache, afectuos devotat –

Victor Eftimiu

**5 - [Decembrie 1935] – Scrisoarea dr. C. Angelescu
către I. Antonescu**

ACADEMIA DE ȘTIINȚE
DIN
ROMÂNIA

Stimate Coleg¹⁵¹,

Avem onoarea și deosebita plăcere a vă aduce la cunoștință că în adunarea generală extraordinară care a avut loc sâmbătă 21 decembrie 1935, în urma propunerii Secțiunii de Geniu Militar, ați fost ales în unanimitate membru titular al acestei Secțiuni.

Suntem convinși că Dv. prin activitatea Dv. științifică veți contribui la progresul Academiei noastre.

Președinte,
Dr. Angelescu
Secretar General,
M. Musceleanu

**6 - [Ianuarie 1936] – Scrisoarea lui M. Niculescu
adresată generalului I. Antonescu**

Nene Ionele¹⁵²,

La mulți ani! Sănătate, noroc și bucurie!

Ziua numelui să ți-o serbezi cu drag și curaj la Naționalismul care-l ai. Am citit cu atâta drag în coloanele „Universului” ce data de 6 decembrie 1935 scriind de marele și neuitatul naționalist Nicolae Filipescu, simțind o bucurie mare pentru naționalismul pe care l-ați îmbrățișat.

Să trăiți, Nene Ionele!

La mulți ani!

Mitică Niculescu,
Comerciant
B-dul G-l Mărășescu No. 5

¹⁵¹ ANIC, fond I. Antonescu, dosar 4, f. 35.

¹⁵² ANIC, fond I. Antonescu, dosar 4, f. 32.

Fiul lui Fănică Găilănaru

**7 - [17 iunie 1936] – Scrisoarea generalului
M. Racoviță către generalul I. Antonescu**

17.VI.1936

Mult Stimat Domnule General¹⁵³,

Delicata Dv. atențiune de a mă felicita cu ocazia înaintării mele la gradul de general mi-a făcut o foarte mare plăcere, pentru care vă mulțumesc respectuos.

Sunt mândru că mi s-a încredințat comanda brigadei pe care ați avut-o și Dv. și vă promit să încerc totul pentru a aplica sănătoasele principii pe care le-am căpătat de la Dv. atunci când am avut cinstea să servesc sub ordinele Dv.

Vă declar în mod sincer că oricând mă voi simți fericit dacă mi se va mai da ocazia să servesc sub ordinele Dv., fiind convins dinainte că totul va fi numai spre binele țării și al instituției noastre¹⁵⁴.

Primiți, vă rog, Domnule General, asigurarea celor mai distinse sentimente ce vă port.

General Racoviță

**8 - [30 iunie 1936] – Scrisoarea lui Virgil Madgearu
către Ion Mihalache**

Gd. Hotel d'Angleterre

A. Meillon

B. Chaurets

30 iunie 1936

Dragă Mihalache¹⁵⁵,

Azi am sosit aici și mi-am început cura, care e destul de dură.

Am stat 9 zile la Paris și 5 la Londra.

La Paris am văzut din guvern pe Blum, Delbos și Bastid din foștii primi și miniștri pe Laval, Bonnet, Caillaux, Raymond de Monye, precum și numeroși deputați și publiciști.

La Londra am văzut pe subsecretarul de stat permanent la Foreign Office Vansittart, pe fostul ministru de externe A. Chamberlain, pe fostul secretar de la Foreign Office în guvern, conducerea Labour Party-ului, precum și multe personalități din presă.

¹⁵³ ANIC, fond I. Antonescu, dosar 4, filele 53-54.

¹⁵⁴ În ciuda acestor asigurări, expeditorul avea să se numere printre conjurații implicați în lovitura de stat de la 23 august 1944!

¹⁵⁵ ANIC, fond I. Mihalache, dosar 55, filele 11-12.

Impresiile culese sunt favorabile și pentru țară și pentru noi, după cum am să-ți expun detaliat la întoarcere.

Am cetit în ziare că ai fost bine primit la Praga și m-am bucurat.

În schimb sunt cam supărat de ceea ce se petrece în țară. Dacă lucrurile continuă, cred că Dr. Lupu, ca șef al Capitalei, ar fi necesar să se reîntoarcă în țară.

Eu am absolută nevoie¹⁵⁶ să mă vindec de catarul de care sufăr la urechea stângă. Dacă mă voi ține de cură, voi reuși, dacă nu – se pot ivi la iarnă complicațiuni.

Te rog transmite asigurările mele respectuoase Coanei Niculina.

Te îmbrățișează –

V. Madgearu

**9 - [28 octombrie 1938] – Ultima scrisoare
a lui Corneliu Zelea Codreanu**

Dragii mei¹⁵⁷,

Cuvântul meu de ordine, pentru cei de afară, și rugămintea mea este aceasta:

Acceptarea tuturor împrejurărilor prin care trecem, căci țara este cu mult deasupra noastră, deasupra durerilor noastre.

Nu vă agitați și nu vă lăsați duși de mânie.

Eu pot răbda. Răbdați și voi. În acțiunile noastre, dragostea de țară și învățăturile Mântuitorului să triumfe totdeauna, pe deasupra oricăror sentimente, fie ele cât de legitime.

Nu vă abateți de la această linie.

Cu drag,

Corneliu Z. Codreanu

Vineri, 28 oct. 1938

**10 - [23 iunie 1940] – Scrisoarea lui I. Manolescu-Strunga
adresată lui Ernest Urdăreanu**

I. MANOLESCU-STRUNGA

Str. G. Cantacuzino, 28

Tel. 2.73.27

Domnule Ministru¹⁵⁸,

Încrezător în destinele României Întregite,

¹⁵⁶ Subliniat în original.

¹⁵⁷ ANIC, fond Ministerul de Interne – Diverse, dosar 92/1941, f. 69.

¹⁵⁸ ANIC, fond FRN, dosar 853, filele 60-61.

Păzitor îndârjit al Monarhiei,
 Prea plecat servitor al M. S. Regelui,
 Doritor ca țara și tronul să fie ferite de griji și primejdii,

Convins că pot aduce, în spiritul vremurilor, un temeinic aport de muncă, energie și sacrificiu în slujba țării, mă alătur cu însuflețire la acțiunea anunțată prin glasul prevăzător și pătrunzător al Majestății Sale¹⁵⁹.

Cu conștiință curată și gând cinstit cer să activez din toate puterile mele în această mântuitoare unire națională.

Rugându-vă să binevoiți să supuneți Înaltei aprobări a Majestății Sale solicitarea mea, vă asigur, Domnule Ministru, de tot devotamentul ce port cauzei și conducătorilor ei.

Primiți, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

I. Manolescu-Strunga

23 iunie 1940

**11 - [24 iunie 1940] – Scrisoarea lui Victor Cădere
 către Ernest Urdăreanu**

AMBASSADE ROYALE DE ROUMANIE
 EN YOUGOSLAVIE
 Belgrad, 24 iunie 1940

Domnule Ministru¹⁶⁰,

Țin și pe această cale să reînnoiesc adeziunea mea și a întregului personal al acestei Ambasade la „Partidul Națiunii”.

Cu această ocaziune Vă rog să primiți sincerele mele felicitări și cele mai calde urări de succes în frumoasa și greua misiune ce aveți de îndeplinit.

Sănătate!

Victor Cădere

N.B. Nu avem instrucții pentru înscrierea Românilor care se găsesc în străinătate.

Excelenței Sale
 Domnului Ministru Ernest Urdăreanu,
 Șef de Stat Major al Partidului Națiunii,
 București

¹⁵⁹ La scurt timp după instalarea regimului lui Carol al II-lea, în 10/11 februarie 1938, la 30 martie 1938, prin decret regal, au fost dizolvate partidele politice, pentru ca, la 15 decembrie 1938, suveranul să dicteze fondarea **Frontului Renașterii Naționale** (cf. *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp.391-400), succedat, la 21 iunie 1940, de **Partidul Națiunii**, constituit tot prin decret regal și declarat oficial “partid unic și totalitar” (*ibidem*, p. 419).

¹⁶⁰ ANIC, fond FRN, dosar 853, f. 118.

**12 - [25 iunie 1940] – Scrisoarea generalului
Rodrig Modreanu către Ernest Urdăreanu**

PREFECTURA POLITIEI MUNICIPIULUI
BUCUREȘTI
Cabinetul Prefectului
No. 6583

25 iunie 1940

Excelenței Sale
Domnului Ministru Ernest Urdăreanu,
Șeful de Stat Major al Partidului Națiunii¹⁶¹,
București

Ostași credincioși ai Patriei și ai Marelui Ei Suveran, toți polițiștii încadrați în Serviciul Prefecturii Poliției Capitalei, în frunte cu mine și întregul Grup al Gardienilor Publici, solicită Excelenței Voastre înscrierea în PARTIDUL NAȚIUNII, asigurându-vă de întregul lor devotament și împlinirea datoriei lor cu credință, conștiință și iubire, fiind oricând gata să-și jertfească viața pentru Neam și Rege.

Să trăiți, Excelență, să trăiască Marele Partid al solidarizării românești.
Prefectul Poliției Capitalei,

General Rodrig Modreanu

**13 - [26 iunie 1940] – Scrisoarea lui C. Xeni
către Victor Moldovan**

27, Strada Atena
26 iunie 1940

Mult Stimat domnule
Victor Moldovan¹⁶²,

La nobila chemare a marelui nostru Rege pentru ca în aceste zile grele să facem toți zid în jurul Său – cine în această țară ar putea oare să rămână nepăsător și a nu pune de îndată la picioarele tronului tot ceea ce poate da ca muncă constructivă și cuvânt patriotic?

Îmi permit deci să vă rog să înscrieți printre ostașii noului partid.

Întrunesc condițiile de înscriere fiind creștin din tată în fiu, și anume ortodox, iar în modesta mea activitate politică din trecut ca și în cea profesională am fost prodecanul Baroului Capitalei, am fost premiat al Academiei Române pentru ceea ce am scris și am avut onoare ca sub doi Regi să fiu consilier al Tronului.

¹⁶¹ ANIC, fond FRN, dosar 853, f. 98.

¹⁶² ANIC, fond FRN, dosar 853, filele 72-73.

Asigurându-vă de tot devotamentul, vă rog, Domnule Secretar General, a primi expresia înalte mele stime.

Constantin Xeni

27 str. Atena,
București

**14 - [26 iunie 1940] – Scrisoarea publicistului
I. Joldea Rădulescu adresată lui Ernest Urdăreanu**

București, 26 iunie 1940

Domnule Ministru¹⁶³,

Am fost printre cei dintâi – foarte puțini - care, încă de acum aproape zece ani, am deosebit, sub ochii dușmănoși ai celor mai mulți, lupta contra partidelor politice și a individualismului anarhic din viața publică; am fost printre cei dintâi – și mai puțini – care, tot de atunci, am cerut, sub privirile ironice și pline de compătimire ale celor mai mulți, instaurarea unui partid unic și a unui regim corporativ.

Fără să cer nimic alt decât dreptul de a-mi exprima satisfacția pentru triumful ideilor pe care le-am preconizat, vă rog să primiți adeziunea mea la întemeierea „Partidului Națiunii”, cu nădejdea că reformele enunțate se vor realiza în forma cerută de spiritul lor și de interesele superioare ale țării.

SĂNĂTATE!

I. Joldea Rădulescu,
Ziarist, fost deputat

N.B. Trimit alăturat pentru Biblioteca Partidului cartea mea *Sistem de politică corporativă*, prima lucrare în limba română despre corporatism.

**15 - [5 iulie 1940] – Scrisoarea generalului
Al. Dănulescu către generalul I. Antonescu**

București, 5 iulie 1940

Iubite Antonescu¹⁶⁴,

Aud vești bune¹⁶⁵. Să dea Dumnezeu să fie numai așa¹⁶⁶, cel puțin acum în ceasul al 12-lea; să vii acolo unde meriți; la cel mai înalt post de încredere, pentru salvarea

¹⁶³ ANIC, fond FRN, dosar 853, f. 109.

¹⁶⁴ ANIC, fond I. Antonescu, dosar 4, f. 87.

¹⁶⁵ După primirea lui Antonescu în audiență de către Regele Carol II și memoriul de protest împotriva cedării fără luptă a Basarabiei și Bucovinei de Nord, pe care i l-a predat

¹⁶⁶ Subliniat în original.

scumpei noastre patrii; să vii acolo, unde întotdeauna și față de toți¹⁶⁷, am arătat, că ești singurul indicat și clar văzător în aceste vremuri de groaznică restriște prin care trecem.

Să trăiești.

G-ral Dănulescu Al.

**16 - [10 iulie 1940] – Mesajul dr. W. Filderman și dr. Al. Șafran
către președinții comunităților evreiești locale**

Domnule Președinte¹⁶⁸,

Populația evreiască din patria noastră scumpă ia parte cu inima îndurerată la doliul țării¹⁶⁹.

În predicile de vineri seara și sâmbătă dimineața 5 și 6 iulie a.c., D-l Rabin al Comunității Dv. va releva doliul evreilor români, care se contopește cu adâncă credință românească cu doliul poporului român.

De asemeni, Dv. veți binevoi a adresa în aceste predici un apel călduros enoriașilor să contribuie din toată puterea lor la ajutorarea refugiaților din Basarabia și din Bucovina de Nord.

Primiți, vă rugăm, asigurarea stimei noastre.

Șef Rabin,
Dr. Al. Șafran

Președinte,
Dr. W. Filderman

Secretar General,
Dr. I. Bruker

**17 - [25 iulie 1940] – Prof. Em. Panaitescu
către Prof. Victor Moldovan,
Secretarul General al Partidului Națiunii**

ȘCOALA ROMÂNĂ DIN ROMA
ACCADEMIA DI ROMA
Villa Giulia
Nr. 457/1940

Roma, 25 iulie 1940

D-sale
Domnului Secretar General al Partidului Național,
București, Palatul Sturdza

¹⁶⁷ Subliniat în original.

¹⁶⁸ ANIC, fond PCM – SSI, dosar 109/1945, f. 30.

¹⁶⁹ În urma cedării Basarabiei și Bucovinei de Nord ca efect al notelor ultimative ale URSS din 26-27 iunie 1940.

Domnule Secretar General¹⁷⁰,

Am trimis la data de 6 iulie a.c. telegrama nr. 419 prin care declaram că directorul, secretarul¹⁷¹ și membrii Școlii Române din Roma aderăm din tot sufletul la organizația politică a Țării de sub suprema conducere a M. S. Regelui Carol al II-lea.

Astăzi vă trimit formularele semnate individual de toți cei prezenți în Roma¹⁷², rămânând ca membrii Școlii plecați în vacanță la întoarcerea la Roma să trimită și ei adeziunile semnate personal.

Trimițându-vă înscrierea noastră în PARTIDUL NAȚIUNII vă asigurăm de credința noastră devotată în noua ordine de renaștere a vieții noastre de stat.

Vă rugăm ca toate adevărurile de înscrierea noastră în PARTIDUL NAȚIUNII să binevoiți a ni le înapoi la Roma pe adresa instituției¹⁷³.

Sănătate!

LS/ Directorul Școlii Române din Roma,
Em Panaitescu

ANEXA 1

Nr. de înregistrare _____ 1940

„PARTIDUL NAȚIUNII”¹⁷⁴

Comuna _____

Județul _____

CERERE DE ÎNSCRIERE

ÎN

„PARTIDUL NAȚIUNII”

Subsemnatul Ștefan Pascu, domiciliat în comuna Roma, județul (Italia), strada Viale delle Belle Arti, Nr.____, de profesiune Membru al Școalei Române din Roma, Profesor, în vârstă de 26 ani, de origine etnică român, de religie gr. catolic, necăsătorit, având ____ copii, am fost/nu am fost înscris în Frontul Renașterii Naționale, solicit a fi înscris în „Partidul Națiunii”.

Dat în Roma, la 22 iulie 1940.

SĂNĂTATE!

¹⁷⁰ ANIC, fond FRN, dosar 853, f. 189.

¹⁷¹ Prof. Virgil Vătășianu.

¹⁷² Respectivetele formulare erau completate și semnate de Emil Panaitescu și soția, Virgil Vătășianu și soția, Vladimir Claim și soția, Gh. Coatu, V. Pertzache, I. Onofrei, I. Sabău, Ștefan Pascu, Dumitru Berlescu, Dinu Adameșteanu și Eugen C. Drăguțescu (ANIC, fond FRN, dosar 853, filele 190-203).

¹⁷³ Vezi un modele de adeziune, în anexă.

¹⁷⁴ Sic!

Semnătura solicitatorului,
Pascu Ștefan¹⁷⁵

ANEXA 2

Nr. de înregistrare _____ 1940

„PARTIDUL NAȚIUNII”¹⁷⁶

Comuna _____

Județul _____

CERERE DE ÎNSCRIERE

ÎN

„PARTIDUL NAȚIUNII”

Subsemnatul Vătășianu Virgil, domiciliat în comuna Roma, județul (Italia), strada Viale delle Belle Arti, Nr. _____, de profesieune Secretarul Permanent al Școalei Române din Roma, în vârstă de 38 ani, de origine etnică română, de religie ortodoxă, căsătorit, având _____ copii, am fost înscris în Frontul Renașterii Naționale, solicit a fi înscris în „Partidul Națiunii”.

Dat în Roma, la 19 iulie 1940.

SĂNĂTATE!

Semnătura solicitatorului,
Virgil Vătășianu¹⁷⁷

ANEXA 3

Nr. de înregistrare _____ 1940

„PARTIDUL NAȚIUNII”¹⁷⁸

Comuna _____

Județul _____

CERERE DE ÎNSCRIERE

ÎN

„PARTIDUL NAȚIUNII”

Subsemnatul Dinu Adameșteanu, domiciliat în comuna Roma, județul (Italia), strada Valle Giulia, Nr. _____, de profesieune membru al Școalei Române din Roma, în vârstă de 27 ani, de origine etnică română, de religie ortodoxă, necăsătorit, având _____

¹⁷⁵ ANIC, fond FRN, dosar 853, f. 200.

¹⁷⁶ Sic!

¹⁷⁷ ANIC, fond FRN, dosar 853, f. 192.

¹⁷⁸ Sic!

copii, am fost înscris în Frontul Renașterii Naționale, solicit a fi înscris în „Partidul Națiunii”.

Dat în Roma-Italia, la 22 iulie 1940.

SĂNĂTATE!

Semnătura solicitatorului,
Dinu Adameșteanu¹⁷⁹

Nr. de înregistrare _____ 1940

„PARTIDUL NAȚIUNII”¹⁸⁰

Comuna _____

Județul _____

CERERE DE ÎNSCRIERE

ÎN

„PARTIDUL NAȚIUNII”

Subsemnatul Berlescu Dumitru, domiciliat în comuna Roma, județul (Italia), strada Valle Giulia, Nr._____, de profesiune membru al Școalei Române din Roma, în vârstă de 30 ani, de origine etnică român, de religie ortodoxă, necăsătorit, având _____ copii, am fost înscris în Frontul Renașterii Naționale, solicit a fi înscris în „Partidul Națiunii”.

Dat în Roma, la 22 iulie 1940.

SĂNĂTATE!

Adresa din țară:

Iași, Str. Cîric, 5

Semnătura solicitatorului,

Dimitrie Berlescu¹⁸¹

18 - [5 septembrie 1940] – Telegrama adresată de
Dr. Sălăgianu generalului I. Antonescu

Excelenței Sale

General Ion Antonescu

București

Timișoara

Nr. 499 – 5.9.1940, ora 12,30

¹⁷⁹ ANIC, fond FRN, dosar 853, f. 202.

¹⁸⁰ Sic!

¹⁸¹ ANIC, fond FRN, dosar 853, f. 201.

În al 12-lea ceas neamul își are în fine mult așteptatul conducător într-o mână cu spada de foc pentru salvarea neamului, iar în cealaltă cu cravașa necruțătoare pentru nemernici. Dumnezeu să vă ajute să dați satisfacție mormântului de la Ciucea¹⁸² și să conduceți spre marea biruință prea îndelung umilitul neam românesc care așteaptă învierea prin Dv. Aveți comanda întregii națiuni, iar noi, gata la orice, așteptăm ordinele.

Președintele
Cercului Cultural „Octavian Goga”
din Județul Timiș,
Doctor Sălăgianu

**19 - [6 septembrie 1940] – Telegrama adresată
Generalului I. Antonescu de G. Niculescu,
Președintele General al Romilor din România**

Domnului
Primi Ministru
General Ion Antonescu¹⁸³
Loco
București
Nr. 0127840 – 6.9.1940, ora 16,40

Întreaga suflare de romi de pe tot întinsul Țării Românești vă asigură de devotamentul lor, urând Excelenței Voastre ca Dumnezeu să vă dăruiască harul lui pentru o bună și dreaptă conducere a țării noastre, atât de încercată în timpul de față.

Să trăiți, Excelență! Sănătate!

G. Niculescu,
Președinte General al
Romilor din România

Piața Sf. Anton, 10

**20 - [6 septembrie 1940] – Telegrama
Prof. Ștefan Berechet adresată lui I. Antonescu**

Domnului
General Ion Antonescu¹⁸⁴,
Președintele Consiliului de Miniștri
București

¹⁸² Al lui Octavian Goga.

¹⁸³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 249/1940, f. 62.

¹⁸⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 249/1940, f. 29.

Iași - Nr. 348 – 6.9.1940, ora 19,20

Trăiască înfățișătorul mândriei și dreptății românești. Să vă ajute Dumnezeu puterilor ca, prin energia și hotărârea Dv., să reînviați drepturile încălcate ale neamului nostru. Astfel veți deveni ctitorul Noii Româнии.

Profesor Ștefan Berechet

**21 - [7 septembrie 1940] – Telegrama
Prof. C. Angelescu adresată lui I. Antonescu**

Generalului
Ion Antonescu¹⁸⁵,
Prim Ministru
Președinția Consiliului,
Calea Victoriei,
Loco
București
Nr. 0122859 – 7.9.1940, ora 17,40

Membrii Institutului¹⁸⁶ de Științe al României roagă pe neprețuitul lor coleg să primească, o dată cu profundul lor omagiu de simpatie și admirație, asigurarea că urmăresc cu încredere uriașa sa muncă pentru salvarea țării în aceste momente atât de grele pentru neamul nostru și îl încredințează de toată dragostea și devotamentul lor.

Președinte,
Dr. Constantin Angelescu

**22 - [8 septembrie 1940] – Telegrama unui agricultor
adresată lui I. Antonescu**

Domnului
General Ion Antonescu¹⁸⁷,
Președintele Consiliului de Miniștri
București
Dolhasca - Nr. 2 – 8.9.1940, ora 11

Să trăiți mulți ani, Domnule General și Prim Ministru, pentru a da dreptatea ce o așteptăm noi, Româнии, de multă vreme.

Gheorghe Vasiliu,
agricultor,
Gara Dolhasca, Baia

¹⁸⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 249/1940, f. 46.

¹⁸⁶ Corect – Academiei!

¹⁸⁷ ANIC, fond PCM – CM, dosar 249/1940, f. 106.

**23 - [8 septembrie 1940] – Telegrama
Prof. Sextil Pușcariu adresată Generalului I. Antonescu**

Generalului Antonescu¹⁸⁸,
Conducătorul României
București
Bran – 8.9.1940

Plin de încredere și de credință, vă urăm deplină biruință în marea luptă de regenerare pe care o începeți astăzi și o veți desăvârși mâine.

Sextil Pușcariu

**24 - [8 septembrie 1940] – Telegrama lui Adolf Hitler
către Ion Antonescu,
Conducătorul Statului Român¹⁸⁹**

Mulțumesc sincer Excelenței Voastre pentru amabilul mesaj trimis cu prilejul luării guvernului român. Sunt încredințat că, în noua ordine europeană, viitorul poporului român e asigurat în strânsă legătură cu Puterile Axei, Germania și Italia. Opera Dv. constructivă în noua Românie va fi întotdeauna urmărită de mine și de poporul german cu cald interes.

ADOLF HITLER

**25 - [11 septembrie 1940] – Telegrama
Elisabetei Verbiceanu adresată Generalului I. Antonescu**

Domnului
General Ion Antonescu¹⁹⁰,
Șeful Statului
Str. Paharnicului, nr. 23
Loco
București
Nr. 16466 – 11.9.1940, ora 19

Să te ție Dumnezeu pentru România!

Elisabeta General Verbiceanu

¹⁸⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 203/1940, f. 40.

¹⁸⁹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 29/1940, f. 284; idem, dosar 331/1940, f. 6.

¹⁹⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 203/1940, f. 213.

26 - [3 octombrie 1940] – Scrisoarea
Prof. N. Vasilescu-Karpen,
Rectorul Școlii Politehnice din București,
Adresată Generalului I. Antonescu

București, 3 octombrie 1940

Confidențial

Domnule General¹⁹¹,

[Rezoluția Generalului pe textul original:

Se va opri numirea rectorului

până voi decide. Organul corespunzător

va lua instrucțiuni de la mine -

General Antonescu]

Am condus Politehnica din București, de la înființarea ei, timp de 20 de ani. În acest interval de timp – poate că sunteți informat – nimeni, profesor sau chiar student, n-a intrat în Politehnică decât prin merite proprii, de care trebuia să fiu și eu personal convins, și nu m-am înșelat decât o singură dată. Intervențiile de orice fel, în favoarea celor nemerituosi, au rămas totdeauna fără rezultat. Au domnit dreptatea și munca.

Astăzi, când, prin atingerea – cam precipitată – a limitei de vârstă, părăsesc Rectoratul Politehnicii, nu pot rămâne indiferent de soarta ei, care depinde și de cine va fi chemat să o conducă de aci înainte.

Socotind că și Dvs. acordați cuvenita atențiune formării viitorilor ingineri, mi-am îngăduit să vă scriu aceste rânduri.

Acela care – fiind date și împrejurările actuale – este, după părerea mea, cel mai indicat la conducerea Politehnicii este profesorul E. Chirnoagă, actualmente director al Învățământului Superior, profesor al Politehnicii de aproape zece ani, a dat dovadă de caracter și de interesul ce-l poartă Politehnicii, atât ca profesor cât și ca membru în consiliile profesionale, unde a susținut totdeauna cauza cea bună.

Sunt informat însă că D(l) [Mihail] Manoilescu ar dori o compensație pentru plecarea D-sale de la Ministerul Afacerilor Străine și răspândește zvonul că i se va da această compensație prin numirea sa fie ca Ministru la Roma sau la Berlin, fie ca Rector al Politehnicii.

Am avut prilejul să-l cunosc pe D.M.¹⁹² de la începutul carierei sale și mai de aproape în ultimii zece ani, de când – spre marele meu regret – am determinat numirea sa ca profesor la Politehnică, crezând a servi, prin aceasta, interesele Școalei; dar m-am înșelat.

Vă pot asigura că D.M. – cu toată strălucita dar superficiala sa inteligență – nu merită a fi, sub nici o formă, colaboratorul Generalului Ion Antonescu.

D.M. este condus, în toate acțiunile sale, de nemăsurata sa dorință de a parveni și de a se menține, odată parvenit. De orice situație înțelege a trage profit a-și crea clientelă;

¹⁹¹ ANIC, fond PCM, dosar 323/1940, f. 110-111.

¹⁹² Așa în original.

chiar studenților le dă note exagerate pentru a[-i] avea de partea sa, fie în Școală, fie în urmă ca profesioniști.

În ceea ce privește corectitudinea D-lui M., modul cum a fost achitat la controlul averilor și colecția ziarului „Epoca” (pentru a nu mai vorbi de ziarul „Dreptatea” care ar putea fi bănuț de pasiune politică) sunt edificatoare.

Spre surprinderea tuturor acelor care-l cunosc, D.M. a fost de curând Ministru al A. S.¹⁹³ și reprezentant al țării la Arbitrajul de la Viena¹⁹⁴, unde s-a purtat cum s-a purtat. A avut totuși îndrăzneala să afirme în mod public – prin radio și interview – că datorim trecerii D-sale personale pe lângă D(l) [Joachim] von Ribbentrop garanția acordată țării de Axă!

Terminând, Vă rog, Domnule General, să mă iertați dacă, poate fără folos, V-am răpit din prețiosul Dvs. timp, și să primiți omagiile mele de admirație și încredere.

ss/ N. Vasilescu Karpen

**27 - [24 ianuarie 1941] – Telegrama adresată de
Generalul M. Racoviță Conducătorului Statului**

Telegramă primită:

24.1.1941, ora 20,30

Botoșani,

24 ianuarie 1941

Corpul de Cavalerie
Către
Ministerul Apărării Naționale¹⁹⁵

Corpul de Cavalerie, fericit de încrederea ce D-l General Ion Antonescu, Conducătorul Statului, a acordat-o Armatei în timpurile grele, când o serie de răzvrățiți au pus în cumpănă interesul Statului, vă roagă să primiți cele mai devotate asigurări și, în numele tuturor trupelor pe care le comand, afirm că, oricând și oriunde¹⁹⁶, se poate conta pe ofițeri, subofițeri și trupa Corpului de Cavalerie, care, plin de însuflețire, strigă:

Să trăiască M. S. Regele Mihai I!

Să trăiască Conducătorul Statului, General Ion Antonescu!

Să trăiască România!

Comandantul Corpului de Cavalerie,
ss/ General de Divizie M. Racoviță¹⁹⁷

¹⁹³ Afacerilor Străine.

¹⁹⁴ La „negocierile” din 29-30 august 1940.

¹⁹⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 562/1941, f. 813.

¹⁹⁶ Nu va fi cazul și la 23 august 1944, când M. Racoviță s-a aflat în rândul conspiratorilor!

¹⁹⁷ Notă pe text: „26.1.1941, ora 18 – Din ordinul generalului Ștefleă – Se va publica la Radio și la Presă pentru toate ziarele” (*ibidem*).

**28 - [6 februarie 1941] – Nota SSI-ului
despre participării la lovitura de stat
din 21-23 ianuarie 1941**

SSI
6 februarie 1941

Notă¹⁹⁸

Se înaintează alăturat¹⁹⁹ un tabel de persoane care au avut roluri în organizarea rebeliunii și în instigarea rebelilor.

**29 - [Februarie 1941] – Scrisoarea Generalului
I. Antonescu către Prof. Eftimie Antonescu**

Iubite Tilică²⁰⁰,

Mulțumesc de strădaniile tale. Pentru guvernarea ta îți comunic: În nici un caz Legiunea nu mai poate fi reînviată sub formele politice vechi. Am făcut o greșală pentru că la ea m-a împins curentul de opinie de publică. Astăzi, după dureroasa și tragică suferință, același curent mă oprește să revin. Deocamdată, liniște, ordine, disciplină și muncă. Politica la repaos. Forțele politice ale nației se vor regrupa sub steagul naționalismului și al creștinismului. Doctrinile la coș.

Cu drag:

Ion

**30 - [Martie 1941] N. Miculescu către Ion Antonescu,
în problema finanțării tipăririi ultimelor volume din
Histoire des Roumains, de N. Iorga²⁰¹**

Dragă Domnule General²⁰²,

¹⁹⁸ ANIC, fond DGP, dosar 246/1941, f. 5.

¹⁹⁹ Lipsă în dosar. Ulterior, la 18 martie 1941, Prefectura Poliției Capitalei a transmis organelor din subordine un tabel al participanților la rebeliune (37 persoane), din care desprindem: 1 – Horia Sima, 2 – N. Pătrașcu, 3 – Viorel Trifa, 4 – D. Grozea, 5 – V. Iașinski, 6 – Corneliu Georgescu, 8 – Traian Puiu, 11 – Traian Borobaru, 12 – Traian Boeru, 15 – Virgil Mihăilescu, 21 – C. Papanace, 22 – Șerban Milcoveanu, 24 – Horia Stamatu (*ibidem*, filele 326-328). Despre urmărirea aceluiași, vezi și idem, dosar 251/1941, *passim*.

²⁰⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 562/1941, f. 766. Generalul răspundea mesajului profesorului din 10 februarie 1941 (*ibidem*, f. 767).

²⁰¹ Vezi Gh. Buzatu, Stela Cheptea, N. Iorga – *In memoriam (Corespondență politică și literară)*, în *Nicolae Iorga. 1871-1940*, II/2, București, Editura Universității, 2006, p. 75 și urm.

²⁰² Scrisoare nedată, probabil de la sfârșitul lunii martie 1941 (ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil Mihai Antonescu, doar 425, filele 188-189).

Vin înainte de toate să te felicit din adâncul sufletului meu pentru soluția pe care ai dat-o problemei pusă țării noastre de ultimele complicații ale evenimentelor internaționale, care au adus războiul la hotarele noastre. Ca român sunt mândru de atitudinea pe care o are țara mea.

S-a zis acum câteva zile că Germania ne-a propus să ocupă Banatul Sârbesc, după ce va fi trecut trupele nemțești în Serbia. Era poate ispititor. Dar ar fi fost o mișelie.

Nu știi dacă în adevăr ți s-a făcut propunerea. În orice caz am fi putut face ce au făcut ungurii. Eu, ca și cei mai mulți dintre cei cu care am stat de vorbă, suntem fericiți că n-am făcut noi ceea ce au făcut ei. Să le fie de bine.

De altminteri, mișeliile se plătesc mai curând sau mai târziu, chiar în politica externă, mai cu seamă când cei care le săvârșesc nu sunt destul de tari ca să le impună, prin forță, de-a lungul vremurilor și în toate împrejurările.

Foarte puțini din cei cu care am vorbit au fost de altă părere. Am dedus de aici, cu mândrie și cu adâncă mulțumire sufletească, că românul e om de omenie.

Fiecare din scrisorile pe care ți le-am scris era destinată să fie ultima, căci mi-am zis în fiecare dată că n-am, la urma urmei, nici o calitate prin care să fiu îndrituit a te ruga pentru alții ori de a fi ecoul celor ce se vorbesc.

Dar până acum nu m-am putut ține de această hotărâre, fie că am avut obligații morale față de cel care mă ruga să fiu interpretul rugăminții lui, fie că am crezut că am obligația, tot morală, față de țară și față de Domnia-ta, de a-ți atrage atenția asupra ceea ce se vorbește.

De această dată mă țin de hotărârea de a nu mai fi interpretul „gurii lumii”, sunt însă silit să trec peste hotărârea de a nu fi interpretul rugăminții altuia.

E vorba iară de obligația morală pe care o am față de memoria lui Iorga.

Îți spuseseam în ultima mea scrisoare că Istoria Românilor, scrisă de Iorga, a fost tradusă în franțuzește tot de dânsul, sub auspiciile Academiei Române și cu cheltuiala Președinției Consiliului de Miniștri.

Din cele zece volume ale acestei opere, primele șase au fost tipărite, al șaptelea era în curs de tipărire când a murit Iorga, iar zațul, care fusese în parte distrus de legionari, a putut fi restabilit. Ultimele două volume traduse sunt în manuscris.

Iorga a fost ajutat la traducerea aceasta de două stenotipiste franceze, angajate de Președinția Consiliului în acest scop. Acestea au încă salarii rămase în restanță și D-na Iorga te roagă prin mine să dispui să fie achitate conform angajamentului lor; căci crede că are obligația morală de a le veni în ajutor ca să intre în drepturile lor, - și, de altminteri, ei i se adresează mereu.

Alături o socoteală făcută de stenotipiste, dar rămâne, bineînțeles, să se servească de dânsa - și de alte acte și informații pe care ar cred că-i sunt necesare - cel care va avea însărcinare dată de Domnia-ta să se ocupe de această chestiune²⁰³.

Pe de altă parte, Academia ar dori - după cum rezultă din copia alăturatăi adrese a ei către Ministerul Instrucțiunii Publice²⁰⁴ - ca și ultimele patru volume din Istoria Românilor a lui Iorga să fie publicate, căci sunt cerut, zice ea, de „Instituțiile de Știință străine”.

²⁰³ Vezi rezoluția generalului I. Antonescu (Anexa 3).

²⁰⁴ Vezi Anexa 1.

În caz când ai hotărî ca dorința Academiei să fie satisfăcută, - și eu aş alătura și rugămintea mea atât de modestă pe lângă a Academiei -, ar urma ca stenotipistele să fie reținute pe baza vechiului angajament²⁰⁵, - sau făcându-se unul nou, - până la terminarea tipăririi.

Și, acum, încă o rugămintă, de data aceasta a unui bătrân ieșean, om de treabă, veche cunoștință a mea, Dimitrie Carp, care mi-a trimis alăturate cerere însoțită de o scrisoare plină de atâta durere și deznădejde, încât n-am curajul să nu-ți transmit cererea și rugămintea mea de a o citi și de a o satisface pe cât posibil.

Sper că ai găsit câteva momente să citești scrisoare Locot.-Colonelului „a la suite” – căci a fost scurtă – și că vei găsi câteva clipe ca să o citești și pe aceasta, căci nici ea nu e prea lungă.

Și mai sper că vei satisface atât pe Locot.-Colonelul, cât și pe cei pentru care intervin acum.

Cu toată dragostea,
N. Miculescu

ANEXA 1²⁰⁶

ACADEMIA ROMÂNĂ

București
Calea Victoriei, 125

No. 1018
19 martie 1941

Domnule Ministru,

Suntem informați că din volumele I-IV ale operei regretatului coleg Nicolae Iorga Histoire des Roumains (traducerea în limba franceză a lucrării sale Istoria Românilor) se află exemplare disponibile în depozit la Institutul de Istorie Universală din șoseaua Jianu, câte 180 exemplare din fiecare volum și că s-ar mai găsi exemplare și la Ministerul Propagandei, în depozitul său din Parcul Carol.

Din [de] altă parte întreg stocul volumelor V-VII, din aceeași operă, tipărite în câte 3 000 de exemplare cu cheltuiala Președinției Consiliului de Miniștri, se află de asemenea depozitat la același Institut de Istorie Universală. Din acest stoc până în prezent nu s-au distribuit decât prea puține exemplare.

Întrucât această operă, fiind publicată sub auspiciile și numele Academiei Române, ne este des cerută, mai ales de instituțiuni din străinătate, vă rugăm să binevoiți, Domnule Ministru, a da ordin să ni se pună la dispoziție câte 100 de exemplare din volumele I-IV și câte cel puțin 200 exemplare din volumele V-VII, în scopul arătat.

Socotim în același timp că este necesar să se continue și să se sfârșească tipărirea acestei opere, din care au mai rămas până în prezent nepublicate trei volume. Suntem informați că din volumul VIII s-a și cules, din timpul vieții regretatului coleg N. Iorga,

²⁰⁵ Vezi Anexa 2.

²⁰⁶ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 425, f. 140.

370 file, din care 144 sunt prevăzute chiar cu „bun de tipar”, iar manuscrisul pentru volumele IX și X se află transcris la mașină, bun pentru a fi dat la tipar.

Cum există chiar un contract cu Președinția Consiliului de Miniștri pentru tipărirea întregii lucrări și cum ar fi păcat a nu se termina tipărirea ei, vă rugăm, Domnule Ministru, să binevoiți a interveni pe lângă Domnul Președinte al Consiliului să binevoiască a da dispoziții ca, pe baza contractului în vigoare, să se imprime volumul VIII (în curs de tipar), cum și volumele IX și X după manuscrisul existent, revizuit chiar de mult regretatul său autor.

Primiți, vă rugăm, Domnule Ministru, încredințarea prea distinsei mele considerațiuni.

L. S. / SECRETAR GENERAL,

(ss) A. Lapedatu

Conform cu originalul

(ss) indescifrabil

ANEXA 2²⁰⁷

Note pour Madame Iorga

Melles. Denise et Paule Fouret ont été engagées, à Paris, le 1-er février 1940, par M. le Consul de Roumanie à Paris, pour le compte de la Présidence du Conseil de Roumanie.

Voici leur situation financière pour les deux ensemble:

Sommes payées:

En lei:

Février 1940:	25 000 lei
Mars 1940:	35 000 lei
Avril, mai, juin, juin,	
août 1940:	5 mois à 28 000 lei.

En francs:

Février, mars, avril,	
mai 1940:	4 mois à 4 000 francs.

Nos voyages d'arrivé (payées par le Consul de Roumanie à Paris).

Il nous reste dû:

En lei:

Septembre, octobre,	
novembre 1940:	3 mois à 28 000 lei.

²⁰⁷ *Ibidem*, f. 141.

En francs:

Juin, juillet, août,
septembre, octobre,
novembre 1940:

6 mois à 4 000 francs par mois.

À verser à l'un de nos comptes à Paris ou à Lyon.

Nos voyages de retours.

N.B. Nous renouvelons à Madame Iorga la promesse que nous lui avons faite de lui rembourser les 56 000 lei que nous avons touchés pour les mois de septembre et d'octobre, dès que le Gouvernement nous les aura payés.

3.3.41

ANEXA 3²⁰⁸

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI

Rezoluția

Se va răspunde D-lui Miclescu confirmând primirea scrisorii și arătându-i că în privința D-nei Iorga sunt luate măsuri în sensul dorit. Să vie în cursul săptămânii la mine.

Gen. Antonescu

31 - [Martie-aprilie 1941] – Schimb de mesaje **Ecaterina Titulescu – General I. Antonescu**

Conducător Antonescu²⁰⁹

Bucarest

Cannes

Nr. 3 – 18.3.1941, ora 09,20

Cu adâncă durere, vă anunța moartea iubitului meu soț.

Catherine Titulescu

Ion Antonescu

Către

Chatherine Titulescu²¹⁰

Cannes

²⁰⁸ *Ibidem*, f. 142.

²⁰⁹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 366/1943, f. 185. Original, în limba franceză.

²¹⁰ *Ibidem*, f. 186.

Adânc mâhnit de pierderea ireparabilă pe care ați încercat-o, vă rog să primiți, Doamnă, sincerele mele condoleanțe.

General Antonescu

Nr. 8046/10 martie 1941

25 aprilie 1941
Domnule Conducător
și iubite General²¹¹,

Am fost adânc mișcată de sentimentele ce mi-ați exprimat cu ocazia pierderii dureroase a iubitului meu soț.

Vă mulțumesc din suflet, asemenea Doamnei Antonescu, și vă rog să credeți în sentimentele mele de credincioasă prietenie.

Caterina Titulescu

32 - [5 aprilie 1941] – Schimb de telegrame
Lt. Col. Emilian Ionescu – General I. Antonescu

Domnului
General Antonescu²¹²,
Conducătorul Statului
București

Târgoviște - Nr. 176 – 5.4.1941, ora 16,30

Cu ocazia depunerii jurământului de credință, ofițerii, subofițerii și ostașii primului regiment de care de luptă vă roagă respectuos să le îngăduiți să vă asigure din nou de nețărmuritul lor devotament²¹³. Oțelindu-și sufletele și brațele, ei așteaptă comanda „înainte”, „mereu înainte” spre vechile hotare.

Comandantul Regimentului 1 Care Luptă,
Lt. Col. Emilian Ionescu

46/5.4.1941

²¹¹ *Ibidem*, f. 187.

²¹² ANIC, fond PCM – CM, dosar 563/1941, f. 465.

²¹³ După cum este foarte bine cunoscut, Colonelul Emilian Ionescu, ca adjutant regal, se va afla în rândurile complotiștilor, la 23 august 1944 fiind acela care a organizat arestarea lui Ion și Mihai Antonescu în Salonul Galben din Palatul Regal din București (cf. Gh. Buzatu, ed., *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2002, p. 275 și urm.). A nu se confunda cu generalul Emanoil Ionescu, în 1944 – comandant al Corpului Aerian Român, devotat lui Antonescu (ANIC, fond PCM – CM, dosar 258/1944, f. 150).

Domnului
Lt. Col. Emilian Ionescu²¹⁴,
Comandantul
Regimentului 1 Care Luptă
Târgoviște

Ofițerilor, subofițerilor și soldaților din Regimentul 1 Care Luptă le mulțumesc călduros pentru devotamentul pe care mi l-au arătat cu ocazia depunerii jurământului.

Tuturor vă trimit cele mai bune urări personale, iar Regimentului Dv. ăi doresc să-și înscrie numele cu litere de aur în istoria armatei noastre.

General Antonescu

**33 - [6 aprilie 1941] – Telegrama lui Ion Vinea
adresată Generalului I. Antonescu**

Domnului
General Ion Antonescu²¹⁵,
Conducătorul Statului Român
Președinția Consiliului de Miniștri,
Loco
București
Nr. 5267 – 6.4.1941, ora 20, 30

Uniunea Ziariștilor Profesioniști, întruniți în adunare generală, exprimă Conducătorului Statului și marelui soldat al națiunii devotamentul și credința ei în izbânda luptei pe care o conduceți pentru dreptatea cauzei românești.

Președinte,
Ion Vinea

**34 - [7 mai 1941] – Scrisoarea
Floricăi Demetrescu-Gyr adresată
Mariei Antonescu**

7 mai 1941

Mult Stimată Doamnă²¹⁶,

Cu inima îndurerată de multe și grele încercări, îndrăznesc să mă adresez Domniei Voastre, ființei bună și înțelegătoare de tot ce este suferința omenească, având deplina convingerea că numai sufletul duios al unei femei, care și ea la rândul ei a trecut odată prin

²¹⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 563/1941, f. 463.

²¹⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 366/1943, f. 299.

²¹⁶ ANIC, fond DGP, dosar 239/1941, f. 14-16.

grele încercări, va fi sigur în stare să înțeleagă durerea unei alte femei, și ea soție și mamă, lovită nemilos prin nenorocirea ce s-a abătut asupra soțului ei.

Gându-mi este curat și sincer și pornesc cu credința că cele ce vă scriu vor găsi înțelegere în inima Dv.

Este vorba de soțul meu, poetul Radu Gyr²¹⁷, acuzat de a fi luat parte la rebeliunea din ianuarie [1941].

Până acum, am așteptat cu încredere ca soțul meu, în urma cercetărilor, să fie scos din cauză și pus în libertate. Sunt trei luni de când el este închis, trei luni de când așteptăm, cu inima sfâșiată, ca dreptatea cauzei lui să fie scoasă la lumină, trei luni de când mie și copilului meu ni s-au luat orice sprijin în viață, căci poetul Radu Gyr nu a avut nici un alt bun pământesc decât numele lui, dobândit prin munca lui cinstită. Și astăzi, după atâta timp de detențiune dureroasă, soțul meu, suferind și dezamăgit, se află încă în închisoare, unde l-a aruncat o grea bănuială, iar noi am rămas în voia soartei, fără nici un sprijin, fără nici o nădejde, așteptând cu înfrigurare în fiecare clipă, de la cei ce împart dreptatea, ca el să ne fie redat. Stimată Doamnă, poate exista o mai mare durere, o mai mare suferință, o mai mare jignire adusă demnității unui om, care o viață întreagă a luptat pentru afirmarea unei idei de cinste națională și care a trăit o viață de prigoane, ca aceea de a fi bănuț de necredință și de a fi trecut printre dușmanii neamului și anarhiștii care urmăreau răsturnarea ordinii de stat? Eu, cea mai aproape de el, părtașă de orice clipă a vieții lui, care i-am cunoscut sufletul, pot susține pe conștiință că soțul meu este victima unor învinuiri dușmănoase; o clipă el nu s-a manifestat ca rebel. În toate acțiunile lui el a fost însuflețit de un curat patriotism, după cum s-a arătat și în scrierile lui. Țelurile politice și ambițiile interesate, materialiste îi erau cu totul necunoscute. Incapabil de vreun act de injustiție, de orice gând ascuns, dăunător altora, cu atât mai mult el n-ar fi putut săvârși vreo faptă netrebnică, vreo ticăloșie care să-i știrbească lui demnitatea sa. Poetul Radu Gyr n-ar fi putut săvârși acte, care să-i contrazică, într-un moment, toate idealurile sale și o viață întreagă dusă tocmai pentru înălțarea pe culmi de azur a năzuințelor românești. Sunt neîmpăcată la gândul că soțul meu, care este un suflet blând, echilibrat, împăciuitor, ar putea fi acuzat de idei destrăbătătoare. Să fie oare și de data aceasta urmărit de o soartă atât de nemiloasă și să-i fi fost lui dat să sufere toate răstignirile și umilințele, el, omul bun și cinstit, să sufere pentru toți cei care, după faptele lor, ar fi meritat aceasta?

Stimată Doamnă, soțul meu își vedea de slujba ce o ocupa ca Director General al Teatrelor, fiind preocupat numai de problemele care intrau în cadrul activității sale, lucru pentru care își punea tot sufletul, căci gândea să înalțe teatrul românesc pe culmi visate numai de el. În ziua de 22 ianuarie [1941], când mișcările de stradă adunaseră în Piața Teatrului o mulțime de tineret, a încercat să vorbească din balconul Teatrului, cu gândul bun de pacifica, de a liniști spiritele și de a împiedica vărsarea de sânge dintre frați. Toată strădania sa a fost însă zadarnică; a fost depășit de elemente anarhice, care au invadat Teatrul și care au luat apoi cuvântul, vorbind la rândul lor. Soțului meu i se pune în sarcină ceea ce au vorbit alții, lucruri contrarii cugetului său curat, alții pe care el nu-i știe și care s-au introdus, poate, cu intenția de a face rău. Chiar în seara aceea, când s-a întors acasă, îmi amintesc cum soțul meu era foarte amărât și deprimat, spunându-mi că a

²¹⁷ Despre Radu Gyr (1905-1975), vezi Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române*, I, București, Editura Paralela 45, 2006, p. 704.

încercat împăciuirea și liniștea, dar că totul a fost zadarnic. Excesele, cruzimile și agitațiile îl dezgustau până în adâncul sufletului și el a fugit întotdeauna de ele, dezaprobându-le cu indignare. Cum ar fi putut el să îndemne la agitație, când acest lucru nu intra nici în firea, nici în preocupările sale? De aceea, în zilele următoare, și-a văzut liniștit de funcțiunea ce-i fusese încredințată, nesustrăgându-se o clipă de la îndatoririle sale, străin cu totul de orice uneltire, ce făptuiseră rebelii și agitatorii, el avea conștiința limpede a omului curat la suflet că nu făcuse nici un act care să-l facă să se teamă, și nu greșise cu nimic față de nimeni. În zadar oamenii răi au încercat să insinueze că ar fi fugit sau s-ar fi ascuns. În acest timp, soțul meu dezavua rebeliunea, fiind convins că ea a fost făcută de înstrăinații sau dușmanii neamului. Cei care au auzit ceea ce a vorbit soțul meu în acea zi știu că el n-a rostit un singur cuvânt de instigare; însă bunele sale gânduri se vede că au fost răstălmăcite de răuvoitori sau de cei care, vorbind la rândul lor, vor fi fost de rea credință, atribuindu-i-se lui ceea ce spuseseră alții, care astăzi n-au curajul opiniei lor.

Ar fi însemnat să năruiască, într-o clipă, tot ceea ce a cucerit cu migală în timpul atâtor grei ani de încercări și de preocupări curate puse în slujba unei cauze naționaliste?

Premiat al Academiei Române și al Societății Scriitorilor Români, el este poetul care a reînviat balada autohtonă, a pus în versurile sale tot ce are mai scump neamul nostru și tot ceea ce poate înălța sufletul omenesc. Critica noastră literară l-a situat alături de marii lui înaintași: Eminescu, Coșbuc, Goga, N. Crainic. Merită acest om ca să-i fie nimicită întreaga lui creație printr-o grea învinuire, scornită poate de cei mici la suflet, și care ar putea duce la judecarea sau la condamnarea lui? Iar noi, copilul și soția lui, să fim sortiți pieirii prin nimicirea tatălui și soțului desăvârșit, care și în viața de familie era tot atât de bun și de nobil precum era și în societate? Condamnarea lui ar însemna prăbușirea unui suflet curat și cinstit și în același timp înăbușirea unui întreg izvor de energie creatoare.

Trebuie să mă credeți, mult stimată Doamnă, că el nu a fost în stare de revoltă și de neascultare față de D-nul General, conducătorul nostru. Soțul meu, în ceea ce privește sentimentele sale, a avut întotdeauna o adâncă admirație și dragoste pentru D-nul General Antonescu, căruia-i recunoștea marile însușiri de om de stat și de luptător cinstit și integru. Cred că numai din admirație pentru D-sa și din convingere începuse să lucreze împreună cu N. Mânzatu, la un in ce trebuia să apară, închinat conducătorului nostru venerat, și care legitima speranțele și idealurile noastre ale tuturor.

Este știut de toți că soțul meu sta departe de frământarea organizației; soțul meu nu făcea parte din cercurile lui H[oria] S[ima], pe care-l cunoștea foarte puțin, și, dacă el nu o spune, o face numai din cavalerism. Era ținut la distanță și poate cel din urmă chemat în postul ce i se încredințase, el nedorind și necerând nimic nimănui și ținându-se pe linia adevărat legionară, așa cum visase Căpitanul. De aceea, pentru actele de sălbăticie petrecute în noiembrie [1940], soțul meu a manifestat o totală dezaprobare și deprimare. Omul de ordine desăvârșit pentru care respectul legilor și al îndatoririlor cetățenești este o datorie de onoare, nu poate suferi acte de brutalitate sau pe acelea care înjosec ființa omenească.

De aceea, stimată Doamnă, pentru că soțul meu este suferind încă din lagărele trecute²¹⁸, când, după regimul cel neomenos al închisorii, a ieșit slăbit și bolnav, vin să vă rog pentru dreptatea cauzei lui.

Încurajată de actele de bunătate și de clemență ce însuflețesc pe D-nul General Antonescu, vin a-l ruga, la rândul meu, prin Domnia Voastră, să binevoiască a cerceta și situația soțului meu, care așteaptă de la Domnia-Sa dreapta cumpănire a nevinovăției sale și redarea libertății la care poate aspira orice conștiință și orice suflet omenesc.

Rămân, stimată Doamnă, a Dvs. mult devotată și recunoscătoare,

Fl. Demetrescu-Gyr

7 mai 1941, București

**35 - [22 aprilie 1941] – Scrisoarea
Silviei P. Panaiteșcu adresată
Prof. Mihai Antonescu**

22/IV 1941

Domnule Profesor²¹⁹,

Fac din nou apel la amabilitatea d-voastre, pentru a vă ruga călduros să binevoiți a dispune fixare de domiciliu forțat acasă soțului meu, profesor P. P. Panaiteșcu, spre a-și putea pune la punct o serie de lucrări științifice de mare valoare pentru istoria țării noastre.

Îmi iau curajul să vă rog acest lucru, pe deoparte pentru că mi-ați vorbit în repetate rânduri de înțelegere și prietenie pentru soțul meu, iar, pe de altă parte, pentru că am convingerea că vina lui nu este chiar așa de mare ca să întunece în chip necruțător un trecut fără pată și o viață închinată în întregime științei și educației morale și intelectuale a tineretului nostru.

În speranța concursului d-voastre binevoitor, vă rog să primiți, domnule profesor, expresiunea deosebitei mele considerațiuni.

Silvia P. Panaiteșcu

**36 - [9 mai 1941] – Telegrama
Dr. Al. Vaida-Voievod adresată lui I. Antonescu**

Domnului
General Antonescu²²⁰,
Capul Statului
Președinția Consiliului,
București

²¹⁸ Din timpul domniei regelui Carol al II-lea.

²¹⁹ ANIC, fond DGP, dosar 239/1941, f. 12-13.

²²⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 366/1943, f. 328.

Braşov - Nr. 1086 – 9.5.1941, ora 18

Rog primiţi expresia gratitudinii mele şi călduroase mulţumiri pentru onoarea invitării la solemnitatea de 10 Mai.

Devotat –

Vaida-Voievod²²¹

**37 - [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame
Patriarhul Nicodim – General I. Antonescu,
prilejuit de începerea Războiului Sfânt al României**

Domnului
General Ion Antonescu²²²,
Conducătorul Statului Român
Loco

[Să se mulţumească.
Să se publice]²²³

Bucureşti - Nr. 015983 – 22.6.1941, ora 12,00

Dumnezeu v-a ales să fiţi Conducătorul Neamului Românesc în aceste vremuri de adâncă prefacere socială în lume.

Pe El îl rugăm şi Îl implorăm să ducă Armata noastră şi a puternicului aliat şi sprijinitor Adolf Hitler la izbândă deplină hărăzind sufletului Dv. marea mulţumire că v-aţi împlinit cu prisosinţă datoria către Rege, Neam şi Lege.

Chem binecuvântarea lui Dumnezeu asupra Dv. şi armatelor aliate spre a vă duce la victoria desăvârşită -

Patriarh Nicodim

Înalt Prea Sfinţiei Patriarhului
Nicodim al României²²⁴
Bucureşti

Din mijlocul trupelor care poartă în lupta lor biruitoare drapelul dezrobirii naţionale pentru mult încercatul pământ străbun al Basarabiei şi Bucovinei, mulţumesc Înalt Pres Sfinţiei Voastre pentru binecuvântarea Bisericii, cerută Atotputernicului asupra armatelor aliate şi asupra strădaniilor mele de refacere a Patriei şi a onoarei româneşti.

²²¹ Pe textul telegramei, Antonescu a notat: „Singurul om bine crescut. Nimeni nu s-a gândit să mulţumească dintre cei invitaţi care nu au venit/General Antonescu” (ibidem, f. 327).

²²² ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, filele 24-25.

²²³ Adăugiri de I. Antonescu.

²²⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 23.

Biruința ostașului român înfrățit în aceeași caldă camaraderie de arme și de simțăminte cu soldatul glorios pe toate fronturile al Marelui Reich German, este biruința crucii.

Altarele dăruite și pângărite de potrivnicii luminii vor fi refăcute în toată strălucirea, pentru mărturisirea smeritei închinări de mulțumire a Neamului și pentru mai marea mărire a Dumnezeului părinților noștri.

General Antonescu

7 iulie 1941

38 - [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame
Episcop Gherontie – General I. Antonescu

Domnului
 General Ion Antonescu²²⁵,
 Conducătorul Statului și
 Comandant al Forțelor Armate de Operațiuni

Constanța - Nr. 2563 – 22.6.1941, ora 13,30

Biserica dobrogeană și ialomițeană la datoria a îngenunchat azi ora 11 în catedrală și s-a rugat lui Dumnezeu să ajute Domniei-Voastre și armatelor în luptă spre a realiza România Mare și veșnică.

Să trăiți, Domnule General!

Episcop Gherontie

Prea Sfinției Sale
 Episcop Gherontie²²⁶
 Constanța

Mulțumesc Prea Sfinției Voastre pentru bunele urări făcute armatelor luptătoare și strădaniilor mele.

General Antonescu

39 - [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame
Valer Pop – General I. Antonescu

General
 Ion Antonescu²²⁷,
 Conducătorul Statului

²²⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 203.

²²⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 201.

²²⁷ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 99.

București

București, Nr. 16628 – 22.6.1941, ora 13,55

În clipa când se săvârșește întâiul și cel mai însemnat act pentru reîntregirea hotarelor românești, Vă urez, adânc emoționat, să conduceți Țara și Armata la cele mai înalte culmi ale gloriei prin răpunerea bolșevismului, a celui mai crunt dușman al nostru și al omenirii.

Trăiască România Mare!

Valer Pop

Domnului Valer Pop²²⁸

La Ministerul Afacerilor Străine,

București

Vă mulțumesc pentru simțămintele și bunele urări ce-mi adresați la săvârșirea întâiului pas pentru refacerea Patriei mutilate și răstignite timp de un an pe crucea tuturor suferințelor.

General Antonescu

40 - [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame
Facultatea de Litere din București –
General I. Antonescu

Domnului

General Ion Antonescu²²⁹,

Comandantul de Căpetenie al Armatei

Loco

București

Nr. 16426 – 22.6.1941, ora 16

În momentul în care bravura, demnitatea și destinul neamului românesc își spun iarăși cuvântul prin bravura, demnitatea și destinul Generalului săi de astăzi, Corpul Didactic și studenții Facultății de Litere din București, printre care se găsesc profesorii și studenții Facultății din cernăuți, se închină în conștiințele lor de buni români pentru prima noua izbândă la care v-a chemat Dumnezeu și trecutul de gloria al acestui Neam. Pe drumul victoriei vă ocrotesc toți voievozii și vă urmează țara pe care o faceți să-și rostească iar cuvântul în istoria sa și a lumii.

Trăiască Patria, Regele și Conducătorul României!

²²⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 96.

²²⁹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, filele 121-122.

Decanul Facultății de Litere,
(ss) Alexandru Marcu

Profesor I. Andrieșescu, Gh. Antonescu, N. Bănescu, Gh. Brătianu, P. Cancel, T. Capidan, D. Caracostea, N. Cartojan, Șt. Ciobanu, N. Florian, C. Giurescu, V. Grecu, D. Gusti, N. Herescu, S. Lambrino, D. Marmeliuc, L. Moraru, V. Moraru, B. Munteanu, C. Narly, I. Nistor, Gh. Oprescu, I. Petrovici, Sever Pop, D. Protopopescu, M. Ralea, Al. Rosetti, Sauciu Săveanu, Radu Sbierea, I. Ștefănescu.

Domnului
Alexandru Marcu²³⁰,
Decanul Facultății de Litere
Loco

Mulțumesc profesorilor și studenților Facultății de Litere din București pentru mărturia profunde lor simțiri patriotice și pentru caldele urări făcute Patriei.

General Antonescu

41 - [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame
Regele Mihai I – General I. Antonescu

Domnului
General Ion Antonescu,
Conducătorul Statului²³¹

Castelul Peleş, Sinaia
Nr. 41114 – 22.6.1941, ora 18,10

*[Să se publice – A/ntonescu]*²³²

În clipele când trupele noastre trec Prutul și Codrii Bucovinei, pentru a reîntregi Sfânta Țară a Moldovei lui Ștefan cel Mare, gândul Meu se îndreaptă către Domnia Voastră, Domnule General, și către Oștirea Țării.

Vă sunt recunoscător, Domnule General, pentru că numai prin munca, tăria și străduința Domniei Voastre, Neamul întreg și cu mine trăim bucuria zilelor de glorie străbună.

Iar ostașilor noștri dragi, le urez sănătate și putere ca să statornicească, pentru vecie, dreptele granițe ale Neamului.

²³⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 119.

²³¹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, filele 13, 19.

²³² Adăugat cu creionul roșu în textul original.

Trăiască în veci România!
Trăiască viteaza noastră Armată!

MIHAI R.

București, Președinția Consiliului de Miniștri
Nr. 114 – 23.6.1941, ora 10

Majestății Sale Regelui²³³,

Mulțumesc respectuos Majestății Voastre pentru cuvintele de îmbărbătare și de apreciere cu care ați cinstit Armata și pe mine.

Fiți sigur, Majestate, de devotamentul nostru.

Pentru Țară și pentru Majestatea Voastră ne batem.

Pentru Țară și pentru Majestatea Voastră trebuie să învingem.

GENERAL ANTONESCU

42 - [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame
Prof. Ștefan Ciobanu – General I. Antonescu

Domnului
General Ion Antonescu²³⁴,
Conducătorul Statului Român
Loco

București
Nr. 018774 – 22.6.1941, ora 20

În clipele în care numele Dv. se gravează în Istoria Neamului Românesc, îmi iau permisiunea, cu tot respectul cuvenit, să aduc prinosul de recunoștință dezrobitorului provinciei unde am văzut lumina zilei.

Profesor Ștefan Ciobanu

Domnului
Profesor Ștefan Ciobanu²³⁵
București

Mulțumesc pentru bunele sentimente mărturisite în ceasurile jertfelor pentru dezrobirea pământului scump al Basarabiei.

General Antonescu

²³³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, filele 3, 4, 11-12, 21.

²³⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 170.

²³⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 168.

43 - [22 iunie 1941] – Schimb de mesaje
Prof. I. Simionescu – General I. Antonescu

ACADEMIA ROMÂNĂ

București

No. 2342

22 iunie 1941

Domnule General²³⁶,

În momentele prin care trecem, înălțătoare și plin de speranțe, întreaga suflare românească are datoria sfântă de a face zid de susținere celor meniți să învie vitejia străbună.

Academia Română, în trecutul căreia s-a înfăptuit unirea sufletească a reprezentanților românimii de pretutindeni, își îndreaptă urările sale de biruință către brava oștire română și către vrednicul ei Conducător.

Trăiască Patria în granițele ei firești, trase până unde se aude graiul românesc.

Trăiască Majestatea Sa Regele Mihai I, a cărui domnie să însemne unire veșnică, deplină, a poporului român.

Să trăiți, Domnule General; fie ca faptele Dv. să se înscrie în Istoria neamului, alături de ale tuturor din trecut, care au condus la glorioase biruințe.

PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE,
I. Simionescu

Domniei-Sale

Domnului

General Ion Antonescu

- Conducătorul Statului și

Președintele Consiliului de Miniștri –

Loco

Domnului
Prof. I. Simionescu²³⁷,
Președintele Academiei Române
Loco

Temeiul acțiunilor noastre naționale a fost totdeauna adevărul. Slujitoare a adevărului, Academia Română a luminat drumurile și țințele strădaniilor românești de unitate și de stăpânire a drepturilor firești din cuprinsul spațiului nostru etnic și istoric. Urările adresate oștirii de către cel mai înalt așezământ al spiritualității românești, în ceasul în care armele naționale cuceresc o nouă împlinire a destinului, sunt deosebit de prețioase pentru conștiința neamului întreg. Ele au un înțeles cu atât mai înălțător, cu cât

²³⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 219.

²³⁷ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 217.

steagurile noastre dezrobitoare, alături de steagurile aliate ale Marelui Reich German, alungând întinericul și crima, reîntronează în Răsăritul Europei puterile libertății, credinței și culturii.

Vă rog să primiți personal și să transmiteți membrilor Academiei Române mărturia caldă a prețuirii și mulțumirilor mele.

General Antonescu

44 - [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame
Dr. Daniel Ciugureanu – General I. Antonescu

Domnului
General Ion Antonescu²³⁸,
Conducătorul Statului
- Pe zonă –

În clipa când armata română, sub strălucita comandă a Domniei-Voastre, a călcat pe pământul Basarabiei, gândul tuturor românilor dintre Prut și Bug se îndreaptă către Conducătorul Statului cu sentimentul de adâncă recunoștință și cu speranța de a reintra în curând în căminurile noastre, de unde să contribuim cu toate puterile la propășirea neamului.

Trăiască România Mare!

Președintele Cercului Basarabenilor,
Dr. Daniel Ciugureanu,
fost Ministru

București, 2 iulie 1941
Domnule Președinte²³⁹,

Vă mulțumesc pentru bunele sentimente exprimate în numele „Cercului Basarabenilor”.

Speranțele D-Voastre sunt cheazășuite de vitejii și jertfa soldatului român, căruia toți trebuie să-i aducem prinosul recunoștinței noastre.

Primiți, vă rog, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

General Antonescu

Domniei-Sale
Domnului Doctor Daniel Ciugureanu,
Președintele „Cercului Basarabenilor”
București,
Șoseaua Iancului, nr. 104

²³⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 164.

²³⁹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 163.

45 - [22 iunie 1941] – Schimb de telegrame
Prof. N. Smochină – General I. Antonescu

Domnului
 General Ion Antonescu²⁴⁰,
 Conducătorul Statului Român
 București

Asociația Românilor Transnistrieni, adânc mișcată de apelul Domniei-Voastre adresat ostașilor și poporului român de a sfărâma lanțurile robiei și de a readuce pe toți frații la sânul patriei libere, vă urează deplină izbândă în realizarea acestui ideal național. Pătrunși de măreția momentului, suntem gata de a servi ca ostași credincioși pentru mărirea țării care va îngloba în viitoarele granițe și pe românii de peste Nistru ca zac în închisori și duc o viață umilită sub jugul de oțel al fiarelor roșii.

Trăiască România de la Tisa până la Bug!

Trăiască Conducătorul Statului Român și al glorioasei noastre armate!

Președinte, N. Smochină
 Secretar General, A. Niculescu

București, 1 iulie 1941

Domnule Președinte²⁴¹,

Glasul fraților noștri din străvechile așezări românești dintre Nistru și Bug a găsit răsunet viu și adânc în inima mea. Armele oștirii române înfrățite cu armata Marelui Reich German, ducând cu ele biruința ocrotitoare a dreptății, vor asigura mult încercatului românism transnistrian deplinătatea mântuitoare a unei vieți naționale statornic și îndelung așteptate.

Mulțumesc călduros Asociației Românilor Transnistrieni pentru simțămintele patriotice și pentru bunele urări făcute în ceasul pornirii războiului sfânt al dezrobirii fraților și al reîntregii hotarelor.

General Antonescu

Domniei-Sale
 Domnului N. P. Smochină
 Președintele Asociației Românilor Transnistrieni
 București

²⁴⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 205.

²⁴¹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 204.

46 - [22 iunie 1941] – Telegrama ministrului României la Tokyo, General Gh. Băgulescu, adresată Generalului I. Antonescu

General Antonescu²⁴²,
Conducător
București

Tokyo

Nr. 58 – 22.6.1941, ora 23,20

Trăiască România! Să trăiți, Domnule General, Conducător de nație și de oaste, să ștergeți umilința în care am fost scufundați anul trecut din iunie până în septembrie fără drept și fără vrere.

General Băgulescu

**47 - [23 iunie 1941] – Schimb de telegrame
Mitropolitul Ardealului Nicolae –
General I. Antonescu**

Domnului
General Ion Antonescu²⁴³,
Conducătorul Statului
București

Sibiu

Nr. 2412 – 23.6.1941, ora 17,20

Întreg clerul și poporul drept-credincios al Ardealului e străbătut și înfiorat până în adâncul ființei sale de măreția epocală a zilelor ce i le-ați hărăzit – cu tot sufletul și cu toată puterea lui de sacrificiu – face zid în jurul Conducătorului care a pornit să spele rușinea anului trecut, să scape pe frații noștri de sub jugul barbariei și să împrăștie adunarea vrăjmașilor lui Dumnezeu de pe fața pământului. Dumnezeu este cu noi și cu viteazul nostru Conducător. În numele Crucii, pășiți înainte spre fericirea țării și spre salvarea omenirii.

Nicolae,
Mitropolitul Ardealului

Înalt Prea Sfinției Sale
Mitropolitului Nicolae al Ardealului²⁴⁴
Sibiu

Mulțumesc clerului și Românilor ardeleni pentru calda mărturie a simțămintelor patriotice, exprimate prin telegram Înalt Prea Sfinției Voastre, față de războiul sfânt în

²⁴² ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 147.

²⁴³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 177.

²⁴⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 175.

care fiii tuturor ținuturilor românești luptă biruitor pentru reîntregirea Patriei și pentru dezrobirea fraților răpiți.

General Antonescu

**48 - [24 iunie 1941] – Schimb de telegrame
Prof. M. Manoilescu – General I. Antonescu**

Domnului
General Antonescu²⁴⁵,
Conducătorul Statului

I. C. Brătianu - Nr. 9 – 24.6.1941, ora 8

Rezultatele diplomatice și politice rezezi și strălucite obținute de Domnia-Voastră personal trezesc admirația bucurioasă a oricărui român și mai ales a acelor care au fost cei dintâi să cunoască și să sufere greșelile unui trecut atât de împovăraător. Dumnezeu va fi alături de Dv. și pe câmpul de bătălie, unde veți desăvârși opera Domniei-Voastre de reparator al istoriei și de izbăvitor al umilințelor neamului.

Profesor Mihail Manoilescu

Domnului
Profesor M. Manoilescu²⁴⁶
Str. Viilor, nr. 44
București

Vă mulțumesc călduros pentru bunele sentimente.

General Antonescu

**49 - [23 iunie 1941] – Dr. W. Filderman și D. Rosenkrantz
către Ion Antonescu²⁴⁷**

Acum, când glorioasa armată a țării este mobilizată pentru a recuceri provinciile pierdute, într-un gând și o simțire, populația evreiască Vă roagă să binevoiți a-i reda onoarea de a-și apăra țara.

Urmașii veteranilor din războiul pentru independență, veteranii, frații și copiii veteranilor din războiul independenței, Balcanic și întregire, ca și toți ceilalți evrei însuflețiți de cel mai curat patriotism, așteaptă să-și jertfească pe altarul patriei viața lor.

²⁴⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 233.

²⁴⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 231.

²⁴⁷ ANIC, fond PCM – SSI, dosar 109/1945, f. 32.

Nădăjduind că veți binevoi a da curs dorințelor unanime ale populațiunii evreiești, vă rugăm, Domnule General, să primiți asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președinte,
Dr. W. Filderman
Secretar General,
D. Rosenkrantz

Domniei Sale
General Ion Antonescu,
Conducătorul Statului și Președinte
al Consiliului de Miniștri

**50 - [24 iunie 1941] – Schimb de telegrame
General Ștefan Panaitescu – General I. Antonescu**

Domnului General
Ion Antonescu²⁴⁸,
Conducătorul Statului
Loco

București

Nr. 024919 – 24.6.1941, ora 11, 40

Declarându-se război, ca fost ostaș, pun din nou la dispoziția Țării serviciile mele pentru reîntregirea României în hotarele ei firești. Izbândă deplină și cu multă sănătate să vă ajute Dumnezeu.

General Ștefan Panaitescu

Domnului
General Ștefan Panaitescu²⁴⁹
București,
Str. Cobălcescu, nr. 38

Mulțumiri pentru mărturia simțirii Dv. patriotice și pentru urările ce-mi adresați.

General Antonescu

²⁴⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 215.

²⁴⁹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 213.

**51 - [28 iunie 1941] – Telegrama unui grup de bucovineni
adresată Generalului I. Antonescu**

General
Ion Antonescu²⁵⁰,
Conducător al Statului Român și al
Oștirilor Aliate
București

Sibiu - Nr. 3524 – 28.6.1941, ora 19,30

Astăzi se împlinește un an de când urgia roșie și neomenia comunistă au cotropit Basarabia și Bucovina. Fiii Bucovinei, adunați la Catedrala din Sibiu, înfrățiți cu pribegii Basarabiei și Ardealului, înalță fierbinți rugăciuni de mulțumire și de biruință pentru Neam și Țară. Vă fericesc că ați tras sabia sfântă a Țării și că o purtați cu vitejie. Suntem cu toate vrerile alături de Armata noastră, nădejdea și paza ființei și credinței și înălțărilor românești.

Rugăm să ne știți gata de jertfa supremă ascultând poruncile Dv.

(ss) Profesor universitar Al. Procopovici, Al. Hurmuzachi, Eugen Grigorcea, Prof. Teodor Bălan, Prof. Silvia Bălan, Elena Flondor, Prof. N. Tcaciuk-Albu, Prof. I. Tarnavski ș.a.

**52 - [28 iulie 1941] – Schimb de telegrame
Regele Mihai I – General I. Antonescu
prilejuit de atingerea Nistrului**

Domnului
General Ion Antonescu²⁵¹,
Conducătorul Statului și
Comandantul de Căpetenie al Forțelor Româno-Germane
- Pe zonă -

Castelul Peleş - Nr. 115 – 27.8.1941, ora 22

Cu adâncă bucurie am văzut că vitezele trupe româno-germane au alungat peste Nistru armatele comuniste și au reîntregit pentru vecie Țara Moldovei. Pentru modul strălucit cu care, în calitate de Comandant de Căpetenie al Forțelor Româno-Germane, ați pregătit și condus operațiile care au asigurat victoria trupelor noastre în această campanie, cât și pentru bravura și exemplul personal prin care ați însuflit, zi de zi, avântul eroic al trupelor, vă confer Ordinul Mihai Viteazul clasa a II-a.

Dorința Mea este să înmănez insignele Ordinului în Basarabia în fața trupelor pe care le-ați dus la glorie.

²⁵⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, filele 271-274.

²⁵¹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, f. 14.

MIHAI R.

Majestății Sale Regelui²⁵²
Castelul Peleş

Predeal - 31 iulie 1941, ora 8,00

Mulțumesc cu adâncă recunoștință Majestății Voastre pentru această prețuire și deosebită cinstire. Ea se cuvine însă în primul rând Armatei. De aceea, Vă rog respectuos, Sire, să începeți cu cei din linia I-a și să mă lăsați pe mine la urmă, fiind sigur de înalta Majestății Voastre acceptare. Vă voi ruga să reveniți în curând pe teatrul de luptă unde voi aduna eroii germani și români pentru a-i prezent Majestății Voastre.

GENERAL ANTONESCU

**53 - [28 iulie 1941] – Mircea Eliade,
secretar de presă al Legației României la Lisabona,
solicită Ministerului Propagandei Naționale din București
materiale propagandistice**

Telegramă²⁵³

Lisabona – 20 – 28 iulie 1941

Rog trimiteți urgent actualități fotografice, îndeosebi ruine de biserici și prizonieri asistând la slujbe.

Eliade – 75

MARELE CARTIER GENERAL

Eșalonul II

Secția Propagandă

Biroul 3

Nr. 2 833/S din 7 august 1941

Marele Cartier General, Eșalonul II

Secția Propagandă

Către

Ministerul Propagandei Naționale,

Direcția Presei²⁵⁴

²⁵² ANIC, fond PCM – CM, dosar 558/1941, filele 15 verso – 16.

²⁵³ ANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale, Presa externă, dosar 1 142, f. 218.

²⁵⁴ *Ibidem*, f. 219.

Avem onoare a vă trimite alături un număr de 59 fotografii referitoare la distrugerile comise de bandele sovietice asupra locașurilor noastre de închinăciune din Basarabia și Bucovina, rugându-vă a le utiliza cum veți aprecia mai nimerit prin Serviciul de Presă de pe lângă Legația noastră de la Lisabona.

LS/ Șeful Secției Propagandă
Lt. Colonel D. Stancov
Șeful Biroului 3,
Lt. Colonel I. G. Roșu

DIRECȚIA PRESEI

Nr. 3 005

8 august 1941

Domnule Secretar de Presă²⁵⁵,

Ca urmare la telegrama dvs. nr. 75 din 28.VII a.c. avem onoare a vă expedia, o dată cu prezenta, 59 de fotografii, reprezentând ororile săvârșite de bolșevici în Basarabia și Bucovina, precum și prizonieri ruși asistând la slujbe religioase, pentru a fi difuzate în presa portugheză.

Directorul Presei,
ss/indescifrabil

Domniei Sale
Domnului Mircea Eliade
Legațiunea Regală a României
Lisabona

54 - [8 august 1941] – Schimb de mesaje între Maria și Ion Antonescu

Domnului
General Ion Antonescu²⁵⁶
„Patria”²⁵⁷

Președinția Consiliului de Miniștri
Nr. 179 – 8.8.1941, ora 18,40

Consiliul de Patronaj vă exprimă cele mai recunoscătoare felicitări pentru marea Dv. cinstire cu cele mai înalte decorații care înalță Țara și Armata²⁵⁸.

²⁵⁵ *Ibidem*, f. 220.

²⁵⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 560/1941, f. 103.

²⁵⁷ Denumirea codificată a Marelui Cartier General Român.

²⁵⁸ În urma succeselor militare obținute de trupele de sub comanda sa în prima fază a Războiului din Est, generalul Ion Antonescu a fost decorat de Regele Mihai I cu Ordinul *Mihai Viteazul* clasa II (ÎDR

Maria Antonescu

Doamnei
Maria Antonescu²⁵⁹,
Președinta Consiliului de Patronaj
București

Mulțumiri călduroase Consiliului de Patronaj pentru bunele cuvinte de felicitări.

General Antonescu

18 august 1941

**55 - [10 august 1941] – Telegrama Generalului
N. Samsonovici adresată Generalului I. Antonescu**

Domnului
General Ion Antonescu²⁶⁰,
Conducătorul Statului și
Comandant de Căpetenie al Armatei,
Marele Cartier General

- Pe zonă -

București
Nr. 15462 – 10.8.1941, ora 13

Prin vitejia armelor româno-germane de pe frontul român, prin conducerea superioară de către Domnia Voastră a acestor forțe pe care le comandați, s-a înfăptuit, Domnule General, Conducător al Statului și Comandant de Căpetenie al Armatei, realipirea la Patria-Mamă a Basarabiei și Bucovinei de Nord. Decorarea Domniei Voastre cu Ordinul *Mihai Viteazul* clasa II și Cavaler al *Crucii de Fier*, ce v-au fost conferite de M.S. Regele Mihai I și Führerul Marelui Reich German, ne-au umplut nouă, foștii luptători, care, împreună cu Domnia Voastră, ne-am făcut datoria pe front în războiul de întregirea neamului²⁶¹, inimile de bucurie și mândrie, văzând că meritele Generalului nostru sunt răsplătite iar decorarea lui se răsfrânge asupra întregii Armate care și-a făcut datoria atunci când Țara a cerut-o.

Personal și în numele ofițerilor în rezervă și retragere proveniți din activitate din Societatea „Regele Mihai I”, vă rog, Domnule General, să primiți, o dată cu felicitările

nr. 2 240/7 august 1941) și de A. Hitler cu Crucea de Cavaler al Ordinului *Crucea de Fier* la 6 august 1941 (cf. Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploiești, Mileniul III, 2005, p. 350-351).

²⁵⁹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 560/1941, f. 102.

²⁶⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 560/1941, filele 74-75.

²⁶¹ Războiul din 1916-1919.

noastre, expresiunea admirației și recunoștinței pentru ceea ce ați înfăptuit și devotamentul nostru ostășesc întreg.

Să trăiți și cu Dumnezeu înainte pentru înfăptuirea întregirii complete a neamului nostru.

Președintele Societății,
General de Corp de Armată rezervă
Samsonovici²⁶²

56 - [10 august 1941] – Schimb de mesaje
Colonel Sterea Costescu – General I. Antonescu

Focșani, 10 august 1941

Domnule General²⁶³,

Cele mai sincere felicitări pentru decorarea atât cu înaltul ordin german *Crucea de Fier*, cât și cu *Mihai Viteazul* clasa II-a.

Dacă țara întreagă se mândrește și vă felicită în modul cel mai călduros, cu atât mai mult avem să facem noi, sincerii camarazi din promoția „Turda”. Bucuria mea fără margini e justificată, căci decorarea s-a făcut tocmai pentru înfrângerea, gonirea, veșnicilor noștri dușmani rușii, pe care nu i-am putut suferi niciodată. Și cum mai sunt alte socoteli de aranjat, pe care cu aceeași nerăbdare așteptăm că le vedem duse la bun sfârșit, îngăduiți-mi ca încheierea mea să fie: cât de curând și placa „Mihai Viteazul” ... pe frontul de Tisa!...²⁶⁴ Cadrilaterul și restul Banatului mai la urmă!

Totdeauna cu aceeași dragoste camaraderească,

Colegul de școală
Colonel Sterea Costescu

11 897 cc/941

București, 28 august 1941

Domnule Coleg²⁶⁵,

²⁶² Ion Antonescu a replicat la 18 august 1941 (*ibidem*, f. 72). Anterior, generalul N. Samsonovici, în calitatea-i de șef al MStM General sau de Inspector General al Armatei, a apreciat adeseori elogios activitatea lui I. Antonescu: „este un element de mare valoare din toate punctele de vedere” (1927), „ofițer de mare valoare” (1928), „un ofițer de foarte mare valoare” (1928), dar, ulterior, a introdus și unele note critice (1933) (cf. V. F. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, *Plata și răsplata istoriei: Ion Antonescu, militar și diplomat (1914-1940)*, Iași, Institutul European, 1994, p. 107-114).

²⁶³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 560/1941, f. 190.

²⁶⁴ Subliniat în original.

²⁶⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 560/1941, f. 188.

Vă rog să primiți călduroasele mele mulțumiri pentru cuvintele evocatoare din scrisoarea ce mi-ați adresat și pentru bunele urări și felicitări camaraderești, de fost coleg de școală și de promoție.

General Antonescu

Domniei-Sale
Domnului
Colonel Sterea Costescu
Focșani

**57 - [12 august 1941] – Schimb de mesaje între
generalii Petre Dumitrescu și Ion Antonescu**

PCM – Cabinetul Militar
Scrisoare înregistrată
Nr. 11901 cc/28 august 1941

Domnule General²⁶⁶,

Cu un sentiment de legitimă mândrie și profundă bucurie, am aflat că Dv., comandantul nostru suprem, ați primit din partea Führerului Germaniei cea mai înaltă distincțiune germană, iar din partea M. S. Regelui ordinul *Mihai Viteazul* clasa II. Este o dreaptă răsplată a măreței opere ce ați săvârșit în atât de scurt timp, ridicând din amorțire o nație adormită și pornind-o pe drumul muncii, al cinstei și al redobândirii virtuților străbune care s-au reafirmat recent prin luptele care s-au terminat cu dezrobirea Bucovinei de Nord și a Basarabiei.

În numele meu personal și al tuturor ostașilor din Armata a 3-a, vă rog a-mi îngădui să vă transmit cele mai adânci respectuoase felicitări, o dată cu urarea caldă ca Dumnezeu să vă dea sănătate pentru a realiza toate gândurile Domniei Voastre bune, care știu că sunt închinare numai binelui Țării și Neamului.

Să trăiți, Domnule Mareșal!

12 august 1941

Comandantul Armatei a 3-a,
General Petre Dumitrescu

Telegramă
Domnului
General de Corp de Armată
Petre Dumitrescu²⁶⁷,
Comandantul Armatei a III-a

²⁶⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 560/1941, f. 194-195.

²⁶⁷ *Ibidem*, f. 192.

Mulțumesc călduros ostașilor din Armata a III-a pentru mărturia sentimentelor de credință și pentru bunele urări transmise prin Dv., cu ocazia înaltelor onoruri ostășești ce au fost acordate de Majestatea Sa Regele faptelor de arme și Armatei naționale.

Antonescu,
Mareșal al României și
Conducătorul Statului

30 august 1941

58 - [12 august 1941] – Schimb de scrisori
Longin Heliade Rădulescu – Ion Antonescu

București,
12 august 1941
Domnule General²⁶⁸,

În aceste momente când țara întreagă vă aclamă și vă sărbătorește pentru victoria din Basarabia și Bucovina de Nord, pe care le-ați recucerit României, o datorie de conștiință îmi impune să desprind din paginile istoriei noastre un adevăr și o constatare, care pun în lumină și mai vie nepieritoarea glorie de care v-ați acoperit în aceste evenimente.

În toată istoria noastră, plină de lupte și de dureri, în mijlocul atâtor dușmani, numai doi sunt conducătorii țării, care au avut curajul să înfrunte pe cel mai puternic din vrăjmașii noștri, pe colosul rusesc:

Unul – sunteți Dv.!

Cunosc încă din iulie anul trecut ideile ce aveți asupra pericolului rusesc pentru țara noastră și evenimentele v-au dat deplină dreptate. În clipa hotărâtoare ați tras, fără șovăire, spada contra uriașului dușman cu un curaj care va trece în legendă, și ați biruit!

Ce[lă]lalt – a fost, acum aproape 100 de ani, Ion Heliade Rădulescu, șeful revoluției din 1848 făcută contra Rusiei și protectoratului Țarului. Atunci, el, cu o armată de câteva mii de oameni, prin prestigiul moral ce a dat mișcării, a ținut piept 4 luni Rusiei.

În fruntea proclamației revoluției, redactată de el la 9 iunie 1848, sta scris:

„Respect la persoane, respect la proprietate. Urăsc tirania, mi-e frică de anarhie” – principii care constituie și astăzi baza guvernării Dv.

Când, după 4 luni, năvălirea rusă goni pe Heliade și pe ceilalți membri ai locotenenței domnești și ai guvernului, ei plecară în exil, unde stătură 11 ani și ei scriseră și propagară dreptatea cauzei noastre.

Heliade scrise la Paris 3 scrisori: *Le protectorat du Tsar, Souvenirs et impressions d'un proscrit și Mémoires sur le mouvement de la régération roumaine de 1848* prin care dovedi întregii Europe cum Rusia voiește să ne sugrume libertatea și existența țării noastre.

Aceste scrieri – care și astăzi sunt de strictă actualitate și care ar trebui popularizate, fiindcă de 100 de ani nimic nu s-a schimbat în această privință în

²⁶⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 560/1941, f. 187.

mentalitatea rusească – avură atunci un mare răsunet în cercurile conducătoare ale Europei și contribuiri la declararea războiului Crimeii²⁶⁹, în urma căruia, prin Tractatul²⁷⁰ de la Paris din 1856, ni se restituie sudul Basarabiei.

Astfel, în lunga noastră istorie – numai de două ori – la un secol interval – conducătorii țării știu să impună imensei Rusii respectul dreptului unei țări mici, încălcat cu atâta cinică sfidare!

Să trăiți, Domnule General, pentru fericirea și gloria României!

Longin Heliade Rădulescu

București, 28 august 1941

Stimate Domnule Rădulescu²⁷¹,

Vă rog să primiți viile mele mulțumiri pentru cuvintele călduroase ce-mi adresați și pentru cinstea de-a lega eroicele strădanii de azi ale conștiinței românești pentru refacerea demnității și pentru reîntregirea hotarelor naționale, de mișcarea patrioților revoluționari din 1848, pornită sub conducerea lui Ion Heliade Rădulescu împotriva umilitorului protectorat rusesc.

Primiți, vă rog, asigurarea distinsei mele considerațiuni.

General Antonescu

Domniei-Sale

Domnului Longin Heliade Rădulescu

București

**59 - [29 august 1941] – Telegrama lui
N. Malaxa adresată Mareșalului I. Antonescu**

Domnului

Mareșal Ion Antonescu²⁷²,

Conducătorul Statului,

Comandantul Militar al Armatei Germano-Române

București

Nr. 72611 – 29.8.1941, ora 15,45

²⁶⁹ Un punct de vedere exagerat.

²⁷⁰ Așa în original!

²⁷¹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 560/1941, f. 186.

²⁷² ANIC, fond PCM – CM, dosar 556/1941, filele 69-70.

Aflând de înalta distincțiune ce M. S. Regele v-a acordat²⁷³ pentru neprețuitele virtuți militare ca și de înălțarea Domniei Voastre la gradul de Mareșal²⁷⁴, vă arăt admirația mea pentru marile fapte de arme realizate pentru a doua oară în viața Domniei Voastre²⁷⁵ și vă rog să binevoiți a primi, Domnule Mareșal, felicitările mele pe care să le socotiți cu atât mai sincer cu cât, în aceste clipe de bucurie pentru neamul nostru, am satisfacția legitimă de a fi văzut contribuția muncii mele desfășurată de-a lungul atâtor ani pentru înarmarea țării, rodind în acțiunea de întregire a neamului, înscrisă în istorie de Domnia Voastră.

N. Malaxa

60 - [30 august 1941] – Schimb de mesaje
Principele Friedrich de Hohenzollern-Mareșalul I. Antonescu

PCM, Cabinetul Militar

Intrare - Nr. 12537 cc/7 septembrie 1941

Sigmaringen,
30 august 1941

Domnule Mareșal²⁷⁶,

După ce nepotul meu, Majestatea Sa Regele Mihai v-a înălțat la gradul de Mareșal al României și v-a acordat cea mai înaltă distincție militară, Marea Cruce a Ordinului „Mihai Viteazul”, îmi este, ca șef al Casei²⁷⁷ a cărei dinastie ocupă tronul României, o necesitate de inimă de a vă înmâna Dv., Conducătorul Statului și Comandantul de Căpetenie al Armatei Române de campanie, un semn deosebit de mulțumire și recunoștință.

Vă acord, Domnule Mareșal, în calitate de prim ofițer al Armatei Regale Române:

CRUCEA DE ONOARE CLASA I A ORDINULUI
CASEI MELE CU SPADE

Fie-vă dat de a purta în calitate de Conducător al României acest semn de onoare pe care l-a purtat și marele Suveran Regele Carol I încă mulți ani cu sănătate.

Unesc această decorare cu cele mai bune salutări și urări pentru apropiata și definitivă victorie a bravelor noastre două armate, rămânând, Domnule Mareșal,

²⁷³ Prin Înalt Decret Regal nr. 2 352 din 21 august 1941, Antonescu a fost distins cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa I, după ce, prin ÎDR nr. 2 240/7 august 1941, primise clasa a II-a a aceluiași ordin (cf. Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 350).

²⁷⁴ Conform aceluiași ÎDR nr. 2 352 din 21 august 1941 (*ibidem*, p. 354), pentru triumful din *bătălia Basarabiei*, soldată cu eliberarea provinciei istorice.

²⁷⁵ Prima dată în războiul României din 1916-1919.

²⁷⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 560/1941, f. 248 (text original, în limba germană); *ibidem*, f. 246 (textul tradus în limba română).

²⁷⁷ Hohenzollern.

Al Dv. devotat,

ss/ FRIEDRICH,
Principe de Hohenzollern

Alteță²⁷⁸,

Primind înalta distincțiune pe care Alteța Voastră a binevoit să mi-o acorde, rog pe Alteța Voastră să primească mulțumirile mele recunoscătoare atât pentru marea cinstea ce mi-ați făcut, oferindu-mi ordinul purtat și de către primul Rege al României, cât și pentru cuvintele deosebit de călduroase și bunele urări cu care binevoiți a-l însoți.

Consider înalta distincțiune ca un semn de amintire din partea Alteței Voastre a sentimentelor dinastice și a virtuților ostășești ale Armatei Române, care luptă, într-o desăvârșită frăție de arme cu glorioasa Armată a Marelui Reich German, pentru valorile civilizației europene și pentru un viitor mai fericit și mai liniștit al țărilor noastre și al acestui mult încercat Continent.

Vă rog să primiți, Alteță, asigurarea întregului meu devotament ce vă păstrez –

Antonescu,
Mareșal al României
și
Conducătorul Statului

Alteței Sale
Principelui
Friedrich de Hohenzollern
Sigmaringen

Germania

61 - [3 septembrie 1941] – Adresă a Prefecturii Poliției Capitalei

ROMÂNIA
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
PREFECTURA POLIȚIEI CAPITALEI
Serviciul Poliției de Siguranță
169 458/3 septembrie 1941

Către
Comisariatul 21 Poliție²⁷⁹

²⁷⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 560/1941, f. 245 (textul tradus în limba germană, f. 247).

²⁷⁹ ANIC, fond DGP, dosar 260/1941, f. 108.

Urmare la nr. 106 496/1941 binevoiți a cerceta și comunica dacă următorii suspecți internabili domiciliază la adresele indicate:

1. Drotlef Ernest	Calea Victoriei Nr. 2
2. Gelu Egrý	Bd. Elisabeta Nr. 24
3. Krik Artur	Bd. Carol Nr. 6
4. Kavura Constantin	Calea Victoriei 10
5. Svilcovschi Radu	„ „ 4
6. Wied Paul Wery	Bd. Carol Nr. 18
7. Cheleman Dumitru	Strada Antim Nr. 21
8. Kessler Iulius	Calea Rahovei 21
9. Milcoveanu Șerban	Strada Vânători 1
10. Bucreff Vasile	Strada Antim 19
11. Erdosz Emerik	Bd. Elisabeta 24
12. Moscovici Paul	Str. Sfinții Apostoli 59
13. Hassan Carol	Bd. Elisabeta 24
14. Horvath Gheorghe	Calea Rahovei 27
15. König Max	Calea Victoriei 23
16. Ceaușescu Nicolae	Str. Bibescu Vodă Nr. 19
17. Grucman Nusi	Str. Poetului 26
18. Marinescu Cuza	Str. Principatele Unite f.n.
19. Niculescu Aurel	Calea Șerban Vodă 22

Cercetările se vor face amănunțit pentru a se afla actualul domiciliu sau localitățile unde au plecat, informându-vă la rude, vecini sau cartea de imobil.

Pentru cei domiciliați în raza altor Comisariate vă veți pune în legătură cu Circumscripțiile respective, desăvârșind cercetările. Rezultatul în termen de 3 zile de la primirea prezentei.

p. Prefectul Poliției
ss/indescifrabil
Șeful Serviciului
Ss/indescifrabil

Referat²⁸⁰

5.IX.941

Am onoare a referi că, în urma cercetărilor făcute în localitate, am stabilit că individul Ceaușescu Nicolae, cismar, domiciliat în Str. Bibescu Vodă 19 mansardă, s-a mutat de la adresă din ziua de 9 iulie 1940, în comuna Scornicești Jud. Olt.

LS

Prefectura Poliției Municipiului București
Comisariatul Circ. 21

²⁸⁰ *Ibidem*, f. 110.

Comisar,
Ss/indescifrabil

**62 - [12 septembrie 1941] – Extrase din scrisoarea lui
M. Antonescu către Manfred von Killinger,
Ministrul Germaniei la București**

Domnule Ministru²⁸¹,

[...] Nota Dv. deschide o problemă mult mai gravă, aceea a raporturilor dintre Ungaria și România. Dv. chiar în notă spuneți că articolul care a provocat incidentul este cu atât mai grav cu cât ziarul este organul tuturor acelora care văd în retrocedarea Ardealului de Nord condiția pentru propășirea României.

Îngăduiți-mi, Domnule Ministru, să vă spun că în Țara Românească toți văd propășirea României prin întregirea Ardealului de Nord.

Eu – cel dintâi sau cel din urmă.

Niciodată Mareșalul Antonescu n-a făcut decât să afirme dreptul românesc asupra Ardealului. Iar Guvernul român, prin nici un act de la septembrie [1940] până azi, nu numai că nu s-a făcut sau n-a consimțit la pierderea Ardealului de Nord, dar a cerut conștient, reiterat și în formule mai intransigente să se facă dreptate poporului românesc și să i se redea Ardealul.

[...] Ardealul nu este pentru noi, Domnule Ministru, un pământ, un teritoriu, cu atât mai puțin o proprietate, Ardealul este cetatea în care am trăit și am suferit 2 000 de ani.

În Carpații Ardealului ne-am ținut viața împotriva năvălitorilor barbari și a hoardelor slave.

În Carpați am întemeiat cele dintâi principate românești, continuatoarele lumii romane antice; și în Carpați ne-am întemeiat ordinea spirituală care a stat temelie morală a acestui neam, de-a lungul veacurilor.

Ardealul suntem noi toți.

Este sufletul nostru.

Nu poate nimeni să ne aibă fără suflet. Și nu poate nimeni să stimeze Țara Românească, fără a-i stima Ardealul.

Dv. veți înțelege câtă putere ne-a trebuit Mareșalului Antonescu și nouă, și câtă înțelepciune i-a trebuit neamului acestuia pentru ca să sufere în tăcere nedreptatea frângerii Ardealului.

Priviți pe hartă, Domnule Ministru, pumnalul înfipt în trupul românesc, coridorul secuilor.

Un neam nu poate să trăiască cu trupul frânt, cum un om nu poate să trăiască cu un pumnal în inimă. Nu poate fi stat românesc sănătos și puternic cu acest teritoriu frânt, cu acest pumnal înfipt în inima Românilor.

[...] Vă voi ruga, Domnule Ministru, să binevoiți a cere Guvernului Marelui Reich să ne informeze și pe noi asupra negocierii politice cu caracter teritorial, pentru că, atât în răspunderea pe care o am eu personal ca locțiitor al Președintelui Consiliului de Miniștri

²⁸¹ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 298, filele 1-3.

și ca Ministru de Externe, cât și în datoria pe care o am de a pregăti tot materialul informativ pentru Mareșalul Antonescu, trebuie să știm dacă, într-adevăr, s-au făcut acolo angajamente de ordin teritorial, pentru ca să ne dăm seama în ce mod trebuie să răspundem [...]

**63 - [Septembrie 1941] – Telegrama adresată
de Mareșal I. Antonescu Contelui Galeazzo Ciano**

Septembrie 1941

Excelenței Sale
Contelui Galeazzo Ciano²⁸²,
Ministrul de Externe al Italiei
Roma

Mulțumesc călduros Excelenței Voastre pentru felicitările ce ați binevoit a-mi transmite.

Urez din toată inima Excelenței Voastre sănătate și glorie.

Antonescu,
Mareșal al României și
Conducătorul Statului

**64 - [Septembrie 1941] – Telegrama Mareșalului
I. Antonescu adresată lui I. Mihalache**

Septembrie 1941

Domnului
Ion Mihalache²⁸³
București

Vă rog să primiți gratitudinea mea pentru bunele cuvinte de felicitare și pentru calda urare de împlinire deplină a năzuințelor ce însuflețesc conștiința neamului. Fiți siguri că mă bat la Odessa nu numai pentru Nistru. Sacrificiile de azi vor da neamului dreptul să pretindă mâine să i se dea toate reparațiunile ce i se cuvin.

Antonescu,
Mareșal al României și
Conducătorul Statului

²⁸² ANIC, fond PCM – CM, dosar 516/1941, f. 89.

²⁸³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 516/1941, f. 66.

**65 - [10 octombrie 1941] – Prof. D. Gusti
către Președinția Consiliului de Miniștri**

INSTITUTUL DE ȘTIINȚE SOCIALE AL ROMÂNIEI²⁸⁴

București III

Piața Romană, 4

No. 2788

10 octombrie 1941

Comitetul Institutului de Științe Sociale al României, întrunindu-se în ziua de 9 octombrie 1941, a procedat la completarea vacanțelor ivite în sânul său, în urma decesului Profesorului Petre Andrei și a demisiei D-lui Profesor Anibal Teodorescu.

În unanimitate, au fost cooptați D-nii Profesor M. Antonescu, Vice Președinte al Consiliului de Miniștri, și Prof. C. Bușilă, Ministru Lucrărilor Publice și Comunicațiilor.

Întrucât D-l Prof. Anibal Teodorescu ocupa demnitatea de Vice Președinte al Comitetului, membrii acestuia au hotărât în unanimitate să roage pe D-l Prof. M. Antonescu să accepte această demnitate.

Președinte
Prof. D. Gusti

Secretar General
Al. Costin
Consilier la Înalta Curte de Casație

**66 - [23 octombrie 1941] – Scrisoarea lui
Radu Rosetti către I. Antonescu**

MINISTERUL CULTURII NAȚIONALE ȘI AL CULTELOR

Cabinetul Ministrului

23 octombrie 1941,

Ora 5

Dragă Antonescu²⁸⁵,

Deoarece nu ai avut vreme să lucrezi cu mine alaltăieri și ieri și sunt unele cestiuni care-și au însemnătatea lor și sunt grabnice, iau această cale spre a ți le prezenta. Azi e ședință a Sfântului Sinod. Lucrările fiind puțin numeroase, sesiunea se va isprăvi, probabil, azi, cel mai târziu mâine. Ar fi puțin deferent către membrii Sinodului ca să lucrez azi cu ei și mâine să aflu din ziare plecarea mea fără să-mi fi luat ziua bună de la

²⁸⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 468/1941, f. 131.

²⁸⁵ ANIC, fond PCM – Cabinet Civil M. Antonescu, dosar 428, f. 198.

ei. De aceea îmi propun ca, la sfârșitul ședinței, să le anunț plecarea mea de la conducerea acestui departament și să-mi iau ziua bună în chip civilizat de la dânsii.

Duminică este deschiderea solemnă a cursurilor Școalei Politehnice de la Timișoara la care am fost invitat și la care vestisem că voi lua parte. Cum nu mă mai duc ar fi bine ca colegul [Constantin] Bușilă, invitat și dânsul, să se ducă pentru că socotesc că guvernul trebuie azi să fie reprezentat la orice ceremonie din Banat și din Transilvania. (Același lucru pentru deschiderea cursurilor Universității din Cluj-Sibiu la 2 noiembrie).

În fine, în alăturatele directive secrete ce ne-ai dat²⁸⁶ se află, la pagina 2, două aliniate (cele însemnate cu creionul)²⁸⁷ a căror redacție socotesc că ar trebui ușor modificată. În adevăr, în Consiliul de la Tighina, mi-ai dat ca directivă că în loc de profesor diriginte de clasă să fie câte un profesor îndrumător al unei grupe de elevi, toții copiii unei școli împărțindu-se în atâtea grupe câți profesori sunt. Această directivă a fost legiferată prin alăturatul decret-lege (art. 7 și 9) ale cărui prescripții au fost din nou aprobate de D-ta la ultima ședință de lucru. Socotesc, deci, că cele două paragrafe din directive ar trebui puse de acord cu legea, înlocuind cuvântul de diriginte prin profesor conducător de grupă și acel de clasă prin grupă²⁸⁸.

Cu aceleași sentimente de veche amicitie, Al D-tale –

R. Rosetti

**67 - [26 octombrie 1941] – Telegrama Mareșalului Ion Antonescu
adresată Regelui Mihai I**

Majestății Sale Regelui²⁸⁹

La răscrucea tragică de veac poporul românesc și armata sa eroică refac granițele și zidesc viitorul neamului prin sânge și prin muncă.

În numele lor vă transmit, Sire, de ziua nașterii Majestății Voastre, felicitări respectuoase și vă fac urări pentru o îndelungată și strălucită domnie.

Mareșal Antonescu

²⁸⁶ Nota Cabinetului Militar al Mareșalului cu nr. 3082/M din 20 octombrie 1941 (*ibidem*, filele 199-201), din care reținem: „Școala să rămână cu menirea de cultură și educație. Nu se poate, deci, îngădui ca în cadrul ei tineretul să aibă preocupări de ordin politic. Sunt dăunătoare și minții și formării sufletului. Anarhizează spiritul, scade nivelul intelectual și moral al tineretului, periclitează formarea elementelor de nădejde ale acestui neam. Profesorilor nu le este îngăduit a face politică în școală. În vremurile de astăzi, nici în afara ei” (*ibidem*, f. 199).

²⁸⁷ *Ibidem*, f. 200.

²⁸⁸ Sublinieri în original.

²⁸⁹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 468/1941, f. 3.

**68 - [26 octombrie 1941] – Telegrama Regelui Mihai I
adresată Mareșalului Ion Antonescu**

Domnului
Mareșal Ion Antonescu,
Conducătorul Statului Român, Predeal²⁹⁰

Vă mulțumesc din inimă, Domnule Mareșal, pentru urările exprimate și vă asigur că gândul meu se îndreaptă către toți acei care, prin munca și jertfa lor, făuresc viitorul neamului românesc.

MIHAI R.

**69 - [4 noiembrie 1941] – Telegrama
lui Nichifor Crainic către Mihai Antonescu**

Domnului
Mihai Antonescu, Vice Președintele
Consiliului de Miniștri, București²⁹¹

În numele grupării „Gândirea”, regretând că n-ați putut participa personal, cum am dorit, la sărbătorirea Profesorului Gamillscheg, vă mulțumim călduros pentru frumoasa scrisoare trimisă care a cinstit în chip deosebit selecta agapă de aseară.

Nichifor Crainic

**70 - [7 noiembrie 1941] – Scrisoarea sculptorului
George S. Savargiu adresată Mareșalului I. Antonescu**

București, 7 noiembrie 1941

Domnule Mareșal²⁹²,

Lăudat și preamărit să fie atotputernicul Dumnezeu, pentru că din acest sfânt pământ al Țării noastre V-a plămădit dezrobitorul Patriei, spălând rușinea Neamului îngenucheat și umilit.

Ați dat Poporului românesc ce n-au dat și nu-i vor da toți Regii lui.

Respectuos, vă rog, Domnule Mareșal, să primiți din parte-mi acest simbol al biruinței Domniei Voastre – „*Leul victorios*”²⁹³.

Al Domniei Voastre, cu cea mai înaltă stimă –

²⁹⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 468/1941, f. 1-2.

²⁹¹ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 389, f. 29.

²⁹² ANIC, fond PCM – CM, dosar 366/1943, f. 167.

²⁹³ Lucrarea, executată în anul 1928, a fost expusă la Salonul Oficial de la Paris (*ibidem*, f. 165).

Str. Aviator Drosu 27

**71 - [17 noiembrie 1941] – Martha Bibescu
către Mihai Antonescu**

MOGOSOËA
PAR KITILA (ILFOV)
Téléphone 3-6815

Le 17 Novembre 1941

Monsieur le Président du Conseil²⁹⁵,

Puisque Votre Excellence a décliné, avec beaucoup de bonne grâce, les remerciements que je lui adressais, en mon nom et au nom d'un petit enfant qui ne sait pas encore écrire, qu'il me sait au moins pèrmiss de Vous exprimer notre reconnaissance de vive voix.

Je Vous prie de me faire le très grand plaisir de venir déjeuner dans l'intimité à Mogoșoă le Samedi 6 Décembre à 1 heure 30.

Veillez recevoir, Monsieur le Président, l'expression de vive gratitude.

Marthe
Princesse Bibesco

**72 - [25 noiembrie 1941] – Schimb de telegrame
A. Hitler – I. Antonescu,
prilejuit de aderarea României la *Pactul Anticomintern***

Exelenței Sale
Mareșalului Ion Antonescu²⁹⁶,
Conducătorul Statului Român
București

Berlin
Nr. 716 – 25.11.1941, ora 23,30

Cu ocazia aderării astăzi a României la convenția împotriva Internaționalei Comuniste²⁹⁷, mă gândesc la Excelența Voastră.

Cu cele mai cordiale urări pentru sănătatea Domniei Voastre și pentru victoria finală a armatelor noastre.

²⁹⁴ Rezoluția Mareșalului pe textul original al scrisorii: „Să i se mulțumească” (*ibidem*, f. 164).

²⁹⁵ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 437, f. 1-2.

²⁹⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 563/1941, filele 384-385.

²⁹⁷ Pentru detalii, Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, pp. 77-103.

Adolf Hitler

Exceleței Sale
Adolf Hitler²⁹⁸,
Führerul Marelui Reich German
Berlin

Mulțumesc Exceleței Voastre pentru cordiala atenție.

Fiți sigur, Exceleță, că eu și poporul românesc am aderat din toată inima la convenția împotriva Internaționalei Comuniste.

Și vă mai rog să fiți sigur că vom duce până la capăt și fără ezitare lupta comună.

Mareșal Antonescu

**73 - [Decembrie 1941] – Mareșalul Ion Antonescu,
proclamat *Doctor Honoris Causa* al Universității din București**

**ROMÂNIA
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
Nr. 7 895/ 3 decembrie 1941**

Domniei Sale
Domnului
Mareșal Ion Antonescu,
Conducătorul Statului

***__²⁹⁹

Domnule Mareșal³⁰⁰,

Senatul Universitar în ședința sa de la 2 decembrie 1941, luând act de propunerea Facultății de Drept cu Nr. 4 828 din 18 octombrie a.c., înregistrată la noi sub Nr. 7 895 din 18 octombrie a.c.;

Adresă prin care Consiliul acelei Facultăți propune, în unanimitate, să vi se confere titlul de Doctor *Honoris Causa* ca un omagiu pentru înaltele Domniei Voastre calități de om de Stat și ca recunoștință pentru înfăptuirea Reîntregirii și Reînălțării României, a hotărât în unanimitate și cu deosebit entuziasm să vi se deearne titlul de Doctor *Honoris Causa* al Universității din București.

²⁹⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 563/1941, f. 382.

²⁹⁹ Rezoluția Mareșalului: 4.XII[1941] – *Să se mulțumească în scris. Proiect de răspuns. Relații de la D-l M. Antonescu care cunoaște punctul meu de vedere/ Mareșal Antonescu.*

³⁰⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 415/1942, f. 393.

Universitatea noastră este mândră de noul ei membru, care va aduce o strălucire nouă bătrânei și venerabilei noastre Instituții, după cum a reînviat și pus în valoare forțele străbune de rezistență și progres ale națiunii românești.

RECTOR,
Horia Hulubei

SENATUL

Decani:

Delegați:

Fac. de Drept: I. N. Fiñescu
 „ „ Teologie: S. Ionescu
 „ „ Litere: Al. Marcu
 „ „ Științe: I. Atanasiu
 „ „ Medicină: Dr. V. Ciocâlțeu
 „ „ Med. Veter.: Dr. Al. Vechiu
 „ „ Farmacie: I. Vintilescu

B. Dimitrescu
 T. Popescu
 N. Bănescu
 V. Vâlcovici
 Dr. Em. Crăciun
 Dr. M. A. Fălcoianu
 Al. Ionescu Matiu

SECRETAR GENERAL,
G. Ianul

Nr. 9 086 / A
20 ianuarie 1942

Domnule Rector³⁰¹,

Vă mulțumesc cu recunoștință Dvs. și membrilor Senatului Universitar pentru onoare pe care mi-ați făcut-o conferindu-mi titlul de Doctor Honoris Causa, după cum prin Dvs. mulțumesc Facultății de Drept din București pentru măgulitoarea inițiativă ce a luat.

Pentru mine Universitatea este îndrumătoarea spirituală și morală a Neamului și [de] forță, prestigiul și răspunderea ei depinde viitorul României.

Veți înțelege, deci, cu câtă mândrie primesc titlul pe care mi l-ați acordat și în care nu văd decât expresia unității noastre morale a Neamului întreg.

Doresc din tot sufletul ca tineretul universitar să înțeleagă că, în ceasurile acestea sfinte și grele, orice lipsă de unitate și orice abținere de la poruncile istoriei este o adevărată trădare; după cum orice întârziere în ridicarea spirituală a Neamului este o amenințare de prăbușire a destinului nostru.

Voi veni cu mândrie la Universitate, mai ales dacă întreaga Universitate, cu profesorii și studenții săi, face din unirea și lupta noastră un singur crez neșovăitor și din alegerea mea de Doctor Honoris Causa o expresie a uniunii noastre totale.

Antonescu

³⁰¹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 415/1942, f. 391-392, 395-396.

Mareșal al României
și
Conducătorul Statului

Domniei Sale
Domnului Horia Hulubei
Rectorul Universității din București

**74 - [4 decembrie 1941] – Martha Bibescu
către Mihai Antonescu**

MOGOSOËA
PAR KITILA (ILFOV)
Téléphone 3-6815
Le 4 Décembre 1941
Monsieur le Président du Conseil³⁰²,

Un regret si aimablement exprimé compense presque une déception, et de plus l'excuse est de celles qui touchent le cœur.

Votre Excellence accomplit un devoir en acceptant l'invitation des étudiants de Bucarest; l'appel de la jeunesse, de l'avenir doit être écouté.

Le passé seul sait attendre; et les vieux murs de Mogoșoia vous accuilleront à votre heure, à votre jour, à votre choix, quand il vous plaira. Cependant, il me semble nécessaire à la continuité de notre Histoire que vous veniez raconter aux ombres attentives de Constantin Voievode, de Marika Doamna, et les jeunes Princes sacrifiés à leur foi, ce que vous venez de faire pour assurer la grandeur de l'héritage.

En portant l'aigle Valaque de l'autre côté du Dniester, et jusque dans cette Crimée ou la Princesse, veuve de Prince martyrisé Brancovan, a été conduite prisonnière par ses bourreaux, les soldats du Maréchal Antonescu ont délivré l'âme douloureuse de celle qui fut, il y a deux cent trente ans, la Dame de Mogoșoia.

Veuillez recevoir, Monsieur le Président du Conseil, l'expression de mes sentiments de haute considération.

Marthe
Princesse Bibescu

**75 - [8 decembrie 1941] – Telegrama Rectorului
Universității Odessa adresată Mareșalului I. Antonescu**

Domniei Sale
Domnului Mareșal Antonescu³⁰³,

³⁰² ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 437, f. 3-4.

³⁰³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 366/1943, f. 276.

Conducătorul Statului Român
București
Odessa
Nr. 676 – 8.12.1941, ora 17

Corpul universitar din Odessa, deschizând Universitatea în prezența Domnului Profesor Alexianu, Guvernatorul Transnistriei, își reamintește de sacrificiile aduse de armatele română și germană, conduse de Dv., pentru dezrobirea provinciei de sub jugul comunist și vă asigură că va munci din toate puterile pentru realizarea noului crez izvorât din Germania și Italia.

Profesor Ceasovnicov,
Rectorul Universității

76 - [15 decembrie 1941] – Schimb de telegrame
Prof. N. Smochină – Mareșal I. Antonescu

Domnului
Mareșal Antonescu³⁰⁴,
Conducătorul Statului
București

Românii transnistrieni în număr de 800 delegați, întruniți în orașul istoric Tiraspol la prima manifestare culturală românească liberă, după o robie de 24 ani, își îndreaptă gândul către eroul dezrobitor al tuturor românilor și salvator de neam și roagă respectuos a-i primi la sânul patriei, dându-le puțința de a reveni la obiceiul străbun, dreptul lor românesc pe acest pământ și la leagănul de la care i-a smuls vitregia vremurilor.

N. Smochină,
Președintele Asociației Românilor Transnistrieni

15.XII.1941

Domnului
Profesor N. Smochină³⁰⁵,
Președintele
Asociației Românilor Transnistrieni
Tiraspol

Vă mulțumesc călduros Dv., Domnule Președinte, și celor 800 români transnistrieni care au luat parte la prima manifestare culturală românească, pentru simțămintele patriotice pe care le manifestați.

³⁰⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 342.

³⁰⁵ *Ibidem*, f. 340.

Sunt cu tot sufletul alături de românii dezrobiți, cărora le cer să fie adevărați patrioți și să muncească pentru întărirea și ridicarea Poporului român.

Mareșal Antonescu

77 - [25 decembrie 1941] – Schimb de telegrame
Elena Perticari Davila – Mareșal I. Antonescu

Domnului Mareșal și
 Doamnei Ion Antonescu³⁰⁶
 Președinția
 București

Primiți cele mai bune și călduroase urări pentru Sfintele Sărbători.

Elena Perticaru Davila

Costești, 25 decembrie 1942

Doamnei
 Elena Perticari Davila³⁰⁷
 Costești

Vă mulțumesc călduros și vă trimit din suflet cele mai bune urări pentru Noul An. Mă gândesc, Doamnă, cu drag la buna mea prietenă.

Mareșal Antonescu

Nr. 9060/A
 7.I.1942

78 - [29 decembrie 1941] – Telegrama publicistului
I. Joldea Rădulescu
adresată Mareșalului I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Antonescu³⁰⁸,
 Conducătorul Statului,
 Președinte al Consiliului de Miniștri
 București
 București
 Nr. 1471 – 29.12.1941, ora 12,00

³⁰⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 191.

³⁰⁷ *Ibidem*, f. 190.

³⁰⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 264.

Vă rog să primiți respectuoasele mele urări de fericire pentru anul care vine și expresia dorinței fierbinte de a vedea lupta noastră încununată de un și mai mare succes decât cel de până acum pe terenul izbânzilor noastre naționale.

I. Joldea Rădulescu,
Directorul ziarului „Unirea”³⁰⁹

79 - [30 decembrie 1941] – Telegrama familiei
Amiral Dan Zaharia adresată Mareșalului I. Antonescu

Mareșal Antonescu³¹⁰
București
București - Nr. 0214879 – 30.12.1941, ora 20,00

Vă aduc în dar de mulțumire, sănătate și voie bună, Domnule Mareșal, cu prilejul Noului An, *Cartea de citire a neamului românesc*, atât de dorită de toți românii de pretutindeni care vă iubesc, vă adoră și vă divinizează. Facă cerul ca, în anul acesta, căci eu o știu mai bine ca oricare altul, visul ce v-a scăldat anii copilăriei și v-a îndemnat la fapte atât de mari în zbuciumata Dv. existență, legate de însăși existența și istoria Neamului Românesc, visul de adunare al tuturor românilor de pretutindeni să se îndeplinească. Este refrenul de conștiință, devotament și nestrămutată dragoste al unei familii întregi, care, dezinteresată loială și curent, vă iubesc și vă stimează.

Să trăiți ani mulți fericiți, împreună cu nobila și prea grațioasa Doamnă Maria Mareșal Antonescu.

Maria și Amiral Dan Zaharia,
Inginer Grigore Zaharia

80 - [30 decembrie 1941] – Schimb de telegrame
Dr. Ilie Rădulescu – Mareșal I. Antonescu

Mareșal Antonescu³¹¹

Cele mai călduroase urări pentru sănătatea Dv. și pentru izbânda deplină a luptei pe care ați închinat-o patriei.

Doctor Ilie Rădulescu
și redactorii ziarului
„Porunca Vremii”

³⁰⁹ Răspunsul Mareșalului (*ibidem*, f. 263).

³¹⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, filele 403-404.

³¹¹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 274.

Domnului
Dr. Ilie Rădulescu,
Directorul ziarului „Porunca Vremii”³¹²
București

Mulțumesc călduros și vă trimit Dv., Domnule Rădulescu, și redactorilor ziarului „Porunca Vremii” cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

81 - [31 decembrie 1941] – Schimb de telegrame
Prof. Anibal Teodorescu – Mareșal I. Antonescu

Domnului
Mareșal Ion Antonescu³¹³
Loco

Vă rog să primiți urări respectuoase și profund sincere de sănătate și izbândă în idealurile ce urmăriți spre binele și înălțarea țării noastre românești.

Prof. Anibal Teodorescu

Domnului
Prof. Anibal Teodorescu³¹⁴
Str. Dr. Șister, 6
Loco

Mulțumesc călduros și vă trimit cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9060/A
9.I.1942

82 - [31 decembrie 1941] – Telegrama lui
Pamfil Șeicaru adresată Mareșalului I. Antonescu

Domnului
Mareșal Ion Antonescu³¹⁵,
Conducătorul Statului
București
Orșova
Nr. 676 – 31.12.1941, ora 16,00

³¹² *Ibidem*, f. 273.

³¹³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 365.

³¹⁴ *Ibidem*, f. 362.

³¹⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 339.

Anul care începe să fie pe gândul Dv. și pe vrerea Nației.
Dumnezeu să vă ajute.

Pamfil Șeicaru³¹⁶

83 - [31 decembrie 1941] – Schimb de telegrame
Mircea Vulcănescu – Mareșal I. Antonescu

Mareșalului
Antonescu³¹⁷,
Conducătorul Statului Român
Loco

București

Nr. 43123 – 31.12.1941, ora 21,00

Anul Nou să vă aducă sănătate, voie bună, spor în toate și bucuria împlinirii
năzuințelor Domniei Voastre pentru întărirea, sporirea și întregirea neamului românesc.

Mircea Vulcănescu

Domnului
Mircea Vulcănescu
Str. Popa Soare, 16
Loco

Mulțumesc călduros și vă trimit cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9060/A
9.I.1942

84 - [31 decembrie 1941] – Schimb de telegrame
General Alex. Lupescu – Mareșal I. Antonescu

Mareșal Antonescu,
Conducătorul Statului³¹⁸
Loco

Vă rog să primiți binevoitor călduroasele mele urări de sănătate și mare izbândă.

General Lupescu

³¹⁶ Răspunsul Mareșalului (*ibidem*, f. 338).

³¹⁷ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 395.

³¹⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 27.

Domnului
General Alex. Lupescu³¹⁹
Aurel Vlaicu, 41
Loco

Mulțumesc călduros și vă trimit cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9060/A
9.I.1942

85 - [31 decembrie 1941] – Schimb de telegrame
Petrache Lupu – Mareșal I. Antonescu

Mareșal I. Antonescu,
Conducătorul Statului Român³²⁰
București

Pe locul sfânt de la Maglavit, unde tatăl ceresc s-a coborât, m-am rugat în continuu pentru sănătatea întregii familii a Domniei Voastre și, de acum înainte, mă rog mereu să vă dea Dumnezeu putere să conduceți Țara pe care ați mărit-o.

Mulți ani să vă ajute să o mai măriți!
La mulți ani, cu sănătate, noroc și fericire.

Petre Lupu

Domnului
Petrache Lupu³²¹
Comuna Maglavit,
Județul Dolj

Vă mulțumesc călduros și vă trimit din suflet cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9060/A
9.I.1942

³¹⁹ *Ibidem*, f. 26.

³²⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 37.

³²¹ *Ibidem*, f. 36.

86 - [31 decembrie 1941] – Schimb de telegrame
Prof. Emil Panaiteșcu – Mareșal I. Antonescu

Mareșalul Ion Antonescu,
 Conducătorul Statului³²²

De Anul Nou și ziua numelui urările cele mai calde Mareșalului căruia România îi datorește liniștea asigurată, hotarul reîntregit, onoarea restabilită – din partea mult devotatului –

Emil Panaiteșcu

Domnului
 Emil Panaiteșcu,
 Directorul Școalei Române din Roma

Mulțumesc călduros și vă trimit cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9060/A
 9.I.1942

87 - [31 decembrie 1941] – Schimb de telegrame
Prof. Dr. Iuliu Hațieganu – Mareșal I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Ion Antonescu³²³,
 Conducătorul Statului
 București

În numele Senatului universitar, profesorilor și studenților Universității Daciei Superioare, vă urăm pentru anul 1942 deplină vigoare pentru a duce la izbândă idealul național.

Rectorul Universității Sibiu,
 Dr. Iuliu Hațieganu

Domnului
 Dr. Iuliu Hațieganu³²⁴,
 Rectorul Universității
 Sibiu

³²² ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 53.

³²³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 336.

³²⁴ *Ibidem*, f. 335.

Mulțumesc călduros și vă trimit din suflet Dv., profesorilor și studenților
Universității din Sibiu cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

88 - [31 decembrie 1941] – Schimb de telegrame
Pamfil Șeicaru – Mareșal I. Antonescu

Mareșal Ion Antonescu³²⁵
București

Anul care începe să fie pe gândul Dv. și pe vrerea nației.
Dumnezeu să vă ajute!

Pamfil Șeicaru

Domnului
Pamfil Șeicaru³²⁶
Orșova

Vă mulțumesc călduros și vă trimit cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

89 - [1 ianuarie 1942] – Schimb de mesaje
Adolf Hitler – Mareșal I. Antonescu

Cartierul General al Führerului
la 1 ianuarie 1942

Excelența Voastră,

Cuprins de dorința de a vă exprima aprecierea mea specială a meritelor mari ale
Domniei Voastre în lupta comună contra bolșevismului, vă rog să binevoiți a primi, drept
cadou de onoare, un turism de construcție mai nouă, pe care o să vi-l predea aducătorul
acestei scrisori³²⁷.

Sper ca acest produs al industriei germane de automobile va găsi aprobarea
Domniei Voastre și vă va aduce nu numai bune servicii, ci vă va face și plăcere.

O dată cu aceasta, vă exprim urările mele cele mai bune pentru sănătatea Domniei
Voastre, cât și pentru viitoare activitate ca ostaș, care va fi în curând încoronată de
victoria finală comună, de care sunt convins.

Cu salutări camaraderești,

³²⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 339.

³²⁶ *Ibidem*, f. 338.

³²⁷ Maiorul Engel.

Al Domniei Voastre devotat –
Adolf Hitler

Excelenței Sale
Conducătorului Statului Român,
Mareșal Antonescu³²⁸
București

București, 5 ianuarie 1942

Excelență³²⁹,

Vă mulțumesc din inimă pentru darul pe care mi l-ați făcut.

Nu voi uita niciodată că Excelența Voastră, preocupat de atâtea răspunderi grele – răspunderea destinului Germaniei, al Europei și civilizației -, a avut, totuși, sensibilitatea de a-mi trimite această minunată creație a industriei germane și de a întovărăși darul de măgulitoare prezentare a mesajului și a prezenței delegației condusă de Maiorul Engel.

Am văzut în această nouă expresia a sentimentelor Excelenței Voastre adâncimea unei legături care va rămâne o sinceră și profundă mândrie a vieții mele.

Știu sigur că și poporul român va găsi, în aceleași sentimente generoase, drepte și leale, garanția viitorului său.

Repet și aici urarea mea credincioasă ca Providența să ne ajute să împliniți cât mai repede marea misiune a Excelenței Voastre de a libera civilizația și Continentul de pustiitoare primejdie a comunismului slav și de a-i da o așezare de veacuri.

Cu cea mai vie recunoștință și aceleași sentimente devotate și pline de încredere în misiunea și victoria Excelenței Voastre.

Al Dv. devotat –

Mareșal Antonescu

90 - [1 ianuarie 1942] – Schimb de telegrame
Liviu Rebreanu – Mareșal I. Antonescu

Domnului
Mareșal Antonescu,
Conducătorul Statului³³⁰
București

De Anul Nou artiștii dramatici, lirici și instrumentiști vă urează să duceți la noi izbânzi România renăscută și să desăvârșiți unirea tuturor românilor pentru vecii vecilor.

Directorul General al

³²⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 127/1941, f. 25.

³²⁹ Pentru mesajul de răspuns trimis de Antonescu lui Hitler, vezi *ibidem*, f. 26.

³³⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 276.

Domnului
Liviu Rebreanu³³¹,
Directorul General al Teatrelor
București

Mulțumesc călduros și vă trimit Dv., artiștilor dramatici, lirici și instrumentiștilor cele mai bune și calde urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

91 - [1 ianuarie 1942] – Schimb de telegrame
Vasile Stoica – Mareșal I. Antonescu

Mareșal
Ion Antonescu³³²,
Conducătorul Statului
București

Rog primiți cele mai calde și respectuoase urări de Anul Nou împreună cu asigurarea că în marea operă pe care o săvârșiți, Domnule Mareșal, pentru recâștigarea fruntariilor și demnității românești puterile mele vă stau la dispozițiune cu același neclătinat devotament ca și în trecut.

Vasile Stoica

Domnului
Vasile Stoica³³³
Str. Nicolae Filipescu, 42
Loco

Mulțumesc călduros și vă trimit cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9060/A
9.I.1942

³³¹ *Ibidem*, f. 275.

³³² ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 319.

³³³ *Ibidem*, f. 318.

**92 - [1 ianuarie 1942] – Schimb de telegrame
Ion Manolescu-Strunga – Mareșal I. Antonescu**

Domnului
Mareșal Ion Antonescu,
Conducătorul³³⁴
Loco

Fiecare român, în clipa când începe acest Nou An, se gândește la tot ce ați înfăptuit pentru onoarea, mărirea și întărirea Patriei, în anul care s-a sfârșit.

Mândri de fapta Conducătorului nostru, îl urmăm fără șovăire și neprecupețit aducem toată munca noastră pentru a contribui cât de modest la o cât mai bună împlinire a năzuințelor sale pentru reclădirea Statului.

Vă urez din adâncul inimii ca Dumnezeu să vă răsplătească în anul care începe cu sănătate robustă și mulțumire întreagă și să desăvârșiți o Românie cu care toți să ne fălim.

Ion Manolescu-Strunga

Domnului
Ion Manolescu-Strunga³³⁵

Mulțumesc călduros și vă trimit cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9060/A
9.I.1942

**93 - [1 ianuarie 1942] – Schimb de telegrame
General D. Niculescu – Mareșal I. Antonescu**

Mareșal Antonescu,
Conducătorul Statului³³⁶
Loco

Anul 1942 să vă aducă toate urările de bine și realizarea dorințelor pentru Dv., familie și România complet reîntregită.

General D. Niculescu,
Fostul Dv. profesor

³³⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 94.

³³⁵ *Ibidem*, f. 93.

³³⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 150.

Domnului
General D. Niculescu³³⁷
Str. Episcop Chesarie 21,
Loco

Vă mulțumesc cu recunoștință pentru urările trimise și vă doresc din suflet sănătate și viață lungă.

Mareșal Antonescu

Nr. 9060/942

**94 - [1 ianuarie 1942] – Schimb de telegrame
ing. Traian Popovici – Mareșal I. Antonescu**

Familia
Mareșal Antonescu³³⁸

Cu cele mai bune urări de sănătate pentru binele poporului român.

Ing. Traian Popovici

Domnului
Inginer Traian Popovici³³⁹
Sinaia

Mulțumesc călduros și vă trimit cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9060/A
9.I.1942

**95 - [1 ianuarie 1942] – Telegrama Dr. Maier Halevy
adresată Mareșalului I. Antonescu**

Domnului
Mareșal Ion Antonescu³⁴⁰,
Conducătorul Statului
Loco

București - Nr. 152615 – 1.1.1942, ora 14,00

³³⁷ *Ibidem*, f. 149.

³³⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 240.

³³⁹ *Ibidem*, f. 239.

³⁴⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, filele 426, 432.

Vă rog respectuos să binevoiți a primi cele mai cordiale felicitări și cele mai devotate urări cu prilejul Anului Nou.

Să trăiți, Domnule Mareșal!

La Mulți Ani!

Dr. Maier Halevy,
Confesorul Cultului Mozaic
Str. Romulus, 39
București IV³⁴¹

**96 - [1 ianuarie 1942] – Telegrama lui Iacob Zetter
adresată Mareșalului I. Antonescu**

Domnului

Mareșal Ion Antonescu³⁴²,

Conducătorul Statului

Loco

București - Nr. 0225 – 1.1.1942, ora 14,40

La început de An Nou, orfanii și văduvele de război de grade inferioare de religie mozaică vă urează multă sănătate, noroc și voie bună. Cu adânc respect și profundă recunoștință, vă mulțumesc pentru înalta ocrotire și protecțiune ce le-o acordați în toate ocaziunile.

Să trăiți la mulți ani, Domnule Mareșal!

În numele invalizilor, orfanilor și văduvelor de război de religie mozaică.

Iacob Zetter,
Sergent invalid de război,
Decorat de război
București, Str. Profetului, nr. 9³⁴³

**97 - [1 ianuarie 1942] – Telegrama conducerii Comunității evreilor din
București adresată Mareșalul Ion Antonescu**

Domnului

Mareșal Ion Antonescu³⁴⁴,

Conducătorul Statului și

Președintele Consiliului de Miniștri

Piața Victoriei,

București

București - Nr. 52573 – 1.1.1942, ora 16,00

³⁴¹ Notă pe text: „Răspuns prin ziar/R. Davidescu” (*ibidem*, f. 432).

³⁴² ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 478.

³⁴³ Notă pe original: „Răspuns prin ziar/R. Davidescu” (*ibidem*, f. 478).

³⁴⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 426.

În numele Comunității evreilor din București, ne permitem a vă transmite respectuoase urări de sănătate și fericire pentru 1942.

În anul ce vine Dumnezeu să vă călăuzească pașii spre realizarea idealurilor Țării Românești și spre gloria și mântuirea neamului.

La Mulți Ani!

Sigmund Goldfarb -
Președinte,
Dr. Al. Șafran -
Șef Rabin,
S. Rivenzon -
Secretar General³⁴⁵

**98 - [1 ianuarie 1942] – Telegrama lui V. Țepordei
adresată Mareșalului I. Antonescu**

Domnului
Mareșal Ion Antonescu³⁴⁶
București

Chișinău - Nr. 783 – 1.1.1942, ora 18,50

Cu prilejul Anului Nou, redactorii ziarului „Basarabia” respectuos vă urează sănătate deplină, izbândă în realizarea idealurilor naționale.

Director, V. Țepordei

**99 - [1 ianuarie 1942] – Scrisoarea Generalului
Petre Vasilescu adresată Mareșalului I. Antonescu**

Mult Stimat Domnule Mareșal³⁴⁷,

Anul 1942 se anunță a fi – din nefericire – pentru toată lumea un an de jertfe sângeroase cumplite, un an de lipsuri de tot felul și, poate, chiar de foamete, pentru întregul glob pământesc. Va fi anul răfuielilor generale izvorâte din nedreptățile sociale și politice.

Pentru noi acest an va trebui să fie anul reparării monstruoșităților ce ni s-au făcut și la Vest, în anul de tristă memorie 1940, precum și anul de începerea redresării morale și materiale a neamului.

Ați biruit la Răsărit. Veți birui și la Apus. Veți birui pentru că de partea Dv. este dreptatea neamului românesc, palmuită de-a lungul veacurilor și batjocorită în 1940; veți birui pentru că, alături de Dv., stă neamul românesc întreg, care s-a dovedit – prin fapte – a fi vrednic – chiar în epoca de dezagregare morală în care am trăit, în ultimul timp și, din

³⁴⁵ Rezoluție pe text: „Răspuns prin ziar. Dosar/R. Davidescu” (*ibidem*, f. 426).

³⁴⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 374.

³⁴⁷ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 393.

nefericire, mai trăim încă – așa precum vrednic a fost, întotdeauna, de-a lungul frământatelor veacuri care-i formează istoria!

Pășind în anul împlinirii românești, eu vă urez multă sănătate, noroc și izbândă bună, atunci când, în calitate de exponent al neamului și de executor al voinței divine, veți porni – foarte curând, cred – să duceți neamul românesc pe culmile pe care, totdeauna, ați visat să se găsească.

Să trăiți, Domnule Mareșal, întru mulți și fericiți ani!

Să trăiască și să înflorească scumpa noastră Patrie!

General P. Vasilescu³⁴⁸

1 ianuarie 1942

**100 - [1 ianuarie 1942] – Scrisoarea lui
Romulus Dianu adresată Mareșalului I. Antonescu**

Domnule Mareșal³⁴⁹,

Ați biruit un an care, fără Domnia-Voastră, ar fi fost prăpastia și nenorocirea Țării noastre.

Ați învins o zodie rea. Nu e nici o recompensă pentru asemenea mari fapte.

Îngăduiți, vă rog, Domnule Mareșal, unui scriitor român, care tremură de toate obstacolele ce întâlnești și e fericit pentru fiecare dintre victoriile Domniei-Voastre, să vă facă urările cele mai însuflețite pentru Noul An. Vă doresc să vă bucurați de fructul ales al acestor zile tulburi și de ordinea morală, de legătura dintre generații pe care flacăra sclipitoare a inteligenței Voastre o oferă ca pe un exemplu și ca pe o poruncă, celor care se ridică.

La Mulți Ani!

Romulus Dianu
Anul Nou, 1942

**101 - [1 ianuarie 1942] – Schimb de telegrame
familiile Colonel Octav Ulea – Mareșal I. Antonescu**

Doamnei și Domnului
Mareșal Antonescu,
Conducătorul Statului³⁵⁰
Loco

Dumnezeu să vă dăruiască zile multe pentru înfăptuirea uriașei opere.
Vă rugăm să primiți asigurarea tot binelui pe care vi-l dorim³⁵¹.

³⁴⁸ Mareșalul Antonescu a răspuns cu următoarea telegramă: Mulțumesc călduros și vă trimit cele mai bune urări pentru Noul An - Mareșal Antonescu. Nr. 9060/A/9.I.1942 (ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 392).

³⁴⁹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 422.

³⁵⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 154.

Doamnei și Domnului
Colonel Octav Ulea³⁵²
V. Alecsandri, 15,
Loco

Mulțumesc călduros și vă trimit cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9060/A
9.I.1942

102 - [1 ianuarie 1942] – Schimb de telegrame
General C. Orezeanu – Mareșal I. Antonescu

Doamnei și Domnului
Mareșal Ion Antonescu,
Prezidenție³⁵³
Loco

Bătrânul General vă rog să îngăduiți și să primiți cele mai bune și calde urări pentru Noul An.

Dumnezeu să vă dăruiască sănătate și noroc, pentru a duce la sfârșit glorios marea operă de întregirea deplină a neamului și însănătoșirea țării.

Așa să ajute Dumnezeu!

General C. Orezeanu

Domnului
General C. Orezeanu³⁵⁴

Str. C. A. Rosetti, 45
București

Vă mulțumesc cu recunoștință și vă trimit din suflet cele mai bune și calde urări de sănătate și viață lungă.

Mareșal Antonescu

Predeal, 9 ianuarie 1942

³⁵¹ Octav Ulea, un apropiat al Regelui Mihai I, va fi de regăsit în grupul conjuraților implicați în lovitura de stat de la 23 august 1944!

³⁵² ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 153.

³⁵³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 166.

³⁵⁴ *Ibidem*, f. 165.

103 - [1 ianuarie 1942] – Schimb de telegrame
Prof. Dr. N. Lupu – Mareșal I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Ion Antonescu,
 Președintele Consiliului de Miniștri³⁵⁵
 București

Vă rog a primi cele mai bune urări de sănătate și viață lungă spre binele neamului.

Prof. Dr. Lupu

Domnului
 Prof. Dr. Lupu³⁵⁶

Bulevardul Dacia, 41
 București

Vă mulțumesc și vă trimit calde urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

104 - [1 ianuarie 1942] – Telegrama Prof.
Badea Mangâru adresată Mareșalului I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Ion Antonescu³⁵⁷

București – 1.1.1942

Fericite Țara și Neamul, cărora Providența le-a trimis „Omul la cea mai grea cotitură”.

Sănătate și curaj pentru a se împlini „frumosul vis, care e și al celor mai buni români”.

³⁵⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 19.

³⁵⁶ *Ibidem*, f. 18.

³⁵⁷ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 80.

105 - [2 ianuarie 1942] – Schimb de telegrame
Dr. Sabin Manuilă – Mareșal I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Antonescu,
 Conducătorul Statului³⁵⁸
 Loco

Din toată inima și cu cel mai profund devotament vă urez sănătate deplină și realizarea idealului spre fericirea neamului nostru.

Dr. Manuilă

Domnului
 Dr. Mănuilă³⁵⁹
 Al. Constantinescu, 47
 Loco

Mulțumesc călduros și vă trimit cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9060/A
 9.I.1942

106 - [2 ianuarie 1942] – Schimb de telegrame
istoricul Ștefan Meteș – Mareșal I. Antonescu

Domnul Mareșal Antonescu,
 Conducătorul Statului³⁶⁰
 București

Omagii de recunoștință și admirație marelui erou și salvator al Patriei Mareșal Ion Antonescu și vrednicei sale soții – An Nou fericit, cu împlinirea tuturor drepturilor sfinte românești.

Sofia și Ștefan Meteș

Doamnei și Domnului
 Ștefan Meteș³⁶¹

Mulțumiri călduroase și vă trimitem cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9060/A

³⁵⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 102.

³⁵⁹ *Ibidem*, f. 101.

³⁶⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 104.

³⁶¹ *Ibidem*, f. 103.

9.I.1942

107 - [7 ianuarie 1942] – Schimb de telegrame
Regele Mihai I – Mareșal I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Ion Antonescu³⁶²

Predeal
 Castelul Peleş
 Nr. 17 – 7.1.1942, ora 19

De ziua Dv. vă fac, în numele Meu și al Mamei, urări călduroase de sănătate, dorindu-vă succes în greaua Dv. misiune.

MIHAI R.

Majestății Sale
 Regelui Mihai³⁶³
 Sinaia

Predeal
 11.1.1942, ora 19, 10

Mulțumesc din inimă Majestăților Voastre atât pentru bunele urări cât și pentru darul adus la Predeal și le rog a primi asigurarea recunoștinței mele.

Mareșal Antonescu

108 - [22 ianuarie 1942] – Scrisoarea
Prof. Aurel Sacerdoțeanu
către Cabinetul Mihai Antonescu

ARHIVELE STATULUI

Direcțiunea Generală
 No. 94
 Domnule Director³⁶⁴,

București, 22 ianuarie 1942

Avem onoarea a confirma primirea adresei No. 853 ce din 1942. Actele originale însoțitoare au fost trecute și inventariate la fondul istoric nou.

Totodată, aducem cele mai respectuoase omagii Conducătorului Statului, Domnul Mareșal Antonescu, pentru atenția deosebită ce acordă arhivelor naționale și ținem să

³⁶² ANIC, fond PCM – CM, dosar 366/1943, f. 26.

³⁶³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 366/1943, filele 25-26 verso.

³⁶⁴ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 328, f. 14. Directorul Cabinetului Civil al lui M. Antonescu – I. A. Rădulescu.

dăm toată asigurarea că vom fi păstrători dârzi ai întregului nostru tezaur istorico-arhivistic, pe care Excelența Sa îl sporește zi de zi.

Primiți, vă rugăm, Domnule Director, mulțumirile noastre cele mai distinse.

LS/ Director General,
A. Sacerdoțeanu

Arhivar,
I. C. Dobrescu

**109 - [30 ianuarie 1942] – Colegiul Național Sf. Sava
către Prof. M. Antonescu**

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE, CULTELOR ȘI ARTELOR
COLEGIUL NAȚIONAL SF. SAVA

Str. General Berthelot, 23
București, 30 ianuarie 1942
No. 112

Către
Domnul Profesor Mihail Antonescu
Președintele Consiliului de Miniștri

Domnule Președinte al Consiliului³⁶⁵,

Pentru donația de 150 000 lei ce ați binevoit a face Colegiului Național Sf. Sava, prin Ministerul Propagandei, Comitetul Școlar și corpul didactic al acestei școale Vă exprimă cele mai recunoscătoare mulțumiri.

Președintele Comitetului Școlar,
LS/ Șt. Pop
Directorul Colegiului,
C. S. Antonescu

**110 - [16 februarie 1942] – Prof. G. G. Mironescu
către Prof. M. Antonescu**

ACADEMIA
DE
ȘTIINȚE MORALE ȘI POLITICE

București, 16 februarie 1942

Domnule Vice Președinte al Consiliului

³⁶⁵ ANIC, fond PCM – Cabinet M. Antonescu, dosar 483, f. 142.

și iubite Coleg³⁶⁶,

Academia de Științe Morale și Politice a primit printr-un trimis personal al Dv. suma de 200 000 lei, subvenția pe care ați avut bunătatea de a o destina pentru trebuințele și tipăriturile în curs ale instituției noastre.

Academia ține să vă prezinte întreaga sa gratitudine pentru interesul constant și afectuos pe care n-ați încetat o clipă de a-l purta Așezământului nostru chiar de la înființarea sa și l-ați reînnoit de atunci în numeroase ocaziuni și în forme ce nu le putem sublinia îndeajuns.

Împovărat de atâtea griji și răspunderi, n-ați încetat totuși să mărturișiți Academiei noastre prețuirea pe care munca și eforturile ei în ordinea Culturii și Științei naționale o merită și acest lucru m-a mișcat adânc.

În numele colegilor noștri, vă rugăm să primiți cele mai respectuoase mulțumiri cu încredințarea înaltei stime ce vă păstrăm.

LS/ Președinte,
G. G. Mironescu

Secretar General,
George Strat

**111 - [17 aprilie 1942] – Scrisoarea Prof. I. Petrovici
adresată Prof. M. Antonescu**

MINISTERUL CULTURII NAȚIONALE ȘI AL CULTELOR

Domnule Prim Ministru³⁶⁷,

Vă trimit proiectul de lege al învățământului superior, așa cum a ieșit după ultima „rândeă”. Textul inițial a fost modificat, conform dorințelor și observărilor Domnului Mareșal³⁶⁸; s-a ținut de asemeni socoteală de observările Dv., schimbându-se cu deosebire în mod fundamental – potrivit discuțiilor la care ați participat – capitolul asistenților, al educației studenților etc. ...

Vă aduc la cunoștință că, după ședința cu rectorii și decanii acasă la Dv., am continuat discuția la Minister, cu aceleași foruri universitare încă două ședințe. Textul actual este o operă colectivă, la care au aderat toți cei de față. Rectorii care n-au putut fi de față și-au trimis adeziunea telegrafică, după cum puteți vedea și din copia telegramelor alăturată pe care v-o anexez³⁶⁹. (Restul telegramelor se găsește la Președinție.)

³⁶⁶ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 483, f. 155.

³⁶⁷ ANIC, fond PCM – Cabinet M. Antonescu, dosar 457, f. 6-8.

³⁶⁸ Demnitarul și filosoful se adresase pe această temă și Mareșalului (ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 63, filele 1-3), prezentându-i, la 4 februarie 1942, expunerea de motive (*ibidem*, filele 4-8) și proiectul legii (*ibidem*, filele 9-161).

³⁶⁹ Vezi anexa.

Eu unul nu văd nici un motiv pentru care transformarea proiectului de lege ar putea să mă zăbovească. Dimpotrivă, văd limpede toate motivele pentru care accelerarea este indicată:

- a) s-a întârziat prea mult cu această lege, menită să pună capăt unui haos care încă continuă.
- b) s-ar crea anomalii în actualul buget al Ministerului, care prezintă corelații cu unele prevederi ale acestei legi și pe care am fost nevoit a le consemna, în buget, anticipativ.
- c) perfecția poate fi urmărită într-o operă științifică a cărei apariție poate întârzia oricât, dar nu într-o operă legislativă care nu are libertatea zăbovirii indefinite. Mai ales că, în cazul de față, statutul facultăților individuale poate completa și desăvârși prevederile legii generale.

Aș mai avea de adăugat că structura acestui proiect de lege este tot ce eu personal³⁷⁰ pot face mai bine în domeniul acesta.

Desigur, vor fi alte persoane, care au alte vederi. Dar eu personal nu pot aștepta alte opinii și renunța la propria mea experiență. O altă confruntare o socotesc inutilă, mai ales cu persoane care ar veni cu alte concepțiuni.

Toate, deci, pledează pentru neîntârziata iscălire și proclamare a legii, - ținându-se mai ales socoteală și de coeficientul încrederii personale de care trebuie să se bucure orice membru al cabinetului, cel puțin atâta vreme cât n-a făcut nici o prostie mare ...

Cu deosebită stimă și distinse salutări.

I. Petrovici

17/IV/1942

ANEXĂ Telegramă

Președinția Consiliului de Miniștri, București
Sibiu

Fiind ocupat cu primirea D-lui [Del] Giudice³⁷¹, nu pot fi prezent; cunosc legea Petrovici și o găsesc foarte bună și foarte completă, mai ales că privește toate compartimentele vieții universitare. Este de dorit să intre cu o oră mai devreme în lucrare pentru a permite funcționarea organismului important al școlilor superioare și universităților.

RECTORUL UNIVERSITĂȚII SIBIU,

³⁷⁰ Așa în original!

³⁷¹ Proclamat *doctor honoris causa* al Universității, fapt ce i se va reproșa imediat după 23 august 1944 profesorului Iuliu Hațieganu, care a fost arestat pentru scurt timp și, apoi, ținut la Sibiu în regim de domiciliu forțat. De asemenea, tot pe atunci, s-a cerut judecarea lui de către așa-zisul Tribunal al Poporului, fiind acuzat de „colaboraționism” cu regimul antonescian și ... „vinovat de dezastrul țării” (cf. Cristina Anisescu, în „Dosarele Istoriei”, nr. 5/2006, p. 53-55).

**112 - [23 aprilie 1942] – Direcția Generală a Poliției
informează despre activitatea geopoliticienilor români**

D.G.P.

23 aprilie 1942³⁷²

- Nr. 1 514 B -

Grupul de intelectuali, care activează în cadrul asociației „Geopolitica”, în frunte cu dl. Gheorghe Brătianu, cercetează cu asiduitate toate manifestările de viață ale poporului nostru, din trecut și prezent, urmărind să descopere argumentele pe care să sprijine ideea preponderenței elementului dac, în structura psiho-fizică a românului și în fenomenele sociale românești.

Argumentele găsite vor servi la susținerea unei propagande ce are drept scop să creeze, în mintea și sufletele românilor, convingerea că poporul român are o structură psiho-fizică superioară multor popoare europene.

Pe baza acestei convingeri, urmează să se treacă la o emancipare politică a țării noastre, între altele susținându-se principiul „prin noi înșine”.

Pentru început, s-a hotărât să se intervină la forurile competente ca, în cărțile didactice, studiul istoriei cu privire la daci să se facă foarte dezvoltat; totdeodată să se solicite aprobarea pentru ridicarea unui monument lui Decebal, care să întreacă proporțiile cunoscute până azi în materie.

- [sursă] posibilă -

S-a comunicat:

- D-lui Ministru al Afacerilor Interne
- „ „ „ Culturii Naționale
- „ „ „ Propagandei Naționale

**113 - [24 aprilie 1942] – Gh. I. Brătianu către
Mihai Antonescu**

Str. Popa Chițu, 26
Tel. 233/60

București, 24.IV.42

Iubite Domnule Antonescu³⁷³,

Dl. [I.] Conea, atașat ca asistent pe lângă catedra mea, vine cu o îndoită rugămințe, la care nu pot decât să mă asociez.

³⁷² ANIC, fond DGP, dosar 70/1942, f. 23.

³⁷³ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 456, f. 41.

Întâia privește nr. 2 al revistei **Geopolitica și Geoistoria**, care e gata, dar nu i se dă autorizația de a-l pune în circulație. Cum mă simt răspunzător, măcar în parte, cu articolul despre „misiunea istorică a Ungariei”, sunt și interesat ca să fie nu numai tipărit, dar și citit!

A doua este situația personală a D-lui Conea. Cu lucrările și studiile sale, situația de asistent nu i se mai potrivește. Specialitatea sa, geopolitica, e de mare actualitate și, pe cât m-am putut convinge, de un real folos. Aș fi dorit să propun înființarea unei conferințe pe lângă Facultatea noastră, dar eu mai am doi conferențieri, iar colegii presimțiți nu mi s-au părut a înțelege îndeajuns rostul acestei discipline noi. (Chiar istorici!). Ministrul nefiind sesizat de o propunere a Facultății, n-a mai putut pune conferința pe lista acestei noi legi și chestiunea a rămas încurcată.

Poate va fi posibil să-i fac loc într-o eventuală nouă organizare a Institutului de Istorie Universală, dar aceasta este încă o problemă nerezolvată și, chiar de ar fi posibil, nu rezolvă pe aceea a titlului său universitar.

Dacă ai ocazia să spui și D-ta un cuvânt D-lui Petrovici, ți-aș fi și eu îndatorat.

Cu cele mai alese și prietenești sentimente,

Gh. I. Brătianu

**114- [28 aprilie 1942] – Gh. I. Brătianu către
Mihai Antonescu**

Str. Popa Chițu, 26
Tel. 233/60
București, 28.IV.42

Iubite Domnule Antonescu³⁷⁴,

Te mai deranjez într-o chestiune de Argeș sau, mai bine zis, de Pitești. Părintele Rusen, parohul nostru, a săvârșit unele greșeli, fiind și sufletește tulburat de pierderea soției sale, și de grijile ce i-au rămas.

Locotenentul de episcop a dispus suspendarea lui, voind să-l constrângă, fie la demisie, fie la transferarea în altă localitate. Impresia mea e că se amestecă aci și alte interese, dornice de-a exploata o întorsătură favorabilă în folosul lor: mai sunt micile intrigi care nu pot lipsi și dorințele unor candidați la parohii.

Cred că, fiind vorba de Argeș, un cuvânt al D-tale la episcopie ar reduce lucrurile la dreapta lor măsură.

Nu vreau să amestec temporalul cu spiritualul, dar ce să-ți fac, dacă fețele bisericești îți atribuie și cârjă?

Cu cele mai prietenești sentimente,

Gh. I. Brătianu

³⁷⁴ *Ibidem*, f. 44.

**115 - [29 aprilie 1942] – Scrisoarea Veturiei Goga
adresată Mariei Antonescu**

ROMÂNIA
PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI
CONSILIUL DE PATRONAJ AL OPERELOR SOCIALE
Direcțiunea

București, 29.IV.1942

Doamnă Președintă³⁷⁵,

Vă rog să binevoiți a accepta retragerea mea din însărcinările în care am avut onoare a mi se îngădui să lucreze, și anume:

1. Vicepreședinția Consiliului de Patronaj
2. Comitetul de Direcție a Consiliului de Patronaj
3. Comitetul municipal București
4. Președinția secției nou înființată a organizării spitalelor și a invalizilor de război
5. Îndrumarea celor 4 județe – Bihor, Turda-Cluj, Târnava Mare și Târnava Mică
6. De la conducere Sanatoriului Sf. Elisabeta
7. „ „, Eforia Vatra Luminoasă
8. „ „, Nașia Școalei N0. 3 de fete – rămânând numai cu organizarea spitalelor din Basarabia și Transnistria. Întrucât credeți însă că această ultimă însărcinare ar trezi sensibilități susceptibile la noi nemulțumiri, Vă rog să-mi îngăduiți să mă retrag și de-aici.

Primiți, Doamnă Președintă, asigurarea considerației mele ce Vă păstrez.

Veturia Oct. Goga

**116 - [Aprilie 1942] – Martha Bibescu
către Mihai Antonescu**

MOGOȘOAIA
PRIN CHITILA
(ILFOV)
TEL. 3 – 6815
Monsieur le Président³⁷⁶,

J'espérais voir naître l'occasion de Vous remercier de vive voix pour la nouvelle preuve de bienveillante attention que Votre Excellence vient de me donner, en m'accordant le passeport qui me place sous la proection direct de Mon Pays, comme pour le passé.

³⁷⁵ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 378, f. 133.

³⁷⁶ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 437, f. 5-6.

Malheuresement, l'état de ma santé m'oblige a partir le plus rapidement possible – dans l'espoir que les soins dont j'ai un si grand besoin, me permettront, à mon retour, d'apporter une aide plus efficace et plus directe à l'oeuvre dont Madame la Maréchale Antonesco et Votre Excellence sont les inlassable animateurs.

Mes places sont retenues dans l'avion du 18 Avril, c'est ce qui m'a obligé à décliner l'aimable invitation du Ministre de Finlande, qui, sachant tant ce que je pense de Votre Excellence, souhaitait nous réunir la 19 Mai ... (en l'honneur de la Transylvanie, visité ensemble).

Espérant avoir plus de santé, et moins de contre temps à mon retour (avant le 2 Juillet, pour ma le plus triste des anniversaires), je vous prie de recevoir, Monsieur le Président, avec mes voeux pour Votre gouvernement dans cette période glorieuse mai difficile de notre Histoire, l'expression de ma reconnaissance et de mes sentiments les plus distingués.

Marthe
Princesse Bibesco³⁷⁷

**117 - [20 mai 1942] – Scrisoarea Prof. C. C. Giurescu
adresată Prof. M. Antonescu**

INSTITUTUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ
DIN BUCUREȘTI

București, 20 mai 1942

Iubite domnule Ică³⁷⁸,

Iată volumul III din *Istoria Românilor*, apărut după o muncă de câțiva ani. Sper că nu peste mult timp să pot da la tipar și partea a doua a lui, cuprinzând vechile instituții și cultura secolelor XVII și XVIII.

Casația a admis³⁷⁹, împotriva tuturor așteptărilor, recursul lui Vlădescu și a fixat termen în toamnă. Motivul: că nu a fost audiat de comisia de anchetă prealabilă comisiei de judecată. De fapt, el a trimis atunci Facultății un memoriu în care recunoaște că a scris articolul injurios din „Curentul” și își lua întreaga răspundere. Ce ar mai fi putut spune în plus la comisia de anchetă căreia i s-a și trimis, de altfel, acel memoriu?

Pentru a asemenea chestie formală, Casația admite recursul. Că un profesor a fost batjocorit în chip infam și în cinstea sa profesională și în viața sa familială, aceasta nu interesează, se vede, Casația! Am înțeles acum adevărul vechiului dicton latin: „summa jus summa injuria!”.

Mă întreb: ce am de făcut? Cum se poate obține dreptate în România? Sau trebuie să ți-o faci singur?

³⁷⁷ Pe prima pagină a scrisorii, M. Antonescu a notat: „Actele mele”, primită în seara zilei de 13 mai [1942].

³⁷⁸ ANIC, fond PCM – Cabinet M. Antonescu, dosar 457, f. 10-11.

³⁷⁹ Așa în original!

Am încercat în câteva rânduri să te văd, n-am izbutit. Ți se spune oare? Încerc și pe calea aceasta. Nu-ți pot spune cât sunt de otrăvit de această continuă luptă cu toți cei care mă lovesc fie direct, fie în ascuns (și cât de greu lucrezi în asemenea condiții!)

Cu veche afecțiune, al dumatiale,

Dinu [Constantin] Giurescu³⁸⁰

**118 - [29 mai 1942] – Scrisoarea lui Mihai Popovici
către M. Antonescu**

Mult Stimat Domnule Președinte³⁸¹,

Știu că sunteți foarte ocupat, totuși vă rog neapărat să rupeți ceva din timpul Dv. și pentru mine și a-mi fixa o oră în care mă veți putea primi.

Neliniștea mea poate să fie foarte motivată când am în fața mea **Gestapo**-ul.

Dar doresc să vă întrețin și de alte multe, care, fără îndoială, vă vor interesa foarte mult.

Primiți asigurarea deosebitei mele stime,

Mihai Popovici

29 mai 1942

**119 - [23 iunie 1942] – Scrisoarea lui M. Antonescu
către Manfred von Killinger**

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Nr. 12. 307

București, 23 iunie 1942

Domnule Ministru³⁸²,

Din însărcinarea Mareșalului Antonescu în numele Guvernul Regal al României, am onoare a confirma primirea scrisorii Dv. din 19 iunie, prin care îmi comunicați:

1. Că Guvernul Marelui Reich German și Guvernul Italian au fost sesizate de situația creată prin rechiziționările de alimente Grupului etnic ungar din România.
2. Că această sesizare s-a făcut în baza raportului Comisiunii mixte germano-italiană de ofițerii din Brașov și a recomandărilor exprimate de această Comisie, ca și de aceea a unor recomandări parvenite în direct.
3. Că în urma acestor constatări și recomandății, Guvernele Aliate așteaptă ca România „să înceteze cu efect imediat rechiziționările față

³⁸⁰ Cf. Gh. Buzatu, Stela Cheptea, *op. cit.*, p. 134-135.

³⁸¹ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 456, f. 57.

³⁸² ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 301, filele 1-16.

de Grupul etnic ungar” și remedierea situației, pe cât posibil, prin retrocedarea cerealelor rechiziționate.

4. Ca Guvernele Român și Ungar să pună sfârșit „mișcării reciproce de refugiere”.
5. Ca Guvernele Român și Ungar să se declare de acord ca Guvernele Aliate să delege imediat în Transilvania însărcinați speciali pentru ajutorarea Comisiei de ofițeri în vederea examinării situației Grupului etnic ungar pe teritoriul român și a Grupului etnic român pe teritoriul ungar, Guvernele Aliate făcând recomandări ulterioare în urma investigațiilor făcute.

În acest sens, Guvernul German și Guvernul Italian ar avea intențiunea să delege însărcinați cu rangul de miniștri plenipotențieri în Transilvania, care vor examina situația de ambele părți.

Guvernul German așteaptă să se dea o declarație că cerințele mai sus arătate sunt acceptate.

Înainte de a examina punct cu punct cererile și propunerile Guvernului Marelui Reich German și Italian, Guvernul Regal Român se consideră dator, în lealitatea sincerității – care poate să reazeme mai mult decât orice o alianță – să evoce sumar experiența sa în raporturile cu Ungaria și rezultatele de până azi ale propriilor sale demersuri la Berlin și Roma [...]

Comisiile mixte au fost instituite numai pentru aplicarea Actului de la Viena, pentru constatarea incidentelor de frontieră și a expulzărilor³⁸³, caracterul lor militar urmărind tocmai să vegheze asupra situației frontierelor apărute de unități militare.

Ancheta ce așteaptă Guvernul Român este cu mult mai vastă.

Situațiile care trebuie să fie analizate sunt mult mai întinse decât scopul cu care au fost create aceste Comisii mixte.

Pe de altă parte, scopul acestor Comisii fiind limitat la incidentele de frontieră și expulzări, așa cum s-a arătat mai sus, ele au fost compuse din maiori și căpitani din armata germană și italiană.

Oricât respect purtăm acestor armate și Guvernelor lor, indiferent de gradul reprezentanților, rugăm pe Excelența Sa Domnul von Ribbentrop și pe Excelența Sa Conte Ciano să înțeleagă că Mareșalul Antonescu, care a fost în Sud comandantul de căpetenie al armatelor germano-române în războiul împotriva Rusiei și a comandat trupe aliante chiar în afară de teritoriul românesc³⁸⁴, nu poate ușor să consimtă ca pe teritoriul suveranității românești³⁸⁵ să facă legea voința unor ofițeri străini, maiori și căpitani.

Pe de altă parte, Neamul Românesc a luptat întotdeauna ca să-și păstreze un minim de mândrie prin instituțiile sale.

Chiar și în epoca luptelor împotriva Semilunei, Neamul Românesc, prin capitulațiile din veacul al XIV-lea și al XV-lea, și-a păstrat dreptul de nesupușenie și numai uzurpările de mai târziu au dus la instituirea unei jurisdicții consulare pe teritoriul său, ceea ce a fost desființat mai târziu prin Tratatul de la Paris din 1856 și Convențiunea din 1858, la care au participat și Prusia și Regatul Sardiniei.

³⁸³ Subliniat în textul original.

³⁸⁴ În sectorul sudic al Frontului de Est, din momentul declanșării Războiului germano-sovietic (22 iunie 1941), cu participarea României și a altor membri ai Axei Berlin-Roma-Tokyo.

³⁸⁵ Subliniat în textul original.

De atunci, numai Tratatul Minorităților³⁸⁶, cu ofensatoarea lui imixtiune în favoarea evreilor, a constituit o atingere a suveranității noastre, împotriva căreia, de la început, am protestat. (Primul delegat al României la Conferința de Pace³⁸⁷ a refuzat chiar să semneze Tratatul Minorităților).

Mareșalul Antonescu, care vrea să dea Neamului Românesc un simț de mândrie și de drepturi mai mari chiar decât în trecut, n-ar putea să abdice de la această linie a istoriei noastre, admitând jurisdicția consulară, fie și cu caracter limitat, ci cu atât mai mult, cu cât, așa cum am amintit mai sus, scopul Comisiilor mixte militare a fost cu totul altul la crearea lor.

Pe de altă parte, această procedură ar putea-o primi ca un act de neîncredere în momentul când el luptă și știe să moară pentru drepturi și pentru libertate împotriva Rusiei.

Guvernul Regal Român nădăjduiește că lupta Armatei Române și onoarea Mareșalului Antonescu pot atrage atenția că România de azi nu mai este România Regelui Carol al II-lea din 1940.

La 19140, se putea îndoi de un regim decăzut; dar România de azi, Țara de jertfă a unor aliați, credem că poate fi deosebită față de regimul din 1940, când s-a făcut arbitrajul.

De aceea, dorind totuși ancheta, Guvernul Regal Român își declară consimțământul la efectuarea ei.

Guvernul Regal Român propune însă ca această anchetă să se îndeplinească amical prin Legațiile Germaniei și Italiei la București, exprimându-și întreaga încredere în simțul de dreptate al actualilor trimiși și Miniștrii Plenipotențari ai Germaniei și Italiei în România [...]

Guvernul Regal Român adresează, în sfârșit, cuvântul său plin de încredere și solicită ca acest răspuns al său să fie înțeles așa cum a urmărit sa-l dea: drept o mărturie de adevăr onest și de dreptate a unui Neam către mării săi prieteni, fiindcă el așteaptă justiție³⁸⁸ de la marele ziditor al Europei de mâine³⁸⁹ și de la conducătorul spiritual al latinității³⁹⁰, și nimic altceva.

Președintele ad-interim
al Consiliului de Miniștri,
Ministru al Afacerilor Străine,
Mihai Antonescu

Domniei Sale
Domnului Ministru
Baron von Killingier

³⁸⁶ Paris - 10 decembrie 1919.

³⁸⁷ I. I. C. Brătianu.

³⁸⁸ Subliniat în textul original.

³⁸⁹ Adolf Hitler?!

³⁹⁰ Benito Mussolini?!

**120 - [30 iunie 1942] - Cabinetul Vice-Președintelui
Consiliului de Miniștri către Liviu Rebreanu**

Președinția Consiliului de Miniștri
No. 2935/30 iunie 1942

Domnule Director General³⁹¹,

Conforma dispozițiilor Domnului Vice Președinte al Consiliului de Miniștri,
Am onoare a vă trimite alăturat cererea D-lui Ion Rădulescu-Radu, prin care cere
încadrarea, rugându-vă să binevoiți a dispune referat.

Primiți, vă rog, Domnule Director General, asigurarea deosebitei mele
considerațiuni.

Director de Cabinet

Domniei Sale
Domnului Liviu Rebreanu
Director General a Teatrelor și Operelor Române

**121 - [8 iulie 1942] – Cabinetul Vice-Președintelui
Consiliului de Miniștri către Liviu Rebreanu**

Președinția Consiliului de Miniștri
No. 2935/30 iunie 1942

Domnule Director General³⁹²,

Conforma dispozițiilor Domnului Vice-Președinte al Consiliului de Miniștri,
Am onoare a vă înainta cererea D-lui Nic. Săvulescu, Artist-Societar al Teatrului
Național, prin care solicită a fi menținut un an în bugetul teatrului, rugându-vă să
binevoiți a dispune să se trimită un referat.

Primiți, vă rog, Domnule Director General, asigurarea deosebitei mele
considerațiuni.

Director de Cabinet

Domniei Sale
Domnului Liviu Rebreanu,
Director General a Teatrelor și Operelor Române

³⁹¹ ANIC, fond PCM – Cabinet M. Antonescu, dosar 379, f. 295.

³⁹² ANIC, fond PCM – Cabinet M. Antonescu, dosar 379, f. 311.

**122 - [17 iulie 1942] - Liviu Rebreanu
către Mihai Antonescu**

ROMÂNIA
MINISTERUL CULTURII NAȚIONALE ȘI AL CULTELOR
DIRECȚIA GENERALĂ A TEATRELOR,
OPERELOR ȘI SPECTACOLELOR
Str. Brezoianu, 27
No. 6820

R E F E R A T

Inregistrat:
Președinția Consiliului de Miniștri
No. 004810 din 17 iulie 1942
CABINETUL
Vice-Președintelui Consiliului de Miniștri

Domnule Prim Ministru³⁹³,

Asupra cererii d-lui Ion Rădulescu-Radu, înregistrată la No. 2935, avem onoarea a relata următoarele:

D-l Ion Rădulescu-Radu, artist auxiliar, nu este lipsit de calități pentru a activa util în cadrul Teatrului Național. Promovarea în cadrul permanent depinde de vacanțele ce se ivesc, dat fiind că numărul artiștilor e limitat prin lege. Când vom avea locuri libere și dacă vor fi candidați mai talentați, petiționarul va fi luat negreșit în considerație. În așteptare, pentru a-i recunoaște activitatea harnică și a-i ușura situația materială, i-am acordat un supliment lunar de salariu dintr-un fond cu destinația respectivă. Am făcut și menținem aceasta înainte de-a fi luat cunoștință de plângerea prezentă pe care o socotim incompatibilă cu demnitatea unui artist de talent.

Director General,
Liviu Rebreanu
LS

Domniei Sale
Domnului Prim Ministru și Președinte al
Consiliului de Miniștri

**123 - [24 iulie 1942] – Scrisoarea lui N. Petrescu-Comnen adresată lui
M. Antonescu**

VILLA MACHAVELLI
MAIANO
FLORENCE

³⁹³ ANIC, fond PCM – Cabinet M. Antonescu, dosar 379, f. 348.

București, 24 iulie 1942

Domnule Vice Președinte al Consiliului³⁹⁴,

Îndată după sosirea mea în țară, acum trei săptămâni, mi-am permis să Vă rog a-mi acorda o întrevedere.

Fiind pe punctul de a părăsi din nou țara, revin asupra cererii mele.

Știind cât sunteți de împovărat de muncă, nu mi-aș îngădui să vă inoportunez dacă nu aș avea să vă fac unele comunicări de interes deosebit pentru țară.

În audiența pe care am avut-o acum trei zile cu Domnul Mareșal, am atins unele dintre aceste chestiuni, pe care nădăjduiesc să le pot examina, mai amănunțit și din punct de vedere tehnic, cu Domnia Voastră.

În speranța că-mi veți da acest prilej, vă rog, Domnule Vice Președinte al Consiliului, să primiți încredințarea înaltei mele considerațiuni.

N. P. Comnen,
Ambasador al României

Bd. Take Ionescu 46, etajul II
Telefon 2.30.70

124 - [11 august 1942] – Scrisoarea Prof. C. C. Giurescu
adresată Prof. M. Antonescu

ROMÂNIA
MINISTERUL CULTURII NAȚIONALE
ȘI AL CULTELOR
INSTITUTUL DE ISTORIE
NAȚIONALĂ DIN BUCUREȘTI
Directorul

Predeal, 11.VIII.1942

Iubite Domnule Ică³⁹⁵,

Te rog primește a patra ediție a primului volum din *Istoria Românilor* precum și broșura despre rolul european al neamului nostru; ultima pagină a acestei broșuri cuprinde o veche credință și atitudine a mea în ce privește Rusia. Să dea Dumnezeu ca, de data asta, problema să fie definitiv rezolvată.

Cu veche afecțiune, al dumatiale

Dinu [Constantin] Giurescu

³⁹⁴ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 456, f.

³⁹⁵ ANIC, fond PCM – Cabinet M. Antonescu, dosar 457, f. 12-13.

PS – Vila de la Mangalia a fost spartă de un sublocotenent Bârsan (de rezervă); există proces-verbal dresat de poliție și confirmat de un alt ofițer. De altfel, foarte multe vile au fost jefuite; poliția e inexistentă³⁹⁶; și comisarul și sub-comisarul sunt cu totul sub ce trebuie.

Mulțumesc din toată inima,

Dinu [Constantin] Giurescu³⁹⁷

**125 - [20 august 1942] – Scrisoarea Prof. I. Petrovici
adresată Prof. M. Antonescu**

MINISTERUL CULTURII NAȚIONALE ȘI AL CULTELOR
CABINETUL MINISTRULUI
20 august 1942

Domnule Prim Ministru³⁹⁸,

Prin intrarea D-lui Profesor Fiñescu în guvern, a devenit vacant locul de decan al Facultății juridice din București.

Cred că nu pot lua nici o măsură de împlinire a golului fără să am în prealabil opinia Dv., care, ca profesor la această facultate și ca dascăl profund atașat de catedră și de instituția respectivă, nu vă puteți dezinteresa de această chestiune. Ce pot să vă spun e că D-l Anibal Teodorescu m-a vizitat ieri rugându-mă să-l am în vedere pentru acest post, de la care a fost înlăturat – pare-se de către legionari cu oarecare brutalitate.

I-am răspuns că mă voi consulta cu Dv.

În așteptarea răspunsului vă rog să primiți distinsele mele salutări.

I. Petrovici

**126 - [23 august 1942] – Mihai Antonescu
către Maria Antonescu**

ROMÂNIA
CONSILIUL DE MINIȘTRI
Vicepreședinte
al Consiliului de Miniștri
Nr. 270 sc Cab/942

București, 23 august 1942

Onorată Doamnă Președintă³⁹⁹,

³⁹⁶ Așa în original!

³⁹⁷ Gh. Buzatu, Stela Cheptea, *op. cit.*, p. 137-138.

³⁹⁸ ANIC, fond PCM – Cabinet M. Antonescu, dosar 457, f. 4.

³⁹⁹ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 229, f. 1.

Am onoarea a vă înainta alăturata adresă ce am înaintat-o D-lui Președinte al Organizației I. O. V., rugându-vă să binevoiți a lua cunoștință de conținutul ei și a-mi comunica atribuțiunile pe care le-a primit Instituția ce cu onoare conduceți, în cadrul competenței și răspunderii care vă revine, conform legilor pentru protecția invalizilor, orfanilor și văduvelor de război, aceasta întrucât, conform legilor în vigoare, Consiliul de Patronaj împreună cu Organizația I. O. V. Și cu Ministerul Armatei și al Muncii este investit cu competența și răspunderea ocrotirii invalizilor, orfanilor și văduvelor de război.

Cu dorința de a ajuta opera Dv., Onorată Doamnă, ci nu de a atinge, sfătuitor, competența Dv., îmi fac datoria să vă sugerez ca să cereți Organizației I. O. V. Și Ministerului Apărării Naționale să vă precizeze în scris atribuțiunile Dv., întrucât, prin legile existente, Consiliul de Patronaj are o competență destul de generală, iar, prin comitetele sale județene, prevăzute de legi, poartă alături de Organizația I. O. V. Răspunderea executării obligațiunilor luate de Guvernul Țării și drepturilor constituite, prin legile în vigoare, în favoarea invalizilor, orfanilor și văduvelor de război.

Așadar, îmi fac datoria să vă informez că consider în interesul Consiliului de Patronaj să aibă aceste atribuțiuni precise și în scris determinate, pentru ca să nu primiți mai târziu eventuale imputări că nu v-ați îndeplinit obligațiuni care în fapt nu v-au fost atribuite.

Pe de altă parte, D-nii Miniștri și Secretari Generali, mergând în județe pentru inspecțiuni, nu pot să controleze această activitate pentru că nu există o precizie absolută asupra organelor răspunzătoare de îndeplinirea ei.

Primiți, vă rog, Onorată Doamnă, încredințarea deosebitei mele considerațiuni și omagiile mele.

Vice-Președintele Consiliului de Miniștri,
M. Antonescu

Domniei-Sale
Doamnei
Președintă a Consiliului de Patronaj și Operelor Sociale

**127 - [24 august 1942] – G. G. Mironescu către
Mihai Antonescu**

CALEA RAHOVEI 157
24 august 1942
Iubite Domnule Prim-Ministru⁴⁰⁰,

Sunt nevoit a te ruga să ai bunătate a împiedica o măsură care mă atinge personal și aduce o mare daună fabricii de bere Brigadiru.

Alături aice o petiție lămuritoare.
Cele mai bune salutări amicale.

G. G. Mironescu

⁴⁰⁰ ANIC, fond Cabinet Civil M. Antonescu, dosar 456, f. 117.

**128 - [1 septembrie 1942] – Scrisoarea lui M. Popovici
adresată Mareșalului I. Antonescu**

1 septembrie 1942

Mult Stimat Domnule Mareșal⁴⁰¹,

Domnul Iuliu Maniu îmi comunică cele spuse de Domnia Voastră D-sale cu prilejul ultimei audiențe pe care ați binevoit a i-o acorda.

Domnule Mareșal, imediat ce am auzit de descoperirea **Gestapo**-ului, am scris o scrisoare Domnului Prim Ministru și *ad interim* Mihai Antonescu cu rugămintea să v-o comunice și Domniei Voastre, cerând totdeodată să binevoiască a interveni să fiu primit în audiență de Domnia Voastră, spre a nu lăsa nici o nedumerire în ceea ce privește onorabilitatea mea⁴⁰². Audiența nu mi s-a acordat.

Am rugat-o apoi pe prietena noastră⁴⁰³ să intervie spre a fi primit în audiență de Domnia Voastră; și de data aceasta rezultatul a fost negativ.

Poate că o viață întreagă închinată interesului public ar fi meritat să i se facă această concesiune. N-am avut noroc. Țineam, neapărat, ca părerea Domniei Voastre despre mine să fie cât se poate de bună, mai ales că avut cinstea să vă cunosc, din vremurile grele ale războiului trecut⁴⁰⁴, când multe priviri care nu au fost dezmințite, se îndreptau cu încredere spre Domnia Voastră.

Dați-mi voie, Domnule Mareșal, că, din respect față de Domnia Voastră, să vă fac cel puțin în scris o declarație pe care vă rog să o primiți cu încredere și bunăvoință.

N-am depus, niciodată, saci de aur la Amsterdam. Dr. Fritz Manheimer, proprietarul Băncii *Mendelsohn & Co.*, m-a luat în participație, la unele speculațiuni ale sale.

Beneficiile ce ar fi rezultat trebuiau depuse într-un cont la Bancă, de aceea mi s-a deschis un cont la Bancă.

Niciodată n-am primit nici o socoteală. A murit acum 4 ani și credeam și eu, ca toată lumea, că Banca este falită și el a murit ruinat.

⁴⁰¹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 202/1944, filele 177-178.

⁴⁰² Trimitere la faimoasa „*Afacere Skoda*”, având la bază contractul de armament semnat cu firma cehoslovacă la 17 martie 1930 de către ministrul de Război țărănist (generalul Henri Cihoski), care s-a declanșat și desfășurat cu furie, în presă, Parlament și la nivelul vieții politice în anii 1934-1936. Mihai Popovici, titular al Justiției, a fost implicat, acuzat de a fi fost corupt, după ce, în calitatea-i menționată, a blocat în martie 1933 continuarea cercetărilor la sediul Casei Skoda din București (cf. *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 342-343). În scrisoarea trimisă Mareșalului, se revine, după atâția ani de la „stingerea” afacerii, la situația ce rezultase, și anume că – în memoria opiniei publice – numele lui Mihai Popovici rămânea strâns legat, un simbol, s-ar putea spune, al scandalului financiar și politic ce zguduise scena României la mijlocul anilor '30. În ceea ce-l privea, Mareșalul Antonescu, în linia comportamentului său obișnuit, nu a fost dispus, evident, după cum rezultă clar de mesajul lui M. Popovici, cuprinzând chiar rugăminți în acest sens, să admită „explicațiile” târzii ale fruntașului național-țărănist.

⁴⁰³ Veturia Goga.

⁴⁰⁴ Războiul României, 1916-1919.

Dacă a rezultat vreun beneficiu și l-a depus dânsul în vreo casetă, nu știu. Dar, după cum aud, nu este vorba nici de saci de bani, nici de sute de milioane, ci cam de 6-7 milioane lei, cât ar fi fost prețul aurului acum 10 ani.

Eu, dacă aș fi fost incorect, Domnule Mareșal, vă asigur că aș fi avut prilejul cu ocazia împrumuturilor și al atâtor altor consorțuri, să profit de sute de milioane și nu de 6-7 milioane lei. Nu mă știu vinovat, vă rog să mă credeți⁴⁰⁵, cu nimica.

A se aduce toată această afacere în legătură cu afacerea Skoda este monstruos.

Eu n-am discutat, încheiat, semnat nimic cu Skoda.

Când s-au încheiat contractele, eu nici nu făceam parte din guvern.

Toate acestea au fost bine constatate și dovedite, ba, mai mult, când a izbucnit scandalul Skoda, după cum se vede din dosar, eu, în calitate de Ministru al Justiției, sub propria mea semnătură, am cerut arestarea lui Seletzki⁴⁰⁶.

Nu știu - cum să mă apăr de toate învinuirile acestea calomnioase?

Am desăvârșită încredere în Domnia Voastră⁴⁰⁷ și, de aceea, Vă rog faceți-mi doar atâta favoare, să citiți aceste șire⁴⁰⁸ cu bunăvoință și obiectivitate. Nu lăsați târâtă în noroi o viață⁴⁰⁹ care a urmărit scopuri mai înalte și care a sacrificat întotdeauna totul pentru binele obștesc.

Vă știu drept și fără patimă, Domnule Mareșal, de aceea mi-am luat voia să Vă adresez aceste șire cu toată încrederea.

Primiți asigurarea înaltei mele stime.

Mihai Popovici

129 - [4 octombrie 1942] – Scrisoarea adresată de George Enescu lui Mihai Antonescu

FILARMONICA

DIRECTORUL GENERAL

4 octombrie 1942

Domnule Președinte al Consiliului⁴¹⁰,

Înainte de a pleca din nou spre alte țări străine, țin să vă mulțumesc pentru participarea D-voastre la sărbătorirea Filarmonicii și a mea.

Prin prezența D-voastre ne-ați arătat cum știți să prețuiți o strădanie de ani de muncă fără preget pusă în slujba scumpei noastre țări.

Vă rog să credeți, Domnule Președinte al Consiliului, în profunda mea admirație și să-mi îngăduiți a vă prezenta salutările mele pline de recunoștință.

George Enescu

⁴⁰⁵ Vezi *supra* despre Afacerea Skoda.

⁴⁰⁶ Bruno Seletzki, delegatul Casei Skoda.

⁴⁰⁷ Nu era cazul, în privința Mareșalului Antonescu.

⁴⁰⁸ Rânduri.

⁴⁰⁹ Evident, M. Popovici se auto-recomanda!

⁴¹⁰ ANIC, fond Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 456, filele 153-154.

**130 - [15 noiembrie 1942] – Scrisoarea Prof. Fr. I. Rainer
adresată lui M. Antonescu**

Domnule Președinte⁴¹¹,

Mi-ați dat liniștea lucrului pentru anii pe care mi-i va fi rezervând destinul. De acum încolo voi putea, netulburat de vreo grijă ascunsă, să mă ocup de sporirea și de punerea în valoare a comorilor științifice pe care le-am adunat în Institutul a cărei existență ați întărit-o prin puternicul sprijin pe care mi l-ați dat. Și voi mai avea puțința de a forma elevi și de a întemeia o tradiție și în acest domeniu. Aceste preocupări au fost resortul acțiunii mele: nici un motiv de ordine materială. Din capul locului, la înființarea acestui Institut, am cerut să se ia act, că nu voi accepta niciodată, sub nici o formă, vreo răsplată materială pentru munca pe care o îndeplinesc.

Vă mulțumesc din inimă pentru nemăsurata bunăvoință pe care mi-ați dovedit-o și Vă rog, Domnule Președinte, să binevoiți a primi, ca un infinit de mic semn al recunoștinței mele, lucrarea pe care o alătur.

Primiți, Vă rog, Domnule Președinte, încredințarea devotamentului meu.

Fr. I. Rainer

București, în 15.XI.1942

**131 - [25 noiembrie 1942] – Extrase din scrisoarea
lui Eugen Filotti către Mihai Antonescu**

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI

BUDAPESTA

Budapesta, 25 noiembrie 1942

[Strict confidențial
și personal]⁴¹²

Domnule Vice Președinte al Consiliului⁴¹³,

Țin să vă mulțumesc călduros pentru cuvintele Dv. de apreciere a activității ce depun în serviciul Țării și să Vă asigur că grija mea de fiecare zi merge la informarea cât mai deplină a Domniei Voastre asupra desfășurării lucrurilor și asupra faptelor și tendințelor politicii maghiare față de noi.

⁴¹¹ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 456, f. 197.

⁴¹² Adăugat de expeditor.

⁴¹³ ANIC, fond PCM – Cabinet M. Antonescu, dosar 299, filele 1-7.

Răspunzând dorinței ce exprimați în scrisoarea Dv. personală din 21 noiembrie a.c., trimisă prin D-l Bâlcuirescu, mă simt dator să Vă arăt că din manifestările oficiale maghiare recente, pe care am avut onoarea a Vi le comunica succesiv, se poate conchide că Ungaria caută să mențină atmosfera de tensiune față de țara noastră, încercând totuși consecvent să arunce asupra atitudinii noastre răspunderea persistenței acestor relațiuni în starea lor gravă și a consecințelor ce pot decurge de aici.

Paralel cu întreținerea spiritului agresiv, cu declarațiile intransigente, cu manifestările ostile, care și în acest moment se repetă la Cluj, cu discursurile fățiș sau deghizat iredentiste ce se produc în Parlament și aiurea, D-l Kallay caută neîncetat să facă figură de bărbat de stat conciliant și „dispus să stea de vorbă”. Totul indică însă că D-sa înțelege un *modus videndi* numai pe baza frontierelor actuale [...] Niciodată și de nicăieri vreo indicație că Guvernul ungar ar fi dispus să discute pe alte baze nu mi-a ajuns la cunoștință, deși sugestiile indirecte „de a sta de vorbă”, înainte ca relațiile româno-ungare să se fi deteriorat complet, se repetă.

Rămânând consecvent cu această atitudine, este de înțeles ca Guvernul maghiar să caute mereu incidente și să le amplifice, spre a întreține și a exploata această atmosferă, chiar dacă deocamdată el nu ar putea risca să împingă lucrurile la limita lor expresă. Interesul nostru de a nu ne lăsa antrenați în prezent pe panta unui conflict și, deci, în orice caz de a câștiga timp, justifică pe deplin stăpânirea de sine, calmul și măsura cu care – oricât de greu este adesea – s-a răspuns și se răspunde din partea noastră la aceste provocări [...] ⁴¹⁴

Considerațiunile de mai sus mă fac să înțeleg pe deplin reflecția Domniei Voastre că vigilența noastră trebuie să fie cât mai susținută. În ce mă privește, Vă rof să credeți că nu am altă preocupare și că ea stăpânește toate gândurile mele. Toată politica Ungariei și declarațiile oficiale denotă că ea contează în primul rând pe mijloacele și puterea ei proprie. Socotesc că tot astfel, - pe deasupra tuturor garanțiilor și intereselor Puterilor Axei de a nu tolera izbucnirea unui eventual conflict armat rezultat dintre ciocnirea între imperialismul maghiar, bazat pe idealul frontierelor milenare, de o parte, și aspirațiile noastre firești și conștiința drepturilor neamului românesc, pe de altă parte, - siguranța noastră trebuie să stea mai ales în prevederea și puterea noastră proprie. În cadrul acestei prevederi, mi se pare că nu putem nesocoti nici ipoteza că garanțiile ce ni s-au dat ar putea, în anumite împrejurări, să nu joace cu toată eficacitatea, nici aceea că Puterile Axei, obligate să țină balanța între noi și Ungaria și în imposibilitate de a găsi o soluție satisfăcătoare pentru ambele părți, să accepte la un moment dat, cu resemnare, un conflict româno-maghiar, ca un deznodământ inexorabil.

Îngăduiți-mi să Vă împărtășesc din nou aceste griji ca izvorâte dintr-o conștiință adânc frământată de ele. Care sunt măsurile adecvate și conciliabile cu interesul de a nu compromite rezultatele politice de până acum ale participării noastre la războiul din Răsărit și ale nevoilor acestui război, ca și cu interesul de a nu precipita nicidecum dezlănțuirea unui conflict cu Ungaria, Marele Stat Major și Guvernul singure le pot aprecia și decide.

⁴¹⁴ În continuare, mesajul avertizează pe M. Antonescu că, anexat, se trimite raportul atașatului militar român la Budapesta, colonelul Al. Cozloschi, referitor la forțele armate ale Ungariei (ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 299, filele 8-10).

Aș mai menționa interesul nostru de a se recomanda unităților noastre de grăniceri și poliției de frontieră abținerea de la orice gesturi de nervozitate și păstrarea unei atitudini cât mai stăpânite, pentru a evita ca să ni se poată atribui atitudini provocatoare.

Pe terenul diplomatic, - dat fiind că nimic nu permite a crede în posibilitatea unei înțelegeri cu Ungaria, care să nu însemne consacrarea nedreptăților suferite, - cred că acțiunea noastră trebuie să tindă la același scop de a câștiga timp. În ce cadru și pe ce linii o luare de contact politic în acest scop cu Guvernul ungar, - contact pe care, potrivit instrucțiunilor primite, nu l-am avut în ultimele luni, - ar intra în vederile Domniei Voastre este o chestiune în privința căreia aș dori să cunosc părerea și să primesc indicațiile D-Voastre. Dacă nu vedeți un inconvenient în venirea mea în acest scop la București la începutul lunii decembrie, V-aș fi foarte îndatorat dacă ați binevoi a-mi comunica încuviințarea Domniei Voastre.

[...] Mulțumindu-Vă încă odată pentru bunele Dv. cuvinte și asigurându-Vă că toate puterile mele sunt neîncetat închinat înșărcinării ce dețin, Vă rog să primiți, Domnule Vice-Președinte al Consiliului, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Eugen Filotti

Folosesc prilejul spre a Vă trimite, în extras, o parte din declarațiile îndreptate împotriva țării noastre de diferiți deputați [de la Budapesta]⁴¹⁵, cu ocazia discuției bugetului.

Domniei Sale
Domnului MIHAI A. ANTONESCU
Vice Președinte al Consiliului de Miniștri,
Ministru al Afacerilor Străine a.i.

**132 - [25 noiembrie 1942] – Scrisoarea lui
Ernst Gamillscheg către Mihai Antonescu**

Institutul German pentru Știință
Directorul

București III, 25 noiembrie 1942

Domniei Sale
Domnului Profesor Mihai Antonescu
Vice-Președintele Consiliului de Miniștri⁴¹⁶

Prea stimate Domnule Prim-Ministru,

Primiți, vă rog, expresia deosebitei mele mulțumiri pentru trimiterea a 3 cărți, în care se oglindește strălucit extraordinara Dv. activitate în folosul țării românești.

⁴¹⁵ Textul dactilografiat anexat, *ibidem*, filele 11-18.

⁴¹⁶ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 386, f. 28.

Cuvântările Dv., culese sub titlul În serviciul Țării, sunt documente istorice, tot la fel ca și rezumatul realizărilor, obținute în timpul guvernului Domnului Mareșal Ion Antonescu, prin care Dv. v-ați înscris în analele istoriei cu condei de aur. Sunt bucuroși că ați binevoit să mă socotiți în numărul cetitorilor și admiratorilor Dv.

Primiți, Domnule Prim Ministru, asigurarea sentimentelor mele cele mai alese.

E. Gamillscheg

**133 - [18 decembrie 1942] – Scrisoarea lui
Ioan de Mocsonyi-Styrcea către Mihai Antonescu**

CASA M.S. REGELUI
MAREȘALUL CURȚII
București, 18 decembrie 1942

Domnule Vice Președinte al Consiliului⁴¹⁷,

Am primit scrisoarea Domniei Voastre de azi dimineață cu un sentiment de adâncă întristare pe care regula de absolută sinceritate ce mi-am impus în raporturile cu Domnia Voastră mă îndeamnă a vi-l mărturisi.

Îmi atribuiți, în această scrisoare, de a fi pus la îndoială sentimentele Domniei Voastre față de Suveran. Nu poate fi vorba decât de o neînțelegere pe care consider de datoria mea de a o împrăștiu cât mai curând cu putință.

Obiectul întrevederii ce vă solicitasem era noul statut al Fundațiilor Regești. Este adevărat că, asupra acestei chestiuni, au ieșit la iveală unele divergențe între punctul Domniei Voastre de vedere și cel ce eu vă prezentasem, potrivit de altfel instrucțiunilor precise ce aveam din partea Majestății Sale Regelui.

Țin însă să vă asigur că sunt unul din cei ce știu să respecte orice idee sau convingere sinceră și că, din această divergență de păreri cu privire la o chestiune concretă, nu mi-am îngăduit niciodată să trag vreo concluziune cu privire la sentimentele Domniei Voastre față de Dinastie, sentimente pe care le cunoaștem prea bine pentru a ni le fi mărturisit - fără vreo reticență și cu un accent de profundă convingere Domnia Voastră înșivă în nenumărate rânduri.

Și acum când, prin aceste lămuriri, sper că am reușit să risipesc orice neînțelegere, cred că veți înțelege, Domnule Vice Președinte, pentru ce am fost atât de adânc întristat de scrisoarea Domniei Voastre. Este drept că această mahnire îmi oferă și o satisfacție: aceea de a-mi fi dat o nouă ocaziune de a mă face – o dată mai mult – pe lângă Majestățile Lor ecoul simțămintelor de fidelitate și devotament despre care scrisoarea Domniei Voastre constituit încă o mărturisire de credință.

Rămân al Domniei Voastre, Domnule Vice Președinte, cu sentimentele mele de înaltă considerațiune –

Ioan de Mocsonyi Styrcea

⁴¹⁷ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 456, f. 231-232.

**134 - [21 decembrie 1942] – Scrisoarea Prof. P. P. Panaitescu
adresată Prof. M. Antonescu**

București, 21 decembrie [1942]

Primită în ziua de

14 ianuarie 1943⁴¹⁸

Domnule Prim Ministru⁴¹⁹,

Acum câțva timp, răspunzând la o scrisoare a mea, ați avut amabilitatea să-mi comunicați că, deși sunteți foarte ocupat, ați găsi totuși un moment spre a mă primi, dacă este necesar. Nu am vrut atunci să vă tulbur în multiplele griji, ce știu că le aveți. Mă văd însă acum silit de împrejurări să mă folosesc de amabilitatea ce mi-ați arătat și să vă rog să binevoiți a mă primi, dacă se poate, cât de curând.

Deși mi-am impus de multă vreme o rezervă completă, mă văd iarăși amenințat în libertatea mea și în activitatea mea științifică prin deosebite învinuiri nedrepte de care nu am cum să mă apăr.

De aceea aș avea nevoia să mă ascultați câteva minute. Cu acest prilej nădăjduiesc că poate nu veți refuza să schimbați cu mine și câteva considerații de ordin mai general.

Primiți vă rog, domnule prim ministru, încredințarea sentimentelor mele de aleasă stimă.

P. P. Panaitescu

Aleea Alexandru 35 – Parcul Filipescu

Tel. 2.30.50

**135 - [29 decembrie 1942] – Scrisoarea Prof. Ing. D. Ghermani
adresată lui M. Antonescu**

Prof. Ing. D. Ghermani

București, 29/XII/1942

Domnule Prim Ministru⁴²⁰,

Am onoarea a Vă oferi ultimele mele lucrări și, totodată, a Vă exprima urările mele cele mai bune pentru desăvârșirea operei naționale căreia V-ați consacrat.

D. Ghermani

D-Sale

Domnului Profesor Mihai Antonescu,

Prim Ministru

⁴¹⁸ M. Antonescu a adăugat: „Actele mele”.

⁴¹⁹ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 457, f. 79.

⁴²⁰ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 386, f. 43.

**136 - [22 decembrie 1942] – Scrisoarea
lui Petre Pandea către M. Antonescu**

PETRE PANDREA
Avocat, Doctor în Drept
Str. Delavrancea 20
Telefon 30937
București, 22 decembrie 1942

Dragă Mihai Antonescu⁴²¹,

De 4 zile mă aflu în „beciurile” Prefecturii Poliției Capitalei, din ordinul Serviciului „S” pentru grava infracțiune de a fi fost avocat la Curtea Marțială într-un proces cu infractori politici de stânga.

Nu-mi recunosc nici o altă „vină”. Înainte de a ajunge la Tg. Jiu, te-aș ruga să dai ordin să se cerceteze acest abuz.

Cu vechea cordialitate,

Av. Petre Pandea

**137 - [1 ianuarie 1943] – Schimb de telegrame
Prof. Paul Negulescu – Mareșal I. Antonescu**

Mareșalul
Ion Antonescu⁴²²,
Conducătorul Statului
Loco

București - Nr. 341 – 1.1.1943, ora 21,30

Cu ocaziunea Noului An, membrii Institutului de Științe Administrative al României vă face prin mine urări pentru viață lungă și fericită, plină de realizări mărețe pentru gloria neamului și a noastră.

Secretar General,
Paul Negulescu
Str. Crețulescu, 6

Domnului
Paul Negulescu⁴²³
Str. Crețulescu, 6
București

⁴²¹ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 456, f.239.

⁴²² ANIC, fond PCM – CM, dosar 568/1942, f. 194.

⁴²³ *Ibidem*, f. 193.

Domnul Mareșal Antonescu vă mulțumește călduros pentru felicitări și vă roagă să primiți cele mai bune urări pentru Noul An.

Secretarul
Conducătorului Statului

Nr. 9170/A

**138 - [25 februarie 1943] – Scrisoarea lui
I. Al. Brătescu-Voinești către Ion Antonescu**

Domnule Mareșal⁴²⁴,

Te rog, te conjur, dă-mi autorizația să publica acest articol pe care îl socotesc foarte necesar, pentru spulberarea ticăloșiei ce se comite, punându-se în circulație zvonuri perfide privitoare la sănătatea dumatăle⁴²⁵.

Cu cele mai distinse sentimente.

Brătescu Voinești

25/II 1943

ANEXĂ

Iubite și Stimate Domnule Brătescu⁴²⁶,

Să mă ierți dacă am să te rog să renunți la publicarea articolului D-tale:

1. Fiindcă este mai bine ca adversarii să te socotească mai bine mort decât viu, decât să te socotești viu când ești mort.

2. Nu este momentul să fac public nici o declarație politică. Generalul Pantazi ca exponent al Armatei a spus clar și răspicat ce avem datoria să facem⁴²⁷ și ce ne impune un sentiment elementar de onoare.

Când intri în război pentru drepturile sfinte ale Neamului cu gândul, iartă-mi expresia neacademică, să tragi chiulul îți bați joc nu numai de tine ci și de morții și de istoria noastră care trebuie să rămână nepătată.

Am încredere în judecata acestei istorii pentru acțiunea mea de astăzi.

3. Nu vreau să atac public pe nimeni.

Am luptat pentru înfrățire. Stau și astăzi și voi sta oricare ar fi neînțelegerea altora pe această linie.

Primește te rog o amicală și cordial strângere de mână.

Mareșal Antonescu

⁴²⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 103/1943, f. 10.

⁴²⁵ Vezi în anexă răspunsul destinatarului.

⁴²⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 103/1943, filele 13-14.

⁴²⁷ După eșecul de la Stalingrad.

139 - [21 martie 1943] – Marele Stat Major Român
către Președinția Consiliului de Miniștri

MARELE STAT MAJOR
 Secția Prizonieri de Război

No. 659032
 21 martie 1943

Intrare:

Președinția Consiliului de Miniștri
 No. 00678 din 23 martie 1943

CABINETUL

Vice-Președintele Cons. De Miniștri

MARELE STAT MAJOR
 CĂTRE
 PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI⁴²⁸
 - Cabinet –

La No. 6663/943,

Am onoare a raport că am dat ordin Lagărului No. 10 Corbeni – Argeș să pună la dispoziția Domnului Profesor Universitar George Brătianu un număr de 30 prizonieri pentru munci agricole, în comuna Rătești, Jud. Argeș.

S-a făcut cunoscut proprietarului să trimită un delegat pentru încheierea contractului și ridicarea prizonierilor.

p. Șeful Secției Prizonieri
 Lt. Col.
 L.S. I. Faur

p. Șeful Biroului 2
 Locot. Rez.
 I. Maican

140 - [12 aprilie 1943] – Președinția Consiliului de Miniștri
către Marele Stat Major

12 aprilie 1943
 7162/943
 Domnule General⁴²⁹,

În referire la cererea D-lui Gh. I. Brătianu prin care solicită mobilizarea pentru lucru a d-lui Subdirector al Institutului de Istorie Universală Mihai Berza și a d-lui

⁴²⁸ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 378, f. 149.

⁴²⁹ ANIC, fond PCM – Cabinet M. Antonescu, dosar 403, f. 210.

administrator al aceleiași instituții, d-l Nicolae Chițescu, respectiv locotenent de rezervă Reg. 1 A.A. și sublocotenent la Pirotehnia Armatei, D-l Vice Președinte al Consiliului de Miniștri mă însărcinează a vă ruga să binevoiți a aproba această cerere.

Primiți, vă rog, Domnule General, încredințarea deosebitei mele considerațiuni.

Director de Cabinet

Domniei Sale
Domnului General [Ilie] Șteflea
Șeful Marelui Stat Major

141 - [25 aprilie 1943] – Schimb de telegrame
Prof. Gh. Alexianu – Mareșal I. Antonescu

Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁴³⁰,
Conducătorul Statului
București
Odessa - Nr. 1268 – 25.4.1943, ora 11,30

Din toate colțurile Transnistriei, dezrobită de oștirile glorioase ale Mareșalului și readusă la credință, pornește gând de recunoștință și dragoste, urându-vă tradiționalul *Hristos a înviat!*

Guvernator,
Profesor Gh. Alexianu

Nr. 045594 – 24.4.1943

Domnului
Profesor Gh. Alexianu⁴³¹,
Guvernatorul Transnistriei
Odessa

Mulțumesc călduros și vă rog să primiți cele mai bune urări de Sf. Paști.

Mareșal Antonescu

⁴³⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 366/1943, f. 480.

⁴³¹ *Ibidem*, f. 479.

**142 - [26 aprilie 1943] – Schimb de telegrame
Nichifor Crainic – Mareșal I. Antonescu**

Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁴³²,
Conducătorul Statului
București
București
Nr. 5022 – 26.4.1943

Hristos a înviat, Domnule Mareșal. Biruința lui fie biruința României, a cărei spadă ați ridicat-o vitejește în numele crucii.

Nichifor Crainic

Domnului
Nichifor Crainic⁴³³
Strada Vasile Conta, nr. 5
București
Vila Predeal
Nr. 140 – 30.4.1943, ora 16,25

Vă mulțumesc călduros și vă rog să primiți cele mai bune urări de Sf. Paști.

Mareșal Antonescu

**143 - [2 iunie 1943] – Telegrama Principelui și Principesei
Basarab Brâncoveanu adresată lui I. Antonescu,
cu ocazia zilei de naștere a Mareșalului**

Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁴³⁴,
Conducătorul Statului
Loco
București
Nr. 5023 – 2.6.1943, ora 11, 00

Primiți, vă rugăm, Domnule Mareșal, cu prilejul zilei Dv. de naștere, cele mai călduroase și sincerele noastre urări pentru Dv. și pentru victoria armelor noastre, care va asigura împlinirea marii opere naționale căreia vă devotați cu atâta curaj și patriotism.

Principele și Principesa
Basarab Brâncoveanu

⁴³² ANIC, fond PCM – CM, dosar 366/1943, f. 462.

⁴³³ *Ibidem*, f. 461.

⁴³⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 193.

144 - [3 iunie 1943] – Schimb de mesaje
Prof. Gh. Alexianu – Mareșal I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Ion Antonescu⁴³⁶
 București
 Odessa
 Nr. 62 – 3.6.1943, ora 24, 00

Aducându-ne aminte că azi fiind în mijlocul nostru am sărbătorit ziua de naștere a Dv., vă trimitem de aici, împreună cu toți colaboratorii mei, expresia dragostei noastre întregi, a credinței și a sentimentelor noastre de stimă și admirație.

Vă dorim sănătate. Mulți ani!

Profesor Gh. Alexianu

Domnului
 Profesor Gh. Alexianu⁴³⁷,
 Guvernatorul Transnistriei
 Odessa

Vă mulțumesc călduros pentru bunele urări trimise de aniversarea zilei mele de naștere, în numele Dv. și al colaboratorilor Dv., precum și pentru credința și munca cu care împliniți cu toții marea operă de afirmare românească, pe pământul Transnistriei.

Mareșal Antonescu

Nr. 8723/17.VI.1943

145 - [14 iunie 1943] – Schimb de mesaje
A. Hitler – I. Antonescu,
prilejuit de aniversarea nașterii Mareșalului

Excelenței Sale
 Domnului Mareșal Ion Antonescu⁴³⁸,
 Conducătorul Statului Român
 București

Berlin
 Nr. 1115 – 14.6.1944, ora 23,09

⁴³⁵ Răspunsul Mareșalului (*ibidem*, f. 192).

⁴³⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 119.

⁴³⁷ *Ibidem*, f. 118.

⁴³⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, filele 21, 25.

De ziua de naștere a Domniei Voastre, vă transmit, Domnule Mareșal, felicitările mele cele mai sincere și cordiale, împreună cu cele mai bune urări pentru sănătatea personală a Domniei Voastre și viitorul poporului român, ai căror soldați luptă într-o credincioasă fraternitate de arme pentru o nouă și mai bună Europă.

Adolf Hitler

Excelenței Sale
Führerului Adolf Hitler⁴³⁹
Berlin

Mulțumesc din inimă Excelenței Voastre pentru bunele urări trimise poporului român și mie personal, cu ocazia aniversării zilei mele de naștere.

Ostașul și muncitorul român, cu dârzenie și voință neșovăitoare, vor lupta și munci cu hotărâre alături de bravul popor german, care nu-și precupește sacrificiile în lupta pe care o ducem pentru un viitor mai bun.

Mareșal Antonescu

146 - [15 iunie 1943] – Schimb de telegrame
Joachim von Ribbentrop – Mareșal I. Antonescu

Excelenței Sale
Domnului Mareșal Ion Antonescu⁴⁴⁰,
Conducătorul Statului Român
București

Rog pe Excelența Voastră să primească cele mai sincere felicitări cu ocazia zilei de naștere.

Joachim von Ribbentrop

Excelenței Sale
Domnului Joachim von Ribbentrop⁴⁴¹,
Ministrul de Externe al Reichului

Mulțumesc din inimă Excelenței Voastre pentru felicitările transmise cu ocazia aniversării zilei mele de naștere.

⁴³⁹ *Ibidem*, f. 21.

⁴⁴⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 33.

⁴⁴¹ *Ibidem*.

Mareșal Antonescu

147 - [15 iunie 1943] – Schimb de telegrame
Marele Amiral Karl Doenitz – Mareșalul I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Antonescu⁴⁴²,
 Conducătorul Statului Român
 București

Astăzi, de ziua de naștere a Excelenței Voastre, îmi permit a vă transmite, atât personal, cât și în numele Marinei de Război, cele mai devotate felicitări.

Doresc din inimă Majestății Sale Regelui și Poporului Român ca Providența să continue a le păstra conducerea de stat a Domniei Voastre, așa cum luptei noastre comune îi doresc să-i rămână păstrată și pentru viitor puterea Dv. de muncă și concepția Dv. clarvăzătoare.

Cu cele mai sincere urări pentru sănătatea personală a Domniei Voastre, rămân al Excelenței Voastre, foarte devotat –

Mare Amiral Doenitz

Excelenței Sale
 Domnului Doenitz⁴⁴³,
 Mare Amiral,
 Comandantul Marinei de Război Germane

Vă mulțumesc călduros pentru felicitările și urările ce-mi trimiteți și doresc din inimă Excelenței Voastre și Marinei de Război Germane să se acopere de gloria nepieritoare a victoriei.

Mareșal Antonescu

148 - [15 iunie 1943] – Schimb de mesaje
General C. Pantazi – Mareșal I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Antonescu⁴⁴⁴,
 Conducătorul Statului
 „Sentinela”

⁴⁴² ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 42.

⁴⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 84.

PCM – Nr. 1359, 15.6.1943, ora 11,00

Armata vă urează respectuos sănătate, noroc și la mulți ani, asigurându-vă că mereu vă va da mărturie de devotamentul ei⁴⁴⁵ prin neclintita voință de a învinge și prin fapte.

Ministrul Apărării Naționale,
General C. Pantazi

Domnului
General Constantin Pantazi⁴⁴⁶,
Ministrul Apărării Naționale
Loco

Vă mulțumesc din inimă Dv., ofițerilor, subofițerilor și ostașilor pentru devotamentul cu care slujiți neamul și pentru simțămintele ce-mi arătați.

Mareșal Antonescu

**149 - [15 iunie 1943] – Telegrama Colonelului Talpeș,
Prefectul jud. Iași adresată Mareșalului I. Antonescu**

Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁴⁴⁷,
Conducătorul Statului
București
Iași
Nr. 943 – 15.6.1943, ora 11,45

Cu ocazia aniversării nașterii Dv., toată populația și funcționarii din județul Iași își îndreaptă gândul, cu adâncă recunoștință, către marele conducător al țării noastre și liberatorul pământului strămoșesc, rugând pe Atotputernicul să vă dea mulți ani, sănătate deplină și să vă ajute să obțineți recunoașterea tuturor drepturilor neamului nostru.

Să trăiți, Domnule Mareșal!

Prefectul județului Iași,
Colonel Talpeș⁴⁴⁸

⁴⁴⁵ Nu avea să fie cazul la 23 august 1944, când dintre ofițerii superiori s-au recrutat numeroși participanți la lovitura de stat.

⁴⁴⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 83.

⁴⁴⁷ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 160.

⁴⁴⁸ Răspunsul Mareșalului (*ibidem*, f. 159).

**150 - [15 iunie 1943] – Schimb de mesaje
Regele Mihai I – I. Antonescu**

Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁴⁴⁹
„Sentinela”⁴⁵⁰

Castel Peleş

Nr. 1 – 15.6.1943, ora 17, 00

Cu ocazia aniversării Domniei Voastre vă trimit din toată inima urări de sănătate și fericire.

Mihai R

Majestății Sale
Regelui Mihai I⁴⁵¹
Castelul Peleş, Sinaia

Mulțumesc respectuos Majestății Voastre pentru urările pe care ați binevoit să mi le trimiteți cu ocazia aniversării zilei mele de naștere.

Mareșal Antonescu

Nr. 8723/1943

**151 - [15 iunie 1943] – Schimb de mesaje între
M. Antonescu, în numele Guvernului român,
și Mareșalul I. Antonescu**

Mareșal Antonescu⁴⁵²
„Sentinela”

PCM – nr. 1364, 15.6.1943, ora 20, 30

În numele Guvernului, vă rog Domnule Mareșal, să primiți de ziua Dv. cele mai credincioase urări ca Dumnezeu să vă ajute în greaua răspundere pe care v-a dat-o istoria de a apăra onoarea și drepturile românilor de pretutindeni.

Mihai Antonescu

⁴⁴⁹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 13, 15.

⁴⁵⁰ Denumirea-cod a locației șefului guvernului.

⁴⁵¹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 13.

⁴⁵² ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 80.

Domnului
 Profesor Mihai Antonescu⁴⁵³,
 Vicepreședintele Consiliului de Miniștri
 Loco

Vă mulțumesc din inimă Dv., Domnule Vice Președinte, pentru urările ce-mi faceți în numele Guvernului.

Cu credința nestrămutată în Dumnezeu și în drepturile noastre, vom munci și lupta neșovăitori, pentru a asigura viitorul Neamului nostru.

Mareșal Antonescu

Nr. 8723/17.VI.1943

**152 - [15 iunie 1943] – Schimb de mesaje între
Prof. M. Antonescu, în nume personal,
și Mareșalul I. Antonescu**

Mareșal Antonescu⁴⁵⁴
 „Sentinela”

PCM – Nr. 1365, 15.6.1943, ora 20, 30

De ziua D-tale, îmi amintesc cu mândrie de ceasurile noastre grele din trecut și îți doresc ca Dumnezeu să-ți ajute misiunea istorică și să ne îplinească drepturile Neamului și onoarea de români.

Te îmbrățișez.

Ică

Domnului
 Profesor Mihai Antonescu⁴⁵⁵

Cu călduroase mulțumiri. Dumnezeu să ne ajute să ducem la bun sfârșit ceea ce am început împreună.

Mareșal Antonescu

Nr. 8723/17.VI.1943

⁴⁵³ *Ibidem*, f. 79.

⁴⁵⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, filele 81, 82.

⁴⁵⁵ *Ibidem*, f. 81.

153 - [15 iunie 1943] – Schimb de mesaje
Patriarhul Nicodim – Mareșalul I. Antonescu

Mareșalului
 Ion Antonescu⁴⁵⁶,
 Conducătorul Statului
 București
 București
 Nr. 1015 – 15.6.1943, ora 21, 00

Aniversarea nașterii Domniei Voastre ne aduce cu fața minții o zi fericită pentru noi și toți românii.

Vă dorim din suflet să vă bucurați, Domnule Mareșal, de tot ce dăruiește Dumnezeu acelor ce-și închină viața împlinirii poruncilor lui și idealurilor neamului. Ani mulți fericiți și grabnică izbândă întru tot ce ați dori.

Nicodim,
 Patriarhul României

Înalt Prea Sfinției Sale
 Nicodim⁴⁵⁷,
 Patriarhul României
 Loco

Vă mulțumesc din inimă, Înalt Prea Sfințite, pentru urările ce-mi faceți, cu ocazia zilei mele de naștere.

Mareșal Antonescu

Nr. 8723/1943

154 - [15 iunie 1943] – Schimb de mesaje
Prof. Al. Marcu – Mareșal I. Antonescu

Domniei Sale
 Domnului Mareșal Ion Antonescu⁴⁵⁸,
 Conducătorul Statului Român

București
 Nr. 6766 – 15.6.1943, ora 22, 30

La împlinirea celor 61 de ani, urându-vă sănătate deplină și viață cât mai lungă pentru binele Patriei, vă rog să primiți omagiul meu respectuos de admirație și devotament.

Ministru Subsecretar de Stat,

⁴⁵⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 142.

⁴⁵⁷ *Ibidem.*

⁴⁵⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 104.

Domnului
 Profesor Alexandru Marcu⁴⁵⁹,
 Ministru Subsecretar de Stat
 Loco

Vă rog să primiți viile mele mulțumiri pentru bunele urări ce-mi faceți cu ocazia aniversării zilei mele de naștere.

Mareșal Antonescu

Nr. 8723/17.VI.1943

155 - [16 iunie 1943] – Schimb de telegrame
Dr. Al. Vaida-Voievod – Mareșal I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Antonescu⁴⁶⁰,
 Conducătorul Statului
 București
 București - Nr. 2594 – 16.6.1943, ora 11, 20

Dumnezeu să vă hărăzească mulți ani în vigoare deplină, spre a putea înfăptui renașterea țării reîntregite, spre binele Neamului și nemuritoarea glorie a Domniei Voastre.

Vaida Voievod

Domnului
 Alexandru Vaida Voievod⁴⁶¹
 Strada Regală, nr. 1
 Loco

Vă mulțumesc din inimă pentru bunele urări ce-mi faceți.

Mareșal Antonescu

Nr. 8723/17.VI.1943

⁴⁵⁹ *Ibidem*, f. 103.

⁴⁶⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 108.

⁴⁶¹ *Ibidem*, f. 107.

156 - [16 iunie 1943] – Schimb de telegrame
Dr. N. Lupu – Mareșal I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Ion Antonescu⁴⁶²,
 Conducătorul Statului Român
 Loco
 București
 Nr. 890 – 16.6.1943, ora 11, 30

Cu prilejul celei de a 61-a aniversări a Domniei Voastre, vă rog a primi felicitările mele și calde urări pentru o viață îndelungată întru împlinirea tuturor idealurilor scumpe sufletului Dv. și tuturor românilor.

Dr. N. Lupu
 Episcopiei, 5
 București

Domnului
 Doctor Nicolae Lupu⁴⁶³
 Strada Episcopiei, 5
 Loco

Vă mulțumesc călduros pentru urările ce-mi faceți de ziua nașterii.

Mareșal Antonescu

Nr. 8723/1943

157 - [16 iunie 1943] – Telegrama generalului
Radu adresată Mareșalului I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Antonescu⁴⁶⁴,
 Conducătorul Statului
 București
 Predeal - Nr. 109 – 16.6.1943, ora 13, 50

Cu profund respect și devotată dragoste, prin mine, Domnule Mareșal, Colegiul Național „Nicolae Filipescu” vă urează ani mulți fericiți spre fericirea și izbânda neamului.

General Adjutant Radu⁴⁶⁵

⁴⁶² ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 110.

⁴⁶³ *Ibidem*, f. 109.

⁴⁶⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 156.

**158 - [16 iunie 1943] – Schimb de mesaje
Prof. I. Petrovici – Mareșal I. Antonescu**

Domnului
Mareșal Antonescu⁴⁶⁶,
Conducătorul Statului Român
Loco
București
Nr. 761 – 16.6.1943, ora 16, 00

Vă rog să primiți felicitări omagiale pentru ziua nașterii.

Profesor Ion Petrovici

Domnului
Profesor Ion Petrovici⁴⁶⁷,
Ministrul Culturii Naționale
Loco

Vă mulțumesc călduros pentru felicitările trimise.

Mareșal Antonescu

Nr. 8723/17.VI.1943

**159 - [16 iunie 1943] – Extrase din Raportul diplomatic al lui
V. Grigorcea pentru M. Antonescu**

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI

LA ROMA

No. 3011

Roma, 16 iunie 1943

Confidențial

*Atitudinea Italiei față de relațiunile
germano-ungare*

Domnule Președinte al Consiliului⁴⁶⁸,

Discursul Primului Ministru ungar⁴⁶⁹, rostit la 29 mai în fața delegației partidului său, a fost publicat de presa italiană într-o formă destul de banală. În afară de un foarte scurt rezumat al Agenției Stefani n-am văzut nicăieri nici un comentariu sau articol special.

⁴⁶⁵ Răspunsul Mareșalului (*ibidem*, f. 155).

⁴⁶⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 442/1943, f. 98.

⁴⁶⁷ *Ibidem*, f. 97.

⁴⁶⁸ ANIC, fond PCM – Cabinet civil M. Antonescu, dosar 305, filele 1-7.

În schimb s-a putut observa la Berlin o răceală⁴⁷⁰ extremă, vecină de ostilitate, față de acel discurs. Corespondenții ziarelor străine au întrebat la conferința de presă pe D-l Schmidt cum trebuie interpretat acel discurs. D-l Schmidt a refuzat net să ia o atitudine „întrucât pasagiile, care interesează Berlinul, au fost înregistrate în presa germană” [...]

În ziua de 5 iunie, adică opt zile⁴⁷¹ după rostirea discursului și când acesta era complet uitat, „Giornale d'Italia” a publicat un articol special despre declarațiile D-lui Kallay. Articolul a fost intitulat *Ungaria și Europa* și semnat cu inițialele V.G. Or, se știe prea bine că de câte ori D-l Virginio Gayda semnează un articol numai cum inițialele⁴⁷² sale, aceasta înseamnă că articolul l i-a fost „inspirat” de sus. Am fost, de altfel, informat din izvor demn de credință că D-l Gayda a fost într-adevăr chemat la Palatul Venezia unde i s-au dat indicațiuni precise în vederea articolului despre Ungaria [...]

Am avut totdeauna convingerea personală⁴⁷³ că între Italia și Ungaria au existat și există anume angajamente secrete scrise care prevedeau atât *casus foederis* cât și satisfacerea revendicărilor teritoriale ale Ungariei.

Am adus bănuielile și convingerile mele în repetate rânduri la cunoștința Domniei-Voastre. Astfel, am scris în raportul Np. 6521 din 8 august 1941 textual:

„În discursul său din 10 iunie [1941] Ducele a numit de două ori Ungaria în condițiuni suspecte. Prima dată când a spus că Ungaria, ale cărei acorduri politice⁴⁷⁴ cu Italia se urcă la anul 1926, și-a lărgit fruntariile și a doua oară când a afirmat că relațiunile cu Puterile aderente la Pactul Tripartit, adică cu Ungaria, Slovacia, România și Bulgaria, sunt mai mult decât cordiale, chiar acolo unde nu există acorduri speciale”.

Oricare cititor atent, obiectiv și deprins cu „descifrarea” declarațiunilor diplomatice concepute de obicei în stilul oracolelor clasice, va trebui să ajungă a trage din acest pasagiu – prin forța legilor gândirii – concluzia absolut certă că față de unul sau altul din aceste state există⁴⁷⁵ acorduri speciale. Luând pe rând cele patru state citate vedem clar că poate fi vorba numai de Ungaria⁴⁷⁶ [...]

Dacă ne mai reamintim faptul că Ducele a citat în toate manifestațiunile Ungaria totdeauna înaintea⁴⁷⁷ României și că D-l Bastianini a vorbit în expozeul său despre relațiunile italo-ungare pe un ton infinit mai călduros decât despre cele italo-române, putem vedea și înțelege clar care sunt speranțele ce România poate pune în Italia mussoliniană și fascistă. Personal nu mi-am făcut nici o iluzie în această privință și n-am încetat a informa Guvernul meu în mod obiectiv, clar și realist. Prima noastră datorie este de a vedea realitatea⁴⁷⁸ astfel precum este și ce de a lăsa iluziile conferențiarilor, care cred că este de ajuns să se vorbească cu mai mult sau mai puțin talent de „ginta latină” și să se citeze pasagii din poezii populare românești pentru a lua locul Ungariei și a ne asigura ajutorul integral al Italiei.

⁴⁶⁹ Miklos Kallay.

⁴⁷⁰ Subliniat în original.

⁴⁷¹ Subliniat în original.

⁴⁷² Subliniat în original.

⁴⁷³ Subliniat în original.

⁴⁷⁴ Subliniat în original.

⁴⁷⁵ Subliniat în original.

⁴⁷⁶ Subliniat în original.

⁴⁷⁷ Subliniat în original.

⁴⁷⁸ Subliniat în original.

Este un fapt greu de explicat, aproape o axiomă politică, că România nu va putea niciodată stabili cu fascismul relațiuni de așa natură încât prietenia italo-maghiară să treacă pe planul al doilea.

Articolul *Ungaria și Europa* este un simptom caracteristic al stării de spirit specific fasciste în ce privește Ungaria. Această stare psihologică particulară exclude – ca, de altfel, toate stările de afect și de pasiune – orice logică. Adică Italia fascistă, hotărâtă să continue războiul cu toate puterile și cu ultima energie chiar și peste limitele extreme, apără politica Ungariei, care de fapt a ieșit din război⁴⁷⁹ și care se străduiește în mod manifest să-și facă din aceasta un mare merit la Puterile anglo-saxone! Nu cred că în istorie s-a văzut o mai mare orbire! Ea se poate vedea numai în viața privată când bărbații sunt cuprinși de o pasiune atât de mare încât nu mai văd că sunt copios trădați de femeia favorită.

Am studiat mult complexul acesta specific al fascismului și am ajuns să-l înțeleg. Fascismul s-a născut din ura contra Tratatelor de Pace de la Paris⁴⁸⁰. Generația tânără care ceruse în 1914-1915 în mod violent intrarea Italiei în război contra Austriei și care a luptat activ în acel război a fost adânc dezamăgită de Tratatul de Pace, care n-au adus Italiei realizarea tuturor promisiunilor și tuturor speranțelor. De aici s-a născut o adevărată stare de furie⁴⁸¹ contra a tot ce a fost construit la Paris. Ungaria, înțelegând situațiunea, a bătut la porțile Italiei, care i s-au deschis imediat în modul cel mai larg. A distruge fruntariile Ungariei, fixate la Trianon, i se părea Ducei a distruge Tratatul de Pace, care n-au dat Italiei nici Dalmația, nici Corfu, nici Albania, nici regiunea Adana din Asia Mică, nici cea „compensațiune colonială” care trebuia să asigure Italiei materiile prime coloniale și o poziție de putere mondială.

La acestea s-a mai adăugat atitudinea României în chestiunea sancțiunilor și în conflictele speciale ale Italiei cu Societatea Națiunilor.

Din acest complex psihologic a rezultat și articolul *Ungaria și Europa*, prin care Italia acordă Ungariei deplina sa ocrotire. Din moment ce dânsa îi dă certificatul că „Ungaria este în plin cu oamenii și directivele Axei” ea taie Germaniei posibilitatea să acuze Ungaria de contrariu, căci în acel caz ea ar dezminți Italia⁴⁸². Scopul articolului devine, astfel, evident. El nu este scris la adresa Budapestei, ci la adresa Berlinului⁴⁸³, căruia i se reamintește că Ungaria a aderat înainte de izbucnirea războiului și în mod spontan⁴⁸⁴ la Pactul de Oțel⁴⁸⁵. Or, acel pact conține anumite obligațiuni precise care nu pot fi schimbate în mod unilateral în defavoarea Ungariei și în folosul unor state (ca România) ce s-au alăturat Axei nu⁴⁸⁶ în mod „spontan și sincer”, ci constrânși de situația „întâmplătoare și momentană”. Germania trebuie să înțeleagă că nici o schimbare a obligațiunilor luate prin Pactul de Oțel față de Ungaria nu poate avea loc fără consimțământul Italiei, semnatară⁴⁸⁷ acelui Pact.

⁴⁷⁹ Se avea în vedere contribuția simbolică a Ungariei în acel moment pe Frontul de Est.

⁴⁸⁰ Din anii 1919-1920.

⁴⁸¹ Subliniat în original.

⁴⁸² Subliniat în original.

⁴⁸³ Subliniat în original.

⁴⁸⁴ Subliniat în original.

⁴⁸⁵ Semnat la Berlin, la 22 mai 1939, de Germania și Italia.

⁴⁸⁶ Subliniat în original.

⁴⁸⁷ Subliniat în original.

Cred că avem tot dreptul să vedem în articolul în chestiune un „șah” contra politicii României de a câștiga Germania – prin importanța sacrificiilor noastre – pentru o modificare a Arbitrajului de la Viena.

Avem noi speranță să câștigăm pe Duce în viitor pentru cauza noastră? Să-mi fie permis să fiu extrem de sceptic. Singurul pe care dânsul ar fi dispus să-l acorde României ar fi cel mult Transnistria⁴⁸⁸ și aceasta, poate, contra unor concesiuni în Transilvania de Sud.

Perspectivile acestea ar fi desigur foarte negre, dacă Mussolini și fascismul – în forma sa actuală – ar fi eterne. Dar nici viața omenească, nici viața regimurilor politice nu sunt eterne. Una poate fi curmată de boală, iar cealaltă depinde de mersul evenimentelor, care în timp de război sunt întotdeauna foarte nesigure ...

În situația specifică de astăzi lucrurile s-ar putea schimba repede și perspectivele ar putea deveni mai senine.

Ca oameni realiști trebuie să ne punem însă întrebarea ce este de făcut cât timp durează situația de astăzi, care este așa cum am descris-o [...]

Înaintând acest raport Vă rog în mod stăruitor a nu-l arăta decât Domnului Mareșal Antonescu, Conducătorul Statului, și de a-l păstra în cel mai strict secret⁴⁸⁹. Nu l-am înaintat întrădins pe cale obișnuită Ministerului⁴⁹⁰, întrucât mă tem de indiscrețiuni, totdeauna posibile când un raport este cunoscut unui mare număr de persoane.

Vă rog totodată de a păstra cel mai strict secret față de Legația Italiei, care nu trebuie să știe că agentul Guvernului român la Roma pătrunde și înțelege jocul politicii italiene. În diplomatie nu trebuie niciodată să te lași condus de vanitatea de a arăta partenerului că l-ai înțeles. Personal mi-am făcut o lege absolută din considerațiunea aceasta.

Vă pot asigura la sfârșit că am scris raportul meu *sine ira et studio* cu sufletul cel mai senin și obiectiv, convins fiind că este prima mea datorie față de Guvernul Țării și de Istoria națiunii să spun conducătorilor răspunzători adevărul întreg și nemânjit de sulimanurile diplomatice obișnuite. Nu aparțin acestei categorii de diplomați care consideră ca culmea artei diplomatice de a crea în preajma lor castele de iluzii deșarte.

Primiți, Vă rog, Domnule Președinte ale Consiliului, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Ministrul României la Roma,
V. Grigorcea

⁴⁸⁸ Subliniat în original.

⁴⁸⁹ Sublinieri în original.

⁴⁹⁰ Afacerilor Străine.

**160 - [18 august 1943] – Telegrama Mareșalului I. Antonescu
adresată Prof. Napoleon Crețu,
secretar general al Ministerului Culturii Naționale**

Transmite: „Sentinela”⁴⁹¹

Nr. 26 – 18 august 1943, orele 10,10⁴⁹²

Mulțumesc cu atât mai mult astăzi corpului didactic secundar pentru înalta sa ținută patriotică și pentru înțeleapta înțelegere a *chemărilor impuse* de lupta în războiul *dreptății naționale*, cu cât șefii fostelor partide politice⁴⁹³ mă somează prin memorii, în numele lor și al câtorva persoane bine cunoscute prin trecutul lor, să retrag armata din lupta, fiindcă le-o cere, amenințând, bine cunoscuții domni Citta Davila, Cornel I. Bianu, Botez și alți evrei prin posturile de radio din Londra și Washington.

Este evident pentru cea mai simplă minte că părăsirea luptei pe care o ducem în Răsărit, pentru asigurarea ființei de azi de totdeauna a vieții, libertății și integrității neamului, fără nici o garanție serioasă că sacrificiile ce am făcut nu au fost zadarnice, ar fi un odios de trădare față de Moldova, Bucovina și Basarabia, față de istorie și de onoarea noastră; și chiar față de ardeleni, care nu numai că n-ar avea nimic de câștigat, dar ar avea totul de pierdut, dacă Regatul ar intra în parte sau în total sub sclavia asiatică.

De aceea sunt recunoscător corpului didactic și tuturor celor care exprimă, în aceste momente, simțăminte de încredere în conducerea neamului.

Mareșal Antonescu

161 - [22 septembrie 1943] – Jurnal al Consiliului Miniștrilor

JURNAL Nr. 850

CONSILIUL MINIȘTRILOR⁴⁹⁴

În ședința sa de la 22 septembrie 1943

Luând în deliberare referatul

Domnului Ministru al Afacerilor Interne,

înregistrat la Nr. 201 177/17 septembrie 1943,

D E C I D E:

Autoriză pe Domnul Ministru al Afacerilor Interne ca pe baza art. 26 din Decretul – Lege Nr. 236/1941, modificat prin Decretul – Lege Nr. 490, publicat în **Monitorul Oficial** Nr. 174 din 28 iulie 1943, să stabilească domiciliul obligatoriu persoanelor a căror activitate este de natură a tulburarea ordinii și liniștei publice, după cum urmează:

1. Feldman Ștefan

A călătorit pe CFR fără autorizație.

⁴⁹¹ Cartierul General al Mareșalului

⁴⁹² ANIC, fond DGP, dosar 71/1943, f. 1.

⁴⁹³ Referire la Iuliu Maniu și Constantin I. C. Brătianu.

⁴⁹⁴ ANIC, fond DGP, dosar 22/1943, filele 8-10.

2. Pop Elena	Colportare de știri false și tendențioase.
3. Heimsohn Paul	Obținând o autorizație de călătorie, s-a ocupat de alte interese decât celea pentru care i se eliberase autorizația.
4. Heinrich Iacob Herman	A angajat în serviciul său personal creștin, fără aprobare.
5. Răceală I. Maria	A acceptat să servească la evrei.
6. Cadar Nicolae	În calitate de mandatar al Guvernământului Basarabiei a încasat fără drept suma de lei 486 830 de la Societatea Concordia ,
7. Grünfeld Gavril	Fost condamnat 3 luni închisoare corecțională, pentru delictul de păstrare de broșuri cu conținut primejdios.
8. Milanovici Peter	Indezirabil pentru siguranța Statului.
9. Stratulat Teodor Ivanovici	Condamnat pentru trecerea frauduloasă a frontierei și spionaj.
10. Ceașescu Niculae	E vechi militant comunist, condamnat, periculos pentru ordinea și siguranța Statului.
11. Felner Zoltan	Infractor notoriu și periculos ordinei și siguranței publice, prin legăturile pe care le are cu persoane străine de neamul nostru.
12. Chirtoacă Pavel	Cunoscut comunist, fost condamnat pentru instigare la grevă și nesupunerea muncitorimii din regiunea forestieră Vatra Dornei.
13. Marinescu Victor	Bețiv incorrigibil.
14. Hazu Gheorghe	S-a făcut vinovat de maltratarea copiilor și soției sale, trăind în concubinaj cu o altă femeie.
15. Eftimiu Victor	A întreținut la Mangalia, într-un cerc de ziariști și scriitori, discuții în legătură cu evenimentele externe și interne, de natură a prejudicia interesele neamului.
16. Canarache V.	Idem,
17. Nicolescu Mihai	Comunist condamnat la 5 ani muncă silnică.
18. Păcățeanu Simion	Contrabandă de cai.
19. Posecan Gheorghe	Idem.
20. Posecan Ștefan	Idem.
21. Palvergean Florea	Idem.
22. Palvergean Filip	Idem.
23. Andrieș Gh. Ion	Idem.
24. Munteanu Tony	Idem.
25. Tanger Petre	Idem.
26. Vogel Nicolae	Idem.
27. Hursch Petre	Idem.
28. Olar Carol	Idem.
29. Kutchera Francisc	Idem.
30. Mulboch Petre	Idem.
31. Reisz Iohan	Idem.
32. Geber Carol	Idem.
33. Stica Nistor	Idem.
34. Gara Iosif	Idem.

35. Brandenburg Anton	Idem.
36. Beker Iosif	Idem.
37. Merteș (Mihai) Matei	Idem.
38. Ionescu Florea Marin	A executat o condamnare pentru participare la asociații interzise și transmiteri de ordine scrise.
39. Petruca Iosif	Practică pe o scară întinsă vagabondajul, refuzând să muncească.
40. Putice Vasile	Trecerea frauduloasă a frontierei din Iugoslavia în România ⁴⁹⁵ .

Semnături olografe:

M[areșal] Antonescu

G[enera]l D. I. Popescu
I. Marinescu
I. Petrovici
Dr. Tomescu

**162 - [1 noiembrie 1943] – Mesajul lui
R. Bova Scoppa adresat lui M. Antonescu**

LEGAȚIA REGALĂ A ITALIEI
București⁴⁹⁶

1 noiembrie 1943

Domnule Președinte al Consiliului de Miniștri⁴⁹⁷,

Îngăduiți-mi să vă rețin atenția asupra unei probleme strict personale.

O voce, în general bine informată și care se bucură de încrederea mea, îmi raportează că în unele cercuri germane din București se formulează împotriva mea o triplă acuzație, în mod precis:

⁴⁹⁵ Prevederile Jurnalului nr. 850 au fost aplicate prin Deciziunea nr. 201 177/17 septembrie 1943 semnată de general D. I. Popescu (*ibidem*, filele 14), stabilindu-se „domiciliu obligatoriu în lagărul Tg. Jiu” pentru cei 40 de indivizi incriminați, cu începere din/ pe termenul, precum în cazurile:

„10. Ceașescu Nicolae, din București 9 august 1943/ pe termen nelimitat.

15. Eftimiu Victor, din București Idem.

16. Canarache V. Idem” (*ibidem*, f. 2-3).

Printr-un Jurnal ulterior al Consiliului Miniștrilor au fost incriminați:

„39. Max Auschnitt S-a dat drept titular al unor drepturi ce nu-i aparțineau, încercând să inducă în eroare, prin promisiuni irealizabile, Statul.

40. Alexandrescu Aglaia Proxenetă.

41. Gheorghiu Gheorghe, zis Dej Activitate comunistă.

42. Chivu Stoica Idem.

43. Mănescu Șt. Racovschi, zis Cocu Idem.

44. Ivanovici Dumitru Idem” (*ibidem*, f. 18).

⁴⁹⁶ Original în limba franceză.

⁴⁹⁷ ANIC, fond PCM – Cabinet civil M. Antonescu, dosar 314, filele 62-64.

1) că eu am lucrat împotriva Axei; că eu am trimis la Roma rapoarte contra Germaniei;

2) că eu mi-aș fi însușit câteva milioane aparținând statului italian și le-aș fi depus la Banca Comercială Italo-Română din București;

3) că, socotindu-mă drept „un element foarte periculos posedând secrete politice și militare pe care le-aș fi transmis anglo-saxonilor, Reichul se opune ca eu și ceilalți membri ai Misiunii mele⁴⁹⁸ să putem fi conduși – în caz de ruptură – până la frontiera unei țări neutre, potrivit normelor dreptului internațional”.

Dacă, în această circumstanță, eu mă adresez Dv. cu un răspuns la această triplă acuzare, este pentru că Dv. ați fost martorul cel mai bine plasat și mai calificat al activității mele politice.

La 1) – răspund prin a repeta ceea ce i-am declarat Baronului von Killinger în 20 septembrie trecut, când, din ordinul Guvernului său, el a insistat ca eu să mă raliez partidului republican fascist⁴⁹⁹. Dacă Reichul vrea să facă o anchetă serioasă privind atitudinea mea față de Germania în cursul carierei mele diplomatice, Ministrul Rudolf Rahn, Baronul Hoyningen Huene și mai ales Consulul General Kraul, actualmente în funcție la *Auswärtiges Amt*⁵⁰⁰, sunt în măsură să furnizeze informații precise relativ la colaborarea cordială și fără rezerve pe care am urmărit-o în relațiile cu omologii mei germani la Ankara, Geneva și Lisabona. În ceea ce privește misiunea mea la București, necunoscând limba germană și, în consecință, lipsit de posibilitatea de a stabili un contact intim cu Baronul von Killinger, am obținut de la Ministerul meu⁵⁰¹ - nu fără dificultate – ca să-l trimită pe D-l Gerbore, un mare prieten al Germaniei, care vorbește perfect nemțește, pentru a consolida raporturile între cele două Legații. De altminteri, Baronul von Killinger însuși mi-a declarat - la 20 septembrie [1943] – că el a avut mereu cea mai mare încredere în mine.

Fără să fi sabotat vreodată Axa, adică propria-mi țară, eu n-am ascuns totuși Guvernului meu preocupările personale în privința evoluției evenimentelor militare; chiar vizavi de Baronul von Killinger, începând din noiembrie 1942, cu o perfectă loialitate, eu i-am transmis prin D-l Gerbore ce pericole s-ar putea ivi din situația generală, în care Italia – redusă la rol de teatru secundar în război – trebuia să se afle într-o situație de slăbiciune tot mai accentuată comparativ cu inamicii tot mai puternici. Dacă, exprimând o opinie sinceră, fondată pe examenul obiectiv al faptelor și pe avizul persoanelor autorizate, este o crimă, numai în acest caz eu accept acuzația [...]

Vă rog să credeți, scumpe Domnule Președinte, în devotamentul inalterabil cu care eu rămân fidelul amic al Excelenței Voastre⁵⁰².

R. Bova Scoppa

⁴⁹⁸ Legația Regală a Italiei la București.

⁴⁹⁹ Al lui Benito Mussolini.

⁵⁰⁰ Ministerul de Externe din Berlin.

⁵⁰¹ Ministerul Afacerilor Străine din Roma.

⁵⁰² Devotamentul diplomatului italian a durat până la ... 23 august 1944, întrucât după aceea, în întrevederile cu Regele Mihai I, s-a exprimat cu totul altfel!

**163 - [8 decembrie 1943] – Ministerul Justiției
către Președinția Consiliului de Miniștri,
în problema redobândirii cetățeniei române de către
urmașele lui Titu Maiorescu**

ROMÂNIA
MINISTERUL JUSTIȚIEI
Direcțiunea Juridică
No. 177322/8 decembrie 1943

Domnule Secretar General⁵⁰³,

La adresa Dv. cu No. 310.193 din 20 noiembrie a.c., am onoarea a vă comunica, referitor la chestiunea naturalizării Doamnei Livia Dymysza născută Titu Maiorescu și a fiicelor sale Livia Dymysza (necăsătorită) și Jeanine Plater-Zyberk, că – în conformitate cu dispozițiunile legii în vigoare pentru dobândirea și pierderea naționalității române – petiționara Livia Dymysza, fiind văduvă încă din anul 1918, poate obține redobândirea cetățeniei române pierdută prin căsătoria cu supusul lituanian Dymysza, iar fiica sa cu numele tot de Livia Dymysza are posibilitatea de a deveni cetățeană română prin naturalizare, după dreptul comun, eventual ci dispensa stagiului de 10 ani dacă va face dovada că îndeplinește una din condițiunile prescrise de art. 11 din citata lege.

În ce privește pe cealaltă fiică, cu numele Jeanine Plater-Zyberk, care este căsătorită cu un lituanian deportat în Siberia în anul 1941, dânsa, nefiind nici văduvă – nici divorțată, nu poate să-și schimbe naționalitatea pe calea prevăzută de legea naționalității române.

Singura acțiune simplă și rapidă pentru regularizarea situațiunii juridice a celor trei doamne, descendente ale lui Titu Maiorescu, după cum ni se afirmă, ar fi să li se acorde cetățenia română printr-un decret-lege special⁵⁰⁴, care să le scutească de formalitățile complicate prevăzute de legea naționalității române.

Aceasta ar fi și soluțiunea propusă de D-l Ministru al Justiției.

Primiți, vă rog, Domnule Secretar General, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

p. Ministru,
Damian Ștefănescu
p. Director,
Emil Diaconescu

Domniei-Sale
Domnului Ioan A. Rădulescu
Secretar General al Președinției
Consiliului de Miniștri

⁵⁰³ ANIC, fond PCM – Cabinet Mihai Antonescu, dosar 419, f. 79.

⁵⁰⁴ Potrivit Notei Secretariatului General al Cabinetul Civil din 11 decembrie 1943, Mareșalul Antonescu a pus următoarea rezoluție pe această recomandare: „Da” (*ibidem*, f. 78).

**164 - [16 decembrie 1943] Mesajul adresat de
Victor Cădere Mareșalului I. Antonescu**

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI

Lisabona, 16 decembrie 1943

[*Scrisoare de mulțumire
și de felicitare/A*]⁵⁰⁵

Domnule Mareșal⁵⁰⁶,

Cu ocazia Sf. Sărbători ale Crăciunului și Anului Nou 1944⁵⁰⁷, Vă rog să binevoiți a primi în numele meu personal și al Românilor de aici cele mai respectuoase urări de fericire.

Dumnezeu să Vă ajute pentru ca să reintegrați Țara în toate drepturile ei sfinte și nepieritoare.

Ministrul României,
Victor Cădere

**165 - [24 decembrie 1943] – Schimb de telegrame
General C. Sănătescu – Mareșal I. Antonescu**

Mareșal Antonescu⁵⁰⁸

Loco

București, Palatul Regal

Nr. 4185 – 24.12.1943, ora 10,30

Respectuos vă rog a primi urări de Sărbători fericite și anul ce vine să vă aducă mulțumire deplină⁵⁰⁹.

General Adjutant
Sănătescu

⁵⁰⁵ Adăugat pe textul original de Antonescu.

⁵⁰⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1945, f. 303.

⁵⁰⁷ După cum se desprinde și din celelalte documente, în decembrie 1943 – ianuarie 1944 au transmis mesaje Mareșalului (*ibidem, passim*), cu prilejul Crăciunului și Anului Nou, Nicodim, Patriarhul României, Președintele Academiei Române (prof. I. Simionescu), numeroși profesori universitari, decanii și rectorii universităților din țară – București (Horia Hulubei), Odessa (prof. Ceasovnicov), Sibiu-Cluj (Iuliu Hațieganu), Iași (M. David). Brașov (Victor Jinga), prim-președintele Curții de Casație (D. Lupu), directorul general al CFR (general T. C. Orezeanu), șeful Cenzurii Centrale a Presei (lt.-col. Magistrat D. Ahanasiu), directorul SSI-ului (Eugen Cristescu), șeful Sportului Românesc (prof. I. Gheorghiu), directorul general al PTT (col. Gh. Teodorescu), prefectul Poliției Capitalei (general N. Pălăngeanu), directorul general al Polițiilor (general N. Diaconescu), și mitropoliții și episcopii, parohi ș.a.

⁵⁰⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 312.

⁵⁰⁹ O falsă urare, în perspectiva în care semnatarul se va afla între principalii actori ai loviturii de stat de la 23 august 1944!

Domnului
General Adjutant Sănătescu⁵¹⁰
Palatul Regal,
Loco

Vă mulțumesc călduros și vă rog să primiți, Domnule General, cele mai bune urări personale pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9497/30.XII.1943

166 - [27 decembrie 1943] – Schimb de mesaje
Prof. I. Petrovici – Mareșal I. Antonescu

Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁵¹¹,
Conducătorul Statului Român
Loco
București
Nr. 13818 – 27.12.1943, ora 14,50

Rog să primiți de Sfintele Sărbători și de Anul Nou felicitările omagiale ale unui modest colaborator căruia i-ați dat puțința să-și servească țara în aceste vremuri mari și grele alături de Dv.

Profesor I. Petrovici

Domnului
Profesor Ion Petrovici⁵¹²,
Ministrul Culturii Naționale
Loco

Vă rog să primiți, Domnule Petrovici, cele mai bune mulțumiri pentru gândul trimise și calde urări pentru reușita misiunii ce aveți și pentru Dv. personal.

Mareșal Antonescu

Nr. 9497/30.XII.1943

⁵¹⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 312.

⁵¹¹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 121.

⁵¹² *Ibidem*, f. 120.

167 - [27 decembrie 1943] – Schimb de mesaje
Patriarhul Nicodim – Mareșalul I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Ion Antonescu⁵¹³,
 Conducătorul Statului
 Predeal
 București - Nr. 1751 – 27.12.1943, ora 10,40

Cu prilejul Sfințelor Sărbători și Anului Nou 1944, biserica strămoșească roagă smerit pe Domnul Isus și pe Prea Curata Lui Maică să vă hărăzească, Domnule Mareșal, realizarea gândurilor mari pentru care V-ați dăruit României, sănătate și viață îndelungată, înălțată și apărată de toate primejdiile, lumină și putere întru slava lui Dumnezeu și spre norocul nostru.

Patriarhul României,
 Nicodim

Înalt Prea Sfinției Sale
 Nicodim⁵¹⁴,
 Patriarhul României
 Loco
 Vila
 Nr. 260 – 1.1.1944, ora 22,00

Vă mulțumesc din inimă, Înalt Prea Sfințite, pentru u.rările pe care mi le faceți în numele bisericii strămoșești, care de veacuri stă la temelia unității noastre și care a întărit sufletele tuturor generațiilor, pentru a lupta și izbăvi Neamul nostru de năvălitorii care-i amenințau ființa.

Sunt cu tot sufletul lângă acei care slujesc altarul și care, prin cinste și omenie, prin fapta și vorba lor, întăresc sufletele pentru lupta de apărare pe care o ducem, iar Înalt Prea Sfinția Voastră, în acest al 79-lea an al vieții și al 52-lea an de păstorie, îi doresc sănătate și viață lungă, pentru împlinirea misiunii pe care o aveți.

Mareșal Antonescu

Nr. 9407/30.XII.1983

⁵¹³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 391.

⁵¹⁴ *Ibidem*, filele 389-390.

168 - [28 decembrie 1943] – Schimb de mesaje
Mircea Vulcănescu – Mareșal I. Antonescu

Mareșalului
 Ion Antonescu⁵¹⁵,
 Conducătorul Statului Român
 București

București
 Nr. 84 1302 – 28.12.1943, ora 15,30

Un An Nou cu sănătate, voie bună, spor și izbândă în toate pentru înălțarea
 neamului și bucuria personale vă dorește, din toată inima,

Mircea Vulcănescu

Domnului
 Mircea Vulcănescu⁵¹⁶,
 Subsecretar de Stat al Finanțelor
 Loco

Vă mulțumesc și vă rog să primiți cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9497/30.XII.1943

169 - [30 decembrie 1943] – Schimb de telegrame
C. Argetoianu – Mareșal I. Antonescu

Mareșal Antonescu⁵¹⁷,
 Conducătorul Statului
 București
 București - Nr. 4393 – 30.12.1943, ora 13, 00

Ca orice român conștient de greutatea vremurilor, vă urez sănătate și izbândă.

C. Argetoianu
 Victor Emanuel, 36
 București

⁵¹⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 147.

⁵¹⁶ *Ibidem*, f. 145.

⁵¹⁷ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 212.

Domnului
Constantin Argetoianu⁵¹⁸
Str. Victor Emanuel, 36
București

Vă rog să primiți, Domnule Argetoianu, cele mai calde mulțumiri pentru gândul trimis și vă urez un An Nou fericit.

Mareșal Antonescu

Nr. 9497/30.12.1943

**170 - [30 decembrie 1943] – Telegrama diplomatului
D. Hiott adresată Mareșalului I. Antonescu**

Domnului
Mareșal Antonescu⁵¹⁹
București
Vichy
Nr. 0045 – 30.12.1943, ora 14,20

În preajma Anului Nou, vin să ureze Domniei Voastre fericire, noroc și viață lungă în interesul iubitei noastre patrii.

Respectuos devotat –

Hiott⁵²⁰

**171 - [30 decembrie 1943] – Schimb de mesaje
Dr. Al. Vaida-Voievod – Mareșal I. Antonescu**

Excelenței Sale
Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁵²¹,
Conducătorul Statului
București, Președinție
Sibiu - Nr. 5584 – 30.12.1943, ora 18,50

Cu ocazia Sărbătorilor și Anului Nou, rog agreați urările mele ca Dumnezeu să vă oțelească perseverența muncii neobosite, dăruindu-vă sănătate deplină pentru a putea conduce nava neamului cu forță printre valurile ostile răzvrătite și deasupra stâncilor adâncimilor acoperite ale nepriceperii și miopiei în limanul liniștie al țării salvate.

⁵¹⁸ *Ibidem*, f. 211.

⁵¹⁹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 272.

⁵²⁰ Dintre diplomații români acreditați în străinătate au mai transmis mesaje de felicitare (*ibidem*, fila 269 și urm.): miniștrii la Bratislava, Budapesta, Copenhaga, Sofia, Helsinki, Ankara, Vatican, Lisabona, Berna și unii dintre consuli.

⁵²¹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, filele 204-205.

Devotat –

Vaida-Voievod

Domnului
 Doctor Vaida-Voievod⁵²²
 Sibiu

Vă mulțumesc. Dumnezeu să ne ajute să ridicăm Țara prin muncă și să o salvăm prin luptă.

Vă urez sănătate.

Mareșal Antonescu

172 - [31 decembrie 1943] – Schimb de telegrame
Gh. Davidescu – Mareșal I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Ion Antonescu⁵²³,
 Conducătorul Statului
 Loco
 București
 Nr. 267 – 31.12.1943, ora 13, 00

În preajma Anului Nou, binevoiți a primi, împreună cu Doamna Antonescu, respectuoase urări de sănătate și fericire spre binele neamului și al țării.

[Gheorghe] Davidescu,
 Secretar General al Ministerului de Externe

Domnului
 Davidescu⁵²⁴,
 Secretar General al Ministerului de Externe
 București

Vă mulțumesc călduros pentru gândul trimis și vă rog să primiți cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9499/30.XII.1943

⁵²² *Ibidem*, f. 202.

⁵²³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 170.

⁵²⁴ *Ibidem*, f. 168.

173 - [31 decembrie 1943] – Schimb de telegrame
G. G. Mironescu – Mareșal I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Ion Antonescu⁵²⁵,
 Conducătorul Statului Român
 București
 București
 Nr. 362755 – 31.12.1943, ora 19, 00

Cu ocazia Anului Nou, vă rog să primiți urările mele cele mai bune de sănătate și viață îndelungată. Urez să conduceți la izbândă poporul român în aceste extrem de grele împrejurări, dobândind dreptate pentru neamul românesc, cu întregirea hotarelor lui firești.

George Mironescu,
 Fost Prim Ministru
 Calea Rahovei, 157

Domnului
 George Mironescu⁵²⁶
 Calea Rahovei, 157,
 București

Vă mulțumesc călduros și vă rog să primiți, Domnule Mironescu, cele mai bune urări pentru Noul An.
 Dumnezeu să ne ajute.

Mareșal Antonescu

Nr. 9497/30.XII.1943

174 - [31 decembrie 1943] – Mesaj adresat familiei
Mareșal I. Antonescu

Doamnei și Domnului
 Mareșal Antonescu⁵²⁷
 Președinția Consiliului de Miniștri,
 București
 Brașov
 Nr. 279 – 31.12.1943, ora 20,30

⁵²⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, filele 208-209.

⁵²⁶ *Ibidem*, f. 207.

⁵²⁷ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 279.

Cu ocazia Anului Nou urăm la mulți ani părinților noștri ce ne-au adunat, ocrotindu-ne.

Copii din Preventoriul
Timișul de Jos

175 - [31 decembrie 1943] – Schimb de mesaje
Prof. A. C. Cuza – Mareșal I. Antonescu

Excelenței Sale
Mareșal Ion Antonescu⁵²⁸,
Conducătorul Statului
București
Iași
Nr. 1295 – 31.12.1943, ora 24, 00

Vă rog a primi urările mele cele mai călduroase de sănătate și izbândă glorioasă.

A. C. Cuza

Domnului
Profesor A. C. Cuza⁵²⁹
Iași

Vă mulțumesc din inimă, Domnule Profesor, și vă rog să primiți cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

176 - [31 decembrie 1943] – Schimb de telegrame
Mareșal I. Antonescu – Papa Pius XII

București, 31 decembrie 1943

Sanctității Sale
Papa Pius XII⁵³⁰
Cetatea Vaticanului

Rog pe Sanctitatea Voastră să binevoiască a primi urările respectuoase și călduroase pe care le adresez Sanctității Voastre cu prilejul Noului An.

Mareșal Antonescu

⁵²⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, filele 200-201.

⁵²⁹ *Ibidem.*

⁵³⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 77 (original în limba franceză).

Vatican, 3.1.1944

Excelenței Sale
Mareșalului Ion Antonescu⁵³¹
București

Confirmând primirea urărilor pe care nu le-ați adresat, vă transmitem din toată inima ceea ce noi am exprimat Domnului în acest an – pentru persoana Dv. și pentru țara Dv. nobilă.

Pius XII

177 - [31 decembrie 1943] – Schimb de telegrame
Adolf Hitler – Mareșal I. Antonescu

Excelenței Sale
Domnului
Mareșal Antonescu⁵³²,
Conducătorul Statului Român
București

Berlin

Nr. 3144 – 31.12.1943, ora 16,42

Domnule Mareșal, pentru Anul Nou vă trimit, împreună cu felicitările mele cele mai cordiale și cele mai bune urări ale mele pentru fericirea Dv. personală și viitorul poporului român, strâns unit cu noi prin frăția armelor.

Totodată, îmi exprim certitudinea că această grea luptă a vitezelor noastre trupe, purtată pentru libertatea și viitorul Europei, va fi încoronată de o victorie definitivă.

ADOLF HITLER⁵³³

178 - [31 decembrie 1943] – Schimb de telegrame
Mareșal I. Antonescu – Președintele Turciei

București, 31 decembrie 1943

⁵³¹ *Ibidem.*

⁵³² ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 13. (Document original în limba germană)

⁵³³ Mareșalul l-a felicitat, tot la 31 decembrie 1943, pe Adolf Hitler (*ibidem*, filele 10, 12, 15), astfel că mesajele s-au intersectat pe drum.

Excelenței Sale
Președintelui Republicii Turcia⁵³⁴
Ankara

În răsăritul Noului An, formulez, Domnule Președinte, atât pentru Excelența Voastră cât și pentru nobila națiune turcă cele mai bune urări și deplină încredere în nobila misiunea a Turciei și a Excelenței Voastre.

Mareșal Antonescu

Ankara, 4 ianuarie 1944

Excelenței Sale
Domnului
Mareșal Antonescu⁵³⁵,
Conducătorul Statului Român
București

Vă mulțumesc călduros Excelenței Voastre pentru mesajul pe care a binevoit să mi-l adreseze cu ocazia Anului Nou și prezint urările mele sincere ce le formulez pentru binefacerea Dv. personală și pentru prosperitatea nobilei națiuni române.

Ismet Inonu

179 - [31 decembrie 1944] – Schimb de mesaje
Mareșal I. Antonescu – Președintele Finlandei, R. Ryti

București, 31 decembrie 1943

Excelenței Sale
Președintele Republicii Finlandeze⁵³⁶
Helsinki

Rog pe Excelența Voastră să binevoiască a primi urările mele cele mai sincere și cele mai călduroase pentru anul 1944, aceleași urări adresându-se și eroicei națiuni finlandeze căreia poporul român îi păstrează o afectuoasă și indestructibilă amiciție.

Mareșal Antonescu

⁵³⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, filele 73, 76.

⁵³⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 73.

⁵³⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 89.

Helsinki, 4 ianuarie 1944

Excelenței Sale
Mareșal Antonescu⁵³⁷
București

Foarte sensibil la amabila Dv. telegramă și la felicitările Dv. atât de cordiale cu prilejul Noului An, rog pe Excelența Voastră să accepte cele mai bune urări ale mele pentru fericirea personală și pentru prosperitatea României.

Risto Ryti,
Președintele Republicii Finlanda

180 - [31 decembrie 1943] – Schimb de telegrame
Mareșal I. Antonescu – Președintele Portugaliei

București, 31 decembrie 1943

Excelenței Sale
Președintele Republicii Portugheze⁵³⁸
Lisabona

Rog pe Excelența Voastră să binevoiți a primi cele mai bune urări cu prilejul Noului An.

Mareșal Antonescu

Excelenței Sale
Mareșalului Antonescu⁵³⁹,
Conducătorul Statului Român
București

Cu sincera mea recunoștință, rog pe Excelența Voastră să binevoiască a primi cele mai vii mulțumiri ale mele și profit pentru a reînnoi cele mai bune urări ale mele cu prilejul Noului An.

General Carmona

⁵³⁷ *Ibidem.*

⁵³⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 85.

⁵³⁹ *Ibidem.*

**181 - [31 decembrie 1943] – Schimb de telegrame
General Olimpiu Stavrat – Mareșal I. Antonescu**

Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁵⁴⁰,
Conducătorul Statului
București

Chișinău - Nr. 1901 – 31.12.1943, ora 15, 00

Sărbătorind începutul Anului Noua 1944, autoritățile și populația acestei provincii, mândră de a fi sub directa conducere a dezrobitorului ei, vă exprimă sentimente de adânc devotament și statornică recunoștință, rugându-vă să primiți respectuoase urări de sănătate și viața îndelungată, pentru izbânda și gloria neamului românesc.

Guvernatorul Basarabiei,
General de divizie
O. Stavrat

Domnului
General O. Stavrat⁵⁴¹,
Guvernatorul Basarabiei
Chișinău
Vila Predeal
Nr. 352 – 6.1.1944, ora 14, 00

Vă mulțumesc călduros, Domnule General, Dv., autorităților și blândului popor basarabean, pentru gândul trimis și vă rog să primiți cele mai bune urări pentru Noul An, în care trebuie să pășim cu încredere.

Mareșal Antonescu

**182 - [31 decembrie 1943] – Telegrama adresată de
Hermann Goering Mareșalului I. Antonescu**

Excelenței Sale
Domnului
Mareșal Antonescu⁵⁴²,
Conducătorul Statului Român

Berlin

⁵⁴⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, filele 266-267.

⁵⁴¹ *Ibidem*, filele 265-267 verso.

⁵⁴² ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 32. (Textul original în limba germană).

Nr. 05032 – 31.12.1943, ora 17,20

Cu prilejul Anului Nou, mă gândesc la Excelența Voastră și vă trimit cele mai bune urări, atât pentru Excelența Voastră personal, cât și pentru poporul român.

Credința noastră nestrămutată în dreptatea cauzei noastre va fi și în anul viitor garanția victoriei finale a Puterilor Axei.

Al Excelenței Voastre devotat –

Goering,
Mareșal al Marelui Reich German⁵⁴³

183 - [31 decembrie 1943] – Telegrama Ambasadorului Turciei Suphi Tanrioer adresată Mareșalului I. Antonescu

Domnului
Mareșal Antonescu⁵⁴⁴,
Conducătorul Statului Român

București
31.12.1943, ora 20, 00

Vă rog, Domnule Mareșal, să primiți cele mai călduroase și sincere felicitări cu ocazia Noului An.

Vă trimit cele mai bune urări pentru fericirea personală a Excelenței Voastre și a Doamnei Mareșal Antonescu, cât și pentru prosperitatea României de care suntem legați prin legăturile cele mai strânse prietenii.

Suphi Tanrioer,
Ambasadorul Turciei la București⁵⁴⁵

184 - [Decembrie 1943] – Schimb de felicitări Arhiducesa Ileana - familia Mareșal I. Antonescu cu prilejul Crăciunului 1943 și Anului Nou 1944⁵⁴⁶

De Sfintele Sărbători și de Anul Nou ce începe vă trimit la amândoi⁵⁴⁷ gândurile mele cele mai calde, cu urarea și rugăciune ce este în inima noastră a tuturor – izbândă și pace.

⁵⁴³ Răspunsul Mareșalului Antonescu (*ibidem*, f. 30).

⁵⁴⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 45. (Original în limba franceză).

⁵⁴⁵ Răspunsul Mareșalului Antonescu (*ibidem*).

⁵⁴⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 3.

⁵⁴⁷ Soții Antonescu.

Conducătorul Statului Român
20 ianuarie 1944

Alteță Imperială⁵⁴⁸,

Împreună cu Doamna Antonescu, vă mulțumesc din toată inima pentru atenție și vă rog să primiți cele mai alese urări și să credeți în sentimentele noastre devotate.

Mareșal Antonescu

Alteței Sale Imperiale
Arhiducesei Ileana

185 - [Decembrie 1943] – Telegrama lui Petrache Lupu
destinată Mareșalului Ion Antonescu⁵⁴⁹

Pe locul sfânt de la Maglavit, unde Tatăl ceresc s-a coborât, m-am rugat în continuu pentru sănătatea întregii familii a Dv. și de acum înainte mă rog mereu să vă dea Dumnezeu putere să conduceți țara pe care ați mărit-o. Mulți ani să vă ajute să o mai măriți. La Mulți Ani cu sănătate, noroc și fericire.

Petrache Lupu

186 - [1 ianuarie 1944] – Telegrama lui J. von Ribbentrop
adresată Mareșalului I. Antonescu

Excelenței Sale
Domnului
Mareșal Antonescu⁵⁵⁰,
Conducătorul Statului Român

Berlin - Nr. 4 – 68, 1.1.1944, ora 03,05

În pragul Noului An, trimit Excelenței Voastre cele mai cordiale urări ale mele pentru fericirea personală a Excelenței Voastre și pentru viitorul României, aliata noastră credincioasă prin frăție de arme.

⁵⁴⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 5.

⁵⁴⁹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 555/1942, f. 37 (cu răspunsul Mareșalului, f. 36).

⁵⁵⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 35. (Document original în limba germană).

Știu că sunt unit cu Excelența Voastră prin certitudinea că lupta noastră comună pentru libertate va fi încununată de victoria armatelor noastre.

Joachim von Ribbentrop,
Ministrul de Externe al Reichului⁵⁵¹

187 - [1 ianuarie 1944] – Schimb de mesaje
Eugen Cristescu – Mareșal I. Antonescu

Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁵⁵²,
Conducătorul Statului
Loco

București

Nr. 190002 – 1.1.1944, ora 8,30

În fruntea ofițerilor și funcționarilor Serviciului [Special de Informații], Vă rugăm să binevoiți a primi respectuoase, sincere urări de sănătate, fericire și viață îndelungată.

Rugăm Atotputernicul să vă hărăzească bucuria îndeplinirii integrale a idealurilor noastre naționale.

Eugen Cristescu
Str. I. C. Saita, nr. 10

Domnului
Eugen Cristescu⁵⁵³
Str. I. C. Saita, nr. 10
Loco

Vă mulțumesc din inimă și vă doresc Dv. și colaboratorilor Dv. un an fericit.

Mareșal Antonescu

Nr. 9497/1943

⁵⁵¹ Răspunsul Mareșalului Antonescu (*ibidem*, f. 34).

⁵⁵² ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 375.

⁵⁵³ *Ibidem*.

188 - [1 ianuarie 1944] – Schimb de telegrame
Prof. Mircea Djuvara – Mareșal I. Antonescu

Mareșal Antonescu⁵⁵⁴

București

București - Nr. 180042 – 1.1.1944, ora 9,55

Călduroase urări personale și pentru izbânda drepturilor țării.

Mircea Djuvara,
Fost Ministru Justiție

Domnului

Mircea Djuvara⁵⁵⁵

Str. Sofia, 16,

București

Vă mulțumesc călduros și vă rog să primiți cele mai bune urări pentru Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9497/3.XII.1943

189 - [1 ianuarie 1944] – Schimb de mesaje
Prof. M. David - Mareșalul I. Antonescu

Domnului

Mareșal Ion Antonescu⁵⁵⁶,

Conducătorul Statului

București

Iași - Nr. 52 – 1.1.1944, ora 15,50

Universitatea Cuza Vodă vă urează, cu ocazia Noului An 1944, sănătate deplină și încoronarea operei Domniei Voastre de pace și război cu laurii biruinței totale și definitive.

Să trăiți, Domnule Mareșal.

Trăiască în veci glorioase și viteaza noastră armată.

Trăiască România.

Profesor M. David,
Rectorul Universității Cuza Vodă,
Iași

⁵⁵⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 227.

⁵⁵⁵ *Ibidem*, f. 226.

⁵⁵⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 314.

Domnului
 Profesor M. David⁵⁵⁷,
 Rectorul Universității „Cuza Vodă”
 Iași

Vă rog să primiți, Domnule Rector, cele mai bune mulțumiri și calde urări pentru
 Noul An.

Mareșal Antonescu

Nr. 9497/1943

190 - [1 ianuarie 1944] – Schimb de telegrame
N. Malaxa – I. Antonescu

Domniei-Sale
 Domnului Mareșal Conducător
 Ion Antonescu⁵⁵⁸
 București
 București
 Nr. 122657 – 1.1.1944, ora 18,55

Vă rog să binevoiți a-mi îngădui, la începutul acestui an de la care lumea așteaptă
 reîntoarcerea pe pământ a liniștii și a iubirii dintre oameni, să Vă exprim urările mele cele
 mai fierbinți ca marile Domniei Voastre gânduri pentru binele și fericirea Țării să fie
 încununate de Dumnezeu cu cea mai desăvârșită izbândă.

Inginer Nicolae Malaxa
 Alea Alexandru 38

Domnului
 Inginer Nicolae Malaxa⁵⁵⁹
 Alea Alexandru 38,
 Loco

Vă rog să primiți vii mulțumiri pentru urări și vă dorim un Nou An fericit.

Maria și Mareșal Antonescu

Nr. 8497/1943

⁵⁵⁷ *Ibidem*, f. 313.

⁵⁵⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 178.

⁵⁵⁹ *Ibidem*, f. 177.

**191 - [1 ianuarie 1941] – Generalul Georgescu, directorul
Revistei Militare Ilustrate „Armata”,
solicită colaborarea Mareșalului I. Antonescu**

Textul propus de colaboratorii Mareșalului
Pentru Revista „Armata”⁵⁶⁰

„Fără să avem o armată cu așezări de veacuri – pentru că veacurile ne-au zdrobit de atâtea ori ființa -, prin exemplul generalilor bravi care au căzut luptând cu arma în mână alături de soldații lor, prin pilde de eroism neîntrecut în care tatăl și fiul au căzut laolaltă în lupta corp la corp cu dușmanul, Armata noastră a știut să arate că Neamul Românesc își va purta neînfricat destinul și nu se va abate niciodată de la slujirea Patriei și a Regelui.

Suntem toți un singur braț, suntem toți un singur suflet. Avem un singur crez și o singură voință.

Nimic pe lume nu ne va putea împiedica să ne îndeplinim un singur destin: destinul Dreptății noastre”.

*Mareșal Ion Antonescu,
Conducătorul Statului*

**192 - [2 ianuarie 1944] – Schimb de telegrame
General C. Dragalina – Mareșal I. Antonescu**

Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁵⁶¹
București
București - Nr. 6268 – 2.1.1944, ora 22, 00

Încercatul popor bucovinean, cu ocazia Noului An, își îndreaptă gândul și devotamentul său către acel care apără destinele țării și se roagă pentru sănătatea Mareșalului Conducător.

Să trăiți, Domnule Mareșal, mulți ani.

Guvernatorul Bucovinei,
General Dragalina

Domnului
General Dragalina⁵⁶²,
Guvernatorul Bucovinei
Cernăuți

⁵⁶⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 202/1944, f. 180. Varianta propusă de căpitanul N. Anghel, secretarul particular al Mareșalului, era sub formă de proiect.

⁵⁶¹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 264.

⁵⁶² *Ibidem*, filele 261-262.

Vila Predeal - Nr. 343 – 5.1.1944, ora 11,10

Vă mulțumesc călduros, Domnule General, pentru gândul trimis și vă rog să primiți cele mai bune urări pentru Dv. personal și întregul popor bucovinean, pe care-l rog să-și păstreze calmul și să fie încrezător.

Mareșal Antonescu

Nr. 9497/30.XII.1943

**193 - [5 ianuarie 1944] – Telegrama lui Alexandru Marcu
adresată Mareșalului I. Antonescu**

Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁵⁶³,
Conducătorul Statului
Președinția Consiliului de Miniștri,
Loco
București - Nr. 403 – 5.1.1944, ora 9,10

Pentru onomastica Dv., vă rog, Domnule Mareșal, a primi din partea mea urarea izbândeii depline spre binele neamului pentru al căruia destin luptați.

Ministru Subsecretar de Stat,
Alexandru Marcu

**194 - [7 ianuarie 1944] – Telegrama Feldmareșalului
Erich von Manstein către Mareșalul I. Antonescu**

Domnului
Mareșal Antonescu⁵⁶⁴,
Conducătorul Statului Român
București
Nr. 1768 – 7.1.1944, ora 12,30

Pentru Noul An, rog pe Excelența Voastră să primească urările mele cele mai bune.

Să dea Dumnezeu ca Noul An să aducă victoria finală a trupelor noastre, ce luptă în credincioasă frăție de arme pentru un ideal comun.

Feldmareșal von Manstein,
Comandantul Grupului de Armate „A”⁵⁶⁵

⁵⁶³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 144.

⁵⁶⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 445/1943, f. 54. (Original în limba germană).

⁵⁶⁵ Răspunsul destinatarului (*ibidem*).

**195 - [7 ianuarie 1944] – Carte poștală
trimisă de generalul Alfred Fagalde pe adresa
Mareșalului I. Antonescu**

Domnule Mareșal și prieten⁵⁶⁶,

Doresc ca această carte poștală să Vă aducă Domniei Voastre și celor ce Vă sunt dragi cele mai sincere urări de Anul Nou și ca România pe care o cârmuiți să pășească spre un destin glorios.

Alături de Germania, Dv. apărați Europa în contra barbariei.

Cauza Dv. este salvată. Veți învinge! Și nici nu se poate altfel.

Noi am fost foarte mișcați de gestul generos al femeilor române față de copiii din Paris⁵⁶⁷.

Urându-Vă încă o dată la mulți ani, stimate Domnule Mareșal și drag prieten, Vă rog să primiți asigurarea sincerei și vechi mele prietenii⁵⁶⁸.

General Alfred Fagalde

**196 - [10 ianuarie 1944] – Mesajul de răspuns al
Mareșalului Ion Antonescu
la felicitările Guvernului României**

10 ianuarie 1944

Iubite Domnule Vice Președinte⁵⁶⁹,

Vă mulțumesc călduros pentru sentimentele exprimate de Sfântul Ioan în numele Domniei Voastre și al membrilor guvernului. Destinul ne-a sortit să purtăm împreună cele mai apăsătoare răspunderi. Nu ne vom lăsa clintiți de greutate și nici copleșiți de pericole. Prin unirea tuturor, prin înțelepciune și înțelegere, prin muncă neșovăitoare și sacrificii trebuie să trecem și prin această groaznică furtună. Lupta este grea dar și dreptatea noastră este sfântă. De aceea, nu pot pierde încrederea și merg înainte. Vă

⁵⁶⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 202/1944, filele 335-336. Generalul francez era deținut de germani ca prizonier G2/19, în Oflag IV B/12 F.A. (original, f. 336). Text tradus (*ibidem*, f. 336).

⁵⁶⁷ Consiliul de Patronaj trimisese alimente pentru copiii din Paris.

⁵⁶⁸ Pe textul tradus, Antonescu a notat: „Să se dea Doamnei Antonescu pentru a i se trimite obișnuitul pachet/ Mareșal Antonescu” (*ibidem*, f. 336).

⁵⁶⁹ Reținem din mesajul Guvernului trimis Mareșalului cu prilejul zilei onomastice: „... În fața Dumnezeului care ocrotește popoarele și oamenii după meritele lor, ne închinăm gândul nostru de credință în Neam și în dreptate, cu urarea pentru Domnia Voastră ca ocrotirea de totdeauna să vă vegheze răspunderea în împrejurările de azi, ca și în 1940, pentru ca Țara să-și urmeze drum de destin, care să-i asigure veșnicia, onoarea și pământurile” (din semnături: Mihai Antonescu, Ion Petrovici, Mircea Vulcănescu, generalii C. Pantazi și Ilie Șteflea - ANIC, fond PCM – CM, dosar 252/1944, f. 35).

datorez Dv. și tuturor celorlalți colaboratori recunoștință nețărmurită pentru devotamentul, priceperea și conștiința cu care serviți Patria.

MAREȘAL ANTONESCU

197 - [16 ianuarie 1944] – Schimb de telegrame
Inginer I. Gigurtu – Mareșal I. Antonescu

Domnului
 Mareșal Ion Antonescu⁵⁷⁰,
 Conducătorul Statului
 București
 București
 Nr. 211757 – 16.1.1944

Membrii Asociației Române pentru Propaganda Aviației A.R.P.A., întruniți în adunare generală, își îndreaptă cu încredere gândul către Conducătorul Statului și îl roagă să primească urări de deplin succes în lupta ce duce pentru izbânda neamului românesc –

Președinte,
 Ing. Ioan Gigurtu
 Calea Victori, 63

Domnului
 Inginer Ioan Gigurtu⁵⁷¹,
 Președintele Asociației A.R.P.A.
 Calea Victoriei, 63
 Loco

Vă mulțumesc călduros Dv., Domnule Președinte și membrilor Asociației A.R.P.A., pentru sentimentele exprimate cu ocazia adunării generale și vă doresc un an bun. Cu cele mai bune urări pentru Noul An⁵⁷².

Mareșal Antonescu

Nr. 8022/1944

⁵⁷⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 202/1944, f. 190.

⁵⁷¹ *Ibidem*, f. 189.

⁵⁷² Textul subliniat a fost șters de Mareșal în telegrama expediată.

**198 - [1944] – Scrisoarea lui M. Antonescu
adresată Mareșalului I. Antonescu**

VICEPREȘEDINTELE
CONSILIULUI DE MINIȘTRI

Iubite nene Ionele⁵⁷³,

Cu aceeași simplă sinceritate cu care mi-am făcut datoria (uneori cu grea amărăciune) să-ți spun ce am gândit în interesul Țării și al D-tale personal, mă simt dator azi să-ți mulțumesc pentru înțelegerea dreaptă pe care mi-ai dat-o în ultima vreme.

Eu n-am obiceiul să-mi declar sentimentele.

Am convingerea însă că patru ani de împrejurări, care ne-au legat atât, ar fi ofensați de orice cuvânt rostit între noi.

Cu mândria că în patru ani nu Ți-am ascuns niciodată nimic, dar absolut nimic – în afară de zbuliumul meu chinuit, de nopțile mele de nesfârșite grije, de sângele meu, înspăimântător de înghețat de răspundere, neliniștit pentru viitorul Țării, te rog să știi că în această vreme eu personal n-am existat nici o clipă.

Deși lucid și nu gol de orice râvnă personală, n-am avut de trei ani decât un simplu ideal și o singură preocupare.

Aceeași conștiință, care Ți-a vorbit întotdeauna deschis, îți mulțumește pentru româneasca D-tale înțelegere.

Te îmbrățișez,

Ică

**199 - [7 februarie 1944] – Scrisoarea
Prof. D. Caracostea destinată Colonelului Romeo Zaharia**

FUNDAȚIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Nr. 485

București, 7 februarie 1944

D-sale

D-lui Colonel Romeo Zaharia⁵⁷⁴

Președinția Consiliului de Miniștri,

Loco

O dată cu aceasta am onoarea a vă remite volumele mai jos notate în exemplare de lux, rugându-vă să binevoiți a le înmâna Domnului Mareșal Antonescu, Conducătorul Statului Român:

1. M. Eminescu

Opere, vol. II, ediția Perpessicius

2. D. Caracostea

Critice literare, vol. II

⁵⁷³ ANIC, fond I. Antonescu, dosar 4, filele 124-125.

⁵⁷⁴ ANIC, fond PCM – CM, dosar 202/1944, f. 368.

3. Shakespeare	<i>Othello</i>
4. N. Bărbulescu	<i>Din tainele derivatelor</i>
5. I. Luca	<i>Amon-Ra</i>
6. Lucian Blaga	<i>Trilogia cunoașterii</i>
7. M. Beniuc	<i>Versuri</i>
8. S. Mehedinți	<i>Opere, vol I, partea II</i>
9. Al. Macedonski	<i>Opere, vol. III</i>
10. Ing. Manea	<i>Elemente de exploatarea fabricilor</i>
11. I. Simionescu	<i>Țara noastră, ed. III</i>
12. Dr. Paulescu	<i>Opere, vol. I</i>
13. Cervantes	<i>Don Quijote</i>

Primiți, vă rog, Domnule Colonel, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

LS/Director,
Prof. D. Caracostea

200 - [1 martie 1944] – Schimb de scrisori
Arhitect H. Clejan – Mareșal I. Antonescu

ARH. DIPL. H. CLEJAN⁵⁷⁵

10.III.1944

Domnule Mareșal⁵⁷⁶,

Prin bunăvoința Domnului Colonel Mircea Elefterescu⁵⁷⁷, vă transmit dorința de a accepta ca acest mărtișor să fie adăugat colecției Domniei Voastre de miniaturi, vă asigură că e însoțit de admirație, respectul și sincerul devotament ce am pentru Domnia Voastră.

Arh. H. Clejan

1 martie 1944

CONDUCĂTORUL STATULUI ROMÂN

11 martie 1944

Domnule Clejan⁵⁷⁸,

Prin Colonelul Elefterescu am primit miniatura.
Vă mulțumesc pentru sentimente.
Cu toată buna mea admirație.

Mareșal Antonescu

⁵⁷⁵ Horia Herman Clejan.

⁵⁷⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 202/1944, f. 138.

⁵⁷⁷ Directorul de Cabinet al Mareșalului la Președinția Consiliului de Miniștri.

⁵⁷⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 202/1944, f. 139.

**201 - [18 aprilie 1944] – Scrisoarea Prof. M. Antonescu
adresată Profesorilor E. de Martonne și Pierre Renouvin**

București, 18 aprilie 1944

Scrisoare de tradus în limba franceză⁵⁷⁹

A Monsieur le Professeur

Emanuel de Martonne

Directeur de l'Institut de Géographie de l'Université
de Paris,

Membre de l'Académie des Sciences

10, Av. Charles Floquet (7-e)⁵⁸⁰

Onorate Domnule Profesor,

Am fost mișcat primind bunele Dv. cuvinte.

Aș vrea să înțelegeți că gândul de a trimite onorațiilor mei colegi din Universitatea franceză o amintire a fidelității românești nu a izvorât din nu știu ce tendință convențională sau de legături exterioare.

Am voit prin acest gând, simplu, adânc, să fiu interpretul colegilor mei din Universitatea română, care se onorează să poarte ipoteca generoasă a științei franceze, să fiu interpretul românilor, care au crezut și cred în Franța și în comunitatea noastră.

Atât și nimic mai mult.

Dv. ați dat o semnificație mult mai mare unui simbol mic. Că ați înțeles însă adâncul moral al atașamentului pe care îl purtăm Franței, aceasta este pentru mine cea mai mare satisfacție.

Primiți, vă rog, Onorate Domnule Profesor, expresiunea sentimentelor mele de profundă considerație.

Dictat mie de

D-l Prof.

Mihai Antonescu

în ziua de 18.IV

anul 1944

ss/indescifrabil

⁵⁷⁹ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 346, f. 1.

⁵⁸⁰ În notă: se va face o scrisoare precum cea de mai sus și către prof. Renouvin, Faculté de Droit, Paris, 2, Bd. St. Germain.

**202 - [23 aprilie 1944] – Telegrama adresată
de I. Antonescu lui George Enescu**

Domnului
George Enescu⁵⁸¹
Loco

De ziua numelui, vă rog să primiți cele mai bune urări de bine.

Mareșal Antonescu

Nr. 8346/944 – 23.IV

**203 - [23 aprilie 1944] – Schimb de telegrame
Mareșal I. Antonescu – General Gh. Avramescu**

Domnului
General Avramescu Gheorghe⁵⁸²,
Comandant Corpul 6 Armată

De ziua numelui, vă rog să primiți cele mai bune urări de bine.

Mareșal Antonescu

Nr. 3346/944

Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁵⁸³
Președinția Consiliului de Miniștri

Nr. 1858 – 24.4.1944, ora 15,15

Vă rog să primiți cele mai respectuoase mulțumiri pentru urările ce-mi faceți. Vă asigur că voi face ca trupele ce mi se pun sub comandă să se ridice la înalte virtuți ostășești.

Vă asigur de întregul meu devotament.

General de Corp de Armată,

⁵⁸¹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 202/1944, f. 319.

⁵⁸² ANIC, fond PCM – CM, dosar 202/1944, f. 122.

⁵⁸³ *Ibidem*, f. 121.

Gh. Avramescu,
Comandantul Corpului 6 Armată

Nr. 90505 din 24 aprilie 1944

**204 - [10 mai 1944] – Telegrama adresată de
Adolf Hitler Mareșalului Ion Antonescu**

Excelenței Sale
Domnului Mareșal Antonescu,
Conducătorul Statului Român, București⁵⁸⁴

De sărbătoarea națională vă exprim, Domnule Mareșal, atât Domniei Voastre cât și poporului român, cele mai cordiale felicitări. Aș dori să-mi exprim și cu acest prilej convingerea care nu poate prin nimic zdruncinată că, indiferent de dificultățile ce trebuiesc învinse, dreptei noastre cauze îi va fi hărăzită, în cele din urmă, victoria deplină.

Adolf Hitler

**205 - [10 mai 1944] – Telegrama adresată de
Benito Mussolini Mareșalului Ion Antonescu**

Domnului
Mareșal Antonescu,
Conducătorul Statului Român, București⁵⁸⁵

Cu prilejul aniversării independenței României voiesc a reînnoi urările mele pentru viitorul fericit și glorios al poporului român care și astăzi luptă dârz și eroic.

Mussolini

**206 - [10 mai 1944] – Telegrama adresată de
Olivera Salazar Mareșalului Ion Antonescu**

Excelenței Sale
Mareșal Antonescu,
Conducătorul României, București⁵⁸⁶

Rog Excelența Voastră să primească expresia viei mele recunoștințe și asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Oliver Salazar

⁵⁸⁴ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 386, f. 3-4.

⁵⁸⁵ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 386, f. 19, 21.

⁵⁸⁶ ANIC, fond PCM – Cabinetul Civil M. Antonescu, dosar 386, f. 24, 26.

**207 - [20 mai 1944] – Telegrama adresată
Regelui Mihai I de Mareșal I. Antonescu**

Majestății Sale Regelui
Mihai I⁵⁸⁷

București - Nr. 195 – 20.5.1941, ora 22,30

Vă prezint, Sire, în numele Țării și al Armatei, respectuoase urări pentru scumpa Voastră Mamă.

Mareșal Antonescu

**208 - [20 mai 1944] – Schimb de mesaje
I. Antonescu – Regina-Mamă**

Majestății Sale
Reginei Mamă Elena⁵⁸⁸

Rog pe Majestatea Voastră să binevoiască a primi respectuoase felicitări și cele mai sincere urări de fericire personală.

Mareșal Antonescu

Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁵⁸⁹,
Conducătorul Statului
București

Castel Peleş
Nr. 38 – 24.5.1944, ora 23,50

Cele mai călduroase mulțumiri Doamnei Antonescu și Domniei Voastre pentru bunele urări ce mi-ați făcut.

Elena

⁵⁸⁷ ANIC, fond PCM – CM, dosar 202/1944, f. 322.

⁵⁸⁸ ANIC, fond PCM – CM, dosar 202/1944, f. 324.

⁵⁸⁹ *Ibidem.*

**209 - [2 iunie 1944] – Schimb de telegrame
Regele Mihai I – Mareșal I. Antonescu,
cu prilejul zilei de naștere a Conducătorului Statului**

Domnului
 Mareșal Ion Antonescu⁵⁹⁰

Castel Peleş - Nr. 1 – 2.6.1944, ora 11,00

Cu ocazia zilei de naștere, scumpa mea mamă și cu mine vă exprimăm urările noastre de multă sănătate și viață îndelungată⁵⁹¹.

Mihai R.

Majestății Sale
 Regelui Mihai I⁵⁹²
 Castelul Peleş, Sinaia

Mulțumesc respectuos Majestăților Voastre pentru deosebita atențiune.

Mareșal Antonescu

Nr. 8386 din 2 iunie 1944

**210 - [2 iunie 1944] – Schimb de telegrame
Regina-Mamă Elena – Mareșalul I. Antonescu**

Domnului
 Mareșal Ion Antonescu⁵⁹³,
 Conducătorul Statului
 București

Sinaia, Castel Peleş
 Nr. 24 – 2.6.1944, ora 18,00

Din toată inima, vă urez o sărbătoare fericită și mulți ani, cu deplină sănătate și mulțumire sufletească.

⁵⁹⁰ ANIC, fond PCM – CM, dosar 258/1944, f. 57.

⁵⁹¹ Pentru comentarii pe marginea semnificației acestui document vezi Gh. Buzatu, *Probe epistolare ale loviturii de stat de la 23 august 1944*, comunicare susținută în cadrul Centrului de Istorie și Civilizație Europeană al Filialei Iași a Academiei Române, 25 mai 2006.

⁵⁹² ANIC, fond PCM – CM, dosar 258/1944, f. 59.

⁵⁹³ ANIC, fond PCM – CM, dosar 258/1944, f. 62.

Elena

Majestății Sale
Regina Elena⁵⁹⁴
Sinaia

Vila Predeal

Nr. 521 – 4.6.1944, ora 20, 55

Mulțumesc cu aceleași sentimente respectuoase și devotate Majestății Voastre.

Mareșal Antonescu

**211 - [2 iunie 1944] – Telegramă de condoleanțe
adresată de Mareșalul I. Antonescu
Marelui Amiral al Reichului Karl Doenitz**

Nr. 8387/A

2 iunie 1944

Marelui Amiral
Doenitz⁵⁹⁵,
Comandantul Suprem al Marinei Germane

Cu deosebită mâhnire aflu de noua grea încercare pe care soarta v-a hărăzit-o prin moartea glorioasă și a celui de-al doilea fiu al Dv. în luptele aprige din Marea Mâneei.

Luând parte la durerea Dv., vă rog să primiți expresiunea condoleanțelor mele sincere pentru această pierdere.

Mareșal Antonescu

**212 - [14 iunie 1944] – Schimb de mesaje
A. Hitler – I. Antonescu,
prilejuit de aniversarea zilei de naștere a Mareșalului**

Domnului
Mareșal Ion Antonescu⁵⁹⁶,
Conducătorul Statului
București

Berlin

Nr. 1283 – 14.6.1944, ora 23,00

⁵⁹⁴ *Ibidem*, f. 60 verso.

⁵⁹⁵ ANIC, fond PCM – CM, dosar 202/1944, f. 298.

⁵⁹⁶ ANIC, fond PCM – CM, dosar 258/1944, filele 12-13.

Cu ocazia zilei de naștere a Domniei Voastre, vă transmit, Domnule Mareșal, urările mele cele mai sincere, totodată cu cele mai calde urări de prosperitate personale și un viitor fericit al poporului român.

Adolf Hitler

București, 19 iunie 1944

Excelenței Sale
Führerului Adolf Hitler⁵⁹⁷
Berchtesgaden

Rog pe Excelența Voastră să primească expresia mulțumirilor mele cele mai calde pentru urările trimise mie și poporului român, cu prilejul zilei mele de naștere⁵⁹⁸.

Mareșal Antonescu

**213 - [4 iulie 1944] – Invitație adresată
Mareșalului I. Antonescu**

COMITETUL DE INIȚIATIVĂ

pentru

SĂPAREA CETĂȚILOR DACE

DIN MUNȚII SEBEȘULUI

București, Calea Victoriei, 57

București, 4 iulie 1944

Prof. Gh. I. Brătianu

Const. Daicoviciu

Dr. Sabin Manuilă

Mircea Vulcănescu

Colonel Gabriel Gheorghiu

Anton Golopenția

Ion Conea

Domniei-Sale

Domnului Mareșal Ion Antonescu⁵⁹⁹,

Conducătorul Statului

Domnule Mareșal,

⁵⁹⁷ *Ibidem*, f. 10.

⁵⁹⁸ Textul telegramei a fost întocmit – la solicitarea Mareșalului – de către Mihai Antonescu, la Ministerul Afacerilor Străine din București (*ibidem*, f. 11).

⁵⁹⁹ ANIC, fond PCM – CM, dosar 202/1944, f. 247.

În lipsa D-lui Gheorghe I. Brătianu, Președintele Comitetului de inițiativă pentru săparea cetăților dace din Munții Sebeșului, avem onoarea de a Vă înainta alăturată invitație la inaugurarea campaniei de săpături din această vară⁶⁰⁰, care va avea loc în ziua de 9 iulie la Costești-Hunedoara.

Primiți, Domnule Mareșal, asigurarea celei mai înalte considerațiuni⁶⁰¹.

ss/ I. Conea

**214 - [20 iulie 1944] – Gheorghe I. Tazlăuanu
către Mareșalul Ion Antonescu**

GHEORGHE I. TAZLĂUANU
Ziarist și scriitor
Str. Justiției 47

București, 20 iulie 1944

Domnule Mareșal⁶⁰²,

Cu cel mai profund respect am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele:

În ziua audienței ce ați binevoit să mi-o acordați pentru a vă prezenta lucrarea mea folclorică *Comoara Neamului*⁶⁰³ am fost însoțit de reprezentantul Academiei Române, d-l I. [Al.] Brătescu-Voinești, d-l I. Gr. Periețeanu, ca exponent al Societății Scriitorilor Români, și d-l Col. Magistrat Alex. Petrescu; în această sublimă împrejurare, după ce ați făcut o magistrală incursiune asupra importanței folclorului în viața unui popor, mi-ați făcut cunoscut dorința Dv. expresă⁶⁰⁴ de a continua să strâng folclorul transnistrean din comunele și satele locuite de români, din regiunile ocupate de armatele române, precum și din Munții Pindului, Nordul Bucovinei și al Transilvaniei.

Fără a șovăi o clipă am purces la o nouă și foarte grea muncă, deplasându-mă în Com. Popovici, Serbiovici, regiunea Movilău; Celiban, Ladizin din regiunea Tulcin; apoi în regiunile Romanița, Dubăsari, Tiraspol, Bolta, Golta, Ovidiopol, Odessa, Ananiev și Berezovca și fără a ține seamă de oboseala mea, cutreierând satele și comunele din regiunile Kirowograd, Nikolaiev, Seporoshska, m-am pomenit în Stalino, de unde m-am întors în țară cu un bogat material folcloric cu caracter pur românesc.

Materialul adunat urmează a fi studiat și clasat, precum și a fi tipărit.

⁶⁰⁰ Anexate Invitația (*ibidem*, f. 248) și Programul inaugurării din 9 iulie 1944 (*ibidem*, filele 249-150).

⁶⁰¹ Pe fila respectivă s-a consemnat: „Domnul Mareșal nu este în București. Dosar” (*ibidem*, f. 247).

⁶⁰² ANIC, fond PCM, dosar 27/1944, filele 186-188.

⁶⁰³ Vezi Gheorghe I. Tazlăuanu, *Comoara Neamului*, vols. I-X, București, Imprimeriile Văcărești, 1943, prefată de I. Al. Brătescu-Voinești (vol. I, p. III-VII). Lucrarea, o antologie de proporții cuprinzând legende, balade, cântece haiducești și de cătanie, strigături, snoave și basme, proverbe și zicători, îndemnuri satirice etc. adunate pe parcursul a 20 de ani, a fost închinată Mareșalului Ion Antonescu - „dezrobitor de pământuri românești” și „făuritor de hotare milenare ale României Mari”, ca și soldatului român angrenat în „sfânta cruciadă” antibolșevică (I, p. I).

⁶⁰⁴ Așa în original!

În această împrejurare primesc un ordin de concentrare de la Batalionul de Depozit al M.St.M., deoarece sunt dispensat și n-am făcut instrucție, deși ordinul Marelui Stat major spune clar: că cei mobilizați pentru lucru și cei din categoria mea sunt scutiți de această perioadă de instrucție.

Domnule Mareșal,

Onor. Ministerul de Propagandă, cunoscându-mi activitatea, face intervenție la M.St.M. ca să nu fiu considerat ca un beneficiar al dispozițiilor ce se referă la cei mobilizați pentru lucru până la 1 aprilie 1945⁶⁰⁵, totuși M.St.M. aprobă numai o scutire până la 1 octombrie 1944.

Ceva și mai mult, Batalionul de depozit al M.St.M. intervine să-mi anuleze și această scutire, chemându-mă la o concentrare de instrucție de 2 luni.

Domnule Mareșal,

Înțelegând importanța acestui material, care, pentru istoria acestui război trebuie să vadă lumina tiparului, respectuos vă rog să binevoiți a anula ordinul de chemare al Batalionului M.St.M. până la 1 aprilie 1945.

Dv. cunoașteți mai bine ca oricine necesitatea de a rămâne la masa mea de lucru, pentru a da Țării un tezaur ce va lumina în bine istoria acestui neam.

Primiți, Domnule Mareșal, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Gheorghe I. Tazlăuanu⁶⁰⁶

N.B.

Sunt născut în 1904, 30 oct., com. Nadișa, jus. Bacău, ctg. 926.

ANEXA 1

CABINETUL MILITAR

B 1

Nr. 223.151/944

NOTĂ

1944, luna iulie, ziua 22

Dl. Gh. I. Tazlăuanu, autorul lucrării folclorice *Comoara Neamului* (10 vol.), aduce la cunoștința Domnului Mareșal următoarele:

[...]

⁶⁰⁵ Subliniat în original.

⁶⁰⁶ În septembrie 1940, imediat după accederea Generalului I. Antonescu la putere, Gheorghe I. Tazlăuanu, directorul ziarului „România Liberă”, s-a plâns proaspătului premier că-i fusese suspendat cotidianul (ANIC, fond PRM – CM, dosar 203/1940, filele 165-166).

Dl. Gh. I. Tazlăuanu roagă a se aproba anularea ordinului de concentrare primit recent de la M.St.M. și prelungirea scutirii până la 1 aprilie 1945.

Rezoluția Mareșalului: Da/A[ntonescu]

ANEXA 2

București, 25 iulie 1944

CABINETUL MILITAR

AL

CONDUCĂTORULUI STATULUI

Nr. 223.151/M.1

TELEGRAMĂ

Expediată:

25.7.[1944], ora 13.40

MARELE STAT MAJOR

- Cabinet –

Am onoare a vă face cunoscut că Domnul Mareșal a aprobat anularea ordinului de concentrare, primit de la Marele Stat Major, de Domnul Gh. I. Tazlăuanu, autorul lucrării folclorice *Comoara Neamului*, precum și prelungirea scutirii până la 1 aprilie 1945.

Aprobarea a fost comunicată și Domnului Gh. I. Tazlăuanu.

ȘEFUL CABINETULUI MILITAR

Colonel

R. Davidescu

215 - [Iunie 1945] – Stenogramă - Delegația ARLUS în URSS, primită de I. V. Stalin⁶⁰⁷

Stalin: Câte universități sunt în România? Există învățământ primar obligatoriu? Atunci înseamnă că la Dv. nu există analfabetism? În această situație, nu sunt comisii ce acționează împotriva părinților care nu-și trimit copiii la școală? Statul se îngrijește de așa ceva? Sunt teatre în România? Cum se simt maghiarii sub stăpânirea românească⁶⁰⁸?

P[arhon]: Cei democrați se înțelegeau, cu ceilalți – mai puțin. Mai sunt reacționari, și la ei, și la noi, dar cu vremea îi vom învinge. Petru Groza le vorbește în limba lor și are mare trecere la ei.

Stalin: Sunt școli maghiare?

Petrovici: Da. Nu este sat maghiar fără școală primară maghiară; au o mulțime de școli secundare și o universitate de stat în Cluj cu limba de predare maghiară.

⁶⁰⁷ ANIC, fond Vasile Stoica, dosar I/110, filele 1-5. Vezi detalii despre această stenogramă, în Ioan Oprea, *Securitatea și istoricii*, II, București, Editura Enciclopedică, 2006, *passim*.

⁶⁰⁸ Până în acest loc, textul original dactilografiat a fost redactat în limba franceză, iar, în continuare, exclusiv în limba română.

Stalin: Polonezii în Statele Unite n-au nici o școală, nici primară.

Armata Roșie a provocat dezordine în România? Pentru că disciplina este foarte mare într-o armată în război, dar e mai greu să păstrezi aceeași disciplină când războiul s-a sfârșit⁶⁰⁹.

Parhon: Sunt cazuri dar multe provocate de ai noștri, care s-au îmbrăcat în uniforme rusești. Prezența armatei e necesară.

Stalin: Noi am fost informați că în Polonia și Iugoslavia s-au petrecut lucruri care nu sunt spre onoarea Armatei Roșii. Ar fi de mirare ca la Dv. să fi fost altfel. Ce gândesc ceilalți ... (membri ai delegației)?

M: Eu sunt colonel în armata română și ca militar pot afirma că comandanții sovietici țin o disciplină magnifică.

Stalin: În timp de război disciplina a fost foarte tare, dar în timp de pace disciplina scade.

Petrovici: Comandanții sovietici au bunăvoință și doresc mult să țină ordinea și disciplina. Din nenorocire sunt și elemente care în diverse ocazii produc dezordine. Populația este convinsă de aceasta. Aceste dezordini crează dificultăți ARLUS-ului și mișcării de democratizare a țării. Cred că comandanții ar putea să fie mai severi.

(Stalin se joacă cu un creion roșu pe un bloc).

Stalin: În ce orașe?

Petrovici: Cluj, Brașov, Sibiu. Nu, la Cluj nu mai sunt, dar la București.

Stalin: Dăunător pentru Armata Roșie.

Petrovici: N-am confundat Armata Roșie cu aceste elemente.

Stalin: Știu. Dar trebuie să mi se spună totul, ca să iau măsuri. În Polonia mi s-au plâns, în Iugoslavia la fel. Nu se poate ca în România lucrurile să fie clare. Cu cât veți spune mai franc adevărul, cu atât va fi mai bine.

Oțetea: La Iași a fost o situație gravă până în decembrie [1944], dar incidentele au fost semnalate autorităților rusești, încât s-au luat măsuri. Incidentele au încetat.

Stalin: Trebuie să știți că avem 11 milioane de oameni sub arme și că nu toți sunt sfinți. Sunt elemente vicioase contra cărora luptă. Am pus această întrebare spre a putea lua măsuri împotriva acestor elemente vicioase (vorba devine domoală, înceată).

Rudenco: Reacționari pretind că elemente ale Armatei Roșii produc tulburări. Aceste cazuri se reduc în realitate la faptul că românii, elemente din Armata Română, se îmbracă în uniforme rusești și se dedau la jafuri. Lucrul acesta este exploatat de reacționari ca să compromită Armata Roșie. Dar nu numai atât, chiar reacționarii înscenează asemenea incidente, îmbrăcând jefuitori în uniforme ale Armatei Roșii.

Stalin: Mai are cineva de pus vreo întrebare?

Rosetti: Institutul de limbă și cultură rusă de pe lângă Universitatea București are nevoie de doi profesori și un director care ar fi bine să fie sovietici (Stalin notează).

Stalin: Dacă aveți nevoie de cărți, dați o listă de ce anume aveți nevoie.

Stalin: Ar fi bine să dați în scris ceea ce cereți. Vom reflecta și, dacă va fi posibil, vom face totul.

Parhon și Petrovici: În special de buletinele de specialitate publicate de universități.

⁶⁰⁹ Referire la războiul din Europa, încheiat în mai 1945, în vreme ce în Extremul Orient ostilitățile au continuat până în august 1945, iar Japonia a capitulat oficial la 2 septembrie 1945.

M.: Am cerut Voks-ului și acesta ne-a trimis foarte multe, dar mai trebuie [lucrări] de specialitate. Acum am cerut acestea în special și cred că Voks ne va satisface. Ne interesează filme și Dl. Kemenov ne ajută. Ne-a dat chiar acum un aparat, dar ne mai trebuie. De asemenea, Voks se ocupă de crearea legăturilor de corespondență între oamenii de știință ruși și români. Pentru masele largi ne trebuie film și aparate. Am primit un ajutor larg din partea oamenilor de artă și știință sovietici care ne-au vizitat și cred că acest sistem trebuie intensificat, căci s-a bucurat de mare succese, chiar de entuziasm. Reprezentanți ai artelor diferitelor naționalități sovietice, ucrainene și georgiene ar fi bineveniți. Am vorbit cu Kemeney, am fost ajutați de Comisia Aliată de Control, Generalii Susaikov și Vinogradov, și [de] Ambasadă, Kavtaradze și Dangulov.

Stalin: Ce s-a primit trebuie uitat. Spuneți ce doriți să primiți.

Molotov: În timpul cât ați stat aici ați văzut tot ce ați dorit?

Toți: Spunem că nu, fiindcă n-a fost vreme.

Stalin: Nu totul este ideal la noi. E destul rău. E departe de a fi ideal (zâmbeste). De ce n-ați văzut și restul? Poate vi s-au arătat și satele lui Potemkin?

Petrovici: Nu, [este] vreme puțină.

Stalin: De ce nu stați mai mult?

Petrovici: Sunt rector.

Eftimiu: Ar fi bine să fie mijloace de transport mai bune.

Stalin: Sunt trenuri și avioane.

Eftimiu: Nu sunt destule.

Stalin: Vom face totul. Țările noastre trebuiau să se apropie de mult. Neînțelegeri istorice ne-au împiedicat. Acum situația e așa că ceea ce trebuia să se întâmple s-a întâmplat. Războiul ne-a apropiat. Nu e rău fără bine. Dar via comunicăție e cea mai bună între oameni. Dacă românii vor putea da ocazie de întâlnire oamenilor de știință, artă, cultura și chiar populație. Dacă vreți, vom face tot posibilul.

Oeriu: Ce-am văzut în cele trei săptămâni, în laboratoare, în instituții, fabrici ... Să ni se trimită o copie a expoziției din Leningrad, apoi maiștrii sovietici care să lucreze la noi în fabrici și să arate a lor noștri.

Stalin: Ca o delegație sindicală reciprocă?

Oeriu: Nu ca o delegație, ci ca să lucreze efectiv.

Stalin: Mai bine se poate vedea cum lucrează aici. Cei ce vor să-i vadă, să vie aici. Dacă maiștrii sovietici s-ar duce în România, condițiile de lucru și tehnice ar fi altele și n-ar mai da tot ce știu. Mai bine să vie lucrătorii români și să vadă ce se lucrează. E mai natural și mai practic. Lucrătorii și tehnicienii polonezi au venit aici și au văzut uzinele.

Oeriu: Să vie cercetătorii științifici.

Stalin: Nu avem nimic contra, dar, dacă sunt români doritori să se înscrie în universități și școli superioare rusești, s-ar putea aranja. În școli universitare etc.

Oeriu: Filme cu subiecte din viața țăranilor sovietici.

Stalin: Avem filme cu caracter științific, documentar pe care vi le putem trimite. Vom reflecta. Avem multe filme, în special țărănești.

Stalin: Mai aveți vreo chestiune? Am vorbit o oră și un sfert. Sunt fericit că am avut ocazia să stăm de vorbă.

Stalin: Am făcut puțin pentru România.

Protestele delegației.

Stalin: Am făcut război.

ROMÂNIA ÎN GEOPOLITICA KOMINTERNULUI ȘI KOMINFORMULUI

Propaganda comunistă a prezentat decenii la rând drept unul dintre elementele de bază ale "învățăturii" lui Lenin descoperirea-i epocală privind posibilitatea victoriei revoluției proletare într-o singură țară¹. Faptul că unica țară de pe mapamond în care a triumfat la 1917 revoluția bolșevică era un imperiu multinațional nu a schimbat cu nimic datele problemei în viziunea teoreticienilor marxiști-leniniști, ci doar le-a întărit convingerea că evenimentul trebuia imitat și de proletariatul altor țări, iar, dacă se putea, chiar de pe întreaga planetă. Trebuie să fim convinși că, dacă, prin absurd, experimentul proletar leninist ar fi reușit nu într-un imperiu, ci undeva, într-o țărișoară ori chiar în capitala unei puteri de valoare medie, nicidecum nu se mai punea problema exportului de revoluție, al propagării ei la scară mondială. Ci alta, mult mai simplă, a supraviețuirii experimentului! Lenin și Troțki au fost nu numai inspiratorii, ci și făptuitorii planului de construcție a organismului menit a pregăti și declanșa revoluția mondială – partidul mondial, care a fost și a rămas, de la 1919 și până la 1943, Internaționala a III-a – *Kominternul*², organism transformat apoi în *Kominform*. Dar, indiferent de modul cum au fost botezate sau promovate – *Komintern* ori *Kominform* –, cele două organisme monstruoase își continuă existența, poate ... moștenirea, **chiar și astăzi**, după prăbușirea sistemului comunist în țările Europei Est-Centrale în 1989 sau în patria de origină, URSS, în decembrie 1991³. În cazul României, proba elocventă a acestei supraviețuiri, dacă nu a sistemului, cel puțin a ideologiei lui, ne-a oferit-o la 18 decembrie 2006 RAPORTUL FINAL al "Comisiei Internaționale" Tismăneanu. Un product lamentabil din toate punctele de vedere și care, culmea, deși menit și finanțat să ofere temeiurile științifice și practice ale condamnării comunismului, a atestat, o dată în plus, o situație simplă și hilară, și anume: **kominternismul n-a murit**, iar, dacă s-a întâmplat cumva așa ceva, el **însă nu s-a predat! Capitulara, cu alte cuvinte, fiindu-i amânată ... sine die!**

În biografia oficială a lui Lenin, tipărită în zeci și sute de ediții la Moscova, în rusește și în numeroase limbi de circulație internațională, se sublinia fără nici o reticență cum că: "*Marele merit al lui Lenin constă în faptul că, dezvăluind esența Puterii sovietice ca formă de dictatură a proletariatului promovată de istorie în Rusia, el a arătat importanța internațională a principiilor fundamentale care stau la baza tuturor*

¹ I.V. Stalin, tovarășul de luptă și urmașul lui V.I. Lenin, se va impune drept autorul și executantul teoriei construcției socialismului într-o singură țară (cf. Giuseppe Boffa, *Istoria Sovetskogo Soiuzu*, vol. 1, Moskva, IMO, 1990, 258 și urm.).

² În fapt, Internaționala a III-a și-a continuat activitatea, ca secție a C. C. al P. C. (b) al Rusiei, încă trei-patru ani după ce și-a proclamat autodizolvarea la 15 mai 1943 (cf. Fernando Claudin, *The Communist Movement from Komintern to Cominform*, Harmondsworth, Penguin Books, 1975, p. 40-43, 455 și urm.).

³ Cf. Gh. Buzatu, *Geopolitica Kominternului*, în „Euxin. Revistă de sociologie, geopolitică și geoistorie”, nos. 1-2/1997, București, p. 149-158.

celorlalte forme politice ale dictaturii clasei muncitoare. Principiile leniniste ale organizării statului proletar, cum sunt: asigurarea participării hotărâtoare a maselor la conducerea statului, desființarea funcționării privilegiate și a vechii armate, care erau situate deasupra poporului, centralismul democratic și celelalte, constituie trăsăturile fundamentale nu numai ale Puterii sovietice, ci și ale orânduirii politice din toate țările de democrație populară din Europa și din Asia, oricare ar fi particularitățile lor concrete istorice și naționale”⁴.

Kominternul, ca partid mondial al proletariatului⁵, a luat naștere oficial în urma unui congres reunit la Moscova în perioada 2-6 martie 1919⁶, marii săi artizani fiind V. I. Lenin, L. D. Troțki⁷, G. E. Zinoviev⁸, Cristian Rakovski⁹. I.V. Stalin n-a avut un rol marcant la nașterea organismului pe care însă l-a patronat cu mână de fier după moartea lui Lenin¹⁰. Până la dispariția sa oficială, la 15 mai 1943, *Kominternul* a fost supranumit, proclamat și recunoscut ca atare drept partid al lui Lenin și Stalin, al muncitorilor din toată lumea, adică, într-un fel, dublura P.C.(b) din Rusia, căruia, prin forța lucrurilor, i se recunoștea rolul de creier al mișcării proletare mondiale, tocmai avându-se în vedere liderii și izbânda Revoluției din Octombrie 1917. *Kominternul* a ajuns, de fel întâmplător, una cu Lenin și Stalin sau viceversa. Era așa cum versificase Vladimir Maiakovski, cu referire însă la P.C. (b) din Rusia:

Partidul și Lenin – frați gemeni,

Istoria – mamă îi socoate asemeni.

Iar noi - spunând: Lenin – Partidul numim,

Partidul noi spunem – la Lenin gândim ...

În 1924, după moartea lui Lenin, Stalin i-a în absolut toate structurile *Kominternului*, dar, mai cu seamă la conducerea și în spiritul organizației. Și nu în zadar. Doar la moartea lui Lenin, la ședința de doliu din 26 ianuarie 1924 a Congresului II al

⁴ P.N. Pospelov și colaboratorii, *Lenin. Biografie*, București, Editura Politică, 1961, p. 419 (ediția originală - Moscova, 1960).

⁵ Vreme de decenii, cât timp regimul comunist s-a aflat la putere, s-a avansat teoria oficială cum că Internaționala a III-a “a fost organizația fondată de Lenin și succesoarea istorică a Ligii Comuniștilor și a Internaționalei I conduse de K. Marx și F. Engels. Ea a moștenit cea mai bună tradiție a Internaționalei a II-a” (A. I. Sobolev, K. K. Shirina ș.a., eds., *Outline History of the Communist International*, Moscow, Progress Publishers, 1971, p.7). De reținut că, între anii 1938 și 1953, a funcționat și Internaționala a IV-a, sub influența troțkiștilor (cf. *Sovetskaia Istoriceskaia Enĭklopediia*, vol. 6, Moskva, 1965, p. 150). De asemenea, în 1921-1923 ființase Internaționala 2½, reunind partidele socialiste centriste din Austria, Belgia, Anglia, Germania, Grecia, Spania, Polonia, România, S. U. A., Franța și Elveția. În 1923, ea a devenit, în urma unui congres ținut la Berna, Internaționala Socialistă a Muncii (*ibidem*).

⁶ *Ibidem*, p. 416 și urm.

⁷ Pe numele său adevărat: Leon Davidovici Broștein (1879-1940): Despre viața și activitatea sa vezi, îndeosebi, Dmitrii Volkogonov, *Troțki. Politiceskii portret*, vol. 1-2, Moskva, Novosti, 1992. După alungarea, dictată de Stalin, a lui Troțki din partid și apoi din U. R. S. S., fost personaj nr. 2, după Lenin, al revoluției bolșevice din 1917 a devenit pentru decenii un nume interzis pe tot cuprinsul Imperiului Roșu. Troțki a revenit în atenție la Moscova în perioada finală a perestroikăi, când s-a inițiat tipărirea principalelor sale lucrări: *Istoria revoluției ruse, Stalin, Viața mea, Literatura și revoluția, Siluete politice, Școala stalinistă a falsificării* ș.a. (cf. Dmitrii Volkogonov, *op.cit.*, p. 16).

⁸ Pe numele său adevărat: Grigori Evseevici Radomilski (Apelbaum) (1883-1936).

⁹ Acesta a fost implicat inițial în problemele privind partidele comuniste și muncitorești apărute în țările Europei est-centrale.

¹⁰ Cf. Jean Elleinstein, *Staline*, Paris, Marabout, 1984, p. 6-64.

Sovietelor, Stalin, rostind ceea ce s-a denumit pompos **Marele jurământ**, a precizat cu privire la ambele partide – cel “național” al URSS și cel „mondial” al *Kominternului* – primește și asumate drept moștenire:

“Părăsindu-ne, tovarășul Lenin ne-a poruncit să ținem sus și să păstrăm credință principiilor Internaționalei Comuniste. Îți jurăm, tovarășe Lenin, că vom îndeplini cu cinste această poruncă a ta! [...] Părăsindu-ne, tovarășul Lenin ne-a poruncit să păstrăm credință principiilor Internaționalei Comuniste. Îți jurăm, tovarășe Lenin, că nu ne vom cruța viața pentru a întări și a lărgi alianța oamenilor muncii din lumea întreagă: **Internaționala Comunistă**”¹¹.

Iar Stalin a reușit, pentru că a știut, să se țină de cuvânt. Jacques de Launay, unul dintre istoricii problemei, a subliniat sugestiv că, sub bagheta “Țarului roșu” de la Kremlin, în fapt *Kominternul* s-a transformat în ... *Stalintern*¹². Sub patronajul său, *Kominternul* a ajuns Centrala care coordona toate partidele comuniste de pe mapamond, un veritabil aparat reunind pe mercenarii comuniști de pretutindeni și dispuși în orice moment – pentru a face să triumfe marile “idealuri” leninist-staliniste – să recurgă la crimă și teroare, la spionaj și trădare, iar aceasta indiferent de apartenența lor “națională”¹³. De la bun început, *Kominternul* a fost pus la dispoziția organului special creat de Lenin în decembrie 1917 să coordoneze teroarea roșie împotriva inamicilor regimului sovietic – **Ceka**, predecesora spirituală și legală a faimosului **NKVD**, predecesorul **KGB**. Patron al organizației a fost uns din start Felix Edmundovici Dzerjinski, care a fost asistat de doi adjuncți care, pe rând, i-au devenit succesori – Viaceslav Rudolfovici Menjinski și Genrih Grigorevici Yagoda¹⁴. Lenin s-a preocupat, ne asigură Jacques de Launay, ca trei sferturi din personalul **Cekăi** să nu fie de origine rusă¹⁵. *Kominternul* a reprezentat în realitate – după cum s-a observat¹⁶ – “un mod de a întrebuința și exploata partidele comuniste din diverse țări potrivit intereselor de mare putere și Țelurilor imperialiste urmărite de URSS, încă de la constituirea sa [...]. Stalin a dat o eficacitate sporită *Kominternului*, transformându-l practic în <<aripa politică>> externă **NKVD**-ului¹⁷ [din 1954 – **KGB**]¹⁸. Aservite astfel *Kominternului* și intereselor expansioniste sovietice, practic toate partidele comuniste – prin cadrele lor de conducere, <<teleghidate>> exclusiv de către Moscova – au devenit în anii ’20 - ’40 principale

¹¹ G. F. Alexndrov și colaboratori, *Iosif Vissarionovici Stalin, Scurtă biografie*, ed. a II-a corectată și completată, București, Editura PCR, 1947, p. 77-78. Pentru ediția critică a „biografiei”, vezi și Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, *Stalin cenzurat/necenzurat*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999.

¹² Jacques de Launay, *Istoria secretă a Kominternului. 1919-1943. Eșecul unei speranțe*, București, Editura Venus, 1993, p. 11.

¹³ Jacques de Launay, *op. cit.*, *passim*; Vladimir Alexe, *Imperiul invizibil (Dosare secrete ale secolului XX)*, București, Editura Albatros, 1992, p. 17-25.

¹⁴ Pe numele său adevărat: Hirch Tehuda (1895-1940), convertit la luteranism.

¹⁵ Alexandre Soljénitsyne, *Deux siècles ensemble. 1917-1972, II, Juifs et Russes pendant la période soviétique*, Paris, Fayard, 2003, p. 314 și urm.

¹⁶ Vladimir Alexe, *Imperiul invizibil*, p. 17.

¹⁷ Narodnii Komisariat Vnutrennih Del – Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne.

¹⁸ Organismele de spionaj/contraspionaj politic care au precedat faimosul și odiosul K. G. B. (*Komitet Gosudarstvennoi Bezopasnosti* – *Comitetul Securității Statului*), fondat la 13 martie 1954, au fost: *Ceka* (creată încă la 20 decembrie 1917 ca organ represiv contra “dușmanilor revoluției proletare”), O. G. P. U. (1923), G. U. G. B./N. K. V. D. (1934), N. K. V. D./N. K. G. B. (1941) și M. G. B. (1946) (cf. Gh. Buzatu, *Războiul mondial al spionilor 1939-1989*, Iași, Editura B. A. I., 1991, p. 24-25; idem, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, II, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 565).

agenturi de diversiune politică, infiltrare sovietică, sabotaj ori spionaj, dirijate direct de la Moscova de un Yagoda, Ejov sau Beria”¹⁹. După Dzerjinski (1917-1926), Menjinski (1926-1934), Yagoda (1933-1936) și Ejov (1936-1938), sub conducerea lui Beria (1938-1953) **NKVD-ul** și-a câștigat rolul de “instrument special prin care URSS este condusă, iar politica externă sovietică este înfăptuită”²⁰. Până în 1939 și în cursul celui de-al doilea război mondial, **NKVD-ul** a beneficiat pe deplin de asistența Internaționalei a III-a, creată de Lenin, cum s-a precizat, cu scopul de a constitui centrul mondial al partidelor comuniste de pe mapamond și de a înlesni sarcina declanșării revoluției proletare mondiale, dar care, până la sfârșit, nu și-a depășit statutul unei imense **oficine de spionaj**. De la un capăt la altul al existenței sale, Internaționala a III-a a fost o imensă “resursă de cadre”, o prețioasă “pepinieră”, înregimentând peste 100 000 de cadre dintre care s-au recrutat agenții sovietici care s-au remarcat pe fronturile secrete ale conflagrației din 1939-1945 sau ale „războiului rece”, care i-a succedat²¹, unii dintre ei intrați în legendă ca ași ai spionajului mondial – Richard Sorge, Alexander Rado sau Leopold Trepper! De asemenea, Markus Wolf, trecut în 1942-1943, după propriile-i recunoașteri, prin “școala *Kominternului*” moscovit, avea să ajungă conducătorul celebrei STASI²². Situația nu s-a modificat după 1945, adică în anii în care Kremlinul a angajat și a purtat „războiul rece” împotriva Occidentului și când pe tărâmul frontului subteran s-au remarcat de asemenea unii dintre foștii activiști ori simpatizanți ai *Kominternului* și *Kominformului* – Klaus Fuchs în SUA sau Kim Philby în Anglia, acesta din urmă ajungând la un moment dat în structurile de bază ale **Intelligence Service-ului**²³. Să reținem, în context, faptul că cei

¹⁹ Liderii serviciilor secrete sovietice au fost: Felix Edmundovici Dzerjinski (1877-1926), Veaceslav Rudolfovici Menjinski (1847-1934), Genrih Grigorievici Yagoda (1891-1938), Nikolai Ivanovici Ejov, Lavrenti Pavlovici Beria (1899-1953), Alexandr Nikolaevici Șelepîn, Yuri Vladimirovici Andropov, Vladimir Aleksandrovici Kriucikov și Vadim Viktorovici Bakatin, acesta fiind cel căruia i-a revenit desființarea “vechiului” K. G. B. [vezi Leonid Mlecîn, *KGB - Predsedateli organov gosbezopasnosti*, ed. a III-a, Moskva, Țentrpoligraf, 2002; Christopher Andrew, Oleg Gordievsky, K. G. B. *Istoriia vneșnepolitieskih operații ot Lenina do Gorbaceva*, Moskva, Nota Bene, 1992, *passim* (ediția originală: K. G. B. *The Inside Story of Its Operations from Lenin to Gorbachev*, London, Harper – Collins Publishers, 1990, XXI – 776 p., după care s-a realizat și ediția în limba română: K. G. B. *Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbciiov*, București, Editura ALL, 1994, LLXIX – 604 p); John D. Dziak, *Chekistî. A History of the K. G. B.*, Lexington – Toronto, Lexington Books, 1988, *passim*; Richard Deacon, *A History of the Russian Secret Service*, London, F. Muller, 1972, *passim*; Julius Mader și colab. *Dr. Sorge funkt aus Tokyo*, Berlin, DMV, 1966, *passim*; *Professiia: Razvedcik* - George Blake, Klaus Fuchs, Kim Philby, H. Felfe, Moskva, 1992; *Richard Sorge's Own Story*, în Charles A. Willoughby, *Shanghai Consiracy. The Sorge Spyring*, New York, E.P. Dutton and Co., Inc., 1952, p. 199-203; Leopold Trepper, *Le Grand Jeu*, Paris, A. Michel, 1975; Kim Philby, *My Silent War*, New York, Ballantine Books, 1986; Vadim Bakatin, *Izavleniie ot K. G. B.*, Moskva, Novosti, 1992; Gh. Buzatu, *Războiul mondial al spionilor*, ed. citată].

²⁰ Vezi Robert Conquest, *Introduce*, în John Barron, K. G. B. *The Secret Work of Soviet Secret Agents*, New York, Reader's Digest Press, 1974, p. VII-X.

²¹ Vezi Dominique Desanti, *L'Internationale Communiste*, Paris, Payot, 1970, *passim*; Anthony Cave Brown, Charales B. Mac Donald, *On a Field of Red. The Communist International and the Coming of World War II*, New York, G.P. Putnam's Sons, 1981, p. 487-610; E.H. Cookridge, *Soviet Spy Net*, London, F. Muller, Ltd. 1955, *passim*.

²² Vezi Markus Wolf, *Die Troika. Geschichte eines nichgedrehten films*, Berlin – Weimar, Aufbau – Verlag, 1989.

²³ Roger Boar, Nigel Blundell, *The World's Greatest Spies and Spymasters*, London, Octopus Books, 1984, p. 28 și urm.; Chapman Pincher, *Their Trade Is Treachery*, New York, Bantam House, 1982,

mai de seamă lideri comuniști români ai anilor '20-'50 au fost recrutați ori s-au pus la dispoziția **NKVD/KGB**-ului, după 1944-1945 „remarcându-se” în acțiunea de sovietizare a României – Ana Pauker, Lucrețiu Pătrășcanu, Emil Bodnăraș, Vasile Luca, Gh. Gheorghiu-Dej, dr. P. Groza ș.a.²⁴. Un specialist în materie, Neagu Cosma, a relatat și a dovedit în memoriile sale că a existat “o legătură indisolubilă” între *Komintern* și **NKVD**, că, în fapt, cel dintâi era “o agentură” a celui din urmă²⁵. Același a remarcat că, de regulă, agenții **NKDV** – ului din perioada interbelică proveneau de pe Nistru, Tisa sau Dunăre, acoperindu-se “cu legende temeinice, interesul lor și al celor care-i trimiteau aici fiind de a rezista nedescoperiți, cât mai mult timp. În caz de cădere, misiunea principală – spionajul – nu trebuia divulgată, întrucât legea penală românească pedepsea cu asprime această infracțiune; scăpau mai ușor dacă apăreau în ipostaza de agenți ai *Kominternului*. În legătură cu afirmația că acești agenți veneau de peste Nistru, Tisa și Dunăre, se impune o precizare: instructori pentru România în cadrul *Kominternului* au fost, rând pe rând, Bela Kun, evreu ungur, care a condus guvernul Sovietelor de la Budapesta în anii 1918-1919, C. Rakovski, un evreu bulgar, originar din Dobrogea, Pavel Tcacenko, rus din Basarabia, ca și alții de teapa lor. De regulă, ei își alegeau colaboratorii din rândul conaționalilor, în care aveau deplină încredere. Așa se explică faptul că printre agenții **NKDV** - ului care au activat în România se aflau foarte puțini români; majoritatea absolută erau evrei din Transistria, Basarabia, Bucovina, Transilvania, unguri și bulgari”²⁶.

Această introducere va înlesni cititorului, nu ne îndoim, să pătrundă esența a ceea ce s-a dorit să fie și ceea ce a fost realmente *Kominternul*. S-a voit un Partid atot-conducător al partidelor comuniste și muncitorești din întreaga lume de după 1919, și s-a realizat în fapt o Filială a PC (b) al Rusiei, pentru ca, pe planul acțiunilor pentru pregătirea revoluției mondiale ori pentru impunerea intereselor Kremlinului peste hotare, să devină o oficiină a NKDV - ului. Mai mult, oamenii săi s-au aflat în incomoda poziție de comuniști revoluționari, internaționaliști, spioni și trădători, fiecare pe rând ori de

p. 68 și urm.; Alexandru Popescu, *Academia secretelor. Intelectualii și spionajul. O istorie universală*, București, Editura Meronia, 2006, *passim*.

²⁴ Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 280-297; Ion Mihai Pacepa, *Moștenirea Kremlinului*, București, Editura Venus, 1993; Nicolae Robănescu, *Kominternul, oficiină de spionaj a Uniunii Sovietice*, în “Memoria. Revista gândirii arestate”, nr. 15/1995, București, p. 84-96; Vladimir Tismăneanu, *Irepetabilul trecut*, București, Editura Albatros, 1994, *passim*; idem, *Fantoma lui Gheorghiu-Dej*, București, Editura Univers, 1995, *passim*; Neagu Cosma, *Cupola. Securitatea văzută din interior. Pagini de memorii*, București, Editura Globus, 1994, *passim*; G. Brătescu, ed., *O anchetă stalinistă (1937-1938). Lichidarea lui Marcel Pauker*, Editura Univers Enciclopedic, 1995, *passim*; Marius Mircu, Mihai Stoian, *Dosar Ana Pauker*, București, Guteberg, 1991, *passim*; Marin C. Stănescu, *Moscova, Kominternul, filiera comunistă balcanică și România (1919-1943)*, București, Silex, 1994, *passim*; Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *K. G. B. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, p. 251-252; Cazul Vasile Luca, I-II, în “Sfera politicii”, București, no. 33-34/1995-1996; Miruna Munteanu, Vladimir Alexe, *Dosare ultrasecrete*, II, București, Editura Ziua, 2000, *passim*; Mihai Pelin, *Opisul emigrației românești. Destine în 1 222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, București, 2002; Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 433 și urm.; Cristian Troncotă, *Duplicatarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România. 1965-1989*, București, Editura Elion, 2004; Paul Ștefănescu, *Istoria serviciilor secrete române*, București, Editura Antet, 2007; Mihai Ungheanu, *Panait Istrati și Kominternul*, Galați, Editura Porto-Franco, 1994, *passim*.

²⁵ Neagu Cosma, *op.cit.*, p. 29.

²⁶ *Ibidem*, p. 28-29.

toate la un loc; cu toții având ca mijloc de propagandă, drept **Biblia** comunismului triumfător, **operele complete** ale lui Marx, Engels, Lenin și Stalin²⁷, toate la un loc sau fiecare în parte un altfel de **Mein Kampf**, colorată în roșu, mai mult decât sigur pentru a nu se confunda cu originalul brun al liderului nazist de la Berlin.

De mai mulți ani, din 1991-1992, veritabila *cutie a Pandorei* - arhiva *Kominternului* - a fost pusă la dispoziția istoricilor. Așa după cum am dezvăluit încă din 1996²⁸, această arhivă este găzduită de R. Ț. H. I. D. N. I. (*Rossiiskii Țentr Hraneniia i Izuceniia Dokumentov pe Noveișei Istorii – Centrul Rus pentru păstrarea și Cercetarea Documentelor de Istorie Contemporană*). Încă din 1920, partidul leninist [R. K. P. (b), apoi V. K. P., iar din 1952 – P.C. U. S.] și-a creat un centru de cercetare dotat cu o arhivă reunind documente privind mișcarea muncitorească rusă și internațională, inclusiv actele conducerii centrale a bolșevicilor. De-a lungul timpului, denumirea acestui centru s-a modificat în mai multe rânduri: *Istpart*, *Institut K. Marxa i F. Enghelsa*, *Institut V. I. Lenina*, *Obiedinenogo Instituta Marxa-Enghelsa-Lenina* (din 1931), *Institut marksizmleninizma* (1956) și, finalmente, *Institut teorii i istorii soșializma* (1990)²⁹. R. Ț. H. I. D. N. I. a fost inaugurat la 23 decembrie 1991, când au fost prezentate presei³⁰ și specialiștilor³¹ arhiva și biblioteca, regimul de cercetare etc. S-a dezvăluit, cu acel prilej, că Institutul dispunea de peste 1,5 milioane de documente (grupate în peste 600 fonduri), precum și 9 300 de fotografii și 8 600 m filme cu imagini din istoria Rusiei și a URSS. Centrul și-a propus o vastă activitate de cercetare și editare a documentelor proprii, pentru început anunțându-se mai multe volume referitoare la *necunoscutul Lenin*, la represaliile în rândurile partidului sau escaladarea totalitarismului și hegemonismului – *Kominternul* și *Kominformul*. Pentru început s-a predat în cercetare chiar arhiva *Kominternului*, cuprinzând documentele oficiale ale congreselor și conferințelor diverselor partide comuniste și muncitorești, ale unor organizații internaționale manevrate de Kremlin, ale conducerii partidului leninist și ale comitetului de control de partid, ale instituțiilor și școlilor superioare de partid, ale redacțiilor publicațiilor controlate de partid, precum și fondurile personale ale unor lideri ai mișcărilor revoluționare ori comuniste internaționale, rusești și sovietice³².

Cercetările noastre la R. Ț. H. I. D. N. I.³³, care s-au desfășurat pe parcursul unor perioade distincte (aprilie – iunie 1992 și decembrie 1994), ne-au îngăduit în prima ordine să identificăm și să cercetăm problematica fondurilor principale³⁴, din care reținem pentru profilul acestui capitol:

²⁷ După 1956, când N. S. Hrușciiov a inițiat combaterea cultului personalității fostului **țar roșu** de la Kremlin, opera și numele lui Stalin au început a fi neglijate și, apoi, ignorate.

²⁸ Cf. Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 111 și urm.

²⁹ Vezi nota semnată de directorul RȚHIDNI-ului, dr. V.P. Kovlov în revista “Novaia i noveișia istoria”, nr. 2/1992, Moskva, p. 192-197.

³⁰ T. Maximova, *Arhiv dlia vseh? Nakoneț – to*, în “Rossiskaia Gazeta”, Moskva, din 26 decembrie 1991.

³¹ Vezi V.P. Kozlov, *loc.cit.*

³² *Ibidem.*

³³ Vezi și ghidul arhivei investigate: V.P. Kozlov și colaboratori, R. Ț. H. I. D. N. I. *Kratkii putevoditel*, Moskva, Izdatelstvo Blagovest, 1993.

³⁴ Vezi lista completă a fondurilor respective, în Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, p. 116-118.

Fondul 17 - CC al Partidului Comunist (protocoale ale ședințelor Secretariatului din 1939-1952, biroul secret al CC, biroul Secretariatului, diverse materiale ale organizațiilor locale de partid, 1940-1972 etc.)

Fondul 488 - Congresul I al *Kominternului* (1919)

Fondul 489 - Congresul II (1920)

Fondul 490 - Congresul III (1921)

Fondul 491 - Congresul IV (1922)

Fondul 492 - Congresul V (1924)

Fondul 493 - Congresul VI (1928)

Fondul 494 - Congresul VII (1935)

Fondul 495 - Prezidiul și secretariatele *Kominternului*, 1919-1941

Fondul 495, opisele 10-10 - Secretariatul lui D.Z. Manuilski, 1924-1943

Idem, opis 523 - fond personal Manuilski

Idem, opis 11 - Secretariatul lui Wilhelm Pieck, 1934-1939

Idem, opis 12 - Secretariatul lui Palmiro Togliatti, 1935-1942

Idem, opis 527 - fond personal Togliatti

Idem, opisele 13-13a - Secretariatul lui Klement Gottwald, 1933-1941

Idem, opis 14 - Secretariatul lui André Marti, 1932-1944

Idem, opis 15 - Secretariatul lui Florin, 1935-1941

Idem, opis 16 - Secretariatul lui Otto Kuusinen, 1931-1941

Idem, opis 17 - 102 Secretariatul Doloresse Ibaruri, 1935-1941

Idem, opis 72 - Secretariatul lui Gheorghe Dimitrov³⁵, 1934-1944

Idem, opis 18 - Comitetul Executiv al *Kominternului*, 1919-1941

Idem, opis 69 - Secretariatul Balcanic, 1926-1935

Idem, opis 33 - Materiale primite la Moscova de la Gheorghe Dimitrov și Richard Sorge

Idem, opis 286 - Fond Predstavitelstvo Komunisticeskii Partii Rumâniei pri IKKI, 1924-1945 gg. (Reprezentanța PCR pe lângă Comitetul Executiv al Internaționalei comuniste, 1924-1945) (în total, 56 dosare)

Idem, opis 255 - Dosar Ana Pauker, dosar 4

Idem, opis 255 - Dosar Lucrețiu Pătrășcanu (alias tovarășul Grigorescu), dosar 7

Idem, opis 255 - Dosar Constantin Doncea (alias Victor Pandelescu), dosar 109

Fondul 498 - Biroul din Viena al *Kominternului*

Fondul 502 - Biroul Sud, 1920

Fondul 509 - Confederația Balcanică, 1920-1934

Fondul 510 - Confederația Scandinavă

Fondul 543 - Comitetul Internațional Antifascist, 1923-1941

Fondul 556 - Activitatea Biroului C. C. al P. C. U. S.

Fondul 573 - Basarabia, 1941, 1945-1950

Fondul 575 – ARHIVA KOMINFORMULUI (1947-1956)³⁶

³⁵ Gheorghe Dimitrov (1882-1949), cunoscut comunist și om de stat bulgar. A reprezentat Partidul Comunist din Bulgaria la Congresul III al *Kominternului*, iar între anii 1935 și 1943 a fost impus de Kremlin secretarul general al organizației (cf. *Sovetskaia Istoriceskaia Enĭklopediia*, vol. 5, Moskva, 1964, p. 214-215).

Fondul 76 - F. E. Dzerjinski

Fondul 82 - V. M. Molotov

Fondul 187 - Richard Sorge

Fondul 558 - I. V. Stalin.

Cercetarea arhivelor confirmă integral studiile științifice consacrate activităților *Kominternului* pretutindeni în lume³⁷, mai puțin cărțile apărute anterior anilor 1989-1991 în U. R. S. S. și în fostele țări comuniste. Organismul, acest supra-partid, la care în mod automat au aderat toate partidele comuniste și muncitorești din țările apărute după prima conflagrație mondială din 1914-1918, prin însuși faptul însușirii celor 21 de principii formulate de Zinoviev și Lenin în iulie 1920³⁸, s-a confundat cu crima și teroarea, cu activitatea pro-sovietică vizând subminarea și răsturnarea ordinii legale în toate statele “capitaliste”, antagoniste prin însăși forța lucrurilor U. R. S. S. - ului, ca “prim stat socialist al muncitorilor și țăranilor”, cum s-a auto-proclamat oficial la Moscova. Spuneam că, din start, *Kominternul* s-a identificat cu organisme Marii Terori Roșii – cu **Ceka** și toate succesoarele sale, de asemenea cu **Serviciul de Spionaj Militar** al Kremlinului (**G. R. U. – Glavnîe Razvedîvatelnîe Upravlenoe**), iar, la finele anilor '30, teroriștii kominterniști au devenit, ei înșiși, victime ale „proceselor” și crimelor lui Stalin. Sediul din Moscova al activiștilor străini ai *Kominternului*, **Hotel Lux**³⁹, a devenit simbolul instituției. “O parte din istoria lumii s-a scris aici” – i-a declarat cineva lui de Jacques de Launay în momentul când acesta vizitat bârlogul spionilor și al activiștilor internaționaliști⁴⁰, și nu putem să nu fim de acord cu această aserțiune. Povestea sângeroasă a *Kominternului*, plasat pe terenul realităților monstruoase ale epocii staliniste, a format obiectul unui studiu obiectiv, întemeiat în esență pe izvoare inedite devenite de dată recentă accesibile, al istoricului rus Arkadi Vaksberg⁴¹, pentru care instituția a reprezentat “o caracatiță de coșmar ale cărei tentacule s-au întins pe toate continentele planetei (subl. ns.)”. P. C. R., încă de la fondare, în mai 1921, și-a însușit “principiile” amintite ale *Kominternului* ori, mai bine-zis, adoptarea celor 21 de puncte a marcat crearea partidului⁴². Prin acceptarea condițiilor de afiliere, tânărul Partid

³⁶ Informații deja valorificate – vezi Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Iași, CICE, 1995.

³⁷ Vezi, de exemplu, F. Borkenau, *World Communism. A History of the Communist International*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1971.

³⁸ Jacques de Launay, *op. cit.*, p. 177-178. Reținem câteva dintre principiile respective obligatorii pentru tinerele partide comuniste și care puneau în evidență caracterul terorist al leninismului și autoritatea de neștirbit a *Kominternului*: 12. – Organizarea partidului comunist trebuie să fie bazată pe o disciplină de fier, de tip militar; 13 – Epurarea periodică din partidele comuniste a elementelor mic-burgeze; 14 - Ajutor necondiționat acordat republicilor sovietice în lupta lor împotriva contra-revoluției; 16 – Hotărârile *Kominternului*, partid mondial unic, **au un caracter obligatoriu** (subl. ns.); 21 – A exclude din partidul comunist pe cei care resping propunerile prezente (*ibidem*, p. 177-178).

³⁹ Astăzi Hotel Central, pe fosta stradă Tverskaia (în 1920), în prezent M. Gorki, 10.

⁴⁰ Cf. Jacques de Launay, *op.cit.*, p. 8.

⁴¹ Vezi Arkadi Vaksberg, *Hotel Lux*, Paris, Fayard, 1993.

⁴² Aceasta după ce în prealabil, la sfârșitul anului 1920, o delegație a socialiștilor români (Al. Dobrogeanu-Gherea, C. Popovici, Gh. Cristescu, David Fabian, Eugen Rozvan și Ion Flueraș) s-a deplasat la Moscova, unde a purtat discuții cu Grigori Zinoviev, liderul Comitetului Executiv al Internaționalei, N. Buharin și chiar cu V.I. Lenin, despre problemele afilierii (cf. Robert R. King, *A History of the Roumanian Communist Party*, Stanford, Hoover Institution Press, 1980, p. 16-17). Pagini din istoria adevărată a P. C. R., bazate pe documente, s-au tipărit cotidianul bucareștean “Dimineața” în 1990 (cf. numărul special

Comunist din România⁴³ a devenit în mod automat nu numai un prizonier ideologic al *Kominternului*, cum era cazul de altfel cu toate celelalte partide comuniste recent înființate. Comuniștii români, ale căror interese începeau să se confunde „cu interesele Republicii Sovietice, pe care au obligațiunea să le apere...”, aveau obligația, în noua lor calitate, să militeze nu numai împotriva orânduirii sociale existente în România, ci și împotriva tuturor intereselor legitime ale statului român. Acest comandament a devenit, nu peste mult timp, cardinal și prioritar⁴⁴. Istoricii sovietici au recunoscut, la timpul lor, faptul că Internaționala Comunistă a manevrat toate grupările și partidele politice afiliate din străinătate. *Kominternul* – citim într-o lucrare semi-oficială de la Moscova – “a dat o asistență constantă partidelor comuniste în formularea programelor lor pentru unirea forțelor și organizațiilor antifasciste (subl. ns.)”⁴⁵. Iar, cu referire directă la România, este ilustrată aserțiunea, arătându-se că în august 1940 Secretariatul Comitetului Executiv al Internaționalei a III-a a avizat conducerea P. C. R. să lanseze programul de luptă pe baza frontului unic al poporului român, care să lupte împotriva atragerii României în războiul mondial⁴⁶, contra transformării țării în satelit al Germaniei hitleriste și pentru prietenie cu U. R. S. S. Pe o asemenea bază, P. C. R. a avansat platforma sa de luptă în ianuarie 1942 intitulată *Pentru pacea și independența națională a poporului român*⁴⁷. Tot astfel, în ajunul Războiului Sfânt din 1941-1944 pentru refacerea României Mari și zdrobirea comunismului, Comitetul Executiv al *Kominternului* s-a adresat, la 21 aprilie 1941, conducerii P. C. R. cu o scrisoare îndemnând la intensificarea tuturor eforturilor pentru asigurarea bunelor relații cu U. R. S. S.⁴⁸, iar aceasta într-un moment în care Imperiul Roșu colabora în 1939-1941 cu Reichul la dezintegrarea țării și semnele apropiatului război dintre Moscova și Berlin nu erau evidente nici chiar pentru cercurile oficiale de la Kremlin, cu atât mai puțin pentru opinia publică națională și internațională⁴⁹. Pentru P. C.

intitulat: *A fost odată... P. C. R. de la Komintern la dictatura cEAUȘISTĂ*, 16 p.) și “Cuvântul de ambe sexe”, București, nr.6/1991, p. 6-7.

⁴³ Era în spiritul însuși al afilierii impunerea faptului că toate partidele comuniste și muncitorești din lume erau secții ale “partidului mondial”, cum se pretindea *Kominternul*, și, ca atare, chiar în titulatură se sublinia elementul fundamental că, din punctul de vedere al Moscovei, reprezentau grupările dintr-o țară sau alta. Internaționalismul exacerbat crea, astfel, anomalii greu de explicat și a pus grupările comuniste din majoritatea țărilor în poziții incomode în fața maselor, limitându-le drastic influența ori conducând, precum în cazul minusculei grupări a comuniștilor români (aproximativ 1 000 în august 1944), care aflându-se la remorca Kremlinului a militat pentru subminarea statului suveran, independent și unitar român, acționând, astfel, ea însăși la propria-i situare (!) în afara legii (1924) (vezi, în acest sens, Stephen Fischer – Galați, ed., *The Communist Parties of Eastern Europe*, New York, Columbia University Press, 1979). Despre P. C. R., cap. datorat lui T. Gilberg, p. 281-325.

⁴⁴ Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, 1993, p. 28.

⁴⁵ A. I. Sobolev, K. K. Shirinya ș.a., eds., *Outline History of the Communist International*, p. 471.

⁴⁶ Război care viza eliberarea Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța, ocupate în iunie 1940, prin amenințarea cu forța, de U. R. S. S.

⁴⁷ A. I. Sobolev, K. K. Shirinya ș.a., eds., *op. cit.*, p. 471-472.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 474.

⁴⁹ Rămas și în anii celui de-al doilea război mondial tot în meandrele *Kominternului*, P. C. R. a promovat în continuare politica a trădării naționale, reflectată de numeroase documente. Astfel, cunoscutul document intitulat *Punctul nostru de vedere* din 10 septembrie 1940 saluta, la câteva zile după prăbușirea regimului lui Carol al II-lea, faptul că “războiul imperialist din Europa care a dus la destrămarea câtorva state capitaliste, capitaliste moșierești, a dus de asemenea și la *destrămarea României imperialiste, în hotarele ei croite pe socoteala altor țări la Trianon și Neuilly* (sub. ns.)” (apud Gh. Zaharia și colaboratori, eds., *Istoria Partidului Comunist Român. Sinteză*, vol. V, București, f.a., p.7). Se transmitea, finalmente,

R., indiferent de „grupările” afirmate pe parcurs (*internă* sau *externă*), situația s-a menținut în tot timpul desfășurării celui de-al doilea⁵⁰, cu consecințele de rigoare asupra evoluțiilor imediat postbelice.

Aflat oricând la remorca Kremlinului, *Kominternul* a traversat în epoca interbelică toate *volte-face*-urile Moscovei, săvârșind grave erori strategice ce au înlesnit accesul la putere al naziștilor ori au condus nemijlocit la conflictul din 1939-1945. Reținem câteva asemenea erori politice de proporții⁵¹: transpunerea semnului egalității, în anii '20 și la începutul anilor '30, între social-democrația europeană și social-fascismul german ori italian; neputința Partidului Comunist din Germania de a bara drumul spre putere al lui Adolf Hitler⁵²; cel din urmă act din timp de pace al Kremlinului, semnarea Pactului odios Hitler-Stalin la 23 august 1939, a prejudiciat cel mai grav interesele înseși ale *Kominternului* și ale popoarelor, pe care comuniștii pretindeau că le apără cu cerbicie⁵³. Chiar la 22 august 1939, deci în orele care au precedat nemijlocit semnarea Pactului la Kremlin, Gheorghe Dimitrov, secretarul general al Comitetului Executiv al *Kominternului*, s-a adresat „tuturor partidelor” în subordine din lume și liderilor francezi Maurice Thorez și Jacques Duclos, pentru a le „explica” natura și țelul înțelegerii sovieto-germane; în context, responsabile erau socotite Marea Britanie și Franța pentru eșecul negocierilor militare tripartite din august 1939 de la Moscova, iar scopul Pactului - care

“un salut fierbinte popoarelor (sic!) din Basarabia și Bucovina de nord, *eliberate de sub jugul imperialismului român* (subl. ns.)” (*ibidem*, p.12). Secretarul general al P. C. R., Ștefan Foriș, se adresa la 28 decembrie același an la Boris Ștefanov la Moscova pentru a-i expune situația din țară și acțiunile comuniștilor “*după eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de nord* (subl. ns.)” (*ibidem*, p. 14). Un alt document binecunoscut – intitulat *De la regimul legionar la dictatura militară* (26 februarie 1941) -, după ce aprecia că URSS rezolvase “pașnic” problema Basarabiei și nordului Bucovinei (*ibidem*, p. 23), se exprima fățarnic cum că: “Poporul român (din țară – n. ns.) a aflat și află mereu despre viața nouă fericită și liberă a poporului din Bucovina de nord Basarabia, care, rupt de marea familie a popoarelor sovietice, a îndurat ocupația colonială a marilor moșieri și capitaliști români în timp de 22 de ani (subl. ns.)” (*ibidem*, p. 23-24). Același puncte de vedere le aflăm și în prolixul raport trimis la 10 martie 1941 de Foriș secției române din cadrul Secretariatului *Kominternului* (*ibidem*, p. 26-69). În același spirit, *Platforma-program* a P. C. R. din 6 septembrie 1941 îl desemna pe Ion Antonescu drept un “gauleiter” al lui Adolf Hitler în Basarabia și Bucovina, devenite ... “vremelnic colonii subjugate de germani” (*ibidem*, p. 82). Dar poate că cea mai clară exprimare a politicii antistatale a comuniștilor români în problema integrității teritoriale a României o aflăm, la 3 iunie 1943, într-un material ce condamna banda lui “Iuda Foriș” (*ibidem*, p. 178-191) se afirma principal: “Noi punem chestiunea Basarabiei în felul următor: Marea revoluție a poporului rus din 1917 de sub conducerea genială a lui Lenin și Stalin a dat tuturor popoarelor din Rusia țaristă dreptul la autodeterminare și dezvoltare liberă în cadrul Uniunii Sovietice. Această revoluție a dat și poporului basarabean (?) dreptul la libertatea sa națională. Eliberarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică în 1940 a fost consecință a politicii de ațătare la război contra Uniunii Sovietice dusă de aventurierul [rege] Carol. Uniunea Sovietică a dat atunci o lovitură regimului hitlerian (sic!) al lui Carol, dând astfel un ajutor prețios forțelor democratice pentru a alunga pe Carol și a duce o politică de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică. Poporul basarabean e cotropit actualmente de hitleriști ca și noi. Acest popor luptă pentru libertatea sa. El va ști să-și aleagă singur regimul său social și politic conform declarației Chartei Atlanticului...” (*ibidem*, p. 188).

⁵⁰ Este deosebit de semnificativ că documentele probatorii pe această temă au fost culese și păstrate cu grijă în arhivele fostului CC al PCR (cf. ANIC, fond CC al PCR - Cămară, dosar 8/1943 – documentele interne; idem, dosar 3/1942 – ordinele și indicațiile lui I. V. Stalin).

⁵¹ Vezi Fernando Claudin, *op.cit.*, *passim*.

⁵² Apreciată drept “cel mai mare dezastru” interbelic pentru *Komintern* (*ibidem*, p. 127).

⁵³ *Ibidem*, p. 294; *Komintern i sovetsko-ghermanskii dogovor o nenapadenii*, în “Izvestiia ȚK/KPSS”, nr. 12/1989, Moskva, p. 202-215.

în fond a deschis nemijlocit calea unui nou război european și, în consecință, mondial - consta esențialmente în „divizarea” tuturor agresorilor imperialiști, deopotrivă Marea Britanie, Franța, Germania și Japonia⁵⁴. Toate partidele comuniste au fost debusolate în urma „alianței” proclamate între Stalin și Hitler, astfel că la 27 august 1939 Dimitrov și Manuileski, liderii operativi de atunci ai *Kominternului*, se adresa personal liderului de la Kremlin. A urmat, la 7 septembrie 1939, o reuniune a lui Dimitrov cu Stalin, Molotov, Jdanov, dictatorul sovietic impunându-și punctul de vedere⁵⁵. Drept urmare, la 9 septembrie 1939, Secretariatul *Kominternului*, nicidecum altfel decât în spirit de supunere, decise transmiterea unei directive către toate partidele comuniste din lume, constrânse, contrar a tuturor acțiunilor și propagandei anterioare, să susțină mai departe politica Moscovei pe motivul că ostilitățile în desfășurare reprezentau **„un război imperialist injust, provocat de burghezia tuturor țărilor beligerante (subl. ns.)”**, care, deci, nu trebuia susținut în vreun fel. Cât privește Polonia, victimă a Reichului nazist, aliat cu URSS în urma Pactului Hitler-Stalin, proletariatul mondial era îndemnat să nu susțină cauza victimei devenită peste noapte stat ... „fascist”, pe planul general „ofensiva” (sic!) trebuind desfășurată contra politicii trădătoare a social-democrației. În fond, Germania era exonerată de orice culpă pentru războiul în curs, iar inamicul proletariatului mondial se ascundea „mai cu seamă” în Franța, Anglia, Statele Unite și Belgia. Cine interpretase altfel lucrurile – stipula directiva *Kominternului* din 9 septembrie 1939 –, trebuia „în cel mai scurt timp posibil să-și redreseze linia politică”⁵⁶. În esență, Stalin și, ca atare, *Kominternul*, abandonând, practic răsturnând orientarea politică anterioară care-l avusese în obiectiv pe Hitler, impuneau de-acum proletariatului mondial și partidelor comuniste de pe mapamond ca – potrivit unei practici simpliste, cunoscute de când lumea, și potrivit căreia *prietenul prietenului meu este prietenul nostru* – să procedeze la o nouă selecție în privința aliatului de moment. Germania, legată de URSS prin Pactul de la 23 august 1939, ieșea din vizor, pentru ca, în schimb, inamicii de atunci ai Reichului (Marea Britanie, Franța și toți susținătorii lor) să fie trecuți în rândurile adversarilor, nu numai ai Berlinului ci, obligatoriu, și ai Moscovei! O asemenea „orientare” politică generală avea să se mențină până în primăvara anului 1941, când, după ocuparea Greciei și Iugoslaviei, *Kominternul* se decise, în sfârșit, să considere lupta Angliei și Franței împotriva Germaniei un ... război drept⁵⁷.

La nivelul central al *Kominternului* câteva grupări comuniste ajunseseră să fie bine reprezentate în anii ‘30-’40, și anume: germană, bulgară, franceză, italiană, spaniolă, cehă, lungară, finlandeză și austriacă⁵⁸, cea română impunându-se după și prin sosirea Anei Pauker la Moscova în mai 1941⁵⁹, deși ea avea să rămână până la capăt, în

⁵⁴ Bernhard H. Bayerlein și colaboratori, *Moscov-Pari-Berlin. Télégrammes chiffrés du Komintern (1939-1941)*, Paris, Éditions Tallandier, 2003, p. 60-62, 74-75.

⁵⁵ *Komintern i sovetsko-ghermanskii dogovor...*, p. 207.

⁵⁶ Bernhard H. Bayerlein și colaboratori, *Moscov-Pari-Berlin*, p. 74-75; R. Ț. H. I. D. N. I., fond 495, opis 18, dosar 1292, filele 47-48.

⁵⁷ *Komintern i sovetsko-ghermanskii dogovor o nenapadenii*, p. 214.

⁵⁸ Cf. Jacques de Launay, *op.cit.*, p. 138-139.

⁵⁹ Cf. Gh. Buzatu, Eftimie Ardeleanu, *Din tainele istoriei*, în „Document”, nr. 1/2001, București (Este publicat și comentat raportul nr. 15013/S/1941 al Inspectoratului de Poliție Iași privitor la schimbarea, între autoritățile române și sovietice, la Ungheni, în 3 mai 1941, a „prizonierilor” Ana Pauker contra Moș Ion Codreanu); Adrian Pandeia, „*Passionaria din Codăești*”, în „Document”, nr. 3/2000, București, p. 40 și urm.

septembrie 1944 în eșalonul secund al organizației⁶⁰. Activiștii grupați în jurul Anei Pauker, proclamată oficial “Passionaria din Carpați” (?!), vor reprezenta în anii războiului ceea ce s-a recunoscut ulterior, chiar de către oficialitățile comuniste de la București din anturajul lui Gh. Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu, nucleul dur, “aripa externă” a P. C. R.⁶¹. În etapa ultimă a celui de-al doilea război mondial și după ocuparea țării de către trupele sovietice, la 23 august 1944, în cursul comunizării României, gruparea moscovită kominternistă avea să intre în conflict deschis cu gruparea comunistă din interior, care, pentru a-și asigura succesul și câștiga protecția Kremlinului, și-au compromis „tovarășii de drum” și au recurs la eliminarea fizică ori politică a foștilor colegi⁶². Totul ținea de „regula jocului”, care-l confirma integral pe Marx, în sensul că toate revoluțiile câte au fost și-au sacrificat, cu o prioritate remarcabilă și o satisfacție canibalică, proprii fii!...

*

Finalmente, *Kominternul* – organism teribil și oribil al fostului Imperiu Roșu – și-a depășit, în activitate fiind ori după deces, propriile-l limite și influențe. Ceea ce a fost posibil, în fapt, nu atât datorită meritelor reale câștigate, ci datorită, precumpănitor, cordonului ombilical ce-l apropiase (și subordonase) definitiv serviciilor secrete ale URSS, în speță **NKVD/KGB** și **GRU**. Astăzi, în fond, organismul - după cum și sistemul care l-a inventat, manevrat și folosit - reprezintă un cadavru, deopotrivă și Imperiul Roșu leninisto-stalinisto-troțkist care i-a dat ființă, deși **spiritul** tuturora dăinuiește. *Cum? cât timp? și de ce?* – iată întrebări la care nu ne propunem să răspundem în continuare. În opinia noastră, fiind cu mult mai folositor și mai interesant să aflăm ceea ce, eminamente, a reprezentat în epocă Kominternul. Sub acest aspect, sinteza inedită intitulată *Kominternul – metoda sa de lucru și colaborarea cu Armata Roșie*, inclusă în anexă, redactată de serviciile secrete de la București în decembrie 1940 la solicitarea Generalului Ion Antonescu, reprezintă, din toate punctele de vedere, după cum – sperăm – cititorul va aprecia, un document categoric și, de ce nu, surprinzător, prin forța analizei, multitudinea

⁶⁰ *Ibidem*, p. 139-140.

⁶¹ Vezi Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, p. 260-278; Vladimir Tismăneanu, *Arheologia terorii*, București, Editura Eminescu, 1992, *passim*.

⁶² T. V. Volokitina și colaboratori, eds., *Vostocinaia Evropa v dokumentah rossiiskih arhivov, 1944-1953 gg.*, I-II, Moskva – Novosibirsk, Sibirskii Hronograf, 1997-1998, *passim*; vezi și Marius Mircu, Mihai Stoian, *Dosar Ana Pauker*, *passim*; *Cazul Vasile Luca*, I-II, în *loc. cit.*

și exactitatea informațiilor vehiculate, iar, nu mai puțin, prin obiectivitatea tratării subiectului. Documentul este cu atât mai semnificativ cu cât, în primul rând, cuprindea revelații în privința **organizării** și **funcționării Kominternului**⁶³, urmărind filiera ce atesta indiscutabil activitatea, practic sub aceeași tutelă și în același spirit, a instituțiilor în esență criminale - **Kominternul**, **conducerea Partidului Comunist** și **serviciile secrete ale Kremlinului** (în speță **NKVD/KGB**⁶⁴ și **GRU**), evidențiind că, în funcție de stadiul războiului mondial la finele anului 1940⁶⁵, **Kominternul**, în chip necesar și obligatoriu, a acționat prioritar în sfera activității departamentului de spionaj ale Armatei Roșii (**GRU**)⁶⁶.

- ANEXĂ -

K O M I N T E R N U L - METODA SA DE LUCRU ȘI COLABORAREA CU ARMATA ROȘIE

Decembrie 1940

⁶³ Relativ la conexiunile cu Serviciile secrete moscovite, aflăm următorul paragraf: “Secția Informații [a Konminternului] culege date asupra vieții din țările necomuniste, pe care le transmite Gugobezului și Secției Informații din Statul Major General al Armatei Roșii, prin intermediul Comitetului Executiv.

⁶⁴ În sinteza de referință, datată 1940, se preferă – după cum se va observa – denumirea **Gugobez**. După cum s-a menționat (vezi *supra* nota 17), între multiplele denumiri ale Centralei, de la **Ceka** la **KGB**, din 1917 până în 1954, s-au mai aflat: **OGPU** (1923-1934), **GUGB/NKVD** (1934-1941), **NKVD/NKGB** (1941-1946) și **MGB** (1946-1954). Or, în perioada în care a fost prezentată sinteza (decembrie 1940), instituția purta oficial denumirea **GUGB/NKVD**, adică: „Glavnoe Upravleniie Gossudarstvennii Bezopasnosti/Narodnii Komissariat Vnutrennii Del” (în traducere – Direcția Principală pentru Securitatea Statului/Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne), de unde autorii materialului de la București au apelat la numele aflat cel mai lesne la îndemână – **Gugobez** (evident de la Glavnoe Upravleniie Gossudarstvennii Bezopasnosti), ceea ce demonstrează, o dată în plus, dependența fundamentală a Kominternului de Serviciul spionajului politic al regimului stalinist.

⁶⁵ În fond, în momentul în care Adolf Hitler a semnat Directiva de război nr. 21 („Cazul Barbarossa”) = atacarea URSS până, cel mai târziu, la 1 mai 1941!

⁶⁶ Vezi cap. 4 al sintezei pe tema colaborării Kominternului cu Armata Roșie, unde se constată în chip expres că: „A fost – dar – necesar ca o parte din Birourile și posturile Kominternului din străinătate să iasă de sub autoritatea Comitetului Central și să treacă la dispoziția fie a Secției Operațiilor, fie a Serviciului Secret (Razvedupr)”. Pentru alte probleme speciale, cf. Cristian Troncotă, Alin Spănu, *Documente SSI privind spațiul sovietic. 22 august 1939 – 23 august 1944*, București, INST, 2004.

CUPRINSUL⁶⁷

Pagina

1. GENERALITĂȚI.....	1
2. ORGANIZARE.....	2
3. METODA DE LUCRU ÎN TRECUȚ.....	5
4. COLABORAREA CU ARMATA ROȘIE.....	16
5. METODA DE LUCRU ÎN PREZENT.....	23
6. CONCLUZII.....	28

1. GENERALITĂȚI

Ideea comunistă în Europa datează mult înainte de Marx și Engels; însă acești doi gânditori au fost primii care au făcut din această idee o doctrină politică de luptă, care mai târziu s-a transformat într-o mișcare a așa-zisei clase proletare.

ACEASTĂ MIȘCARE, până după războiul mondial⁶⁸, S-A LIMITAT SĂ ACTIVEZE NUMAI ÎN ȚĂRILE INDUSTRIALE, UNDE CLASA PROLETARĂ ERA DESTUL DE PUTERNICĂ, FĂRĂ CA IDEOLOGIA COMUNISTĂ SĂ FIE EXPLOATATĂ ÎN VEDEREA DECLANȘĂRII UNEI REVOLUȚII MONDIALE ȘI INSTAURĂRII DICTATURII PROLETARIATULUI, CI NUMAI PENTRU AMELIORAREA SITUAȚIEI ECONOMICE A MUNCITORILOR.

Această mentalitate, susținută cu hotărâre de Internaționala II-a Comunistă de la Amsterdam, a avut drept rezultat colaborarea comuniștilor cu clasa burgheză în timpul războiului mondial.

Comuniștii de la Moscova, nemulțumiți de acest rezultat, au dat mișcării un caracter mai hotărât și realist, reușind – astfel – în anul 1919⁶⁹ să transforme Rusia monarhistă absolută, într-un Stat comunist, în care să poată realiza integral ideea comunistă.

Nemulțumit numai cu acest rezultat, LENIN INFIINȚEAZĂ INTERNAȚIONALA COMUNISTĂ DE LA MOSCOVA (KOMINTERN), PE CARE A FĂCUT-O INSTRUMENTUL DE DISTRUGERE A VECHII ORDINI ȘI DE CREARE A UNEI ALTE FORME DE STAT.

Kominternul reprezintă deci ideea de asociație a muncitorilor din întreaga lume, în scopul comunizării tuturor țărilor burgheze. Pentru aceasta, în fiecare țară a luat ființă câte un partid comunist, care urma să activeze fie legal, fie clandestin în spiritul ideilor preconizate de Moscova.

Desigur, unealta de realizare a scopului principal era proletariatul, veșnic nemulțumit de situația sa economică și socială.

⁶⁷ Trimiterile se fac la paginarea textului original. Titlurile, subtitlurile și fragmentele subliniate ori evidențiate cu verzele sunt respectate întocmai după manuscris.

⁶⁸ Din 1914-1918.

⁶⁹ Exact – 1917.

Dar, pentru ca victoria să fie completă, trebuia ca proletariatul să pună mâna pe putere și să instituie dictatura, deoarece comuniștii nu mai voiau să mai facă vreun compromis cu burghezimea.

Se constată – deci – că INTERNAȚIONALA COMUNISTĂ, DINTR-O ORGANIZAȚIE CARE LUPTĂ PENTRU FRATERNIZAREA TUTUROR MUNCITORILOR, S-A TRANSFORMAT ÎNTR-UN ORGAN DE ACȚIUNE, TRECÂND PESTE SUVERANITATEA STATELOR, ORGANIZÂND ȘI DISPUNÂND DE O FORȚĂ CONSTITUITĂ ÎN INTERIORUL UNUI STAT, FORȚĂ CARE – LA MOMENTUL OPORTUN – SĂ SE TRANSFORME ÎNTR-O ARMĂ DE ȘOC ÎN VEDEREA DISTRUGERII STATELOR BURGHEZE ȘI TRANSFORMĂRII LOR ÎN REPUBLICI FEDERATE.

2. ORGANIZARE

ORGANELE DE CONDUCERE

Pentru ca eforturile să nu fie dispersate, KOMINTERNUL ȘI-A CREAT UN ORGAN SUPREM, CARE SĂ CONDUCĂ ȘI SĂ COORDONEZE ACTIVITATEA PARTIDELOR COMUNISTE DIN DIFERITE ȚĂRI, partide care – conform Statutului Kominternului – sunt considerate ca Secțiuni ale Internaționalei Comuniste.

ACEST ORGAN DE CONDUCERE ESTE COMITETUL EXECUTIV, de care depind următoarele secțiuni:

- a) Organizare;
- b) Propagandă și Agitație;
- c) Informații;
- d) Legături;
- e) Secretariatul General.

Tot de Comitetul Executiv al Kominternului depinde Comitetul Central al Partidelor Comuniste din țările necomuniste, care la rândul său are în subordine următoarele secțiuni:

- Biroul Politic;
- Biroul de organizare;
- Secția de Propagandă și agitație;
- Comisia de Revizie;
- Secretariatul General.

De Secretariatul General depind direct secretariatele unor grupuri de țări, care se aseamănă din punct de vedere rasial, etnic, geografic, social, economic etc. Aceste secretariate, care au sediul la Moscova, sunt următoarele:

Secretariatul nr. 1 – Belgia, Elveția, Franța, Italia, Olanda și coloniile lor;

Secretariatul nr. 2 – Germania;

Secretariatul nr. 3 – Marea Britanie și coloniile sale;

Secretariatul nr. 4 – Statele Unite și Canada;

Secretariatul nr. 5 – America Latină, Mexic, Portugalia și Spania;

Secretariatul nr. 6 – Danemarca, Islanda, Norvegia și Suedia;

Secretariatul nr. 7 – Finlanda, Polonia și Țările Baltice;

Secretariatul nr. 8 – Cehoslovacia și Ungaria;

Secretariatul nr. 9 – U.R.S.S.;

Secretariatul nr. 10 – România și Țările Balcanice;

Secretariatul nr. 11 – China, Japonia, Coreea și Mongolia;

Secretariatul nr. 12 – Egipt, Iran, Palestina, Siria, Țările Arabe și Turcia.

Secția Legăturilor întreține raporturi cu diferitele secțiuni naționale ale Kominternului, adică cu Partidele Comuniste din țările necomuniste.

Secția Informații culege date asupra vieții din țările necomuniste, pe care le transmite Gugobezului și Secției Informații din Statul Major General al Armatei Roșii, prin intermediul Comitetului Executiv.

Cum partidele comuniste din diferitele țări nu sunt considerate ca partide politice în țările respective, ci ca reprezentante ale Kominternului, se poate deduce că organizarea serviciilor de informații ale Internaționalei Comuniste constituie – pentru Moscova – un mare avantaj din punct de vedere informativ.

INTERNAȚIONALE COMUNISTE

Între altele, Comitetul Executiv colaborează cu diferite „Internaționale” auxiliare, în aparență independente, real însă subordonate integral acestui Comitet, prin intermediul celulelor secrete, care lucrează în cadrul fiecărei Internaționale independente.

Iată lista acestor organe auxiliare:

1. Internaționala Sindicatelor Profesionale Roșii (Profintern);
2. Internaționala Cooperatistă;
3. Internaționala Roșie a Sporturilor (Sportintern);
4. Internaționala Foștilor Combatanți Roșii;
5. Internaționala Comunistă a Femeilor;
6. Internaționala Comunistă a Tineretului;
7. „Ajutorul Roșu Internațional” (M.O.P.R.);
8. Internaționala Profesorilor și Învățătorilor Roșii;
9. „Liga împotriva imperialismului și pentru luptă în colonii”;
10. Internaționala Muncitorilor din Transporturi;
11. Internaționala Juriștilor Socialiști;
12. Internaționala Liberilor Cugetători;
13. Internaționala Marinarilor și Muncitorilor din porturi;
14. „Amicii U.R.S.S.”;
15. Internaționala Roșie a Scriitorilor Revoluționari.

De asemenea, Comitetul Executiv colaborează direct cu Secția pentru Străinătate a Gugobezului și cu Serviciul de Informații al Armatei Roșii (Razvedupr)⁷⁰. Ambele au agenți plasați în posturi oficiale pe la ambasadele, legațiile, consulatele sau reprezentanțele comerciale din anumite țări, care intră în vederile Kominternului.

⁷⁰ Razvedâvatelnîie Upravleniie (Direcție de spionaj).

3. METODA DE LUCRU ÎN TRECUT

Înainte de a cunoaște modul cum activează actualmente Kominternul, este necesar să vedem, mai întâi, care erau metodele de lucru în trecut.

Găsim deci necesar să trecem în revistă pregătirile cu caracter ofensiv, făcute de Komintern, adică activitatea pe care Internaționala III – de la întemeierea sa – o duce în întreaga lume și care prezintă un deosebit interes pentru cazul când Statele, slăbite de războiul intern, nu vor mai fi capabile să opună rezistență și când acțiunea armată a trupelor roșii, nu se vor lovi de greutate.

În această activitate, KOMINTERNUL ESTE SUBORDONAT DIRECT PRIMULUI SĂU SECRETAR – în persoana lui Dimitrov –, iar metodele folosite de Komintern au fost fixate de Congresul III.

PROPAGANDA PACIFISTĂ

Este interesant de remarcat că prima misiune a Kominternului a fost să combată ideea de patrie (afară de Patria sovietică), și ideea de apărare a patriei.

De aceea, propaganda sa tinde la dezagregarea și distrugerea tuturor armatelor regulate din țările capitaliste, făcând o intensă propagandă pacifistă.

Politica de pace a Kominternului este bazată pe următoarele principii:

1. ARMATA ROȘIE, ca armată a singurului Stat socialist din lume, TREBUIE SĂ FIE SPORITĂ, ORGANIZATĂ ȘI ÎNARMATĂ CONTINUU.

2. ARMATA ROȘIE NU VA LUA PARTE LA RĂZBOAE ÎNTRE STATELE CAPITALISTE, CI VA URMĂRI CONTINUU MĂRIREA POTENȚIALULUI SĂU ÎN SCOPUL AJUTORĂRII CLASEI PROLETARE ȘI APĂRĂRII PATRIEI COMUNISTE.

3. KOMINTERNUL ARE MISIUNEA SĂ DEMORALIZEZE – PRIN PROPAGANDĂ – CADRELE ARMATELOR DIN ȚĂRILE CAPITALISTE.

4. În cazul declanșării unui război, EL TREBUIE SĂ FIE TRANSFORMAT ÎNTR-UN RĂZBOI DE CLASĂ, iar secțiunile regionale ale Kominternului trebuie să ajute Partidul pentru a putea să pună mâna pe putere.

KOMINTERNUL A REPURTAT MARI SUCESE ÎN PROPAGANDA „PACIFISTĂ”. În ultimii ani, numeroase congrese „pacifiste” au fost organizate de Komintern (la Amsterdam – 30 State au fost reprezentate de 3 000 delegați, la Londra – 1 500 delegați etc.)

Propaganda „pacifistă” a reușit în Austria, Belgia, Franța și chiar în Anglia, unde această propagandă se desfășoară printre RECRUȚI, REZERVISTI, TINERET ȘI CHIAȚ PRINTRE CADRELE REGULATE ALE ARMATEI ȘI FLOTEI.

Pentru aceasta, comuniștii au publicat reviste subversive, pe care le-au distribuit soldaților și marinarilor.

PREGĂTIREA „ATACULUI DE FRONT”

Afară de propaganda „pacifistă”, COMUNIȘTII AU MAI PREGĂTIT ȘI „ATACURI DE FRONT”, ADICĂ INSURECȚII ARMATE.

ACESTE ACȚIUNI KOMINTERNUL LE ÎMPARTE ÎN DOUĂ GRUPE: RĂZBOAIE „REALE” ȘI „APARENTE”.

SE ÎNȚELEGE PRIN RĂZBOIUL REAL, SAU ORIZONTAL, LUPTA DUSĂ ÎN SÂNUL UNEI SOCIETĂȚI, ÎNTRE DOUĂ CLASE SUPRAPUSE.

De exemplu, războiul dintre clasa proletară și burghezime.

RĂZBOIUL APARENT ÎNSĂ ESTE LUPTA ÎNTRE DOUĂ SOCIETĂȚI BURGHEZE.

Kominternul consideră războiul orizontal ca un scop și de aceea militează pentru transformarea războiului vertical într-unul orizontal.

Actualmente se urmărește să contribuie la extinderea actualului război vertical, deoarece se crede că, după terminarea lui, va urma o criză a regimului capitalist, criză care va da naștere la războaie civile.

Teama mărturisită de Komintern că U.R.S.S. este amenințată de un atac iminent din partea țărilor capitaliste a făcut ca Sovietele să se pregătească intens, pentru eventualitatea izbucnirii unui astfel de război.

Programul său de apărare se sprijină pe ideea că „PROLETARIATUL DIN ÎNTREAGA LUME VA APĂRA UNIUNEA SOVIETICĂ”, prin:

- a) greve generale;
- b) revoluții interne;
- c) eliberarea minorităților din Europa și colonii;
- d) rezistența împotriva mobilizării (acolo unde încă nu s-a produs).

FORȚA KOMINTERNULUI

Ca urmare, preocuparea de prim-ordin a Kominternului a fost asigurarea unei forțe cu care să poată realiza programul.

În luna martie 1939, la Congresul Partidului de la Moscova, D. Z. Manuilski – MEMBRU ÎN SECRETARIATUL KOMINTERNULUI ȘI ÎN COMITETUL CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST DIN U.R.S.S. – DA URMĂTOARELE CIFRE:

PARTIDELE COMUNISTE DIN DIFERITE ȚĂRI NUMĂRAU PE ATUNCI 1 200 000 MEMBRI, IAR ORGANIZAȚIILE COMUNISTE DIN TINERET – 746 000 MEMBRI; DECI ÎN TOTAL CIRCA 2 000 000 ADERENȚI COMUNIȘTI.

Cum în sfera de influență a fiercărui membru al Kominternului poate intra 15-20 persoane, rezultă – deci – că anul trecut Kominternul se sprijinea pe 30 – 40 000 000 persoane.

Iată cifrele reale la efectivele Partidului în diferite țări:

Partidul Comunist din Spania	300 000 membri
Partidul Comunist din Franța	148 000 membri
Partidul Comunist din Statele Unite	90 000 membri
Partidul Comunist din Anglia	18 000 membri
Partidul Comunist din Belgia	7 000 membri
Partidul Comunist din Olanda	10 000 membri
Partidul Comunist din Canada	18 000 membri
Partidul Comunist din Cuba	23 000 membri

Partidul Comunist din Mexic	30 000 membri
Partidul Comunist din Suedia	19 000 membri
Partidul Comunist din Danemarca	9 000 membri

Cifrele de mai sus însă nu reprezintă membrii Partidelor comuniste a căror existență este legală sau măcar semi-legală. Rezultă deci că circa un milion membri, ai Secțiunilor Străine ale Kominternului, activează ilegal. De altfel, MANUILSKI însuși precizează că STATISTICA CITATĂ NU ÎNGLOBEAZĂ PE TOȚI MEMBRI PARTIDULUI COMUNIST DIN ȚĂRILE RESPECTIVE.

În ceea ce privește Secțiunile Kominternului din țările unde existența și activitatea lor sunt oprite, MANUILSKI CITEAZĂ ÎN PRIMUL RÂND PARTIDELE COMUNISTE DIN GERMANIA ȘI JAPONIA.

ACESTE PARTIDE FORMEAZĂ O REȚEA DEASĂ DE GRUPE AI CĂROR MEMBRI SE CUNOSC DE MULT ȘI SUNT LEGAȚI PRIN SENTIMENTE RECIPROCE DE ÎNCREDERE.

Cu tot numărul mare, aceste grupe sunt foarte greu „descoperite” de poliție, deoarece activitatea lor se desfășoară în casele și cartierele unde locuiesc membrii comuniști. Aceștia activează numai în întreprinderi și știu să utilizeze asociațiile populare fasciste, pentru propagandă comunistă printre muncitori.

DEZVOLTAREA CADRELOR KOMINTERNULUI

După cum am arătat mai sus, efectivul numeric al Kominternului nu reprezintă expresiunea fidelă a forței sale, întrucât această forță stă ascunsă în rezervele posibile ale organizațiilor comuniste din străinătate.

Dezvoltarea simultană și egală a celor 53 secțiuni naționale ar fi foarte costisitoare și incomodă.

De aceea, KOMINTERNUL A ADOPTAT TACTICA CARE CONSTĂ DIN CREAREA UNOR MICI GRUPE BINE CAMUFLATE și, în momentul în care activitatea devine posibilă, aceste grupe se unesc într-o organizație comună, cu misiunea de a pregăti terenul și cadrele de conducere.

Iată câteva exemple de felul cum au fost folosite aceste metode.

În anul 1931, Partidul Comunist din Spania număra numai 800 membri.

Când a venit momentul favorabil pentru desfășurarea activității revoluționare, Kominternul a procedat la dezvoltarea organizației comuniste și nu a preocupat fondurile financiare. După 8 ani, efectivul Partidului număra 300 000 membri, ceea ce a avut un mare efect asupra prelungirii ruinătoare a războiului civil.

Un alt exemplu este Partidul Comunist din Austria.

Acest Partid a fost lăsat totdeauna de Komintern pe planul al doilea, deoarece Austria era țara germană cu o puternică influență național-socialistă.

Afară de aceasta, Moscova nu excludea eventualitatea Anschluss-ului, în fața bine organizatei poliției vieneze.

Deoarece singura metodă pe care Kominternul o putea folosi în Austria era camuflarea cât mai bună a activității comuniste și folosirea agenților bine pregătiți în materie de propagandă, care să acționeze printre muncitorii austrieci.

Această metodă, pe care a folosit-o Kominternul în Austria, a făcut ca țările capitaliste să subestimeze pericolul comunist și de aceea cercurile conducătoare au fost deseori surprinse de forța neașteptată a Partidului Comunist pe teritoriile care păreau complet scoase de sub influența Kominternului.

DUBLAREA ACTIVITĂȚII

A TREIA MISIUNE PRINCIPALĂ A KOMINTERNULUI ESTE DUBLAREA ACTIVITĂȚII SALE.

În țările democrate, unde Partidele Comuniste au existența legală, Kominternul a înființat o organizație suplimentară secretă, care nu va începe să activeze decât după dizolvarea Partidului Comunist legal și după arestarea conducătorilor oficiali și cunoscuți ai Partidului.

De exemplu, Partidul Comunist din Franța, mult înainte de dizolvare, a preparat nu numai cadrele calificate, ci și tipografiile secrete, depozite de hârtie și culori de tipărit pentru publicarea intensă a literaturii ilegale.

Eforturile depuse în vederea acestor pregătiri se pot observa acum pe teritoriul neocupat din Franța. Presa franceză arată că literatura comunistă este foarte mult răspândită.

METODA DUBLĂRII ESTE FOLOSITĂ ȘI ÎN ȚĂRILE UNDE PARTIDUL COMUNIST ESTE INTERZIS. Aceasta este o măsură de precauțiune, în cazurile când Partidul ar fi descoperit de poliție. Astfel, când șefii militanți ai Kominternului sunt arestați, o echipă de rezervă, creată înainte, începe să activeze imediat și astfel se formează o nouă echipă de rezervă.

De exemplu, Partidul Comunist – inclusiv Comitetul său Central – din Japonia, între 1934-1935 a fost arestat de patru ori și cu toate acestea Partidul nu și-a întrerupt activitatea nici un moment.

Afară de organizațiile politice comuniste, KOMINTERNUL DISPUNE DE DIFERIȚI OAMENI DE ÎNCREDERE; aceștia nu sunt cunoscuți de organizațiile politice și rămân în contact direct și perfect secret cu Comitetul Executiv al Kominternului. Ei au misiuni speciale. Cei mai mulți sunt intelectuali bine plasați, cu relații numeroase și importante, ca avocați, medici etc. Aceștia sunt fie membri dezinteresați, care AU ADOPTAT IDEILE COMUNISTE, FIE SIMPLI „SALARIAȚI”.

ORGANIZAȚIA „PROTECȚIA PARTIDULUI”

MAI EXISTĂ O ORGANIZAȚIE COMUNISTĂ SECRETĂ, NECUNOSCUTĂ DE PARTIDELE COMUNISTE NAȚIONALE, NUMITĂ „PROTECȚIA PARTIDULUI”, ȘI ESTE DIRECT ÎNLEGĂTURĂ CU SECȚIA PENTRU STRĂINĂTATE A GUGOBEZULUI.

Membrii acestei organizații au misiunea să intre în contact cu autoritățile țării și să furnizeze informațiunile necesare care să ușureze activitatea conducătorilor Partidului.

Acești membri mai intră în contact și cu autoritățile publice pentru a cunoaște pe agenții de poliție, care au însărcinarea de a pătrunde în sânul Partidului Comunist pentru a-i observa activitatea.

De exemplu, în Japonia, membrii acestei organizații au reușit să intre în poliția japoneză, unde – denunțând pe cei mai puțin capabili dintre conducătorii Partidului Comunist – și-au câștigat încrederea și au fost înaintați în posturi de mare răspundere. Odată obținute aceste posturi, ei au început să paralizeze activitatea poliției desfășurată împotriva Partidului.

METODE DE PROPAGANDĂ. ELEMENTE SOCIALE

DE LA ÎNCEPUT KOMINTERNUL ȘI-A DA PERFECT DE BINE SEAMA CĂ UNELE LOZINCI (IDEI) SUNT POPULARE, CUM AR FI RIDICAREA SALARIULUI ȘI CĂ COMUNISMUL ESTE IMPOPULAR.

DE ACEEA A CREAT, ÎN DIFERITE ȚĂRI, PARTIDE ȘI ORGANIZAȚII, CARE SĂ PROPAGE NUMAI O PARTE DIN PRINCIPIILE KOMINTERNULUI.

ACESTE ORGANIZAȚII SUNT UN FEL DE ANEXE ALE PARTIDULUI COMUNIST și au fost create, mai ales, pe lângă sindicatele muncitorești.

Astfel, în Polonia exista ca anexă „Partidul Țărănesc Independent”, care – până la dizolvare – era foarte activ în regiunile de vest ale Poloniei.

O altă anexă a fost „Partidul Socialist de Stânga”, al cărui centru era la Lodz.

Membrii acestor organizații anexe și chiar majoritatea conducătorilor nu știau că sunt un instrument în mâinile Kominternului. În comitetul de conducere al unei atare grupări erau câțiva agenți ai Kominternului care organizau activitatea grupului în conformitate cu necesitățile Internaționalei Comuniste. Alegând, dintre membrii „anexei”, indivizi mai capabili, pe care să-i înroleze – pe încetul – în Partidul Comunist propriu-zis.

Între altele, „ANEXELE” AU FOST CONSIDERATE UTILE PENTRU LANSAREA UNOR LOZINCI SPECIALE NECESARE LA UN MOMENT DAT PENTRU AȚĂȚAREA UNOR ANUMITE CLASE SOCIALE.

Aceste „anexe” mai pot fi formate și prin transformarea organizațiilor politice existente, care au fost create de comuniști, dar în care aceștia au pătruns mai târziu.

De exemplu, asociațiile de liberi cugetători au fost create mult înainte ca Partidele Comuniste să ia ființă într-o țară oarecare.

ELEMENTUL NAȚIONAL

Afară de elementul social, UN ROL DEOSEBIT DE IMPORTANT ÎN ACTIVITATEA KOMINTERNULUI ESTE JUCAT DE ELEMENTUL NAȚIONAL.

Kominternul și-a dat seama de atracția exercitată de sentimentul comunității naționale chiar în clasele sociale cele mai sărace.

Cuvântul de ordine „Proletariatul nu are patrie”, mult timp folosit de propaganda comunistă, a fost înlocuit cu alt cuvânt de ordine și anume: „U.R.S.S. este patria proletariatului”.

Totodată, acest cuvânt de ordine nu putea să concure suficient cu sentimentul național crescând în unele țări.

Având în vedere această stare de lucruri, KOMINTERNUL A ADOPTAT O FORMULĂ SPECIALĂ, DUPĂ CARE COMUNISMUL VA ADUCE NU NUMAI SCOATEREA MUNCITORILOR DE SUB EXPLOATAREA CAPITALISTĂ, CI ȘI ELIBERAREA LOR NAȚIONALĂ, DEOARECE CAPITALISMUL ESTE INTERNAȚIONAL ȘI FĂRĂ PATRIE.

AUTORUL ACESTEI FORMULE ESTE ÎNSUȘI LENIN.

Cele trei feluri de a vedea ideea de patrie a dus la ideea că PATRIA ESTE UN FENOMEN ARTIFICIAL, DIN CARE CAUZĂ COMUNIȘTII AU TRECUT CU VEDEREA TINERELE MIȘCĂRI NAȚIONALISTE, ORGANIZATE CU BANII CAPITALIȘTILOR. Când aceste mișcări au devenit mai puternice, Kominternul și-a dat seama că a subevaluat puterea lor și a decis să adopte cuvintele de ordine naționaliste cele mai atrăgătoare, prezentându-le sub o formă comunistă.

De exemplu, în Germania, înainte de venirea la putere a național-socialismului, comuniștii au declarat că Armata Roșie va trece Rhinul și va elibera Germania de sub Dictatul de la Versailles.

Luptând pentru însușirea ideilor naționaliste din Germania, Kominternul a obligat Partidul Comunist din Polonia să recunoască dreptul minorității germane de pe teritoriul polon care să decidă asupra libertății sale naționale.

Kominternul a voit să se folosească de ideile național-socialiste, promițând poporului german TERITORIILE CARE ÎNAINTE DE RĂZBOIUL MONDIAL SE GĂSEAU SUB DOMINAȚIA GERMANĂ. Se pare că Kominternul nu s-a ferit să se pună în contradicție cu principiile teoretice ale marxismului.

Lansarea cuvintelor de ordine naționaliste de către Komintern a fost mai intensă în colonii și țările cu regim semi-colonial, dar mai ales în Asia.

În China, comuniștii s-au apropiat de mișcarea naționalistă a lui Sun-Yat-Sen cu dorința de a ocupa posturi de conducere în această țară. Învinși de Cian-Kai-Shek în 1927, comuniștii s-au retras în interiorul țării, au pus stăpânire pe câteva provincii și au înființat al doilea Stat sovietic din lume.

După unele date, furnizate de Congresul Kominternului din 1935, acest Stat avea o populație de 90 000 000 suflete, dispunea de o armată bine organizată, emitea bilete de bancă cu efigia lui Lenin etc.

Frontierele Statului erau foarte mobile, deoarece – după retragerea dintr-o provincie – comuniștii intrau în alta și făceau propagandă în cursul acestor „marșuri forțate”.

De la izbucnirea conflictului armat chino-japonez, Kominternul s-a înțeles imediat cu Cian-Kai-Shek, renunțând la toate vechile cuceriri, sperând ca în viitor, când China și Japonia vor fi epuizate de luptă, să poarte o acțiune de comunizare mai hotărâtă.

Kominternul a renunțat la denumirea de „Republică Sovietică”, dată până acum Statului Comunist din China, înlocuind-o cu cea de „regiune specială”.

În același timp, Armata Roșie chineză, pusă în serviciul lui Cian-Kai-Shek, luă numele de armată națională și revoluționară. În schimb, Kominternul a obținut libertatea de organizare a comuniștilor și a propagandei comuniste. Mersul războiului din China dă acum Moscovei avantagii importante.

4. COLABORAREA CU ARMATA ROȘIE

KOMINTERNUL ȘI PREGĂTIREA OPERAȚIILOR MILITARE

Deși până la izbucnirea actualului război Kominternul desfășura o intensă activitate, îndemnând clasa proletară să lupte – prin violență – pentru răsturnarea actualei ordine sociale și politice din lume, acum, folosindu-se de noua conjunctură internațională, Kominternul și-a reluat activitatea cu mai multă tărie, dând – în același timp – o deosebită atenție pregătirii terenului, pe care va acționa Armata Roșie.

Ultimele evenimente au dovedit că Armata Roșie poate să acționeze mai bine într-o țară unde situația politică este mult mai avantajoasă dezlănțuirii revoluției mondiale urmărită de Moscova.

Ținând seama de acest fapt, SECȚIA OPERAȚIILOR DIN STATUL MAJOR GENERAL AL ARMATEI ROȘII A PĂȘIT LA O COLABORARE MAI INTIMĂ CU KOMINTERNUL, DÂNDU-I NOI MISIUNI DE LUPTĂ.

A fost – dar – necesar ca o parte din Birourile și posturile Kominternului din străinătate să iasă de sub autoritatea Comitetului Central și să treacă la dispoziția fie a Secției Operațiilor, fie a Serviciului Secret (Razvedupr).

O parte din organizațiile internaționale au devenit, deci, elemente integrale ale Statului Major General al Armatei Roșii, procedând – astfel – la încadrarea lor în noile misiuni.

Pentru a ne da seama mai bine de aceste misiuni, trebuie să le situăm în ansamblul pregătirilor operațiunilor militare, pregătiri care se fac din timp de pace.

Dăm mai jos cele 6 principii, care stau la baza tuturor pregătirilor:

1. PREGĂTIRI CU CARACTER TEHNIC (construcția căilor de acces și de rocadă, fortificațiile, mijloacele tehnice cari permit colaborarea cu artileria, armatele blindate și cu aviația, depozite de munițiuni, baze de aviație și care de luptă);

2. PREGĂTIRI ÎN VEDEREA TRANSPORTULUI (concentrarea și problema capacității de trecere a liniilor și nodurilor de cale ferată);

3. PREGĂTIRI DE APROVIZIONARE ȘI EVACUARE (depozite de subsistență, etape, spitale);

4. COMPLETAREA ȘI ORGANIZAREA PERSONALULUI (compunerea Comandamentului cu efectivele trupelor);

5. PREGĂTIREA „TEHNICĂ” A TERENULUI, pe care vor avea loc viitoarele operațiuni militare;

6. PREGĂTIREA „POLITICĂ” A TERENULUI pentru viitoarele operațiuni militare.

Principiile de la punctele 1-4 se referă direct la activitatea Secției Operațiilor, iar cele de la punctele 5 și 6 privesc activitatea Kominternului.

Această activitate diferă de oricare alta, deoarece se desfășoară pe terenul inamic, constând din pregătirea actelor de diversiune și atacurilor în spatele frontului, acolo unde – după părerea Statului Major – se va decide soarta viitoarelor operațiuni.

Pentru rezolvarea noilor misiuni, SECȚIA OPERAȚIILOR FIXEAZĂ KOMINTERNULUI EFORTURILE CE TREBUIE SĂ FACĂ, PENTRU

DEZAGREGAREA ȘI PREGĂTIREA ACTELOR DE DIVERSIUNE, INDICÂND CU EXACTITATE TERITORIUL CARE URMEAZĂ SĂ FIE OBIECTUL ACESTOR MISIUNI.

În ce privește mijloacele de realizare, acestea sunt hotărâte în mod liber de către agenții Kominternului, cari au în vedere – în primul rând – condițiunile economice și geopolitice ale țării, unde activează.

Interesant este că Secția Operațiilor dozează eforturile de propagare a ideilor subversive în sensul că acestea să nu se facă în mod egal de intens în toate țările. Ea urmărește ca ura de clasă și ura minorității față de națiunea principală să fie pregătită și întreținută numai pe acele teritorii, unde – după calculele sale – va acționa în condiții avantajoase Armata Roșie.

ACEASTĂ LEGĂTURĂ ÎNTRE KOMINTERN ȘI SECȚIA OPERAȚIILOR DIN STATUL MAJOR GENERAL AL ARMATEI ROȘII DOVEDEȘTE ÎN CE MĂSURĂ KOMINTERNUL FACE PARTE DIN ORGANISMUL POLITIC AL STATULUI SOVIETIC ȘI ÎN CE MĂSURĂ AGENȚII SĂI (ÎN CEA MAI MARE PARTE CETĂȚENI AI ȚĂRILOR VECINE) SUNT DEVOTAȚI GUVERNULUI SOVIETIC.

Din cele arătate până acum rezultă că pregătirea celor mai importante operațiuni este făcută de „Organizația Internațională”.

ACTIVITATEA AGENȚILOR KOMINTERNULUI

Analizând un teren „lucrat” de Komintern din punct de vedere al importanței tactice și al „echipării celulelor”, putem scoate următoarele principii mai importante:

1. SUNT TERITORII CARE PREZINTĂ IMPORTANȚĂ PENTRU OPERAȚIILE ARMATEI ROȘII; altele, în care populația este „educată” în spiritul ideilor comuniste, și o a treia categorie de teritorii, care sunt pregătite pentru lozinci și cuvinte de ordine subversive.

Dacă este posibilă provocarea antagonismului național, atunci acest antagonism trebuie să fie aprofundat de către agenții Kominternului.

2. NUMĂRUL ȘI CALITATEA „CELULELOR” SUNT ÎN PROPORȚIE CU GRADUL DE IMPORTANȚĂ AL TERENULUI.

3. ACTIVITATEA DE DEZAGREGARE PRIN IDEILE COMUNISTE ȘI NAȚIONALISTE NU ARE – ÎN APARENȚĂ – O LEGĂTURĂ; TOTUȘI, ELE SUNT COORDONATE DE UN ORGAN SECRET DE CONDUCERE.

4. PRINCIPIUL ECONOMIEI FORȚELOR A FOST ADOPTAT ȘI DE KOMINTERN, și constă din economisirea eforturilor pe teritoriile pasive din punct de vedere tactic, pentru a fi mărite pe acele teritorii, unde – în viitor – se va urmări deciziunea militară.

Situația este mai grea în teritoriile care prezintă particularități, după cum ar fi: trecerea între două regiuni mlăștinoase, istme între lacuri, vaduri, treceri de râuri, creste cu mari posibilități de observare, îmbucături de văi și păduri sau ridicături cari domină împrejurimile. Aceste elemente reprezintă o mare importanță în războiul mondial.

Populația teritoriilor cu atare particularități este „educată” de numeroase „celule” cu o înaltă pregătire „profesională”.

Un rol deosebit de important îl au nodurile de cale ferată și căile ferate de rocadă, care fac posibil accesul din și spre interiorul țării, precum și transportul Marilor Unități dintr-o zonă în alta.

Importanța acestor elemente topografice nu este locală, ele jucând un rol foarte mare în mersul general al operațiunilor militare.

Deoarece numeroasele celule, care activează pe aceste teritorii, se găsesc sub conducerea celor mai buni specialiști, dintre acei care au făcut studii în majoritate la Kiev și Minsk.

Cităm mai jos un caz, care ilustrează cu câtă atenție urmărește Kominternul executarea dispozițiilor Secției Operațiilor.

Coastele de nord ale Norvegiei și Suediei, precum și cele ale Murmanskului, sunt locuite de laponi – trib ugro-finic, complet primitiv.

Acum câțiva ani, Kominternul nu se interesa deloc de acest trib. Imediat ce s-a hotărât lărgirea portului Murmansk și crearea unei puternice baze navale, Kominternul a creat printre laponi numeroase celule, care au început să le ofere perspectiva libertății de pășunat, colonizând – în același timp – pe laponii sovietici în partea orientală a peninsulei Kola.

Totodată, Kominternul a intensificat propaganda comunistă printre locuitorii din bazinul carbonifer din nordul Suediei, trimițând în acest scop numeroși agenți comuniști, care – printre altele – lucrau sub directa supraveghere a Secției Operațiilor.

KOMINTERNUL CA AGENT AL SECȚIEI OPERAȚIILOR

Încercăm să arătăm mai jos pe larg activitatea Kominternului și mai ales activitatea pe care acesta o execută ca agent al Secției Operațiilor.

Partidele Comuniste din diferite țări, subordonate organului central al Kominternului - ca secțiuni naționale ale acestuia -, organizează rețele de celule secrete, care sunt strict adaptate nevoilor viitoare ale Armatei Roșii și lucrează la pregătirea operațiunilor auxiliare.

Aceste „celule” formează cadrele viitoarelor unități militare de diversiune.

Misiunile lor sunt:

- a) Crearea unor mici detașamente de francitiori;
- b) Crearea unor mici formațiuni militare și politice;
- c) Procurarea armamentului necesar;
- d) Recunoașterea obiectivelor, împotriva cărora va trebui să acționeze chiar de la începutul războiului.

Mai multe celule formează un fel de district militar. Obligațiunile Comandamentului și Statului Major al acestui District sunt:

- a) Organizarea unor asociații mai mari;
- b) Coordonarea activității de diversiune a diferitelor detașamente;
- c) Executarea misiunilor mai grele.

În fruntea tuturor districtelor militare dintr-un Stat oarecare se găsește un Comandant Suprem, ajutat de un Stat Major.

Toate eșaloanele rețelelor de celule, pe lângă activitatea lor politică, au și misiunea să pregătească viitoarele operațiuni ale Armatei Roșii.

Această activitate, fiind de competența specialiștilor din Statul Major General, agenții Kominternului au numai un rol auxiliar.

ACTIVITATEA SPECIALIȘTILOR DIN STATUL MAJOR GENERAL CONSTĂ DIN EXAMINAREA UTILITĂȚII TERITORIULUI, PRIVIT CA TEATRU [AL] VIITOARELOR OPERAȚIUNI MILITARE.

Un alt examen are de scop să studieze utilitatea fiecărui element al teritoriului, precum și legătura interioară dintre aceste elemente, privită din punct de vedere tactic.

Desigur, această activitate poate fi grea, dacă teritoriul de examinat este prea întins.

Sediul agenților examinatori este ilegal, de aceea șefii celulelor și organizațiilor superioare SUNT ÎNSĂRCINAȚI SĂ AJUTE PE „SPECIALIȘTII” – EXAMINATORI AI SECȚIEI OPERAȚIILOR, ușurându-le șederea și furnizându-le locuințe comode și bine camuflate, gărzi de pază și mijloace de transport.

ORGANUL DE
CONDUCERE AL KOMINTERNULUI
CA AGENT AL
STATULUI MAJOR GENERAL

Ca agent al Statului Major General al Armatei Roșii, Kominternul are un organ de conducere special. Acest organ este Statul său Major, cu sediul la Moscova. El are următoarele secțiuni:

- a) Operațiuni de război;
- b) Informațiuni secrete;
- c) Armament;
- d) Legături;
- e) Mijloace de transport;
- f) Activitatea de dezagregare;
- g) Aprovizionare;
- h) Sănătatea publică.

Statul Major al Kominternului conduce – cu puteri nelimitate – activitatea viitoarelor cadre ale armatelor comuniste, care sunt recrutate în țările burgheze.

Aceste armate sunt subordonate unui Comandant și doi ajutori, din care unul se ocupă cu modul de organizare a acestor armate, iar celălalt cu activitatea de dezagregare a puterii politice și societății burgheze în general.

5. METODA DE LUCRU ÎN PREZENT

ACTIVITATEA PREZENTĂ
A KOMINTERNULUI

Războiul actual, considerat de Komintern ca o principală epocă istorică a Europei și așteptat demult de Moscova, a dat posibilitate Internaționalei III să pornească o puternică ofensivă comunistă.

Pe lângă condițiunile favorabile create de acest război, Kominternul se servește și de alt mijloc, și anume de ignoranța de care dau dovadă persoanele și instituțiunile care luptă împotriva comunismului.

Această ignoranță se datorește diversității metodelor și scopurilor urmărite de Komintern, care se adaptează totdeauna la necesitățile momentului și care dezorientează pe observatorii mai puțin cunoscători în materie de propagandă comunistă.

Activitatea Kominternului se desfășoară pe cinci căi, și anume:

1. Propagandă.
2. Serviciul Secret de Informații.
3. Activitate de diversiune și recunoaștere.
4. Activitate de diversiune și dezagregare.
5. Diversiune în spatele frontului.

PROPAGANDA COMUNISTĂ SE FACE PRIN CRITICAREA A TOT CE PRODUCE SOCIETATEA CAPITALISTĂ ȘI PRIN GLORIFICAREA BINEFACERILOR COMUNISTE.

Această atitudine se reflectează în sprijinul dat tuturor organizațiilor care se declară împotriva ordinii stabilite, cum sunt – de exemplu – Asociația Liberilor Cugetători, cercurile „Amicii U.R.S.S.” etc.

Serviciul Secret de Informații are de scop **SĂ COMPLETEZE DATELE RELATIVE LA SITUAȚIA POLITICĂ, SOCIALĂ, ECONOMICĂ ȘI MILITARĂ, CARE TREBUIE SĂ SERVEASCĂ LA ÎNTOCMIREA UNUI PLAN GENERAL DE OPERAȚIUNI AL KOMINTERNULUI.**

Revista „Mirovoe Hozeastvo i Mirovaia Politika” („Economia și Politica Mondială”), care apare la Moscova, este o dovadă elocventă de datele ce posedă Kominternul și care îi sunt furnizate de partidele comuniste din diferite țări.

ACTIVITATEA DE DIVERSIUNE ȘI RECUNOAȘTERE SE FACE PRIN GREVE, TURBURĂRI, PROPAGANDĂ SPECIALĂ etc. Prin această activitate, Kominternul studiază starea de spirit și forțele revoluționare dintr-o țară, precum și susceptibilitatea tuturor claselor sociale față de propaganda comunistă.

Uneltirile comuniste din Franța din timpul guvernului Frontului Popular, greva generală din Anglia din anul 1926 dovedesc cât de importantă este activitatea de diversiune pentru recunoașterea „teritoriului”.

ACTIVITATEA DE SUBMINARE SE FACE PRIN DETERMINAREA LA REVOLTE. Aceste revolte sunt înăbușite fie prin forța politică internă, fie printr-o intervenție din afară, fapt care nu face altceva decât să slăbească, dacă nu chiar să distrugă, lumea necomunistă.

Evenimentele din Spania⁷¹ sunt dovadă de consecințele ce decurg din activitatea de subminare. Continuând să activeze în această direcție, comuniștii au contribuit la prelungirea războiului civil, care s-a soldat cu efecte atât de distrugătoare.

ACTELE DE DIVERSIUNE DIN SPATELE FRONTULUI SE PRACTICĂ PE O SCARĂ ÎNTINSĂ ÎN TOATE ȚĂRILE VECINE U.R.S.S. ȘI CARACTERUL LOR

⁷¹ Războiul civil din 1936-1939.

ESTE PUR MILITAR. Ele trebuie să ajute Armata Roșie în executarea misiunii sale de instrument al Kominternului, adică impunerea regimului comunist.

Această formă de activitate a fost ilustrată prin operațiunile întreprinse de bandele de „kunhuzi” în spatele armatelor japoneze din Manciuria și de ravagiile comise de bandele civile, compuse din populația țărilor „limitrofe” U.R.S.S. în timpul intrării Armatei Roșii în Polonia (1939).

KOMINTERNUL ȘI ACTUALUL RĂZBOI

Importanța acordată de Komintern propagandei a fost dovedită cuprisosință cu ocazia aniversării „revoluției roșii”.

Într-adevăr, în ajunul acestei aniversări, Comitetul Central al Partidului Comunist din URSS a lansat obișnuitele lozinci, prin care lumea proletară este îndemnată să lupte acum cu mai multă hotărâre pentru eliberarea sa de sub „jugul capitalist”.

Este – însă – interesant de notat că, cu ocazia acestei aniversări, și Kominternul a lansat asemenea lozinci, dar – de unde până acum li se da o importanță secundară – anul acesta⁷² lozincile Internaționalei Comuniste, îmbinate cu lozincile de gloriifacare a politicii externe sovietice și a Armatei Roșii, au trecut pe primul plan al importanței.

Același îndemn la luptă se desprinde și din discursul lui Kalinin, rostit în ziua de 7 Noiembrie 1940, care a afirmat că „U.R.S.S. URMĂREȘTE SĂ-ȘI ÎNDEPLINEASCĂ OBLIGAȚIUNILE FAȚĂ DE PROLETARIATUL INTERNAȚIONAL, ADICĂ SĂ LUPTE EFECTIV PENTRU COMUNISM”.

Moscova a căutat – anul acesta – să dea serbărilor un caracter revoluționar și internațional mult mai accentuat decât în trecut și aceasta dovedește că KOMINTERNUL, PE DE O PARTE, ÎNCURAJEAZĂ MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ ÎN DIFERITE ȚĂRI, PE DE ALTĂ PARTE, URMĂREȘTE SĂ-ȘI VERIFICE FORȚA PE CARE A MOBILIZAT-O ÎN VEDEREA REALIZĂRII PROGRAMULUI SĂU, forță care constă din comunizarea întregii lumi și instaurarea dictaturii proletariatului.

De la înființarea sa și până la finele celui de al doilea Plan Cincinal, U.R.S.S. a urmărit continuu completarea forțelor materiale, pe care să se sprijine mișcările revoluționare din străinătate.

În tot acest interval, Kominternul făcea impresia că se dezinteresa de ideea declanșării revoluției mondiale. În realitate, Moscova – izolată din punct de vedere al poziției sale internaționale în concertul mondial – urmărea un scop bine determinat, și anume să intre în relații diplomatice cu cât mai multe țări, pentru ca, sub masca reprezentanțelor diplomatice, comerciale și consulare, să poată desfășura propaganda comunistă cu mai multă intensitate.

Scopul urmărit a fost cu prisosință atins. PRETUTINDENI KOMINTERNUL DISPUNE DE O FORȚĂ SUFICIENTĂ PENTRU A PUTEA ACȚIONA CU SUCCES.

Până acum, momentul nu fusese favorabil realizării țelului său suprem, întrucât conflictele locale (războiul greco-turc, chino-japonez, italo-abisinian sau războiul civil din Spania) erau izolate și nu aveau tendința de generalizare. Afară de aceasta, durata lor

⁷² 1937.

– cu excepția conflictului din China și a războiului civil spaniol – a fost prea mică, încât agenții Kominternului nu au avut timpul suficient pentru a-și desfășura activitatea lor nefastă. În același timp, urmările acestor războaie nu au fost atât de mult simțite de beligeranții respectivi.

Izbucnirea actualului război constituie pentru Moscova un moment extrem de favorabil din trei motive:

U.R.S.S. A DOBÂNDIT ANUMITE TERITORII FĂRĂ PREA MARI SACRIFICII, CEEA CE A ÎNCURAJAT-O SĂ CONTINUE PE ACEASTĂ CALE ȘI ÎN DAUNA ALTOR ȚĂRI;

ACTUALUL RĂZBOI ȚINE SĂ SE GENERALIZEZE ȘI, DECI, SĂ FIE DE LUNGĂ DURATĂ;

CONSECINȚELE RĂZBOIULUI VOR FI MULT MAI MARI ȘI MAI RESIMȚITE DE ȚĂRILE BELIGERANTE, IAR NEMULȚUMIȚII EXTREM DE NUMEROȘI.

Dându-și seama de acest lucru, Kominternul a pășit la mobilizarea forței sale revoluționare cu misiunea de a colabora – în momentul oportun – la lovitura ce Armata Roșie va trebui s-o dea lumii capitaliste.

Cele 53 de secții naționale ale Kominternului lucrează intens pentru pregătirea revoluției mondiale, întrucât Moscova s-a considerat totdeauna ca avanpostul comunismului integral.

În concluzie, se poate spune că METODA DE LUCRU ÎN PREZENT ESTE ACEEAȘI, DUPĂ CUM ȘI PROGRAMUL CARE URMEAZĂ A FI REALIZAT A RĂMAS CEL DIN TRECUT. Singura deosebire constă în faptul că ACTUALMENTE KOMINTERNUL NU MAI ACȚIONEAZĂ IZOLAT, CI S-A PUS ÎN PARTE ÎN SLUJBA STATULUI MAJOR GENERAL AL ARMATEI ROȘII, ÎN VEDEREA PREGĂTIRII TERENULUI DIN PUNCT DE VEDERE POLITIC ȘI STRÂNGERII INFORMAȚIUNILOR CU CARACTER MILITAR, POLITIC, SOCIAL ȘI ECONOMIC, PE BAZA CĂRORA SECȚIA OPERAȚIILOR SĂ-ȘI ÎNTOCMEASCĂ PLANUL GENERAL DE ACȚIUNE.

6. CONCLUZII

Internaționala Comunistă, profitând de izbucnirea actualului război, și-a intensificat activitatea, uzând de o nouă tactică.

De unde, până acum, KOMINTERNUL lucra singur, fie legal – în țările unde partidele comuniste au acest caracter – , fie ilegal, speculând nemulțumirile interne și fricțiunile dintre State, și intensificând propaganda comunistă și defetistă, în prezent ACȚIONEAZĂ PE DOUĂ CĂI: CA AGENT AL STATULUI MAJOR GENERAL ȘI PE CONT PROPRIU.

Ca agent al Statului Major General, KOMINTERNUL FOLOSEȘTE ACELEAȘI METODE CA ȘI ÎN TRECUT, ADICĂ PROPAGANDA INTENSĂ, ACTE DE

DIVERSIUNE, SABOTAJ ȘI GREVE, CU SCOPUL DE A PREGĂTI TERENUL PE CARE VA ACȚIONA MAI TÂRZIU ARMATA ROȘIE.

În plus, în această calitate, Kominternul face și oficiul de Serviciu de Informații al Secției Operațiunilor, culegând datele necesare pentru întocmirea planului general de acțiune.

Pe cont propriu, KOMINTERNUL LUCREAZĂ PENTRU COMPLETAREA ȘI FORMAREA CADRELOR REVOLUȚIONARE ÎN STRĂINĂTATE, CARE SĂ FIE GATA SĂ DEA AJUTORUL NECESAR, CÂND ARMATA ROȘIE AR ACȚIONA PE UN TERITORIU OARECARE.

Se constată, deci, că ÎNTRE KOMINTERN ȘI ARMATA ROȘIE EXISTĂ O DEPENDENȚĂ RECIPROCĂ: PE DE O PARTE, KOMINTERNUL ESTE INSTRUMENTUL STATULUI MAJOR GENERAL ÎN VEDEREA PREGĂTIRII TERENULUI ȘI RECRUTĂRII AȘA-ZISELOR „ARMATE REVOLUȚIONARE”, PE DE ALTĂ PARTE, ARMATA ROȘIE ESTE INSTRUMENTUL KOMINTERNULUI ÎN CEEA CE PRIVEȘTE DIFUZAREA IDEILOR COMUNISTE.

Oricare ar fi modul de acțiune, scopul urmărit este același. Speculând actuala situație internațională, U.R.S.S. CONTINUĂ SĂ RĂMÂNĂ ÎN EXPECTATIVĂ, PENTRU CA – DUPĂ TERMINAREA RĂZBOIULUI, CÂND BELIGERANȚII VOR FI SLĂBIȚI – KOMINTERNUL SĂ DEA SUPREMA LOVITURĂ PENTRU DECLANȘAREA REVOLUȚIEI MONDIALE ȘI INSTAURAREA DICTATURII CLASEI PROLETARIATULUI.

Ultimele pregătiri și tactica folosită de Komintern în străinătate dovedesc că KREMLINUL DISPUNE DE UN PLAN AMĂNUNȚIT DE ACȚIUNE ÎN ACEASTĂ DIRECȚIE, PE CARE-L REALIZEAZĂ PE ÎNCETUL CU AJUTORUL ARMATEI, DIPLOMAȚIEI ȘI INTERNAȚIONALEI COMUNISTE

ÎN LOC DE ÎNCHEIERE

Oricât ar fi de straniu, dar nu vom prezenta nici un fel de concluzii. Fiind preferabil să apelăm la **Ultimul cuvânt** al Mareșalului Antonescu, rostit în fața așazisului „Tribunal al Poporului” din București, la 17 mai 1946, când a fost condamnat la moarte. Dintre variantele, multiple, care s-au păstrat de atunci, ne-am oprit la versiunea Doamnei **Henriette Magherescu**¹, soția fostului colaborator al Mareșalului din cadrul Cabinetului Militar, **George Magherescu**. După cum cititorul singur va aprecia, textul propus de Doamna **Henriette Magherescu**, compus de îndată după încheierea „Procesului marilor criminali de război” înscenat de comuniști, la ordinul Kremlinului, corespunde cel mai mult gândurilor și voinței ce au putut fi exprimate de Antonescu în ședința memorabilă a „Tribunalului” din 17 mai 1946.

În raport, desigur, cu tematica volumului nostru, reținem următoarele fragmente din **Ultimul cuvânt**:

Un om care, fără nume, fără protecție, fără bani și partid, s-a urcat în Stat la cel mai înalt loc de conducere și răspundere, acel om are datoria să se justifice, iar Poporul și Istoria au dreptul să-l judece!

Am să expun faptele și acțiunile mele politice, economice și militare, dar acestea nu vor fi complete în momentul de față.

Poporul, prin Dv., își va da verdictul, iar mâine Istoria pe al său. Expun toate actele și faptele mele, ca poporul să ajungă la înțelegerea lor.

Dați Istoriei adevărul, și nu faceți față unei situații de moment!

Eu vă voi spune adevărul așa cum onoarea mea de soldat m-a făcut să-l respect toată viața. Considerați, vă rog, scăpările nu ca o ieșire și omitere intenționată! Nu am fost omul unor astfel de calcule și nu voi fi, dar nu am văzut piesele dosarelor și miilor de rezoluții ce am dat în acești patru ani, în care se găsește imprimat sufletul meu!

[...] Am fost prezentat ca dictator. Știam că dictatorii îi extermină pe adversarii lor. Pe cine am exterminat eu? Am suspendat Constituția care era teroristă. Am tins spre o democratizare a ei. Presa n-a fost liberă, era război. Permiteam să se publice numai evenimentele și faptele, fără polemici, care la noi ajung triviale. Nici un evreu fugit din Transilvania și judecat în țară nu a fost executat. Peste șapte mii de legionari au fost reabilitați pe front. În lagărul de la Tg. Jiu, cu o capacitate de 2 000 de paturi, erau internați doar 1 700. Acest lagăr, întocmit din timp de pace, a făcut parte dintr-un plan al Marelui Stat Major. Prin acel lagăr s-a pus capăt ori s-a pus frâu nebuniei îmbogățirii de război și speculei. Declar că lagărul nu a fost niciodată complet.

Despre comuniști: ei nu erau ȚARA. Le-am oferit posibilitatea să plece în Uniunea Sovietică, pe care o socoteau patria lor. Cui a vrut, i-am dat voie să plece. Pe cei notorii i-am găsit în lagăre sau închisori, cu vechi condamnări. Nu i-am persecutat.

În Testamentul meu politic, dacă voi mai avea timp să-l scriu, voi spune:

¹ Apud Gh. Buzatu, ed., *Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 408, 412-413.

Scump popor român, sunt mândru că am făcut parte dintr-o nație cu dublă ascendență, română și dacă, a cărei istorie a fost luminată de strălucitoarea figură a lui Traian și de jertfa marelui Decebal!

Am luptat în două războaie [mondiale] pentru gloria ta!

Sunt fericit să cobor cu câteva clipe mai devreme lângă martirii tăi. Toți au luptat pentru dreptatea ta!

Foștii mei colaboratori au încercat să se desolidarizeze de mine. Eu nu mă desolidarizez de greșelile lor.

Las Țării tot ce a fost mai bun în guvernarea mea. Tot ce a fost rău iau asupra mea, în afară de crimă!

Acest război, care s-a sfârșit cu înfrângerea Germaniei lui Hitler, nu va pune capăt conflictului mondial deschis în 1914.

Prevăd un al treilea război mondial, care va pune omenirea pe adevăratele ei temelii sociale. Ca atare, dv. și urmașii dv. veți face mâine ceea ce eu am încercat să fac astăzi, dar am fost înfrânt! Dacă aș fi fost învingător, aș fi avut statui în fiecare oraș al României. Cer să fiu condamnat la moarte și refuz dinainte orice grațiere. În felul acesta voi muri pe pământul Patriei, în schimb voi, ceilalți, nu veți fi siguri dacă veți mai fi aici când veți fi morți.

Am terminat. Dar, înainte de a încheia, vreau să vă reamintesc:

Scipio Africanul l-a urmărit pe Hannibal peste câmpiile Franței, ale Spaniei, ca să-l înfrângă pe nisipurile fierbinți ale Africii, la Zama, răzând de pe suprafața pământului marea Cartagină. Astfel, el a pus bazele strălucirii Romei. Ca și Temistocle și Vespasian, care și-au servit țara, și el a murit în exil.

Îmi vin în minte, în aceste clipe tragice ale vieții mele, fără să mă gândesc că aș putea fi comparat cu ilustrul general roman, cuvintele pe care el, pornind în exil, le-a adresat, de pe puntea corabiei, poporului său: «Ție, popor ingrât, nu-ți va rămâne nici cenușa mea!».